

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

KNUT HAGBERG

SÆDERNES BOG

*Mennesket i Hjemme- og Selskabsliv, Kærlighed
og Æventyr, Hverdag og Højtid, Krig og Fred.*

SÆDERNES BOG

KNUT HAGBERG

SÆDERNES BOG

DANSK UDGAVE
VED
LOUIS HJELMSLEV

ILLUSTRERET AF
KNUD MÜHLHAUSEN

C. A. REITZELS FORLAG
AXEL SANDAL.

*„Saaledes er Sæderne forskelligartede,
men Menneskehjærtet og dets Tilbøjelig-
heder er uforanderligt.“*

*Printed in Danmark
Aalborg Stifts- og trykkeri
MCMXLVII*

INDHOLDSFORTEGNELSE

Forord	7
Indledning	9
Faiakernes Land	13
Den hellige Nil	33
Filosoffen og Tyrannen	56
Romersk Hverdag	85
Billede af Caligula	103
Indisk Livskunst	119
Augustinus' Bekendelser	128
Merovingernes Rige	132
Høvisk Amour	141
Hallfred Vanraadeskjald	145
Nestors Krønike	157
Den arabiske Barber	166
Korsfareren Joinville	187
Bodsprædikant i Tyskland	198
Kirkens Lære om Fraadseri	204
Fortællerne ved Arno	212
Pilgrimstoget til Canterbury	221
Agrippa af Nettesheim som Samfundsrevser	247
Politik og Moral	255
En Renæssancepave	259
En Renæssancekunstner	261
Epikureisk Ørkenprædiken	285
En tysk Hofmand	296
Program for Imperiet	306
Under Fornuftens Synsvinkel	310
Polemiske Metoder	315
Amouretter	323
Konversationer	327
Et Kondolencebrev	338
Solkongens Hof	340
Dagligt Liv i Norden	353
Rousseaus Dilemma	436
Kinesisk Rokoko	440

Kynisk Erotik	451
Kaféliv i det 18. Aarhundrede	469
Puritansk Moral	471
Casanova i Konstantinopel	476
Bordets Glæder	506
Et engelsk Spilleparti	518
Mod Strømmen	524
Filosoffen og Standsmoralen	531
Primitive Filosofer	541
Forsvunden Stenalder	546
Fader Damien	553

FORORD

***D**en danske Udgave af »Sædernes Bog« følger for største Delen den svenske, hvad angaar Litteraturudvalget. Udgiveren har dog ment, at en Prøve paa typisk dansk Kulturhistorie ikke burde mangle i en dansk kulturhistorisk Antologi, og et Stykke af vor egen Kulturhistoriker Troels-Lund er derfor indføjet i Stedet for nogle Skildringer af væsentlig svensk Interesse, som findes i den svenske Udgave.*

Udgaven følger de bedste hidtidige danske Oversættelser, i alle Tilfælde hvor saadanne findes. Alle Oversættelserne er behandlet med Kritik under hensyntagen til Originalteksterne.

Lektor Mogens Brøndsted har været behjælpelig med Tilrettelæggelsen af Teksterne. Adjunkt Ulla Lundberg har ydet Bistand ved Korrekturen.

Louis Hjelmslev.

INDLEDNING

Herodotos skriver i sin *Historie* (tredie Bog, 38. Kapitel): »Hvis man vilde give samtlige Mennesker den Opgave at udvælge de bedste af alle Sædvaner, vilde enhver efter nogen Overvejelse vælge sine egne. Saa sikkert tror enhver, at hans Sædvaner er de allerbedste. — — At alle Mennesker virkelig har en saadan Opfattelse, naar der er Tale om Sædvaner, kan man slutte sig til af mange andre Vidnesbyrd saavel som af følgende. Dareios lod engang i sin Rege-ringstid de Hellenere kalde til sig, som da fandtes ved Hoffet, og spurgte dem, hvad de vilde have for at spise deres afdøde Fædre. De svarede, at det vilde de ikke gøre for nogen Pris. Derefter lod Dareios de saakaldte Kallatiere tilkalde, et indisk Folk, som plejer at spise deres Forældre, og spurgte dem — i Nærværelse af Hellenerne, som gennem en Tolk fik at vide, hvad der blev sagt — hvad de vilde have for at brænde deres Fædre. De raabte op og bad ham tie stille. Saa-dan er det nu med Sædvaner, og jeg synes, Pindaros har fuldstændig Ret, naar han siger, at Sæderne er alles Konge.«

Sædernes Relativitet er ogsaa blevet belyst af en anden Hellener, samtidig med Herodotos: »Jeg mener, at hvis man befalede alle Men-nesker at samle alle de Sæder, som de ansaa for gode og ædle, i en Dyngge og derefter udvælge dem, som de ansaa for daarlige og skam-melige, saa vilde intet blive tilbage, alt vilde blive fordelt paa alle.«

At Sæderne, i Betydningen »Skik og Brug«, skifter fra Land til Land, fra Tid til Tid, og at de desuden inden for samme Land og Tid er meget varierende inden for de forskellige Samfundsklasser, er kendt og erkendt af enhver. Om Sæder i Betydningen »Sædelighed« i lige saa høj Grad beror paa tilfældige og subjektive Skøn og Følel-ser er et andet Spørgsmaal. Findes der noget, som objektivt kan kal-des Ret eller Uret? Kan man give nogen almengyldig Motivering for en saakaldt moralsk Handlemaade? Hele Etikens Historie drejer sig i stor Udstrækning om Forsøg paa at grundlægge en objektiv Moral; man har søgt at begrunde den med Hensynet til det almene Vel, Pligtfølelse, Medlidenhed; hvorvidt det er lykkedes eller overhovedet kan lykkes, er der delte Meninger om.

INDLEDNING

Dybt religiøse Mennesker, Nyskabere i Aandens Historie, Mænd som Paulus eller Luther, har for det meste benægtet »Dyden«s Gyl-dighed og Værdi. Ganske vist lærer vi i Skolen, at ifølge Paulus skal den retfærdige leve af sin Tro. Men dette Ord fra Romerbrevet er forkert oversat; i sin store Kommentar til Romerbrevet har Anders Nygren fornylig uigendriveligt paavist, at Paulus aldrig beskæftigede sig med almene Retfærdighedsbegreber; han sagde i Stedet, at den i Kristus-Troen retfærdiggjorte skal leve, hvilket betyder noget helt andet. De virkelig religiøse Mennesker mener, at der er noget tørt, køligt og fremfor alt selvtilfreds i Ordene *Dyd* og *Sædelighed*. Axel Hägerstrøms moralske Relativisme kan saaledes siges at være mere beslægtet med oprindelig Religion, end Kants etiske Filosofi er det.

Paa den anden Side har *Sæder* i begge sine Betydninger ofte været Udtryk for en Betragtningssmaade, som havde sin Grund i den ene eller den anden Religion. Efter den første Verdenskrig blev der i Tyskland skrevet en Masse kulturhistoriske Bøger, kaldet *Sitten-geschichte*, med det ene eller det andet Adjektiv foran: »antike«, »orientalische« eller »moderne«. Det var mest Pornografi, og hvad man end kan mene om Pornografiens Berettigelse, saa var denne Form for Kulturhistorie en Urimelighed allerede af den Grund, at den næsten udelukkende handlede om det, der ikke har forandret sig og altsaa ikke er Historie, nemlig den kønslige Omgang. Vil man give et Billede af Sædernes Historie, maa man, selv om man kun tager Ordet i Betydningen »Brug« og »Hævd«, lægge meget stor Vægt paa, hvad Teologer og abstrakte Moralister har haft at fremføre om Emnet. Deres Opposition, deres teoretiske Fejder har været bestem-mende for praktisk Sædvane. Ingen gode eller daarlige Eksempler har tilnærmelsesvis spillet saa stor en Rolle for den saakaldte borgerlige Moral i Norden af i Dag som Søren Kierkegaards Tidsskrift-artikler. Ethvert Forsøg paa at give et rimeligt Billede af en sædehistorisk Udvikling maa indrømme Teologers og Filosoffers Anskuelse en stor Plads.

Det kan diskuteres, hvordan man i en sædehistorisk Antologi bør afveje Proportionerne mellem Bidragene fra de forskellige Folk. Un-dertiden ser man den Paastand fremsat, at Nationerne er særegne i deres Dyder, men ligner hinanden i deres Laster. Det er i høj Grad Sandhed med Modifikation. I denne Bog findes et Uddrag af Memoi-rer skrevet af den schlesiske Ridder og Hofmand Hans von Schwein-

INDLEDNING

ichen, der levede i det 16. Aarhundrede. Hvad enhver Læser først lægger Mærke til i hans Fremstilling, er hans utrolige Ærbødighed for den verdslige Øvrighed, i dette Tilfælde Hans Fyrstelige Naade. Man har nok Ret til at sige, at dette er en speciel tysk Last, og at Ridder Hans von Schweinichen har haft utallige aandelige Frænder ogsaa i det nu forsvundne hitlertro Tyskland, men næppe lige saa mange hos andre Folk. I et Uddrag af en Ungdomsroman af Disraeli, her kaldet *Et engelsk Spilleparti*, beskrives nogle kortspillende engelske Magnater. Antagelig har Hasardspillet i andre Lande ikke haft samme Form og Intensitet som i England. At sætte stor Pris paa Mad og Drikke bør saavist ikke kaldes en Last, men kan vel heller ikke kaldes en Dyd; man vilde vel i første Omgang tro, at en saadan Tilbøjelighed er fælles for alle Folk, hvor forskellige Udslag den end har givet sig. Men læser man de her medtagne Stykker af Brillat-Savarins Værk om Smagens Fysiologi, bliver man dog klar over, at denne Interesse trods alt er typisk fransk; paa denne Maade kunde kun en Franskmand skrive. Udgiveren har søgt at undgaa at fremhæve nogen bestemt Nation, hvad enten det gjaldt Skildringen af Dyder eller af Laster. Borgerne i Firenze er blevet forholdsvis rigt repræsenterede, men det skyldes, at Firenze maa siges at være den By i Verden, der er rigest paa gode Forfattere. Er der noget Fælles-træk mellem Boccaccio, Machiavelli og Cellini? Maaſke et vist smidigt og verdsligt Anstrøg, men inden man gør for meget ud af denne Iagttagelse, bør man erindre, at den største florentinske Forfatter hed Dante.

Hver Tid har sine Sæder, siges der ogsaa. Det er naturligvis paa en vis Maade sandt, men ogsaa kun paa en vis Maade. Nogle Tidsaldre er mærkværdig ens. Her er meddelt nogle Uddrag af en for ca. 2000 Aar siden virkende indisk Forfatters Lærebog i almindelig Livskunst, særlig i Erotik. Man behøver ikke at være særlig opmærksom for at blive slaaet af, at den gammelindiske Livsstil har Ligheder med Sæder, Vaner og Ambitioner i Europa i det 18. Aarhundrede før Revolutionen, særlig Frankrig. Der er Sæder, der er ganske uafhængige af Tiden, og Sæder, der periodisk kommer igen i Seklernes Bølgegang.

De mest dramatiske og i hvert Fald fra et historisk Synspunkt mest betydningsfulde Sædeskildringer, som eksisterer, finder man vel i Karl Marx's store Værk *Das Kapital*. Naar der ikke er gjort Ud-

INDLEDNING

drag af denne frygtelige Samling Eksempler paa de riges Evne til at udsuge de fattige, beror det paa, at de næppe paa retfærdig Vis kan siges at illustrere et bestemt Folk, en bestemt Tid og et bestemt Miljø; de er scm oftest hentet fra England, fordi Marx var bosat i London, men de bør ikke fortolkes som noget, der er specielt for England. Af samme Grund har Udgiveren undgaaet Citater af den righoldige sædehistoriske Litteratur, der hører sammen med Kriminalistikker. Dertil kommer, at denne Bogs Opgave ikke blot er at være oplysende, men ogsaa underholdende; hvis de mørkere Sider af de menneskelige Sæder er udeladt, skyldes det ikke, at Udgiveren er uvidende om, at de findes og egentlig er mere værd at lægge Mærke til end meget af det lettere Gods, som er samlet her.

En gammel svensk Historieskriver ved Navn Anders Schönberg formulerede engang denne Sentens: »Saaledes er Sædvanerne forskellige, men Menneskehjertet og dets Tilbøjeligheder er uforanderlige.« At disse Ord indeholder en ikke ringe Portion Sandhed, er blevet mere og mere klart for Udgiveren, mens han arbejdede med dette Udvalg, og skulde nogen af Bogens Læsere maaske gøre samme Iagttagelse, er et af Antologiens Maal naaet.

FAIAKERNES LAND

De to Sange af Odysseén, der skildrer Odysseus' Ankomst til Faiakernes Land, er blevet kaldt det uopnaaelige Forbillede for al Idyldigtning og er utallige Gange blevet efterlignet. Men de har ogsaa den største kulturhistoriske Interesse: de giver et vidunderligt levende Billede af dagligt Liv i en arkaisk Kongeborg paa Grækenlands Kyst i ottende eller niende Aarhundrede før vor Tidsregning.

Odysseus og Nausikaa

Saaledes der han sov, den hærdede Konning Odysseus, kuert af Mathed og Trang til Søvn; men Pallas Athene hen til Faiakernes Land og Stad begav sig imedens. Disse beboede tilforn det anselige Land Hypereia nær ved Kyklopernes Folk, de overmodige Voldsmænd, hvilke befejded dem tit og besad mer Styrke til Krigsfærd. Derfor med hele sit Folk var Nausithoos, Gudernes Lige, fjernt fra vor Jords erhvervsomme Mænd til Skeria flyttet; der havde Huse han bygget, omskanset sin Stad med en Ringmur, Templer til Guderne rejst og Markerne delt mellem Folket. Dog forlængst var af Døden han ramt og vandret til Hades, nu var Alkinoos Konge, af Guderne prydet med Visdom. Hen til dennes Palads nu Pallas Athene begav sig, tænkende stedse med Iver paa Helten Odysseus' Hjemfærd. Fluks hun skyndte sig ind i det rigtudsmykkede Kammer, hvor Nausikaa sov, den Helt Alkinoos' Datter, skøn som en himmelsk Gudinde var Pigen af Vækst og af Aasyn. Stænget til Gavns var den straalende Dør, og bag ved dens Stolper sov to dejlige Terner, dem Ynde Kariterne skænkede. Rap som et Pust af Vinden til Jomfruens Leje hun svæved, tren ved Hovedet op og talede saa til den huide, lignende grant en Datter af Dymas, en hæderlig Sømand,

HOMEROS

ens af Alder de var, og Nausikaa højt hende elsked;
hende livagtigen lig begyndte nu Pallas Athene :

Har da din Moder dig født til slig en forsømmelig Pige?
Skinsnende Klæder I har, men de ligge jo hen uden Tilsyn.
Snart er dit Bryllup for Haanden, da maa du med prunkende Klæder
pynte dig selv og de Knøse, som føre dig hjem til din Brugdom;
derved fra Mund til Mund vil din Pris blandt Mennesker lyde,
og du vil inderlig glæde din Fader og værdige Moder.
Lad os da drage til Vask, saa snart det dages i Morgen,
selv jeg følge dig vil og til Haande dig gaa, at du hurtig
færdig kan vorde; thi længe forsand ej bliver du Jomfru.
Alt jo bejle til dig de ypperste Mænd, som der findes
her i Faiakernes Land, da du selv est ædel af Herkomst.
Vel! saa bed i Morgen din herlige Fader ved Daggry,
Muler at lade dig spænde for Karm, hvorpaa du kan køre
ud til Vask dine Bælter og Slør og prunkende Tæpper.
Ogsaa det skikker sig bedre for dig, at du ager end vandrer
ud paa din Fod; thi langt er jo Gruberne borte fra Staden.

Talende saa forsvandt den lysblaaøjede Pallas
bort til Olymp, hvor man siger, at Guderne har deres Bolig
evig og fast, som aldrig af Storm vorder rystet, og aldrig
vædet af Regn og befyget af Sne; men Luften sig skyfri
breder derover, og lysende Glans omstraalet den altid.
Der fra Dage til Dage de salige Guder sig fryde;
did Blaaøje sig svang, da hun Jomfruen havde formanet.

Snart paa sin prunkende Stol kom Dagningen frem, som af Søvn
vakte Nausikaa op, og hun studsede brat over Drømmen.
Hen gennem Huset hun skyndte sig nu til sin Fader og Moder,
straks at fortælle sin Drøm, og hun traf dem begge derinde.
Moderen saå ved Arnen omringet af Tjenestekvinder,
spindende søblaa Uld paa Ten; men sin Fader hun mødte
just som han ud vilde gaa, for i Kreds med de hædrede Drotter
Raad at holde, hvortil han var kaldt af Faiakernes Stormænd.
Trædende nær hun talede saa til sin elskede Fader:

Hør, lille Far! vil ej du en Vogn mig lade bespænde,
høj og med dygtige Hjul, at til Vask vore prægtige Klæder
ud jeg til Elven kan køre, som smudsige ligge herhjemme.
Sømmeligt er det for dig, som færdes med Folkenes Drotter,

renlige Klæder at bære, naar sammen I sidde paa Raadsting;
og i dit Hus opfostredes her fem elskede Sønner,
to har sig gift allerede, men tre er blomstrende Svendbørn,
disse forlange bestandig et Sæt nytvættede Klæder,
naar de skal op til Dans; og jeg maa jo sørge for saadant.

Saa hun talte for bly til at nævne det blomstrende Bryllup
selv for sin elskede Fader, dog nok han forstod det og svarte:

Hverken jeg Mulernes Spand, eller andet, mit Barn! vil dig nægte
Gak kun du! Mine Svende skal fluks en Vogn dig bespænde,
høj med dygtige Hjul og vel forsynet med Fading.

Talt; straks gav han Befaling til Svendene; hurtigt de lystred,
ud de trak den rullende Vogn og gjorde den rede,
førte saa Mulerne frem og kobled dem sammen for Vognen.
Jomfruen hentede af Kammer imens de prægtige Klæder,
og i den blankede Karm hun ned dem pakked med Omhu.
Men til Forfriskning et Skrin med Sul, med Grønsel og Bagværk
Moderen pakked imens; en Gedeskindsdunk hun tillige
fyldte med Vin, og da Jomfruen alt var til Vogns, hun en Krukke
gav hende med af Guld, som var fyldt med glinsende Olie,
at efter Bad hun selv og Ternerne kunde sig salve.
Selv tog Jomfruen Svøben i Haand og den flunkende Tømme,
jog saa med Pисken, og Mulerne løb med dønnende Hovtrin;
ivrig de trak og travede af Sted med Klæder og Jomfru,
ej dog ene hun var, nogle Terner paa Vej hende fulgte.

Men da med Muler og Karm til den yndige Flod de var komne,
der hvor man Gruber til Vask havde gravet, til hvilke bestandig
strømmede det klareste Vand, som det smudsigste Tøj kunde ren-to,
spændte de først og fremmest i Hast deres Muler fra Karmen,
drev saa til Floden dem ned, at de langs dens rislende Vande
kvægende Græs kunde æde; saa tog de Tøjet af Vognen
ud og bar paa Armen det ned i det graalige Flodvand,
stampede det saa i Gruberne rask og om Kap med hverandre.
Men da de saa havde vasket, og Smudset aldeles var aftøet,
bredte de Tøjet paa Rad langs Strand, hvor Bølgen fra Havet
Kisel og Grus havde rullet i Land og skyllet dem renest.
Derpaa de selv sig baded og salvede med glinsende Olie,
satte ved Bredden af Floden sig ned og holdt deres Davre,
blivende der, til Tøjet var tørt i det varmende Solskin.

HOMEROS

Men da ved Mad baade Pigen og Ternerne havde sig kvæget,
kasted de straks deres Slør og legede Bold med hverandre,
og til en Sang den væne Nausikaa hæved sin Stemme.
Ret som naar Artemis vandrer paa Fjæld med Kogger og Bue,
enten paa højen Taygetos's Tind eller paa Erymanthos,
glad ved den lystige Jagt efter springende Hjort eller Vildbas;
trindt hende landlege Nymfer, Aigidebeherkerens Døtre,
hoppe saa lystelig om, og hjertelig Leto sig fryder,
at over alle hun hæver sig højt med Hoved og Aasyn,
let i Hoben at skelne, hvor fagre de andre saa ere;
saa fremstraaled i Ternernes Kreds den uskyldige Jomfru.

Men da saa rede hun var, for hjem til Borgen at køre,
Tøjet i Folder var lagt, og Mulerne spændte for Karmen,
anden Beslutning da tog den lysblaaøjede Pallas,
for at Odysse, af Søvn vakt op, kunde Jomfruen skue,
og at paa Vej til Faiakernes Land hun kunde ham føre.
Konningens Datter sin Bold just kastede efter en Terne,
dog hun traf hende ej; og den faldt i de hvirvlende Bølger.
Højt nu Pigerne skreg; da vaagnede Helten Odysseus,
rejste sig straks over Ende og grubled i Sind og i Hjerte:

Ve mig! til hvad for Menneskers Land er atter jeg kommen?
Mon det er raa udædiske Mænd uden Ret eller Love,
eller et gæstfrit Folk, hvis Sind for Guderne frygter?
Tydelig hørte jeg nys spædmælede Piger, som talte;
mon det var Røst af Nymfer, som bo paa knejsende Fjældtind,
eller i Flodernes Kilder og urtebevoksede Dale,
eller er mulig jeg nær ved talende Menneskeslægter?
Dog er det bedst, at jeg selv ser efter og skaffer mig Kundskab.

Saaledes taled Odysseus; da krøb han ud af sit Kratskjul,
brød med sin senede Haand i den skyggende Skov sig en løvrig
Gren og vikled om Livet den fast for at skjule sin Blusel;
traadte saa frem, som en Løve fra Fjæld, der i Lid til sin Styrke
vandrer i Blæst og øsende Regn med gnistrende Øjne,
enten den gaar at søge sin Fangst blandt Faar eller Okser,
eller paa Jagt efter Skovenes Hjort; fremskyndet af Bugen
søger den Geder og Lam endog i den hegnede Kvægfold;
saa vilde Helten Odysse nu hen til de haarfagre Piger
træde saa nøgen han var; thi haard Nødvendighed tvang ham.

Odysseus' Møde med Nausikaa

HOMEROS

Bange de blev ved at se ham, saa fælt havde Søen ham tilredt;
hid og did de flygted af Angst paa den knejsende Havbrink,
kun Alkinoos' Datter blev staaende. Pallas Athene
gød hende Mod i Barm og jog hende Frygten af Livet;
fattet hun vendte sig mod ham; da vog Odyssees i Sindet,
enten med Bønner han ydmyg den dejliges Knæ skulde favne,
eller han standsende fjernt med smigrende Ord skulde bede,
at hun ham Vej vilde vise til By og give ham Klæder.
Medens paa dette han grundede dybt, det tyktes ham tjenligst,
standsende fjernt med smigrende Ord hende bønlig at bede,
for at hun ej skulde vredes, i Fald hendes Knæer han favned.
Straks med smigrende Ord han listelig talte til Pigen:

Drotning! jeg knæler for dig, om Gudinde du est eller Jordmø.
Est du af Gudernes Slægt, som bo paa Himmelen vide,
da est du Artemis, tror jeg, hint Barn af den høje Kronion,
hende du ligner saa grant af Vækst, af Skabning og Aasyn;
men est du runden af Menneskers Æt, som bygge paa Jorden,
trefold salig er da din Fader og værdige Moder,
trefold salig er Brødrenes Flok; i Barm deres Hjerte
maa jo af inderlig Fryd over dig opvarmes bestandig,
hver Gang de se saa fager en Blomst hentræde til Dansen;
dog langt mer end alle den Mand lyksalig jeg skatter,
som med sin Gave dig fæster og fører dig hjem som sin Hustru;
thi jeg har aldrig endnu set Mage til dødelig Skabning,
hverken en Mand eller Kvinde; forbavses jeg maa ved dit Aasyn.
Saaledes saa jeg paa Delos engang ved Foibos Apollons
hellige Alter en Palme, som stod i sin friskeste Opvækst;
thi ogsaa did jeg kom, ledsaget af talrige Kæmper,
dengang jeg drog paa et Togt, som mig ynkelig Sorg skulde volde.
Ligesom nu forbavset jeg stod og betragtede Palmen
længe; thi aldrig saa fagert et Træ var vokset af Mulde.
Saaledes, Pige, betragter jeg dig med Beundring og vover
ej at favne dit Knæ, hvor svart end Sorgen mig trykker.
Hid har i Gaar jeg paa tyvende Dag fra Søen mig bjerget;
al den Tid blev jeg dreven af Bølgen og heftige Storme
fra den ogygiske Ø, og hid nu kasted en Gud mig,
ventelig her at martres paa ny, thi knap mine Trængsler
ende sig nu, langt flere vil Guderne først mig berede.

FAIAKERNES LAND

Derfor Fyrstinde, forbarm dig! Du est jo den første, jeg tyr til
efter usigelig Nød, og ej en eneste Skabning
kender jeg her i det Folk, som bo i Landet og Staden.
Vis mig Vejen til Byen og giv mig en Pjalt til Bedækning,
blot det Klæde, du vist havde med at svøbe din Vask i!
O saa give dig Guderne alt, hvad dit Hjerte sig ønsker,
Give dig Mand og Hus, hvor skøn Samdrægtighed hersker;
der er dog intet i Verden saa glædeligt, intet saa herligt,
som naar en Mand og Kvinde, der hjertelig elske hinanden,
leve tilsammen i Hus, til Ærgrelse for deres Fjender,
men deres Venner til Fryd og dem selv fortrinlig til Ære.

Ham Nausikaa svared, den liljearmede Jomfru:
Fremmede; hverken en uselig Mand eller Taabe du ligner.
Selv beskærer Olymperen Zeus hver dødeligs Livslod,
om han er høj eller lav, som selv for godt det ham tykkes;
saa han beskæred dig din, thi bære du taalig din Skæbne!
Men da du nu er kommen til os til vor Stad og vort Øland,
da skal hverken paa Klæder det mangle dig eller paa andet,
hvad der en fremmed ulykkelig Mand bør gives med Føje.
Staden jeg vise dig vil og sige dig Navnet paa Folket;
det er faiakiske Mænd, som bebo baade Landet og Staden,
selv en Datter jeg er af Alkinoos, Drotten den bolde,
som det faiakiske Folk med Magt og Vælde behersker.

Saa hun taled og raabte paa Stand til de haarfagre Terner:
Standser dog, Piger. Hvor flygter I hen ved Synet af Manden?
Tror I, han hører maaske til en Flok af fjendtlige Krigsfolk?
Ej der lever en dødelig Mand eller fødes med Tiden,
som sig formaster, Faiakernes Ø at betræde som Fjende,
bringende Krig over Landet; thi højt vi af Guderne elskes.
Fjernt vi bo paa en Ø i Havets de plaskende Bølger,
langt afsides, og ej har med Mennesker ellers vi Samkvem.
Nej! denne Mand er en stakkels omflakkende fremmed, som hidkom,
ham vi skylde Forplejning; thi Zeus beskytter jo stedse
fremmed og trængende Mand, og den ringeste Gave kan glæde.
Vel! saa kvæger den fremmede Mand med Mad og med Drikke,
bader ham ogsaa i Floden, hvor Læ beskærmer mod Blæsten.

Talt; straks Ternerne standsed og skyndede rask paa hverandre.
Ned de ham førte til Floden, hvor Læ beskærmed mod Blæsten,

HOMEROS

alt som Nausikaa bød, den Drot Alkinoos' Datter;
lagde saa Klædningsstykkerne frem, baade Kjortel og Kappe;
derpaa de flyede ham Krukken af Guld med den smidige Olie,
og i den rislende Flod de bød ham gange til Badning.

Straks nu Helten Odysseus til Ternerne talte saalunde:
Piger! I træde til Side nu bort, mens Havets Uhumskhed
af mine Skuldre jeg tór og Lemmerne gnider med Olie,
alt har længe min Hud undværet den kvægende Salve.
Ej for jert Øje jeg stiger i Bad; thi vel maa jeg blues
nøgen at vise mig her i en Kreds af haarfagre Piger.

Talt; da ginge de bort og talte til Konningens Datter.
Straks i Floden sin Krop nu tvættede Helten Odysseus
ren for Saltet, som dækked hans Ryg og kraftige Skuldre,
og af sit Hoved han Skummet sig strøg fra Havet det golde.
Men da han havde sig tvættet til Gavns og gnedet med Salven,
aksled han fluks de Klæder, ham Jomfruen selv havde givet.
Straks nu Pallas Athene, hint Barn af den høje Kronion,
gjorde hans Vækst mer rank, mer fyldigt hans Huld og lod Haaret
lokke sig krøllet fra Issen ret som Hyacinthernes Klokker;
og som en duelig Mester med Guld bepryder et Sølvskaar,
naar han til Gavns har lært af Hefaistos og Pallas Athene
alt hvad der hører til Kunsten, og smukt er det Arbejd han danner,
saaledes Ynde hun gød ud over hans Hoved og Skuldre.
Straks afsides han satte sig hen paa Bredden af Havet,
straalende fager og skøn, og Jomfruen undred sig saare;
straks hun taledes saa til alle de haarfagre Terner:

Hører hvad sige jeg vil, hvidarmede Terner til Hobe!
ej af samtlige Guder forfulgt, som bo paa Olympen,
kan til de bolde Faiaker den fremmede Mand være kommen;
før han mig tyktes forsand en uselig Stakkel at være,
nu han ligner de Guder, som bo paa Himmelen vide.
Gid denne Mand saa herlig og skøn maatte vorde min Husbond
boende her iblandt os, og her med Glæde forblive!
Frisk nu; kvæger den fremmede Mand med Mad og Drikke.

Talt; hendes Ord fornam de paa Stand og lød hende villig.
Straks for Odysseus nu frem baade Mad og Drikke de satte,
Mad og Drikke da nød den hærdede Konning Odysseus
saare begærlig, da længe han alt havde fastet og tørstet.

FAIAKERNES LAND

Nu den væne Nausikaa tog en anden Beslutning:
Tøjet hun foldede og lagde det op i den prunkende Fading,
spændte de stampende Muler for Karmen igen og besteg den.
Derpaa hun muntred Odysseys, tog Ordet og talte saalunde :

Op nu, fremmede Mand! og begiv paa Vej dig til Staden,
at til min kløgtige Faders Palads jeg hen dig kan føre.
Der vil Faiakernes ypperste Mænd du formodentlig træffe.
Gør nu blot, hvad jeg siger, og ej enfoldig du lader.
Medens vor Vej over Agrene gaar, dem Mændene dyrket,
da skal du bagefter Vognen og Mulerne med mine Terner
rask henvandre til Fods ad den Vej, jeg selv eder fører.
Men naar mod Byen man kommer, — omkring den knejser en

Ringmur

højt, og ind mod Staden der gaar to yndige Bugter,
smal er Vejen derind, da man der vore toftede Skibe
trækker paa Land; thi enhver har der et Skur til sit Fartøj;
udenfor ligger et Torv om et prægtigt Poseidonstempel,
rundt omhegnet med svære og fast nedrammede Kampsten;
der forfærdiges alt hvad der hører til Skibenes Takling,
der tilhugger man Aarer, der Tov beredes og Sejldug;
thi det faiakiske Folk ej sysler med Kogger og Bue,
Master og Aarer er al deres Lyst og bugede Skibe,
hvormed de stoltelig fare vidt hen ad det graalige Havdyb.
Gerne for krænkende Snak jeg sikre mig vil, at man ikke
smæde mig skal paa min Bag; den menige Mand er saa klaffersk;
møde vi slig en Usling paa Vej, da hedder det sagtens:
Hvem gaar dog med Nausikaa der? en høj og en fager
fremmed? hvor hitted hun ham? han vorder endnu hendes Husbond.
Det er en vidtomflakkende Mand, som fra Skibet hun medtog,
en som er langvejs fra; thi nær os bor der jo ingen;
eller en elskelig Gud er maaske paa Jomfruens Bønner
stegen fra Himmelen ned, hvem hun nu vil beholde sin Livstid.
Det var da rart, at hun selv gik ud og fandt sig en Brudgom,
som er fra fremmede Lande, da Vrag hun kaster paa Landsmænd,
skønt hun begæres til Viv af saa mange saa bolde Faiaker.
Saa vil man snakke for vist, og lettelig kom jeg i Vanry;
selv jeg vilde forarges ved lignende Færd af en Ungmø,
naar hun sin Fader og Moder til Trods, imedens de leved,

HOMEROS

gav sig i Kast med Mænd, før Bryllup var offentlig fejret.
Fremmede! mærk nu vel paa mit Ord, at saa snart du som muligt
kan af min Fader befordres paa Vej og række din Hjemstavn.
Nær ved Vejen du træffer en Lund, som er helliget Pallas,
smukt bevokset med Popler; der flyder en Bæk over Engjord,
der har min Fader sin Jord og en blomstrende Have tillige,
borte fra Staden saa langt som en lydelig Stemme kan række;
der kan du sætte dig ned, og der kan du tøve saa længe,
indtil vi andre til Byen til Faders Palads ere komne.
Men naar formode du kan, at alt igen vi er hjemme,
gak da fluks til Faiakernes Stad og spørg hvem du møder
efter min Faders Palads, den Helt Alkinoos' Kongsgaard.
Let at kende den er, hver Pog, du møder paa Gaden,
vise dig kan derhen; thi ej har nogen Faiaker
bygget sig Hus, som kan ligned med Drotten Alkinoos' Kongsgaard.
Men naar du ind over Gaarden er traadt under Tag i Paladset,
da skal du rask gennem Salen begive dig frem, til du kommer
hen til min Moder; i Luernes Skin ved Arnen hun sidder,
spindende søblaa Uld paa Ten, et Under at skue;
Ryggen mod Søjlen hun læner; og Ternerne bag hende sidde.
Der ved den blussende Ild staar ogsaa en Stol, hvor min Fader
sidder saa fro som en Gud, naar han Bægeret tømmer ved Gilde.
Ham skal du gange forbi og straks med Armene favne
ydmyg min Moder om Knæ, at du Hjemfærdsdagen maa skue
snart og fornøjet i Sind, har du end langt borte din Hjemstavn.
Vid, at ifald blot hun i sit Sind dig vorder bevaagen,
da har du Haab om at se dine Venner igen og at komme
hjem til dit elskede Fædreland og din Højenloftsbolig.
Saa Nausikaa talte, da jog hun med flunkende Svøbe
Mulerne frem, og paa Stand de forlod det rindende Flodvand;
vel var de raske til Løb, og flinkt deres Fødder de skifted,
fast dog ved Tømmen hun holdt, at Odyssees og samtlige Terner
kunde til Fods hende følge; thi brugte hun Svøben besindig.
Hen til den prægtige Lund, som var helliget Pallas Athene,
kom de ved Solbjergstid; der satte sig Helten Odysseus;
straks anraabte han bønlig det Barn af den høje Kronion:
Hør mig du Datter af Zeus Skjoldsvingeren, aldrig betvungne!
Hør omsider mig nu, da tilforn du aldrig mig hørte,

den Gang Poseidon, den mægtige Gud, mig i Harm vilde knuse.
Lad det faiakiske Folk barmhjertigt og venligt mig finde!

Bedende talte han saa og blev hørt af Pallas Athene;
ej dog synlig hun traadte ham nær; ærbødig i Sindet
skjalv hun for Faderens Broder, som stedse med fnysende Harme
Helten Odyssees forfulgte, før hjem til sit Land han var kommen.

Odysseus kommer til Alkinoos

Saaledes bad Odysseus, den kæktudholdende Konning,
medens de kraftige Muler hjemagede Pigen til Staden.
Men da Nausikaa kom til Faderens prægtige Vaaning,
holdt hun stille ved Porten; ud stimlede fluks hendes Brødre,
Knøse saa fagre som Guder; Mulæslerne først de fra Vognen
spændte, saa ind i Paladset de bar de vaskede Klæder,
selv gik Jomfruen ind i sit Bur, og straks hendes Terne
tændte paa Stegerset Ild, den bedagede Eurymedusa;
fordum var did fra Apeire hun ført paa toftede Skibe;
da blev hun kaaret til Skænk for Alkinoos, thi han behersked
hele Faiakernes Land, og Folket ham lød som en Guddom;
selv i Paladset hun havde den væne Nausikaa fostret;
nu antændte hun Ild og beredede Maden derinde.

Rask til Staden Odyssees nu gik, og Pallas Athene
hyllend i Taage ham tæt, af øm Bekymring for Manden,
at af Faiakernes dristige Folk ej nogen paa Vejen
skulde ham haane med Ord eller spørge, hvorfra han var kommen.
Just som han ind i den yndige Stad sig vilde begive,
tren ham Gudinden i Møde, den lysblaaøjede Pallas;
ganske hun ligned en Mø, som gaar med sin Krukke til Kilde;
staaende blev hun foran ham, da spurgte den Konning Odysseus:

Barn! kan ej du vise mig hen til Alkinoos' Vaaning,
han, der raader som Drot over Folkene her ud i Landet?
Thi jeg er kommen herhid som en stakkels ulykkelig fremmed
fjernt fra et langtbortliggende Land, og derfor jeg kender
ingen af alle de Mænd, som bo her i Staden og Landet.

Ham gensvarede Athene, den lysblaaøjede Jomfru:

HOMEROS

Fremmede Fader! ret gerne det Hus, hvorom du mig spørger,
vil jeg dig vise, da nær ved min hædrede Faders det ligger.
Gak blot rolig og tavs, imens jeg viser dig Vejen,
se ej paa nogen, vi møde, og tal ikke heller til nogen;
thi man er her mod fremmede Folk ej venligen sindet,
heller ej gæster man mildt den Mand, som kommer fra Udland.
Folkene her befare det svælgende Dyb i Fortrøstning
til deres hurtige Skibe; thi sligt Jordrysteren gav dem.
Og deres Snekker er rappe som Vinger og Menneskens Tanker.

Saaledes taled Athene; med ilende Fjed hun foran ham
vandred paa Vejen af Sted, og Gudinden i Sporet han fulgte.
Ej blev nogen ham var af de søberømte Faiaker,
da gennem Byen forbi dem han gik; thi den haarfagre barske
Pallas Athene tilstedte det ej, en usigelig Taage
trindt om Manden hun gød; thi hun elsked ham højt i sit Hjerte.
Svart beundred Odysseus de prægtige Snekker og Havnen,
Torvet, hvor Heltene mødte til Ting og de knejsende lange
Mure, med Pæle forskansede trindt, et Under at skue.
Men da de saa var komne til Konningens prægtige Hofgaard,
først til Orde da tog den lysblaaøjede Pallas:

Fremmede Fader! her ligger det Hus, du bad mig dig vise.
Træffe du vil derinde de gudopfostrede Drotter
siddende glade ved Gilde; thi træd derind og for alting
vær ikke ræd og forknyt; den modige Mand har jo Lykken
med sig i al sin Færd, om han end er kommen fra Udland.
Dronningen fremmest og først opsøge du skal i Paladset,
hende man kalder Arete ved Navn, og fra samme Forældre
stammer hun ned, som Drotten Alkinoos bragte til Verden.
Først Poseidon sig avled en Søn, Nausithoos kaldet,
med Periboia en Mø, som i Dejlighed stod over alle;
hun var af Alder den yngste af Helten Eurymedons Døtre,
han som i forrige Dage behersked de frække Giganter;
men i Fordærv han styrted sit Folk og sig selv ved sin Daarskab.
Hende Poseidon omfavned, og Moder hun blev til en tapper
Søn, Nausithoos kaldet, tilforn Faiakernes Konning.
Fader Nausithoos blev til Alkinoos og til Reksenor;
denne blev kort efter Brylluppet dræbt i sit Hus af Apollons
sølverne Bue; ej Sønner, men kuns en Datter Arete

lod han tilbage, og hende til Viv Alkinoos fæsted.
 Hende han elsker saa højt, at ej nogen Kvinde paa Jorden
 nu vorder elsket saa højt af den Mand, hvis Hus hun bestyrer,
 saaledes elskes hun nu som tilforn med hjertelig Æmhed,
 ej af sin Mand Alkinoos blot og af Sønner og Døtre,
 men af det samtlige Folk, paa hende de se som en Guddom,
 og naar i Staden hun gaar, da hilse de hende med Jubel;
 thi hun har selv ej Mangel paa Kløgt, og ofte tillige
 ved sit forstandige Raad selv Mændenes Trætte hun jævner.
 Derfor ifald blot hun i sit Sind dig vorder bevaagen,
 da har du Haab om at se dine Venner igen og at komme
 hjem til dit elskede Fædreneland og din Højenloftsbolig.

Talende saa forsvandt den lysblaaøjede Pallas
 hen over Havet det golde fra Skerias yndige Øland,
 kom saa til Marathon hen og Athens bredgadede Kongstad,
 og i Eretheus's Borg indtrent hun; men Helten Odysseus
 kom til Alkinoos' stolte Palads, der stod han og grunded
 dybt i sit Sind, før han satte sin Fod paa den kobberne Tærskel;
 thi fra den knejsende Borg hos Alkinoos, Drotten den bolde,
 straaledede trindt en Glans saa lys som fra Sol eller Maane.
 Vægge beklædte med Malm løb hen langs Bygningens Sider
 dybt fra Tærskelen ind, og Frisen omkring var af Blaaglas;
 helt af Guld var Porten, hvormed Paladset blev lukket,
 Poster af Sølv stod knejsende højt paa den kobberne Tærskel,
 Karmen var ogsaa af Sølv, men af Guld var Dørenes Haandgreb.
 Hunde paa Siderne stod, som af Guld og Sølv vare støbte,
 hvilke Hefaistos engang med synderlig Kløgt havde bildet,
 for den behjertede Drot Alkinoos' Gaard at bevogte;
 aldrig de kan forgaa eller ældes i Dagenes Række.
 Men i det indre langs Væggene hen stod Rader af Stole
 helt gennem Salen fra Tærskelen af, skøntvirkede fine
 Tæpper, et Værk af kvindelig Haand, var over dem brede.
 Der sad stedse ved Gilde Faiakernes ypperste Herrer
 muntre ved Mad og Drik; thi der vanked bestandigen fuldt op.
 Drengene der stod af Guld paa velindrettede Stader,
 blussende Fakler i Haanden de holdt, som lyste saa vide
 hen gennem Salen, naar Gæsterne sad om Natten ved Gilde.
 Og i Paladset der bor halvhundrede Tjenestekvinder,

HOMEROS

nogle har travlt med at knuse paa Kværnen det graagule Brødkorn,
andre med Væven at slaa eller dreje den snurrende Haandten,
siddende der som det bævende Løv paa Espen den ranke;
Linnet, de voy, var saa tæt, at det skød den flydende Olie;
thi, som Faiakerne bedre forstaa, end nogen i Verden,
løbende Skib at styre paa Dyb, saa forstaa deres Kvinder
kunstigen Væven at slaa; thi dem har Athene fortrinlig
skænket en herlig Forstand og Kløgt til det skønneste Arbejd.
Uden for Gaarden ved Porten en rummelig Have paa fire
Tønder sig strækker, og rundt omkring den løber et Gærde.
Træer i Haven der gro, som knejse med frodige Kroner,
Pærer, Granater og Abild med glinsende Frugter paa Grene,
frodige Olietræer og liflige Figner tillige.

Aldrig det hændes, at Frugt slaar fejl, baade Vinter og Sommer
Aaret igennem er Grenen ej gold; den pustende Vestvind
driver bestandig en Del i Blomst, medens den modner en anden.

Pære paa Pære bli'r saftig og mør, som Æble paa Æble,
lige saa Drue paa Drue, og Figen paa liflige Figen.

Plantet i Haven er ogsaa en skøn rigtbærende Vingaard;
her er en Plads som ligger for Sol, hvor Druerne tørres,
bredte paa Grønningen ud, en Del man plukker og andre
perser man alt; hist Druer der gro, som ej ere modne,
nogle har nys sat Blomst, mens andre saa sagtelig blaane.

Ude ved Kanten af Haven i velafmaalede Bede
alle Slags Urter der gro friskprangende Aaret igennem.

Ogsaa er der to Kilder, helt op gennem Haven den ene
slynger sig hen; men ad højen Palads hennrinder den anden
ned imod Borggaardspladsen, hvor Vand Indvaanerne hente.
Saa var Alkinoos' Borg velsignet med Gudernes Gaver.

Der med Forbavselse stod den kraftige Konning Odysseus;
men da han ret i sit Sind havde dybt beundret det hele,
tren over Tærskel han rask og begav sig ind i Paladset.
Der i Forsamling han traf Faiakernes Drotter og Raadsmænd,
just som af Bæger de stænkede Vin for Spejderen Hermes,
hvem man ofrer til sidst, naar alt man tænker paa Hvile.
Frem gennem Salen nu tren den kæktudholdende Konge,
trindt omgiven af Taagen, hvori Athene ham hylled,
indtil han naaede det Sted, hvor Alkinoos sad og Arete;

straks da slynged Odysseus om Dronningens Knæ sine Arme,
og i det samme sig spredte den hellige Taage, han stod i.
Alle forstummed i Salen paa Stand, da Manden de skued,
studsende svart ved det Syn; da bad Odyssees saa bønlig:

Dronning Arete! du Datter af Gudernes Ætling Reksenor!
Hid jeg kommer at favne dit Knæ efter Trængsel og Modgang,
hid til din Husbond og Gæsterne her; dem Guderne skænke
langt og lykkeligt Liv, og enhver sine Børn efterlade
Boskab og Rigdom i Hus og den Hæder, ham Folket har givet!
O men forskaffer mig snarligen Hjælp for at rejse til Hjemmet,
alt har længe jeg fristet Genvordighed, skilt fra de kære.

Saa han taled og satte sig ned i Asken ved Arnen
nær ved Ilden; da tav de kvær og forstummed til Hobe.
Ordet omsider da tog den bedagede Helt Ekeneos,
som i Faiakernes Folk ej blot var af Alder den ældste,
men en veltalende Mand og godt bevandret i Frasagn.
Venligen sindet han hæved sin Røst og taled iblandt dem:

Konning Alkinoos! ej er det smukt, og ej er det skelligt,
at vi den fremmede Mand lade sidde paa Arnen i Asken.
Alle forholder sig stille; thi din Befaling de vente.
Rejs da den fremmede Mand, og lad paa en sølverbeslagen
Stol ham tage sin Plads, befal saa nogle Herolder
Vin i Kummen at blande, at ogsaa til Zeus vi kan ofre,
han som hver from bønfoldende Mand ledsager paa Vandring.
Lad ogsaa Skaffersken give den fremmede Mad af dit Forraad.

Da nu den kraftige Drot Alkinoos hørte hans Tale,
tog han ved Haanden den kække forslagene Konning Odysseus,
rejste fra Arnen ham op og ham satte paa flunkende Højstol,
hvilken han bød sin Søn den bolde Laodamas rømme,
som havde siddet ham næst; thi ham fortrinlig han elsked.
En af Ternerne bragte nu Vand i en prægtig og gylden
Kande, som stod paa et Bækken af Sølv, og til Hændernes Tvætning
gød hun det ud; saa rykked hun frem et skinnende Madbord.
Ogsaa den værdige Skafferske kom med Brød og med Retter,
hvilke hun stilled paa Bord, fremsættende mildt hvad hun havde.
Mad og Drikke da nød den kraftige Konning Odysseus,
og til Herolden paa Stand sig stærken Alkinoos vendte:

Skynd dig, Pontonoos; fluks, bland Vin i Kummen og del den

HOMEROS

om i Salen til alle, at ogsaa til Zeus vi kan ofre,
han som hver from bønfoldende Mand ledsager paa Vandring.

Saa han taled, og kvægende Vin Pontonoos blanded,
fyldte saa Bægre til Ofring og skænkede rundt for dem alle.
Men da de Vin havde ofret og drukket saa meget dem lysted,
hæved Alkinoos højt sin Røst og taled iblandt dem:

Hører nu alle mit Ord, faiakiske Drotter og Raadsmænd!
At jeg kan sige, hvad Hjertet i Bryst mig byder forkynde.
Gildet er endt, hver gange da hjem, til Ro sig at føje;
men naar det dages, indbyder jeg fler af Folkenes Stormænd;
Gilde skal fejres i Sal for vor Gæst og herlige Ofre
bringes de salige Guder; derefter vi vil om hans Hjemfærd
gange til sammen paa Raad, at han fri for Nød og Bekymring,
trygt ledsaget af os, kan komme til Fædrelandet
hurtig og glad i Hu, har han end langt borte sin Hjemstavn,
og at der ej undervejs tilstøder ham Sorg eller Vanheld,
før han sin fædrene Jord har betraadt; saa friste han siden
alt hvad Skæbnen en Gang og de ubønhørlige Søstre
spandt ham ved Fødslen i Traad, den Gang hans Moder ham fødte.
Men er til os en udødelig Gud nedstegen fra Himlen,
da er i Gudernes Raad for vist noget andet besluttet.
Alt fra umindelig Tid jo salige Guder sig klarlig
lade til Syne for os, naar vi ofre dem Festhekatomber,
sætte sig her til Bords, og spise med os som vi andre.
Ja om endog en Mand paa sin ensomme Vandring dem møder,
aldrig de fjæle sig dog; thi nær vi staa dem i Frændskab,
ret som Kyklopernes Folk og de vilde gigantiske Stammer.

Ham gensvared Odysseus, den sindrige Konning, og sagde:
Kong Alkinoos, tænk ej saa! Jeg ligner i Sandhed
ikke de salige Guder, som bo paa Himmelen vide,
hverken af Vækst eller Skabning, nej jordiske Væsner jeg ligner.
Hvem I kende somhelst, der mer end Mennesker ellers
drages med Sorg, med en slig i Elendighed kan jeg mig maale.
Ja, langt haardere Nød jeg kunde for vist eder nævne,
som i mit Liv ustanden jeg har efter Gudernes Vilje;
dog lad i Ro mig tære min Mad, skønt Sorgen mig knuger.
Der er dog intet saa frækt som den uforkammede Mave,
stedse den fordrer med Trods, at i Hu man kommer dens Nødtørft,

FAIAKERNES LAND

selvom man pines af Kummer og bærer paa Sorg i sit Hjerte,
ret som nu jeg i mit Hjerte maa bære paa Sorg; men bestandig
Mad og Drikke den kræver og bringer mig rent til at glemme
alt hvad jeg døjed og led, hver Gang den forlanger at mættes.
Værer da rede til Hjælp, saa snart det dages i Morgen!
Skafter mig stakkels elendige Mand igen til min Hjemstavn,
svart har jeg lidt, dog gerne jeg dør, naar først jeg har genset
baade min knejsende Borg og mit Gods, mine Terner og Svende!

Saa han taled, og alle hans Ord gav lydeligt Bifald,
hjem at forhjælpe den fremmede Mand; thi hans Tale var billig.
Men da de Vin havde ofret og drukket saa meget dem lysted,
gik enhver til sit Hjem og lagde sig der til at sove.
Men ud i Salen tilbage forblev den Ædling Odysseus;
ikkun den herlige Drot Alkinoos blev med Arete
siddende hos ham endnu, og Ternerne ryddet af Bordet.
Først da taled Arete, den lilliearmede Dronning;
thi baade Kappen og Kjortlen genkendte hun straks, da de skønne
Klæder hun saa, som hun selv havde virket med flittige Terner,
og med bevingede Ord hun taled til ham og sagde:

Fremmede Mand! jeg selv maa først om dette dig spørge:
Hvem est du? fra hvad Land? hvem gav dig de Klæder, du bærer?
Sagde du ej, at du kom vildfarende hid over Bølgen?

Fluks gensvared Odysseus, den sindrige Konning, og sagde:
Tungt, o Dronning! det er, omstændelig alt at fortælle,
hvad jeg har lidt, thi meget lod Himmelens Guder mig udstaa;
dette dog sige jeg vil, hvorom du mig spørger og fritter.
Fjernt paa Dybet der ligger en Ø, Ogygie kaldet,
dér har Kalypso sit Hjem, den haarfagre Datter af Atlas.
Træsk er Gudinden af Sind og frygtelig. Ej er der nogen,
være sig Gud eller dødelig Mand, som med hende har Samkvem.
Dog mig Stakkel en Gud drev hid, hendes Vaaning at gæste,
ganske forladt, da Zeus mit hurtige Skib med sit blanke
Lyn havde splintret i Kvag, da det løb over vinblaa Bølger.
Der forgik hver eneste en af mit dygtige Mandskab.
Selv jeg klynged mig fast til mit aareforsynede Fartøjs
Køl; ni Døgn paa Bølgen jeg drev; men tiende Aften
kasted mig Guderne hen til Ogygies Ø, hvor Kalypso
bor, Gudinden saa fager af Haar, men rædsom tillige.

HOMEROS

Hun optog mig, hun plejed mig ømt og vilde mig gøre
til en udødelig Mand, evindelig ung ud i Fremtid;
dog endda formaaed hun ej at bevæge mit Hjerte.
Der forblev jeg Aaringer syv, og med Taarer jeg væded
daglig de himmelske Klæder, Kalypso mig havde foræret.
Men da det ottende Aar saa langt om længe var kommet,
muntred hun selv til Rejse mig op, hvad enten Kronion
havde beordret det saa, eller selv hun Sind havde skiftet.
Planker blev naglede sammen til Skib, og bort hun mig sendte
baade med Mad og Vin og svøbt i himmelske Klæder,
og paa min Fart hun mig skikked en lun mildblæsende Kuling.
Sytten udslagene Døgn jeg fór over Bølgen i Magsvej, r,
men paa den attende Dag jeg øjnede fjernt eders Ølands
skovbeskyggede Klipper, og højt mit Hjerte sig fryded,
jeg usalige Mand, som end mangfoldige Kvaler
skulde bestaa, dem Poseidon, Jordrysteren, over mig sendte.
Stormene rejste han mod mig og hindred min Fart over Bølgen.
Svulme han lod det vildene Hav, saa den styrtende Søgang
ej tillod mig jamrende Mand at bæres af Skuden;
brat Orkanen i Stykker den slog; da maatte jeg arme
svømmende kløve det svælgende Dyb, indtil jeg omsider
hid til eder blev dreven i Land af Blæsten og Strømmen.
Op jeg steg, men nær havde Brændingen knust mig mod Kysten,
kastet mig ind paa farlige Skær og mægtige Klipper.
Derfor tilbage jeg veg og svømmed paa ny, til jeg naaede
hen til en Flod, hvor Kysten bekvem mig tyktes til Landing,
da den for Klipper var fri og skænkede Læ imod Blæsten.
Mat nedsank jeg paa Strand, frem væded det hellige Natmulm;
bort fra den regnopsvulmede Flod jeg derfor begav mig
ind i Krattet og lagde mig ned paa Løv, som jeg sanked
sammen i Bunke, da skænked en Gud mig umaadelig Slummer.
Dér indhyllt i Blade, men dybt bedrøvet i Hjertet
sov jeg Natten igennem og Morgenen lige til Middag;
Solen var alt ved at dale, da Søvn den søde forlod mig.
Da blev paa Stranden din Datter jeg var, som med Ternerne leged,
selv iblandt dem hun stod saa skøn som en himmelsk Gudinde.
Hende jeg nærmed mig bønlig, og ædel af Sind hun sig viste;
ej man venter sig just slig priselig Færd, naar man Ungfolk

FAIAKERNES LAND

møder paa Vej, i Ungdommens Aar paa Forstanden det brøster.
Baade med Mad fuldt op og med blussende Vin hun mig kvæged,
bød mig i Floden mig bade, og gav mig de Klæder, jeg bærer.
Dette har jeg, bedrøvet i Hu, sandfærdig berettet.

Derpaa til Svar Alkinoos gav og talte saalunde:
Fremmede Mand, i dette forsand har min Datter dog ikke
teet sig forstandig, at ikke hun straks med de tjenende Terner
førte dig op til vort Hus, da hende du først havde bønfuldt.

Ham gensvared Odysseus, den sindrige Konning, og sagde:
Helt! for sligt du laste mig ej din herlige Datter!
Selv anmoded hun mig om at følge de tjenende Terner,
dog jeg vægred mig straks, undselig jeg var, og jeg frygted,
at du i Sind skulde vredes paa mig, naar jeg kom dig for Øjne.
Let forivrv vi os, vi Menneskesønner paa Jorden.

Derpaa til Svar Alkinoos gav og talte saalunde:
Fremmede Mand! ej Hjerte der bor i mit Bryst, som til Vrede
ægges for intet; dog sømmelig Færd i alt er at prise.
Gid dog, Zeus Alfader, Apollon og Pallas Athene!
Gid dog en Mand, som du, der i Sind mig ligner saa ganske,
vilde begære min Datter til Viv, og forblivende blandt os
vorde min Maag, baade Hus og Gods jeg vilde dig skænke,
hvis godvillig du blev; dog ej skal nogen Faiaker
holde med Tvang dig tilbage, nej sligt forbyde Kronion!
Men til din Rejse beramme jeg vil, at vide du kan det,
Dagen i Morgen; selv hvile du skal inddysset i Slummer,
og mine Mænd skal pløje den rolige Sø, til du kommer
hjem til dit Land og dit Hus, eller og hvorhen det dig lyster,
selvom det end langt fjernere laa end Øen Euboia,
som er saa langt herfra, efter hvad mine Folk har fortalt mig,
som har den set den Gang, de den Guldhaars Helt Rhadamanthys
bragte derhen i Besøg til Tityos, Sønnen af Jorden.
Did de kom, og uden Besvær fuldbyrded de Rejsen,
blot paa en eneste Dag og bragte ham atter tilbage.
Selv da kende du skal, hvor rask mine Skibe kan sejle,
og mine Mænd med Aarernes Blad kan Bølgerne vælte.

Talt; da fryded sig højt den kraftige Konning Odysseus.
Lydte udbød han i Bøn og tog saalunde til Orde:
Zeus Alfader! o gid Alkinoos holder sit Tilsagn.

HOMEROS

Da vil han selv uforgængeligt Ry sig vinde saa at vide
over den nærende Jord, og jeg genfinde min Hjemstavn!

Saaledes Ordene faldt, som her med hinanden de skifted.
Fluks sine Terner beføl den lilliearmede Dronning,
hist under Hal at stille paa Stand en Seng og at lægge
prægtige Skarlagensbolstre paa Lad og brede derover
Tæpper og flossede Kapper af Uld at svøbe sig ind i.
Ud af Storstuen ginge de fluks med Fakler i Hænde;
men da de saa i en Fart havde redet et mageligt Leje,
tren i Salen de frem og taledes saa til Odysseus:
Fremmede! gak til Ro, nu have vi redet dit Leje.

Saa de taled, og Længsel han selv fornam efter Hvile.
Saaledes slumred han der, den kraftige Konning Odysseus
under den højt genlydende Hal paa den snørklede Løjbænk.
Men i det inderste Kammer Alkinoos sov i Paladset,
og ved hans Side hans Dronning bepryded det natlige Leje.

DEN HELLEGE NIL

*H*erodotos er blevet kaldt Historiens Fader. Hans Virksomhed falder sammen med Athens Storhedstid; han fødtes i Lilleasien 484, han var Sofokles' Ven, Tilhænger af Perikles og døde nogle Aar efter den ulykkelige peloponnesiske Krigs Udbrud. Historiker i moderne Betydning er han visselig ikke, men han er en af alle Tiders mest straalende Historieberettere, og paa vidtstrakte Rejser havde han faaet meget af Verden at se. Helt frem til Begyndelsen af det 19. Aarhundrede, da Hieroglyfskriftens Gaade løstes, var hans Skildring af Ægypten vor vigtigste Kilde til Kundskab om Nildalens Fortid. Nu bør man læse dette Afsnit som en af de første og en af de bedste Folkeskildringer, der existerer.

Ægypternes Sæder og Religion

Jeg vil imidlertid gøre min Fortælling om Ægypten udførlig, fordi det indeholder mange vidunderlige Ting og i Sammenligning med ethvert andet Land kan opvise ubeskrivelige Værker; derfor skal der siges mere om det. Foruden at den Himmel, der er over dem, er anderledes og Floden af en anden Beskaffenhed end andre Floder, saa har Ægypterne med Hensyn til de allerfleste Ting indført Vaner og Skikke modsat andre Mennesker. Hos dem sidder Kvinderne paa Torvet og driver Handel, medens Mændene er i Husene og væver, og andre Mennesker støder ved Vævningen Islætten opad, men Ægypterne nedad. Byrderne bær Mændene paa Hovedet, men Kvinderne paa Skuldrene. Kvinderne staar op, naar de lader Vandet, men Mændene sidder. Deres Mave letter de i Husene, men spiser ude paa Gaderne, og de gør gældende, at hvad der er stygt, men nødvendigt bør man gøre i Skjul, men det der ikke er stygt aabenlyst. Ingen Kvinde bliver præsteviet hverken til en mandlig eller kvindelig Guddom, men Mænd til alle baade Guder og Gudinder.

Underholde Forældrene har Sønnerne ingen Forpligtelse til, hvis de ikke vil, men Døtrene er ubetinget nødt dertil, ogsaa hvis de ikke vil.

Gudernes Præster bær andetsteds langt Haar, men i Ægypten skær de det af. Hos andre Mennesker er det Skik ved Sorg, at de, hvem det mest angaar, klipper deres Hovedhaar; men Ægypterne lader ved Dødsfald Haaret voxе, baade det paa Hovedet og Skægget, medens de tidligere har klippet det. Andre Mennesker lever adskilt fra Dyr, men Ægypterne lever sammen med Dyr. De andre lever af Hvede og Byg, men hos Ægypterne er det den største Skam at leve af disse Kornsorter; de laver deres Mad af Olyra, som andre kalder Spelt. De ælter Dejgen med Fødderne, men Leret med Hænderne. Kønodelene lader andre være som ved Fødselen, undtagen de som har lært af disse, men Ægypterne bruger Omskærelse. Af Klædninger har hver Mand to, men hver Kvinde een. Sejlringene og Skøderne binder andre fast udefra, men Ægypterne indefra. Helle-nerne skriver Bogstaver og regner med Tal, saaledes at de fører Haanden fra venstre til højre, men Ægypterne fra højre til venstre, og samtidig siger de dog, at de selv gør det »til højre«, men Helle-nerne »til venstre«. De bruger to Slags Bogstaver; den ene Slags kaldes hellige, den anden almindelige.

De er overmaade gudfrygtige, mere end alle andre Mennesker, og har følgende Skikke. De drikker af Bronzekar, som de rensr hver Dag; det er ikke saadan at en gør det, en anden ikke, de gør det allesammen. De bær altid nyvaskede linnede Klæder, og det lægger de den største Vægt paa. Kønodelene omskærer de for Renlighedens Skyld, idet de regner Renligheden for vigtigere end Udseendet. Præsterne rager sig over hele Legemet hver tredie Dag, forat hverken en Lus eller noget andet urent skal sætte sig paa dem, naar de tjener Guderne. Præsterne bær kun en linned Klædning og Sandaler af Byblos; anden Klædning maa de ikke anlægge og heller ikke andet Fodtøj. De bader sig to Gange hver Dag i koldt Vand, og to Gange hver Nat, og de overholder saa at sige Tusinder af andre Skikke. Men de har ogsaa ikke faa Fordele: de fortærer ikke noget af deres eget eller har Udgifter, men der bages baade helligt Brød til dem og enhver af dem faar hver Dag en stor Mængde Oxe- og Gaa-sekød, og der gives dem ogsaa Druevin. Men Fisk maa de ikke spise. Bønner saar Ægypterne slet ikke i Landet, og de der kommer op hverken tygger de raa eller spiser kogte; Præsterne kan ikke engang

taale at se dem, fordi de mener, at det er en uren Spise. Der præstevies ikke en enkelt for hver af Guderne, men mange, af hvilke een er Ypperstepræst; naar en dør, indsættes hans Søn i Stedet.

Tyrene mener de er helligede til Epafos, og derfor prøver de dem saaledes: hvis man ser blot eet sort Haar paa den, mener man, at den ikke er ren. Dette undersøges af en dertil beskikket af Præsterne, medens Dyret afvexlende staar oprejst og ligger paa Ryggen; han trækker ogsaa Tungen ud for at se om den er ren med Hensyn til de bestemte Tegn, som jeg i en anden Sammenhæng skal nævne, og han undersøger ogsaa Haarene i Halen, om de er, som de skal være. Hvis nu Tyren er ren med Hensyn til alt dette, betegner han den ved at omvikle Hornene med Byblos, og derpaa smør han Segljord paa og stempler den med sin Seglring, hvorefter den føres bort; for at ofre en ustemplet er der sat Dødsstraf. Saaledes bliver Dyret prøvet.

Ofringen foregaar saaledes: de fører det stemplede Dyr hen til det Alter, hvor de ofrer, antænder en Ild, og naar de saa paa det har udgydt Vin nedover Offerdyret og paakaldt Guden, stikker de det og skær derpaa Hovedet af. De flaar saa Dyrets Krop, men Hovedet af det forbander de med mange Ord og gaar bort med; de hos hvem der er et Torv og bor helleniske Købmænd i Landet, de gaar hen paa Torvet med det og sælger det, medens de, hos hvem der ingen Hellenere er, kaster det i Floden. Hovederne forbandes ved at de siger, at hvis der skal overgaa dem selv, de ofrende, eller hele Ægypten en Ulykke, at det saa maa komme over det Hoved. Med Hensyn til Hovederne af de ofrede Dyr og Paagyndingen af Vinen følger alle Ægyptere de samme Skikke ved alle Ofre uden Forskel, og som Følge af denne Skik vil ingen af Ægypterne heller smage Hovedet af noget andet levende Væsen.

Udrensningen af Ofrene og Opbrændingen sker paa forskellig Maade ved de forskellige Helligdomme; men hvilken Gudinde de mener er den største og for hvem de fejrer den største Fest, det skal jeg angive. Naar de har flaaet Tyren, tager de efter en Bøn hele Maven ud af den, men lader de ædlere Dele og Fedtet blive i Kroppen; Laarene skær de af og Halestykket, Skulderbladene og Halsen. Derefter fylder de Tyrens øvrige Krop med rene Brød, Honning, Rosiner, Figner, Røgelse, Myrrha og de andre vellugtende Ting, og efter at have fyldt den dermed brænder de den, idet de hælder rigelig Olie paa. Efter forinden at have fastet ofrer de, og medens Ofret

brænder, slaar de sig alle for Brystet; naar de er færdige dermed, anretter de som et Maaltid det, der er blevet tilbage af Ofret.

De rene Tyre og deres Kalve ofrer alle Ægyptere, men Kørerne har de ikke Lov til at ofre; de er helligede til Isis. Billedet af Isis, som er kvindeligt, har nemlig Kohorn, ligesom Hellenerne maler Io, og Kørerne ærer alle Ægyptere uden Forskel allermest af alt Kvæg. Derfor vil hverken en Ægypter eller en Ægypterinde kysse en Hellemer paa Munden eller bruge en Helleners Kniv eller Gaffel eller Kedel, ej heller smage Kød af en ren Tyr, som er sønderskaaret med en hellenisk Kniv. Naar Oxerne dør, begraver de dem saaledes: Kørerne kaster de i Floden, men Tyrene graver de ned foran hver sin By, saaledes at det ene Horn eller ogsaa begge rager op som et Vartegn, og naar Kødets er raadnet og den bestemte Tid nærmer sig, kommer der til hver By et Fartøj fra den Ø, der kaldes Prosopitis. Den ligger i Deltaet og har en Omkres paa 9 Schoiner. Paa denne Ø Prosopitis ligger der altsaa ogsaa mange andre Byer; men den By hvorfra Fartøjerne kommer for at optage Oxernes Knogler, den hedder Atar-bechis, og i den er der et helligt Tempel for Afrodite. Fra denne By drager mange til de forskellige Byer, og efter at have opgravet Knoglerne fører de dem bort og begraver dem alle paa eet Sted. Paa samme Maade som Oxerne begraver de ogsaa de andre Dyr, naar de dør; ogsaa med Hensyn til disse gælder nemlig denne Lov for dem, for de dræber heller ikke disse.

Alle de der har bygget sig en Helligdom for den thebaiske Zeus eller hører til Thebens Omraade, alle disse afholder sig fra Faar og ofrer Geder. Ikke alle Ægyptere tilbeder nemlig de samme Guder uden Forskel, undtagen Isis og Osiris, som skal være Dionysos; dem tilbeder alle paa samme Maade. Men alle de der ejer en Helligdom for Mendes eller hører til det mendesiske Omraade, de afholder sig fra Geder og ofrer Faar. Thebairerne og alle de, der for disses Skyld afholder sig fra Faar, siger, at denne Lov blev givet dem af følgende Grund. Herakles vilde for enhver Pris se Zeus, som ikke vilde lade sig se af ham; men tilsidst, da Herakles fastholdt sit Forsæt, fandt Zeus paa en List: efter at have flaaet en Vædder, strakte han dens afskaarne Hoved frem, og iført Vliesen viste han sig saaledes for ham. Derfor fremstiller Ægypterne Zeus' Billede med et Vædderhoved, og efter Ægypterne Ammonierne, som er Kolonister fra Ægypterne og Æthioperne og bruger et Sprog som er en Mellem-

ting mellem begge. Og efter min Mening har Ammonierne ogsaa taget sig deres Navn efter dette; Amun kalder Ægypterne nemlig Zeus. Men Vædderne ofrer Thebairne ikke, men de betragter dem som hellige af denne Grund. Dog een Dag i Aaret, ved Zeus' Fest, slagter og flaar de een Vædder og beklæder Zeus' Billede paa samme Maade, og derpaa fører de et andet Billede, af Herakles, hen til det, og efter at have gjort dette slaar alle ved Helligdommen sig for Brystet for Vædderens Skyld og begraver den derpaa i en hellig Kiste.

Om Herakles hørte jeg denne Udtalelse, at han var en af de 12 Guder; men om den anden Herakles, som Hellenerne kender, kunde jeg intetsteds i Ægypten erfare noget. At fremdeles Ægypterne ikke har faaet Navnet fra Hellenerne, men snarere Hellenerne fra Ægypterne og af Hellenerne disse der gav Amfitryons Søn Navnet Herakles, at dette forholder sig saaledes har jeg ogsaa mange andre Beviser for og deriblandt ogsaa dette, at begge Forældrene til denne Herakles, Amfitryon og Alkmene, oprindeligt stammede fra Ægypten og at Ægypterne, efter hvad de siger, hverken kender Poseidons eller Dioskorernes Navne, og de har ikke optaget disse Guder blandt de andre Guder. Men hvis de nu havde faaet Navnet paa en Guddom fra Hellenerne, saa vilde de ikke mindst, men mest huske disse, siden de allerede dengang drev Søfart og nogle af Hellenerne var Søfarere, efter hvad jeg antager og bestemt mener; derfor vilde Ægypterne kende disse Guders Navne endnu bedre end Herakles'. Men Ægypterne har en gammel Gud Herakles, og efter hvad de selv siger, er der til Amasis' Regering gaaet 17000 Aar, siden der af de 8 Guder opstod de 12, af hvilke de regner Herakles for een.

Da jeg ønskede herom at vide noget bestemt efter de Angivelser jeg kunde, sejlede jeg ogsaa til det foinikiske Tyros, hvor jeg havde hørt der var et Tempel helliget Herakles. Og jeg saa et, der var rigt udstyret baade med mange andre Tempelgaver, og der var deri to Støtter, den ene af rent Guld, den anden af en Smaragd, der Nætterne igennem udstraalede et stærkt Lys, og jeg talte med Gudens Præster og spurgte om, hvor lang Tid det var, siden dette Tempel var blevet bygget. Jeg fandt saa at heller ikke disse stemmede med Hellenerne; de sagde nemlig at samtidigt med Tyros' Anlæggelse var ogsaa Gudens Tempel blevet bygget, og Tyros havde været beboet i 2300 Aar. I Tyros saa jeg ogsaa et andet Tempel for Herakles med

Tilnavnet den thasiske, og jeg kom ogsaa til Thasos, hvor jeg fandt et Tempel for Herakles grundlagt af Foinikere, som var sejlet ud for at søge efter Europe og havde koloniseret Thasos, og dette ligger endda 5 Slægtled førend Amfitryons Søn Herakles fødtes i Hellas. Det udforskede viser nu tydeligt, at Herakles er en gammel Gud, og jeg mener ogsaa, at de af Helleenerne bær sig rigtigst ad, som har bygget sig to Slags Templer for Herakles og ofrer til den ene som u dødelig med Tilnavnet den olympiske og bringer Gravofre til den anden som en Heros.

Helleenerne siger imidlertid ogsaa meget andet ubetænksomt, og enfoldig er ogsaa denne Fortælling, som de har om Herakles, at da han var kommet til Ægypten, bekransede Ægypterne ham og førte ham i et Optog ud for at ofre ham til Zeus; han holdt sig en Tidlang i Ro, men da de begyndte at indvie ham ved Alteret, satte han sig til Modværge og dræbte dem allesammen. Jeg synes nu, at naar Helleenerne siger dette, kender de aldeles ikke noget til Ægypternes Natur og Skikke; for de som ikke engang tør ofre Dyr undtagen Faar, Tyre og Kalve, som er rene, og Gæs, hvorledes skulde de kunne ofre Mennesker? Fremdeles, hvorledes stemmer det med Naturen, at Herakles, som var een og tilmed et Menneske, efter hvad de siger, skulde have dræbt Tusinder? Mig, som har sagt saameget herom, være baade Guderne og Heroerne naadige.

Naar de nævnte af Ægypterne ikke ofrer Gederne og Bukkene, er Grunden følgende. Pan regner Mendesiernes som en af de 8 Guder, og de siger, at disse 8 Guder kom før de 12. Malerne og Billedhuggerne maler og hugger nu ligesom Helleenerne Pans Billede med Gedeansigt og Bukkeben; men de mener slet ikke, at han er saadan, men ligesom de andre Guder. Men hvorfor de fremstiller ham saadan, vil jeg helst lade være at sige. Men Mendesiernes ærer alle Gederne, og Hannerne mere end Hunnerne (og dissers Hyrder er mere ansete), og af disse mest een, og naar den dør, indtræder der dyb Sorg i hele Mendesiernes Omraade. Og baade Bukken og Pan hedder paa ægyptisk Mendes. Indenfor dette Omraade indtraf der i min Tid dette Vidunder: en Buk parrede sig aabenlyst med en Kvinde. Dette kom til Menneskers Kundskab.

Svinet mener Ægypterne er et urent Dyr, og for det første, hvis en af dem i Forbigaaende har rørt ved et Svin, saa gaar han med samt sit Tøj ned i Floden og bader sig; for det andet er Svinehyrderne,

skønt de er indfødte Ægyptere, de eneste der ikke gaar ind i noget Tempel af dem i Ægypten, og ingen vil bortgifte en Datter til dem eller ægte en fra dem, men Svinehyrderne bortgifter og ægter indenfor deres egen Kres. Til de andre Guder anser Ægypterne det nu ikke for rigtigt at ofre Svin, men kun til Selene og Dionysos ofrer de til den samme Tid, nemlig paa den samme Fuldmaanedag, Svin og spiser af Kødets. Men hvorfor de afskyr Svinene ved de andre Fester, men ofrer dem ved denne, derom fortæller Ægypterne en Historie, som jeg, der kender den, ikke anser det for sømmeligt at fortælle. Ofringen af Svinene til Selene foregaar saaledes: naar Præsten har slagtet Dyret, lægger han Halespidsen, Milten og Tarmnettets sammen, dækker det med alt Fedtet, der sidder paa Dyrets Mave, og opbrænder det derpaa; Resten spiser de paa den Fuldmaanedag, de bringer Ofret, men paa en anden Dag vil de derimod ikke røre det. De ubemidlede af dem laver paa Grund af Fattigdom Svin af Dejj, bager dem og bringer dem som Offer.

Aftenen før Festen for Dionysos slagter hver enkelt af dem foran sin Dør en Gris og lader den af Svinehyrderne, der har solgt den, gaa bort med den. Den øvrige Fest for Dionysos fejrer Ægypterne med Undtagelse af Kor næsten helt igennem ligesom Hellenerne; men istedenfor mandlige Lemmer har de fundet paa nogle andre, omtrent en Pechys lange Figurer, trukne i Snore; dem bærer Kvinder omkring i Landsbyerne, saaledes at Lemmet gaar op og ned og er ikke meget mindre end hele Kroppen; foran gaar en Fløjtespiller, og Kvinderne følger efter og besynger Dionysos. Men hvorfor Lemmet er større og det eneste af Legemet, der bevæger sig, derom fortælles der et helligt Sagn.

Jeg mener nu, at Melampus, Amytheons Søn, ikke har været uvidende om denne Ofring, men bekendt dermed. Hos Hellenerne er det nemlig Melampus der indførte baade Dionysos' Navn, Ofringen og Optoget med Lemmet. Han samlede og fremstillede ikke hele den Kult nøjagtigt, men de Vismænd, der kom efter ham udsmykkede det mere; men ialfald Optoget med Lemmet for Dionysos er det Melampus der indførte, og af ham har Hellenerne lært at gøre det, som de gør. Jeg mener nu at Melampus, der blev en Vismand, baade uddannede sig en Spaadomskunst og efter Erfaring fra Ægypten baade lærte Hellenerne mange andre Ting og Skikkene med Hensyn til Dionysos, med nogle faa Forandringer; jeg vil nemlig ikke sige, at

det, der blev gjort i Ægypten for Guden, og det hos Hellenerne skyldtes et tilfældigt Sammentræf; for ellers vilde disse Skikke være ensartede med de andre hos Hellenerne og ikke indførte for nylig. Dog vil jeg heller ikke sige, at Ægypterne har faaet enten denne eller nogen anden Skik fra Hellenerne. Og Melampus synes mig snarest at have hørt det der angaar Dionysos af Kadmos fra Tyros, og dem der sammen med ham kom fra Foinikien til det Land, der nu hedder Biotien.

Navnene paa næsten alle Guderne er kommet fra Ægypten til Hellas. At de nemlig er kommet fra Barbarerne, det finder jeg ved Forskning forholder sig saaledes, og jeg mener nu at de mest er kommet fra Ægypten. Med Undtagelse af Poseidon og Dioskorerne, som jeg allerede har sagt, og Hera, Histia, Themis, Chariterne og Nereiderne har nemlig de andre Guders Navne altid hørt hjemme i Ægypternes Land, og jeg siger kun, hvad Ægypterne selv siger. Men de Guder, hvis Navne de siger, at de ikke kender, disse synes mig at være benævned af Pelasgerne, undtagen Poseidon; om denne Gud har de hørt af Libyerne. Intet Folk har nemlig fra først af haft Navnet Poseidon undtagen Libyerne, som altid har æret denne Gud. Sikkert er, at Ægypterne heller ikke bringer Heroer Døds ofre.

Dette og desforuden andet, som jeg skal meddele, har Hellenerne nu indført fra Ægypterne; men at fremstille Hermesbillederne med oprejst Lem har de ikke lært af Ægypterne, men først af alle Hellenerne har Athenerne overtaget det fra Pelasgerne og fra dem de andre. Pelasgerne kom nemlig til at bo i Landet sammen med Athenerne, som allerede dengang regnedes til Hellenerne, hvorfor de ogsaa begyndte at blive betragtede som Hellenerne. Og enhver som er indviet i Kabeirernes Mysterier, som Samothrakerne har overtaget fra Pelasgerne og fejrer, den Mand ved, hvad jeg mener. Samothrake beboedes nemlig tidligere netop af disse Pelasgere, som kom til at bo sammen med Athenerne, og fra dem overtog Samothrakerne Mysterierne. Altsaa har Athenerne først af Hellenerne lært af Pelasgerne og indført at fremstille Hermesbillederne med oprejst Lem. Og Pelasgerne fortalte om ham et helligt Sagn, Ting som er fremstillet i Mysterierne paa Samothrake.

Men tidligere bragte Pelasgerne alle Ofre med Paakaldelse af Guder, men brugte ikke Tilnavn eller Navn til nogen (det havde de nemlig endnu ikke hørt), men Guder kaldte de dem ud fra den Be-

tragtning, at de havde sat alle Ting og alle Indretninger i Orden. Men derpaa, efter lang Tids Forløb, hørte de, at Navnene paa de andre Guder var kommet fra Ægypten, men Dionysos' Navn hørte de først langt senere. Og nogen Tid efter spurgte de Oraklet i Dodone om Navne; dette Orakel er nemlig anset for at være det ældste af Oraklerne hos Hellenerne, og det var paa denne Tid det eneste. Da Pelasgerne altsaa spurgte Oraklet i Dodone, om de skulde optage de Navne, der var kommet fra Barbarerne, svarede Oraklet, at det skulde de gøre. Efter denne Tid brugte de saa Gudernes Navne, naar de ofrede, og fra Pelasgerne modtog Hellenerne dem senere.

Men hvorfra hver af Guderne stammede, om de altid havde eksisteret allesammen og hvordan de var af Skikkelse, det vidste de saa at sige ikke før iforgaars og igaar. Hesiodos og Homeros mener jeg nemlig har levet 400 Aar før mig og ikke flere, og det er dem, der har skabt en Gudeslægt for Hellenerne og givet Guderne deres Tilnavne, fordelt Værdigheder og Virksomheder og antydet deres Skikkelser, men de Digttere, der siges at have levet tidligere end disse Mænd, de har efter mit Skøn levet senere. Af dette siger Præstinderne i Dodone det første; det senere, som angaar Hesiodos og Homeros, siger jeg.

Angaaende Orakler, baade det hos Hellenerne og det i Libyen, har Ægypterne følgende Fortælling. Præsterne for Zeus i Theben sagde, at to Præstinder var blevet ført bort fra Theben af Foinikere; den ene af dem, havde de hørt, var blevet solgt til Libyen, den anden til Hellas, og det var disse Kvinder, der først havde grundlagt Oraklerne hos de nævnte Folk. Og da jeg spurgte, hvorfra de saa bestemt vidste, hvad de sagde, saa svarede de hertil, at de havde foretaget en grundig Eftersøgning efter disse Kvinder, og de havde ikke været i Stand til at finde dem, men havde senere hørt det om dem, som de sagde.

Dette hørte jeg nu af Præsterne i Theben, men følgende siger Dodonæernes Præstinder: to sorte Duer var fløjet op fra det ægyptiske Theben, og den ene af dem var kommet til Libyen, den anden til dem selv; den satte sig paa en Eg og forkyndte med menneskelig Røst, at der maatte grundlægges et Orakel for Zeus der, og de antog at Paabudet til dem var guddommeligt og havde handlet derefter. Men om den Due, der kom til Libyerne, siger de, at den befalede Libyerne at grundlægge et Orakel for Ammon, og ogsaa dette er Zeus's.

Dodonæernes Præstinder, af hvilke den ældste hed Promeneia, den næste Timarete og den yngste Nikandra, sagde dette, og med dem stemmede ogsaa de andre Dodonæere, som bor ved Helligdommen.

Men min Mening derom er denne. Hvis Foinikerne virkelig bortførte de hellige Kvinder og solgte den ene af dem til Libyen, den anden til Hellas, saa mener jeg, at denne Kvinde blev solgt til The-sproterne i det Land, der nu kaldes Hellas, men tidligere hed Pelasgien; naar hun saa var Slavinde der, grundlagde hun under en Eg, der voksede der, en Helligdom for Zeus, rimeligt som det var, at hun, der i Theben havde tjent i en Helligdom for Zeus, huskede ham der, hvor hun var kommet hen. Og derefter stiftede hun et Orakel, da hun havde lært det helleniske Sprog, og hun sagde, at hendes Søster var blevet solgt i Libyen af de samme Foinikere, som ogsaa havde solgt hende selv.

Duer mener jeg, at Dodonæerne kaldte Kvinderne af den Grund, at de var Barbarer, og de syntes, at de talte ligesom Fugle. Men efter nogen Tids Forløb siger de, at Duen talte med menneskelig Røst, nemlig da Kvinden sagde noget, de kunde forstaa; men saalænge hun talte barbarisk, syntes de, at hun talte som en Fugl; for hvorledes skulde en Due kunne tale med menneskelig Røst? Naar de siger, at Duen var sort, antydede de, at Kvinden var fra Ægypten. Og Spaadommene i det ægyptiske Theben og i Dodone ligner virkelig hinanden, og ogsaa det at tage Varsler af Ofrene er kommet fra Ægypten.

Festforsamlinger, Optog og Processioner har aabenbart Ægypterne indført først af alle, og af dem har Hellenerne lært det; et Bevis derpaa ser jeg deri, at de ægyptiske har fundet Sted langt tilbage, medens de helleniske først er kommet frem for nylig.

Ægypterne holder Fest ikke een Gang om Aaret, men mange Fester, mest og ivrigst i Byen Bubastis til Ære for Artemis, for det andet i Byen Busiris for Isis; i denne By er der nemlig et stort Tempel for Isis, og denne By ligger midt i Deltaet i Ægypten; Isis svarer til Demeter paa hellensk. For det tredje holder de Fest i Byen Sais for Athene, for det fjerde i Heliopolis for Helios, for det femte i Byen Buto for Leto og for det sjette i Byen Papremis for Ares.

Naar de nu drager til Byen Bubastis, bærer de sig saaledes ad: Mænd sammen med Kvinder og en stor Mængde af begge Køn sejler paa hvert Fartøj; nogle af Kvinderne har Skralder, hvormed

de larmer; Mændene spiller paa Fløjte under hele Sejladsen, og de andre Kvinder og Mænd synger og klapper i Hænderne. Og naar de under Sejladsen kommer udfor en anden By, lægger de Fartøjet ind til Land og bærer sig saaledes ad: nogle af Kvinderne gør det, jeg har nævnt, andre spotter med Raab Kvinderne i denne By, andre danser, og andre staar op og løfter Klæderne i Vejret. Dette gør de ved enhver By, der ligger ved Floden. Og naar de kommer til Bubastis, holder de Fest med store Ofringer, og der forbruges ved denne Fest mere Druevin end i hele Resten af Aaret. Der forsamles af Mænd og Kvinder, foruden Børnene, endda 700,000, efter hvad de indfødte siger.

Saaledes gaar det nu til her, og hvorledes de i Byen Busiris fejrer Festen for Isis, har jeg før fortalt. Efter Ofringen slaar de sig nemlig allesammen for Brystet, Mænd og Kvinder, mange, mange Tusinder af Mennesker; men for hvem de gør det, tør jeg ikke sige. Men alle de Karere, der bor i Ægypten, disse gør endnu mere end Ægypterne, forsaavidt som de skærer sig i Panden med en Kniv, og deraf kan man se, at de er fremmede og ikke Ægyptere.

Men naar de er samlede i Byen Sais til Ofringerne, brænder alle i en bestemt Nat mange Lamper i fri Luft rundtomkring Husene. Lamperne er Skaale fulde af Salt og Olie, og selve Vægen ligger ovenpaa og brænder hele Natten; Festen hedder Lampebrand. Men de af Ægypterne, som ikke kommer til denne Fest, de overholder Natten for Ofringen og tænder ligeledes allesammen deres Lamper, og saaledes brænder de ikke blot i Sais, men over hele Ægypten. Men hvorfor denne Nat fik Lys og særlig Ære, derom fortælles der et helligt Sagn.

Til Heliopolis og Buto drager de kun for at foretage Ofringer. Men i Papremis foretager de Ofringer og udøver Ceremonier ligesom andetsteds, og naar Solen skal til at gaa ned, saa er kun nogle faa af Præsterne beskæftigede ved Gudebilledet, men de fleste af dem staar med Trækøller ved Indgangen til Templet; andre, som opsender Bønner, over 1000 Mand, staar ligeledes alle med Knipler, samlede paa de andre Sider. Billedet, som er i et lille forgyldt Tempel af Træ, bærer de Dagen forinden Festen ind i et andet helligt Hus. De faa, der er blevet tilbage ved Billedet, trækker saa en firhjulet Vogn, som bærer baade Templet og Billedet i Templet; men de mange, som staar ved Indgangen, vil ikke tillade dem at

komme ind, og de, der opsender Bønner, kommer Guden til Hjælp og slaar løs paa dem, medens de forsvarer sig. Saa opstaar der en heftig Kamp med Knipler, de støder Hovederne mod hinanden, og efter min Mening er der ogsaa mange, der dør af Saarene; dog sagde Ægypterne, at ingen led Døden. Denne Fest siger de indfødte, at de havde indført paa Grund af følgende: i dette Tempel boede Ares' Moder, og Ares, som var blevet opfostret langt borte, var som voksen kommet hjem og vilde være sammen med sin Moder; Moders Tjenere, som ikke før havde set ham, vilde ikke tillade ham at komme ind, men holdt ham borte; men saa hentede han Folk fra en anden By, gav Tjenerne en slem Medfart og gik ind til sin Moder. Derfor siger de, at de har indført dette Prygleri ved Festen til Ære for Ares.

Det ikke at have Omgang med Kvinder i Helligdomme og ikke uden at have badet sig at gaa fra Kvinder ind i Helligdomme, er disse de første, der har gjort til en hellig Regel. Næsten alle andre Mennesker, undtagen Ægypterne og Hellenerne, parres i Helligdomme og gaar uden at have badet sig fra Kvinder ind i en Helligdom, fordi de mener, at Menneskene er ligesom de andre, firfødgede Dyr: baade alle disse og Fuglearterne, siger de, ser man nemlig parres baade i Gudernes Templer og i de hellige Lunde; hvis dette nu ikke var velset af Guden, saa vilde heller ikke Dyrene gøre det. Med en saadan Begrundelse gør nu disse noget, jeg ikke synes om; men Ægypterne har baade ellers strenge Regler med Hensyn til det hellige og navnlig ogsaa følgende.

Ægypten er, skønt det grænser op til Libyen, ikke videre rigt paa Dyr; men de, som de har, gælder alle som hellige: nogle er Husdyr, andre vilde. Men hvis jeg vilde sige, hvorfor de er indviede som hellige, vilde jeg med min Fremstilling komme ind paa de guddommelige Forhold, som jeg i høj Grad skyr at tale om, og hvad jeg har strejft i Omtale, har Nødvendigheden tvunget mig til at nævne. Men med Hensyn til Dyrene bestaar der følgende Skik. For Underholdet af hver Slags er der udnævnt Værger, baade Mænd og Kvinder, og Værdigheden gaar i Arv fra Fader til Søn. Indbyggerne i Byerne bringer dem Gaver saaledes: naar de beder til den Gud, hvem Dyret er helliget, rager de enten hele Hovedet paa Børnene eller Halvdelen eller Trediedelen af Hovedet og vejer Haarene mod Sølv, og hvad de vejer, det giver de Dyrenes Værge, og hun kø-

ber Fisk derfor, skærer dem i Stykker og giver Dyrene dem som Føde. Et saadant Underhold er anvist dem; men hvis en dræber et af disse Dyr, saa er Straffen Døden, dersom det er forsætligt; er det uforsætligt, betaler han den Bøde, Præsterne bestemmer. Men den, der dræber en Ibis eller en Høg med eller uden Forsæt, maa dø.

Der er mange Husdyr, og der vilde komme endnu langt flere, hvis det ikke gik saaledes med Kattene. Naar Hunnerne har kastet, gaar de ikke mere til Hannerne; disse søger Omgang med dem, men kommer ingen Vegne. Derfor udspekulerer de en List: de røver og stjæler Ungerne fra Hunnerne og dræber dem, men de spiser dem ikke. Og Hunnerne, der berøves deres Unger og gerne vil have andre, gaar saa til Hannerne; Dyret vil nemlig gerne have Unger. Men ved en Ildebrand gaar det paa en mærkelig Maade med Kattene: Ægypterne stiller sig op med Mellemrum og holder Øje med Kattene uden at bryde sig om at slukke, men Kattene smutter hen imellem eller hopper over Menneskene og springer ind i Ilden. Naar det sker, gribes Ægypterne af dyb Sorg. Og naar en Kat dør en naturlig Død i et Hus, rager alle Beboerne kun deres Øjenbryn, men er det en Hund, hele Kroppen og Hovedet.

Kattene føres efter Døden bort til hellige Rum, hvor de begraves balsamerede, i Byen Bubastis; Hunde begraver hver Bys Indbyggere i hellige Kister, og paa samme Maade som Hundene begraves ogsaa Væslerne. Spidsmusene og Høgene fører de til Byen Buto, Ibiserne til Hermes' By. Bjørnene, som der ikke er mange af, og Ulvene, som ikke er meget større end Ræve, begraver man der, hvor man har fundet dem liggende.

Krokodillernes Natur er saaledes: i de fire koldeste Vintermaaneder spiser den ingenting, den er firføddet og lever paa Landjorden og i Søer; den lægger og udruger nemlig Æg paa Landjorden og tilbringer det meste af Dagen paa det tørre, men hele Natten i Floden; Vandet er nemlig varmere end den frie Luft og Duggen. Af alle de dødelige Væsener vi kender bliver dette det største fra at være ganske lille; Æggene den lægger er nemlig ikke meget større end Gaaseæg, og Ungen bliver i Forhold til Ægget, men naar den vokser, bliver den hele 17 Pechys og endnu større. Den har Øjne som et Svin og store Hugtænder, og den er det eneste Dyr, der ikke faar Tunge. Den bevæger ikke Underkæben, men er ogsaa det eneste Dyr, der nærmer Overkæben til Underkæben. Den har

ogsaa stærke Kløer og en uigennemtrængelig Skælhud paa Ryggen. I Vandet er den blind, men i fri Luft meget skarpsynet. Eftersom den nu lever i Vand, har den hele Munden indvendig fuld af Iglær. De andre Fugle og Dyr skyr den, men Løberen staar paa en god Fod med Krokodillen, eftersom denne har Gavn af den; naar den nemlig fra Vandet er steget op paa Land og derpaa gaber (det plejer den nemlig i Reglen at gøre, naar Vinden er Vesten), saa kryber Løberen ind i Munden paa den og sluger Iglærne, og Krokodillen glæder sig over denne Behagelighed og gør ikke Løberen nogen Fortræd.

Nogle af Ægypterne betragter Krokodillerne som hellige; andre gør det ikke, men behandler dem som Fjender. De, der bor ved Theben og Moirissøen, mener, at de er overordentlig hellige. Paa hvert af de to Steder underholder de en enkelt af alle Krokodillerne; den er dresseret til at være tam, og de sætter Ringe af Krystal eller Guld i Ørerne paa den og Baand omkring Forbenene, giver den et bestemt Underhold og Offerdyr og behandler den ganske udmærket, saalænge den lever; naar de er døde, bliver de balsamerede og begravede i hellige Kister. Men de, der bor ved Byen Elefantine, spiser dem, fordi de ikke betragter dem som hellige. De kaldes forresten ikke Krokodiller, men Champsa; Krokodiller har Ionerne kaldt dem, fordi de sammenligner deres Udseende med Firbenene, der hos dem selv lever i Gærderne.

Der er mange forskellige Maader at fange dem paa; jeg skal kun anføre den, der synes mig mest værd at omtale. Man binder en Svineryg paa en Krog og kaster den midt ud i Floden; selv sidder man paa Flodbredden med en levende Gris og slaar den. Naar Krokodillen hører Skriget, iler den af Sted efter Lyden, og naar den er stødt paa Svineryggen, sluger den den; saa haler man i den. Naar den er blevet trukket ind paa Land, er det første Jægeren gør at overklæbe dens Øjne med Ler; naar han har gjort det, faar han meget let Bugt med Resten, ellers er det meget besværligt.

Flodhestene er hellige indenfor Papremis' Omraade, men ikke for de andre Ægyptere. Deres Skikkelser er saaledes: den er firføddet, har spaltede Kløer, Klove, Braknæse, Hestemanke, Hugtænder, en Hests Hale og Stemme, og af Størrelse er den som den største Okse. Dens Skind er saa tykt, at naar det er blevet tørt, laves der Lanseskaffer deraf.

Der findes i Floden ogsaa Oddere, der regnes for hellige. Ogsaa af Fiskene mener de, at den saakaldte Skælfisk er hellig og Aalen; de siger, at disse er helligede Nilen og af Fuglene Rævegæssene.

Der er ogsaa en anden hellig Fugl, som hedder Foinix. Selv har jeg ikke set den undtagen paa et Billede; den kommer nemlig ogsaa sjældnen til dem, med 500 Aars Mellemlum, efter hvad Heliopoliterne siger, og de siger, at den kommer, naar dens Fader er død. Hvis den ligner Billedet, er dens Størrelse og Udseende saadan: nogle af dens Fjer er gyldne, andre røde; i Omrids og Størrelse ligner den i højeste Grad en Ørn. Man siger, at den finder paa følgende, hvad jeg ikke kan tro paa. Den kommer flyvende fra Arabien og bringer sin Fader, overtrukket med Myrrha til Helios' Tempel og begraver ham der, og dermed bærer den sig saaledes ad: først laver den af Myrrhaen et Æg, saa stort som den kan bære, og derefter prøver den sig frem med at bære det, og naar den er færdig dermed, saa udhuler den Ægget og lægger Faderen ind deri; derpaa overtrækker den igen med Myrrha den Del af Ægget, som den har udhulet og lagt Faderen ind i, og naar Faderen ligger derinde, bliver Vægten den samme; naar den har overklæbet Faderen, bringer den ham til Helios' Tempel i Ægypten. Dette siger de, at denne Fugl gør.

Ved Theben lever der hellige Slanger, som slet ikke gør Mennesker Fortræd; de er kun smaa og har to Horn, der vokser ud fra Spidsen af Hovedet. Naar de dør, begraver man dem i Zeus' Tempel; de siger nemlig, at de er helligede denne Gud.

Der er et Sted i Arabien, som paa det nærmeste ligger ligeoverfor Byen Buto, og derhen rejste jeg for at høre om de vingede Slanger. Da jeg var kommet derhen, saa jeg Knogler af Slanger og Rygrade, ubeskrivelig mange, og der var Dynger af Rygradene, baade store, mellemslags og endnu mindre end disse, og disse var talrige. Dette Sted, hvor Rygradene er opdyngede, er saaledes: en snæver Indgang fra Bjerge til en stor Slette, og denne Slette hænger sammen med den ægyptiske Slette. Man siger, at ved Foraarets Frembrud kommer vingede Slanger flyvende fra Arabien ad Ægypten til, men Ibisfuglene møder op ved denne Indgang til Landet og lader ikke Slangerne komme igennem, men dræber dem. Og Araberne siger, at paa Grund heraf er Ibis højt æret af Ægypterne, og ogsaa Ægypterne indrømmer, at de af denne Grund ærer disse Fugle.

Ibisens Udseende er saaledes: hele Fuglen er voldsomt sort, og

den har Ben som en Trane; Næbbet er stærkt krummet, og den er paa Størrelse med Fuglen Krex. Saadan ser de sorte ud, der kæmper med Slangerne, men de, der mere færdes mellem Menneskene (der er nemlig to Slags Ibiser), saaledes: den er bar paa Hovedet og hele Struben, har hvide Fjer med Undtagelse af Hoved, Nakke, Vingespidsene og Rumpen (alt dette, jeg har nævnt, er voldsomt sort); med Hensyn til Ben og Næb ligner den den anden. Slangens Skikkelse er ligesom Vandslangernes; Vingerne har ingen Fjer, men ligner paa det nærmeste Flagermusens Vinger. Dette maa nu være nok om hellige Dyr.

Hvad nu angaar Ægypterne selv, saa opsamler de, der bor i Agerlandet, mest af alle Mennesker Erfaringer og er langt de kyndigste af dem, jeg har lært at kende. Deres Levemaade er saadan: de renser deres Mave tre Dage i Træk hver Maaned, idet de tilstræber Sundheden ved Brækninger og Udskylninger, fordi de mener, at Menneskene faar alle deres Sygdomme af de Næringsmidler de lever af. Ægypterne er nemlig ogsaa ellers næstefter Libyerne de sundeste af alle Mennesker, efter min Mening paa Grund af Aarstiderne, fordi disse ikke skifter; Menneskene faar nemlig mest deres Sygdomme under Forandringerne, baade af alt andet og navnlig ogsaa mest af Aarstiderne. De spiser Brød lavede af Olyra, og dem kalder de Kyllestis; de bruger Vin lavet af Byg, da der ikke findes Ranker i Landet. Af Fisk spiser de nogle raa, tørrede i Solen, andre saltede i Lage. Af Fugle spiser de Vagtlerne, Ænderne og Smaafluglene raa efter først at have saltet dem; med Hensyn til alt andet, der findes af Fugle eller Fisk, bortset fra dem der er anerkendte som hellige, saa spiser de de øvrige stegte eller kogte.

Ved de riges Sammenkomster, naar de er færdige med at spise, gaar en Mand rundt med et Lig lavet af Træ i en Kiste, meget livagtigt baade med Hensyn til Bemaling og Arbejdet, af Størrelse for det meste saameget som 1 eller 2 Pechys; han viser det til enhver af Gæsterne og siger: »Se paa denne Mand og drik og vær glad; for saadan vil Du blive, naar Du er død.« Dette er Skik ved Drikkelagene.

De følger nedarvede Skikke og indfører ikke nogen anden. De har baade andre mærkelige Skikke, og navnlig har de en Sang, Linos, den samme som synges i Foinikien, paa Kypros og andetsteds, men har forskelligt Navn hos de forskellige Folk, men det er i Virkelig-

heden den samme, som Hellenerne synger under Navnet Linos, saa at jeg har undret mig over mange Ting i Ægypten og deriblandt navnlig ogsaa over, hvorfra de har faaet Linos; de har bevislig altid sunget denne, og paa ægyptisk hedder Linos Maneros. Og Ægypterne sagde, at det var den første ægyptiske Konges enbaarne Søn; han var død tidlig og var blevet æret af Ægypterne med denne Klagesang, og det var den første og eneste Sang, de havde haft.

Der er en anden Ting, hvori Ægypterne stemmer med Lakedæmonierne som de eneste af Hellerne: naar de yngre af dem træffer sammen med de ældre, gaar de af Vejen, giver Plads og rejser sig fra deres Sæde, naar de kommer. Men i en anden Ting stemmer de ikke overens med nogen af Hellenerne: istedenfor at hilse paa hinanden paa Gaderne bøjer de sig og lader Haanden falde ned til Knæet.

De bær linnede Kjortler med Kvaster paa Benene (de kalder dem Kalasirier), og over disse har de hvide Uldkapper, som de kaster over sig. Men uldne Sager bæres ikke ind i Templerne og begravnes ikke med dem; det er nemlig syndigt. Heri stemmer de med det, der kaldes orfisk og bakchisk, men er ægyptisk og pythagoreisk; for den, der har Del i denne Gudsdyrkelse, maa heller ikke begravnes i uldne Klæder. Derom er der et helligt Sagn.

Endvidere har Ægypterne udfundet følgende: hvem af Guderne hver Maaned og Dag er helliget, hvad enhver, alt efter den Dag han er født paa, skal opleve, hvorledes han skal dø, og hvordan han skal være, og dette har de af Hellenerne, som har givet sig af med Digtetekunst, benyttet. De har ogsaa udfundet flere Jertegn end alle de andre Mennesker; naar der nemlig indtræffer et Jertegn, skriver de omhyggeligt Udfaldet op, og hvis der engang senere indtræffer et lignende, mener de, at Udfaldet vil blive det samme.

Med Spaadomskunsten forholder det sig saaledes hos dem: Kunsten er ikke knyttet til noget Menneske, men til adskillige af Guderne. Der findes nemlig der et Orakel baade for Herakles, Apollon, Athene, Artemis, Ares og Zeus, og det, som de sætter højest af alle Oraklerne, er Letos i Byen Buto. Maaderne hvorpaa der spaas, er dog ikke de samme, men forskellige.

Lægekunsten er hos dem delt saaledes: hver Læge er Læge for een Sygdom og ikke for flere. Der vrimler af Læger; nogle er nemlig Læger for Øjnene, andre for Hovedet, andre for Tænderne, andre for Underlivssygdomme, andre for de usynlige Sygdomme.

Sorg og Begravelser foregaar saaledes hos dem: naar der i et Hus dør et Menneske, som virkelig gælder for noget, saa besmører hele Kvindekønnet i dette Hus Hovedet eller ogsaa Ansigtet med Skarn; derpaa lader de Liget blive liggende i Huset og løber selv rundt i Byen og slaar sig for Brystet, opkiltede og med blottede Bryster, og sammen med alle de kvindelige Slægtninge; paa en anden Kant slaar Mændene sig for Brystet, ligeledes opkiltede. Naar de har gjort dette, bærer de Liget hen til Balsameringen.

Der er Mænd, som lever netop heraf og har det til Profession. Naar et Lig er blevet bragt til disse, viser de Slægtningene Træmønstre af Lig, naturligt bemalede; den kostbareste Maade, siger de, er efter dens Mønster, hvis Navn jeg ikke tør nævne i en saadan Anledning, den anden, de viser, er simplere end denne og billigere, den tredie billigst, og efter at have vist dem alting spørger de dem, paa hvilken Maade de ønsker, at Liget skal behandles. De aftaler saa en Betaling og gaar deres Vej; de andre bliver siddende i deres Hus og foretager den kostbareste Balsamering saaledes: først trækker de med et krumt Jerninstrument Hjernen ud gennem Næseborene, noget af den paa den Maade, andet ved at hælde Medicin ind. Derefter gør de med en skarp æthiopisk Sten et Indsnit ved Lysken og tager hele Maven ud, rensar den, gennemrisler den med Palmevin og gennemrisler den igen med revne Krydderier. Derpaa fylder de Underlivet med ublandet, revet Myrrha, Kasia og de andre duftende Sager, undtagen Røgelse, og syr det igen sammen. Naar de har gjort dette, lægger de det i Natron og skjuler det i 70 Dage; flere Dage maa de ikke bruge dertil. Naar de 70 er forløbet, vasker de Liget og indhyller hele Kroppen af det med fine Bomuldsstrimler og overstryger den med Gumi, som Ægypterne nemlig som oftest bruger istedenfor Lim. Derefter overtager Slægtningene Liget, lader lave en Trækiste af Form som et Menneske og sætter det ind deri; naar de har lukket den, henstiller de det i et Gravkammer, staaende oprejst ind mod en Væg.

Saaledes behandler de Ligene paa den kostbareste Maade, men for dem, der ønsker Mellemslagsen og skyr Kostbarheden, behandler de dem saaledes: de fylder Klystersprøjter med Cederolie og dermed fylder de Ligets Underliv uden at skære det op eller tage Maven ud; de bringer det ind ved Sædet, standser Klysteret paa Tilbagevejen og lader Liget ligge de bestemte Dage; den sidste Dag tager de den Cederolie ud af Maven, som de før har hældt ind. Den har saa kraf-

Tog af syrgende kvinder

tig en Virkning, at den fører Maven og Indvoldene opløste ud med sig; Kødets bliver opløst af Natronet, og saa bliver der ikke andet tilbage af Liget end Skindet og Knoglerne. Naar de har gjort dette, afleverer de Liget uden at have gjort videre derved.

Den tredie Balsamering er denne, som behandler de fattigere: de skyller Maven ud med Ræddikeolie, lader Liget ligge de 70 Dage og lader det saa afhente.

Højtstaaende Mænds Koner afleverer de ikke lige straks efter Dødsfaldet til Balsamering, og heller ikke de Kvinder, som er meget smukke og meget bekendte; men først naar de har ligget en 3—4 Dage, overgiver de dem til de balsamerende. Saaledes bær de sig ad, for at ikke de balsamerende skal bedrive Utugt med Kvinderne; man siger nemlig, at en blev grebet i Utugt med et frisk Kvindelig; hans Værkfæller havde angivet ham.

Hvis en enten af Ægypterne selv eller ogsaa af de fremmede viser sig at være død ved et Greb af en Krokodille eller ved selve Florens Magt, saa maa Indbyggerne i den By, hvor han er kastet op, ubetinget balsamere den døde, udsmykke ham paa den smukkeste Maade og begrave ham i hellige Grave; ingen anden tør røre ved ham, hverken af Slægtingene eller af hans Venner, men selve Nilens Præster, der betragter det som mere end et Menneskelig, behandler og begraver det.

Helleniske Skikke skyr de at bruge, og i det hele taget alle andre Folks Skikke. De andre Ægyptere overholder nu dette saaledes; men der er en stor By Chemmis indenfor Thebens Omraade nær ved Byen Neapolis. I denne By er der en kvadratisk Helligdom for Perseus, Danaes Søn, og omkring den vokser der Palmer. Forporten til Helligdommen er af Sten og meget stor, og paa den staar der to store Billedstøtter af Sten. Indenfor det af en Ringmur omgivne Rum er der et Tempel, og deri staar der et Billede af Perseus. Disse Chemmiter siger, at Perseus ofte viser sig i deres Land og ofte indenfor Helligdommen; man finder Fodtøj, han har baaret, af 2 Pechys' Længde, og naar det har vist sig, trives hele Ægypten. Dette siger de, og de gør følgende, som er hellenisk, til Ære for Perseus: de foranstalter en Idrætskamp, som omfatter alle Slags Idræt, og som Kamppriser giver de Kvæg, Kapper og Skind. Da jeg spurgte, hvorfor Perseus plejer at aabenbare sig for dem alene, og hvorfor de adskiller sig fra de andre Ægyptere ved at foranstalte en Idræts-

kamp, sagde de, at Perseus var kommet fra deres By; Danaos og Lynkeus var nemlig Chemmiter og var sejlet bort til Hellas. Fra disse udregnede de Slægtregistret og endte med Perseus. De sagde, at da han var kommet til Ægypten af den Grund, som ogsaa Hellemerne anfører, nemlig for at hente Gorgo's Hoved fra Libyen, saa var han ogsaa kommet til dem og havde genkendt alle sine Slægtninge; han var kommet til Ægypten bekendt med Navnet Chemmis, som han havde hørt af sin Moder, og Idrætskamp fejrer de til hans Ære efter hans egen Befaling.

Alle disse Skikke har de Ægyptere, der bor højere end Sumpene; de, der er bosatte i Sumpene, følger de samme Skikke som de øvrige Ægyptere (bl. a. har hver af dem kun een Kone ligesom hos Hellemerne), men for med Lethed at skaffe sig Levnedsmidler har de desuden fundet paa følgende. Naar Floden er steget og har oversvømmet Sletterne, saa vokser der i Vandet en Mængde Lilier, som Ægypterne kalder Lotos. Dem plukker de og tørrer i Solen, derpaa støder de det, der sidder midt i Planten og som ligner Valmuen, og laver deraf Brød, bagte med Ild. Ogsaa Roden af denne Lotos er spiselig og temmelig sødlig; den er rund, paa Størrelse med et Æble. Der findes ogsaa andre Lilier, som ligner Roser, ligeledes voxende i Floden; Frugten af dem sidder paa en anden Stængel, der voxer op af Roden ved Siden af og ligner af Udseende ganske en Voxkage af Hvepse; deri findes der mange spiselige Korn, saa store som Stenen i en Oliven, og disse spises baade friske og tørrede. Naar de har trukket Byblosen, som skyder friske Skud hvert Aar, op af Sumpene, saa skær de Overdelen af den og bruger den til noget andet, men det nederste, saa meget som en Pechys i Udstrækning, spiser de og falbyder; de af dem, som vil have Byblosen rigtig fin, tørrer den i en varm Ovn og spiser den saa. Andre af dem lever udelukkende af Fisk; naar de har fanget dem og taget Maven ud, tørrer de dem i Solen og spiser dem saa tørrede.

Stimefiskene forekommer ikke meget i Floderne, men lever i Søerne og bær sig saaledes ad: naar de gribes af Lyst til Besvangring, svømmer de i Stimer ud i Havet; Hannerne svømmer foran og kaster fra sig af Sæden, Hunnerne følger efter, sluger den og bliver derved svangre. Naar de er blevet besvangrede i Havet, svømmer hver Flok tilbage til deres vante Opholdssted; men de samme fører ikke længer an, Anførselen tilfalder Hunnerne. Idet de fører an flokkevis, bær

de sig ad paa en lignende Maade som Hannerne; de kaster nemlig efterhaanden fra sig af Æggene, der er som Hirsekorn, og Hannerne, der følger efter, sluger dem; Kornene er endnu ikke Fisk. Af de Æg, der bliver i Live og ikke bliver slugt, kommer de Fisk, der findes. De af dem, der bliver fanget paa Vejen ud til Havet, viser sig at være slidt paa venstre Side af Hovedet, men de, der fanges paa Tilbagevejen, er slidt paa højre Side. Det kommer af følgende: naar de svømmer ned til Havet, holder de sig til Landet paa venstre Side, og naar de svømmer op igen, holder de sig ved den samme Bred, idet de strejfer den og saavidt muligt berører den, for at de nemlig ikke paa Grund af Strømmen skal tage fejl af Vejen. Og naar Nilen begynder at stige, begynder først det lave af Landet og Pytterne langs med Floden at fyldes, idet Vandet siver igennem fra Floden, og saa snart disse bliver fulde, vrimler der allevegne af smaa Fisk. Hvorfra de sandsynligvis kommer, mener jeg at forstaa: naar Nilen det foregaaende Aar er gaaet tilbage, saa forsvinder Fiskene, der har lagt Æg i Dyndet, med det sidste Vand, og naar Tiden er omme, og Vandet kommer igen, saa opstaar Fiskene straks af disse Æg. Saaledes forholder det sig med Fiskene.

Den Olie, som de af Ægypterne, der bor omkring i Sumpene, bruger, kommer fra Planten Sillikypriens Frugt, som Ægypterne kalder Kiki, og de bær sig saaledes ad dermed: langs med Bredden af Floderne og Søerne saar de disse Sillikyprier, som hos Hellenerne vokser vildt af sig selv; disse, som i Ægypten bliver saaet, bærer megen Frugt, men den er ildelugtende. Naar de har samlet denne, stamper og presser nogle den, andre rister og koger den og samler, hvad der flyder fra den. Olien er fed og lige saa tjenlig til Lamper som Olivenolie, men den har en modbydelig Lugt.

Mod Myggene, som der er rigeligt af, har de fundet paa følgende. De af dem, der bor i Egnene højere end Sumpene, hjælper sig med Taarnene, som de gaar op i, naar de skal sove; Myggene kan nemlig ikke flyve højt op paa Grund af Vindene. Men de, der bor omkring i Sumpene, har fundet paa noget andet i Stedet for Taarnene: hver Mand af dem ejer et Net, hvormed han om Dagen fanger Fisk, men om Natten bruger han det saaledes: omkring det Leje, han hviler paa, stiller han Nettet, kryber ind under det og sover. Hvis han sover indhyllet i en Kappe eller et Lagen, saa bider Myggene gennem disse, men gennem Nettet prøver de heller slet ikke derpaa.

De Fartøjer, hvorpaa de transporterer Last, laves af Tjørnen, hvis Udseende i højeste Grad ligner den kyrenæiske Lotos; den udsveder Gummi. Af denne Tjørn hugger de altsaa Stave, omtrent 2 Pechys lange, som de sætter sammen ligesom Tegl, og saa bygger de Skibet saaledes: omkring tætte og lange Pløkke befæster de de to Pechys lange Stave, og naar de har bygget paa denne Maade, spænder de Tværbjælker derover; Krumholter bruger de slet ikke; indvendig stopper de Fugerne til med Byblos. De laver eet Ror, som stødes igennem Kølen. Masten er af Tjørn, Sejlene af Byblos. Disse Fartøjer kan ikke sejle opad Floden, hvis de ikke drives af en kraftig Vind, men trækkes inde fra Land; men nedad Strømmen gaar de saaledes: der er en af Tamarisk lavet Plade, som er flettet med Rør, og en gennemboret Sten, paa det nærmeste af 2 Talenters Vægt; af disse lader Skipperen Pladen, bundet med et Tov, flyde foran Fartøjet, men Stenen med et andet Tov bagved. Naar saa Pladen bliver grebet af Strømmen, bevæger den sig hurtigt og trækker Baris'en (saaledes hedder nemlig disse Fartøjer), men Stenen, der slæbes bag efter og er paa Bunden, regulerer Løbet. Af disse Fartøjer har de mange, og adskillige kan tage mange Tusinder af Talenter.

Naar Nilen oversvømmer Landet, ser man kun Byerne rage op, og de ligner paa det nærmeste Øerne i det ægæiske Hav. Det øvrige af Ægypten bliver Hav, kun Byerne rager op. De sejler altsaa, naar dette er indtraadt, ikke længer i Flodlejet, men midt over Sletten. Naar man sejler op til Memfis fra Naukratis, saa kommer man lige forbi Pyramiderne, men det er ikke Vejen, men forbi Spidsen af Deltaet og forbi Byen Kerkasoros, og naar man fra Havet og Kanobos sejler til Naukratis, vil man komme udfor Byen Anthylla og den, der har Navn efter Archandros.

Af disse bliver Anthylla, som er en anselig By, særskilt til Fodtøjet givet til dens Kone, som til enhver Tid regerer Ægypten, og saaledes har det været, saalænge Ægypten har staaet under Perserne. Den anden By synes mig at have sit Navn fra Danaos' Svingersøn, Archandros, Søn af Fthios, Søn af Achaïos; den kaldes nemlig Archandros' By. Der kan ogsaa have været en anden Archandros, men Navnet er i det mindste ikke ægyptisk.

FILOSOFFEN OG TYRANNEN

Platons syvende Brev, om hvis Ægthed der nu ikke mere kan siges at herske nogen Tvivl, er adresseret til den Aar 353 f. Kr. myrdede Syrakusier Dions Slægtninge og Venner. Det giver et gribende og klart Billede af den aldrende græske Tænkens Erfaringer ved Dionysios II's Hof i Syrakus. Det kan ogsaa studeres som en for alle Tider gyldig Skildring af Forholdet mellem Moralisten og Filosofen paa den ene Side, den samvittighedsløse og realistiske Politiker paa den anden.

Da Brevet blev skrevet, var Dionysios blevet styrtet af Dion, som efterfulgtes af sin Morder Kalippos, der dernæst efter et Aars Regering afløstes af Dionysios' Søn Hipparinos. Men den politiske Uro fordunkler ikke Platons Tanker og Synspunkter.

I har skrevet til mig, at jeg maa være overbevist om, at I nærer det samme Sindelag, som Dion havde, og desuden har I opfordret mig til, saa vidt jeg er i Stand dertil, at staa jer bi med Raad og Daad. Dertil siger jeg, at hvis I har de samme Meninger og er opfyldte af de samme Bestræbelser som han, saa gaar jeg ind paa at staa jer bi, men hvis ikke vil jeg betænke mig mange Gange. Men hvordan hans Tankegang og Stræben var, det skal jeg, der just ikke bygger paa Formodninger, men ved nøje Besked, nok kunne sige jer. For da jeg første Gang kom til Syrakus, omtrent 40 Aar gammel, var Dion ligesaa gammel som Hipparinos er nu, og den Mening, som han dengang nærede, holdt han fast ved: nemlig, at Syrakusierne burde være frie og leve under de bedste Love; derfor er der ikke noget underligt i, om en af Guderne ogsaa hos Hipparinos skulde vække Sympati for den samme Mening om Statsordningen som den, Dion havde. Men paa hvilken Maade denne Mening er opstaaet, det er nok værd at høre baade for ung og gammel, og jeg skal forsøge at udvikle den for jer fra Begyndelsen; for nu er det den rette Tid dertil.

Da jeg var ung, gik det mig paa samme Maade som saa mange: jeg tænkte, saa snart jeg var blevet min egen Herre, straks at give mig af med Statens offentlige Anliggender. Jeg kom da til at opleve

mærkelige Begivenheder i det offentlige Liv. Da nemlig den daværende Statsordning blev kritiseret af mange, indtraf der en Omvæltning, og som Førere for denne optraadte 51 Mænd, 11 i Byen, 10 i Piræus — der havde Tilsyn med Torvehandelen og med Forvaltningen i det hele taget, hver paa sit Sted — og 30 blev indsat som Ledere med uindskrænket Magt over alt. Af dem var der nu nogle, som var mine Slægtninge og Bekendte, og de søgte derfor ogsaa straks at faa mig til at tage Del i Forretningerne, hvilket de fandt ganske nærliggende for mig. Og det var ikke saa underligt, at det gik mig, som det gik, siden jeg var saa ung. Jeg troede nemlig, at de vilde forvalte Staten saaledes, at de fik den til at opgive en uretfærdig Livsførelse og ledte den ind paa retfærdig Færd; derfor holdt jeg omhyggeligt Øje med dem for at se, hvad de vilde gøre. Og jeg saa da, at disse Mænd i Løbet af kort Tid havde faaet den tidligere Statsordning til at tage sig ud som en Guldalder; blandt andet vilde de sende en ældre Ven af mig, Sokrates, en Mand, hvem jeg ikke vilde betænke mig paa at kalde den mest retsindige af dem, der dengang levede, sammen med nogle andre hen at hente en af Borgerne og bringe ham til Stede med Magt, for at han kunde lide Døden — aabenbart for at Sokrates skulde blive delagtig i deres Gerninger, hvad enten han vilde eller ikke —; men han adlød dem ikke og vilde hellere udsætte sig for at lide det værste end indlade sig paa at tage Del i deres syndige Gerninger. Da jeg saa alt dette og adskilligt andet, som ikke var uden Betydning, af samme Slags, harmedes jeg derover og trak mig ud af al den daværende Elendighed. Men ikke længe efter blev de 30's Regering og hele den daværende Statsordning omstyrtet; og jeg blev da paany, om end mere tøvende, draget af min Lyst til at give mig af med offentlige Sager og med Politik. Og der skete nu ogsaa under de daværende Forhold, siden de var saa forvirrede, mange Ting, som man kunde harmes over, og det var ikke saa underligt, at der under Omvæltningerne var nogle, der tog en lovlig svær Hævn over deres Modstandere; men for Resten udviste de, der dengang var vendt tilbage, et stort Maadehold. Men saa traf det sig igen, at vor Ven Sokrates, som jeg har talt om, af nogle indflydelsesrige Mænd blev ført for Retten, og de rettede imod ham den syndigste Beskyldning, der aldeles ikke var berettiget overfor Sokrates; det var nemlig Ugudelighed, de beskyldte ham for, og andre domfældte ham for, og de tog Livet af den Mand, som i sin Tid ikke

havde villet tage Del i den syndige Arrestation af en af deres Venner, som var flygtet dengang, da de selv var saa ulykkelige at leve i Landflygtighed. Da jeg nu betragtede disse Forhold og de Mennesker, der gav sig af med Politik, og Lovene og Traditionerne, gik det mig saaledes, at jo mere jeg betragtede dem, og jo ældre jeg blev, desto vanskeligere forekom det mig at forvalte Statens Anliggender paa rette Maade. For det første var det nemlig ikke muligt at udrette noget uden Venner og paalidelige Fæller, og dem var det ikke let at finde, selv om de var der — for vor Stat blev ikke længere forvaltet i Overensstemmelse med Forfædrenes Tankegang og Sympatier —, og at skaffe andre i deres Sted var ikke muligt med nogen Lethed; dertil kom saa, at de skrevne Love og Traditionerne blev fordærvede, og Fordærvelsen bredte sig i en forbavsende Grad, saa at jeg, der i Begyndelsen havde været grebet af en stærk Drift til at virke i det offentlige Liv, nu, naar jeg vendte mit Blik imod disse Forhold og saa, at de paa alle Maader var i Uro, tilsidst blev betaget af Svimmelhed. Og skønt jeg ganske vist ikke kunde holde op med at tænke over, hvorledes det engang skulde komme til at gaa bedre saavel med selve disse Forhold som med Statsordningen overhovedet, holdt jeg mig tilbage og afventede en Lejlighed til at handle. Tilsidst dannede jeg mig den Opfattelse af alle de nuværende Stater, at de alle til Hobe er daarligt indrettede; for deres Lovgivning er saa at sige uhelbredelig slet, med mindre der træffes Foranstaltninger, som følges af et rent vidunderligt Held. Og saa nødtes jeg da til, idet jeg priste den rette Filosofi, at hævde, at fra dens Synspunkt er det muligt at faa et Overblik over, hvad der er retfærdigt baade i Statslivet og for de enkelte Menneskers Vedkommende; følgelig vilde Menneskenes Slægter ikke frigøres fra det onde, førend enten de sande og rette Filosoffers Slægt kom til Magten i Staterne, eller Statsstyrernes Slægt ved en guddommelig Tilskikkelse kom til i Sandhed at dyrke Filosofi.

Med dette Sindelag kom jeg altsaa til Italien og Sicilien, første Gang jeg rejste derover. Og da jeg var kommet derhen, fandt jeg aldeles intet Behag i Livet dér, det man kalder et lykkeligt Liv, optaget som det var, af italiotisk og syrakusisk Fraadseri, en Levevis, der bestaar i, at man to Gange om Dagen fylder sin Bug, aldrig ligger alene om Natten og kun interesserer sig for alt, hvad der hører med til et saadant Liv. Med saadanne Vaner vil aldrig noget Menneske

under Solen kunne blive forstandigt, naar han fra Ungdommen af interesserer sig derfor — en saa besynderlig sammensat Natur vil intet Menneske kunne have —, og der vil ikke engang være nogen Udsigt til, at man kan blive besindig, og med den øvrige Godhed vil Forholdet være det samme. Og ingen Stat vil kunne komme til Ro, hvordan Lovene saa end er, naar Folk tror, at de bør ødsle med alt til Overmaal, og ved Siden deraf mener, at de bør være dovne til alt andet og kun ivrigt optagne af Æden og Drikken og Jagen efter Elskovsnydelser. Og nødvendigvis maatte disse Stater stadig skifte imellem Tyranni og Oligarki og Demokrati, og en retfærdig og lovordnet Statsforfatning kan de, der har Magten i dem, ikke engang taale at høre Navnet paa.

Idet jeg altsaa nærede saadanne Tanker foruden dem, jeg før har nævnt, sejlede jeg over til Syrakus — maaske var det et Tilfælde, men det ser dog ud, som om et af de mægtigere Væsener dengang virkede for at lægge Grunden til de Begivenheder, der nu er indtraadt med Dion og med Syrakus; og jeg er bange for, at der forestaar endnu mere, hvis I ikke nu følger mit Raad, nu da jeg for anden Gang raader jer. Hvad mener jeg da med, at Grunden til det altsammen er blevet lagt derved, at jeg dengang kom til Sicilien? Da jeg lærte Dion at kende, var han endnu ung; da jeg nu forsøgte at indprente ham, hvad der stod for mig som det bedste for Mennesker, og raadede ham til at handle derefter, vidste jeg aabenbart ikke af, at jeg paa en vis Maade uforvarende kom til at virke for Tyranniets kommende Undergang. For Dion, som var saare lærenem i enhver Henseende og navnlig overfor det, jeg dengang sagde, lyttede saa skarpt og saa ivrigt til mine Ord, som aldrig nogen af de unge har gjort, hvem jeg har truffet, og Resten af Livet vilde han gerne leve et Liv, der var ganske forskelligt fra det, som de fleste Italioter og Sikelioter førte, saaledes at han lagde mere Vægt paa Godhed end paa Nydelse og enhver Art af Luksus, hvorfor hans Levevis ærgrede dem, der levede efter de tyranniske Regler, og saadan gik det lige til Dionysios' Død.

Derefter tænkte han paa, om ikke dette Sindelag, som han selv havde faaet ved Hjælp af de rette Ord, engang kunde blive tilegnet af andre end ham selv. Han saa nok, at det var ved at opstaa ogsaa i andre, ganske vist ikke mange, men nogle var der dog, og til dem mente han, at ogsaa Dionysios vilde kunne komme til at høre, dersom Guderne hjalp med dertil, og hvis det gik saaledes med ham,

vilde baade hans eget og de andre Syrakusieres Liv blive umaadeligt lykkeligt. Desuden mente han, at jeg absolut saa snart som muligt burde rejse til Syrakus for at tage Del heri, idet han mindedes, hvor let det var gaaet, da hans og mit Samliv fik den Virkning, at han fik Lyst til at leve det skønneste og bedste Liv. Og dersom han ogsaa nu fik Indflydelse paa Dionysios i den Retning, saaledes som han bestræbte sig for, havde han et stærkt Haab om, at han uden Blodsudgydelse og Drab og alt det onde, som nu er sket, vilde kunne skabe et lykkeligt og ægte Liv i hele Landet. Da denne rigtige Tanke var gaaet op for Dion, overtalte han Dionysios til at lade mig kalde, og selv sendte han Bud og bad mig under alle Omstændigheder komme saa snart som muligt, inden andre havde faaet fat paa Dionysios og tilskyndet ham til at leve et andet Liv end det, som var det bedste. Og han bad mig derom med følgende Ord, selv om det maaske er noget vidtløftigt at citere: »Hvilken bedre Lejlighed skal vi vente paa«, lod han mig sige, »end den, som vi nu ved en guddommelig Styrelse har faaet?« Og han henviste til Herredømmet over Italien og Sicilien og sin egen Magtstilling dér, og han nævnede Dionysios' Ungdom og hans brændende Lyst til Filosofi og Dannelse og fortalte, hvor let det vilde være at bevæge hans egne Søstersønner og Slægtninge til at lytte til de Ord, jeg stadig talte, og føre det Liv, jeg anbefalede, og hvor skikkede de vilde være til at virke paa Dionysios paa samme Maade, saa at nu, om ellers nogensinde, det Haab fuldt ud vilde gaa i Opfyldelse, at de samme Mennesker kunde blive Filosofer og Herskere over store Stater. Saadan lød altsaa hans Opfordringer, og der var mange andre af samme Slags; men min Tanke var opfyldt af Frygt for, hvordan det vel skulde gaa med de unge — for saadanne Menneskers Tilbøjeligheder skifter hurtigt, og ofte slaar de om, saa de kommer i Strid med sig selv —; men hvad Dions Sindelag angaar, vidste jeg, at det af Naturen var velbefæstet, og at han allerede var i en moden Alder. Da jeg derfor tænkte over Sagen og var i Tvivl, om jeg skulde føje ham og rejse, eller hvordan jeg skulde bære mig ad, kom jeg dog til det Resultat, at, hvis ellers nogensinde noget Menneske skulde forsøge paa at virkeliggøre sine Tanker om Love og Statsordning, saa burde jeg nu forsøge derpaa. For dersom jeg blot fik indvirket tilstrækkelig paa een, vilde jeg have udrettet alt godt.

I disse Tanker og med denne Fortrøstning brød jeg op hjemmefra,

ikke af den Grund, som nogle antog, men fordi jeg skammede mig allermost for mig selv og var bange for, at jeg i mine egne Øjne senere skulde staa som en, der rent ud sagt kun forstod at bruge Talemaader, og som aldrig med sin gode Vilje vilde skride til Handling, og fordi jeg mente, at jeg kunde komme til at forraade først og fremmost det Gæstevenskab og Kammeratskab, der knyttede mig til Dion, som i Sandhed var kommet i ikke ringe Fare. Hvis der nu enten skulde tilstøde ham noget menneskeligt eller han fordrevet af Dionysios eller af sine andre Modstandere skulde komme som landflygtig til os og rette det Spørgsmaal til mig: »Platon! Jeg kommer som Flygtning til dig, ikke fordi jeg har Brug for svært rustet Fodfolk eller for Ryttere til at forsvare mig imod mine Fjender, men fordi jeg har Brug for de Ord og den Overtalelsesevne, hvormed jeg vidste, at du i særlig Grad formaar at bevæge unge Mennesker til det, som er godt og retfærdigt, og derved til enhver Tid at skabe Venskab og Fortrolighed imellem dem. Da du intet har gjort for at afhjælpe denne Mangel, har jeg maattet forlade Syrakus og er nu her hos dig. Og hvordan det end gaar mig, saa gør det ikke dig saa megen Skam; men Filosofien, som du altid priser og siger bliver ringeagtet af de andre Mennesker, hvorledes er den ikke nu blevet forraadt ligesaa vel som jeg, for saa vidt som det staar til dig? Hvis vi boede i Megara, vilde du dog sikkert være kommet for at hjælpe mig med det, jeg bad dig om, eller ogsaa maatte du have anset dig selv for den største Usling; men naar du nu undskylder dig med den lange og besværlige Sørejse, tror du saa, at du nogensinde vil kunne undgaa at blive regnet for fejj? Nej, paa ingen Maade!« — hvis han sagde det, hvilket passende Svar kunde jeg saa vel have at give herpaa? Intet. Men jeg kom af gode Grunde og med fuld Ret, menneskelig set, da det var saadanne Grunde, der havde bevæget mig til at forlade min egen Virksomhed — der ikke var saa uanselig — og give mig ind under et Tyranregimente, der ikke syntes at passe hverken for mine Udtalelser eller for mig selv; men ved at komme frigjorde jeg mig for mit Ansvar overfor Zeus, Gæstevenskabets Beskytter, og opnaaede, at der ikke kunde rettes nogen Bebrejdelse imod mig, for saa vidt det gjaldt Filosofien; for den havde været at laste, dersom jeg af Svaghed eller Fejghed havde baaret mig daarligt og skammeligt ad.

Da jeg saa var kommet — nu maa jeg fatte mig i Korthed —, fandt jeg, at alle Dionysios' Omgivelser var opfyldte af Partistridigheder,

og at Tyranregeringen bestormedes med Klager over Dion; jeg forsvarede ham nu, saa godt jeg kunde, men det var kun lidt, jeg formaaede; og saa omtrent i den fjerde Maaned skete det, at Dionysios, som beskyldte Dion for at intrigere mod Tyranregimentet, lod ham bringe ombord paa et lille Fartøj og udvise paa en vanærende Maade. Alle vi Venner af Dion var naturligvis derefter bange for, at han skulde beskyldte den ene eller den anden af os for at være medskyldig i Dions Anslag og straffe ham derfor; og om mig blev der endda udspreedt det Rygte i Syrakus, at jeg var blevet dræbt af Dionysios som skyldig i alt det, der dengang var sket. Men da han mærkede, at vi allesammen var saaledes stemte, blev han bange for, at der som Følge af vor Ængstelse skulde ske noget slem, og tog derfor venligt imod os alle, og særlig mig beroligede han og sagde, at jeg ikke skulde være bange, og bad mig indtrængende om at blive; for hvis jeg rejste fra ham, var det ikke heldigt for ham, men det var det derimod, hvis jeg blev, hvorfor han da ogsaa lod, som om hans Bønner var meget alvorligt ment; og vi ved jo nok, at Tyrannernes Bønner er forbundet med Tvang. Bevæget af disse Hensyn forhindrede han mig altsaa i at sejle; han førte mig nemlig op paa Borgen og anviste mig en Bolig paa et Sted, hvorfra der ikke længere var Tale om, at nogen som helst Skipper kunde have ført mig bort imod Dionysios' Forbud, men hvorfra det, med mindre han selv sendte en Ordonnans med Besked om at lade mig rejse, ikke var muligt, at nogen Købmand eller nogen af Cheferne for Grænsevagterne vilde have tilladt mig at rejse ud alene; de vilde straks have arresteret mig og ført mig tilbage til Dionysios, tilmed da nu det Rygte var udspreedt — ganske modsat tidligere —, at Dionysios satte overordentlig stor Pris paa Platon. Men hvordan forholdt det sig da dermed? For jeg maa jo sige Sandheden! Som Tiden gik, kom han stadig til at sætte mere Pris paa mig, efterhaanden som han blev fortrolig med min Karakter og mit Væsen, og han vilde have, at jeg skulde tale godt om ham mere end om Dion og betragte ham som min specielle Ven mere end denne, og han var overordentlig skinsyg i denne Retning. Men den Fremgangsmaade, hvorved dette bedst kunde være sket, om det da kunde være sket, den betænkte han sig paa at slaa ind paa, nemlig at slutte sig til mig og leve sammen med mig, saaledes at han lærte af mig og lyttede til min filosofiske Tale; han var nemlig bange for Bagtalernes Ord, at han skulde blive hildet i mine

Garn, og Dion saaledes skulde faa sat sin Vilje fuldstændig igennem. Men jeg fandt mig i det altsammen og bevarede det samme Sindelag, som jeg havde haft i Begyndelsen, da jeg kom, og haabede paa, at han kunde faa Trang til at leve et filosofisk Liv; men han strittede imod og blev den stærkeste.

Den første Del af min Rejse til Sicilien og mit Ophold dér gik altsaa hen med alt dette. Derefter rejste jeg og kom endnu en Gang tilbage, da Dionysios meget indtrængende lod mig kalde. Hvilke Bevæggrunde jeg har haft, og hvad jeg har udrettet og fundet rimeligt og berettiget, det skal jeg forklare bagefter af Hensyn til dem, der stadig spørger, i hvilken Hensigt jeg da kom for anden Gang; men først vil jeg raade jer til det, som I bør gøre nu, saaledes som Forholdene har udviklet sig, for at jeg ikke skal komme til at omtale det, der kun er en Biting, som om det var Hovedsagen. Hvad jeg har at sige, er altsaa dette.

Naar man skal give Raad til en Mand, der er syg og fører et usundt Liv, maa man saa ikke først og fremmest se at faa ham til at forandre sin Levevis, og først, hvis han er villig til at rette sig efter en, komme frem med de øvrige Forskrifter? Men hvis han ikke er villig til det, saa vil jeg rigtignok mene, at den, der ikke vil indlade sig paa at raade et saadant Menneske, han er en ægte Mand og en kyndig Læge, men den, der bekvemmer sig dertil, han er tværtimod ikke nogen rigtig Mand og ikke dygtig i Faget. Paa samme Maade med en Stat, hvad enten den beherskes af een Mand eller af flere: hvis Statsordningen er rigtig og bevæger sig ad de rette Baner, og saa Staten søger et gavnligt Raad, i saa Fald vil en forstandig Mand nok give Raad til den Slags Mennesker; men hvis de fjerner sig helt fra den rette Statsordning og paa ingen Maade vil gaa ind paa at følge den, men begynder med at sige til Raadgiveren, at Statsordningen, den skal han lade staa og ikke røre ved, for gør han det, skal han miste Livet, og hvis de derefter forlanger, at han skal raade dem saaledes, at han tjener deres Ønsker og deres Lyster, saa at de lettest og hurtigst kan faa dem opfyldt i al Fremtid, saa vil jeg mene, at den, der bekvemmer sig til at give saadanne Raad, han er ikke nogen Mand, men den, der ikke kan bekvemme sig dertil, han er en Mand. Saadan tænker jeg altsaa, og naar nogen derfor spørger mig til Raads om et af de vigtigste Forhold i sit Liv, f. Eks. hvorledes han skal tjene Penge eller pleje sit Legeme eller sin Sjæl — saafremt jeg saa finder, at han i det

daglige fører et ordentligt Liv, eller at han vil gaa ind paa at lyde mit Raad i de Forhold, hvorom han raadfører sig med mig, saa raader jeg ham gerne og nøjes ikke med at sige et Par Ord for en Forms Skyld. Men dersom han overhovedet ikke spørger mig til Raads, eller dersom jeg kan se, at han, naar jeg raader ham, paa ingen Maade vil rette sig efter mig, saa gaar jeg ikke af mig selv hen til et saadant Menneske for at give ham Raad, og tvinge ham vil jeg ikke, om han saa var min egen Søn. En Træl kunde jeg nok give Raad, og hvis han ikke vilde rette sig efter det, kunde jeg øve Tvang imod ham; men en Fader eller Moder anser jeg det for syndigt at øve Tvang imod, med mindre de er slagne med Vanvid; men hvis de derimod lever efter en bestemt Plan, som behager dem selv, men ikke mig, saa anser jeg det baade for syndigt at udsætte mig for Had ved at formane dem til ingen Nytte og paa den anden Side ogsaa for syndigt at tjene dem med Smiger og derigennem skaffe dem Tilfredsstillelse af Lyster af en saadan Art, at, hvis jeg selv satte Pris paa dem, vilde jeg ikke anse Livet for værd at leve. Saadanne Tanker bør man ogsaa nære om sit Fædreland Livet igennem, hvis man da er forstandig: dersom man finder, at det ikke har indrettet sin Forfatning rigtigt, skal man sige det, hvis der da ikke er Udsigt til, at man kommer til at tale for døve Øren eller mister Livet, naar man siger det; men man skal ikke bevirke en voldelig Statsomvæltning i sit Fædreland, naar det ikke er muligt, at den bedste Forfatning kan blive indført uden Landsforvisning og Tab af Menneskeliv, men derimod forholde sig rolig og bede om det, der er godt baade for en selv og for Fædrelandet.

Efter denne Regel vil jeg ogsaa raade jer, ligesom jeg tidligere i Forbindelse med Dion har raadet Dionysios til først at leve i det daglige saaledes, at han saa meget som muligt kunde blive Herre over sig selv og skaffe sig paalidelige Venner og Stalbrødre, at det ikke skulde gaa ham som hans Fader, som, da han havde overtaget en Mængde store Byer paa Sicilien, der var ødelagte af Barbarerne, ikke var i Stand til at organisere dem og indrette paalidelige Forfatninger i dem; han kunde ikke faa nogen af sine Venner til at lede dem, hverken fremmede andetstedsfra eller hans egne Brødre, som han selv havde taget sig af, da de var yngre end han, og fra Privatmænd havde gjort til Embedsmænd og fra fattige gjort overordentlig rige. Ingen af disse var han i Stand til, hverken ved Overtalelse

Platon hos Dionysios

eller ved Belæring, hverken ved Hjælp af Velgerninger eller i Kraft af Slægtskabet, at faa gjort til sin Medhjælper i Regeringen, men han viste sig syv Gange mere ussel end Dareios; denne havde ganske vist hverken Brødre, han kunde stole paa, eller Mennesker, som han selv havde taget sig af, og han kunde ikke stole paa andre end dem, der havde hjulpet ham med at faa Bugt med den mediske Eunuk; men da han delte sit Rige i syv Dele, hvoraf hver var større end hele Sicilien, fik han trofast Bistand af sine Hjælpere, uden at de gav sig til at strides enten med ham eller med hverandre indbyrdes, og derved gav han et Eksempel paa, hvordan den gode Lovgiver og Konge skal være; for ved de Love, han gav, har han lige til den Dag i Dag bevaret Persernes Rige. Og desuden har ogsaa Athenæerne, skønt de ikke selv havde organiseret de mange helle-niske Byer, som var blevet besat af Barbarerne, men havde overtaget dem med den bosiddende Befolkning, alligevel i 70 Aar bevaret deres Herredømme, fordi de i hver enkelt By havde skaffet sig Venner. Men Dionysios, som havde samlet hele Sicilien til een Stat, og som var saa kløgtig, at han ikke stolede paa nogen, havde Nød med at redde sig; for han led Mangel paa paalidelige Venner, og det er det sikreste Kendetegn paa Godhed eller Slethed, om man mangler saadanne Mænd eller ikke. Det Raad gav ogsaa jeg og Dion til Dionysios, da det ved hans Faders Skyld var blevet saadan med ham, at han manglede enhver Dannelse og manglede passende Omgang; vi raadede ham til først at lægge sig efter dette og skaffe sig andre Venner blandt sine Slægtninge og Jævnaldrende, Folk der harmonerede med hverandre, hvad Godhed angaar, men navnlig skulde han bringe sig i Harmoni med sig selv; for det manglede han i en forbavsende Grad. Det sagde vi nu ikke saadan ligefrem — for det vilde have været farligt —, men vi antydede det og hævdede i vor Tale, at paa den Maade vil ethvert Menneske kunne frelse baade sig selv og dem, som han kommer til at lede, men hvis han ikke slaar ind paa den Bane, vil han opnaa det stik modsatte Resultat. Men hvis han gik frem, saadan som vi sagde, og tilegnede sig baade Forstand og Besindighed, og hvis han saa organiserede de forladte Byer paa Sicilien og forenede dem ved Hjælp af Love og Forfatningsbestemmelser, saa at de baade sluttede sig sammen med ham og med hverandre indbyrdes til Forsvar mod Barbarerne, saa vilde han ikke blot fordoble sin Faders Rige, men i Virkeligheden

mangedoble det. For det var en let Sag, naar dette skete, at faa Magt over Karchedonierne, langt mere end dengang, da de var blevet undertvunget af Gelon — medens nu tværtimod hans Fader havde forpligtet sig til at betale Barbarerne Skat.

Saadan var det, vi sagde, og saadan lød Formaningerne fra os, der »intrigerede« imod Dionysios; for den Slags Udtalelser var jo sat i Omløb fra mange Sider, og det var netop disse Rygter, som, da de fik Overtaget hos Dionysios, drev Dion i Landflygtighed og bragte os i en farlig Stilling. Men — for nu at blive færdig med de ikke saa faa Tildragelser, der hændte i den korte Tid — saa kom Dion fra Peloponnes og Athen og gav i Gerning Dionysios en Paa-mindelse. Men da han havde befriet Byen og to Gange overgivet den i Befolkningens Hænder, gik det Syrakusierne paa samme Maade overfor Dion, som det var gaaet med Dionysios, dengang da Dion havde forsøgt at indvirke paa ham og udvikle ham til en Konge, der var værdig til at regere, for at han derefter kunde leve hele sit Liv i Fællesskab med ham; dengang lyttede Dionysios til dem, der bagtalte Dion og paastod, at alt, hvad han foretog sig, havde til Formaal at vinde Tyranregimentet; Meningen var, sagde de, at, naar Dionysios var blevet helt bjergtaget af Undervisningen, skulde han forsømme Regeringen og overlade den til Dion, der saa vilde tilegne sig Magten og svigefuldt fortrænge Dionysios fra Styrelsen. Denne Tale fik nu for anden Gang Overhaand i Syrakus, og det var ganske urimeligt og bragte kun Skam over dem, der var Skyld i, at den fik Overhaand. Hvordan det gik til, bør de Mennesker høre, som opfordrer mig til at gribe ind i Forholdene nu. Der kom en athenæisk Mand, og det var mig, en Ven af Dion, og jeg kæmpede ved hans Side; jeg kom til Tyrannen for i Krigens Sted at stifte Venskab; men i Kampen med Bagtalerne led jeg Nederlag. Da saa Dionysios ved Æresbevisninger og Gaver søgte at faa mig over paa sin Side, for at jeg kunde være hans Vidne og hans Ven, og Dions Fordrivelse derved komme til at staa i et smukkere Lys, havde han fuldstændig Uheld dermed. Men senere, da Dion vendte tilbage, havde han to Brødre med sig fra Athen; det var ikke gennem Filosofien, at de var blevet Venner af ham, men gennem det sædvanlige Kammeratskab, som findes hos de fleste Venner, det som de dyrker ved at holde Gilde for hverandre eller ved at deltage sammen i de Mysterier, som de i mere eller mindre Grad er ind-

viede i; paa denne Maade var altsaa ogsaa disse to Venner, der hjalp ham med at rejse hjem, blevet hans Kammerater saa vel gennem disse Forbindelser som ved den Bistand, de havde ydet ham til Hjemrejsen. Da de nu var kommet til Sicilien og mærkede, at Dion blandt de Sikelioter, han havde befriet, blev mistænkt for at stræbe efter at blive Tyran, forraadte de ikke alene deres Kammerat og Gæstevæn, men tog saa godt som egenhændig Del i Mordet, idet de med Vaaben i Haand selv stod ved Siden af og hjalp Morderne. Og hvor skammeligt og syndigt det var, skal jeg ikke søge at dække over, men paa den anden Side ønsker jeg ikke at udtale mig om denne Sag; for der er mange andre, der baade nu og i Fremtiden vil lade sig det være magtpaaliggende at udbrede sig derover. Men den Paastand, der fremsættes om Athenæerne, at disse Mænd har gjort Byen Skam, den protesterer jeg imod; for jeg hævder, at den Mand ogsaa var en Athenæer, han der ikke forraadte denne Mand, skønt han kunde have opnaaet Rigdomme og mange andre Belønninger. For det var ikke gennem noget tarveligt Venskab, at han var blevet Ven med ham, men som Følge af Fællesskab i ædel Dannelse, det eneste, som den forstandige bør have Tillid til, langt mere end til Slægtskab med Hensyn til Sjæl og Legeme. Derfor har de ikke bragt Skam over Byen, de to, der har myrdet Dion; for de har aldrig været Mænd, som man har regnet med.

Det har jeg nu altsammen sagt af Hensyn til det Raad, jeg har at give Dions Venner og Slægtninge. Men hvad har jeg saa desuden at raade dem til? Jeg giver det samme Raad og siger de samme Ord nu for tredie Gang, og I er de tredie, som jeg siger det til. Ikke at bringe Sicilien i Trældom under menneskeligt Voldsherredømme, ej heller nogen anden Stat — det er mit Ord —, men under Loves Herredømme. For det er hverken heldigt for dem, der tvinger, eller for dem, der bliver tvunget, for dem selv og deres Børn og Børnenes Efterslægt, men ulykkebringende i enhver Henseende er det at forsøge derpaa, og det er smaa og ufri Sjæle, der ynder at jage efter saadan Fordel, de som hverken for den kommende Tid eller for det nærværende Øjeblik kender til noget af det, som er godt og retfærdigt, hverken guddommeligt eller menneskeligt. Det var det, jeg først forsøgte at gøre Dion klart, dernæst Dionysios, og nu for det tredie jer. Og nu skal I lyde mig for Zeus', den tredie Frelasers, Skyld, og desuden med Henblik paa Dionysios

og Dion, af hvilke han, der ikke lød mig, nu lever uden Ære, men han, der lød mig, er død med Ære; for naar man stræber efter det, der er mest ærefuldt for en selv og for ens Fædreland — hvad man saa end kommer til at lide, er det altsammen ret og skønt. For udødelig er ingen af os, og selv om ogsaa nogen skulde opnaa at blive det, vilde han ikke blive lykkelig paa den Maade, som de fleste tror; for godt og ondt af nogen Betydning eksisterer ikke for det sjælløse, men dette vil kun kunne erfares af hver enkelt Sjæl, og det hvad enten den er forbundet med et Legeme eller adskilt derfra. Men vi bør visselig altid tro paa de gamle, hellige Ord, som fortæller os, at Sjælen er udødelig og maa møde for Dommen og lide de strengeste Straffe, naar den er blevet skilt fra Legemet. Derfor bør vi ogsaa mene, at de store Forsyndelser og Misgerninger er det mindre Onde at lide end at begaa. Men disse Ord hører den penge-kære Mand, som lider Nød paa Sjælen, ikke paa, og selv om han ogsaa hører paa dem, saa driver han Spot dermed — det tror han da — og tilraner sig frækt fra alle Sider alt, hvad han tænker kan skaffe ham, ligesom et Dyr, at æde eller at drikke eller at mætte sig med den trælleagtige og uskønne Lyst, som med Urette bærer Navn efter Afrodite. For han er blind og kan ikke se, hvor meget ondt der er knyttet til hver enkelt Misgerning, i alle de Tilfælde, hvor Ran medfører Synd, en Synd, som Misdæderen er nødt til at slæbe omkring med sig, baade naar han færdes paa Jorden, og naar han under Jorden har tiltraadt den i enhver Henseende beskæmmende og sørgelige Vandring.

Jeg søgte altsaa at virke paa Dion ved at sige dette og andet af samme Slags, og dem, der har myrdet ham, kan jeg med fuld Ret være forbitret paa, i Grunden ganske paa samme Maade som paa Dionysios; for de saa vel som han har tilføjet mig og saa godt som alle de andre den største Fortræd: de har undlivet ham, der ønskede at øve Retfærd, men han var ikke villig til at øve Retfærd gennem hele sin Regeringstid, han som havde den største Magt, hvorved Filosofi og Magt i Sandhed havde kunnet forenes og lyse blandt alle Mennesker, baade Hellenere og Barbarer, og saaledes virkelig bi-bringe dem alle den sande Tro, at aldrig vil Lykken kunne komme til nogen Stat eller nogen Enkeltmand, som ikke paa forstandig Vis lever sit Liv under Retfærdighedens Ledelse, hvad enten han nu er kommet i Besiddelse af den ved sig selv, eller han er oplært

og uddannet ved fromme Herskeres Leveregler paa rette Vis. Det var den Fortræd, Dionysios gjorde; men det øvrige maa jeg i Sammenligning hermed regne for en ringe Fortræd. Men han, der har myrdet Dion, ved ikke, at han har gjort det samme som Dionysios. For om Dion ved jeg med Vished, for saa vidt som det er muligt for et Menneske at paastaa noget om Mennesker, at, hvis han havde beholdt Magten, vilde han aldrig have indladt sig paa at føre Regeringen under andre Former end disse: naar han først havde frigjort Syrakus, sin Fædreneby, fra Trældommen og efter et rensende Bad ikklædt den Friheds Dragt, vilde han have gjort sig al mulig Umage for at forsyne Borgerne med Love, som baade passede netop for dem og i og for sig var de bedste, og dernæst vilde han have bestræbt sig for at gennemføre det, der maatte følge næstefter, nemlig at kolonisere hele Sicilien og befri det fra Barbarerne ved dels at fordrive dem, dels undertvinge dem, og det med større Lethed, end Hieron havde gjort. Og naar dette var blevet gennemført af en retfærdig, tapper, besindig og filosofisk Mand, vilde der i Folket være opstaaet den samme Opfattelse af Godheden, som, hvis Dionysios havde ladet sig paavirke, var opstaaet hos saa at sige alle Mennesker og have bragt dem Frelse. Men nu er enten en Dæmon eller en Ulykkesaand brudt ind med Lovløshed, Uguddelighed og — hvad der er det værste — indbildsk Uforstand, hvori for alle Mennesker alt ondt har sin Rod, hvorfra det spirer op og for Fremtiden bærer den bitreste Frugt for dem, der har forvoldt det — denne Uforstand er det, som for anden Gang har kuldkastet og fordærvet alt.

Lad os altsaa nu for tredie Gang vogte vel paa vore Ord for det gode Varsels Skyld. Trods alt raader jeg jer, Dions Venner, til at træde i hans Fodspor og efterligne hans Fædrelandssind og hans besindige Levevis, men under bedre Varsler skal I forsøge at fuldbyrde hans Ønsker; og hvad de gik ud paa, det har I tydeligt nok faaet at høre af mig. Men den af jer, der ikke kan leve paa dorisk Vis efter de fædrene Skikke, men som efterligner Dions Morderes Levevis og det Liv, som gaar i Svang paa Sicilien, ham raader jeg jer til ikke at søge Hjælp hos eller tro, at han nogensinde kan udføre nogen paalidelig eller heldbringende Gerning. Men de andre raader jeg jer til at søge Bistand hos til Kolonisation af hele Sicilien og til Indførelse af Lighed for Loven, og I skal hente dem baade

fra selve Sicilien og fra hele Peloponnes og heller ikke være bange for Athen; for ogsaa her findes der Folk, som i Godhed staar over alle Mennesker, og som afskyr den Frækhed, der lægger sig for Dagen ved Mord paa Gæsteverner. Men dette kan jo i ethvert Tilfælde blive gjort bagefter; men de mange og forskelligartede Stridigheder, der hver eneste Dag opstaar som Følge af Partiforholdene, nøder jer til at handle hurtigt. Det maa dog enhver Mand vide, for saa vidt som han ved en guddommelig Tilskikkelse blot i ringe Grad har dannet sig en rigtig Mening, at umuligt kan de stridende Parter opnaa en Afslutning paa deres Ulykke, før de, der er gaaet af med Sejren, holder op med at give deres Nag Udslag ved Kamp og Landsforvisning og Drab og med at tørste efter Hævn over deres Modstandere og viser deres Selvbeherskelse ved at give Love for begge Parter, Love, som ikke tjener til Behag for dem selv mere end for de besejrede, hvem de tvinger til at rette sig efter Lovene ved Hjælp af en dobbelt Tvang, Respekt og Frygt, Frygt, fordi de er de stærkeste og er i Stand til at lægge deres Styrke for Dagen, Respekt derimod, fordi man kan se, at de er Herrer over deres Lyster og snarere baade vil og kan underordne sig Lovene. Og paa anden Maade er det ikke muligt, at en Stat, hvori der hersker indre Splid, nogensinde kan blive fri for det onde, men Partistrid og Fjendskab, Had og Troløshed plejer altid at opstaa indenfor de Stater, der befinder sig i en saadan Tilstand. Altsaa bør de, der har vundet Overhaand, altid, naar de da ønsker Staten bevaret, gennem en Udvælgelse, de selv foretager, vælge Mænd, som de erkender er de bedste blandt Hellenerne, først og fremmest gamle Mænd, der baade har Børn og Hustruer hjemme og saa mange gode og berømmelige Forfædre som muligt, og som alle har en anselig Formue; og hvad Antallet angaar, kan for en Stat paa 10,000 Mænd 50 af den Slags være tilstrækkelige. Dem skal de saa ved Hjælp af Bønner og de største Udmærkelser bevæge til at komme til dem fra deres Hjem, og naar de har faaet dem til det, skal de bede og opfordre dem til at give Love efter at have aflagt Ed paa, at de hverken vil give Sejrherrenerne eller de besejrede større Ret, men indføre lige og almindelig Ret for hele Staten. Og naar Lovene er givne, beror alt herpaa. Dersom nemlig de, der har vundet Sejr, stiller sig selv under Lovene mere end dem, der er blevet besejrede, vil der overalt være gode Forhold og Lykke, og alt det onde vil blive undgaaet; i modsat Fald

maa I hverken hos mig eller hos nogen anden søge Bistand for dem, der ikke vil rette sig efter det, som jeg nu har paalagt jer. For det er nær beslægtet med det, som baade Dion og jeg i vor Kærlighed til Syrakus søgte at udføre i Fællesskab, men det var dog kun det andet Forsøg: det første var det, som i Begyndelsen blev søgt iværksat sammen med Dionysios selv, at det gode skulde være fælles for alle; men et Tilfælde, som var stærkere end Mennesker, gjorde det til intet. Nu skal I forsøge at sætte det i Værk med større Held, under en gunstig Skæbne og med guddommelig Bistand.

Hermed er nu mit Raad og mit Paabud givet, og mit første Besøg hos Dionysios er fortalt. Men hvor rimelig og begrundet min senere Rejse og Overfart var, kan den, der bryder sig derom, herefter faa at høre. Den første Del af mit Ophold paa Sicilien har jeg nu som sagt gennemgaaet, inden jeg fremsatte mit Raad for Dions Slægtninge og Venner.

Derefter søgte jeg paa alle Maader at bevæge Dionysios til at lade mig rejse, og det lykkedes; for det Tilfælde, at der skulde blive Fred — for Tiden var der nemlig Krig paa Sicilien —, traf vi Aftale med hinanden. Dionysios sagde, at han igen vilde sende Bud efter Dion og mig, naar han havde faaet sikret sin Magtstilling bedre, og Dion bad han ikke at betragte det, der dengang var overgaaet ham, som en Landsforvisning, men blot som en Udenlandsrejse; og jeg paa min Side gik ind paa at komme paa disse Vilkaar. Da der saa var blevet Fred, lod Dionysios mig kalde, men Dion bad han vente endnu et Aar; mig bad han derimod indtrængende om at komme. Dion holdt paa, at jeg skulde rejse, og bad mig derom; der kom nemlig mange Meddelelser fra Sicilien om, at Dionysios nu igen var blevet uhyre interesseret i Filosofi, og derfor bad Dion os indstændig om ikke at afslaa Indbydelsen. Jeg vidste nu unægtelig, at med Filosofien gaar det ofte de unge Mennesker paa den Maade, men alligevel mente jeg, at det var det sikreste nu at lade baade Dion og Dionysios helt fare, og jeg lagde mig ud med dem begge ved at svare, at for det første var jeg en gammel Mand, og desuden var der ikke noget af det, der nu blev sat i Værk, som stemmede med Aftalerne. Derefter, lader det til, at Archytes er kommet til Dionysios — for inden jeg rejste, havde jeg faaet Gæstevenskab og Venskab bragt i Stand mellem Archytes med samt Tarantinerne og Dionysios —; og desuden var der nogle Folk i

Syrakus, som havde hørt et eller andet af Dion, og atter andre, som igen havde hørt noget af dem, Folk som havde Hovedet fuldt af det, de har ladet sig fortælle om Filosofi. De har formodentlig søgt at tale med Dionysios om nogle af den Slags Emner i den Tro, at han havde sat sig ind i alle mine Tanker. Han mangler ingenlunde Evnen til at lære, og desuden er han uhyre ærgerrig; maaske har han da fundet Behag i det, som blev sagt, og skammet sig over, at det var tydeligt at se, at han ikke havde lært noget, dengang jeg opholdt mig i Landet; og som Følge deraf fik han baade Lyst til at faa tydeligere Besked, og desuden drev Ærgerrigheden ham frem; men Grunden til, at han ikke havde lært af mig under mit tidligere Besøg, har jeg allerede fremstillet i det foregaaende.

Hvorom alting er, da jeg nu var kommet lykkelig hjem og havde afslaaet hans gentagne Indbydelse, som jeg lige har fortalt, saa tænker jeg, at Dionysios i sin Forfængelighed har været bekymret for, at Folk skulde tro, at jeg saa ned paa ham, efter at jeg havde gjort mig bekendt med hans Natur og tillige med hans Karakter og Levevis, og derfor som Følge af det Mishag, jeg følte herved, ikke mere var villig til at rejse til ham. Det er rigtigt, at jeg siger Sandheden og finder mig i det, dersom nogen efter at have hørt, hvad der er sket, skulde ringeagte min Filosofi og mene, at det er Tyrannen, der er forstandig. Dionysios indbød mig altsaa for tredie Gang og sendte et Krigsskib efter mig for at lette min Rejse, og han sendte Archedemos, den Mand, som han mente jeg satte størst Pris paa af Folk paa Sicilien, en af dem, der havde lært af Archytes, og andre af mine Bekendte fra Sicilien. Disse bragte os alle den samme Efterretning, at Dionysios havde gjort mærkværdige Fremskridt i Filosofien. Desuden sendte han et meget langt Brev, da han vidste, hvordan jeg stod overfor Dion, og ogsaa, hvor ivrig Dion var for, at jeg skulde sejle af Sted og begive mig til Syrakus. Alt dette var Brevets Begyndelse beregnet paa, og der stod saaledes: »Dionysios til Platon« — og umiddelbart efter de sædvanlige Høflighedsformularer kom allerførst følgende: »Dersom du kommer til Sicilien nu efter Tilskyndelse af os, saa skal du for det første faa Dions Sag indrettet ganske, som du selv vil, og dine Ønsker vil sikkert være rimelige, og jeg skal nok opfylde dem; i modsat Fald vil intet af Dions Forhold, hverken angaaende hans Person eller i andre Henseender, blive ordnet efter dit Ønske.« Saaledes udtrykte

han sig; Resten vilde det være for vidtløftigt og ubetimeligt at fortælle. Der kom ogsaa andre Breve fra Archytes og Tarantinerne, som priste Dionysios' Filosofi og udtalte, at, hvis jeg ikke kom nu, vilde jeg fuldstændig have gjort en Ende paa det Venskab, som de paa Foranledning af mig havde sluttet med Dionysios, og som havde en ikke ringe politisk Betydning. Da jeg nu paa den Maade blev opfordret til at komme paa dette Tidspunkt, idet de fra Sicilien og Italien trak i mig, og de andre fra Athen saa at sige bogstavelig drev mig af Sted med deres Bønner, blev igen den samme Betragtning gjort gældendē, at jeg ikke maatte svigte Dion ligesaa lidt som Gæstevenerne og Vennerne i Taras, og det var ogsaa min egen Tanke, at der ikke var noget underligt i, at en ung Mand, som havde faaet Lejlighed til at høre betydningsfulde Ting, en lærenem Mand, havde fattet Kærlighed til den bedste Livsførelse; der burde altsaa anstilles en paalidelig Prøve paa, hvordan det vel forholdt sig hermed, og netop denne Sag burde ikke forsømmes; jeg burde ikke blive Skyld i saa stor en Skam, som det i Sandhed vilde være, hvis virkelig nogen kunde sige dette. Saa drog jeg altsaa af Sted, idet jeg stoppede Ørerne med disse Betragtninger, skønt der var mange Ting, jeg var bange for, og Udfaldet aabenbart slet ikke tegnede godt; men da jeg nu i ethvert Tilfælde var rejst for tredje Gang med den frelsende Guds Bistand, saa opnaaede jeg virkelig dette: jeg blev jo igen lykkelig frelst, og det bør jeg næst Gud være Dionysios taknemmelig for, siden han, skønt mange ønskede at tage mig af Dage, hindrede det og tog noget Hensyn til Sømmeligheden i Forholdet til mig.

Da jeg saa var kommet derover, mente jeg, at jeg først maatte anstille en Prøve paa, om Dionysios virkelig var antændt af Filosofi ligesom af en Gnist, eller om det var uden Grund, at al den Tale var kommet til Athen. Der findes nu en Metode til at undersøge den Slags Ting, og den er ikke saa daarlig, men passer virkelig paa Tyranner, især paa dem, der har Hovedet fuldt af Ting, de kun har ladet sig fortælle; og saadan fandt jeg ogsaa straks efter min Ankomst, at det netop var gaaet Dionysios. Man maa vise saadanne Mennesker, hvad hele Sagen gaar ud paa, hvordan dens Beskaffenhed er, med hvor meget Besvær den er forbundet, og hvor stort et Arbejde den kræver. For naar en hører det og i Sandhed er en Filosof og har noget Slægtskab med Sagen og er den værdig, fordi han er af guddommelig Natur, saa tror han, at han har hørt om en vidunderlig Me-

tode, og at han nu maa anstrenge sig, og at Livet ikke er værd at leve, hvis han bærer sig anderledes ad. Derefter anstrenger han sig saa selv og ansporer den, der viser ham Vejen, og helmer ikke, før end han enten faar tilendebragt det hele eller faar Evne til at vejlede sig selv, uden at der er nogen, som viser ham Vej. Et saadant Menneskes Liv vil nu blive bestemt af saadanne Tanker; han passer ganske vist den Virksomhed, der er hans Opgave, men under det altsammen holder han fast ved Filosofien og ved den daglige Levevis, som i særlig Grad er i Stand til at udvikle hans Nemme og hans Hukommelse og give ham Evne til at tænke, fordi han har et ædrueligt Sind; men den modsatte Levevis afskyr han bestandig. Men de, der i Virkeligheden ikke er Filosofer, men kun har faaet et overfladisk Anstrøg af Meninger, ligesom de, der er blevet solbrændte paa Kroppen — naar de ser, hvor meget der er at lære, og hvor stort et Arbejde det kræver, og i hvilken Grad den daglige maadeholdne Levevis staar i Samklang med Sagen, synes de, at det er vanskeligt, ja umuligt, for dem, og det bliver dem ikke muligt at lægge sig derefter, men nogle af dem faar endogsaa sig selv til at tro, at de allerede har hørt tilstrækkeligt om det hele og ikke behøver at anstrenge sig mere. Heri bestaar altsaa den tydelige og sikreste Prøve, som maa anvendes paa dem, der er forkælede og ikke er i Stand til at arbejde, og den har til Følge, at de aldrig vil rette Bebrejdelser imod den, der viser dem Vej, men imod sig selv, fordi de ikke kan udføre alt det Arbejde, som Sagen kræver.

Paa den Maade fik nu ogsaa Dionysios ved denne Lejlighed det forklaret, som blev sagt. Alting gik jeg ganske vist ikke igennem, og Dionysios bad heller ikke derom; for der var meget, og det endda det væsentligste, som han gav sig Udseende af at vide og at være tilstrækkelig inde i som Følge af det, han havde ladet sig fortælle af de andre. Bagefter har jeg ogsaa bragt i Erfaring, at han har skrevet om det, som han dengang havde hørt, og stillet det sammen, som om det var en Lærebog af ham selv; men det var slet ikke det, han havde hørt; dog ved jeg ikke noget med Bestemthed derom. Andre ved jeg ganske vist, som har skrevet om de samme Ting; men hvem det saa end var, saa kender de ikke engang sig selv. Saa meget kan jeg dog sige om alle dem, der har skrevet, eller som senere vil komme til at skrive, alle dem, der paastaar, at de ved Besked om det, som jeg arbejder med, hvad enten de nu har hørt det af mig eller af

andre, eller de foregiver at have udfundet det selv: de kan umuligt efter min Mening have nogen Forstand paa Sagen. Heller ikke af mig findes der virkelig noget Skrift derom, og der vil aldrig komme noget; for det kan ikke udtales saaledes som andre Kundskaber, men efter mange Samtaler om selve Sagen og meget Samliv kommer det pludselig op i Sjælen, ligesom naar der af en springende Gnist tændes et Lys, og saa holder det sig selv vedlige. Men saa meget ved jeg dog, at naar det bliver skrevet eller sagt af mig, saa vil det blive sagt bedst; og det ved jeg ogsaa, at naar det er skrevet daarligt, saa er jeg ikke den, der vil tage mig det mindst nær. Men hvis det var min Mening, at der burde skrives fyldestgørende derom for Mængden, og at det kunde udtales, hvad skønnere kunde der da have været udført af os i vort Liv end at skrive det, der var til største Gavn for Menneskene og bringe Tingenes Natur frem for Lyset for alle? Men jeg tror ikke, at det er godt for Menneskene, at Sagen fremstilles for dem i Ord, undtagen for nogle faa, som er i Stand til selv at udfinde det ved Hjælp af en svag Antydning; men af de fleste Mennesker vilde nogle derved blive opfyldte af uberettiget Ringeagt, hvilket ikke vilde lyde godt, andre vilde opfyldes af højtflyvende, tomme Forhaabninger, som om de havde lært noget meget fint.

Den, der har kunnet følge mig i denne Udvikling og dette Side-spring, vil vel vide, at hvad enten det nu er Dionysios, der har skrevet om det højstes og førstes Natur, eller det er en ringere eller en betydeligere Person, kan han ikke have hørt eller forstaaet noget, som er af Værdi, efter min Tanke; for saa vilde han skatte det ligesaa højt som jeg og vilde ikke have haft den Dristighed at lade det komme frem paa urimelig og upassende Vis. For han har ikke skrevet det til Støtte for Hukommelsen; der er nemlig ingen Fare for, at nogen skal glemme det, naar han een Gang har fattet det med sin Sjæl, eftersom det er udtrykt saa kort som overhovedet muligt. Men han har gjort det af skammelig Forfængelighed — hvis han da altsaa har gjort det —, hvad enten han nu har fremstillet det som noget, der hidrørte fra ham selv, eller som om han virkelig havde faaet Del i den Uddannelse, som han ikke var værdig til, men som han af Forfængelighed gerne vilde give sig Udseende af at besidde. Men lad saa være, at virkelig Dionysios har opnaaet det ved een eneste Sammenkomst — hvordan det er gaaet til, maa Gud vide, som Thebanerne siger; jeg gennemgik det nemlig baade paa den Maade, jeg

lige har sagt, og kun een Gang; bagefter har jeg aldrig mere gjort det. Dernæst er der for den, der bryder sig om at finde ud af, hvordan det vel er gaaet til dermed, Grund til at overveje, af hvilken Aarsag vi ikke gennemgik det anden og tredie Gang og flere Gange; man maa spørge, om Dionysios efter bare at have hørt det een Gang bilder sig ind, at han saa ved det, og ved det tilstrækkelig, hvad enten han nu selv har fundet ud af det, eller han allerede tidligere har hørt det af andre; eller om han tror, at det, der blev sagt, er uden Betydning; eller — for det tredie — om han tror, at det ikke passer for ham, men ligger ham for højt, og at han i Virkeligheden ikke vil have Evnen til at føre et Liv opfyldt af Stræben efter Indsigt og Godhed. Dersom det nu efter hans Mening er uden Betydning, vil han komme i Modstrid med mange Vidner, der hævder det modsatte, Folk som paa dette Omraade vil være langt mere kompetente Dommere end Dionysios; mener han derimod, at han har fundet ud deraf eller har erkendt det, og at det i ethvert Tilfælde er af Betydning for Sjælens ædle Dannelse, hvorledes skulde da han, hvis han ikke var et ganske besynderligt Menneske, paa en saa letfærdig Maade have krænket den Mand, der var hans Vejleder heri og hans Styrrer? Men hvorledes han krænkede ham, det skal jeg nu fortælle.

Han lod ikke gaa lang Tid efter dette, inden han, som hidtil havde ladet Dion beholde sin Ejendom og nyde Udbyttet af den, ikke længere tillod hans Forvaltere at sende det til Peloponnes, som om han helt havde glemt, hvad han havde skrevet. Han gjorde nemlig gældende, at det ikke tilkom Dion, men hans Søn, der var en Søstersøn af ham selv, hvorfor han var hans lovlige Formynder. Det var nu det, der hidtil var sket paa dette Tidspunkt, og herefter havde jeg faaet Øjnene op for, hvorledes det forholdt sig med Dionysios' Interesse for Filosofi; og saa kunde jeg have Lov til at ærgre mig derover, hvad enten jeg vilde eller ikke. Nu var det nemlig allerede Sommer, og Skibene sejlede ud. Jeg fandt nu, at jeg ganske vist ikke burde være vred paa Dionysios, men nok saa meget paa mig selv og paa dem, der havde nødt mig til for tredie Gang at begive mig til Strædet ved Skylla, »at jeg endnu skulde hen blive slængt til den grumme Charybdis«. Derimod burde jeg sige til ham, at det var mig umuligt at blive, naar Dion var blevet udsat for en saa uværdig Behandling. Men han søgte at berolige mig og bad mig blive, fordi han ikke mente, at det var heldigt for ham, at jeg saa hastigt rejste bort

og selv kunde bringe Bud om saadanne Tildragelser; og da han ikke kunde faa mig overtalt, sagde han, at han selv vilde sørge for, at jeg kom afsted. Det var nemlig min Hensigt at gaa ombord paa et af de Skibe, der var i Fart, og sejle af Sted med det, vred som jeg var, og besluttet paa, hvis man søgte at hindre min Afrejse, at udsætte mig for hvadsomhelst, siden der ikke kunde være nogen Tvivl om, at det ikke var mig, der havde Uret, men at jeg var Genstand for uretfærdig Behandling.

Men da han saa, at jeg paa ingen Maade vilde gaa ind paa at blive, fandt han paa et Middel til at faa mig til at blive, indtil Sejladsen for denne Gang blev indstillet. Han bar sig nemlig saaledes ad: Dagen efter kom han til mig og talte til mig paa en meget troværdig Maade: »Jeg og du,« sagde han, »maa se at blive færdige med Dion og hans Anliggender, saa at vi ikke Gang paa Gang kommer i Uenighed derom. Hør nu, hvordan jeg for din Skyld vil bære mig ad overfor Dion. Jeg forlanger af ham, at, naar han har faaet sin Ejendom udleveret, skal han blive boende paa Peloponnes, dog ikke som landsforvist, men saaledes, at han ogsaa skal faa Lov til at flytte herover, naar baade han og jeg og I, vore Venner, alle er enige derom. Det skal dog kun gælde, for saa vidt som han ikke intrigerer imod mig, og det skal du og dine Venner og Dions herboende Venner give Garanti for, og overfor jer skal han stille Sikkerhed. Men den Kapital, som han faar udbetalt, skal anbringes paa Peloponnes og i Athen, hos hvem I maatte synes, og Dion skal have Renterne af den; dog skal han ikke være berettiget til at hæve dem uden jeres Samtykke. Jeg har nemlig ikke rigtig Tillid til, at han, naar han har Raadighed over disse Penge — og det er jo ikke nogen lille Sum — vil optræde paa retmæssig Vis overfor mig; men dig og dine Venner har jeg mere Tillid til. Se nu, om du synes om dette Forslag, og bliv her endnu dette Aar paa disse Vilkaar; men til næste Aar kan du saa rejse og faa de Penge med dig. Og jeg er sikker paa, at Dion vil være dig meget taknemmelig, naar du opnaar det for ham.« Da jeg havde hørt disse Ord, følte jeg mig nok ilde berørt derved, men alligevel sagde jeg, at naar jeg havde overvejet Sagen indtil næste Dag, skulde jeg give ham Svar paa, hvad min Mening var derom. Det var, hvad vi dengang blev enige om.

Derefter tænkte jeg over Sagen, da jeg var blevet alene, og jeg var meget tvivlraadig. Men den første Betragtning, som var af-

gørende for mine Overvejelser, var denne: »Sæt nu, at Dionysios ikke har i Sinde at gøre noget af det, han siger, men naar jeg er rejst, skriver paa en tillidvækkende Maade til Dion, og desforuden faar mange af sine Omgivelser til at skrive det samme, som han nu siger til mig, at han selv nok er villig, men at det var mig, som ikke var villig til at gøre det, han opfordrede mig til, men derimod helt havde forsømt Dions Sag. Og dersom han desuden ikke engang vil lade mig rejse mere, saa at han ikke af sig selv giver nogen Skipper Ordre til at tage mig med, men uden Vanskelighed gør det forstaaeligt for alle, at han ikke vil give mig Lov til at sejle, mon der saa er nogen, der vil tage mig med som Passager, naar jeg kommer fra Dionysios' Hus?« (til de andre Fortrædeligheder kom nemlig ogsaa, at jeg boede i den Park, der omgiver Huset, hvorfra ikke engang Portneren havde været villig til at lade mig slippe ud, med mindre han havde faaet Besked derom fra Dionysios). »Men hvis jeg bliver Aaret ud, vil jeg kunne skrive til Dion, under hvilke Forhold jeg nu lever, og hvad jeg arbejder paa, og hvis Dionysios saa gør noget af det, som han siger, vil det slet ikke være til at kimse ad, det jeg har udrettet; for Dions Formue beløber sig maaske til ikke under 100 Talenter, hvis man takserer den rigtigt. Hvis derimod det, der nu er Udsigt til, gaar saaledes, som det lader til at ville gaa, saa ved jeg ikke, hvad jeg skal gøre af mig selv, men alligevel er jeg maaske nødt til at arbejde endnu et Aar og ved mine Handlinger forsøge at gøre Dionysios' Anslag til intet.« Efter at jeg havde fattet denne Beslutning, sagde jeg næste Dag til Dionysios: »Jeg har nu bestemt mig til at blive; dog forlanger jeg, at du ikke skal betragte mig som Dions Formyndere, men i Forening med mig skrive til ham, hvad vi nu har bestemt, og spørge ham, om han er tilfreds med det, og dersom han ikke er det, men ønsker og forlanger noget andet, skal han skrive derom saa snart som muligt, og i Mellemtiden skal du ikke foretage nogen Forandring i hans Forhold.« Saaledes talte jeg altsaa, og saaledes aftalte vi, omtrent som jeg nu har sagt.

Dernæst sejlede Skibene afsted, og saa var det ikke mere muligt for mig at rejse. Men saa var det ogsaa, at Dionysios bragte Sagen paa Bane overfor mig og sagde, at Halvdelen af Ejendommen burde tilhøre Dion og den anden Halvdel hans Søn. Han sagde nu, at han vilde sælge den, og naar den var solgt, vilde han give mig Halvdelen med, men den anden Halvdel vilde han lade blive dér til hans Søn;

for saadan stemte det mest med Retfærdigheden. Jeg blev forfærdet herover og mente unægtelig, at det var ganske latterligt af mig at sige mere hertil, men alligevel sagde jeg, at det var nødvendigt at afvente Dions Brev og saa igen skrive til ham netop om denne Sagersnes Stilling. Men derpaa solgte han ganske hensynsløst hele hans Ejendom paa de Vilkaar og til de Mennesker, han fandt for godt, men til mig talte han overhovedet ikke derom, og forøvrigt talte jeg paa min Side heller ikke mere til ham om Dions Anliggender; for jeg troede ikke, der var mere for mig at udrette.

Indtil dette Tidspunkt havde jeg altsaa paa denne Maade gjort, hvad jeg kunde, for Filosofien og mine Venner; men derefter levede jeg og Dionysios saaledes, at jeg vendte Blikket udad ligesom en Fugl, der længes efter at kunne flyve op fra det Sted, hvor den er, medens han søgte efter Midler til at skræmme mig bort uden at udlevere noget af Dions Ejendom; men alligevel lod vi overfor hele Sicilien, som om vi var Venner. Nu forsøgte Dionysios at afknappe Lønningen for de ældre Soldater af dem, der stod i hans Sold, i Modstrid med, hvad der havde været hans Faders Sædvane, men saa blev Soldaterne vrede og samlede sig i Flok og nægtede at gaa ind derpaa. Han forsøgte nu at tvinge dem og lukkede Portene til Borgen, men de stormede straks hen imod Murene, medens de sang en barbarisk Krigssang. Herover blev Dionysios meget forfærdet og gik ind paa alt og mere til overfor de Peltaster, som ved den Lejlighed havde forsamlet sig.

Nu udbredte sig hurtigt det Rygte, at det var Herakleides, som havde staaet bagved det altsammen; men da Herakleides hørte det, gjorde han sig usynlig. Dionysios søgte da at faa fat i ham, men da det ikke lykkedes for ham, lod han Theodotes kalde til sig i Parken. Ved den Lejlighed gik nu netop ogsaa jeg og spadserede i Parken. Hvad der ellers foregik, det ved jeg ikke, og jeg hørte ikke, hvad de talte med hinanden om, men hvad Theodotes i min Nærværelse sagde til Dionysios, det ved jeg, og det kan jeg huske. »Hør, Platon,« sagde han, »hvad jeg søger at faa Dionysios her til at gaa ind paa: hvis det lykkes mig at faa Herakleides til at indfinde sig her, for at vi kan tale med ham om de Beskyldninger, som nu er blevet rettet imod ham, og hvis Dionysios saa ikke finder, at han bør have Lov til at blive boende paa Sicilien, saa anser jeg det for det rette, at han tager sin Søn og sin Hustru med sig og sejler til Peloponnes og bliver

boende dér uden at foretage sig noget til Skade for Dionysios, men saaledes at han nyder Udbyttet af sin Ejendom. Jeg har nu allerede før bedt ham komme, og jeg skal gøre det igen nu, og maaske han saa retter sig enten efter min tidligere Henvendelse eller efter den, der kommer nu. Men til Dionysios retter jeg den Fordring og den Bøn, at hvis nogen træffer paa Herakleides enten paa Landet eller her, maa der ikke tilføjes ham noget andet ondt, men han skal blot rejse ud af Landet, indtil Dionysios bestemmer sig til noget andet. Gaar du ind paa det?» sagde han henvendt til Dionysios. — »Ja, det gør jeg,« svarede han; »selv om han træffes ved dit Hus, skal der ikke ske ham noget ondt i Strid med det, som vi nu har aftalt.« — Næste Eftermiddag kom saa Eurybios og Theodotes ilsomt hen til mig særdeles bestyrkede, og Theodotes sagde: »Du var jo tilstede i Gaar, Platon, og var Vidne til de Løfter, som Dionysios afgav overfor mig og dig angaaende Herakleides.« — »Ja, vist var jeg det,« sagde jeg. — »Men nu,« sagde han, »løber der nogle Peltaster omkring og leder efter Herakleides for at arrestere ham, og han maa vist være et Sted her i Nærheden; du maa endelig følge med os til Dionysios.« Saa gik vi da og kom ind til ham, og de to stod stille og græd, men jeg sagde: »Disse to er bange for, at du i Strid med, hvad du har lovet i Gaar, skal foretage noget voldsomt Skridt overfor Herakleides. Jeg tror nemlig, at han er blevet set et Sted her i Nærheden, efter at han er vendt tilbage.« Da han hørte det, bruste han op og skiftede Gang paa Gang Farve, som han jævnlig gjorde, naar han blev hidsig. Men Theodotes kastede sig ned for ham, greb hans Haand og kyssede den og bønfuldt ham om ikke at handle saaledes. Saa tog jeg Ordet og søgte at berolige ham: »Du skal ikke være bange, Theodotes,« sagde jeg; »Dionysios vil ikke driste sig til nogensinde at handle i Modstrid med det, han har lovet i Gaar.« Han saa nu paa mig med et rigtigt Tyranblik og sagde: »Dig har jeg hverken lovet lidt eller meget.« — »Jo, det ved Guderne du har,« sagde jeg; »du har lovet ikke at gøre det, som han nu beder dig om at lade være med.« Og da jeg havde sagt det, vendte jeg mig om og gik ud. Derefter anstillede han Jagt paa Herakleides, men Theodotes sendte Bud til ham og raadede ham til at flygte. Dionysios sendte saa Teisias ud med nogle Peltaster og befalede dem at sætte efter ham; men Herakleides slap, efter hvad der blev fortalt, ind paa Karchedoniernes Omraade med nogle faa Timers Forspring.

Derefter forekom det Dionysios, at den Tilbøjelighed, han allerede før havde haft, til ikke at udlevere Dions Ejendom, kunde faa en rimelig Støtte i hans fjendtlige Forhold til mig, og han lod mig saa først flytte ud af Borgen, hvortil han havde fundet det Paaskud, at i Parken, hvor jeg boede, skulde Kvinderne foretage en ti Dages Oftring; følgelig anviste han mig Bolig hos Archedemos for den Tid. Medens jeg boede dér, bad Theodotes mig komme hen til ham og beklagede sig stærkt over det, som dengang var sket, og besværede sig over Dionysios. Men da Dionysios hørte, at jeg havde besøgt Theodotes, fandt han heri et nyt Paaskud til at stille sig uvenlig overfor mig, og det var et, som var beslægtet med det forrige. Han sendte et Bud til mig og lod mig spørge, om jeg virkelig kom sammen med Theodotes efter Indbydelse af ham. »Det er rigtigt nok,« svarede jeg. Dertil sagde Budet: »Saa har han bedt mig sige til dig, at det slet ikke er rigtigt af dig, at du stadig gør mere af Dion og Dions Venner end af ham.«

Efter disse Udtalelser lod han mig ikke mere kalde til sit Hus, eftersom han nu ansaa det for afgjort, at jeg var Ven med Theodotes og Herakleides og hans Uven, og han mente, at Grunden til, at jeg var uvenlig stemt overfor ham, var den, at Dion nu var gaaet helt glip af sin Ejendom. I den følgende Tid boede jeg saa udenfor Borgen iblandt Lejesoldaterne. Men saa indfandt der sig hos mig blandt andre nogle af det tjenende Personale, Landsmænd af mig fra Athen, og meddelte mig, at jeg var lagt for Had blandt Peltasterne, og at der var nogle, der truede med at tage Livet af mig, hvis de kunde faa fat i mig. Jeg foretog mig da følgende for at redde mig: jeg sendte Bud til Archytes og mine andre tarantinske Venner og fortalte, i hvilken Stilling jeg befandt mig. De fandt da paa et Paaskud til at sende et offentligt Gesandtskab og sendte en af deres Midte, Lamiskos, paa et trediveaaret Skib, og da han var kommet, henvendte han sig til Dionysios angaaende min Sag; han sagde ham, at det var mit Ønske at komme til at rejse, og bad ham om ikke at sætte sig derimod. Han gik da ind derpaa, lod mig rejse og forsynede mig med Rejsepenge; men Dions Ejendom forlangte jeg ikke mere noget af, og der var ingen, der gav mig det.

Da jeg saa var kommet til Peloponnes, traf jeg i Olympia Dion, som overværede Festen, og underrettede ham om, hvad der var foregaaet. Han paakaldte da Zeus som Vidne og bad mig og mine Slægtninge

og Venner om at træffe Anstalter til at tage Hævn over Dionysios, for vort Vedkommende, fordi han havde krænket Gæstevenskabet — saaledes sagde han nemlig, og det var hans Opfattelse af Forholdet —, og for hans eget Vedkommende, fordi han paa uretfærdig Vis havde jaget ham i Landflygtighed. Da jeg havde hørt det, sagde jeg til ham, at han kunde jo selv henvende sig til mine Venner, om de maaske havde Lyst; »mig derimod,« sagde jeg, »har du selv sammen med de andre saa at sige tvunget til at spise ved Dionysios' Bord og bo i hans Hus og deltage i Ofringerne sammen med ham, og maaske har han, da der var mange, som talte ondt om mig, ment, at jeg i Forbindelse med dig intrigerede imod ham og hans Tyranstillig, men alligevel har han ikke berøvet mig Livet, men har undset sig derved. Jeg er nu ikke mere i den Alder, at jeg kan hjælpe nogen i Krig, og saa er det egentlig ligemeget, hvem det er, og desuden staar jeg jer begge nær, dersom I paa nogen Maade skulde føle Trang til at være Venner med hinanden, og dersom I ønsker at gøre hinanden noget godt; men saa længe I har ondt i Sinde, maa I bede andre hjælpe jer.« Dette sagde jeg, fordi jeg var led ved mine eventyrlige og uheldige Rejser til Sicilien. Men de gav ikke efter og tog ikke Hensyn til mine Udsoningsforsøg, og derved er de selv blevet Skyld i alle de Ulykker, der nu er kommet over dem; for hvis Dionysios havde givet Dion hans Ejendom tilbage eller ogsaa helt havde udsonet sig med ham, var der aldrig indtruffet noget deraf, saavidt Mennesker da kan dømme — Dion skulde jeg nemlig let have holdt tilbage; dertil havde jeg baade Vilje og Evne —; men nu, da de gik løs paa hinanden, har de faaet Ulykkerne til at brede sig overalt. Og dog var Dion besjælet af det samme Ønske, som — det tør jeg nok sige — bør besjæle saavel mig som ethvert rettænkende Menneske, som baade, naar det gælder hans egen og hans Venners Magtstilling og hans Fædreland, vil nære den Tanke, at han netop ved at udøve de største Velgerninger vil opnaa den største Magt og Anseelse. Men der er ikke Tale om Velgerninger, hvis en Mand beriger sig selv og sine Venner og sit Fædreland ved at spinde Rænker og indlade sig paa Sammensværgelser, hvis han altsaa har været en fattig Mand uden Herredømme over sig selv og netop derfor afhængig af sine Lyster, og han saa tager Livet af de formuende, idet han giver dem Navn af Samfundsfjender og plyndrer deres Ejendom og opfordrer sine Hjælpere og Venner til at gøre

det samme, for at ingen skal komme til ham og beklage sig over sin Fattigdom og bebrejde ham det. Og det samme gælder, hvis nogen »gør vel« imod sit Fædreland — og bliver hædret derfor — paa den Maade, at han i Kraft af Folkebeslutninger fordeler Mindretallets Ejendom til Flertallet, eller hvis han som Leder af en stor By, der hersker over mange mindre, tildeler sin egen By de Ejendomme, som hører de mindre til, og det paa uretfærdig Vis. For paa den Maade vil hverken Dion eller nogen anden nogensinde med sin gode Vilje tilstræbe nogen Magtstilling, der bringer Fordærv over ham selv og hans Slægt til evig Tid; men han vil tilstræbe en Statsordning og en Lovgivning af den retfærdigste og bedste Art, som kan fuldbyrdes uden mindste Drab og Blodsudgydelse. Det var det, Dion nu arbejdede paa, men da han hellere vilde være et Offer for syndig Uret end selv øve Synd først, led han — trods sin Stræben for at undgaa at lide Uret — alligevel Skibbrud, just som han havde naaet det Punkt, at han havde faaet Magt over sine Fjender. Og underligt var det ikke, at han led den Skæbne. For naar en from Mand, der er besindig og forstandig, staar overfor ugudelige Mennesker, vil han vel aldrig tage helt fejl af saadanne Menneskers Karakter, men underligt er det dog ikke, om han bliver ramt af samme Skæbne som en god Styrmand, der vel ikke er helt uvidende om, at der vil rejse sig en Storm, men som dog kan blive overrasket af Stormens overvældende og uanede Kraft og netop derfor kan forlise paa Grund af dens Vælde. Det samme blev ogsaa Aarsag til Dions Fald; thi at det var saare slette Mennesker, der fældede ham, var han ikke uvidende om, men hvilken Afgrund af Uforstand og anden Ondskab og Griskhed der gemte sig i dem, vidste han ikke, og derfor faldt han og ligger nu død, og Sicilien har han bragt uendelig Sorg.

Hvad jeg i Overensstemmelse med det, jeg her har fremført, har at raade jer til, det har jeg nu sagt, og det maa være nok. Men af hvilken Grund jeg foretog min anden Rejse til Sicilien, det forekom det mig, at jeg var nødt til at fortælle af Hensyn til de sælsomme og uberegnelige Ting, der er sket. Men hvis nu nogen, efter det, jeg nu har udviklet, har fundet, at der er bedre Mening deri, og har faaet det Indtryk, at min Holdning overfor det, der er sket, har været rimelig motiveret, maa det, jeg nu har sagt, være passende og fyldestgørende.

ROMERSK HVERDAG

*O*m Petronius ved man kun, hvad Tacitus beretter i *Annalerne*:

»Han tilbragte Dagen med at sove og brugte Natten til Forretninger og Fornøjelser. Som andre blev berømt ved Arbejde, blev han det ved Uvirksomhed, men man ansaa ham dog ikke for en Ødeland og Udhaler som de fleste af dem, der forøder deres Gods, men for en Mester i raffineret Luksus.

Som Prokonsul i Bithynien og senere som Konsul viste han sig handlekraftig og sine Embedsforretninger voksede, men snart faldt han tilbage til sine gamle Laster, og Kejser Nero optog ham blandt sine intimeste Omgangsvener. Ved Hoffet optraadte han som Smagsdommer (arbiter elegantiae), hvis Kendelser Kejseren villigt underkastede sig, naar det gjaldt Luksus og Yppighed. Herved vakte han Prætorianerpræfekten Tigellinus' Misundelse. For at styrte Petronius anklagede denne ham for at være Ven af Scævinius, der havde deltaget i Pisos Sammensværgelse mod Nero, men først bestak han en Slave til at optræde som Angiver og lod de fleste af hans Slaver fængsle. Kejseren var just i de Dage draget til Campanien, og Petronius var rejst til Cumae, men blev holdt tilbage der. Han kunde ikke længere finde sig i at svæve mellem Haab og Frygt, men besluttede at gaa i Døden frivilligt. Han vilde dog ikke styrte sig hovedkuls i Døden, men lod sine Aarer aabne, tilbinde efter Behag og atter aabne og talte med sine Venner, ikke i alvorlige Vendinger eller saaledes, at han derigennem stræbte efter Ry for Sjælestyrke. Han hørte dem heller ikke tale om Sjælens Udødelighed eller Filosofernes Læresætninger, men citere lette Vers.

Nogle af sine Slaver belønnede han, andre straffede han. Han begyndte at nyde et Maaltid og sov lidt, for at Døden skulde synes frivillig, selvom den var paatvunget ham. Heller ikke logrede han som de fleste af de dødsdømte for Nero eller Tigellinus eller nogen anden af de mægtige ved at testamentere dem sit Gods, men han ned-

skrev Kejsereus Skændselsgerninger og Navnene paa hans Elskere og Elskerinder og alle de Maader, han bedrev Utugt paa, forseglede Dokumentet og sendte det til ham. Derpaa sønderbrød han sin Seglring, for at den ikke senere skulde bruges til at gøre Fortræd med.«

Denne Gaius Petronius har man villet identificere med den Titus Petronius Arbiter, der staar som Forfatter til Romanen Satyricon, maaske den rigeste Kilde til Oplysninger om Sæderne i det romerske Imperium. Portrættet stemmer godt overens med Bogen. Ogsaa den er friggjort, skødesløs, ligefrem, lastefuld, eller i det mindste tilsyneladende lastefuld: de slette Sæder, der skildres med usvigelig Sagkundskab, bliver hverken dadlede eller forskønnede, og det er en Strid om Ord, om man vil kalde Forfatteren Moralist eller Amoralist. Bogen er en Satire, ogsaa i moderne Betydning, men denne Satire er først og fremmest rettet mod daarlig Smag i Omgangstone, Konversation og Poesi. Petronius var selv Digter. De lange Verspartier, der indgaar i Romanen, synes mest at være Parodier paa Kollegers Værker, men der findes Fragmenter af andre Digte, hvor han viser sig fra en anden Side, sensibel, romantisk, fuld af Længsel efter en Kærlighed, som er uopnaaelig, efter Landlivet og Hjemstavnen. Det er en anden Sag, at disse Tilbøjeligheder holdes i Tømme af en stor Portion Skepsis og Stoicisme.

Petronius' Prosa adskiller sig meget fra det Latin, vi er vant til. Det er tydeligt, at han søger at nærme sig Talesproget, og Virkningen, saa vidt vi kan bedømme den, gør hans Værk til en af de store, litterære Fuldræffere. Han røgtede sin Stil med samme Energi som sit Konsulat, selv om det skete ligesom i Leg. Blandt de Fragmenter, der er bevarede, er det, som handler om Trimalchios Gæstebud det mest bekendte. Her gengives nu Dele af den Samtale, der førtes ved den rige Opkomlings Bord af hans ikke fuldt saa heldige Venner.

Efter denne Ret rejste vor Vært sig og gik afsides. Vi nød Friheden, nu da vor Plageaand var borte, og foreslog, at vi skulde fortælle hinanden Anekdoter. Dama var den første, der tog Ordet, efter at han havde forlangt et større Bæger:

»Dagen er intet«, sagde han, »før du vender dig om, er det Nat, og saa er der ikke noget bedre end at gaa lige fra Sovekamret ind i Spi-sestuen. Og sikken en Kulde vi har haft. Jeg kunde næsten ikke

engang blive varm i Badet. En varm Drik er nu den bedste Beklædning. Jeg har fugtet Halsen godt. Jeg er lidt anløben. Vinen er gaet mig til Hovedet.«

Her faldt Seleucus ind i Samtalen og bemærkede: »Jeg tager ikke Bad hver Dag, for et dagligt Bad bearbejder en som en Valker. Vandet har Tænder, og ens Smule Liv smelter bort fra Dag til Dag, men naar jeg har drukket en Skaal Mjød, giver jeg Kulden en god Dag. Og i Dag kunde jeg nu slet ikke tage Bad, for jeg har været til Begravelse. Den brave Chrysantus den pæne Mand, er gaet bort. Og det er ikke saa forfærdelig længe siden, jeg hilste paa ham. Det er, som om jeg sidder og snakker med ham nu. Ak, Ak! Vi spadserer omkring som oppustede Vinsække paa to Ben, og vi er uslere end Fluor. Fluor har dog nogen Kraft i sig, men vi er ikke andet end Bobler. Og tænk, hvor maadeholden han var. I hele fem Dage fik han ikke en Draabe Vand i Halsen og ikke en Krumme Brød, og dog gik han bort, som vi alle maa. Hans Læger slog ham ihjel, nej, det var hans Time, der var kommet, for en Læge er kun til Beroligelse for Samvittigheden. Men han fik en pæn Begravelse; han laa med fine Ligklæder paa sin Baare. Der blev ogsaa grædt pænt over ham, for han frigav en hel Del Slaver, før han døde; men hans Kone sparede lidt rigeligt paa sine Taarer. Som om han ikke havde sørget for hende paa det bedste. Men Kvinder, den ene som den anden, er en Slags Gribbe. Det er ingen Nytte til at spille sin Godhed paa dem, man kan lige saa godt kaste den i Brønden; men gammel Kærlighed holder fast som en Krebs.«

Han var ved at blive trættende, og Phileros afbrød ham med disse Ord: »Lad os mindes de levende! Det gik ham jo efter Fortjeneste. Han levede hæderligt og fik en pæn Begravelse, hvad har han saa at beklage sig over? Han begyndte med ingenting og var altid parat til at tage en Skilling op af Snavset med Tænderne. Og derfor voksede han og blev ved med at vokse som en Bikage. Ved Herkules, han var 100,000 gode Sestertier værd, da han døde, og det var alt sammen i Kontanter. Men jeg vil sige Sandheden, for jeg har spist Hundetunge. Han havde en beskidt Mund og var en rigtig Krakiler, ja, man kan godt sige, at han ikke var et Menneske, men Splidagtigheden i egen Person. Hans Broder var en storartet Fyr, sine Venners Ven, rundhaandet, og saa holdt han af et veldækket Bord. I Begyndelsen havde han Uheld med sig, men hans første Vinhøst

bragte ham paa Fode igen, for han fik solgt den for en Pris, han forlangte. Men det, der særlig hjalp ham i Vejret, var en Arv, han fik, og især fordi han stak mere til sig, end der var testamenteret ham. Og som den Klodsmajor, han var, ragede han uklar med sin Broder og testamenterede sin Formue til en eller anden fra Gaden. Den, som ikke agter sin egen Slægt, agter intet, men han blev ruineret af nogle Øretudere blandt sine Slaver. En Mand og især en Forretningsmand, som er for lettroende, vil aldrig have Held med sig. Men sandt er det, at han nød Livet, saa længe han levede. Den er lykkelig, som ejer noget, ikke den, som har noget tilgode. Han var i Sandhed en Lykkens Yndling, Bly blev til Guld i hans Haand, men det er let nok at køre med en Vogn, der løber af sig selv. Hvor gammel tror du vel, han var, da han døde? Halvfjers og lidt til, men han var haardfør og bar sin Alder godt, og han var sort som en Ravn. Jeg har kendt ham i lange Tider, og han var altid oplagt til Narrestreger. Saa sandt jeg lever, tror jeg ikke, der var et Hunkønsvæsen i hans Hus, der kunde gaa i Fred for ham, ikke engang en Hund. Drengjæger var han ogsaa, saa han var hjemme paa alle Omraader. Det vil jeg ikke sige noget til, det er saamænd det eneste, han har taget med sig.«

Saaledes talte Phileros, og Ganymedes begyndte: »I taler om noget, som ikke interesserer nogen hverken i Himlen eller paa Jorden, men ingen bryder sig om den Nød, vi er i paa Grund af de høje Kornpriser. Ved Herkules, jeg kunde ikke faa en Mundfuld Brød i Dag, og se bare, hvor Tørken varer ved. Man har ikke kunnet spise sig mæt i et helt Aar. Pokker staa i Ædilerne, som spiller under Dække med Bagerne under Mottoet: »Hjælper du mig, saa hjælper jeg dig.« Derfor maa Smaafolk døje, men de riges Kæber holder Gilde hele Aaret rundt. Gid vi havde de raske Svende, som jeg traf her straks, da jeg kom fra Asien. Dengang var Livet værd at leve, og hvis Brødet ikke var første Klasses, saa gennempryglede de disse Vampyrer til Ædiler, saa at de blev angst og bange. Jeg husker Safinius. Han boede ved den gamle Vandledning, da jeg var Dreng, og han var dem som Peber i Næsen. Overalt hvor han gik, gjorde han dem Helvede hedt, men han var ærlig og paalidelig og trofast mod sine Venner. Ham kunde man dristig spille Fingerspil med i Mørke. Og I skulde høre ham i Retten, hvordan han gav dem rent paa. Han talte ikke Blomstersprog, men gav hver Ting dens rette

Navn. Og paa Forum voksede hans Stemme som en Basun, uden at han nogen Sinde svedte eller spyttede. Jeg tror, at han havde noget af den asiatiske Veltalenhed i sig. Og hvor var han altid venlig til at hilse. Navne kunde han ogsaa huske, som om han var en af vore. Derfor var Kornet ogsaa lige saa billigt som Gadesnavs paa hans Tid. Et Brød til en As kunde to Mand knap spise op, nu har jeg set dem, der ikke var større end Køjne. Ak ja, og det bliver værre og værre for hver Dag. Det gaar tilbage med vor By, den har det lige som en Kalvehale. Men hvorfor har vi ogsaa en Ædil, der ikke er tre Figen værd, og som er mere optaget af at skrabe Penge sammen til sig selv end af at bekymre sig om, hvordan vi har det. Han kan sagtens sidde hjemme og more sig over os, for han tjener flere Penge paa en Dag, end en anden en har i Fædrenearv. Jeg ved, hvor han huggede tusind Gulddenarer. Hvis vi var Mænd, vilde han næppe være saa kry, men nu om Stunder er Folk Løver hjemme, men Ræve ude. Hvad mig selv angaar, har jeg allerede spist mine Pjalter op, og hvis denne Dyrtyd bliver ved, maa jeg sælge mine Smaahuse, for hvad skal der blive af os, naar hverken Guder eller Mennesker ynkes over denne By? Saa sandt jeg gerne vil have Glæde af mine Børn, tror jeg, at alt er Gudernes Værk, men der er ikke mere nogen, der tror paa et Forsyn eller overholder Fastedagen. Ingen bryder sig en Døjt om Jupiter, men alle lukker Øjnene og sidder kun og tæller deres Penge. I gamle Dage gik Kvinderne med nøgne Fødder og udslaaet Haar og rene Tanker op paa Capitolinerhøjen for at anraabe Jupiter om Regn, og straks øsede det ned i Spandevs, og alle vendte glade hjem vaade som drukkede Mus. Guderne hører ikke paa vore Bønner, fordi vi ikke er gudfrygtige, og Markerne ligger øde hen — —.

»Hør nu engang,« sagde Kludetæppemageren Echion, »lad være med at hyle saa ynkeligt! Det gaar op og ned, sagde Bonden, han havde mistet en broget Gris. Hvad der ikke sker i Dag, sker maaske i Morgen. Det er nu Verdens Gang. Ved Herkules, der kunde ikke findes nogen bedre Stad, hvis Folk blot var fornuftige. For Øjeblikket er Forholdene daarligere her som alle andre Steder, men vi maa heller ikke være for fordringsfulde. Der er lige langt til Himlen, hvor man saa er, og hvis du boede et andet Sted, vilde du sikkert sige, at her spadserede Svinene stegte omkring. Nu skal I høre. Paa Helligdagene bliver der givet en glimrende Gladiatorkamp, der

varer tre Dage, og det bliver ikke en Bande fra Gladiatorskolen, men en hel Mængde frigivne. Min Patron Titus er flot anlagt, men lidt hidsig. Hos ham hedder det: enten eller, men altid noget ordentligt. Jeg er gode Venner med ham. Han gør ingenting halvt. Han vil give dem skarpe Vaaben, og der er ikke noget, der hedder Pardon. Dødsstødet skal gives dem for Publikums Øjne, saa at hele Amfiteatret kan se det. Og han har Raad til det. Hans Fader er lige død og har efterladt ham tredive Millioner. Han kan ødsle 400,000 Sestertier bort uden nogen Sinde at mærke det, og han vil opnaa evig Berømmelse derved. Han har allerede sikret sig adskillige Kraftkarle og en Kvinde, som kæmper paa en gallisk Stridsvogn, og Glycos Kasserer, som blev grebet paa fersk Gerning, da han fornøjede sin Frue. Publikum vil faa Lejlighed til at tage Parti enten for de skinsyge Ægtemænd eller for de galante unge Herrer. Men at Glyco, denne usle Fyr, vil smide sin Kasserer for de vilde Dyr, det vil sige det samme som at udbasunere sin egen Skam. Og hvad ondt har Slaven i Grunden gjort? Han maatte jo kun lystre Ordre. Langt snarere fortjente den Tøjte at blive spiddet paa Tyrens Horn; men den, som ikke kan slaa Æslet, slaar Dækkenet. Hvor kunde Glyco dog ogsaa vente, at Hermogenes' Pøde kunde falde heldigt ud? Han kunde jo klippe Kløerne af en Glente i Flugten, og Æblet falder ikke langt fra Stammen. Det er Glyco, Glyco, der har givet sin Familie til Pris, og saa længe han lever, vil han være stemplet, og først Døden vil ud-slette det, men at en Mand gør Dumheder, maa blive hans egen Sag.

Jeg har paa Fornemmelsen, at Mammæa vil give os et Gilde, og jeg og mine vil faa hver to Denarer. Gør han det, vil han fuldstændig fordunkle Norbanus, ja, man maa indrømme, at han vil slaa ham med adskillige Hestelængder. Hvad godt har han i Grunden gjort os? Han gav os elendige Godtkøbsgladiatorer, der var saa affældige, at man kunde have blæst dem omkuld. Jeg har ogsaa set bedre Mænd blive kastet for vilde Dyr. De Ryttere, han lod dræbe, var som Peberkagemænd. Man skulde tro, det var Hanekyllinger. En var klodset som et lamt Æsel, en anden var klumpfodet. Stedfortræderen for den døde var selv mere end halvdød, og saa havde han faaet Knæhaserne skaaret over. Der var en af lidt bedre Støbning, væbnet som en Thra-ker, men han sloges altfor skolemæssigt. Kort sagt, de blev alle piskede bagefter, for Publikum havde hele Tiden raabt: »Pisk dem!«

Det var nogle slemme Kujoner. »Jeg har dog givet jer et Skuespil«, siger han. »Det passer. Og jeg har klappet. Gør Regnskabet op, og du vil se, at jeg har givet mere, end jeg har faaet. Den ene Villighed er den anden værd.«

»Hør, Agamemnon, det ser ud, som om du vil sige: »Hvad vrøvler den kedelige Person om?« Jeg taler, fordi du, der kan, ikke vil. Du hører ikke til vor Klike, og derfor gør du Nar af os fattige Stakler, naar vi siger noget. Vi ved godt, at du har en Skrue løs af lutter Lærdom. Lige meget, en skønne Dag vil jeg overtale dig til at komme ud paa min Ejendom og se mine Smaahytter. Vi vil finde noget at spise, en Kylling og et Par Æg. Vi skal nok faa det godt, selv om ogsaa det daarlige Vejr har gjort, at ingenting er færdigt til Brug i rette Tid i Aar, men vi skal nu nok blive mætte. Min Søn vokser til og kan snart blive din Elev. Han kan allerede dividere lidt, og hvis han lever, vil du faa en lille Tjener i ham, for i al den Fritid, han har, løfter han ikke Hovedet op fra sin Tavle. Han er intelligent, og der er godt Tømmer i ham, skønt han er alt for tosset efter Fugle. Jeg har dræbt tre Finker for ham og fortalte ham, at Maaren har ædt dem, men han fandt snart paa andre Narrestreger, og nu maler han meget ivrigt. Han er allerede begyndt paa Græsk, og i Latin gaar det slet ikke saa daarligt, skønt hans Lærer er temmelig indbildsk og ikke holder af at blive ved én Ting. Han forstaar sig ganske vist paa Litteratur, men han gider ikke bestille noget. Jeg har ogsaa en anden Lærer, som ganske vist ikke er meget lærd, men til Gengæld meget nidkær, og han lærer andre mere, end han selv ved. Han plejer at komme ud til vort Hus i Ferierne og er tilfreds med, hvad man end giver ham. For nylig købte jeg nogle Lovbøger til Drengen, fordi jeg vil, at han skal smage paa Juraen, men kun til Husbehov. Det er et godt Levebrød, for Litteratur kan han mere end nok af. Hvis han skifter Sind, har jeg bestemt, at han skal lære et Haandværk enten som Barber eller Auktionarius eller i det mindste som Advokat, for det kan intet uden Døden tage fra ham. Derfor prædiker jeg for ham hver Dag: »Tro mig, Primigenius, alt, hvad du lærer, er til dit eget Bedste. Se nu Advokaten Phileros, hvis han ikke havde studeret, vilde han ikke have kunnet holde Sulten fra Døren i Dag. Det er ikke saa meget længe siden, han bar Varer rundt paa sin Ryg, og nu er han næsten lige saa rig som Norbanus. Dannelse er en Skat, og hvad man har lært, varer evigt.«

Nu kom Trimalchio endelig tilbage, gav nogle hygiejniske Raad paa Fordøjelsens Omraade, lod Gæsterne forstaa, at hans Køkken havde endnu flere Ekstravagancer at byde paa og pralede bravt videre.

Trimalchio saa venligt paa os og spurgte: »Hvis I ikke synes om min Vin, skal I faa en anden. Det er jer, der bestemmer, hvad den er værd. Takket være Guderne behøver jeg ikke at købe den, thi alt, hvad der kan faa Tænderne til at løbe i Vand, vokser nu paa mit Gods tæt ved Byen. Jeg har ikke set det endnu, men man siger, at det støder op til mine Godser ved Terracina og Tarentum. Jeg tænker paa at føje Sicilien til mine smaa Godser, for at jeg kan drage gennem mit eget Land, naar jeg vil rejse til Afrika.

Men hør engang, Agamemnon, fortæl mig, hvilken Tale du holdt i Dag i Rhetorskolen? Selv om jeg ikke selv fører Sager, har jeg dog lært Litteratur til Husbehov. Og du maa ikke tro, jeg foragter Lærdom. Jeg har to Biblioteker, et græsk og et latinsk. Hvis du bryder dig om mig, fortæl saa Emnet for din Tale.«

Agamemnon begyndte: »Der var engang en fattig og en rig Mand, der var Fjender — — —«

»Hvad er en fattig Mand?« afbrød Trimalchio ham brat.

»Godt sagt,« udbrød Agamemnon og gav sig til at udvikle et eller andet Problem. Da han var færdig, afgjorde Trimalchio Spørgsmaalet overlegent med disse Ord: »Hvis det virkelig er sket, er der ikke noget at strides om, og hvis det ikke er sket, er det hele noget Vrøvl.«

Da vi havde belønnet disse og andre Ytringer med overstrømmende Bifald, vedblev han: »Hør sig mig, min kære Agamemnon, kan du huske Herkules' tolv Arbejder eller Fortællingen om, hvordan Kyklopen vred Odysseus' Tommelfinger af Led med en Tang. Som Dreng plejede jeg at læse om det hos Homer. Sibylle har jeg set i Cumæ med mine egne Øjne. Hun hang i en Krukke, og naar Drenge spurgte hende: »Hvad vil du, Sibylle?« svarede hun: »Jeg vil dø.«

Under Festens videre Forløb vendte Trimalchio sig til sin Ven Niceros:

»Du plejer at være gemytligere ved Bordet. Jeg gad vide, hvorfor du er saa tavs i Dag og ikke siger et Ord. Hvis du ønsker at gøre mig en Glæde, saa fortæl os det Eventyr, der er hændt dig.«

Glad over sin Vens Elskværdighed svarede Niceros: »Gid al Profit

maa gaa min Dør forbi, om jeg ikke længe har været ved at sprænges af Glæde over at se dig saa fornøjet. Lad derfor Glæden faa frit Løb, skønt jeg er lidt bange for, at disse lærde Herrer vil le ad mig. Lad dem bare. Jeg vil alligevel fortælle, for hvad Skade kan en Mands Latter gøre mig? Det er bedre at blive let ad end stiklet til.« Med disse Ord begyndte han sin Fortælling.

»Mens jeg endnu var Slave, boede vi i en snæver Gade i det Hus, som nu tilhører Gavilla. Der skete det efter Gudernes Vilje, at jeg blev forelsket i en Kromand Terentius' Kone. I kendte jo Melissa fra Tarent, den sødeste lille buttede Pige. Men ved Herkules, jeg elskede hende ikke for Kødets Lyst eller for Vellysts Skyld, men fordi hun var saadan en god Karakter. Hvis jeg bad hende om noget, nægtede hun mig det aldrig. Tjente hun en Skilling, fik jeg den halve, og alt, hvad jeg sparede, vandrede i hendes Lomme, og hun snød mig aldrig. En skønne Dag døde hendes Mand ude paa Gaarden, og jeg satte Himmel og Jord i Bevægelse for at komme ud til hende. I Nøden skal man jo kende sine Venner.

Tilfældigvis var min Herre rejst til Capua for at sælge noget gammelt Skrammel. Jeg benyttede mig af Lejligheden og overtalte en Gæst i vort Hus til at gaa med mig omtrent til den femte Milepæl. Han var Soldat og stærk som Helvede. Vi begav os paa Vej ved Hanegal. Maanen lyste klart som Solen om Middagen, og da vi kom forbi Gravmælerne udenfor Byen, gik min Ledsager hen imellem Stelerne, mens jeg slentrede videre og sang, mens jeg talte dem. Da jeg saa vendte mig om og saa efter ham, havde han klædt sig af og lagt alle sine Klæder ved Siden af Vejen. Mit Hjerter sad i min Hals, og jeg stod som en død. Han ladede sit Vand omkring sine Klæder, og pludselig blev han forvandlet til en Varulv. I maa ikke tro, at jeg spørger. Jeg vilde hellere give Afkald paa den største Formue end fortælle en Løgn.

Men for nu at fortsætte med min Historie — — — da han var blevet Varulv, stak han i et Hyl og løb ind i Skoven. Først vidste jeg næppe nok, hvor jeg selv var, men langt om længe gik jeg hen for at tage hans Tøj, men saa var det blevet til Sten. Er der nogen, der nogensinde har haft Grund til at dø af Skræk, saa var det mig. Men jeg drog mit Sværd og huggede løs paa Spøgelse hele Vejen, til jeg kom til min Venindes Hus. Da jeg traadte ind ad Døren som et Spøgelse, var jeg lige ved at opgive Aanden, og Sveden drev ned ad mine Læn-

der, mine Øjne var brystne, og jeg kunde næppe komme til mig selv igen. Min Melissa undrede sig over, at jeg gik ude saa sent, og sagde: »Var du bare kommet lidt før, kunde du maaske have hjulpet os. Der var nemlig en Ulv, der brød ind paa Gaarden og sønderev alt vort Kvæg som en Slagter. Den slap ganske vist bort, men helt har den nu ikke holdt os for Nar, for vor Karl gennemborede dens Hals med et Spyd.«

Da jeg hørte dette, kunde jeg ikke lukke et Øje, og saa snart det blev Dag, flygtede jeg til vor Gaius' Hus lige som en udplyndret Kromand. Da jeg kom til Stedet, hvor Klæderne var blevet til Sten, fandt jeg ikke andet end en Blodpøl, og da jeg var naaet hjem, saa jeg vor Soldat ligge i Sengen i Skikkelse af en Okse, og en Læge forbandt hans Hals. Jeg forstod da, at han var af den Slags, som kan skifte Ham, og efter den Tid kunde jeg ikke spise sammen med ham, ikke om man saa havde slaaet mig ihjel. Lad kun andre have deres egen Mening om denne Sag, men eders Skytsaander maa forbande mig, hvis jeg lyver.«

Ved Trimalchios Bord havde Borgerligheden ladet sin Stemme høre. Nu optræder en fuldgod Repræsentant for Bohèmen, Digteren Eumolpus, der straks viser sig at være en kompliceret Personlighed. Det første Møde mellem denne umoralske Moralist og Encolpius, i hvis Mund Fortællingen er lagt, fandt Sted i en Malerisamling og skildres paa følgende Maade:

Mens jeg saaledes klagede for Vinden, traadte der en graahaaret Olding ind i Galleriet. Han saa bekymret ud, men dog syntes hans Mine at love et eller andet ud over det almindelige. Videre velklædt var han ikke, saa det var let at henføre ham til den Slags Litterater, som de rige plejer at hade. Han stillede sig ved Siden af mig og sagde: »Jeg er Digter, og, som jeg haaber, ikke blandt de mindst talentfulde, hvis man da kan stole paa disse Kranse, skønt Partiskhed tit plejer at give dem til Fuskere. Hvorfor er du da saa tarvelig klædt, spørger du. Fordi Kærlighed til Kunsten aldrig har gjort nogen rig.

Den, der betror sig til Havet, belønnes med rigelig Vinding, og hvis man færdes i Lejr og i Krig, faar man Guld i sit Bælte; mangan en Spysstikker vælter sig drukken paa Bolster af Purpur, og en Forfører af Brude faar Synden med Penge belønnet. Kun Veltalenhed ryster af Kuld i Laser og Pjalter, medens med afmægtig Røst paa de svigtede Muser den kalder.

Uden Tvivl forholder det sig saaledes: hvis et Menneske hader al Daarlighed og begynder at gaa ad Dydens Vej, vil han blive lagt for Had paa Grund af sine besynderlige Principper, thi hvem kan finde sig i en Opførsel modsat ens egen? Og de, som kun bryder sig om at skrabte Penge sammen, vil ikke taale, at Folk skal tro, der gives noget bedre end det, de selv ejer. Derfor forfølger de dem, som dyrker Muserne, paa enhver optænkelig Maade, for at de skal synes mindre værd end Folk med Pengeposer.«

»Jeg ved ikke, hvorfor Fattigdom er Talentets Søster,« sagde jeg med et Suk. »Det er med god Grund, du begræder litterære Mænds Lod,« svarede han. »Det er ikke det, der er Grunden til mit Suk, jeg har en langt dybere Aarsag til Sorg,« og i god Overensstemmelse med den naturlige Tilbøjelighed hos Mennesker til at udøse ens egne private Sorger i en andens Barm fortalte jeg ham om min Ulykke. Frem for alt afmaledede jeg Ascylos' Troløshed med de sorteste Farver, og mens jeg sukkede dybt, raabte jeg: »Jeg vilde ønske, at han, som hader mig paa Grund af min Dyd, var saa ubesmittet af Last, at han lod sig røre, men nu er han en forhærdet Skurk og mere udpekuleret end nogen Ruffer.«

Bevæget ved min Aabenhjertighed begyndte den gamle Mand at trøste mig, og for at adspredde mig i mit Tungesind fortalte han et Elskovseventyr fra sine unge Dage.

»Da jeg engang rejste til Asien i en Quæstors Tjeneste, boede jeg i et Hus i Pergamum, som jeg fandt efter min Smag, ikke blot paa Grund af de pæne Værelser, men endnu mere, fordi Værten havde en meget smuk Søn. Jeg fandt paa et Middel til at blive hans Elsker uden at vække Faderens Mistanke. Hver Gang Talen ved Bordet faldt paa Misbrug af smukke Dreng, blev jeg voldsomt forarget, og med en Mine af streng Moralitet frabad jeg mig, at man krænkede mine Ører med en saa uanstændig Tale, saa at især Moderen betragtede mig som en af de syv vise. Derfor begyndte jeg snart at følge Drengen til Gymnastik, at planlægge hans Studier og undervise ham, og fremfor alt paabød jeg, at ingen, som vilde ødelægge hans Legeme, maatte faa Adgang til Huset.

Engang da vi var gaaet i Seng i Spisestuen, fordi det var Helligdag, og Skolen lukkede tidlig, og den sene Fæst havde gjort os for dovne til at gaa ind i vort Kammer, mærkede jeg omtrent ved Midnat, at Drengen laa vaagen. Derfor bad jeg en Bøn med bange Mum-

len og sagde: »Venus, min Herskerinde, kan jeg kysse denne Dreng, uden at han mærker det, vil jeg i Morgen give ham et Par Duer.«

Næppe havde Drengen hørt, hvorledes hans Føjelighed vilde blive belønnet, før han begyndte at snorke. Jeg nærmede mig ham og kysede ham adskillige Gange, medens han lod, som om han sov. Tilfreds med denne Begyndelse stod jeg tidlig op og valgte et Par Duer, som jeg bragte til den ventende Dreng, og saaledes opfyldte jeg mit Løfte.

For at opnaa yderligere Fordele lovede Eumolpus først to arrige Kamphaner og siden en asturisk Hest. Det første Løfte holdt han.

Men nu forstaar du nok, at det er langt lettere at købe Duer og Hæner end en Hest, og desuden var jeg bange for, at saa stor en Gave skulde vække Mistanke. Derfor spadserede jeg rundt nogle Timer og gik saa hjem. Jeg nøjedes med at kysse Drengen, men han saa sig forsigtigt om og spurgte med Armene om min Hals: »Herre, hvor er Hesten?« »Vanskeligheden ved at faa en rigtig fin Hest tvinger mig til at opsætte min Gave, men om nogle faa Dage vil jeg opfylde mit Løfte.« Drengen forstod godt, hvad dette skulde betyde, og hans Udtryk røbede hans hemmelige Misfornøjelse.

Skønt jeg ved denne Uordholdenhed havde spærret mig selv den Adgang til hans Gunst, jeg lige havde skaffet mig, vovede jeg dog igen et nyt Forsøg. Da efter faa Dages Forløb et lignende Held havde bragt os i samme Situation, begyndte jeg, saa snart jeg mærkede, at Faderen snorkede, at bede Drengen om at være gode Venner med mig, det vil sige at lade sig tilfredsstille af mig, og hvad andet min svulmende Lyst indgav mig, men han var aabenbart vred og sagde kun: »Sov nu, ellers siger jeg det til Far.«

Intet er dog saa vanskeligt, at Udholdenhed ikke vinder Sejr til sidst.

Eumolpus' Frækhed lykkedes, men kun altfor godt, saa at han idelig blev forstyrret i sin Søvn af den fordringsfulde Novice:

Da jeg saaledes blev forstyrret Gang paa Gang, blev jeg vred og

Da jeg saaledes blev forstyrret Gang paa Gang, blev jeg vred og gav ham hans egne Ord tilbage: »Sov nu, ellers siger jeg det til din Far!«

Opmuntret ved denne Historie begyndte jeg at spørge Kunstkenderen om Maleriernes Alder og Emnet for nogle af dem, som jeg ikke forstod, og desuden at diskutere Grunden til Kunstens nuværende Forfald og især Malerkunstens sporløse Forsvinden.

»Det er Pengebegærligheden, der har bevirket alle disse Foran-

dringer«, sagde han, »thi i gamle Dage, da Dyden endnu elskedes for sin egen Skyld, blomstrede de frie Kunster, og der herskede den ivrigste Kappestrid blandt Folk, for at intet, som kunde gavne de kommende Slægter, skulde ligge upaaagtet. Derfor trykkede Democritus Saften ud af alle Slags Planter, og for at ingen Egenskab hos Mineralerne eller Urterne skulde undgaa hans Opmærksomhed, tilbragte han en Menneskealder med at eksperimentere. Eudoxos ældedes paa Toppen af et højt Bjerg for at lære Stjernernes og Himlens Bevægelser at kende, og Chrysispos klarede hele tre Gange sin Hjerne med Helleborus, for at den kunde blive saa meget mere opfindsom.

Men for nu at vende tilbage til Billedhuggerne, saa døde Lysippus af Sult, mens han grublede over en enkelt Statue, og ingen kunde løfte Arven efter Myron, som næsten forstod at udtrykke Menneskers og vilde Dyrs Sjæle i Kobber. Men vi ødelægger os selv med Vin og Kvinder og har ikke engang Kraft til at forstaa de allerede opfundne Kunstarter. Vi kritiserer Fortidens Fejl, men Lasten er det eneste, vi kan lære os selv og andre. Hvor finder man Dialektik i vore Dage? Hvor er Astronomien henne? Eller Vejen til Visdom, der før blev betraadt saa ivrigt? Hvem gaar nogensinde i Templerne og aflægger Løfter for at opnaa Veltalenhed? Eller for at drikke af Filosofiens Kilde? Og de beder hverken om sund Sans eller godt Helbred, men endnu før de naar Capitoliets Tærskel, lover den ene en Gave, hvis han kan begrave en rig Slægtning, den anden, hvis han kan finde en begravet Skat, og den tredie, hvis han kan naa de 30 Millioner. Selv Senatet, Rettens og det godes Vogter, lover ofte Capitoliet tusind Pund Guld og pryder Jupiters Statue for egne Penge, for at ingen skal skamme sig over at bede om Penge. Derfor er det intet Under, at Malerkunsten forfalder, naar alle, baade Guder og Mennesker, synes, at en Guldbarre er smukkere end alt, hvad Apelles, Phidias og de andre tossede Grækere lavede. Men jeg ser, du er helt optaget af det Maleri, som forestiller Trojas Erobring. Jeg vil derfor prøve paa at forklare dig Værket paa Vers.«

Derpaa deklamerede den livsglade Misanthrop og poetiske Pedant et langt Digt, hvori nogle har villet se en Parafase over Vergilius og andre en Parodi paa Lucanus. Resultatet blev i hvert Fald lidet opmuntrende:

Nogle af dem, der spadserede i Søjlehallen, kastede Sten efter Eumolpus under hans Deklamation, men han, der ikke var ukendt med den Slags Bifald, tildækkede sit Hoved og flygtede ud af Templet. Jeg var bange for, at man ogsaa skulde tage mig for en Poet og løb derfor efter Flygtningen lige ned til Stranden. Saa snart jeg var uden for Skudvidde, standsede jeg og sagde: »Hør, kan du ikke komme af med den Sygdom? Du har knap været sammen med mig i to Timer, og du har oftere talt som en Poet end som et Menneske. Det er intet Under, at Folk forfølger dig med Stenkast. Jeg vil ogsaa fylde mine Lommer med Sten for at aarelade dit Hoved, hvis du faar en Raptus igen.«

Han rystede paa Hovedet og sagde: »Kære unge Ven! Jeg har prøvet dette før i Dag. Hver Gang jeg betræder Scenen for at deklamere, plejer Publikum at modtage mig med denne Velkomsthilsen. For ikke ogsaa at komme i Strid med dig vil jeg hele Dagen igennem afholde mig fra denne Kost.«

»Godt,« sagde jeg, »hvis du vil lade denne Galskab fare for i Dag, kan vi spise til Middag sammen.« Derpaa gav jeg Portneren i mit Logi Ordre til at sørge for en lille Middag, og saa begav vi os paa Vej til Badene.

Dette Møde resulterede i et Venskab, som dog blev sat paa en haard Prøve paa Grund af den Skinsyge, der stadig blussede op om Giton, en Yngling hvis Skønhed gjorde ham altfor elsket baade af Mænd og Kvinder. Adskillige Faktorer gjorde Situationen haabløst tilspidset, men som den Filosof, Eumolpus var, forstod han at sige det forløsende Ord:

»Hver Dag plager I jer selv med Bekymringer, men min Plan har altid været at leve hver Dag, som om det var den sidste, og paa den Maade har jeg aldrig næret Bekymringer for Dagen i Morgen.«

Med Taarer i Øjnene bad jeg ham tage mig til Naade igen, idet jeg undskyldte mig med, at det ikke stod i de elskendes Magt at beherske deres rasende Skinsyge. Men for Fremtiden vilde jeg hverken sige eller gøre noget, som kunde støde ham, kun haabede jeg, at han, der var en Mester i saa ypperlig en Kunst, vilde forjage al Harme fra Sjælen, saa at intet Spor vilde blive tilbage. »I de udyrkede og stenede Egne ligger Sneen længe, men hvor Jorden er blevet tæmmet under Ploven, smelter den lette Rimfrost, mens man taler. Paa samme

Maade er det med Vreden. Den slaar dybe Rødder i de raa Naturer, men preller af paa de fine.«

»For at du skal vide,« sagde Eumolpus, »at det er sandt, hvad du der siger, saa bandlyser jeg min Vrede med dette Kys. Pak nu jeres Sager sammen, og gid Lykken maa staa os bi. Følg mig eller led mig, hvis I heller vil det.«

Næppe havde han talt ud, før det bankede paa Døren, og paa Tærsklen stod der en Sømand med et hæsligt uredt Skæg. »Hvorfor tøver du, Eumolpus,« sagde han, »ser du ikke, at Dagen er ved at gry?«

Straks sprang vi alle op, og Digteren befalede sin Tjener, som forlængst var faldet i Søvn, at komme med sine Bylter. Giton og jeg pakkede alt, hvad vi ejede, sammen til Rejsen og gik om Bord paa Skibet, efter at vi havde tilbudt Stjernerne.

Vi satte os paa et afsidesliggende Sted i Skibet, og da det endnu ikke var Dag, faldt Digteren i Søvn, men hverken Giton eller jeg kunde faa Blund i Øjnene. Jeg var fuld af bange Anelser over at have faaet en Rival, der var endnu farligere end Ascylos, til Kammerat. Langt om længe sejrede min Fornuft, og jeg sagde til mig selv: »Det er kedeligt, at min Gæst synes om Drengen, men er ikke Naturens ypperste Frembringelser fælles Eje? Solen lyser for os alle. Maanen, der ledsages af utallige Stjerner, leder endogsaa de vilde Dyr til deres Bytte. Kan man tænke sig noget, der er skønnere end Vand? Og det flyder dog til fælles Brug. Skal da Kærligheden alene være noget, som skal stjæles, og ikke snarere en Belønning? Jeg bryder mig ikke om at eje noget, med mindre Folk misunder mig det. En enkelt Rival, og det tilmed en gammel Mand, vil ikke være farlig. Selv om han tager sig en Frihed, vil hans Stakaandethed røbe ham.«

Da jeg havde overlistet min protesterende Fornuft med dette Argument, som ikke helt overbeviste mig, indhyllede jeg mit Hoved i min Kappe og lod, som om jeg sov. Det var, som om Skæbnen havde besluttet at ødelægge min Sindsro, for pludselig hørte jeg en Stemme sukke oppe paa Dækket: »Saa narrede han mig dog«. Mit Hjerte bankede voldsomt af Skræk, thi det var en Mandsstemme, som jeg kun kendte altfor godt. Straks derpaa raabte en Kvinde, der syntes at være lige saa ophidset: »Hvis en Gud giver Giton i min Haand, saa kan du stole paa, at jeg skal give den Vagabond en varm Modtagelse«.

Vi blegnede begge af Skræk over denne uventede Lyd. Jeg var til Mode, som om et uhyggeligt Mareridt plagede mig. Med skælvende Hænder rykkede jeg den sovende Eumolpus i Tøjet og raabte: »Jeg besværges dig, Fader, sig mig, hvem ejer dette Skib, og hvad er det for Passagerer, der er om Bord?« Han blev gnaven over at blive forstyrret og sagde: »Var det ikke dig, der ønskede, at vi skulde bo i den mest afsidesliggende Kahyt. Var det for at kunne hindre mig i at sove i Fred. Kan det være af Interesse for dig at faa at vide, at det er Lycas fra Tarent, der ejer dette Skib, og at han sejler Tryphæna til Tarent, fordi hun er dømt til Landsforvisning.«

Som om jeg blev ramt af Lynet, blottede jeg skælvende min Hals med disse Ord: »Skæbne, nu har du fuldstændig knust mig«. Giton faldt mig om Halsen og laa halvt besvimet i mine Arme. Endelig brød Sveden frem og kaldte os tilbage til Livet. Jeg omfavnede Eumolpus' Knæ, idet jeg sagde: »Hav Medlidenhed med de døende og ræk os en hjælpende Haand. Ved hans Navn, som vi begge elsker, besværges jeg dig. Døden hænger over vore Hoveder og kan blive en Velgerning for os, hvis du ikke hindrer os i at dø«.

Overvældet ved dette lidenskabelige Udbrud svor Eumolpus ved alle Guder og Gudinder, at han ikke anede, hvad der var i Vejen, og at han ikke svigefuldt havde lokket os i en Fælde, men ganske uskyldigt og i god Tro ført os om Bord paa Skibet, som han længe havde haft i Sinde at sejle med. »Hvad er det da for fjendtlige Anslag, I er bange for«, spurgte han, »og hvad er det for en Hannibal vi har om Bord? Lycas er en meget respektabel Mand, der ejer ikke alene dette Skib, som han personlig kommanderer, men desuden adskillige Godser og Slaver, der driver Forretning for ham. Her om Bord medfører han en Ladning Varer, der er bestemt til Salg. Det er denne Kyklop og Sørøverhøvding, vi kan takke for vor Rejse. Og saa er Tryphæna om Bord, en vidunderlig dejlig Kvinde, som sejler rundt med ham for sin Fornøjelses Skyld.«

»Ja«, sagde Giton, »det er jo netop dem, vi flygter for«, og hurtig forklarede han Grunden til vort Fjendskab og den Fare, som truede os.

Ulykken var nemlig den, at Encolpius havde bedraget Lycas, ikke blot med hans Elskerinde Tryphæna, men ogsaa med hans Kone, og tillige bestjaalet ham, og Giton havde krænket Tryphæna dybt ved at besvare hendes Kærlighed paa en højt utilfredsstillende Maade.

ROMERSK HVERDAG

Efter lange Overvejelser besluttede man sig til at lade Eumolpus' Tjener barbære Haar og Øjenbryn af Encolpius og Giton, hvorpaa den skrivekyndige Eumolpus udstyrede dem med de Tegn, man mærkede bortrømte Slaver med. Ikke desto mindre blev de afslørede, og det krævede stort diplomatisk Snilde at bringe en Forsoning i Stand. Det lykkedes imidlertid, og snart var Stemningen om Bord den bedste.

Efter at Fredskontrakten var blevet undertegnet paa de Betingelser, nedlagde vi Vaabnene, og for at intet Nag skulde blive boende i vore Hjerter efter Edsaflæggelsen, blev vi enige om at slaa en Streg over det passerede ved Udveksling af Fredskys. Alle gik ind derpaa. Hadet afkøledes, og Maaltidet, som var udsat paa Grund af Kampen, satte Glædens Stempel paa vor Forsoning. Hele Skuden genlød af Sang, og da et pludseligt Vindstille havde standset Farten, søgte en at fange Flyvefisk med en Trefork, en anden trak med maddingfyldt Krog det modstræbende Bytte om Bord. Paa Rigningen havde nogle Søfugle slaaet sig ned, og en dygtig Fuglefænger snappede dem ved at sætte et Rør ind i et andet. De hang fast i den med Fuglelim besmurte Snøre og blev halet ind lige i Hænderne paa os. Vinden bortførte de lette Dun, og Fjerene hvirvlede rundt i Bølgernes bristende Skum. Lycas var nu begyndt at blive gode Venner med mig igen, og Tryphæna bestænkede Giton med Bundfaldet i sit Bæger. Eumolpus, der var ophedet af Vinen, fik den Ide at sige nogle spøgende Ord om skaldede Personer og brændemærkede Forbrydere. Da han havde udtømt sit Forraad af smagløse Vittigheder, genoptog han atter sit Versemageri og begyndte at deklamere en lille Elegi om vore tabte Haar:

Hvad der var før jeres ypperste Pryd: jeres Lokker, er faldet;
Vintren har tilvendt sig grumt, hvad der ved Vaar stod saa friskt.
Tindingen bærer nu Sorg for den Skygge, den nys blev berøvet,
hvor der var bølgende Vækst, griner den skaldede Hud.
O, I bedragerske Guder! den Gave, som først I os skænkede,
som vore Leveaars Pryd, den I berøver os først.

Ulyksalige! nys dit Haar var fagert,
blankt som Solen og dejligt som dens Søster.
Glat som Bronzen er nu din nøgne Isse,
rund som Skørhatten, født af Jordens Væde.
Angst som Vildtet du flyr de muntre Piger,
og tilfulde forstaar du Dødens Nærhed,
naar en Del af dit Hoved er dens Bytte.

PETRONIUS

Han vilde traktere os med endnu mere og tilmed noget mere smagløst end dette, men Tryphænas Pige tog Giton ned i Lasten og prydede hans Hoved med en Paryk, der tilhørte hendes Frue. Endogsaa Øjenbryn tog hun frem af en Æske og trak behændigt Linierne op, hvor de havde siddet. Tryphæna, som nu kendte den sande Giton, brast i Graad og gav nu Drengen et hjerteligt Kys. Selvfølgelig glædede jeg mig over, at Drengen havde faaet sin gamle Skønhed tilbage, men dog skjulte jeg mit Ansigt saa meget som muligt, fordi jeg følte, at jeg maatte være ganske usædvanlig vansiret, siden ikke engang Lycas ansaa mig for værdig til at tale med. Jeg blev hjulpet i min Sorg af den samme Pige. Hun kaldte mig afsides og prydede mig med en lige saa smuk Paryk, ja, mit Ansigt blev snarere smukkere, thi Parykken var blond.

Nu begyndte Eumolpus, vor Hjælper i Farens Stund og Ophavsmanden til den nuværende Enighed, at give Kvindens Letfærdighed mange Hip, for at ikke Munterheden skulde høre op af Mangel paa gode Historier. Han fortalte, hvor let de blev forelskede, hvor hurtigt de glemte selv deres egne Sønner, og han paastod, at ingen Kvinde var saa kysk, at hun jo ved Elskov til en fremmed kunde ophidses til en rasende Lidenskab. Han brød sig ikke om de gamle Tragedier eller om Navne, der havde været kendt i Aarhundreder, men det, han nu vilde fortælle, hvis vi gad høre det, var passeret i hans egen Tid. Vi spidsede derfor Øren og saa paa ham, mens han begyndte:

Der var engang en Matrone i Ephesus, der var saa bekendt for sin Ærbarhed, at Kvinderne fra Nabobyerne kom for at beskue hende. Da hendes afdøde Mand skulde begraves, nøjedes hun ikke med, som det ellers var Skik, at følge med udslaget Haar og at slaa sit blottede Bryst i Hobens Paasyn, men hun fulgte den døde til hans Hvilested, og da Liget var sat ned i et underjordisk Kammer, bevogtede hun det og græd Dage og Nætter i Træk. Hverken hendes Forældre eller hendes andre nære Slægtninge kunde faa hende fra at pine sig selv og prøve paa at sulte sig ihjel. Selv Øvrigheden jog hun bort, og alle begræd hende som et lysende Eksempel for alle andre Kvinder. Hun sad nu paa femte Dag uden at tage Føde til sig. Hos hende sad der en trofast Tjenestekvinde, der græd sammen med hende, og hver Gang Lampen i Graven var ved at gaa ud, fyldte hun den. Hun blev snart det almindelige Samtaleemne i hele Byen, og Folk af alle Klas-

ser var enige om, at hun straaede som et Mønster paa Kyskhed og trofast Kærlighed.

Imidlertid lod Statholderen i Provinsen nogle Forbrydere korsfæste i Nærheden af den lille Bygning, hvor Kvinden begræd sin afdøde Mand. Næste Nat lagde Soldaten, som holdt Vagt ved Korsene, for at ingen skulde tage Ligene ned og begrave dem, Mærke til Lyset, som skinnede klart i Gravkammeret, og hørte den klagendes Suk. Drevet af den meget menneskelige Svaghed, Nysgerrighed, ønskede han at vide, hvem der var derinde, og hvad vedkommende bestilte. Han gik derfor ned i Krypten, og da han fik Øje paa den smukke Kvinde, standsede han først forskrækket, som om det var et eller andet Spøgelse fra Underverdenen. Men da han saa fik Øje paa den døde Mand og lagde Mærke til Kvindens Taarer og fortvivlede Ansigt, forstod han, hvordan det i Virkeligheden forholdt sig, og at Kvinden fandt Savnet af den døde uudholdeligt. Han bragte derfor sin Middagsmad ned i Gravkammeret og raadede den sørgende Enke fra at vedblive med sin ørkesløse Sorg og sprænge sit Hjerte med Suk, som alligevel intet nyttede, »thi,« sagde han, »vi skal jo alle dø, og Graven er vort fælles Hjem,« og hvad man nu ellers siger for at bringe fortvivlede Sjæle til Fornuft, men hun brød sig ikke om hans Trøst og slog sig endnu voldsommere paa Brystet, rev Haaret af sig og strøede det over den døde.

Soldaten gik dog ikke sin Vej, men blev ved med at tale trøstende Ord og prøvede paa at faa den stakkels Kvinde til at spise. Endelig blev Tjenestekvinden lokket af Vinens Duft, hun strakte Haanden ud og lod sig overtale til at tage mod hans menneskekærlige Gave. Da hun havde forfrisket sig med Mad og Drikke, begyndte hun at bebrejde sin Frue hendes Stædighed med disse Ord: »Hvad gavner det dig at dø af Sult. Hvorfor vil du begraves levende og udaande din Sjæl, før Skæbnen forlanger det? Tror du virkelig, at den døde frydes derved? Ønsker du ikke at leve op igen? Vil du ikke opgive din kvindelige Stædighed og nyde Livets Goder, saalænge du kan? Selve din døde Mands Legeme bør opfordre dig til at faa det meste ud af Livet.«

Den, som tvinges til at tage Føde til sig eller til at leve, lytter alligevel ikke uvilligt til den, som nøder ham. Derfor lod Kvinden, der var udmattet efter de mange Dages Faste, sig overtale og fyldte sig med Mad lige saa graadigt som Slavinden, der først havde ladet sig

lokke. Og nu ved I jo nok, hvilke Fristelser Kødets er udsat for efter et godt Maaltid. Med de samme smigrende Ord, hvormed Soldaten havde overtalt Kvinden til at leve, angreb han nu hendes Dyd, og den kyske Enke fandt ham baade smuk og veltalende. Pigen talte ogsaa hans Sag med disse Ord: »Vil du virkelig stritte imod den, som behager dig, og aldrig genopfriske dine fordums Glæder?«

Kort sagt, Matronen opgav sin Afholdenhed ogsaa paa dette Punkt. De tilbragte ikke blot deres Bryllupsnat sammen, men ogsaa den næste og den næste igen, idet de selvfølgelig først stængede Gravkammerets Døre, for at Venner eller fremmede, som kom til Graven, skulde tro, at denne den dydigste af alle Hustruer var død ved Siden af sin Mands Lig.

Glad over sin Elskerindes Skønhed og deres hemmelige Elskov købte Soldaten alle de lækre Sager, han kunde faa for sine Penge og bragte dem ned i Graven ved Nattens Frembrud.

Men da nu en Slægtning af en af de korsfæstede saa, at Vagten ikke passede paa, halede han den døde ned om Natten og begravede ham. Da Soldaten den næste Dag saa, at det ene Kors var tomt, og blev bange for Straf, fortalte han Matronen, hvordan det hele hang sammen, og sagde, at han ikke vilde vente paa Dommerens Kendelse, men at hans eget Sværd skulde straffe hans Forsømmelighed. Han bad hende kun, om hun ogsaa vilde skaffe Plads til ham, saa at baade Elskeren og Manden kunde være forenede i Gravkammeret. »Nej,« sagde den kyske Kvinde, »Guderne forbyde, at jeg paa samme Tid skulde se Ligene af de to Mænd, jeg elsker højest. Jeg vil hellere have, at den døde bliver hængt, end at den levende skal dø.« Med disse Ord lod hun sin Mands Lig tage op af Kisten og hænge op paa det tomme Kors. Soldaten nød godt af den snedige Kvindes List, men næste Dag undrede Folk sig over, at den døde igen var gaaet op paa Korset.

»Betro dit Skib til Vindene, men aldrig dit Hjerte til en Kvinde.

Bølgen er mere paalidelig end Kvindetroskab. Ingen Kvinde er god af Naturen, og gør hun tilfældigvis noget godt, saa forvandles det gode paa en eller anden Maade til ondt.«

Sømændene modtog Historien med Latter, men Tryphæna rødmede ikke saa lidt og skjulte kælent Ansigtet bag Gitons Ryg. Lycas derimod lo ikke, men rystede vredt paa Hovedet og sagde: »Statholderen vilde have handlet retfærdigt, hvis han havde lagt Mandens Lig tilbage i Graven og korsfæstet Kvinden.«

BILLEDE AF CALIGULA

*B*landt de romerske Historieskrivere maa Suetonius regnes til de mere jævne, men ogsaa til de mest underholdende. Det er tydeligt, at meget af, hvad han fortæller, er Hofsladder og forsæligt Rygt-smederi, men da han ikke selv synes at have haft noget Forsæt dermed, faar hans Fremstilling paa sin Vis et Præg af Objektivitet. Han nøjes med at referere, hvad han har læst eller hørt, og det bliver de mere ærgerrige Historieskriveres Sag at vælge og vrage af hans Materiale.

Han fødtes omkring Aar 70 e. Kr. og maa være blevet temmelig gammel, at dømme efter hans omfattende Produktion. Hvad han skrev om Caligula, der i en Alder af 29 Aar blev myrdet Aar 41, grunder sig altsaa kun paa skriftlige og mundtlige Traditioner. Hvilke Traditioner det har været, bryder han sig som sædvanlig ikke om at fortælle, og naturligvis er der al mulig Grund til at stille sig skeptisk til adskilligt. At Caligula, trods det han kun havde Magten i knap fire Aar, kom til at lide af Erhvervs sygdommen Kejservanvid kan dog næppe betvivles. Følgende Uddrag af Suetonius' Skildring af ham har derfor ikke blot Kuriositetens Interesse, men kan ogsaa tjene til at belyse den Mentalitet og de Sæder, der plejer at følge med den uindskrænkede Magt. I sin korte Regeringstid gennemførte Caligula en Del Reformer og vandt sig en betydelig Popularitet, ikke blot ved at give Folket Skuespil af forskellig Art, men ogsaa ved mer eller mindre almennyttige Byggeforetagender. Suetonius beretter om alt dette og fortsætter derefter:

Saa vidt har jeg kunnet berette som om en Regent; Resten kommer til at handle om et Uhyre.

Han havde allerede antaget adskillige Tilnavne — han kaldtes nemlig baade Pius og Lejrens Søn og Hærenes Fader og Cæsar Optimus Maximus —, da han engang hørte nogle Konger, der var kommet

til Rom for at gøre ham deres Opvartning, diskutere med hinanden ved Bordet om, hvem der var fornemst af Byrd. Da udbrød han: »*Een være Hersker, een Konge*«, og det var ikke langt fra, at han straks anlagde Diadem og forandrede Principatets Regeringsform til Kongedømmets. Men da man gjorde ham opmærksom paa, at han havde naaet mere end baade Princeps- og Kongeværdigheden, begyndte han derefter at tillægge sig guddommelig Højhed. Han gav Ordre til, at Gudebilleder, der var udmærkede ved særlig Hellighed eller Kunstværdi, deriblandt den Olympiske Zeus's, skulde hentes fra Grækenland, for at lade Hovedet tage af dem og hans eget sætte i Stedet; dernæst lod han en Del af Palatium udvide helt ud til Forum, og efter at have omformet Kastors og Pollux's Tempel til en Forhal dertil tog han jævnlig Plads mellem Tvillingguderne og lod sig tilbøde af de Besøgende; nogle hilste ham ogsaa som Jupiter Latiaris. Han oprettede ogsaa et særligt Tempel for sin egen Guddommelighed, indsatte Præster derved og fastsatte Offerdyr af særlig udsøgt Beskaffenhed. I Templet stod en Portrætstatue af ham af Guld, og den fik daglig Mage til Dragt paa, som han selv brugte. Pladsen som Formand i Præstekollegiet besattes efter Tur af de rigeste Mænd; der var stor Konkurrence om at faa den og bødes store Summer derfor. Offerdyrene var Flamingoer, Paafugle, Urhøns, Perlehøns og Fasaner, hvoraf der skulde ofres een Slags hver Dag. Om Natten, naar det var Fuldmaane og klart Vejr, indbød han regelmæssig Maanen til at omfavne ham og have Samleje med ham; om Dagen holdt han Samtaler i Enrum med den capitolinske Jupiter, idet han snart hviskede til ham og dernæst holdt Øret hen til ham, snart talte højere, ja endog skændte. Man hørte ham nemlig true med de Ord: »*Løft du mig op, eller og jeg dig!*«

Med alle sine Søstre bedrev han Utugt, og han plejede ved Selskaber skiftevis at lade en af dem ligge tilbords nedenfor sig, medens hans Hustru laa ovenfor ham. Drusilla skal han have forført, mens hun var Jomfru, og han endnu ikke havde anlagt Mandsdragt, og han skal endog engang være blevet greben i Samleje med hende af sin Bedstemoder Antonia, i hvis Hus de opdroges sammen. Senere, efter at hun havde ægtet Konsularen L. Cassius Longinus, tog han hende fra ham og holdt hende aabenlyst, som om hun var hans retmæssige Hustru; han indsatte hende ogsaa til Arving af sin Formue og Efterfølger i Regeringen, engang han var syg. Da hun var død, lod

han holde en Landesorg, hvorunder der var Dødsstraf paa at le, at bade og at spise sammen med Forældre, Hustru eller Børn. Da han ikke kunde beherske sin Sorg, flygtede han pludselig om Natten fra Hovedstaden og tog efter en hastig Rejse gennem Kampanien til Syrakus, men vendte hurtig tilbage igen; han havde ladet Haar og Skæg staa, og senere, naar han aflagde Ed, selv om de vigtigste Ting, ja endog overfor Folkeforsamlingen eller Tropperne, svor han kun ved Drusillas Guddom. Sine andre Søstre elskede han ikke med saa stor Lidenskab og gjorde heller ikke saa megen Stads af dem; han gav dem endog ofte til Pris for sine Yndlingspiger. Derfor domfældte han dem ogsaa uden videre Omstændigheder i Æmilius Lepidus's Sag for Ægteskabsbrud og Medviden i et Anslag mod ham selv; og han offentliggjorde ikke blot egenhændige Skrivelser af dem, som han havde faaet fat paa ved Bedrag og Utugt, men indviede endog tre Sværd, som de skulde have anskaffet til hans Drab, til Mars Ultor med Tilføjelse af en forklarende Indskrift.

Om han paadrog sig størst Skam ved Indgaaelsen, Opløsningen eller Førelsen af sine Ægteskaber, er ikke let at afgøre. Da Livia Orestilla ægtede C. Piso, og han selv havde gjort Visit i den Anledning, befalede han, at hun skulde føres hjem til ham, men skilte sig ved hende efter faa Dages Forløb og landsforviste hende to Aar efter, fordi hun i Mellemtiden formentlig havde genoptaget Samlivet med sin første Mand. Andre fortæller, at han var med ved Bryllupsmiddagen og sendte Piso, der laa overfor ham, den Besked: »Du maa ikke ligge hos din Kone«; at han dernæst førte hende hjem med sig lige fra Selskabet og Dagen efter lod bekendtgøre, at han havde fundet sig en Hustru efter Romulus's og Augusts Forbillede. Lollia Paulina, der var gift med Konsularen og Statholderen C. Memmius, lod han pludselig kalde hjem fra Provinsen, da det lejlighedsvis var blevet nævnt, at hendes Bedstemoder i sin Tid havde været en stor Skønhed, tog hende fra hendes Mand og ægtede hende, men skilte sig kort efter fra hende og forbød hende for Resten af hendes Liv at have Samleje med nogen. Caesonia, der hverken var en Skønhed eller helt ung længer, og som allerede med en anden Mand var Moder til tre Børn, men iøvrigt grænseløs overdaadig og udsvævende, viste han baade en lidenskabeligere og varige Følelse for; han fremviste hende ofte for Soldaterne udstyret med Krigskappe, Skjold og Hjelm og til Hest ved hans Side, og for sine Venner endog nøgen. Med Navn af Hustru

beærede han hende først, efter at hun havde gjort Barsel, idet han paa en og samme Dag erklærede, at han var hendes Mand og Fader til det Barn, hun havde født. Barnet, som han kaldte Julia Drusilla, lod han føre rundt til alle Gudindernes Templer, lagde det i Minervas Skød og anmodede hende om at ernære og undervise det. Naar han var overbevist om, at det var hans eget Afkom, saa havde han ikke noget sikrere Bevis derfor end dets Vildskab, som ogsaa hos det spæde Barn allerede var saa stor, at det kradsede de Børn, der legede med det, i Ansigt og Øjne med sine Negle.

En Mand, der var blevet kaldt hjem fra mangeaarig Forvisning, spurgte han, hvad han havde plejet at gøre der; da han for at smigre ham svarede: »Jeg bad bestandig til Guderne om det, der nu er sket: at Tiberius maatte dø og du komme til Magten,« saa fik han den Idé, at de, han selv havde forvist, ogsaa bad for hans Død, og sendte derfor Folk rundt til Øerne, som skulde slaa dem alle ihjel. Da han havde sat sig i Hovedet, at en Senator skulde rives i Stykker, satte han nogle ud paa ham, som pludselig skulde overfalde ham, naar han traadte ind i Raadhuset, tiltale ham som Statsfjende, gennembore ham med Griffler og overgive ham til de andre til at sønderrives; og han lod sig ikke stille tilfreds, før han havde set hans Lemmer, Ledemod og Indvolde slæbt gennem Gaderne, og samlet til Bunke for sine Øjne. Sine umenneskelige Handlinger gjorde han værre ved Raahed i Ord. Han plejede at sige, at der ikke var noget i hans Karakter, som han var mere stolt af og tilfreds med end hans Adiatrepsia (for at bruge hans eget Udtryk, d. v. s. Ugenerthed. Da hans Bedstemoder Antonia gav ham en Formaning, svarede han hende, som om det ikke var ham nok, at han ikke rettede sig efter den: »Husk, at alt er mig tilladt og overfor alle.« Da han vilde slaa sin Broder ihjel, om hvem han formodede, at han af Frygt for Gift søgte at sikre sig ved at tage Medicin, sagde han: »Modgift overfor Cæsar?« Da han havde forvist sine Søstre, ytrede han truende, at han ikke blot raadede over Øer, men ogsaa over Sværd. En forhenværende Prætor ansøgte fra sit Opholdssted Anticyra, hvor han var taget hen for sin Sundhed, gennetagne Gange om forlænget Orlov; idet han gav Ordre til at dræbe ham, tilføjede han, at han trængte til en Aareladning, siden han saa længe havde taget Hellebor uden Virkning. Naar han hver tiende Dag afmærkede et Antal Fængslede til Afstraffelse, plejede han at ytre, at han bragte Regningen paa det Rene. Da han engang havde

domfældt nogle Gallere og Grækere paa een Gang, pralede han af, at han havde undertvunget Gallogræciens. Han lod ikke gerne nogen henretteuden med talrige smaa Hug; hans staaende og ligefrem folkekendte Ordre lød: »Hug, saa han mærker, at han dør.« Da han ved en Navneforveksling havde straffet en anden, end han havde haft til Hensigt, sagde han blot, at han havde ikke fortjent bedre. Han benyttede ofte det bekendte Ord fra Tragedien: *Lad dem bare hade, naar de blot frygter.*

Ofte udlod han sig mod alle Senatorer uden Forskel: de var Seiens Kreaturer, Angivere af hans Moder og hans Brødre; han fremdrog saa de Papirer, som han havde foregivet, at han havde brændt, og forsvarede Tibers Grusomhed som uundgaaelig, idet han jo havde maattet tro, hvor saa mange anklagede. Ridderstanden lod han stadig høre, at den havde alt for stor Interesse for Teatret og Arenaen. Engang da han blev forbitret over, at Publikum ytrede sin Sympati i Modsætning til hans, udbrod han: »Gid Romerfolket havde een Hals!« Da man forlangte, at en Røver ved Navn Tetrinius skulde optræde, sagde han, at de, der forlangte det, ogsaa var Tetriniere. Fem Netkæmpere i Tunika, der fægtede i Flok, var uden Kamp bukkede under for lige saa mange secutores; da der gaves Ordre til, at de skulde dræbes, tog en af dem sin Trefork op igen og dræbte alle Sejrherrerne. Dette beklagede han i en Bekendtgørelse som et grueligt Mord og forbandede dem, der havde kunnet holde ud at se derpaa. Han plejede ogsaa aabenlyst at klage over sin Samtids Skæbne, at den ikke udmærkede sig ved nogen Folke-Ulykker: Augusts Regering var blevet mærkelig ved Varus's Nederlag, Tibers ved Sammenstyrningen af Skuepladsen ved Fidenæ, hans egen derimod truedes af Glemsel paa Grund af den lykkelige Tilstand i alle Forhold. Derfor ønskede han ogsaa jævnlig militære Nederlag, Hungersnød, Pest, Ildebrande, eller at Jorden vilde slaa en Revne et eller andet Sted.

Ogsaa naar han adspredte sig og deltog i Fornøjelser eller Gæstebud, fremtraadte den samme Ondskab i Ord og Gerning hos ham. Ofte holdtes der pinligt Forhør i alvorlige Sager i hans Paasyn, medens han spiste Frokost eller svirede, eller en Soldat, der var Virtuos i Halshugning, huggede Hoveder af hvilke som helst Arrestanter. I Puteoli havde han ved Indvielsen af Broen indbudt mange fra Kysten til at komme ud til ham; pludselig lod han dem alle styrte i Havet, og da nogle af dem tog fat i Rorene, lod han dem støde ned

i Vandet med Baadshager og Aarer. Ved et offentligt Gæstebud i Rom lod han en Slave, der havde stjaalet Sølvindlæg fra Sofaerne, øjeblikkelig overgive til Bødlen og føre rundt til Spisebordene med Hænderne afhuggede og hængende foran paa Brystet ned fra Halsen; foran ham bares en Plakat, der angav Grunden til hans Straf. En Mirmillon fra Gladiatorskolen, der fægtede med Stokke mod ham og med Vilje havde ladet sig slaa til Jorden, gennemborede han med en Jerndolk og løb rundt med et Palmeblad, som Sejrherrer plejer. Da et Offerdyr var ført til Altret, optraadte han i opkiltret Dragt som Offerslagter, løftede Køllen højt i Vejret og slagtede Manden med Offerkniven. Ved en stor Middag brast han pludselig i Skoggerlatter; da Konsulerne, som laa ved Siden af ham, høfligt spurgte ham, hvad han lo ad, svarede han: aa, ikke andet, end at paa et eneste Vink af mig kan I begge øjeblikkelig faa Halsen skaaret over! Blandt andre Morsomheder rettede han engang, idet han traadte hen ved Siden af en Jupiterstatue, det Spørgsmaal til den tragiske Skuespiller Apelles, hvem af de to han mente var størst; da han betænkte sig, lod han ham piske igennem, og naar han bad for sig, roste han gentagne Gange hans Stemme for dens ualmindelige Behagelighed, ogsaa naar han gav sig. Hvergang han kyssede sin Hustru eller en Elskerinde paa Halsen, føjede han til: saa yndig en Nakke — en Ordre af mig, og den hugges over! Ja, han lod sig endog oftere forlyde med, at han vilde vide, hvorfor hans egen Cæsonia elskede ham saa højt, om han saa skulde have det ud af hende med Tommelskruer.

Et fuldkomment Sidestykke til hans Brutalitet og Grusomhed var den Misundelse og smaalige Ondskab, han lod gaa ud over alle Slags Mennesker fra enhver Tid. De Statuer af berømte Mænd, som August havde ladet flytte fra Pladsen foran Capitolium, der var for snæver, til Marsmarken, lod han nedtage og ødelægge saa grundigt, at de ikke har kunnet genoprejses med deres oprindelige Paaskrifter, og han forbød for Eftertiden at sætte nogen Statue eller Buste af nogen Levende nogetsteds, uden at han var spurgt og havde givet sit Samtykke. Han tænkte ogsaa paa at afskaffe Homers Digte; hvorfor, sagde han, skulde han ikke have Lov til det samme som Platon, der havde forvist Homer af sin Stat? Der manglede heller ikke meget i, at han lod Virgils og Livius's Skrifter og Buster fjerne fra alle Biblioteker; den ene af dem plejede han at betegne som en Person

Gæstebud hos
Caligula

uden Talent og næsten uden Dannelselse, den anden som en Ordgyder og Sjuskepeter af en Historiker.

Han skaanede hverken sin egen eller andres Sædelighed. M. Lepidus, Pantomimedanseren Mnester, og nogle Gidsler skal han have staaet i gensidig utugtigt Forhold til. Valerius Catullus, en ung Mand af konsularisk Familie, har endog pralet af at have været hans Elsker, og at Omgangen med ham havde taget stærkt paa hans Kræfter. Foruden hans Blodskam med hans Søstre og skandaløse Forlovelse i Skøgen Pyralis holdt han sig ikke gerne fra nogen Kvinde som der gik Ry af. Saadanne indbød han gerne til Middag sammen med deres Mænd, lod dem gaa forbi sig hvor han laa og betragtede dem nøje, idet han gav sig god Tid, ligesom Købere af Slaver plejer; han tog dem ogsaa under Hagen for at faa dem til at se ivejret, naar de holdt Hovedet bøjet af Skam. Naarsomhelst det saa passede ham, forlod han Selskabet og kaldte den han havde syntes bedst om ud med sig; lidt efter kom han tilbage, med endnu synlige Mærker af liderlige Kært tegn, og roste eller dadlede Vedkommende i alles Paa-hør, idet han opregnede Fortrin og Mangler ved hendes Krop og ved Samlejet med hende Stykke for Stykke. Nogle sendte han selv et Skilsmissebrev paa deres fraværende Ægtemænds Vegne, og lod Sagen indføre saaledes i de offentlige Bekendtgørelser.

I Udgifter til Luxus overgik han alt hvad Ødelande har fundet paa: han opfandt en ny Slags Bade og Uhyrligheder i Retning af Retter og Gæstebud, idet han tog Bad i varme og kolde Parfumer, drak de kostbareste Perler opløste i Eddike, og satte Brød og Paalæg af Guld for sine Gæster; enten maatte man være et sparsommeligt Menneske eller Cæsar, plejede han at sige. Ogsaa Pengestykker til et ikke ringe Beløb strøede han adskillige Dage i Træk fra Taget af Basilica Julia ud til Pøbelen. Han lod endvidere bygge tiradaarede Liburnicaer med Bagstavnen besat med Ædelstene, changeant Sejl, rummelige Badeindretninger, Søjlegange og Spisesale og en Mængde forskellige Slags Træer, ogsaa Vinranker og Frugttræer; paa dem laa han og svirede fra midt paa Dagen under Dans og Musik, og sejlede om langs Kampaniens Kyst. Ved Opførelsen af Slotte og Landsteder satte han alle Hensyn til Bekostningen til Side; hans eneste Bestræbelse var at tilvejebringe hvad der sagdes at være en Umulighed. Derfor lagdes der Opfyldninger ud i aabent og dybt Hav; Klipper af den haardeste Flintesten huggedes igennem; Lavninger gjordes lige

saa høje som Bjerge ved Paafyldning, og Bjergrygge gravedes bort for at komme i Niveau med Lavninger, tilmed med utrolig Hurtighed; Forsinkelse var en Forbrydelse der kostede Livet. Enkeltheder behøver jeg ikke at opregne; det er nok at anføre, at han forbrugte uhyre Midler, samtlige Tibers 2700 Millioner i Løbet af mindre end et fuldt Aar.

Da han derfor var udtømt og i Pungenød, slog han sig paa Udpresninger gennem forskellige og udspekulerede Former for Chikaner, Auktioner og Skattepaalæg. Han erklærede, at Personer, hvis Forfædre havde opnaaet romersk Borgerret for sig og deres Efterkommere, besad den med Urette, med mindre de var Sønner; Udtrykket Efterkommere kunde ikke forstaas om Led udover dette; og Diplomer fra Divus Julius og Augustus blæste han ad som forældede og ugyldige. Han gjorde ogsaa gældende at Formuesopgivelser var forkerte, naar der var kommet nogensomhelst Tilvækst senere, ligegyldig af hvad Aarsag. Testamenter af Primipilarer som fra Begyndelsen af Tibers Regering hverken havde indsat denne eller ham selv til Arving, kasserede han som utaknemmelige; ligeledes kasserede han Testamenter af andre som ugyldige og intetsigende, blot En sagde, at Vedkommende havde haft til Hensigt at indsætte Kejseren til Arving ved sin Død. Herover blev Folk saa angst, at han nævnedes aabenlyst som Arving baade af Folk, han ikke kendte, overfor deres Omgangsvener, og af Forældre overfor deres Børn; hvorpaa han sagde at de holdt ham for Nar, fordi de levede videre efter at have nævnt ham, og sendte mange af dem forgiftede Lækkerier. Naar han holdt Ret i den Slags Sager, havde han i Forvejen gjort det Beløb op, som han tog Sæde for at bringe tilveje, og var ikke til at faa til at vige Sædet før det var tilvejebragt. Da han desuden ikke kunde finde sig i at bruge den mindste Smule Tid, domfældte han engang i een Kendelse over 40 Mennesker, der var anklagede for forskellige Ting, og pralede bagefter for Cæsonia, da hun vaagnede, af hvor meget han havde udrettet medens hun sov til Middag.

Ved en Auktion, som han lod bekendtgøre forud, lod han hvad der var tilovers fra alle hans Skuespil bringe under Hammeren og sælge; han modtog personlig Buddene og drev dem i den Grad ivejret, at nogle, der var blevet nødt til at købe visse Ting for en uhyre Pris og var blevet ødelagt derved, aabnede Pulsaarerne paa sig selv. Kendt er Historien om Aponius Saturninus, der faldt i Søvn under Aukti-

onen; Gaius gjorde saa Opraaberen opmærksom paa, at han ikke maatte ignorere en Mand af Prætorrang der idelig nikkede til ham, og dør blev ikke Ende paa den Byden før 13 Gladiatorer var tilstaaet ham for 9 Millioner Sesterts, uden at han anede det.

Ogsaa i Gallien holdt han Auktion; han solgte sine domfældte Søstres Smykker, Bohave, Slaver, ja endog deres Frigivne for uhyre Summer. Herved fik han Blod paa Tanden, og sendte Bud efter alt hvad der var af gammelt Udstyr i Paladset i Rom; til Transporten beslaglagdes ogsaa Hyrevogne og Bagernes Dyr, saaledes at Brødet flere Gange slap op i Rom, og mange Procesførende tabte deres Sager, fordi de ikke kunde møde i rette Tid for Retten, naar de var fraværende. For at faa dette Bohave solgt var der ikke det Kneb og det Lokkemiddel han ikke brugte: snart bebrejdede han de Lysthavende enkeltvis deres Gerrighed og at de ikke skammede sig over at være mere velhavende end han, snart lod han, som om han fortrød, at han gav Private Lejlighed til at erhverve Kejsereus Sager. Han havde faaet at vide, at en velhavende Proviusboer havde betalt 200,000 Sesterts til hans Lakajer for at smugle ham ind ved et Gæstebud, og han havde ikke haft noget imod at den Ære at komme med til hans Taffel vurderedes saa højt; da saa Vedkommende Dagen efter var tilstede ved Auktionen, sendte han En til ham, som overrakte ham en eller anden Bagatel for 200,000 og meddelte ham, at han skulde til Taffel hos Kejsereus efter Indbydelse fra ham selv.

Sine nye og uhørte Skatter lod han i Begyndelsen inddrive af Skatteforpagtere, men senere da de tjente for meget paa dem, af Gardens Underofficerer og Officerer; og han lod ikke nogen Slags Genstande eller Personer slippe for et eller andet Skattepaalæg. For de Spisevarer der solgtes i hele Hovedstaden opkrævedes en fast Afgift; for Processer og Retssager, hvor de saa var indledede, 2½ % af den Sum, der procederedes om, samt en Bøde, naar nogen overbevistes om at have forligt eller opgivet sin Sag; af Dragernes daglige Fortjeneste 12½ %; af de offentlige Fruentimmers Erhverv saa meget som hver af dem tjente ved eet Samleje, og til dette Afsnit af Loven føjedes, at ogsaa de der havde drevet Erhverv som Skøger eller Ruffersker, skulde være afgiftspligtige, og ligesaa Ægteskaber. Denne Slags Skatter paalagde han uden at bekendtgøre dem; da der derfor fandt mange Overtrædelser Sted af Uvidenhed om Bestemmelsernes Ordlyd, maatte han endelig paa Folkets bestemte For-

langende offentliggøre Loven, men gjorde det med ganske smaa Bogstaver paa et utilgængeligt Sted og med den Bestemmelse, at ingen maatte skrive den af. Og for ikke at lade nogen Form at gøre Penge paa uforsøgt, oprettede han et Bordel paa Palatium, hvor han udskilte flere Stuer med et til Stedets Fornemhed svarende Udstyr, hvor gifte Koner og fribaarne Ynglinge skulde staa tilfals, og sendte Udraabere rundt paa Torve og i Basilikaer for at opfordre unge og gamle Mænd til Liderlighed; de der kom, kunde faa Penge til Aagerrenter, og der var ansat Skrivere til aabenlyst at optegne deres Navne, som paa Folk der ophjalp Kejserens Indkomst. Heller ikke ved Tærningsspil forsmaaede han at tjene Penge, og forøgede endda sin Gevinst ved Løgn og endog ved Mened. Engang ved en saadan Lejlighed overlod han sit Kast til sin Nabo ved Spillebordet, gik ud i Forstuen til sit Hus, lod to rige romerske Riddere, der gik forbi, gribe og deres Formue konfiskere, og vendte tilbage hoverende og pralende af, at han aldrig havde haft heldigere Spil.

Da hans Datter var født, klagede han ligefrem over Fattigdom og Byrderne ved ikke blot at være Kejser, men ogsaa Fader, og modtog Bidrag til Pigebarnets Opfostring og Medgift. Han lod ogsaa bekendtgøre, at han vilde modtage Nytaarsgaver, og stod Nytaarsdag paa Pladsen foran sit Hus for at modtage den Almisse, som Alverdens Mennesker hældte ud foran ham af fulde Hænder og Lommer. Tilsidst fik han en Lidenskab for at komme i Berøring med Penge: han spadserede ofte med nøgne Fødder over vældige Dynger Guldmonter, der var spredt over en stor Plads, og væltede sig sommetider i dem med hele Kroppen.

Efter at Suetonius har skildret Caligulas Krigstog, der ejendommeligt nok savnede enhver Antydning af Storhed og i ingen Henseende svarede til, hvad man kunde vente af »Lejrens Søn«, gaar han over til en sammenfattende Karakteristik af den ejendommelige Mand:

Han var høj af Vækst og stærkt bleg af Hudfarve; uformelig svær med ganske tynd Hals og tynde Lægge; hans Øjne laa dybt, og hans Tindinger buede indad; hans Pande var bred og barsk, hans Hovedhaar tyndt og manglede helt paa Issen; ellers var han stærkt haaret. At se ned fra oven, naar han passerede, eller blot at nævne en Ged, ligegyldigt i hvad Anledning, kunde derfor medføre Anklage og

Ruin. Sit Udtryk, der i sig selv var uhyggeligt og frastødende, gjorde han endda med Flid vildere, idet han for Spejlet lagde Ansigtet i de mest truende og skræmmende Folder.

Hans Helbred var usikkert baade paa Legeme og Sjæl. Som Dreng havde han lidt af Ligfald; i sin Ungdom kunde han nok taale Strabadser, men undertiden svigtede dog Kræfterne ham pludselig, saa han daarlig kunde gaa eller staa eller tage sig sammen og overhovedet holde sig oppe. Sin Sindssygdøm havde han selv mærket, og han tænkte flere Gange paa at tage til et Kursted og gennemgaa en Hjernekur. Man tror, at han havde faaet en Elskovsdrik af Cæsonia, men at den i Stedet havde frembragt Galskab. Han plagedes særlig af Søvnløshed; han kunde nemlig aldrig sove mere end tre Timer om Natten og fik endda i dem ikke rolig Søvn, men ængstedes af besynderlige Syner; saaledes drømte han blandt andet engang, at Havet antog Skikkelse og talte med ham. Derfor plejede han en stor Del af Natten, træt af at vaage og ligge i Sengen, snart at sidde op paa sit Leje, snart at vanke om i de lange Søjlegange og atter og atter at kalde paa Dagslyset og vente paa det.

Til Sindssygdøm kan man efter min Mening med Rette henføre hans Forening af stik modsatte Fejl: den største Selvtillid og paa den anden Side overdreven Frygtagtighed. Thi med al sin Ringeagt for Guderne lukkede han dog Øjnene og trak Kappen over Hovedet ved det mindste Tordenvejr, og ved et større plejede han at springe op fra sit Leje og gemme sig under Sengen. Paa sin Rejse paa Sicilien, hvor han havde gjort tykt Nar af de forskellige Naturmærkværdigheder, flygtede han pludselig om Natten fra Messina af Angst for en Røgsky og et Drøn fra Ætnas Top. Ogsaa mod Barbarerne var han meget stor paa det; men da han kørte paa den anden Side Rhinen i sin Rejsevogn ad en snæver Vej og i en tæt Marchkolonne og en bemærkede, at der vilde blive en slem Forstyrrelse, hvis Fjenden viste sig paa en eller anden Kant, steg han straks til Hest, vendte hurtig tilbage til Broen, og da han fandt den spærret af Trosknægte og Bagage, lod han sig i sit Hastværk bære over Broen paa Hænder over Hovedet paa Folk. Senere, da han hørte, at Germanien havde brudt Freden, belavede han sig endog paa Flugt og samlede en Flaade til at sikre Flugten; hans eneste Trøst var nemlig, at han i alt Fald vilde have de oversøiske Provinser at falde tilbage paa, dersom Sejrherreerne skulde besætte Alpepasserne, som Cimbrenne,

eller endog Hovedstaden, som Senonerne i gamle Dage. Herfra har vistnok hans Mordere senere faaet den Idé at bilde de oprørske Soldater ind, at han havde lagt Haand paa sig i Forskrækkelse over en Efterretning om et tabt Slag.

Hans Dragt, Fodbeklædning og overhovedet hans Ydre var ikke altid som en Romers og en Borgers, undertiden ikke engang som en Mands, ja end ikke som et Menneskes. Han optraadte ofte offentlig i broderet Frakke, besat med Ædelstene, og med lange Ærmer og Armbaad; undertiden i Silketøj og Robe; endvidere snart med græske Sandaler eller Støvler, snart med Halvstøvler som dem, Ordonnanserne bruger, undertiden med Kvindesko; meget ofte med forgyldt Skæg og Tordenkile, Trefork eller Heroldstav i Haanden, og han lod sig endog se i Venus-Dragt. Triumfstadsen bar han jævnlig ogsaa før sit Krigstog, undertiden ogsaa Alexander den Stores Brystharnisk, som han havde ladet hente fra hans Gravsted.

Hvad hans aandelige Interesser angaar, lagde han kun lidt Vægt paa Kundskaber, men megen paa Veltalenhed; han talte overordentlig flydende og slagfærdigt, især naar han skulde slutte en Anklage. Naar han var vred, manglede han hverken Idéer eller Ord, og ogsaa hans Foredrag og Stemme slog til, saaledes at han i sin Iver ikke blev staaende paa een Plet, og dog kunde høres af dem, der stod langt borte. Naar han vilde slutte af, truede han med at »drage sine naturlige Overvejelsers Sværd«. Den blidere og mere soignerede Stilart ringeagtede han i den Grad, at han sagde om Seneca, der netop den Gang var populær, at han ikke skrev andet end rene Prunkstykker, og at han var »Sand uden Mørtel«. Han havde ogsaa for Vane at forfatte Svar paa vellykkede Indlæg af ansete Talere og at fingere Anklage og Forsvar for højtstaaende Personer for Senatet som Domstol; her optraadte han saa som Angriber eller Forsvarer, alt eftersom han var bedst oplagt for den ene eller den anden Façon, og indbød endog Ridderstanden til at høre paa sig ved offentlig Bekendtgørelse.

Dog dyrkede han ogsaa andre Færdigheder med stor Iver og af de forskelligste Slags. Han var Thraker og Vognstyrer og tillige Sanger og Danser; han fægtede med skarpe Vaaben, og han kørte Væddeløb i Cirkus'er, som han lod opføre forskellige Steder; af sin Interesse for Sang og Dans lod han sig i den Grad rive hen, at han ikke engang ved offentlige Forestillinger kunde lade være at

SUETONIUS

stemme i med en tragisk Skuespiller, naar han sagde en Replik, og for alles Øjne at gøre en Skuespillers Gestus efter som for at vise sin Anerkendelse eller rette ham. Naar han havde ansat en Nattefest den Dag, da han blev dræbt, var det vistnok ogsaa alene i den Hensigt at benytte den Frihed, der hersker paa den Tid af Døgnet, til en første Optræden paa Scenen. Danse gjorde han undertiden endog om Natten; een Gang lod han henimod Midnat tre Konsularer hente til Palatium og anbragte dem, der frygtede det værste, paa en Forhøjning; derpaa sprang han pludselig frem i græsk Kappe og en Tunika, der naaede ham til Hælene, medens Fløjter og Skabeller faldt ind med stort Spektakel, dansede et Nummer og forsvandt. Og med al denne Lærenemhed i andre Ting kunde han ikke svømme!

Alle Personer og Ting, som han interesserede sig for, var han forgæbet i indtil Galskab. Pantomimikeren Mnester plejede han at kysse selv under Forestillingen, og den, der ytrede det mindste Mishag mens han dansede, lod han vise ud og piskede ham egenhændig. En romersk Ridder, der gjorde Uro, lod han vide ved en Centurion, at han havde at rejse til Ostia uden Ophold og overbringe en Haandskrivelse fra ham til Kong Juba i Mauritanien; dens Ordlyd var: ham, som jeg hermed sender dig, skal du hverken gøre godt eller ondt. Nogle Thrakere gjorde han til Befalingsmænd i sin germanske Livvagt. Mirmillionernes Bevæbning indskrænkede han. Da Columbus havde sejret, men var blevet let saaret, lod han komme en Gift i hans Saar, som han derefter kaldte Columbinum; med denne Paaskrift har man i alt Fald fundet en af hans Gifte. Det grønne Parti gik han i den Grad op i, at han jævnlig spiste til Middag i dets Stald og opholdt sig dér; Vognstyreren Eutyclus skænkede han ved et Gilde 2 Mill. Sesterts som Douceur. Sin Hest Incitatus, for hvis Skyld han Dagen før Væddeløbene plejede at lade Soldater paabyde Stilhed i Nabolaget, for at den ikke skulde blive forstyrret, skænkede han, foruden Marmorbaas, Elfenbenskrybbe, Purpurdækkener og Halsbaand af Ædelstene, tillige et Hus, Tjenerskab og Bordservice, for at de, der blev indbudt i dens Navn, kunde faa en fornemmere Beværtning; han skal ogsaa have tiltænkt den et Konsulat.

INDISK LIVSKUNST

*K*amasutram er Navnet paa en gammel indisk Lærebog i Erotik og Livskunst, der antagelig er skrevet i et af de første Aarhundreder efter vor Tidsregnings Begyndelse. I Indien betragtes Værket som klassisk, og det citeres flittigt baade af Digtere, Fortællere og Moralister. Dets Forfatter hed Vatsyayana, om hvem man iøvrigt intet ved.

Kamasutram forekommer visselig os Vesterlændinge i høj Grad grotesk. I en utrolig pedantisk, lærd og videnskabelig Tone behandles hovedsagelig alle mulige sexualia, selv de mest uappetitelige; man maa erindre, at Hinduernes Syn paa disse Ting var et andet end vort. Bogen giver imidlertid ogsaa et meget anskueligt og paa-lideligt Billede af de højere Klassers Livsførelse i Indien for snart 2000 Aar siden; den afspejler en raffineret og noget dekadent Kultur. Den for os saa besynderlige Fremstillingsmaade hænger bl. a. sammen med Vanskeligheden ved paa Dansk at gengive oldindiske sammenpakkede Orddannelser.

Levemændenes Liv

Efter at have hentet sig Kundskaber og sat Bo ved Hjælp af de Penge, som man enten har erhvervet ved Gaver, Sejre, Handel eller Betaling eller ogsaa arvet eller er kommet i Besiddelse af paa begge disse Maader, maa man føre en Levemands Liv.

Han kan bo i en Storby, en Hovedstad eller et andet fornemt Sted, hvor der findes fortræffelige Mennesker, og hvor man har let ved at skaffe sig Livsfornødenheder.

Der maa man lade opføre en Bolig i Nærheden af Vand, med en Have, en rummelig Gaard til Arbejderne og to Sovegemakker. (Thi hvis de huslige Arbejder skal udføres i selve Huset, er det ubehageligt.)

I det ydre Sovegemak maa der findes et meget blødt Leje, omgivet af Puder paa begge Sider, med en Fordybning i Midten og et hvidt Tæppe, samt desuden et Leje ved Siden af. Ved Hovedgærdet er der Plads til et Knippe Hø og Offerbordet. Der maa man have de Salver og Kranse, der er tilbage efter Natten, en lille Kurv med kogt Ris, et Kar med Parfumer, Citronræsbark og Betel; paa Gulvet skal der staa en Spyttbakke; paa en Krog paa Væggen skal der hænge en Lut; videre en Palet, en Æske med Farver, en eller anden Bog (selv om dette siges i al Almindelighed, menes dermed i Virkeligheden en Bog, der indeholder det allernyeste Digterværk, saa man kan læse op af det); Kranse af gul Amaranth; ikke langt derfra paa Gulvet et Leje af Hø, som man kan lægge Hovedet paa; Brædspil og Brikker. Lige uden for Sovegemakket Bure med tamme Fugle; en afsides Plads til Snedker- og Billedskærerarbejde og anden Tidsfordriv; i Haven en blødt stoppet, godt overskygget Gyngestol og en med Blomster smykket Jordbænk. Saa er Huset i Orden.

Naar Levemanden er staaet op om Morgenens, har forrettet det daglige Ærinde, børstet Tænder, anvendt sine Salver med Maadehold, brændt Røgelse og taget sin Krans paa, indtaget en Mundfuld kogt Ris og lagt Lak paa sine Læber, betragtet sit Ansigt i Spejlet, stoppet en vellugtende Pastil og et Stykke Betel i Munden, skal han gaa i Gang med sine Sysler.

Han skal bade hver Dag, gnide sig ind med Salver hveranden Dag, anvende Sepia hver tredje Dag, barbere sig hver fjerde Dag, fjerne Haarene paa Kroppen hver femte eller tiende Dag, uden Undtagelse. Sveden i Armhulerne maa stadig fjernes; Maaltider Formiddag og Eftermiddag, ifølge Carayana om Aftenen; efter Maaltiderne skal han undervise Papegøjer og Præstekraver; Vagt-, Hane- og Væderkampe; Intelligensspil af forskellig Slags; Beskæftigelser som passer for Pithamarda, Vita og Vidusaka (disse Ord forklares længere fremme); Middagssøvn; om Eftermiddagen, naar han har gjort Toilette, munter Underholdning; om Aftenen Musiceren; naar dette er færdigt, skal han paa sit Leje i det røgelsesfyldte Soveværelse, der er bragt i Orden, sammen med sine Venner afvente de Kvinder, der kommer paa Kærlighedsbesøg; sende Underhandlere af Sted eller modtage personlige Besøg; sammen med Vennerne skal han hilse dem, der kommer, med venlig Tiltale og Artigheder (»Velkommen! Tag Plads! Det er dejligt, at du er kommet, Elskede, mit Liv

afhænger af dig. Hvorfor kommer du saa sent?« Saadanne og lignende Ord); han skal egenhændigt hjælpe de Kvinder, der er kommet paa Kærlighedsbesøg i daarligt Vejr, med at bringe deres Toilette i Orden, hvis det har taget Skade af Regnen; eller ogsaa lade Vennernes Skare opvarte dem: dette er, hvad han har at gøre om Dagen og om Natten.

(Nu nævner Forfatteren tilfældige Beskæftigelser): Deltagelse i Processioner (til Gudernes Ære — Mødested for Levemænd); selskabelig Underholdning (om Poesi og Kunst sammen med andre Levemænd); Drikkelag; Besøg i Haver og Selskabsspil maa han lægge sig efter; paa en bestemt Dag ved Halvmaane eller Fuldmaane almindeligvis Sammenkomst af de indbudte (Levemænd, Skuespillere og slige Kunstelskere) i Sarasvatis Tempel. Her skal de fremmede Kunstnere opføre et Skuespil; Dagen efter faar de af de indbudte Hædersbeviser og en fastsat Belønning. Siden kan man efter Behag se dem optræde igen eller sende dem bort; kommer de ud for et Ulykkestilfælde, eller er de forhindrede af en eller anden Fest, spilles deres Roller af de fast ansatte Skuespillere. Man skal ære og beskytte de Gæster, der kommer i deres Selskab. Dette er de selskabelige Sæder. — Hermed er ogsaa Processionerne behandlede; de gælder snart den ene, snart den anden Guddom og anordnes hver efter sin Art.

Naar Mennesker, der er jævnbyrdige i Kundskaber, Forstand, Karakter, Formue og Alder under gensidig Underholdning (dvs. Komplimenter, Venskabsforsikringer og Spøg) tager Plads sammen med Hetærerne i en af disses Bolig eller i en Levemands Sal eller Hus, er dette et Selskab. Her foregaar nu en Tankeudveksling mellem dem om Digtning og Kunst. Ved disse Lejligheder bør man ære de forfinede og verdensmandsmæssige, og Kvinder, der lyder Kærlighedens Bud, skal hentes derhen.

Drikkelag skal holdes skiftevis i de forskellige Huse. Her skal Hetærerne drikke Levemændene til og siden drikke paa deres Opfordring. (Naar Hetærerne drikker første Gang, maa de ikke have vist deres Højagtelse og Sympati. Her maa de lokale Sæder iagttages, om man skal drikke i Fællesskab eller hver for sig.) Madhu (Hønningmjød), Maireya (Brændevin med en Masse Ingredienser) og Likør skal man drikke og dertil indtage forskellige Parringsmidler, Salte, bitre, skarpe og sure Sager, saavel som Grøntsager. Her hen-

tydes til Besøg i de offentlige Haver. Om Formiddagen skal de smukt pyntede og til Hest begive sig derhen sammen med Hetærerne og fulgt af deres Tjenere; og naar de har nydt de daglige Festligheder dér og fordrevet Tiden med Hanekampe og Spil, Teaterbesøg og behagelige Sysler, skal de om Eftermiddagen vende hjem med Beviser for, at de har nydt Opholdet i Haverne (dvs. Blomsterbuketter, Kviste o. lign.). Her antydes, hvordan det gaar til, naar man i den varme Aarstid overværer Vandlegene hos dem, der har bygget sig Vandbassiner, som er fri for Rovdyr. (Hermed menes de Levemænd, der ved Anlæg af Badepladser har skaffet sig krokodillefrit Vand).

(Nu nævner Forfatteren de fælles Lege): Yaksanatten, Kaumudis Opvaagnen, Kærlighedens Fest (en Nymaanenat, der oplyses ved Hjælp af Lamper, fejres af Folket med Terningspil, Festen for Fuldmaanen — Kaumudi — hvor man hovedsagelig morer sig med Gyngelege, samt Vaarfesten, Kærlighedsgudens Fest, hvor Forlystelserne bestaar af Dans, Sang og Instrumentalmusik).

(Dette er de almindelige Lege. Nu nævner Forfatteren de lokale): at plukke Mangofrugter; at spise ristet Korn; at spise Lotusrøddernes Fibre; Spil med nyudsprungne Blade; Leg med Vandsprøjter af Bambusrør; Dukketeater (med fordrejet Stemme og kunstige Bevægelser); Bomuldstrælegen (hvorved man opsøger et enligtstaaende, stort og blomstrende Bomuldstræ og smykker sig med dets Blomster); Kadambakampe (Kampe med Kadambablomster som Vaaben, hvor Selskabet er delt i to Partier. Ordet Kadamba skal antyde de bløde Slag af Blomsterne. Kampe med Køller, Mursten og den Slags maa derimod ikke finde Sted). Disse og andre almindelige lokale Spil skal Levemændene spille, i Modsætning til det øvrige Folk. — Dette er Selskabslegene.

Hermed har vi skildret den efter Formueomstændighederne afpassede Levevis, der anstaar sig for den, der lever i ugift Stand saavel som for Ganika¹ og Elskerinderne tillige med Veninderne og Levemændene.

Men den, der ikke har nogen Formue, som ikke ejer andet end sin egen Krop, hvis hele Ejendom er en Feltstol, Sepia og en brunrød Klædning, men som stammer fra en anset Egn, som er velbevandret

¹ Titel, som tilkommer en Person, der er særlig vel udrustet med Karakter, Skønhed og andre Fortjenester.

i Kunstnerne og ved at undervise i dem bevæger sig i Selskabslivet og giver sig af med de Affærer, der hører Hetærelivet til, han kaldes Pithamarda. (Han lever altsaa en Lærers Liv).

Den, der har brugt sin Formue, som er indfødt (hvis han var fremmed, vilde han være en Pithamarda), som besidder en Levemands Egenskaber, er gift, er velanskrevet i Hetærekredse saavel som i Selskabslivet og lever deraf, han kaldes Vita. (Uden at ønske at leve paa anden Maade snylter han paa Hetærerne og Levemændene; og da han i denne Snyltertilværelse bruges til at bringe Bud imellem dem, kaldes han Vita — af vitati, meddele.

Den, man kan betro sig til, men som kun har en Del af Kundskaberne og er en lystig Person, hedder Vidusaka eller Spøgefugl.

Mellem Hetærerne og Levemændene raader de som Ministre over Krig og Fred. — I denne Sammenhæng opregnes ogsaa Tiggersker, der er forfarne i Kunsterne, skaldede Kvinder, liderlige Kvinder og gamle Hetærer. (Ogsaa disse Kvinder er anvendelige i Krigens og Fredens Teori og Praksis).

Hvis en Levemand bor paa Landet, skal han først sætte sine erfarne og interesserede paarørende i Spænding ved at skildre Levemændenes Liv og derved vække deres Længsel. Derefter skal han gøre det, han har skildret (f. Eks. ved at foranstalte en Procession) og holde Gæstebud, fortrylle Menneskene ved sit Samvær med dem, vinde dem ved at hjælpe dem i deres Forehavender og gøre dem Tjenester. — Dette er en Levemands Liv.

Her følger nogle Vers:

Den, der med ikke alt for kunstlet, men heller ikke alt for daglig Tale, sørger for Underholdningen i Selskabslivet, han bliver højt anset blandt Mennesker.

Et Selskab, som ikke stemmer overens med god Tone, hengiver sig til Tøjlesløshed og befatter sig kun med at bagtale andre: et saadant Selskab bør den kloge ikke tage Del i.

Den kundskabsrige, der kommer i Selskaber, hvor man føjer sig efter Menneskehjertets Vilje og kun befatter sig med Leg, vil klare sig godt i Verden. (Meningen er: han bliver lykkelig i Verden, særlig hos Kvinderne).

De Mænd, som gør Lykke hos Kvinderne

Følgende Mænd har som Regel Lykken med sig: Kendere af Lærebogen i Kærlighed; de, som er vel bevandrede i den Kunst at fortælle Historier; de, som har været sammen fra Barndommen; de, der staar i deres Ungdoms fulde Kraft; de, der ved Lege og den Slags Ting har vundet deres Fortrolighed; de, der udfører Befalinger; de, der er meget underholdende; de, der udfører Kærlighedstjenester; de, der tidligere har bragt Bud til andre; de, der kender det svage Punkt; de, der attraas af en god Kvinde; de, der i Hemmelighed har haft en Veninde; de, der er bekendt for at være elskede; de, der er opdraget sammen; forelskede Naboer; ligeledes forelskede Tjenere; Mælkesøsterens Mand; ligesaa besvoglede; Mænd, som gerne gaar i Teatret og til de offentlige Haver, og som er gavmilde; de, hvis Ild er lige saa stærk som en Tyr; djærve Mænd; Helte (de, der betragter fremmede Kvinder, uden at man kan spore nogen Frygt hos dem); de, der er deres Hustru overlegne i Kundskaber, Skønhed, Fortrin og Nydelser, og som klæder sig og lever dyrt.

De Kvinder, der er lette at vinde

Følgende Kvinder er lette at vinde: de, der kan vindes ved et enkelt Frieri; de, der altid opholder sig i Nærheden af Døren; de, der ser ned paa Hovedgaden fra Husets Tag; de, der sladrer i en smuk Naboerskes Hus; de, der stadig ser paa en; de, der tilkaster en Sideblikke, naar man ser paa dem; de, der uden Grund er blevet tilside-satte for en Medhustrus Skyld; de, der hader deres Mand og hades af ham; de, der ikke kender noget Forbud; de barnløse; de, der altid kun har levet i Familiens Skød; de, hvis Børn er døde; de, der ivrigt deltager i Selskabslivet; de, der viser Kærlighed; Skuespilleres Hustruer; unge Kvinder, hvis Mænd er døde; fattige, der elsker mange Nydelser; de, der er Førstehustruer og har mange Svogre (de bliver sædvanligvis udnyttede af deres Svogre); ærgerrige Kvinder, der har ubetydelige Mænd; de, der er stolte af deres Dannelses og oprøres over deres Mænds Dumhed, Ubetydelighed eller Gerrighed; de, der i deres Ungpigetid kun med Besvær fandt en Friar, som af en eller anden Grund ikke var eftertragtede, men som nu bestormes af en,

der ligner dem i Instinkter, Karakter, Forstand, Handlemaade og Vaner; de, der af Naturen hører til samme Parti; de, der uden egen Skyld har faaet et daarligt Rygte; de, der er blevet tilsidesatte for Kvinder, der ikke er smukkere end de selv; de, hvis Mænd er bortrejst; Hustruer, hvis Mænd er skinsyge, grisede, sendrægtige, kvindagtige, grimme, ildelugtende og syge samt Hustruer, hvis Mænd tilhører Coksa (en Kaste, hvor Hustruerne som Regel er Hetærer), er Eunuker, pukkelryggede, Dværge, Juvelerer, Bønder og Oldinge.

Den ældste Hustrus Optræden over for Medhustruerne

Man tager sig en anden Hustru, endnu mens den første lever, fordi hun er indskrænket og onskabsfuld; hvis man ikke kan besvare hendes Kærlighed; hvis hun ikke føder Børn; hvis hun stadig bringer Piger til Verden; eller paa Grund af sin Ubestandighed som Elsker.

Hun maa lige fra Begyndelsen søge at undgaa dette ved at lægge Kærlighed, Karakterstyrke og Dygtighed for Dagen. Men hvis hun ikke faar Børn, maa hun selv give Tilskyndelse til, at Manden tager sig en anden Hustru.

Naar hun skal erstattes med en anden Hustru, maa hun med Opbydelse af alle sine Kræfter søge at skaffe denne en Stilling, som er højere end hendes egen.

Naar Medhustruen kommer, maa hun betragte hende som en Søster. Hun maa, saaledes at Manden mærker det, meget ivrigt sørge for hendes Udstyr til Aftenen. Hvis den nye viser Fjendtlighed eller Nedladdenhed paa Grund af Mandens Gunst, maa hun ikke lade sig mærke med det.

Hvis den nye er uopmærksom mod Manden, maa hun ikke agte derpaa. Hvis den nye mener, at hun sagtens selv kan skøtte sine Sager, bør hun høfligt søge at belære hende.

Over for Manden og under fire Øjne maa hun paapege hendes Særegenheder og Fortjenester.

Over for den nyes Børn maa hun ikke gøre Forskel; hun bør vise overordentlig Medfølelse for sine Omgivelser; mod Vennerne skal hun være elskværdig, mod sine egne Slægtninge ikke overdrevent høflig; over for den nyes Slægtninge overordentlig hensynsfuld.

Men hvis hun bliver erstattet af flere, maa hun alliere sig med den, der staar hende nærmest.

Den, som Manden holder mest af, maa hun derimod gøre fjendtlig stemt over for den forrige Yndlingshustru ved at ophidse hende.

Derpaa maa hun vise Medfølelse (med den, der er blevet udsat for hendes Fjendskab).

I Forening med de andre Medhustruer maa hun, uden selv at tage Del i Striden, søge at forklejne den mest yndede.

Hvis denne imidlertid bliver uenig med Manden, maa hun trøste hende, idet hun opmuntrer hende ved at tage hendes Parti.

Hun bør forsøge at skærpe Striden.

Men hvis hun mærker, at Uenigheden er ubetydelig, bør hun selv puste til Ilden.

Hvis hun finder, at Manden trods dette er venligt sindet mod Yndlingshustruen, maa hun selv beflitte sig paa at stifte Fred (idet hun siger til Manden: »Hun maa være en af vore jævnbyrdige; foragt hende ikke!«). Saaledes bør den ældste Hustru opføre sig.

Den yngste Hustrus Optræden

Den yngste Hustru maa betragte Medhustruen som en Moder.

Uden hendes Vidende maa hun ikke bortgive Gaver, ikke engang til sine Slægtinge.

I vigtige Anliggender maa hun helt støtte sig til hende.

Med hendes Tilladelse maa hun sove hos Manden.

Den ældste Hustrus Ord maa hun ikke bringe videre til andre.

Hun maa agte hendes Børn højere end sine egne.

I Hemmelighed maa hun ivrigt betjene Manden (ved Kærlighedskunster).

Hun maa ikke fortælle noget om de Bekymringer, Medhustruens Fjendtlighed har forvoldt hende.

Hun maa trage efter Mandens allerhemmeligste Gunst.

Hun maa sige: »Af den lever jeg, den er min Rejsekost«.

Men om den Ting maa hun ikke sige noget offentligt, hverken for at prale eller af Passion (Had mod Medhustruen).

Thi en Kvinde, der forraader Hemmeligheder, bliver foragtet af sin Mand.

INDISK LIVSKUNST

Af Frygt for den ældste Hustru maa hun trage efter, at hendes Æresstilling holdes fuldstændig hemmelig, siger Gonardiya.

Hvis den ældste Hustru er ufrugtbar og ikke har Børn, maa hun føle Medlidenhed og ogsaa lade Manden føle Medlidenhed (ved at formane ham til at tale til hende, for at vise sin egen Fortræffelighed).

Men naar hun har besejret hende, maa hun leve det Liv, der passer sig for den eneste Hustru. — Saaledes bør den yngste Hustru opføre sig.

AUGUSTINUS' BEKENDELSER

Augustinus' Skikkelse er Portalen til Middelalderen og det kristne Vesterlands Historie, først og fremmest paa Grund af hans teologiske Forfatterskab. Men inden for Litteraturhistoriens snævre Rammer kan han ogsaa kaldes den første moderne Forfatter, takket være Bogen Confessiones, Selvbekendelserne, hvori han med aldrig overtruffen Ærlighed og psykologisk Indsigt har skildret sin egen indre Udvikling. Samtidig kan man med lige saa stor Ret kalde Augustinus den sidste antikke Forfatter af stort Format; Antikkens Arv til Eftertiden var Kristendommen, og hvordan Brydningen mellem gammelt og nyt foregik i et stort Menneskes Sjæl, da Tidens Slange skiftede Ham, derom faar man Oplysninger uden Sidestykke i Confessiones.

Augustinus fødtes i 354; Faderen blev først Kristen paa Dødslejet, Moderen, Monica, var dybt troende. Confessiones beretter om den genialt begavede Drengs Kriser; i Bogens Indledningskapitel hedder det: Cor nostrum inquietum donec requiescat in te: uroligt er vort Hjerte, indtil det har fundet Hvile i dig. Augustinus døde som Biskop i Hippo 430, da Vandalerne nedrev det romerske Riges Mure.

Men i det Aar var mine Studier blevet afbrudt, og jeg var vendt tilbage til Madauræ, en By i Nærheden, hvor jeg i nogen Tid havde opholdt mig for at studere Litteratur og Veltalenhed. Nu søgte min Fader at skaffe mig Midler til et længere Ophold i Karthago, noget han gjorde mere af Ærgerrighed, end fordi han egentlig havde Raad dertil; thi han var en temmelig ubemidlet Borger i Thagaste. Til hvem fortæller jeg dette? Ikke til dig, min Gud! men for dit Ansigt fortæller jeg det for min Slægt, for Menneskeslægten, hvor ringe en Del deraf der nu end kommer til at læse dette mit Skrift. Og hvorfor? For at jeg og min Læser maa tænke over Ordet: »Af det dybe raaber jeg til dig, Herre« (Salm. 130,1)! Og hvad er nærmere end dine Øren, naar et Hjerte bekender sin Synd og lever i Troen?

Hvem roste nu ikke denne Mand, nemlig min Fader, i høje Toner,

fordi han over sin Formues Evne satte sig i Udgift, for at hans Søn kunde gøre et langt Studieophold i en fremmed By? Thi mange Borgere, som var langt rigere end han, gjorde ikke saa meget for deres Børn. Derimod bekymrede det min Fader kun lidet, om jeg voksede i dig eller ikke, og om jeg var ren af Sæder. Blot jeg kunde behandle et Emne med Tungefærdighed, var det lige meget, om jeg var udenfor din Behandling, min Gud! Og dog var du den eneste sande og gode Herre over mit Hjerte, som er din Ager.

Da jeg i mit 16. Aar paa Grund af de knappe Forhold i mit Hjem maatte afbryde mine Studier og fri for al Skolegang opholdt mig i mine Forældres Hus, voksede Lysternes Torne mig over Hovedet, og der var ingen Haaand, som rykkede dem op. —

Men i min Moders Bryst havde du allerede begyndt at bygge dit Tempel og lagt Grunden til din hellige Bolig. Min Fader var endnu kun Katekumen, og det var han først blevet for ikke længe siden. Derfor glædede min Moder sig kun i hellig Frygt og Bæven over min kraftige Ungdom, og skønt jeg endnu ikke var døbt og troende, frygtede hun dog de bugtede Veje, ad hvilke de vandrer, som »vender Ryg til dig og ikke Ansigt« (Jer. 2,27).

Ve mig! Vover jeg da virkelig at sige, at du tav, min Gud! da jeg gik længere og længere bort fra dig. Ja, var du den Gang tavs overfor mig? Var de Ord da ikke fra dig, som du lod lyde for mine Øren gennem min Moder, din troende? Ganske vist gik intet deraf mig til Hjerte, saa jeg handlede derefter. Thi det var hendes Ønske, og jeg mindes, hvorledes hun i Hemmelighed med uendelig Bekymring advarede mig for Utugt og især for at forlede nogens Hustru til Ægteskabsbrud. Men saadanne Formaninger ansaa jeg for Fruentimmer-snak, som jeg maatte skamme mig ved at følge. Men de kom fra dig, og jeg vidste det ikke; og jeg mente, at du tav, og at det var hende, som talte. Gennem hende talte du til mig, og i hende blev du foragtet af mig, mig, hendes Søn, »din Tjenestekvindes Søn, din Tjener« (Salm. 116,16). Men jeg vidste det ikke og styrtede mig hovedkulds frem med en saadan Blindhed, at jeg i mine jævnaldrendes Selskab skammede mig ved at staa tilbage for dem i Vanære. Thi jeg hørte dem prale af deres Laster, og jo værre de var, desto mere roste de sig deraf. Jeg havde Lyst til at gøre saadan, ikke alene af Lyst til Gerningen selv, men af Lyst til Ære. Hvor dadelværdig er Lasten dog ikke? Men jeg blev end mere lastefuld for ikke at udsætte mig for

Dadel. Og kunde jeg ikke ved en virkelig begaaet Handling maale mig med disse Lømler, saa løj jeg mig selv paa, at jeg havde gjort, hvad jeg i Virkeligheden ikke havde gjort, for ikke at komme i Foragt for min Uskyldighed eller agtes ringe for min Kyskhed. —

I denne Tid, i ni Aar fra mit nittende til mit otte og tyvende Aar, var jeg paa en Gang forført og Forfører, bedraget og Bedrager, et Bytte for mange Slags Lidenskaber, offentligt paa de saakaldte frie Kunstere, hemmeligt paa den falske saakaldte Religions Omraade. Hist var jeg hoffærdig, her overtroisk, alle Vegne forfængelig. Snart jagede jeg efter tom Folkegunst, og jeg forsmaaede end ikke Bifaldsklap i Teatret; jeg indlod mig paa at skrive Digte for at vinde en udsat Pris, paa Vædekampe for at vinde Kranse af Siv, paa kaade Lystspil og tøjlesløse Udskejelser. Snart derimod ønskede jeg at renses for alt det Smuds, og jeg bragte Mad til de saakaldte »udvalgte« og »hellige« (∴ Manikæerne), der saa i deres Maves Værksted tilberedte Engle og Guder, ved hvilke jeg skulde frelses. Saadan Galskab gik jeg efter og deltog selv deri sammen med mine Venner, som var bedragne ved mig og med mig.

Lad kun de stolte le ad mig, de som endnu ikke til deres egen Frelse er kastede i Støvet og sønderknuste ved dig, min Gud! Til din Pris vil jeg dog bekende for dig mine skammelige Gerninger. Jeg beder dig: lad mig dog have Lov til nu i Mindet at færdes paa mine gamle Vildfarelsers bugtede Veje og ofre dig Takofre. Fører jeg ikke uden dig mig selv i Fordærvelse? Naar det gaar mig vel, er jeg da ikke hos dig som et Barn ved Moders Bryst, og nyder jeg da ikke din ufor-gængelige Mad? Hvad er vel et Menneske? Hvad er alle de, der bærer Navnet Menneske? Lad de stærke og mægtige le ad mig. Jeg vil, svag og fattig som jeg er, bekende mine Synder for dig.

Jeg var i de Aar Lærer i Veltalenhedens Kunst, og overvunden af Begærlighed solgte jeg den Tungefærdighed, som skulde tjene til at overvinde andre. Dog ønskede jeg (du ved det, Herre!) at have, hvad man kalder gode Disciple, og uden Svig lærte jeg dem svigefulde Kunster, ikke for at de skulde bruge dem til at skade en uskyldig, men for at de ved given Lejlighed kunde redde en skyldig. Og du, Herre, saa' fra det fjerne, hvorledes min Tro gik til Grunde paa den slibrige Vej, og hvor mat den skinnede i disse Røgmasser; thi under min Lærervirksomhed gav jeg den til Pris for dem, som sammen med mig »elskede Forfængelighed og søgte Løgn« (Salm. 4,3).

BEKENDELSER

I de Aar levede jeg sammen med en Kvinde, hvem jeg i min ustadige, daarlige Lidenskab havde opsporet, men ganske vist ikke i et saakaldt retmæssigt Ægteskab. Dog holdt jeg mig til hende alene og var hende tro. Her lærte jeg af egen Erfaring, hvilken Forskel der er paa, om Ægteskabet indgaas paa ordentlig Vis med Slægtens Forplantelse for Øje, eller om det blot er en Elskovsforbindelse, hvor man ønsker at blive fri for Børn, skønt vel ogsaa disse, naar de først er kommet til Verden, tiltvinger sig Forældrenes Kærlighed.

Her endnu et Minde! Da jeg havde besluttet mig til at deltage i en Væddestrid, hvor det gjaldt om at levere den bedste Skuespildigtning, kom en hedensk Offerpræst til mig og spurgte, hvad jeg vilde give ham, for at jeg kunde vinde Sejr. Men da jeg skyede og foragtede disse stygge, hemmelige Kunster, svarede jeg, at selv om Sejrskransen var af Guld, vilde jeg dog ikke lade en Flue dræbe, for at jeg kunde sejre. Thi det var hans Hensigt under sine Offerhandlinger at dræbe Dyr, og ved den Slags Hædersbevisninger troede han at kunne faa de onde Aander til at hjælpe mig.

MEROVINGERNES RIGE

Gregorius Florentinus var af Senatorslægt, hvad der betød, at han nedstammede fra Embeds- og Godsejeradelen. Han fødtes i Auvergne 538 og døde som Biskop i Tours 594 — Aarstallene er dog ikke helt sikre. Foruden talrige Helgenlegender og Beretninger om Mirakler skrev han Historia Francorum, en uvurderlig, omend naturligvis ikke paa alle Punkter paalidelig Kilde til Oplysning om Frankernes Liv i Brydningstiden mellem Oldtid og Middelalder. Som han selv beklager det, var hans Dannelse temmelig ufuldstændig, men hans Fortællertalent var saa meget større. Selv havde han taget aktivt Del i sin Samtids Hændelser, og for tidligere Tidens Vedkommende benyttede han baade Familietraditioner og Skrifter af ældre Kronikører som Hieronymus og Orosius. Han beder halvvejs om Undskyldning for, at han blander Skildringer af Helgeners store Undergerninger sammen med Beretninger om Folkenes og Fyrsternes blodige Kampe. Men saaledes forløber almindeligvis Historien, og ikke mindst Frankernes. Gregorius har meget at fortælle om Slægtsfejder og Frændemord, men ogsaa om, hvordan Kirkens asketiske og spiritualistiske Ideal, ofte i meget ekstrem Form, banede sig Vej i den barbariske Urskov. Følgende Kapitel, hvormed første Bog afsluttes, giver et Billede af disse Brydninger.

Efter Valentinians Død blev Valens Kejser over hele Riget. Han lod ægyptiske Munke tvinge til at gøre Krigstjeneste, og naar de vægrede sig, bød han at give dem Stokkeprygl. Derefter førte Romerne en blodig Krig i Thrakien, og Mandefaldet var saa stort, at Romerne maatte lade deres Heste i Stikken og flygte til Fods. Gotheerne huggede en Mængde ned, og Valens selv blev paa Flugten saaret af en Pil, og med Fjenderne i Hælene paa sig søgte han ind i en lille Hytte. Hytten blev stukket i Brand over hans Hoved, og han fik ikke engang en rigtig Grav. Saaledes indhentedes han endelig af Guds Hævn, fordi han havde udgydt de helliges Blod.

Saa langt gaar Hieronymus, men fra nu af har Præsten Orosius skrevet videre.

Da Kejser Gratian nu saa, at Staten var i Nød, gjorde han Theodosius til Medkejser. Denne Theodosius satte alt sit Haab og al sin Lid til Guds Miskundhed, og han holdt mange fjendtlige Folk i Tømme, ikke saa meget ved Sværd som ved Vaagen og Beden. Han gjorde Staten stærk igen og drog som Sejrherr ind i Constantinopel.

Da Maximus voldelig havde undertrykt Brittannerne og vundet Sejr over dem, blev han af Soldaterne valgt til Kejser. Han valgte Byen Trier til Opholdssted og dræbte ved Svig Kejser Gratian. Til denne Maximus kom den hellige Martin, der nu var Biskop. I Grations Sted blev Theodosius Kejser over hele Riget, denne store Mand, der havde sat alt sit Haab til Gud. I tryk Tillid til Guds Vink tog han saa Magten fra Maximus og slog ham ihjel.

I Clermont blev Urbicus den første Biskop efter Bispen og Forkynderen Stremonius. Han var af fornem Byrd og havde omvendt sig til Kristus. Han havde en Hustru, der imidlertid efter kirkelig Skik levede som Nonne og uden Omgang med sin Mand, efter at han var blevet Biskop. De førte begge et Liv i Bøn med Almisser og gode Gerninger. Men denne Livsførelse vakte Fjendens Nag — han er jo altid Hellighed fjendsk — og dette Nag brød frem i Kvinden. Han hidsede Attraa til Manden frem i hende og gjorde hende til en ny Eva. Optændt af Vellystens Brand og hyllet i Sydens Mørke gik hun i Nattens Mulm til Bispens Kirkebolig. Her fandt hun alle Døre lukkede. Hun gav sig til at banke paa Døren og raabe: »Kan du da ikke vaagne, Biskop! Saa tag dog Slaaen fra! Hvorfor vil du ikke kendes ved din Mage? Hvorfor er du døv for Pauli Bud? Han har jo skrevet: Vend tilbage til hinanden, at ikke Satan skal friste jer. Se, nu kommer jeg tilbage til dig, og jeg søger ikke til en fremmed Mand, men til min egen.« Og hun blev længe ved paa samme Maade, indtil endelig Bispens Kyskhedsiver kølnedes. Han lod hende komme ind i sit Sengekammer og havde Omgang med hende og bød hende derefter gaa igen. Men senere gik han i sig selv og sørgede over den Synd, han havde øvet, og han søgte hen til et Kloster i sit Stift for at gøre Bod, og efter at han der under Suk og Graad havde sonet, hvad han havde syndet, vendte han tilbage til sin egen By. Da han havde fuldendt sit Livs Løb, gik han bort fra denne Verden. Samlejet havde baaret Frugt; der fødtes en Datter, som levede kysk, i stadig Jomfrustand.

Bispen selv er sammen med Hustru og Datter jordet i en Gravhvælving ved Chantoin ved Siden af den offentlige Vej. I hans Sted blev Legonus Biskop.

Efter hans Død kom den hellige Illidius, en Mand af udmærket Hellighed og fremragende Dyd. Hans Helligheds Glans straaledes saaledes, at hans Ry naaede udenfor hans Stift. Og derfor skete det, at der blev sendt Bud efter ham til Trier-Kejserens Datter, hvem han helbredede for en ond Aand, hvad jeg har omtalt i den Bog, jeg har skrevet om denne Helgens Liv. Det hedder sig, at han var meget gammel og mæt af Dage og rig paa gode Gerninger, da han efter lykkelig at have fuldendt Livet og tilbagelagt Vejen gik bort til Herren og blev gravsat i en Hvælving i Forstaden til Clermont. Han havde en Ærke diakon, der baade hed og var Justus. Da ogsaa han havde fuldendt Livet i gode Gerninger, blev han gravsat ved Siden af sin Herre. Efter den hellige Bekender Illidius's Bortgang skete der ved hans glørrige Grav saa mange Undere, at det er umuligt at opskrive eller blot huske dem allesammen. Hans Efterfølger blev den hellige Nepotianus.

Den hellige Nepotianus var altsaa den 4de Biskop i Auvergne. Fra Trier blev der en Gang skikket Sendemænd til Spanien. En af dem hed Arthemius, en ung kraftig Mand af vidunderlig Visdom og Skønhed. Han blev overfaldet af Feber, og medens de andre drog i Forvejen, blev han ladt syg tilbage i Clermont. Hjemme i Trier havde han lige nylig ved Trolovelsesbaand knyttet sig til en Pige. Den hellige Nepotianus saa til ham og salvede ham med den hellige Olie og ved Guds Hjælp fik han sit Helbred igen. Men da han havde hørt den hellige Mands Forkyndelse af Ordet, glemte han baade sin jordiske Brud og sit eget Gods og giftede sig med den hellige Kirke. Han blev Klerk og vandt et saadant Ry for Hellighed, at han blev den hellige Nepotianus's Efterfølger i det Kald at vogte Gærdet om Herrens Hjord.

Ved samme Tid levede der i Auvergne en Mand ved Navn Injuri-
 osus. Han var af fornem Byrd og meget rig. Han søgte Giftermaal med en jævnbyrdig Pige og havde allerede givet Fæstepenge og fastsat Bryllupsdagen. Hver af dem var Forældrenes eneste Barn. Dagen kom, og Bryllupsfesten fejredes, og som Skik er, lagdes de paa det samme Leje. Men Pigen var meget sørgmodig, hun vendte sig om mod Væggen og græd bittert. »Hvorfor er du saa mod i Hu, aa sig mig,

hvad du fejler,« sagde han. Og da hun intet svarede, blev han ved: »Jeg beder dig ved Jesus Kristus, Guds Søn, forklar mig din Kummer.« Saa vendte hun sig om til ham og sagde: »Om jeg saa skulde græde alle mit Livs Dage, vilde mine Taarer næppe slaa til til at udvaske min grænseløse Sorg af mit Hjerte. Jeg havde sat mig for at give Kristus mit Jomfru-Legem uplettet og urørt af nogen Mand. Men ak, nu har han opgivet mig, saa jeg ikke kan gennemføre mit Forsæt, og jeg har paa denne »yderste Dag«, som jeg aldrig burde have set, mistet det, som jeg lige fra min Barndom har vogtet saa nøje. Se, den udødelige Kristus lovede mig Paradiset i Medgift, men nu har han slaaet op med mig, og jeg maa tage til Takke med et dødeligt Menneske som Ægtefælle, og i Stedet for paa hin Dag at smykke mig med evigt friske Roser skal jeg nu skæmmes af sønderrevne Roser, der tørres og visner. Jeg skulde iføre mig Renhedens Kaabe ved Lammets firdelte Flod, men den Brudedragt, jeg bærer, er mig til Tyngsel og ikke til Ære. Men hvorfor spille Tiden med mange Ord. Ve mig. Jeg haabede at vinde Himlen, og i Dag styrter jeg i Afgrunden. Ak, hvis det var saaledes, min Skæbne skulde blive, hvorfor blev saa ikke mit Livs første Dag min sidste? O, var jeg dog blot gaaet ind ad Dødens Port, før jeg diede den første Næring! Ak, gid mine Ammers kærlige Kys var blevet givet mig paa Ligbaaren. Jeg gyser ved Synet af jordisk Prag, thi jeg ser for mine Øjne Genløserens Hænder gennemstungne for Verdens Frelse, og jeg har ingen Sans for min ædelstensfunklende Brudekrans, naar Frelserens Tornekroner staar for min Sjæls Øje. Jeg ringeagter Jorden, din Jord, saa vid og stor den er, thi jeg attraar alene Paradis, det herlige Paradis. Dine Højenlofte og Svaler er mig modbydelige, naar jeg ser Herren sidde oppe over Stjernerne.« Saaledes græd og klagede hun, og den unge Mand blev rørt og sagde: »Ja, men vore Forældre er jo ædelbaarne Auvergnere, og de har ikke andre Børn end os; det var deres Ønske, at vi skulde komme sammen i Ægteskab for at forplante Slægten, at ikke fremmede skulde arve dem, naar de gaar bort herfra.« Hun svarede: »Verden er intet, Rigdom er intet, denne Verdens Pragt er intet, vort Liv her er intet, nej, vi skal hige efter Livet hisset, som ingen Død afslutter og lukker for, det uforgængelige, det uendelige trygge Liv, hvor man lever i evig Salighed, i et Lys, der ikke slukkes, og hvad mere er end alt dette, i Samvær med Herren selv, med ham for Øje, i stadig salig Nydelse, ophøjet til Englestand, i uforgængelig Glæde.«

Han sagde: »Hvor du taler dejligt. Nu straaler det evige Liv for mig som en funklende Stjerne, og hvis du vil afholde dig fra kødelig Lyst, saa skal jeg være sindet som du.« Hun svarede: »Det er svært for en Mand at være saaledes overfor Kvinder. Dog, hvis du kan, og hvis vi kan leve uplettet her i Verden, saa vil jeg give dig en Del af den Fæstensgave, som min Brudgom, Jesus Kristus, har lovet mig, han hvis Tjenerinde og Brud jeg har lovet at være.« Saa sagde den unge Mand, stærk under Korsets Fane: »Jeg vil gøre, som du siger.« Og de tog hinanden i Haand og sov ind, og de laa igennem mange Aar paa samme Leje, men i prisværdig Kyskhed, hvad der senere blev aabenbaret ved deres Bortgang. Thi da Pigen, da Prøvelsernes Tid var forbi, gik bort til Kristus, og hendes Mand, efter at Ligsalmen var sunget, lagde hende i Graven, sagde han: »Jeg takker dig, Herre Jesus Kristus, evige Herre og Gud, at jeg kan lægge dette Klenodie tilbage i din kærlige Arm ligesaa rent som jeg har faaet det af dig.« Da smilede hun og sagde: »Hvorfor taler du om, hvad du ikke er blevet spurgt om?« Kort efter hendes Jordefærd fulgte han selv efter. Deres Grave laa imidlertid adskilte, hver op til sin Væg, men da skete der et uørt Under, der kundgjorde deres Kyskhed. Da Folk næste Morgen kom derhen, fandt de Kisterne ved Siden af hinanden, skønt de havde været langt borte fra hinanden, da de forlod dem: Graven skulde ikke adskille de døde Legemer, hvis Sjæle var forenede i Himlen. Den Dag i Dag kalder Folk i Egnen dem gerne: de to elskende. Vi har omtalt dem i Mirakelbogen.

I Arcadius's og Honorius's 2det Kejseraar forlod den hellige Biskop Martin af Tours, rig paa kraftige Gerninger og paa Hellighed, de syges gavmilde Hjælper, i sin Alders 81de Aar og sin Bispetids 26de, denne Verden og gik saligt hjem til Kristus. Han døde i Candes, en Landsby i hans Stift, en Søndag Nat ved Midnatstid, i det Aar da Atticus og Cæsarius var Konsuler. Der var mange der, ved hans Død, hørte Salmesang i Himlen, hvad jeg har fortalt udførligt om i første Bog af mit Værk om hans Undergerninger. Den Gang den Guds Helgen var blevet syg i den omtalte Landsby Candes, strømmede Folk til baade fra Poitiers og fra Tours, og da han var død, opstod der et stort Skænderi mellem de to Byers Folk. »Det er vor Munk, han var Abbed hos os; vi har kun laant jer ham, nu vil vi have ham tilbage. I maa være tilfreds med, at I, mens han var Biskop og levede i Verden, har kunnet tale med ham, spise og drikke med ham, styrkes

ved hans Velsignelse og frydes ved hans kraftige Gerninger. Alt dette kan vel være jer nok, vi maa vel have Lov til at tage hans livløse Lig,« sagde Folkene fra Poitiers. Men Folkene fra Tours svarede: »Saa I siger, at vi skal være tilfreds med de Jærtegn, han har gjort blandt os! Nej, I skal vide, at han gjorde flere, mens han var hos jer, end mens han var her. De fleste af hans Mirakler vil vi ikke tale om, men hos jer har han vakt to døde til Live, hos os kun én, og han har for Resten selv mange Gange sagt, at hans Mirakel-Kraft var større, før han blev Biskop end senere. Derfor er det ikke mer end rimeligt, at hvad han ikke har fuldbragt, mens han levede iblandt os, det maa han fuldbringe efter sin Død. Gud har nu en Gang taget ham fra eder og givet os ham. Og hvis gammel Skik skal holdes, saa skal han, om Gud vil, have sin Grav i den By, hvor han blev viet. Og i hvert Fald, hvis I vil hævde, at Klostret har Forret, saa skal I vide, at han først var i Kloster i Milano.« Under dette Skænderi gik Solen ned, og Natten faldt paa. De stillede saa Liget midt i Kirken, lukkede Dørene i Laas, og Folkene fra begge Byer holdt Vagt om det. Det var Poitiers-Folkenes Hensigt, naar Morgenen gryede, at føre Liget bort med Magt. Men den almægtige Gud vilde ikke, at Tours skulde narres for sin egen Værnehelgen. Midt om Natten blev Poitiers-Mændene søvnige, og ikke én af hele Flokken kunde holde Øjnene aabne. Da Tours-Mændene saa, at de var faldne i Søvn, tog de den hellige Mands jordiske Legeme; nogle kastede det ud ad et Vindue, medens andre stod udenfor og tog imod det; derpaa bragte de det ned paa et Skib og sejlede saa, alle ombord, ned ad Floden Vienne, gik derfra over i Loire og lod saa staa til lige til Tours under Salmer og Takkesange. Deres Sang vækkede imidlertid Poitiers-Mændene, og da den Skat, de holdt Vagt om, var borte, maatte de drage hjem med Skamme. — Hvis nogen vil spørge, hvorfor det kan være, at der fra Biskop Cati-anus's Død til den hellige Martin kun var én Biskop, nemlig Litorius, saa skal han vide, at Tours i lang Tid paa Grund af Hedningernes Modstand maatte undvære en Biskops Velsignelse. De Kristne, der den Gang fandtes, maatte fejre deres Gudstjenester i Løndom i afsides Kroge, thi hvis Hedningerne opdagede, at nogen var Kristen, da blev han enten pisket eller halshugget.

Fra Herrens Lidelse til den hellige Martins Bortgang regnes 412 Aar.

Her ender første Bog, der omfatter 5597 Aar, som man regner fra Begyndelsen til den hellige Biskop Martins Bortgang.

Følgende Kapitel af syvende Bog giver en Forestilling om de diplomatiske Sæder ved Merovingerhoffet:

Da Tiden nu kom til Raadsmødet, sendte Kong Childebert Biskop Ægidius, Gunthchramn Boso, Sigevald og mange andre til Kong Gunthchramn. Da de var blevet stedt for Kongen, sagde Bispen: »Allerfrommeste Konge, vi takker den almægtige Gud, at du efter saa mange Trængsler er kommet til dine Lande og Kongedømmet igen«. Ham svarede Kongen: »Ja Ham ske Tak, Kongernes Konge, Herrérnes Herre, som i sin Miskundhed har vist mig den Naade at fuldbyrde dette, men sandelig ikke dig! Det var din Skalkhed og Tro-løshed, der var Skyld i, at mine Lande forrige Aar lagdes øde. Du har aldrig holdt noget Menneske ærlig Troskab. Alle kender dine Rænker, og din Færd viser, at du ikke er en Præst, men en Fjende af mit Rige«. Til disse Ord svarede Bispen intet; han var meget vred. Men saa sagde en af de andre Sendemænd: »Din Brodersøn Childebert beder dig om at tilbagegive ham de Stæder og Landskaber, hans Fader ejede«. Hertil svarede Kong Gunthchramn: »Jeg har jo allerede tidligere sagt jer, at de ifølge vore Overenskomster tilkommer mig, og derfor vil jeg ikke give dem tilbage«. En anden af Sendemændene sagde: »Din Brodersøn beder dig om at udlevere den Troldkvinde Fredegunde, som er Skyld i mange Kongers Død, saa han kan hævne sin Faders, sin Farbroders og sin Farbroders Sønners Død«. Kongen svarede: »Hun kan ikke udleveres til ham, thi hun har en Søn, der er Konge. Men for Resten, hvad I dér siger hende paa, tror jeg ikke er sandt«. Efter disse traadte nu Gunthchramn Boso frem for Kongen, som om han vilde sige noget, men saasom det var rygtedes, at Gundovald offentligt var blevet udraabt til Konge, lod Kongen ham ikke komme til Orde, men udbrød: »Du Fjende af mit Land og mit Kongedømme, du som forleden Aar drog til Orienten for at skaffe os en Ballomer (saaledes kaldte Kongen Gundovald) paa Halsen, din tro-løse Skurk, din Løftebryder!« Gunthchramn Boso svarede: »Du sidder som Konge og Herre paa Kongestol, og ingen tør svare dig paa, hvad du siger. Men jeg er nu alligevel uskyldig i den Sag, og hvis der er en af mine Ligemænd, der i Smug siger mig dette paa, saa lad ham nu træde frem og sige det aabenlyst. Saa, allerfrommeste Konge, maa du overlade det til Guds Dom og lade Gud afgøre Sagen, naar han ser os i aaben Tvekamp paa flad Mark«. Da alle tav stille, sagde

Kongen: »Den Sag maa jo brænde alle i Sjælen, at denne Landstryger bliver jaget bort fra vore Enemærker, han hvis Fader drev en Mølle, han hvis Fader, sandt at sige, levede af at karte og spinde!« Skønt det jo nu nok i og for sig kunde tænkes, at samme Mand drev begge Haandteringer, var der én af Sendemændene, der til disse Kongens Skældsord svarede: »Mener du da, at denne Mand havde to Fædre, baade en Møller og en Uldvæver? Nej, saadan noget Sludder maa du ikke sige. Det er aldeles uhørt, at en Mand kan have to Fædre — undtagen da i religiøs Forstand«. Mange brast i Latter over dette Svar; en af Sendemændene sagde saa: »Nu siger vi dig Farvel, Konge. Du vil altsaa ikke tilbagegive din Brodersøns Landskaber; men saa ved vi, at den Økse er endnu i Behold, der blev hugget i dine Brødres Hoveder. Den vil snart blive svunget over dig og knuse din Hjerneskal«. Og med disse Skældsord gik Sendefærden bort. Kongen var rasende over, hvad de havde sagt, og han bød, at der skulde smides stinkende Hestepærer, Høvlspaner, Strøelse, raadent Hø, ja saagar Gadesnavs i Hovedet paa dem ved deres Bortgang. Oversølede af dette Snavs maatte Sendemændene gaa deres Vej, højlig krænkedede og vanærede.

I Frankernes blodige Krønike hører de to energimættede Dronninger Fredegunde og Brunhild til de mest aktive Kræfter. Gregorius, der tog Parti for den sidste, gør, hvad han kan, for at stille Fredegundes Ugerninger i et saa uhyggeligt Lys som muligt. I følgende Kapitel af niende Bog skildres en Familiescene mellem Fredegunde og hendes Datter:

Rigunthe, Chilperiks Datter, kærede atter og atter paa sin Moder. Hun sagde, *hun* var Herskerinde, men hendes Moder burde egentlig sættes tilbage i Trællekaar. Tit og mange Gange smædede hun hende med Skældsord, ja bankede hende og slog hende i Ansigtet. En Gang sagde saa hendes Moder til hende: »Hvorfor er du saa vred paa mig, min Pige? Se, her er din Faders Gods, som jeg har i Varetægt. Værsgo, gør med det, hvad du vil«. Og hun gik ind i Skatkamret og lukkede en Kiste op, der var fuld af Halskæder og andre kostelige Prydelser. Hun stod længe og trak forskellige Ting op og rakte dem til Datteren, der stod ved Siden af; saa sagde hun: »Aa, jeg er saa træt, stik du nu din Arm ned og tag op, hvad du finder«. Og medens Datteren saa stod med Armen nede i Kisten og trak Ting op af den, greb

GREGORIUS AF TOURS

Moderen Kistelaaget og huggede det ned over Datterens Nakke. Medens hun nu trykkede paa Laaget af al sin Magt og Kantfjælen paa selve Kisten skar sig ind i Struben paa hende, saa Øjnene var lige ved at springe hende ud af Hovedet, skreg en af Pigerne, der var derinde, op og raabte: »Skynd jer at komme, skynd jer, min Herskerinde er lige ved at blive kvalt af sin Moder«. De, der stod udenfor Døren og ventede paa, de skulde komme ud, brød ind i Kamret og frelste saaledes Pigen fra en truende Død og fik hende udenfor. Efter dette blev Fjendskabet mellem dem endnu stærkere, især dog af den Grund, at Rigunthe førte et utugtigt Levned. Der var altid Kævl og Slagsmaal imellem dem.

HØVISK AMOUR

Magister Andreas var Kapellan ved Hofset i Paris og skrev omkring Aar 1200 en Bog, som hed De arte honeste amandi. Titlen antyder, at han stod i Gæld til Ovidius, hvis Raad i Elskovskunsten stod højt i Kurs i Middelalderen. Hans Skrift er et med skolastisk Omhu forfattet Resumé af de Anskuelser om høvisk Kærlighed, der kunde udledes af Trubadurernes Poesi og Ridderromanerne. Hofprædikanteren, der erkender, at hans Formaal er at advare en ung Adelsmand mod Passionernes Magt, giver Eksempler paa, hvordan en amoureux Konversation former sig i forskellige Stænder og Klasser. Den Forening af Pedanteri og Realisme, der udmærker disse Samtaler, findes ogsaa i nedenstaaende Maximer, som en Ridder skal have hentet direkte fra Kong Arturs runde Bord. Man har her en Kodificering af de Love, som gjaldt ved Samtidens Kærlighedsdomstole, og samtidig en Ekstrakt af de Idéer, som i mange Aarhundreder har gennemsyret det franske Galanteri. Hvor meget dette har betydet for Sæderne i aristokratiske, snobbistiske og romantiske Kredse i hele Europa, er det umuligt at afgøre. Det, der ofte ikke har været andet end en mer eller mindre elegant Selskabsleg, er undertiden resulteret i store Tragedier, baade personlige og højliterære.

KÆRLIGHEDSKODEX

1. Ægteskabet kan ikke paaberaabes som gyldig Aarsag til at afstaa fra Kærlighed.
2. Den, som ikke kan bevare Hemmeligheder, kan ikke elske.
3. Ingen kan bindes af Kærlighed til to Personer samtidig.
4. Kærlighed bliver stedse enten stærkere eller svagere.
5. Intet er godt, som en elskende tager fra den anden uden dennes Samtykke.
6. Manden plejer ikke at elske, undtagen han staar i sin fulde Mandskraft.

HØVISK AMOUR

7. Efter den elskendes Død foreskriver man en Enkestand paa to Aar for den overlevende.
8. Ingen maa uden vægtig Grund berøves sin Ret til Kærlighed.
9. Ingen formaar at elske, hvis han ikke drives af Haab om at genelskes.
10. Kærlighed plejer altid at drives paa Døren af Gerrighed.
11. Det sømmer sig ikke at elske den, man vilde skamme sig ved at tage til Ægte.
12. En sand Elsker attraar i sit Hjerte ingen andre Favntag end den elskedes.
13. Naar en Kærlighed er blevet almen bekendt, plejer den sjældent at vare ved.
14. En let Sejr gør Kærligheden foragtelig, en svær gør den dyrebar.
15. Enhver elskende plejer at blegne ved Synet af den elskede.
16. Naar den elskede pludselig viser sig, skælver den elskendes Hjerte.
17. En ny Kærlighed fordriver den gamle.
18. Dyden alene gør et Menneske værd at elske.
19. Hvis Kærligheden formindskes, svinder den hurtigt bort og kommer sjældent til Kræfter.
20. Den forelskede er altid frygtsom.
21. Sand Skinsyge faar altid Kærlighedens Lidenskab til at vokse.
22. Ved en af den elskede vakt Mistanke vokser Skinsygen og Kærlighedens Lidenskab.
23. Mindre sover og spiser den, som plages af Kærlighedstanker.
24. Alle den elskendes Handlinger bunder i Tanker paa den elskede.
25. En sand Elsker anser kun det for lykkeligt, som han tror behager den elskede.
26. Kærligheden kan ikke nægte Kærligheden noget.
27. Den elskende kan aldrig blive mæt af den elskedes Ynder.
28. En ubetydelig Indbildning bevæger den elskende til at nære slemme Mistanker mod den elskede.
29. Den, som optages af altfor umaadeholden Vellyst, plejer ikke at elske.
30. Den sande Elsker fastholder stadig og uden Afbrydelse Billedet af den elskede.
31. Intet hindrer, at en Kvinde kan elskes af to Mænd og en Mand af to Kvinder.

Høvisk Amour År 1200

HØVISK AMOUR

Som Eksempel paa en Kendelse af en Kærlighedsdomstol kan anføres følgende, dateret Maj 1174:

Spørgsmaal: Kan Kærlighed findes mellem Ægtefæller?

Domfældelse af Grevinden af Champagne: Vi erklærer og forsikrer paa de tilstedeværendes Vegne, at Kærligheden ikke kan udøve sin Virkning mellem to Ægtefæller, thi elskende tilstaar gensidigt hinanden alt af fri Vilje, uden at nogen Nødvendighedsgrunde tvinger dem; Ægtefolk derimod har Pligt til at adlyde hinandens Vilje, og derved hindres den ene i at nægte den anden noget.

Maa denne Kendelse, som vi har afsagt efter nøjeste Overlæg og efter Raadførelse med et stort Antal andre Damer, gælde for Eder som uangribelig og i fuld Overensstemmelse med Sandheden.

HALLFRED VANRAADESKJALD

*H*allfred Vanraadeskjalds Saga menes at stamme fra Tiden omkring 1200, altsaa et Par Aarhundreder efter de Begivenheder, der skildres. At Hallfred kaldtes Vanraadeskjald betød, at han var en vanskelig og besværlig Mand at have at gøre med. Han levede midt under Brydningerne mellem Asatro og Kristendom, og de Konflikter, der opstod i den Forbindelse, er skildrede med stor Objektivitet, hvilket er saa meget mere beundringsværdigt, som Sagaens Optegner maa formodes at have tilhørt den gejstlige Stand. Følgende Uddrag giver en Forestilling om de skandinaviske Stormænds Liv i denne Periode, hvor Ridderlighed og Raahed, Formsans og Primitivitet, Romantik og Begærlighed blandes paa en Maade, der ganske vist er særegen, men alligevel minder om andre Brydningstider.

Efter sin ulykkelige Kærlighedsaffære med Kolfinna — hun blev i Hast gift med den ansete Veteran fra Miklagaard Gris — maatte Hallfred begive sig ud paa Rejser og kom til Olaf Tryggvasson, der straks forsøgte at indvi ham i den kristne Lære.

Nu var Hallfred hos Kongen en Tid og digtede et Kvad om ham og bad om Lov til at fremføre det. Men Kongen vilde ikke høre det. Hallfred siger: »Det raader du for, men hvis du ikke vil høre mit Kvad, saa lader jeg de Lærdomme fare, som du lod mig lære; hvad Digtekunst angaar, kan mit Kvad nok maale sig med dem«. Kong Olaf sagde: »Du fortjener sandelig at hedde Vanraadeskjald — saa stejl og stridig som du er — lad mig saa høre Kvadet«. Hallfred fremførte det godt og kraftigt. Det var en Drapa. Da det var til Ende, sagde Kongen: »Det er et godt Digt. Her har du et indlagt Sværd, men vogt det vel, der følger ingen Skede med; lad mig se, om du kan have det i tre Dage og tre Nætter, uden at det volder nogen Men«.

Hallfred takkede med et kort Kvad, men kunde ikke lade være med i andre at prise de gamle Guder. Kongen blev fortørnet og befalede

ham at gøre Bod. Lidt efter lidt digtede Hallfred saa mere og mere kristne Kvad, til Kongen var tilfreds.

I Kongens Hird var to Oplændinge, Brødrene Ottar og Kalf, raske Mænd og vel lidt af Kong Olaf. De var misundelige paa Hallfred og syntes, at han havde alt for stor Yndest hos Kongen. En Aften, da de sad ved Drikken, faldt de i en hvas Strid, og da Kongen, som var til Stede, saa, at Ottar ikke kunde faa nogen Ende paa Trætten med Hallfred, greb han ind til Fordel for Ottar, og saa gik han. Men derefter tog Ordstriden til i Heflighed, og Enden paa den blev, at Hallfred sprang op og huggede Ottar med sin Økse — Hakons-Gaven — saa han døde paa Stedet. Kalf greb Hallfred, og de andre hjalp ham, og saa bandt de ham paa Hænder og Fødder. Der var den Lov, at den Mand, der øvede Drab i Kongens Gaard, selv skulde dræbes. De gik saa til Kongen og sagde, at nu kunde det ses, hvad for en Mand Hallfred var, han havde nok i Sinde at gøre Kaal paa hele Hirdden, og de klagede paa ham, det bedste de kunde, indtil Kongen til sidst sagde, at han skulde dræbes næste Morgen. Saa var Kalf glad. Næste Dag førte de Hallfred ud for at dræbe ham. »Hvor er Kongen?« sagde han. De svarede: »Hvad kommer det dig ved? Du er dømt til at dø«. Saa sagde Hallfred: »Er han død, som jeg slog med Øksen?« Ja, det var han. »Er der nogen her«, sagde Hallfred, »som jeg har gjort godt imod, vil jeg bede ham lønne det ved at føre mig hen i Nærheden af, hvor Kongen er, saa at jeg kan takke ham for den Tid, jeg har været her«. Da viste det sig, som Ordsproget siger, at Ulven er aldrig saa graa, han har jo Venner; der var nogle til Stede, som maatte vedgaa for sig selv, at Hallfred havde gjort godt imod dem, og de førte ham derhen, hvor Kongen og Biskoppen var. Da Hallfred stod over for dem, sagde han: »Mindes I, Herre, at I engang lovede aldrig at slaa Haanden af mig? Bliv nu ikke Løftebryder overfor mig. Der er jo ogsaa den Ting, at du er min Gudfader«. Biskop Sigurd sagde til Kongen: »Lad det nu komme ham til gode«. Kongen gik ind derpaa og bød dem løse ham med det samme. Det skete saa. Kalf var ilde tilfreds dermed.

Hallfred var nu fremdeles i Kongens Hird og skikkede sig saadan, at han stod sig vel der; men Kongen var noget mere tilbageholdende over for ham, betalte dog Drabsbøden for ham.

En Dag gik Hallfred frem for Kongen og knælede ned for ham.

Kongen saa, at han græd, og spurgte, hvad der gik ham saa nær. »Din Vrede«, sagde Hallfred; »den vilde jeg gerne fri mig for«. »Det skal tilstaas dig«, siger Kongen; »du skal drage i Sendefærd for mig nu efter Jul, og vi skal da være forligte, hvis du fører den vel til Ende. Har du det Sværd, som jeg gav dig?« »Det har jeg, Herre, og aldrig er det kommet i Skede«. »Det passer godt, at Vanraadeskjalden har en Kostbarhed, der er lige saa vanskelig at komme til Rette med som han selv«, siger Kongen. »Kan du digte et Vers med Ordet Sværd i hver Linie?« »Jeg skal forsøge det, hvis I ønsker det«, siger Hallfred; »jeg vil gøre alt for at fri mig fra eders Vrede«. »Saa kvæd da«, siger Kongen, og Hallfred kvad:

Et er det Sværd blandt Sværde,
 som rig paa Sværd mig gjorde.
 Svinges blandt Mænd skal Sværdet
 som Sværd-Lyn i Essen hærdet.
 Skænked du Skede til Sværdet,
 skulde til fulde jeg sværde.
 Jeg sværger, du Blot-Mænds Hærger:
 til trende Sværd er jeg værdig.

Kongen takkede ham og sagde, at han var en Mester i Skjaldskab og gav ham en meget smuk Skede. »Og selv om det skulde hænde«, siger Kongen, »at du forsaa dig mod Hirdloven ved ikke at komme til Bords eller i Kirke, saa skal jeg tilgive dig fremfor andre«. Hallfred takkede for de gode Løfter.

Engang spurgte Kongen, hvor Hallfred var henne. Kalf svarede: »Han har vist endnu for Skik at blote i Hemmelighed, og han gaar med et Thors-Billede af Hvalrostand i sin Pung. Han stikker dig Blaar i Øjnene, Herre; du ved ikke rigtig, hvad der bor i ham«. Kongen lod Hallfred kalde til for at svare for sig. Hallfred kom derhen, og Kongen sagde: »Er det sandt, hvad der siges om dig, at du bloter?« »Nej, det er usandt, Herre«, siger Hallfred: »du kan se efter i min Pung; jeg har ikke her kunnet stikke noget til Side, selv om jeg gerne vilde«. Og der fandtes heller ikke noget hos ham af den Slags. »Denne Anklage gjaldt mit Hoved«, siger Hallfred, »og det vil ikke gaa Kalf vel, hvis jeg faar Fingre i ham; een Gang før har han staaet mig efter Livet«. Kongen sagde: »Det er ikke værd, at I to er sammen; Kalf

skal tage hjem til sin Gaard, og du, Hallfred, skal drage i Sendefærd for mig til Oplandene, til Thorleif den Vise. Han vil ikke tage ved Kristendommen, og du skal enten dræbe eller blinde ham. Tag saa mange Mænd med dig, som du vil; jeg lægger min Lykke dertil«. Hallfred sagde, at den Sendefærd ikke var videre fristende, »men det skal dog være, som I vil; jeg ønsker da, at eders Morbroder Jostein drager med mig og dertil de af mine Hirdfæller, som jeg vælger mig, saaledes at vi er fire og tyve i alt«. »Gør, som du synes«, siger Kongen, »men jeg har en Gang før sendt Mænd til Thorleif, uden at Sagen er kommet et Skridt videre ad den Vej, jeg vilde«.

Saa red de fra Kongsgaarden og videre frem, til de kom til en Skov, der laa et lille Stykke fra Thorleifs Gaard. I en Rydning i Skoven stod de af Hestene, og Hallfred sagde: »Her skal I bie paa mig, til Sol gaar op tredje Gang; hvis jeg ikke er kommet tilbage inden den Tid, kan I ride hjem igen«. Jostein tilbød at følge med ham, men det ønskede Hallfred ikke. Han tog Tiggerklæder paa, smurte sig Farve om Øjnene, krængte Øjenlaagene og lavede sig til, saa han ikke var til at kende igen; en Bylt havde han paa Ryggen, deri laa hans Sværd, Kongsgaven.

Saa gik han til Thorleifs Gaard og hen til en Høj, hvor Thorleif sad; det var tidligt paa Dagen. Thorleif besvarede hans Hilsen og spurgte, hvem han var. »Jeg er en fattig Mand«, siger han; »jeg kom til Kongen, og han vilde tvinge mig til Troen, men jeg løb min Vej, uden at nogen saa det — efter at jeg havde dræbt en af Kongens Mænd. Nu vilde jeg bede dig om at tage dig af mig«. Thorleif svarede lidet dertil, men spurgte ham meget ud baade om Land og Havne. Han svarede snildt for sig i alt. Thorleif sagde: »Var der ikke en Mand hos Kongen, der hedder Hallfred?« »Jeg hørte ham nok omtale, men sjældent for det gode«, svarer han. »Den Mand drømmer jeg tit om«, sagde Thorleif; »det er dog ikke noget at fæste sig ved, men jeg faar vel nok en skønne Dag Kongsmænd at se her. Hallfred, ham kan jeg nu ikke blive klog paa, hvad for en Mand han egentlig er, efter det der siges om ham, og hvordan det nu end gaar, saa har Lykken vendt mig sin Ryg«. Thorleif havde en Mistanke om, hvem Manden var, og vilde rejse sig, men Hallfred greb fat i ham og kastede ham ned under sig, da han var meget stærkere end Thorleif. De tumlede ned ad Højen, og Hallfred kom øverst; han satte en Pæl mod Thorleifs ene Øje og stak det ud. Saa sagde Thorleif: »Kongslykke følger dig.

Længe har jeg gjort mig allehaande Tanker om dig, og nu er det kommet for en Dag. Jeg ved, at du har udført Kongens Bud: at blinde eller dræbe mig, men nu vil jeg bede dig, at du under mig mit andet Øje; jeg giver dig en Kniv og et Bælte, begge gode Kostbarheder; de vil være dig til Hjælp, naar det gælder, og det vil du sikkert have nødtigt«. Hallfred sagde, at han ikke vilde bryde Kongens Bud ved at tage Gaver af ham; han vilde hellere paa egen Haand skænke ham det andet Øje. Thorleif takkede ham, og dermed skiltes de. Hallfred gaar til sine Mænd, der blev glade ved at se ham igen. Thorleif gik hjem til Gaarden og fortalte ikke nogen om Overfaldet, før de var langt borte.

Kongsmændene red nu af Sted, indtil de paa deres Vej mødte Kalf. Da sagde Hallfred: »Denne Usling skal slaas ihjel«. »Gør det ikke«, sagde Jostein; »bland ikke Lykke med Ulykke«. Men Hallfred siger: »Her er det gaaet avet til: en brav Mand er lemlæstet, men Niddingen lever —« og han greb Kalf og stak hans ene Øje ud. Kalf teede sig ynkeligt. Hallfred sagde: »Nu viser du dig som den usle Hund, du er«.

Saa red de videre og kom til Kongen. Han sad ved Tavlebordet. De hilste ham. Kongen spurgte, hvad Nyt de bragte, og Hallfred gør Rede derfor. »Det er godt«, siger Kongen; »lad mig se Øjet«. Hallfred viste ham Kalfs Øje. »Hvor fik du det Øje?« siger Kongen. »Det er Thorleifs«. »Nej«, siger Kongen; »du maa have haft mere for, end jeg bød dig«. Saa viste Hallfred Thorleifs Øje frem. »Ja, det er hans Øje«, sagde Kongen, »men saa er det kun halvgjort Gerning«. Hallfred sagde: »Jeg har gjort op med Kalf for det, at han stak mig med Spysodden, da han førte mig frem som dødsdømt«, og han fortæller alt, som det var gaaet til. »Vil du nu drage til Thorleif for anden Gang?« sagde Kongen. »Nej, det vil jeg ikke«, siger Hallfred, »men jeg vil gæste Kalf og stikke hans andet Øje ud«. Kongen sagde, at det nu skulde være godt for denne Gang. Og Hallfred stod nu i stor Ære hos Kongen.

Engang, da Hallfred talte med Kongen, sagde han: »Jeg vilde gerne have Lov til i Sommer at sejle paa Købmandsfærd til Øresund«. »Det skal jeg ikke sætte mig imod«, siger Kongen, »men jeg skulde tro, at du vil være lige saa ivrig efter at komme tilbage til mig som nu efter at rejse bort, og at du vil komme ud for mangt og meget«. »Det vil vise sig«, siger Hallfred. Saa rejste han.

Han havde hørt, at Sigvalde Jarl — Jomsvikingerens Fører — var en stor Høvding. Hallfred kommer til ham og siger, at han har digtet et Kvad om ham. »Hvem er du?« siger Jarlen. Han nævner sit Navn. »Er du Kong Olafs Skjald?« spørger Jarlen. »Det er jeg«, svarer Hallfred, »og jeg vilde gerne have Lov til at fremføre Kvadet«. Jarlen sagde: »Hvorfor skulde ikke det passe sig vel for mig, som Olaf finder Behag i«. Hallfred kvad Digtet, det var et stevløst Æreskvad, en Flok, som det kaldtes. Jarlen takkede ham og gav ham en Guldring, som vejede en halv Mark, og tilbød ham Ophold der. Hallfred takkede for Indbydelsen, »men nu gaar min Vej først til Sverige«. »Som du vil«, sagde Jarlen.

Samme Efteraar sejlede Hallfred Nord paa til Viken, men der led de Skibbrud og mistede meget Gods. Derfra drog Hallfred til Konghelle ved Gøtaelven og var der en Tid. En Dag, da Hallfred gik ude ved Købstævnet, kom en Mand ham i Møde; de hilste paa hinanden, og Hallfred spurgte, hvem han var. Han sagde, han hed Audgisl og lige var kommet hertil fra en Rejse til England; »Penge skorter det mig ikke paa — er du Hallfred Vanraadeskjald?« Ja, det var han. »Jeg har hørt«, sagde Audgisl, »at du har været ude for Pengetab; vil du slaa dig sammen med mig og følges med mig paa Købmandsfærd Øst paa til Gøtland til Vinter? Jeg giver dig ti Mark Sølv for Kompagniskabet, for det er sagt mig, at du er god at have med paa Købmandsfærd«. Det gik Hallfred ind paa.

Vejen var utryg, og mange vendte om. Hallfred og Audgisl drog med fem Kløvheste og en Ridehest videre Øst paa igennem Skovene. En Dag saa de, at en Mand kom dem i Møde. De spurgte om hans Navn. Han hed Anund, var stor af Vækst og sagde, han vilde følge med dem, hvis de betalte ham lidt derfor: »Jeg kender alle Veje her«. Audgisl syntes ikke videre om ham; man kunde aldrig vide, hvad han var for en Karl. Men Hallfred skyndede til, at de skulde tage ham med sig, og saadan blev det, han skulde have tolv Øre Sølv. Hallfred var da i sin fulde Manddomskraft, men Audgisl var noget til Aars. De drog nu fremad, som Vejen faldt. Anund gik forrest, og om Aftenen kom de til en Hytte, hvor farende Folk kunde søge Natte-ly. »Nu har vi tre Ting at gøre«, sagde Hallfred; »du, Anund, skal gaa ud og hente Brændsel, du har en stor Økse; Audgisl skal tænde Ild op, og jeg henter Vand«. »Saa er det bedst at hente rigeligt af Brænde«, sagde Anund, »for her kommer mange, som trænger til

Brændsel«. Det gav Hallfred ham Ret i. Audgisl sagde: »Jeg vilde nu hellere hente Vand, hvis du vilde gøre Ild paa, Hallfred«. »Lad gaa«, siger han. Saa tændte han Ild, og Anund gik for at hente Brænde — saadan som de nu havde aftalt det. Men Hallfred syntes, det trak saa længe ud med dem. Han stod og bøjede sig over Ilden, han havde kastet sit Bælte om sin Hals, deri var en stor Kniv, som man da havde for Skik at gaa med, og den hang ned ad Ryggen paa ham. Saa kommer Anund ind med sin Vedbyrde, han springer straks løs paa Hallfred og hugger til ham med Øksen — med begge Hænder om Skaftet — men ramte Bæltekniven; Hallfred greb ham om Fødderne og paakaldte Gud og sagde: »Hjælp mig nu, Hvide-Krist, hvis du er saa mægtig, som Kong Olaf siger; lad ikke denne Mand gøre det af med mig«. Med Guds Bistand og Kong Olafs Lykke naaede han saa at rette sig op under ham, han løftede Anund i Vejret og slyngede ham i Gulvet med saadan Kraft, at han tabte Sans og Samling, og Øksen røg ham af Haanden. Hallfred havde et lille kort Sværd; det trak han af Skeden, men i det samme kom Anund til sig selv igen. Hallfred spurgte saa: »Har du dræbt Audgisl?« Det tilstod han. Saa satte Hallfred Sværdet igennem ham, slæbte ham ud af Hytten og stængede Døren godt. Om Natten brød Anund løs paa Døren, men Hallfred holdt igen indefra, og saadan gik det til Daggry. Om Morgenen fandt Hallfred Audgisl død henne ved Bækken; han tog hans Kniv og Bælte, som han beholdt, men sørgede vel for den døde efter Skik og Brug. Han forstod nu, at Anund maatte have været en Ildgerningsmand, der slog Folk ihjel for at tage deres Penge, og saa, at her var rigeligt baade af Mønt og Varer. Hallfred kvad:

Paa Vildmarks Veje gav jeg
 mit hvide Sølv til Manden;
 uden falske Fund i Sindet
 jeg fulgte trygt den fremmede.
 Men da Helvedhunden brugte
 som Huggeblok min Rygrad,
 svandt Gulvet under Svæklingens Fødder,
 mit Sværd hans Tarme gæsted.

Saa red han Øst paa over Fjældet og fandt med Nød og næppe Vej.
 En Aften hørte han Lyd af en Skovhuggers Økse og red derhen.
 Han kom til en Rydning, og der stod en Mand og huggede Brænde.

Han saa ud til at være Bonde, var rødskægget, mørk i Huden, ikke hyggelig at se paa. Manden hilser paa ham, og Hallfred spørger, hvem han er. Han hed Bjørn, sagde han, »og vil du ikke med hjem til mit?« Hallfred tager mod Indbydelsen. Bjørn var meget venlig mod Gæsten. Bonden laa i en Alkove, Hallfred i en anden, lukket ud til Stuen med et Forhæng. Han havde Mistanke til Bjørn og rejste sig op bag Forhænget og havde draget Sværdet, Kongsgaven, og i det samme stak Bjørn med sit Sværd ind i Alkoverummet, men Hallfred huggede ham Banehug. Bondekonen kaldte Folk til og sagde, de skulde gribe Voldsmanden. De gik løs paa ham og kastede Klæder over hans Vaaben, og saa blev han greben og bunden. Der blev nu sendt Bud til en Mand ved Navn Ubbe. Han havde en Broder, Thore, der var Høvding dér, og hvis Datter, Ingeborg, Audgisl havde været gift med — en ualmindelig dygtig Kvinde. Folk kommer nu til for at dømme Hallfred, blandt andre Thore og Ubbe og Ingeborg, og de blev enige om at dræbe Hallfred til Blot. Han gik nu hen til Ingeborg, hilste paa hende og sagde, at han havde nogle Ting, som Audgisl havde sendt hende. Hun kendte dem.

Paa Vers og Prosa berettede han siden om sine Oplevelser, blev troet og fik Opvejsning ved, at Røveren Anunds rige Efterladenskaber tilkendtes ham.

Hallfred fattede Kærlighed til Ingeborg og friede til hende. »Det er ikke saa lige en Sag: du er Kristen og Udlænding; men gaa hen og tal med min Fader, hvis du vil.« Det gør han, og lægger det hele frem for Thore, og de kommer til god Enighed. Saa blev da Hallfred gift med Ingeborg; der var et godt Forhold imellem dem og megen Velstand til Huse, og Hallfred stod dér i stor Ære og Anseelse. Hans kristne Tro viste sig væsentligst i, at han blæste Korsets Tegn over sin Drik, før han drak; syngte til Guds Lov gjorde han sjælden.

Efter et Besøg hos den svenske Kong Oluf, som ogsaa velvilligt lyttede til et Lovprisningskvad, boede Hallfred med sin Hustru i hendes Hjembygd. I det tredie Aar viste Olaf Tryggvasson sig for ham i Drømme og bebrejdede ham, at han svigtede sin Konge og sin Tro. Hallfred vendte da tilbage til det norske Hof, lod sin Hustru og sine Sønner døbe og gjorde Bod for sit Liv blandt Hedningerne ved

at digte et Kvad. Senere døde Ingeborg, og om Foraaret sejlede Hallfred til Island, hvor han straks opsøgte Gris' Gaard.

Kolfinnas Faarehyrde kom og fortalte, at tolv ridende Mænd var paa Vej mod Sæterhytten, og de havde alle Klæder af farvet Stof. »De er vel redet vild«, siger hun. »Nej«, siger han, »det ser ud til, at de kender Vejen godt.« De kommer saa til Sæterhytterne. Kolfinna tager venligt mod Hallfred og spørger om Nyt. »Lidet Nyt er der at melde,« siger han, »men der bliver nok Stunder til at fortælle dig det; vi bliver her i Nat.« »Jeg saa hellere,« siger hun, »at du tog over til Vinterhusene, og jeg skal give dig en Vejviser.« Men han vilde blive dér. »Vi skal give jer Mad,« sagde hun, »hvis det er det, I ønsker.« Saa stiger de af Hestene, og om Aftenen, da de havde spist, sagde Hallfred: »Det tager jeg for mig selv: at ligge hos Kolfinna, og mine Fæller giver jeg Lov at skikke sig, som de vil.« Der var flere Sæterhytter, og det siges, at hver af dem fik sig en Kone for Natten. Men da Hallfred og Kolfinna kommer i Seng, spørger han, hvordan det var med Kærligheden mellem hende og Gris. Hun sagde, at det stod vel til. »Det kan jo være,« siger Hallfred, »men de Viser, du har digtet til Gris, synes mig dog at tyde paa noget andet.« Hun sagde, at hun ingen Viser havde digtet. »Jeg har kun været her en kort Stund,« siger han, »men jeg har hørt Viserne.« »Lad mig høre,« siger hun, »hvordan det Digt er, som jeg faar Skyld for.«

Hallfred foredrog nu flere kombinerede Kærligheds- og Nidviser, hvori poetisk Hyldest til Kolfinna blandedes med bidende Haan mod Gris paa Grund af hans høje Alder, svage Kræfter, frastødende Udseende og komiske Navn. Kolfinna blev mere og mere fortørnet og vilde ikke modtage den Kappe, som Hallfred bød hende i Afskedsgave. Efter at han var redet bort med et gaadefuldt Smil paa Læben, kom Gris til Sæteren, hvor han fandt sin Hustru dybt nedbøjet og alt i Uorden. Mod Kolfinnas Raad satte han efter de bortdragende Gæster, kastede sit Spyd mod Hallfred, som slyngede det tilbage og dræbte en af Gris' Mænd. I Bod for alt dette krævede Gris to Ringe, Jarlens Gave og Kongens Gave. Hallfred svarede, at det var det sidste, han vilde gøre, og saa skiltes de. Hallfred fortsatte med at gøre Kærlighedsviser til Kolfinna og Nidviser om Gris, og til sidst blev de enige om en Holmgang. Natten før den fastsatte Dag viste Olaf

Tryggvasson sig for Hallfred og advarede ham mod at kæmpe i en uretfærdig Sag.

Hallfred vaagner og grunder over det, der er hændt ham i Drømme, og fortæller det til en Mand, der var sammen med ham. »Nu er du nok bange for Grisen,« siger han, »og det havde været bedre, om du havde valgt en fredelig Afgørelse tidligere, da han foreslog det; nu vil dine Uvenner lægge det saadan ud, at du ikke tør gaa i Holmgang.« Hallfred sagde: »Enhver kan tage det, som han vil; Kong Olafs Raad maa jeg følge; et bedre kan jeg ikke faa.«

Om Morgenens gik han ud til Højen og saa nogle Mænd i farvede Klæder komme ridende derhen imod. Han spurgte da, hvad de havde at sige, og de fortalte ham, at Kong Olaf var død. Hallfred blev som slaaet af Lynilden, gik straks hjem til sin Bod i stor Sorg og lagde sig til Sengs.

Gris' Mænd sagde, at saadan bar ingen ærekær Mand sig ad. Men Gris svarer: »Det forstaar I ikke. Selv om Kongen af Miklagaard ikke viste mig helt saa stor Ære, saa er der dog ikke noget, der er gaaet mig saa nær som den Tidende, at jeg havde mistet min Høvding. Stærk er Kærligheden til ens Herre og Høvding, og det er godt, at jeg ikke skal kæmpe mod Kongslykken, som følger Hallfred. Jeg ønsker, at Thorkel skal dømme, som aftalt var.«

Thorkel dømte saaledes, at Drabet paa en af Gris' Mænd og Fornærmelserne mod Kolfinna skulde sones ved, at Kolfinnas Bror dræbte Hallfreds Bror, men for »Gris-Viserne« skulde Hallfred bøde ved at give Gris en Ring. Hallfred gav modvilligt efter og drog siden vidt omkring, uden at Sorgen over Kong Olafs Død forlod ham.

Han drog af Sted, og de lagde ind i en lille skjult Vig. Hallfred hørte da, at Erik Jarl opholdt sig kort herfra oppe i Land, og han satte sig for at dræbe Jarlen, selv om det ogsaa skulde koste ham selv Livet. Om Natten drømte han, at Kong Olaf kom til ham og sagde: »Ingen Gavn gør du ved det, du har i Sinde, digt hellere en Drapa om Jarlen.« Næste Morgen gik Hallfred op til den Gaard, hvor Jarlen var, og ind i den Sal, hvor Jarlen sad ved Drikken. Men der var nogle, der kendte Hallfred, han blev greben og ført for Jarlen. Og Jarlen vilde lade ham dræbe, fordi han havde lemlæstet Thorleif den

Vise, og bød at lægge ham i Lænker. Men da man kom med Lænkerne, greb Hallfred fat i dem og rev dem fra den, der skulde lægge dem paa ham, og slog ham i Hovedet, saa at han døde paa Stedet. Jarlen bød nu at dræbe ham med det samme, saa at han ikke gjorde mere Fortræd. Men en gammel Mand rejste sig nede paa Bænken, gik frem for Jarlen og bad ham unde Hallfred Livet; det var Thorleif den Vise. Da sagde Jarlen: »Det har han mindst af alt fortjent, at du beder for hans Liv. Mindes du ikke, at det var ham, der lemlæstede dig?« Thorleif svarer: »Jeg ønsker, Herre, at Hallfred skal slippe med Livet.« Jarlen sagde, at det skulde være, som han vilde. Thorleif tog Hallfred i sin Flok, og han sagde til ham: »Ønsker du, at jeg skal dømme mellem Jarlen og dig?« Det vilde Hallfred gerne. »Saa skal du digte et Kvad om Jarlen, og det skal være gjort inden tre Dage«. Og da de tre Dage var omme, fremførte Hallfred sit Kvad, der begynder saaledes:

Kvadet kvædes med Rette,
Kampraske! til din Hæder.

Jarlen lønnede ham godt for Kvadet, »men jeg vil ikke have dig, Olaf Tryggvassons Skjald, her hos mig.« Thorleif bød ham hjem til sig, og derhen drog han. Han lærte Thorleif at kende som en rask og brav Mand.

Sorgen over Kong Olaf gjorde, at Hallfred ikke fandt Glæde ved noget, og han begav sig stadig ud paa Rejser. Paa en Sørejse, som han foretog sammen med sin Bror Thorvald og sin Søn Hallfred, blev han i haardt Vejr haardt saaret af Bommen. Han følte, at det var ude med ham, og digtede endnu en Kærlighedsvisе om Kolfinna.

Da saa de en Kvinde komme gaaende efter Skibet. Hun var stor og klædt i Brynje. Hun gik paa Bølgerne som paa Land. Hallfred vendte Blikket derhen og saa, at det var hans Fylgje. Han sagde: »Brudt er nu alt mellem dig og mig.« Hun sagde: »Vil du, Thorvald, tage imod mig?« Det vilde han ikke. Men den unge Hallfred sagde: »Jeg vil tage imod dig.« Saa forsvandt hun. Hallfred sagde saa: »Dig, min Søn, vil jeg give Sværdet Kongsgaven, men de andre gode Ting skal lægges hos mig i min Kiste, hvis jeg dør her paa Skibet.« Saa kvad han:

HALLFRED VANRAADESKJALD

Hvas af Tunge og vælig
var jeg i karske Ungdom.
Frejdig jeg fristed Døden,
om Frelse var Sjælen trygget.
Hvorhen jeg vandrer fra Livet
— kun Helvede Frygt mig volder —
derfor raader Gud-Drotten.
Døden paa hver Mand bier.

Kort efter døde han. Han blev lagt i en Kiste og hans dyre Ting, Kappe, Hjælm og Ring med ham. Saa blev Kisten sænket i Søen. Den drev i Land ved Suderøerne, paa Helligøen, og Abbedens Svende fandt den. De brød Kisten op, stjal det, der havde Værd, og sænkede Liget ned i en stor Sump. Men den følgende Nat drømte Abbeden, at Kong Olaf kom til ham; han saa vred ud og sagde, at det var onde Svende, han havde; »de har brudt min Skjalds Kiste op, røvet, hvad der var, og bundet en Sten om Halsen paa den døde. Nu skal du faa dem til at tilstaa alt, ellers skal I rammes af Ulykkesundere.« Saa blev Svendene grebne, og de gik ved, og slap med Livet. Hallfreds Lig blev ført til Kirken og begravet med Ære. Af Ringen blev gjort en Kalk, af Kappen et Alterklæde, af Hjælmen Kertestager.

NESTORS KRØNIKE

Nestorkroniken er et af de vigtigste Kildeskrifter til Ruslands ældre Historie og har speciel Interesse for os derved, at den temmelig indgaaende behandler Nordboernes Bravader og Bedrifter i Østerled. Som dens Forfatter opgiver Traditionen Munken Nestor i Kiev, der levede fra Midten af det 11. Aarhundrede til Begyndelsen af det 12. Aarhundrede. I den russiske Original indledes Fremstillingen med Syndfloden og slutter Aar 1110; Repræsentanterne for den moderne Historieskrivning plejer at mene, at Kronikørens eller Kronikørernes Opgivelser og Skildringer er mest troværdige i Beskrivelsen af samtidige Begivenheder, en Hypotese, som selv en Lægmand turde kunne billige.

Fra Nestorkroniken hentede den svenske Digter Erik Johan Stagnelius Motivet til sit Epos »Vladimir den Store«.

Aar 6493 gik Vladimir tilligemed sin Morbroder Dobrynja mod Bulgarerne i Skibe og førte Torkerne med langs Flodbredden til Hest og overvandt Bulgarerne. Dobrynja sagde til Vladimir: »Jeg har set deres lænkedede Trælle, de har alle Støvler paa; her kan de nok næppe betale os Skat; lad os gaa at søge saadanne, som gaar i Bastsaal«. Og Vladimir sluttede Fred med Bulgarerne, og begge Parter stadfæstede Freden med Ed, og Bulgarerne sagde: »Der skal være Fred mellem os saa længe, indtil Sten begynder at svømme ovenpaa Vand, og Humle begynder at synke til Bunds.« Og Vladimir kom tilbage til Kijev.

Aar 6494 kom Bulgarer af muhamedansk Tro og sagde: »Du er en vis og forstandig Fyrste, men du kender ikke Guds Lov; du skulde tro paa vor Lære og tilbede Muhamed.« Og Vladimir sagde: »Hvorledes er da eders Tro?« Og de sagde: »Vi tror paa Gud, og Muhamed har lært os, at vi skal omskære vore hemmelige Legemsdele og ikke spise Flæsk og ikke drikke Vin, og efter Døden skal vi leve i Fryd og Gammen med Kvindfolk, thi Muhamed giver enhver halv-

fjerdsindstyve skønne Kvinder at vælge imellem, og alle disses Skønhed samler han og lægger i den ene, som vælges, og hun bliver den dødes Kone; men ogsaa her i Verden, siger han, bør man have mangfoldig Kærlighedslyst, og hvo som er fattig her i Verden, bliver det ogsaa hisset,« og megen anden Løgn, som ikke kan opskrives for Skams Skyld. Men Vladimir hørte paa dem, thi han holdt selv meget af Kvinder og hørte med Fornøjelse om den megen Utugt, men det behagede ham ikke, at man skulde omskære sig og ikke spise Flæsk, og det om Drikken mishagede ham aldeles, og han sagde: »For Russerne er Drik en Glæde, og uden det kan vi ikke leve.« Og derefter kom der Tyskere og sagde: »Vi er hidsendte af Paven, og Paven lader dig sige: Dit Land er lige som vort Land, men din Tro er ikke som vor Tro, thi vor Tro er Lyset; vi tilbeder Gud, som har skabt Himlen og Jorden og Stjernerne og Maanen og alt levende, men eders Gud er Træ.« Og Vladimir sagde: »Hvorledes er eders Bud?« Og de sagde: »At faste efter Evne, og naar en drikker eller spiser, saa maa det ske til Guds Ære, det har vor Lærer Paulus sagt!« Men Vladimir sagde til Tyskerne: »Gaa hjem igen! Det har vore Fædre ikke antaget.« Da de kozariske Jøder hørte dette, kom de og sagde: »Vi har hørt, at Bulgarerne og de Kristne har været hos dig for at lære dig hver sin Tro. De Kristne tror paa en, som vi har korsfæstet, men vi tror paa Abrahams, Isaks og Jakobs eneste Gud.« Og Vladimir sagde: »Hvorledes er eders Lov?« Og de sagde: »At omskære sig og ikke at spise Flæsk eller Harekød og at helligholde Sabbaten.« Men han sagde: »Hvor er da eders Rige?« Og de sagde: »I Jerusalem.« Og han sagde: »Saa har I det vel ogsaa der endnu?« Men de sagde: »Gud vrededes paa vore Fædre og adspredte os i Landene for vore Synders Skyld, og vort Land blev givet de Kristne.« Men han sagde: »Hvorledes kan I da lære andre, naar I selv er forkastede af Gud og adspredte? Dersom Gud havde elsket eder, saa var I ikke blevet adspredte i fremmede Lande; eller mener I maaske, at vi skulde udsætte os for det samme?« Derpaa sendte Grækerne en Filosof til Vladimir, og han talte saaledes: »Vi har hørt, at Bulgarerne har været hos dig for at lære dig at antage deres Tro; deres Tro besudler Himmel og Jord, og de er forbandede fremfor alle Mennesker og er blevet Sodoma og Gomorra lige, paa hvilke Gud lod regne gloende Sten og nedsænkede dem, og de sank, og saaledes venter ogsaa Fordærvsens Dag disse, naar Gud kommer

for at dømme Verden og fordømmer alle, som gør ulovlige Ting og bedriver urene Gerninger; thi disse fører deres Ekskrementer til Munden og smører deres Skæg med dem til Muhameds Ære. Kvinderne begaar lignende Vederstyggeligheder, og andre, der er endnu værre, idet de indtager Sperma.«

Da Vladimir hørte dette, spyttede han paa Jorden og sagde: »Fy for en Ulykke!« Og Filosoffen sagde: »Ogsaa det har vi hørt, at her har været Bud fra Rom, for at I skulde lære deres Tro; deres Tro er kun lidet affalden fra vor: de bruger usyret Brød i Sakramentet, det vil sige Oblater, hvilket Gud ikke har lært, thi han har befalet at bruge Brød, og han uddelte det selv til sine Apostle og sagde: Dette er mit Legeme, der brydes for eder; saaledes tog han ogsaa Kalken og sagde: Dette er mit Blod, det nye Testamentes; men dette gør de ikke; de er ikke nøjagtige i deres Tro.« Og Vladimir sagde: »Her har ogsaa været Jøder hos mig, og de sagde: Tyskerne og Grækerne tror paa en, som vi har korsfæstet.« Og Filosoffen sagde: »Ja visselig tror vi paa denne, thi dette har Profeterne forudsagt, at Gud skulde fødes, og andre Profeter, at han skulde korsfæstes og begraves og paa den tredie Dag opstaa og fare til Himlen; men de har ihjelslaaet nogle Profeter og sønderrevet andre. Men da disses Spaadom gik i Opfyldelse, steg han ned paa Jorden og led Korsfæstelsen og opstod og for til Himlen. Men han ventede paa hines Omvendelse i seks og fyrretyve Aar, og de omvendte sig ikke, og han sendte Romerne over dem, og de ødelagde deres Byer og adspredte dem over Alverden, og nu trætter de i fremmede Lande.« Og Vladimir sagde: »Hvorfor steg Gud ned paa Jorden og underkastede sig saadan Lidelse?« Og Filosoffen sagde: »Dersom du vil høre det, saa skal jeg fortælle fra Begyndelsen af, hvorfor Gud steg ned paa Jorden.« Vladimir sagde: »Det vil jeg gerne høre!« Og Filosoffen begyndte at tale saaledes: »I Begyndelsen skabte Gud Himlen og Jorden paa den første Dag.«

Vladimir sagde: »Hvorfor blev han født af en Kvinde og korsfæstet paa Træ, og hvorfor lod han sig døbe med Vand?« Han svarede: »Fordi ligesom Menneskeslægten fra først af syndede ved en Kvinde, da Djævlen bedrog Adam og Eva, og han mistede Paradiset, saaledes gengældte Gud Djævlen paa samme Maade, idet Djævlen første Gang blev overvundet ved en Kvinde, eftersom Adam forhen havde

tabt Paradiset ved en Kvinde; derfor aabenbarede Gud sig i Kødet fra en Kvinde og bød de troende at gaa ind i Paradiset. Men Grunden til, at han blev korsfæstet paa Træ, var denne: Da Mennesket var blevet landflygtig fra Paradiset efter at have plukket af et Træ, saa modtog Gud ogsaa Lidelsen paa et Træ, for at Djævlens skuld overvindes ved Træ, og de retfærdige faa det evige Liv ved Træ. Men Fornyselsen sker ved Vand, fordi Gud, da Synderne i Noahs Tid var blevet mangfoldige blandt Menneskene, havde ført en Vandflod over Jorden og druknet Menneskene i Vand; derfor sagde Gud: Efterdi jeg har ødelagt Menneskene med Vand for deres Synders Skyld, saa vil jeg nu igen rense Menneskene for deres Synder med Vand; thi den jødiske Æt rensede sig i Havet for Ægyptens onde Skik, efterdi Vandet var den første Begyndelse til alt, thi det hedder: Guds Aand svævede over Vandet; derfor døbes der ogsaa nu med Vand og Aand. Det første Forbillede var Vand, ligesom siden Gideon gav et saadant Forbillede: da der kom en Engel til ham og befalede ham at gaa mod Midianiterne, saa gjorde han Prøve og sagde til Gud, idet han lagde et Skind paa en Tærskelplads: Lad os se, om der bliver Dug paa hele Marken og tørt paa Skindet; og det skete saa. Dette var et Forbillede paa, at de andre Folkeslag forhen havde Tørke, og Jøderne havde Dug, men siden har vi faaet Dug i andre Lande, hvor den hellige Daab er, men hos Jøderne er der Tørke. Ogsaa Profeterne har forkyndt, at Fornyselsen skulde ske ved Vand. Men da Apostlene lærte over Alverden at tro paa Gud, har vi Grækere antaget deres Lære, og paa den tror Alverden. Men Gud har bestemt en Dag, paa hvilken han vil komme ned fra Himlen og dømme levende og døde og give enhver efter hans Gerninger, de retfærdige Himmeriges Rige og usigelig Herlighed, Glæde uden Ende og aldrig i Evighed at dø, men Syndere Pine i Ild og en Orm, som aldrig sover, og der skal ikke være Ende paa deres Kval. Saadanne skal deres Kvaler være, som ikke tror paa vor Gud Jesus Kristus; den, som ikke døbes, skal pines i Ilden.« Da han sagde dette, viste han Vladimir et Tæppe, hvorpaa Herrens Dom var malet, og viste ham paa højre de retfærdige, som med Glæde gik ind i Paradiset, og paa venstre Synderne, som gik ind til Kval. Og Vladimir sagde med et Suk: »Vel er det for dem paa højre, men ilde gaar det dem paa venstre!« Men han sagde: »Dersom du vil stilles paa højre med de retfærdige, saa lad dig døbe!« Og Vladimir lagde dette paa sit Hjerte og sagde: »Jeg vil

vente en liden Stund endnu, da jeg vil have Underretning om alle Religioner.« Men Vladimir gav denne Mand rige Gaver og sendte ham hjem med stor Ære.

Aar 6495 sammenkaldte Vladimir sine Bojarer og Byens Ældste og sagde til dem: »Se, her kom Bulgarer til mig og sagde: antag vor Religion! Derefter kom der Tyske, og de priste ogsaa deres Religion; efter dem kom der Jøder og nu tilsidst kom der ogsaa Grækere, og de lastede alle andre Religioner og roste deres egen og talte og fortalte meget om Verdens Begyndelse og Alverdens Væsen; og de talte godt for sig, og det er underligt at høre paa dem, og man kan ikke andet end høre dem med Fornøjelse; og de siger, at der er en anden Verden, og hvis nogen, siger de, træder over til vor Religion, saa skal han, naar han dør, opstaa igen og aldrig i Evighed mere dø, men træder han over til en anden Religion, saa skal han brænde i Ild i den anden Verden. Hvad siger I nu derom? Hvad raader I til?« Bojarerne og de Ældste sagde: »Du ved, Fyrste, at ingen laster sit eget, men derimod roser det; vil du udforske Sagen rigtig, saa har du jo dine Folk; send dem ud og lad dem udforske hver Nabos Gudstjeneste, og hvorledes hver tjener Gud.« Denne Tale behagede Fyrsten og alle Folk, og de udvalgte gode og forstandige Mænd, ti i Tallet, og sagde til dem: »Gaa først til Bulgarene og udforsk deres Tro og Gudstjeneste.« Og de gik og kom og saa deres hæsle Gerninger og deres Tilbedelse i Moskeen. Og de kom tilbage til deres Land, og Vladimir sagde: »Gaa nu ogsaa til Tyskerne og giv ligeledes Agt og gaa derfra til Grækerne.« Og de kom til Tyskerne, og da de havde set deres Gudstjeneste, gik de til Constantinopel og kom ind til Kejseren. Og Kejseren spurgte dem ud, hvorfor de var kommet, og de bekendte for ham alt, hvad der var sket. Og da Kejseren hørte det, blev han glad og gjorde stor Ære af dem den Dag. Og den næste Morgen sendte han Bud til Patriarken og lod sige: »Her er kommet Russere for at lære vor Tro at kende; hav Kirken og Koret vel beredt og klæd dig selv i Højtidsdragt, at de kan se vor Guds Herlighed!« Da Patriarken hørte dette, befalede han at sammenkalde Koret; de holdt Tjeneste efter de store Højtidsdages Skik, brændte Røgelse og anstillede Sange og Kor. Og en Mand gik med Russerne til Kirken, og man gav dem en god Plads og viste dem Kirkens Skønhed og lod dem høre Sangen og forklarede dem Biskoppens Tjeneste og Diakonernes Tjeneste og Betydningen af det hele. Og de var i

Henrykkelse og Beundring og priste denne Gudstjeneste. Og Kejserne Basilios og Constantin kaldte dem til sig og sagde: »Nu kan I rejse hjem!« og sendte dem hjem med rige Gaver og stor Ære. Og de kom hjem til deres Land, og Fyrsten sammenkaldte sine Bojarer og de Ældste. Og Vladimir sagde: »Se, nu er vore Afsendinge kommet tilbage; lad os nu høre af dem, hvorledes det er gaaet.« Og han sagde til dem: »Tal nu her i mine Mænds Nærværelse!« Og de sagde: »Vi kom til Bulgarerne og saa, hvorledes de beder i deres Tempel eller Moske; der staar de uden Bælte, og en bøjer sig og sætter sig paa Hug og drejer Øjnene hid og did, som han var gal, og det er der ingen Fornøjelse ved, men kun Sorg og stor Stank; deres Religion dur ikke. Saa kom vi til Tyskerne og saa dem udføre megen Gudstjeneste i deres Kirker, men Skønhed saa vi ikke noget til. Men saa kom vi til Grækerne, og de førte os derhen, hvor de tjener deres Gud, og vi kan ikke sige, om vi har været i Himlen eller paa Jorden, thi saadan Herlighed og Skønhed findes ellers ikke paa Jorden, og vi tænker ikke at fortælle det, men det ved vi kun, at der er Gud til Stede blandt Menneskene, og deres Gudstjeneste overgaar alle Landes. Vi kan aldrig glemme den Herlighed, thi naar et Menneske engang har faaet Smag paa noget rigtig sødt, saa finder han siden alt andet besk, og saaledes vil det ogsaa gaa os her.« Og Bojarerne svarede og sagde: »Dersom den græske Religion var daarlig, saa vilde din Bedstemoder Olga, som var visere end alle andre Mennesker, ikke have antaget den.« Og Vladimir svarede og sagde: »Hvor skal vi lade os døbe?« Og de sagde: »Hvor du vil.«

Og efter et Aars Forløb, i Aaret 6496, gik Vladimir med Krigsfolk mod den græske By Cherson, og Chersoniterne lukkede sig inde i Byen, og Vladimir stillede sig lige overfor Byen ved Havnen i et Pileskuds Afstand, og de kæmpede tappert fra Byen. Men Vladimir holdt Byen indesluttet, og Folk i Byen led Nød. Og Vladimir sagde til Borgerne: »Dersom I ikke overgiver eder, saa bliver jeg staaende her i tre Aar;« men de vilde ikke høre noget derom. Men Vladimir ordnede sine Folk og lod opkaste en Vold imod Byen. Men alt som de opkastede den, gravede Chersoniterne sig ud under Stadsmuren og stjal den opkastede Jord, som de førte ind og opdyngede midt i deres By. Men Krigsfolkene opkastede Volden paany, og Vladimir blev staaende. Og se, en chersonitisk Mand ved Navn Anastasios afskød en Pil og havde skrevet saaledes paa Pilen: »Den Brønd, som er bag dig

mod Øst, fra den kommer Vandet i Rør; grav der og afskær det!« Da Vladimir hørte dette, saa han til Himlen og sagde: »Dersom dette fuldbyrdes, saa lader jeg mig selv døbe.« Og han lod straks grave der tværs over Rørene, og Vandet blev afskaaret, og Folk forgik af Vandmangel og overgav sig, og Vladimir drog ind i Byen med sit Følge. Og Vladimir sendte Bud til Kejserne Basilios og Constantin og lod sige: »Se, jeg har taget eders berømte By, men jeg hører, at I har en Søster, som er Jomfru; hvis I ikke giver mig hende til Ægte, saa vil jeg gøre det samme ved eders By, som jeg har gjort ved denne By.« Da Kejserne hørte dette, blev de bedrøvede og gav Besked, idet de lod sige: »Det sømmer sig ikke for kristne Kvinder at gifte sig med Hedninger eller for deres Frænder at bortgifte dem paa saadan Vis; lader du dig døbe, saa skal du faa hende, og du skal vinde Himmeriges Rige og blive af een Tro med os, men vil du ikke gøre dette, saa kan vi ikke give dig vor Søster.« Vladimir sagde til Kejsernes Sendebud: »Sig til Kejserne, at jeg vil lade mig døbe; jeg har alt før disse Dage lært eders Religion at kende; eders Tro og eders Gudstjeneste er mig kær; de Mænd, vi havde sendt, har forklaret mig alt.« Da Kejserne hørte dette, blev de glade; de fik deres Søsters Minde, hvis Navn var Anna, og sendte Bud til Vladimir og lod sige: »Lad dig døbe, saa skal vi sende vor Søster til dig.« Men Vladimir svarede: »Lad dem, der kommer med eders Søster, døbe mig!« Kejserne indvilgede heri og sendte deres Søster tillige med nogle høje Embedsmænd og Præster. Men hun vilde nødig gaa og sagde: »Jeg gaar i Fangenskab! Det var bedre for mig at dø her!« Og hendes Brødre sagde til hende: »Men naar nu Gud ved dig vil omvende det russiske Land, og du kan befri Grækenland for en skrækkelig Krig? Ser du ikke, hvor meget ondt Russerne har gjort Grækerne? Og dersom du nu ikke gaar, saa vilde de gjøre det samme imod os.« Og med stor Nød fik de hende bevæget. Og hun satte sig i Skibet, kyssede sine Slægtninge med Graad og drog over Havet. Da hun kom til Cherson, gik Chersoniterne hende underdanigt i Møde, førte hende ind i Byen og lod hende bo i Paladset. Men Gud havde føjet det saa, at Vladimir paa samme Tid havde faaet en Øjensygdом, saa at han var ganske blind og var meget nedslaaet derover. Og Kejserdatteren sendte Bud til ham og lod sige: »Dersom du vil helbredes, saa lad dig hurtig døbe; gør du ikke det, saa bliver du aldrig helbredt.« Da Vladimir hørte dette, sagde han: »Dersom dette bliver Sandhed, saa

er visselig de Kristnes Gud stor!« Og han forlangte at døbes. Biskoppen af Cherson og Kejserdatterens Præster kundgjorde det for Folket og døbte Vladimir; og da Præsten lagde Hænderne paa ham, fik han pludselig sit Syn. Men da Vladimir mærkede sin pludselige Helbredelse, prisede han Gud og sagde: »Nu har jeg først lært den sande Gud at kende!« Og mange af hans Følge, som saa dette, lod sig døbe. Men han blev døbt i St. Basillii Kirke, som ligger midt i Chersons By, hvor Chersoniterne har deres Torveplads, men Vladimirs Palads ligger for Indgangen til Kirken endnu den Dag i Dag, og Kejserdatterens Palads ligger lige overfor Koret. Men efter Daabs-handlingen førte de Kejserdatteren til Ægtevielsen. Men der er nogle, som ikke ved Besked, der siger, at Vladimir er døbt i Kijev; men andre siger i Vasiliev, og andre fortæller anderledes derom. Men da Vladimir var døbt, lærte de ham den kristelige Tro og sagde: »Lad ingen af Kætterne forføre dig, men tro og sig saaledes: jeg tror paa den eneste Gud Fader, den Almægtige, Himlens og Jordens Skaber,« og den Trosartikel til Ende; endvidere: »Jeg tror paa den eneste Gud Fader, som ikke er født, og paa den eneste Søn, som er født, og paa den eneste Helligaand, som udgaar: tre fuldkomne aandelige Personer, adskilte i Tal og Person, men ikke i Guddom, thi i denne adskiller de sig uadskilleligt og forener sig uden at sammenblandes.«

Men derefter tog Vladimir Kejserdatteren og Anastasios og de chersonske Præster og den hellige Clemens's og hans Discipel den hellige Phoebos's Relikvier samt Kirkens hellige Kar og Billeder til Velsignelse for sig. Og han byggede en Kirke i Cherson paa den Høj midt i Byen, som de havde opdynget, da de stjal Jorden fra hans Skanseveld, og denne Kirke staar der endnu den Dag i Dag. Men da han drog bort, medtog han ogsaa to Altere af Kobber og fire Heste af Kobber, som nu staar bag den hellige Jomfrus Kirke; og Folk, som ikke ved Besked, tror, at de er af Marmor. Men han gav Grækerne Cherson tilbage i Brudegave for Kejserdatteren, og selv drog han til Kijev. Og da han kom der, lod han Afguderne omstyrte og nogle hugge itu, andre kaste paa Ild, men Perun lod han binde til Halen af en Hest og slæbe ned over Boricev til Strømmen og satte tolv Mand til at slaa ham med Stokke, ikke som om det følelsesløse Træ kunde mærke det, men til Spot og Spe for Djævlen, som havde bedraget Menneskene med dette Billede og nu skulde have Løn som forskyldt af Menneskene. Du er stor, Herre, og dine Gerninger er

NESTORS KRØNIKE

vidunderlige! I Gaar var han æret af Menneskene, og i Dag er han bespottet! Men da han blev slæbt ad Strømmen til Dnjepr, græd de vantro Mennesker over ham, thi de havde endnu ikke faaet den hellige Daab. Og de slæbte ham hen og kastede ham i Dnjepr. Og Vladimir satte Vagtposter ud og sagde: »Dersom han noget Sted støder an, saa skal I støde ham fra Bredden, til han gaar igennem Vandfaldene; saa kan I lade ham fare!« Og de gjorde, som der var dem befalet. Og da de lod ham fare, gik han gennem Vandfaldene, og Vinden drev ham op ved en Klint, som derefter fik Navn af Peruns Klint og hedder saaledes den Dag i Dag. Derefter sendte Vladimir Bud over hele Byen og lod sige: »Hvo som ikke indfinder sig i Morgen ved Floden, hvad enten han er rig eller fattig, ringe eller Træl, han skal være min Fjende.« Da Folk hørte dette, gik de med Glæde til Floden og glædede sig og sagde: »Dersom dette ikke var noget godt, saa vilde Fyrsten og Bojarerne ikke have antaget det.« Men den næste Morgen gik Vladimir med Kejserdatterens og de chersonske Præster til Dnjepr, og en utallig Mængde Mennesker kom sammen.

DEN ARABISKE BARBER

Titlen »Tusind og en Nat« kan i arabisk Traditionsforskning føres helt tilbage til 950. Den vældige Samling af arabiske Sagn, Krøniker, Folkeskildringer og skabrøse Anekdoter, der nu sammenfattes under denne Titel, kan imidlertid næppe være blevet færdig før Begyndelsen af det 15. Aarhundrede. Meget af dette Stof er asiatisk Fælleseje; ældgamle indiske og persiske Fabler har givet Stof til Fremstillingen. Men af og til hører man ogsaa en gammel Fortæller fra Bagdad sidde og tale med sin egen Stemme; han kan da frembringe Underværker af nøgtern Virkelighedsagttagelse, Humor, Fantasi og aktuel Sædeskildring.

Skrædderen traadte frem for Sultanen og fortalte:

»Herre, en Indbygger i denne Stad bærede mig for tvende Dage siden med en Indbydelse til en Fest, som han i Gaar Morges gav sine Venner. Jeg indfandt mig i god Tid og traf omtrent tyve Personer forsamlede. Vi ventede endnu blot paa Husherren selv; dog ikke længe varede det, inden denne traadte ind fulgt af en fremmed, meget anstændig klædt og vel udseende ung Mand, der imidlertid haltede stærkt paa det ene Ben. Vi stod alle op for at hilse paa vor Vært og indbød, ham til Ære, den fremmede til at tage Plads hos os. Netop var han i Begreb med at nedlade sig, da han ved Synet af en til Selskabet hørende Barber pludselig traadte tilbage og vilde fjerne sig. Dog Husets Herre holdt ham højlig overrasket tilbage og sagde: »Men hvad har I dog i Sinde? Jeg bringer Eder hid med mig for at give Eder Andel i en Fest, som jeg vil give mine Venner, og næppe er I indtraadt, førend I igen vil tage Døren paa Ryggen?«

»For Allahs Skyld, hold mig ikke tilbage,« svarede den unge Mand, »men tillad mig at fjerne mig ufortøvet! Jeg formaar ikke uden Rædsel at se hint Afskum af en Barber for mine Øjne! Uagtet

han er født i et Land, hvor alle Folk er hvide, ligner han dog en Æthiopier; men hans Sjæl er dog endnu langt sortere end hans Ansigt.«

Vi blev naturligvis alle slagne af Forbavselse ved denne unge Mands Tale, og vi begyndte at fatte en slet Mening om Barberen, uden at vi vidste, om den unge Mand virkelig ogsaa havde Ret til at omtale ham, som han havde gjort. Vi erklærede endogsaa enstemmig, at vi ikke vilde sidde til Bords med et Menneske, der havde et saa slet Rygte paa sig. Men Husets Herre bad den unge Mand først meddele ham Aarsagen til det Had, han nærede imod Barberen; hertil var han straks villig og begyndte som følger:

»Herre, I maa da vide, at jeg for denne elendige Barbers Skyld har maattet lide det smerteligste Tab. Han er ogsaa Aarsag i min Lemlæstelse; jeg kommer aldrig til at gaa lige paa mine Fødder mere. Jeg har derfor tilsvoret mig selv at sky ethvert Sted, hvor jeg træffer ham, og ikke dvæle i nogen Stad, hvor han opholder sig. Derfor har jeg forladt Bagdad, hvor jeg lod ham tilbage, og har gjort den lange Rejse herhid for at nedsætte mig i denne Stad midt i det store Tatars, hvor jeg haabede at kunne leve i Fred for ham. Men imod al Forventning genfinder jeg ham her og føler mig derfor tvungen til at gøre Afkald paa Æren af Eders Selskab og ufortøvet at forlade denne By for om muligt at finde et Sted i den vide Verden, hvor jeg kan være i Sikkerhed for denne min Plageaand.«

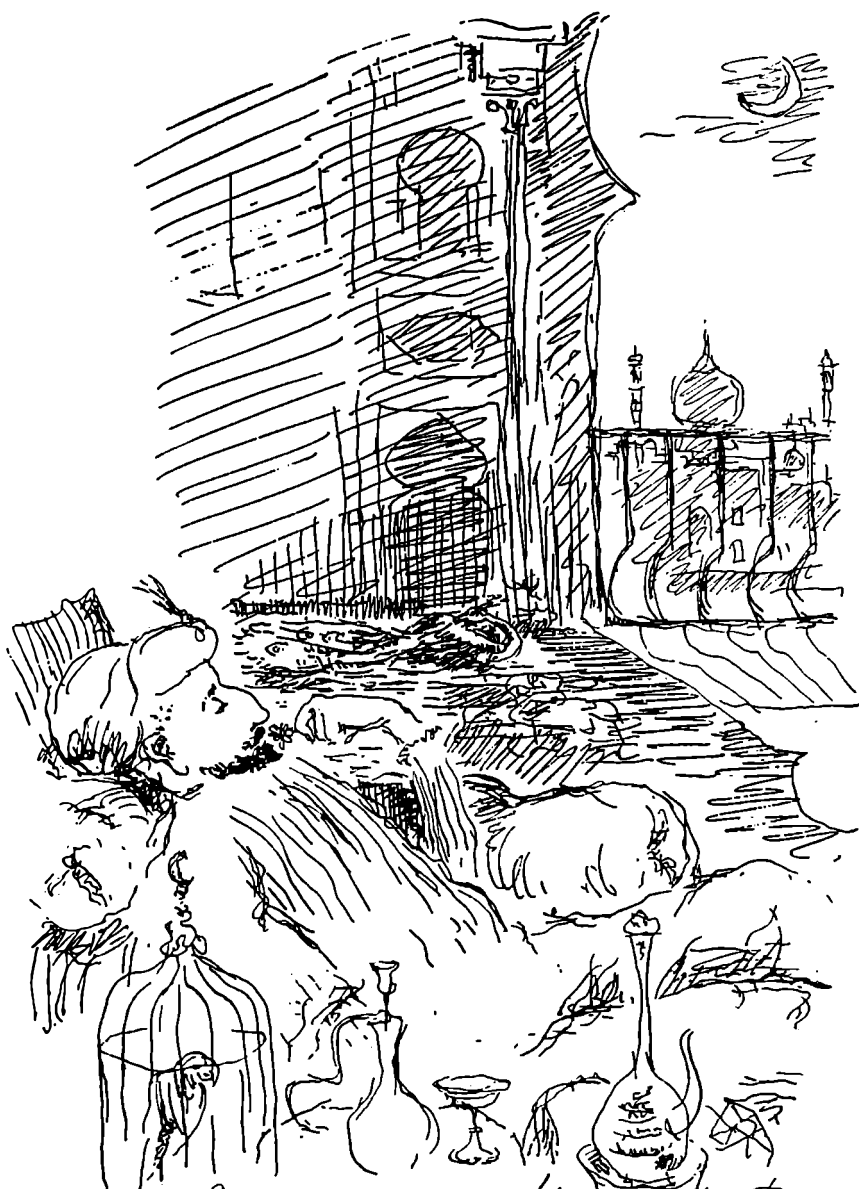
Og den fremmede lavede sig atter til at gaa. Men Husherrens Bønner i Forening med vore bevægede ham til at blive og nærmere forklare os Aarsagen til den Modbydelighed, han følte for Barberen. Han satte sig altsaa ned med Ryggen vendt imod Barberen og begyndte at fortælle:

»Min Fader besad i Staden Bagdad en Rang, som berettigede ham til at gøre Krav paa Rigets første Embeder; men hans Karakter var af den Art, at han foretrak et frit og roligt Liv for alle Udmærkelser, som han havde kunnet fortjene. Jeg var hans eneste Barn og var ved hans Død saa voksen og saa velopdragen, at jeg selv kunde bestyre den mig efterladte meget betydelige Formue. Den Brug, som jeg gjorde deraf, erhvervede mig alles udelte Agtelse. Nogen øm Lidenskab havde jeg endnu aldrig følt; vidt fjernet fra at være af en forelsket Natur, maa jeg meget mere, maaske til min Skam, bekende, at jeg med Flid undgik enhver Berørelse med Kvinder.

Da jeg en Dag befandt mig paa Gaden, saa jeg en Skare Kvinder komme mig i Møde; for at undgaa dem bøjede jeg hastig ind i en Sidegade og tog Plads paa en Stenbænk, som fandtes udenfor en Dør. Lige overfor mig befandt sig et Gittervindue, udenfor hvilket der stod et Kar med overordentlig skønne Blomster, som uvilkaarlig fængslede mine Blikke. Men ganske uventet aabnedes Vinduet, og en ung Kvindeskikkelse viste sig, af hvis Dejlighed jeg følte mig ganske blændet. Hendes Blik faldt paa mig, og medens hun vandede Blomsterne med en Haand, der var hvidere end Alabast, betragtede hun mig med et Smil, der lige som ved et Trylleri aldeles banlyste den Sky, jeg hidtil havde følt for Kvinderne, og fuldkommen satte mit Hjerte i Brand. Efter at hun havde plejet sine Blomster og til Afsked endnu tilsendt mig et fortryllende Blik, der trængte lige ind i min inderste Sjæl, drog hun sig igen tilbage, lukkede Vinduet og overlod mig til en Uro og Forvirring, som vistnok først sent havde opløst sig, hvis ikke en Larm i Gaden havde vakt mig til Bevidsthed.

Jeg for i Vejret og saa mig om. Det var Stadens øverste Kadi, som, ledsaget af fem eller seks af sine Folk, kom ridende paa et Mulæsel; han holdt stille netop udenfor det Hus, hvor jeg havde set den dejlige unge Dame, stod af og gik, uden at lade sig melde, ind deri. Heraf sluttede jeg med Rimelighed, at han maatte være den unge Dames Fader.

Jeg vendte hjem i en Stemning, som var meget forskellig fra den, hvori jeg var gaaet ud. En brændende Lidenskab sydede i mine Aarer, saa meget heftigere, som jeg første Gang i mit Liv led af disse ømme Veer. Med en dygtig Feber kastede jeg mig paa mit Leje. Dette pludselige Ildebefindende foraarsagede begribeligvis stor Uro i mit Hus. Mine mig meget hengivne Slægtninge ilede ved det første Nys om min Sygdom bekymrede sammen og besværede mig med en Mængde Spørgsmaal angaaende Aarsagen til denne Upasselighed; men jeg var naturligvis klog nok til ikke at inklade mig paa nogen nærmere Forklaring med dem. Dette indesluttede Væsen forøgede kun deres Bekymring, og denne voksede endnu højere, da heller ikke Lægerne vidste noget Raad for mit Onde, eftersom de Lægemidler, de paa Lykke og Fromme gav mig, snart viste sig kun at forværre min Tilstand. Man lavede sig allerede til at opgive mig, da en gammel erfaren Veninde af Huset endelig ogsaa hørte Tale om

Den elskovssyge Ungling fra Bagdad

min Sygdom og kom for at besøge mig. Hun betragtede mig opmærksomt, spurgte mig ud og kom snart efter Sandheden. Allah véd hvorledes. Paa hendes Bud maatte alle tilstedeværende forlade Værelset, og saa snart hun var ene med mig, tog hun Plads ved mit Hovedgærde og begyndte:

»Min Søn, I har hidtil med Haardnakkethed dulgt Aarsagen til Eders Sygdom. Imidlertid behøver I slet ikke at sige mig den; thi jeg er erfaren nok til paa egen Haand at udfinde samme. I kan nemlig umulig nægte, at det jo er Kærligheden, som har gjort Eder syg. Jeg paatager mig at helbrede Eder derfor, naar I opgiver for mig, hvo den lykkelige er, som har rørt et hidtil saa ufølsomt Hjerte? Indtil nu var I nemlig ingenlunde nogen Ven af Kvinder, det var let nok at mærke, selv for de sløveste Sanser. Men saaledes plejer det gerne at gaa; jo højere man ser, desto dybere falder man; det er gaaet Eder ganske efter Fortjeneste. Dog, der er endnu ingen Ulykke sket; langt fra at tage Eder Eders tidligere Koldsindighed ilde op, glæder jeg mig over Eders nuværende Glød og Pine. Kun frem med Sandheden, unge Herre, og I skal se, at I i mig har truffet den rette Person til at hjælpe Eder.«

Uagtet den gamle Kone havde grebet lige ind i mit Inderste, og jeg følte mig ganske i hendes Vold, vovede jeg dog endnu ikke at aabne hende mit Hjerte, men drog alene et dybt Suk og vendte mig om imod hende, uden at lade noget Svar vorde lydeligt.

»Er det Undseelse eller Mistillid, der binder Eders Tunge?« begyndte den gamle Kvinde atter. »Tvivler I maaske om mit Løftes Paalidelighed? Jeg kunde nævne Eder en Mængde unge Mennesker, som jeg har hjulpet ud af en lignende Forlegenhed.«

Da hun paa denne Maade vedblev at snakke for mig, løsnedes endelig mit Tungebaand, og jeg meddelte hende uforbeholdent hele mit Eventyr. Med det samme forsikrede jeg hende om min grænseløse Taknemlighed, hvis hun skaffede mig Adgang til den unge Dame, der havde fortryllet mig.

»Min Søn,« svarede Matronen, »jeg kender ret vel den unge Pige, om hvem I taler; I har ganske rigtig antaget hende for en Datter af Stadens første Kadi. Det undrer mig slet ikke, at I har forelsket Eder i hende; thi hun er den smukkeste og elskværdigste Pige i hele Bagdad. Men jeg maa med Bekymring tilstaa, at det vil blive en yderst vanskelig Sag at faa Adgang til denne stolte skønne. Som I vel véd,

vaager vore Retspersoner meget strengt over de haarde Love, som fordømmer vort Køn til en saa trykkende Indskrænkning; i deres egne Huse lader de naturligvis disse Love gælde i det allersmaalistige Omfang og med den allerstørste Strenghed, og Eders Elskedes Fader overgaar heri alle sine Standsfæller. Da disse Mennesker bestandig skildrer det for deres Døtre som en stor Forbrydelse at vise sig for mandlige Blikke, saa tror de fleste Piger af denne Klasse saa fast derpaa, at de, naar de er ude, kun har Øje for den Vej, de betræder, og hjemme lukker sig inde bag dobbelte Gittere. Jeg vil hermed just ikke paastaa, at den første Kadi's Datter ogsaa er saaledes stemt; men i ethvert Tilfælde vil hendes egen Stolthed og hendes Faders Pedanteri lægge mig mangfoldige Hindringer i Vejen, det forudsiger jeg vel. Allah give, at I havde forelsket Eder i en anden! Saa kunde jeg ulige lettere have hjulpet Eder til Maalet. Dog sket er sket, og jeg vil opbyde hele min Klogskab for at tjene Eder. Men der hører Tid til alt, især til at løse Knuder og bryde dobbelt laasede Døre. Tid maa I altsaa unde mig! Saa kan I for Resten være ved godt Mod, og stole paa mig. Farvel, Sønneke!«

Med disse Ord forlod Matronen mig. Men Forestillingen om alle de Vanskeligheder, som hun havde omtalt, og Frygten for, at hun under disse Omstændigheder intet skulde udrette, gjorde mig kun endnu sygere.

Allerede Dagen efter kom hun igen; dog endnu førend hun havde aabnet Munden, saa jeg paa hende, at hun ingen gode Efterretninger havde at bringe. I Virkeligheden tog hun saaledes til Orde:

»Min Søn, jeg havde ikke taget fejl; Faderens Aarvaagenhed er ikke det eneste, som jeg har at besejre. I elsker en grusom Skønhed, som finder sin Glæde i at indgyde alle en brændende Lidenskab, uden selv at lade sig røre. Hun hørte paa mig med stor Mildhed og Fornøjelse, saa længe jeg talte til hende om de Lidelser, hun havde foraarsaget Eder; men saa snart jeg begyndte at lade mig forlyde med, at hun skulde forunde Eder Adgang til sig, saa at I kunde udtømme Eders Hjerte for hende, tilkastede hun mig et skrækkeligt Blik og sagde: »I er i Sandhed meget dumdristig, at I vover at forlange sligt af mig! Jeg forbyder Eder nogensinde mere at komme mig for Øje, hvis I vil føre saadan Tale!«

»Men I skal dog ingenlunde ganske opgive Haabet,« vedblev den gamle Kone trøstende. »Jeg er ikke vant til at lade mig saa let af-

wise. Dersom I blot vil have Taalmodighed, skal vi endda nok komme til Maalet.«

Kort at sige, den gode Matrone tog sig alvorligt af Sagen, men saa desværre alle sine Forsøg strande paa den unge Piges uovervindelige Stolthed. Sorgen herover bragte mig tilsidst saa vidt, at man allerede regnede mig iblandt de døende. Da indfandt sig i det yderste Øjeblik den gamle Kone atter en Dag hos mig og gav mig tilbage til Livet.

»I maa være beredt paa at give en Foræring for den gode Efterretning, jeg i Dag bringer Eder,« hviskede hun mig hemmeligt i Øret, og disse Ord gjorde en vidunderlig Virkning paa mig. Jeg rejste mig med Kraft op paa mit Leje og udraabte henrykt: »Foræringen skal ligge rede! Hvad bringer I?«

»I vil ikke dø denne Gang, kære Herre!« svarede Matronen, »I vil tværtimod hastigt blive fuldkommen helbredet, og jeg skal have min Glæde af at se Eder tilfreds og lykkelig. I Gaar, som I erindrer, en Mandag, var jeg atter hos hende, og traf hende denne Gang i en mere gunstig Stemning. Jeg satte et bedrøvet Ansigt op, udstødte dybe Sukke og lod mine Taarer i rigt Maal flyde.«

»Hvad fejler Eder, gode Moder?« spurgte hun, »hvorover er I saa dybt bedrøvet?«

»Ak, min dyrebare Herskerinde,« svarede jeg, »jeg kommer lige fra den unge Herre, som jeg nylig har vovet at omtale for Eder. Han er ude som et Lys, og man taler allerede om Begravelsen. Tror I ogsaa at kunne forsvare slig Grusomhed for den barmhjertige Allah? Thi at det er Eders Skyld, det véd I jo.«

»Da véd jeg dog virkelig ikke, hvorledes jeg skulde være Skyld i det unge Menneskes Død,« svarede hun, »enhver dør, naar det behager Allah at kalde ham.«

»Hvorledes?« udraabte jeg forbavset, »har I da glemmt, at han en Dag sad udenfor Eders Vindue, netop som I vandede Eders Blomster? Han saa dette Underværk af Skønhed, disse ubeskrivelige Yndigheder, som I daglig ser i Eders Spejl, uden dog selv at kunne vurdere dem saa fuldt, som de fortjener; fra dette Øjeblik er han syg og er nu endelig geraadet i den ynkværdigste Tilstand. Og I siger, at I ingen Skyld har i dette elskelige Menneskes Død!«

»I kan heller ikke glemme,« vedblev jeg, »hvor haardt I behandlede mig forleden, da jeg fortalte Eder om hans Sygdom og dristede mig til at angive Eder et Middel til at frelse ham. Fra Eder begav

jeg mig tilbage til ham; og saa snart han mærkede, at jeg bragte ugunstige Efterretninger, tog hans Lidelser til i den forfærdeligste Grad. Siden hin Stund er det bestandig gaaet nedad med ham, og nu er det endelig kommet saa vidt, at jeg ikke engang véd, om I endnu kunde frelse hans Liv, hvis I endog forbarmede Eder over ham.«

Saaledes talte jeg, og Beskrivelsen af Eders Lidelser og Dødsfare gjorde hende blød om Hjertet. Hun skiftede flere Gange Farve og spurgte: »Men er det ogsaa vist, hvad I der fortæller mig, og er han virkelig kun af Kærlighed til mig bleven saa syg?«

Da jeg havde tilsvoret hende dette, vedblev hun: »Og er I virkelig overbevist om, at Haabet om at faa mig at se og komme til at tale med mig kunde udrive ham af den overhængende Dødsfare?«

»Maaske;« svarede jeg, »det lader sig i det mindste endnu haabe. Befaler I, at jeg skal gøre et Forsøg dermed?«

»Velan da!« raabte hun efter nogen Betænkning med et dybt Suk. »Saa skænk ham da i Allahs Navn Haab om at faa mig at se! Men mere maa han ikke vente sig, med mindre han har i Sinde at tage mig til Kone og dertil vinder min Faders Samtykke.«

»Min Herskerinde,« udraabte jeg, »Eders Godhed er overvættets stor! Jeg iler nu hen at bringe den arme unge Mand det glædelige Budskab, at I tillader ham at se Eder.«

»Jeg véd ingen mere passende Tid til denne Sammenkomst,« vedblev den dejlige, unge Pige, »end Tiden under Middagsbønnen paa Fredag. Han maa vente, indtil min Fader forlader Huset for at begive sig hen i Moskeen; saa skal han straks indfinde sig ved Døren, saafremt han befinder sig vel nok dertil. Jeg kan da fra mit Vindue se ham komme og skal straks selv indlade ham; men han maa naturligvis igen fjerne sig før min Faders Tilbagekomst.«

»I Dag har vi Tirsdag,« vedblev Matronen, »indtil Fredag vil I nok kunne komme Eder saa vidt, at I kan møde.«

Ved hvert af hendes Ord følte jeg mine Lidelser formindskes, og da hun havde ophørt at tale, var jeg fuldkommen rask.

»Tag dette!« sagde jeg, idet jeg gav hende min fulde Børs. »Jeg skylder Eder alene min Helbredelse, og anser disse Penge for meget bedre anvendt end dem, jeg gav Lægerne, der blot pinte mig under min Sygdom.«

Saa snart Matronen havde fjernet sig, følte jeg mig stærk nok til

at staa op og klæde mig paa; og da hun Fredag Morgen atter indfandt sig, var jeg i Begreb med at vælge imellem mine bedste Klædninger.

»Hvad jeg har for Øje, fritager mig for at spørge til Eders Befindende,« sagde hun. »Men synes det Eder ikke bedst at gaa i Bad, førend I besøger den første Kadi, eller rettere, hans Datter?«

Hertil svarede jeg, at det vilde medtage alt for megen Tid; jeg vilde blot hidkalde en Barber for at lade mit Hoved rage og mit Skæg studse. Med det samme gav jeg en Slave Befaling til at hente mig en Barber, og Slaven kom snart tilbage med hint ulyksalige Menneske, som jeg i Dag har truffet i Eders Kreds.

Efter den første Hilsen sagde Barberen til mig: »Herre, I synes ikke at befinde Eder vel?«

»Jeg er ogsaa først nylig kommen mig efter en haard Sygdom,« svarede jeg ham.

»Allah fri Eder fra alt ondt og udgyde sin Naade over Eder i rigeligt Maal!« vedblev Barberen.

Jeg takkede ham for hans gode Ønske, og udtalte det Haab, at Allah vilde høre det miskundelig.

»Da I nylig er kommen Eder af en Sygdom,« vedblev han, »kan jeg ikke ønske Eder noget bedre, end at Allah maa bevare Eder frisk og karsk i alle Maader. Vær nu saa god at meddele mig Eders Befalinger! Jeg har medbragt baade mine Knive og Lanzetter; ønsker I maaske, at jeg skal aarelade Eder?«

»Har jeg ikke nylig sagt Eder,« svarede jeg, »at jeg for Tiden befinder mig fuldkommen vel? I maa deraf kunne slutte, at jeg blot vil barberes. Skynd Eder altsaa, og lad os ingen Tid spille med unyttig Snak! Jeg har Hastværk og skal ved Middagstid møde paa Pletten.«

Barberen brugte en skrækkelig lang Tid til at udpakke sin Barbertaske og gøre sin Kniv istand. Men i Stedet for saa at hælde Vand i Bækkenet, fremtog han et lille smukt Astrolabium og spankede dermed ud i Gaarden for at bestemme Solhøjden. Med den samme højtidelige Værdighed vendte han tilbage og sagde: »Herre, I vil sikkert med Fornøjelse høre, at det i Dag er Fredag, den 18de i Maaneden Safar, i Aaret 653 efter den store Profets Flugt fra Mekka til Medina, Aar 320 efter den store Iskender med de dobbelte Horn, samt at Mars' og Mercurs Konjunktur betyder, at I ikke har kunnet vælge nogen gunstigere Time, end ydermere noget gunstigere Øje-

blik — til at lade Eder barbere i. Men paa den anden Side er denne Konjunktur ogsaa af ond Udtydning for Eder; den giver mig nemlig tilkende, at I i Dag er udsat for en stor Fare. Vel synes ikke just Eders Liv at være truet; men I maa være forberedt paa en Ulykke, hvis Følger I ikke vil forvinde hele Eders Liv. Jeg tvivler ikke om, at I jo er mig taknemlig for min Advarsel; det vilde gøre mig inderlig ondt, hvis der hændes Eder noget slemt.«

I kan visseligen let forestille Eder min Utaalmodighed over at være falden en saa snakkesalig og vrøvlagtig Barber i Hænderne. Med bekæmpet Vrede svarede jeg ham: »Jeg bryder mig ikke en Døjt hverken om Eders Advarsel eller Forudsigelse; jeg har ikke ladet Eder kalde for at hente Raad hos Stjernerne. I er her alene for at barbere mig. Saa barber mig da i Allahs Navn, eller pak Eder herfra, at jeg kan lade en anden Barber komme!«

Men den fatale Sludderbøtte svarede mig med en Ro, som var nær ved at bringe mig til Fortvivlelse: »Hvorfor saa heftig, min ærede Herre og Patron? Véd I vel, at ingen Barber i hele Bagdad kan maale sig med mig, at I ikke finder min Lige, om I saa udtrykkelig bestilte ham hos Vorherre? I har blot forlangt en Barber og besidder i mig et sandt Universalgeni, ikke alene den bedste Barber i hele Irak-el-Arabi, men ogsaa en erfaren Læge, en udmærket Kemiker, en ufejlbarlig Stjernetyder, en fuldkommen Grammatiker, en skarp-sindig Logiker, en desuden i Geometrien, Aritmetikken, Algebra'en og Astronomien fuldkommen indviet Matematiker og en med alle Landes Krøniker fortlørlig Historiker. Desuden har jeg gennemgaaet alle Dele af Filosofien, kan alle vore Love og Traditioner udenad paa mine Fingre, er Digter, Bygmester, Skattegraver og, Allah alene véd, hvad ellers! Der gives i hele Naturen ingen Hemmelighed for mig, og Eders salig Fader, som jeg bestandig erindrer mig med Savn og Taarer, var i fuldkommen Grad overbevist om mine Fortjenester. Han elskede mig og berømede mig ved enhver Lejlighed og for enhver som helst som den første Mand i hele Verden. Af Taknemlighed og Venskab for ham vil jeg nu slutte mig fast til Eder, tage Eder under min Beskyttelse og bevare Eder for alle Ulykker, hvormed de onde Konstellationer maatte true.«

Trods min dybe Ærgrelse maatte jeg dog briste ud i høj Latter over Mandens Sladder. »Er I nu ikke endelig snart færdig, utaalelige Sludderbøtte?« spurgte jeg. »Vil I barbere mig eller ikke?«

»Herre,« svarede Barberen, »I fornærmer mig, idet I kalder mig en Sludderbøtte; Alverden giver mig tværtimod det hæderfulde Tilnavn: »Den tavse og betænksomme«. Derimod havde jeg seks Brødre, som I vel med Grund havde kunnet kalde Sladdertasker. Den ældste hed Bakbuk, den anden Bakbarah, den tredje Bakhak, den fjerde Alkous, den femte Alnashar, den sjette Shakabak. De var rigtignok utaaelige Skrighalse! Jeg derimod, den yngste, er betænksom og bruger kun faa Ord.«

Nu tænker Eder i mit Sted, ædle Herrer! Hvad formaaede jeg at gøre imod slig formelig Belejring? »Giv ham tre Guldstykker,« befalede jeg min Hushovmester, »for at jeg kan faa ham af Halsen! Jeg lader mig i Dag slet ikke barbere.«

»Hvad mener I dermed?« tog Barberen øjeblikkelig igen til Orde. »Det er ikke mig, som har opsøgt Eder; men det er Eder, som har ladet mig hente. Eftersom det nu forholder sig saaledes, viger jeg, saa sandt jeg er en Muselmand, ikke bort herfra, førend jeg har barberet Eder! At I ikke har Aand nok til at erkende min Fortjeneste, er ikke min Skyld; i dette Stykke, som i mange andre, havde Eders salig Fader uendelig meget forud for Eder. Hver Gang han lod mig hente for at lade sig aarelade, bød han mig tage Plads ved Siden af sig, og en sand Lyst var det da at høre alle de skønne Ting, med hvilke jeg underholdt ham. Han kom intet Øjeblik ud af sin Forbavselse over min Underholdningsgave, og naar jeg hørte op at tale, udraabte han: »O, I er dog en udtømmelig Kundskabens Kilde! Ingen kan maale sig med Eder i Aand og Grundighed!« Dertil svarede jeg med den største Beskedenhed: »Ædle Herre, I sætter virkelig min Fortjeneste alt for højt! Hvis jeg bringer noget godt over Læberne, saa skylder jeg dette for Størstedelen det gunstige Gehør, som I værdiges at skænke mig. Det er alene Eders Nedladenhed og Gavmildhed, som indgiver mig de høje Tanker, hvormed jeg er saa lykkelig at behage Eder.« En Dag gav han, i sin Henrykkelse over et af mine mest beundringsværdige Foredrag, Befaling til, at der skulde udbetales mig hundrede Guldstykker og rækkes mig en af hans allerbedste Klædninger. Paa Stedet modtog jeg den herlige Gave. Men øjeblikkelig stillede jeg ogsaa hans Horoskop og havde den Glæde at kunne fortælle ham, at han var det lykkeligste Menneske i Verden. Ja, jeg beviste ham ogsaa paa anden Maade min Taknemlighed; jeg kopsatte ham nemlig med en Kunst og Færdighed uden Lige.

Barberen gjorde her en Pause; men ikke maa I tro, at han dermed havde udtømt sit Hjerte! Nej, han begyndte straks igen paa en anden Vrøvlehistorie, som varede endnu en god halv Time. Led og ked, som jeg var af at høre ham, og i Fortvivlelse over at se Tiden løbe, uden at jeg kom videre, vidste jeg hverken, hvad jeg skulde sige eller gøre.

»Nej,« raabte jeg, »Eders Lige kan der umulig gives i hele Verden, et Menneske, som finder sin Glæde i at bringe Folk i Raseri og Fortvivlelse!«

I den Mening, at det dog snarest med det gode vilde lykkes mig at blive af med denne djævelske Barber, vedblev jeg: »Hold dog i Allahs Navn inde med Eders smukke Talemaader, og gør mig færdig, saa snart I kan! Jeg skal straks ud i Byen i en meget vigtig Forretning, som jeg allerede har sagt Eder.«

Over denne Tale begyndte Barberen at le og ytrede: »Det vilde i Sandhed være en herlig Ting, hvis vor Aand bestandig kunde holde sig i sømmelig Ligevægt, dersom vi bestandig kunde vise os kloge og besindige! Imidlertid vil jeg i dette Tilfælde skrive det paa Eders Sygdoms Regning, at I saaledes farer op imod mig, og oven i Købet give Eder nogle gode Formaninger. Bedre kan I i intet Tilfælde gøre end at følge Eders salig Faders og Bedstefaders Eksempel, som i alle mulige Ting raadførte sig med mig og lod mig komme til Orde; og, uden at rose mig selv, tør jeg vel sige, at de stedse havde Grund til at være tilfreds med de Raad, jeg gav dem. I maa nemlig vide, unge Herre, at man sjældent har Held med et Forehavende, naar man ikke forud har ført sig indsigtfulde Mænds Raad til Nytte. »Kun den bliver en duelig Mand«, siger Ordsproget, »som lægger kloge Folks Raad til sin egen Indsigt«. Kort at sige, jeg staar ganske til Eders Tjeneste med Raad og Daad; I har blot at befale! Hvad har vi for, hvor skal vi hen?«

»Altsaa lader I Eder ikke bevæge til at gøre en Ende paa den utaalelige Snak, hvoraf mit Hoved allerede er ligesom fyldt med Humlebier, og som forhindrer mig i at besørge mine Forretninger!« udraabte jeg rasende, idet jeg stampede med Foden. »Vil I eller skal jeg forlade dette Hus?«

Da Barberen saa' mig saa alvorlig vred, blev han en Smule myg og sagde: »Herre, lad Eder ikke Blodet stige til Hovedet! Vi vil straks begynde!«

Virkelig gav han sig ufortøvet til at vaske mit Hoved og begyndte

at barbere mig. Men næppe havde han gjort fire Strøg med Kniven, førend han atter hørte op og sagde: »Herre, I er af et hidsigt Temperament og skulde vel vogte Eder for slige Opbrusninger, som hidrører fra det onde og alene fører til ondt. I ethvert Tilfælde fortjener jeg Eders Agtelse paa Grund af min Alder, mine Kundskaber og udmærkede Fortjenester.« — — —

»Barber videre og hold Eders Mund!« mumlede jeg med Mundvigene fulde af Sæbe.

»Ej, nu lugter jeg Lunten!« raabte Barberen. »I har Hastværk, gode Herre? Rimeligvis en eller anden vigtig Forretning? Jeg tør vædde, at jeg har gættet Sandheden.«

»Det har jeg nu gentaget for Eder i hele to Timer,« svarede jeg med indædt Forbitrelse, »og I skulde have barberet mig allerede for længe siden.«

»Koldt Vand i Blodet, om jeg tør bede, min kære, unge Herre! Jeg raader Eder først vel at overveje det Skridt, I staar i Begreb med at gøre. Hvad man gør i Overilelse, kommer man som oftest til at fortryde. Jeg vilde ønske, at I betroede mig, hvad det er for et vigtigt Ærinde, som fører Eder ud i Byen; saa skulde jeg med Glæde meddele Eder min Anskuelse af Sagen. Iøvrigt har I endnu god Tid, eftersom I først bliver ventet ved Middagstid, hvortil vi endnu har hele tre Timer tilbage.«

»Sagen vedkommer slet ikke Eder,« svarede jeg, »og Folk af Ære lader aldrig den bestemte Tid udrinde uden at være paa Pletten. Dog, jeg er jo nær ved selv at forfalde til snakkesalige Barberers Skødesynd, idet jeg saa dybt indlader mig med Eder. — Rør Eder nu og barber mig færdig!«

Men jo mere jeg viste, at jeg havde Hastværk, desto bedre Tid gav han sig. Han lagde Kniven fra sig og tog atter fat paa sit Astrolabium.

Saaledes vekslede han flere Gange imellem Barberkniven og Astrolabiet, idet han gjorde nogle Strøg ad Gangen og derpaa saa efter, hvor højt Solen stod paa Himlen og hvad Klokken var.

»Herre,« ytrede Barberen, da han tredje Gang kom tilbage fra Gaarden, »jeg vidste vel, at jeg ikke fejlede. Vi har endnu tre Timer til Middag; ellers lyver alle Astronomiens Grundsætninger.«

»Retfærdige Himmell!« udraabte jeg, »min Taalmodighed er til Ende; jeg holder det ikke mere ud! Fordømte Barber, jeg kunde fristes til at kaste mig over dig og kvæle dig!«

Men ganske rolig og uden i mindste Maade at lade sig røre af min Vrede sagde Barberen: »Saa stille, gode Herre, eller I maa befrygte et Tilbagefald af Eders Sygdom. Koldt Vand i Blodet, og I skal straks blive betjent!«

Med disse Ord pakkede han atter sit Astrolabium ind og tog Barberkniven i Haand, strøg den nogle Gange frem og tilbage paa den ved hans Bælte hængende Strygerem og gav sig atter til at barbere mig. Men alt som han lod Kniven gaa, lod han Munden tillige løbe. »Hvis I vilde betro mig,« sagde han, »hvad det er for en vigtig Forretning, som I har ved Middagstid, skulde jeg meddele Eder et godt Raad.«

For at stoppe Munden paa ham foregav jeg, at jeg blev ventet af nogle gode Venner, som vilde beværte mig og glæde sig med mig over min genvundne Sundhed.

Men saa snart den ulyksalige Barber hørte Tale om Beværtning, udraabte han: »Allah være med Eder i Dag og alle Dage! I erindr mig derved om, at jeg i Gaar til i Dag har indbudt fire eller fem gode Venner; jeg havde ganske glemmt det, og har derfor undladt at gøre de nødvendige Tilberedelser. Det er tilvisse en ærgerlig Sag!«

»Det skal ikke sætte Eder graa Haar i Hovedet!« trøstede jeg ham i den Hensigt at vinde ham for en manerlig Behandling. »Endskønt jeg spiser ude, er mit Spisekammer dog vel forsynet. Jeg gør Eder herved en Foræring med hele dets Indhold. I lige Maade vil jeg give Eder al den Vin, I kan drikke; jeg har i min Kælder en ganske udmærket. Men saa maa I ogsaa gøre mig hastig færdig. Overhovedet maa I lære at betragte Eders Forhold til mig paa den rette Maade; ethvert Hoved har sine Nykker, véd I. Min salig Fader gjorde Eder Foræringer for at faa Eder til at tale; jeg giver Eder Foræringer for at faa Eder til at tie.«

Men det var ham ikke nok, at jeg havde givet ham mit Ord. »Allah gengælde Eder den Godhed, I viser mig!« udraabte han. »Kom blot og lad mig straks se Eders Spiseforraad, for at jeg kan dømme, om det er tilstrækkeligt til et anstændigt Gilde for mine Venner! Jeg lader mig ikke lumpe, naar jeg viser Gæstfrihed.«

»Jeg har,« svarede jeg ham, »et Lam, seks Kapuner, et Dusin Høns og alt, hvad der behøves til fire Mellemeretter.« — Med det samme befalede jeg en Slave paa Stedet at bringe det altsammen hid tillige med fire store Krukker Vin.

»Alt det er nu meget godt,« ytrede Barberen da med graadige Blikke, »men der hører ogsaa Syltetøjer, Grøntsager og friske Frugter til et Maaltid.«

Jeg lod straks hidbringe, hvad han savnede, og han holdt igen op med at barbere mig, eftersom han maatte have hver Ting i Hænderne for paa det nøjagtigste at undersøge den. Dermed forløb atter en Times Tid. Jeg bandede, bad og rasede; men Uslingen gav sig derfor lige gode Stunder.

Endelig tog han atter fat paa Kniven og barberede nogle Øjeblikke. Dog, pludselig holdt han igen inde og sagde: »Jeg havde langtfranset Eder for at være en saa gavmild Herre; men nu erkender jeg, at I er Eders salig Faders udtrykte Billede. Jeg har i Sandhed ikke fortjent den Godhed, hvormed I overøser mig, og forsikrer Eder, at jeg skal være Eder evig taknemlig derfor. Thi, for at sige Sandheden, ædle Herre, jeg har ikke andet, end hvad slige gavmilde Patroner som I lader mig tilflyde. I denne min Armod staar jeg ganske paa samme Trin som Santut'en, som afgnider Folk i Badet, og som Saly'en, der løber omkring i Gaderne og sælger ristede Majs-korn, og som Salus'en, der sælger Bønner, og Akersha'en, der byder allehaande Urter til Købs, og som Abu Mekares'en, der bestænker Gaderne for at kvæle Støvet, og som hundrede andre fattige Stakler, der kun har af Haanden i Munden. Men ligefuldt er alle disse Mennesker sjæleglade; de er godmodige og høflige og mere tilfredse med deres Lod end Kalifen med sin midt i sin glimrende Herlighed. De ler fra Morgen til Aften, er hvert Øjeblik paa Dagen oplagt til Sang og Dans, og enhver af dem har sin egen Yndlings-sang eller sin ejendommelige Dans, hvormed han morer hele Bagdad. Men det, som jeg skatter højest hos dem, er, at de ikke er Sladderhanke, lige saa lidt som Eders Slave, der har den Ære at tale med Eder. Jeg vil dog lade Eder høre en af de Sange og se en af de Danse, hvormed Santut'en opvarter Gæsterne i Badet! I skal se, at jeg mesterlig forstaar at efterligne ham.«

Og Barberen gav sig til at synge og danse efter Santut'en i Badet; jeg kunde sige, hvad jeg vilde, for at gøre en Ende paa hans Narrestreger, jeg maatte døje Pinen, indtil han var ganske færdig med sin Forestilling. Da sagde han næsten aandeløs: »Herre, jeg har et godt Indfald! Jeg vil indbyde alle disse brave Folk til mig; og hvis I er klog, følger I med mig og lader Eders Venner i Stikken, som maaske

er utaalelige Vrøvlere, der ved deres Snak vil bringer Eder Blodet til Hovedet og paadrage Eder et Tilbagefald, som maaske kunde blive slemmere end selve den nyligt overstandne Sygdom. Hos mig vil I derimod finde idel Morskab og Behagelighed.«

Uagtet al min dybe Ærgrelse maatte jeg dog le ad ham, og svarede: »Jeg vilde ønske, at jeg havde frie Hænder, saa skulde jeg med Glæde modtage Eders Indbydelse. Men i Dag maa I virkelig fritage mig, eftersom jeg har givet bestemt Løfte. En anden Gang skal jeg gerne gaa ind paa Eders herlige Plan; men nu maa I i en Hast barbære mig færdig og skynde Eder hjem til Eders Bolig, hvor I maaske allerede med Utaalmodighed ventes af Eders Venner. «

»Herre,« bønfuldt han, »afslaa mig ikke min indstændige Bøn, og tag Del i det lystige Selskab, som forsamles hjemme hos mig! Naar I blot først en eneste Gang har prøvet mine Omgangsvener, vil I, forsikrer jeg Eder, for bestandig opgive Eders egne, de lede Sladderhanke!«

»Lad kun det være godt, Mester!« gensvarede jeg i en blid Tone. »Jeg kan denne Gang ikke nyde godt af Eders behagelige Indbydelse.« Men jeg vandt intet ved denne min Blidhed.

»Nu, naar I ikke vil følge med mig,« ytrede han, »saa maa I visseligen finde Eder i, at jeg følger med Eder. Jeg vil lade alle de gode Sager, som I har givet mig, bringe hjem til mit, og lade mine gode Venner gøre sig saa lystige dermed, som de vil; hvis I blot vil vente et lidet Øjeblik, skal jeg straks igen være hos Eder. En Mand af min Dannelse kunde det aldrig falde ind at vise den Uartighed at lade Eder gaa alene; desuden er I som min Velgører al Ærbødighed værd.«

»O, Himmels,« udraabte jeg nu, »gives der da ingen Redning af denne menneskelige Vampyrers Klør! I den store, levende Allahs Navn, hør dog op med Eders dræbende Snak! Begiv Eder hjem til Eders Venner, drik, spis, fornøj Eder med dem, og lad mig ligeledes have Frihed til at holde mig til mine Venner! Jeg vil gaa alene og behøver ingen Ledsager; desuden maa jeg lade Eder vide, at det Sted, hvor jeg begiver mig hen, er en lukket Grav for Eder; alene jeg bliver ventet.«

»I spørger, kære Herre,« svarede Barberen. »Naar Eders Venner har indbudt Eder til en Fest, saa véd jeg ikke, hvad der skulde kunne hindre Eder i at tage en god Ven med Eder. Jeg er meget mere fast overbevist om, at I vil gøre Eders Venner en Tjeneste og Fornøjelse

ved at medbringe en Mand, hvis mindste Kunst det er paa det behageligste at underholde et helt Selskab. I maa nu sige, hvad I vil; jeg har nu engang bestemt at følge med, og vil ledsage Eder endog imod Eders Vilje.«

»Denne Tale satte mig i den allerstørste Forlegenhed, ædle og agtbare Herrer,« fortalte den unge Mand videre, henvendt til Selskabet, »og jeg overvejede hos mig selv, hvorledes jeg dog skulde skaffe mig denne fordømte Barber af Halsen. Dersom jeg blev ved at sige ham imod, det mærkede jeg vel, kom jeg aldrig til Maalet. Allerede hørte jeg Muezzinernes første Raab til Middagsbøn fra Moskeernes Minareter; det var altsaa den høje Tid at gaa. Jeg svarede derfor intet, men lod som om jeg endelig fandt mig i, at han fulgte med mig. Da han derpaa endelig var bleven færdig med at barbere mig, sagde jeg til ham: »Nu maa I først i al Hast lade disse Levnedsmidler ved nogle af mine Folk bære hjem til Eder; jeg skal vente, indtil I kommer tilbage.««

Saa gik han da endelig. I en Hast fuldente jeg min Paaklædning, og begav mig ilsom paa Vejen, just som det sidste Raab til Middagsbøn lød fra Minareterne.

Men den fordømte Barber havde gættet min Hensigt og var ikke gaaet længere, end at han paa den ene Side kunde holde Øje med mit Hus, og paa den anden se mine Folk gaa ind i sin Bolig med Levnedsmidlerne; han stod og lurede paa et Gadehjørne for at opsnappe mig, saasnt han fik mig at se. Da jeg derfor havde naaet Kadi's Husdør og vendte mig om, saa jeg til min dødelige Ærgrelse Barberen dreje omkring Gadehjørnet.

Kadi's Dør stod halv aaben; i Forværelset ventede den gamle Kone paa mig og førte mig, saasnt hun havde lukket Gadedøren i Laas, ind i min Elskedes Værelse. O, jeg lykkelige! I dette Øjeblik var Barberen glemt tilligemed Alverden! Men næppe var vi begyndt at tale med hinanden, førend der lod sig høre Støj fra Gaden; min Elskede styrtede hen til Gittervinduet, og saa sin Fader komme tilbage fra Moskeen. Ogsaa jeg kastede et Blik ud gennem Vinduet og opdagede til min Forfærdelse Barberen siddende lige overfor paa den samme Plads, som jeg engang havde indtaget. Det sidste forekom mig ligesaa galt som det første.

Vi drog os hastig tilbage fra Vinduet, og min Elskede beroligede mig delvis ved den Forsikring, at hendes Fader saa godt som aldrig

betraadte hendes Værelse, og at hun desuden for dette overordentlige Tilfælde forud var betænkt paa et Middel til at føre mig uden Fare ud af Huset. Men herved var kun den halve Byrde læsset af mit betyngede Hjerte; den ulyksalige Barbers Nyfigenhed forårsagede mig ikke uden Grund den allerstørste Uro.

Saasomt Kadi'en var inde i Huset, gav han egenhændig en Slave en velfortjent Bastonade, og denne skraalte saa højt, at man kunde høre ham langt ud paa Gaden. Barberen, som stod udenfor, fattede straks den Formening, at det var mig, der blev mishandlet; han gav sig til at skribe, sønderrev sine Klæder, strøede Støv paa sit Hoved, og kaldte hele Nabolaget hid til Hjælp. Folk ilede sammen fra alle Kanter og spurgte, hvad der var i Vejen; Barberen forklarede, at hans kære Herre og Beskytter var gaaet ind i Kadi'ens Hus, og at man var i Færd med at tage Livet af ham derinde. Efter denne Forklaring styrtede han tilbage til min Bolig, sammenkaldte og bevæbnede alle mine Folk med Stokke, og vendte under frygtelige Skraal tilbage til Kadi'ens Hus, i Spidsen for en Hær, der straks ligesom rasende gav sig til at storme mod Døren paa den høje Embedsmands Bolig.

Kadi'en sendte forbavset en Slave ned for at forhøre, hvad der var paa Færde. Ganske bleg og skælvende kom denne tilbage og meldte sin Herre: »Naadige Kadi, udenfor staar en Hær af i det mindste titusinde Mand; man vil med Vold bryde ind i Huset; Døren begynder allerede at give efter.«

Kadi'en var imidlertid en behjertet Mand og lod sig ikke skræmme af en ringe Ting. I egen Person lukkede han Husdøren op for den stormende Mængde, og spurgte, hvad man forlangte. Dette var imidlertid næsten for meget vovet; thi mine forbitrede Husfolk gav sig, uden at lade sig imponere af Kadi'ens ærefrygtbydende Udvortes, som med én Mund til at skraale: »Hund af en Kadi, hvorfor vil I tage Livet af vor Herre? Hvad har den arme Mand gjort Eder?«

»Kære Mennesker,« svarede Kadi'en ganske rolig, »hvorfor skulde jeg tage Livet af Eders Herre, som jeg ikke véd, at jeg nogensinde har set for mine Øjne, og som ingenting har gjort mig? Mit Hus staar aabent; træd selv ind, og se efter, om I kan finde ham!«

»I har ladet ham give Bastonade!« raabte Barberen. »Det er kun et Øjeblik siden, jeg hørte ham skribe.«

»Jeg véd virkelig ikke,« svarede Kadi'en, »hvad Eders Herre skulde

have gjort mig imod, at jeg skulde behandle ham saaledes. Er han da her i Huset? Jeg véd i det mindste intet deraf. Er han her, saa maa jeg selv med god Grund spørge, hvorledes han er kommen ind. Det hele er mig en Gaade, Godtfolk: jeg kender ikke Eders Herre.«

»O, min Hr. Kadi, man kan ogsaa fortælle Løgne med et langt, hvidt Skæg!« skreg Barberen. »Jeg er en Mand, som nok véd, hvad han siger. — Eders Datter elsker min Herre og har under Middagsbønnen tilstedt ham en Sammenkomst i Eders Hus. I har grebet ham i Gerningen og ladet ham give en grusom Bastonade, men I skal ikke dø i Synden, I gamle Hallunk af en Kadi! Kalifen selv skal blive underrettet om Sagen, og han vil nok øve streng og rask Retfærdighed. Lad os komme ind eller, hvad bedre er, udlever os ham, for at I ikke skal have den Skam at se ham Eder aftvungen!«

»Der behøves ikke saa megen Snak og Larm om den Ting,« svarede Kadi'en, »hvis I taler Sandhed, saa kom herind og opsøg ham selv! I har min Tilladelse dertil!«

Øjeblikkelig styrtede Barberen i Spidsen for mine Folk som rasende ind i Huset og gav sig til at søge efter mig alle Vegne.

Fra mit Skjul havde jeg med højt bankende Hjerte hørt alt, hvad der var foregaaet; i min Angst saa jeg mig nu om efter et godt Skjulested, men fandt ikke andet end en stor, tom Kiste. I denne sprang jeg hastig ned og slog Laaget i efter mig. Den overalt snusen-de Barber kom endelig ogsaa hen til denne og lukkede Laaget op. Men saa snart han havde set mig i Kisten, løftede han den med Kæmpekræfter i Vejret og tog den paa Hovedet, steg ad en temmelig stejl Trappe ned i Gaarden og naaede uhindret Gadedøren. Men ulykkeligvis skulde Kistelaaget springe op, idet han traadte ud paa Gaden, og jeg var røbet for det sammenstimlede Folks Blikke. Ude af Stand til at taale denne Spot og Spe, sprang jeg med en saadan Overilelse ud af Kisten, at jeg fik en Skavank paa det ene Ben, hvoraf jeg fra samme Stund kom til at halte.

I Begyndelsen mærkede jeg kun lidet til den Skade, jeg havde taget; hastig sprang jeg op for ved en ilsom Flugt at unddrage mig Mængdens spottende Latter. Jeg tog min Pung frem og udstrøede med fuld Haand hele dens Indhold af Guld- og Sølvpenge til alle Sider; medens Folk med Begærlighed gramsede og samlede op, saa jeg mit Snit og undveg.

Dog, den fordømte Barber havde ikke sluppet mig af Syne, men

løb efter mig og skreg af fuld Hals: »Holdt, holdt dog, kære Herre! Hvorfor tager I saaledes til Bens? Jeg kan umulig sige Eder, hvor nær den slette Behandling er gaaet mig til Hjertet, som I har maattet lide af hin lumpne Kadi. I, en saa højmodig Herre, hvem jeg selv og alle mine Venner i en saa overordentlig Grad er forpligtede! Sagde jeg Eder det ikke nok forud, at I vilde komme i Livsfare, idet I saa haardnakket viste min Ledsagelse tilbage? I Grunden har I ikke for-tjent bedre Skæbne end den, der mødte Eder; hvad var der blevet af Eder, hvis jeg ikke gennem tykt og tyndt var fulgt efter? Stop lidt, Højstærede! Hvor vil I dog hen? Vent dog blot en Smule efter mig!«

Paa denne Maade gjorde den usalige Barber, ikke tilfreds med at have gjort mig til Nar i det Bykvarter, hvor min Elskedes Fader boede, mig til en Fabel for den hele Stad. Jeg havde den største Lyst til at lade ham komme nærmere og tage Livet af ham; men det vilde naturligvis kun have vakt endnu større Opsigt. Jeg betænkte mig altsaa viselig og sprang, for at unddrage mig de ved hans Skrig fra alle Sider til Vinduer og Døre hidlokkede Menneskers Blikke, hastig ind i en Khan, hvis Opsynsmand, én af mine Bekendte, stod i den aabne Dør. Jeg besvor ham ved Allah ikke at lade hint gale Menneske komme ind efter mig, og ilede forbi ham ind i Khanens Gaard, efter at have modtaget hans Løfte. Men Opsynsmanden havde ondt ved at holde, hvad han havde lovet; thi Barberen vilde med Djævelens Vold ind efter mig, og gik først efter at have ladet en Strøm af Skældsord og Forbandelser regne ned over den arme Opsynsmand.

Paa denne Maade befriede jeg mig endelig fra hint mig forhadte og modbydelige Menneske. Opsynsmanden ønskede senere naturligvis en Forklaring over, hvad der var mødt mig. Jeg fortalte ham alt og bad ham overlade mig et Værelse i Khanen, indtil min Fod igen var kommen sig, eftersom jeg, for at være sikker for hint Uhyre af Barber, ikke vilde begive mig hjem til mit eget. I lige Maade begreb jeg øjeblikkelig, at jeg, efter hvad der var mødt mig, umulig kunde forblive længere i Bagdad, Skuepladsen for min Ulykke. Hjem, Venner, Kærlighed, alt var tabt for mig, og det paa hint Menneskes Foranledning! —

Denne Erkendelse og Beslutning tro skrabede jeg, saasnt jeg var bleven helbredet, alle mine rede Penge sammen, forærede mine Slætninge al min faste Ejendom, og vendte Bagdad Ryggen. Paa

min Rejse kom jeg ogsaa herhid, hvor jeg, saa langt fra Bagdad, alermindst ventede at møde mit Livs Bøddel. Men til min Ulykke er han atter i min Nærhed. I maa derfor ikke undre Eder over den Hast, jeg havde med at forlade Eders ærede Selskab, mine Herrer! I kan lettelig begribe, hvilke Følelser der maatte vækkes hos mig ved Synet af dette Menneske, der ikke alene traadte imellem mig og mit Livs højeste Lykke, men ogsaa forjog mig fra Hjem og Fædreland, Gods, Slægt og Venner, og dertil er Skyld i, at jeg maa halte hele min Levetid. — —

Med disse Ord rejste den lamme unge Mand sig og forlod Salen uden at se sig tilbage. Husets Herre ledsagede ham til Dørs og beklagede af Hjertet, at han ganske imod sin Vilje havde beredt ham et saa ubehageligt Møde. Vi andre blev tilbage, helt forbavsede ved den unge Mands Fortælling, og kastede vrede Blikke til Barberen, hvem vi lod føle, at han var et ganske afskyeligt Menneske, hvis det virkelig var sandt, som vi nylig havde hørt om ham.

Endelig hævede Barberen det sænkede Hoved og svarede: »Den Tavshed, som jeg iagttog under den unge Mands Fortælling, maa tilstrækkelig have overtydet Eder om, at han ikke for med Løgn. Men alligevel vover jeg at paastaa, at jeg ikke kunde handle anderledes, end jeg gjorde, og gør Eder selv til Voldgiftsmænd imellem ham og mig. Styrtede han sig ikke ubesindig i Fare, og vilde han uden min Hjælp være sluppen saa godt derfra? Han maa være sjæleglad, at han er kommen derfra med et halt Ben. Har jeg ikke ædelmodig udsat mig selv for den største Fare ved at trænge med Vold ind i det Hus, hvor jeg troede, at han blev mishandlet? Har han da Ret til at beklage sig over mig, og oven i Købet rakke mig saaledes ned, spørger jeg? Det har man til Løn, naar man opofrer sig for utaknemlige Mennesker! Han kalder mig en Sladderhank, en Vrøvlepose! — Det er den rene Bagtalelse! Iblandt syv Brødre, som vi var, er jeg den, der har den største Forstand og som taler mindst. Jeg behøver kun at fortælle Eder min egen og deres Historier for at overbevise Eder om Sandheden af, hvad jeg siger. Jeg udbeder mig kun Eders Opmærksomhed for nogle Øjeblikke.«

KORSFAREREN JOINVILLE

Joinville fødtes 1224 og levede helt til 1319. Han deltog i Ludvig den Helliges Korstog 1248—54, men nægtede at følge med i 1267, da han mente, han kunde gøre større Nytte i Frankrig og iøvrigt misbilligede hele Foretagendet; hans praktiske Sans oprørtes over, at alt derhjemme kom i Uorden og gik paa bedste Beskub, mens Stormændene og Krigsmagten begav sig ud paa uvisse Eventyr. At han ikke manglede Stridslyst, fremgaar af, at han endnu i en Alder af 91 Aar lovede Ludvig X sin Bistand til et Tog mod Flamlænderne.

Joinville bryder sig hverken om at sætte Historien eller de Karakterer, han skildrer, eller sin egen Tankeverden i System. Han er en ypperlig Iagttager og Anekdotefortæller, som gengiver, hvad han har været med til, uden at forringe Livfuldheden ved at udglatte Kontrasterne. Følgende Indledning til hans Krønike viser, hvilken dyb Ærbødighed han følte for Ludvig den Hellige, og hvor paa een Gang beskedent og selvbevidst han saa paa sig selv.

I den almægtige Guds Navn lader jeg, Johan, Herre til Joinville, Senechal af Champagne, vor hellige Konge Ludvigs Liv nedskrive, alt hvad jeg saa og hørte i Løbet af de seks Aar, da jeg færdedes i Fællig med ham paa Pilegrimsfærden hinsides Havet, og efter at vi var kommet tilbage. Og førend jeg fortæller eder om hans Bedrifter og Heltegerninger, vil jeg melde eder, hvad jeg saa og hørte angaaende hans fromme Ord og gode Formaninger, for at de kan findes i deres rette Orden til Opbyggelse for dem, som vil høre dem.

Denne hellige Mand elskede Gud af sit ganske Hjerte og efterlig-nede hans Gerninger; og det viste sig i, at ligesom Gud led Døden formedelst Kærlighed til sit Folk, saaledes vovede han adskillige Gange sit Liv formedelst den Kærlighed, han bar til sit Folk, endog han godt kunde have ladt det være, hvis han saa havde villet, saaledes som I siden skal faa at høre.

Den store Kærlighed, som han bar til sit Folk, lagde sig for Dagen i det, som han sagde til sin ældste Søn, Hr. Ludvig, under en svær Syge, som han blev overfalden af i Fontainebleau: »Min gode Søn,« sagde han, »jeg beder dig om at gøre dig yndefuld hos Rigens Folk; thi jeg vilde for Sanden hellere have, at en Skotte skulde komme af Skotland og styre Rigens Folk godt og ærligt, end at du skulde styre det ilde.« — Den hellige Konge elskede Sandheden saa højt, at han end ikke over for Saracenerne vilde lyve vedrørende det, han havde tilsagt dem, som I senere skal faa at høre.

Med hvad han aad, var han saa nøjsom, at jeg ingen Tid i mit Liv har hørt ham anordne Retterne i Forvejen, som ellers mange store Herrer havde for Skik; men han aad nok saa fromt, hvad hans Kok lavede til ham, og hvad der blev baaret frem for ham. — I sin Tale var han maadeholden; thi ingen Sinde i mit Liv har jeg hørt ham tale ilde om nogen, og heller aldrig har jeg hørt ham sværge ved Djævelens Navn, hvilket ellers er meget gængs i Riget; men det er vistnok ingenlunde Gud velbehageligt.

Sin Vin spædte han i passende Maal, alt efter som han saa, at Vinen kunde taale det. Han spurgte mig paa Cypren, hvorfor jeg ikke gød Vand i min Vin, og jeg sagde til ham, at det voldte Lægerne, som sagde, at jeg havde et tykt Hoved og en kold Mave, og at jeg ikke behøvede at være bange for at blive beruset. Da sagde han til mig, at de bedrog mig; thi dersom jeg ikke lærte det i min Ungdom, men først vilde spæde Vinen i min gamle Alder, vilde jeg blive plaget af Gigt og Maveonder, saa at jeg aldrig vilde blive karsk; og dersom jeg drak Vinen ublandet i min gamle Alder, vilde jeg fange Rus hver Aften; og det var alt for stygt, at en tapper Mand fik Rus.

Han spurgte mig, om jeg vilde være hædret i dette Liv og arve Paradiset i min Dødsstund, og jeg sagde: »Ja«. Da sagde han til mig: »Saa vogt eder for at gøre eller sige noget eder vitterlig, som I ikke kunde staa ved, dersom Alverden vidste det, og sige: »Dette har jeg gjort, dette har jeg sagt.« — Han sagde til mig, at jeg skulde vogte mig for at erklære noget for Løgn eller Usandhed, der blev sagt i mit Paahør, naar jeg da ikke begik Synd eller led Skade ved at tie kvær, saasom haarde Ord volder Ufred, som har kostet Tusinder af Mennesker Livet.

Han plejede at sige, at man skulde klæde og smykke sig saalunde, at vor Tids fornuftige Folk ikke skulde sige, at det var for meget,

eller de unge Mennesker, at det var for lidt. Og herom mindede jeg den nuværende Konges Fader i Anledning af de stukne Vaabenkjortler, der gøres nu om Dage; og jeg sagde til ham, at paa det Togt hinsides Havet, som jeg havde været med paa, havde jeg aldrig set stukne Vaabenkjortler, hverken hos Kongen eller hos andre. Da sagde han til mig, at hans Vaaben var stukne med Sirater, som havde kostet ham otte Hundrede Pariserpund. Og jeg sagde til ham, at han vilde have forventet dem bedre, hvis han havde givet dem ud for Guds Skyld og havde ladet sine Stadsklæder gøre af godt Taft, prydet med hans Vaaben, saaledes som hans Fader gjorde.

Engang kaldte han mig til sig og sagde: »Saa skarp som eders Forstand er, drister jeg mig ikke til at tale med eder om, hvad der angaar Gud; og derfor har jeg ladet disse tvende Munke kalde, som I ser her, saasom jeg vil spørge eder om noget.« Spørgsmaalet lød saaledes: »Senechal,« sagde han, »hvad er Gud?« Da sagde jeg: »Herre Konge! det er noget saa godt, at der ikke kan gives noget bedre.« — »For Sanden!«, svarede han, »det var godt svaret; thi det Svar, I gav mig, staar skrevet i denne Bog, som jeg holder i min Haand.«

»Nu spørger jeg eder,« sagde han, »hvad I helst vilde være: spedalsk eller smittet med Dødssynd.« Og jeg, som altid sagde ham Sandheden, svarede, at jeg hellere vilde have begaaet tredive Døds-synder end være spedalsk. Og da Brødrene var bortgangne, kaldte han mig til sig i Enrum, lod mig tage Sæde ved hans Fødder og sagde til mig: »Hvor kunde I dog sige det, som I sagde i Gaar?« Og jeg svarede, at det vilde jeg fremdeles sige. Da sagde han til mig: »I talte som en tankeløs Daare; thi I maa vide, at ingen Spedalskhed er saa slem som at være i Dødssynd; thi en Sjæl, som er i Dødssynd, er Djævelen lig; derfor kan ingen Spedalskhed være saa slem.«

»Og det er fuldt sandt, at naar Mennesket dør, er han helbredet for Legemets Spedalskhed; men naar det Menneske dør, som har begaaet Dødssynd, ved han ikke, er ej heller vis paa, om han i levende Live har følt en saadan Ruelse, at Gud har tilgivet ham; derfor maa han være angst og bange for, at denne Spedalskhed skal hæfte ved ham lige saa længe, som Gud er i Paradiset. Derfor beder jeg eder,« sagde han, »af al min Formue, i Betragtning af eders Kærlighed til Gud og til mig, at sætte eders Hu til hellere at lade al Skade ramme Legemet som Spedalskhed og enhver anden Sot, end at Dødssynd skulde smitte eders Sjæl.«

JOINVILLE

Han spurgte mig, om jeg toede de fattiges Fødder Skærtorsdag. »For en Ufærd, Herre!« sagde jeg; »disse Usselrygges Fødder vil jeg ikke to.« — Da sagde han: »Det var for Sanden ilde talt; thi I bør ikke lade haant om, hvad Gud gjorde til vor Belæring. Saa beder jeg eder da, først og fornemmelig saa sandt I elsker Gud, og dernæst ogsaa sandt I elsker mig, at I vil vænne eder til at to dem.«

Saa inderlig elskede han alskens Folk, som troede paa Gud og elskede ham, at han gav Hr. Ægidius den Brune (som dog ikke hørte til Kongeriget Frankrig) Plads i den franske Marskalksret, efterdi han var højt berømt for at tro paa Gud og elske ham. Og jeg tror for Sanden, at han ogsaa virkelig var saaledes.

Mester Robert fra Sorbon lod han æde ved sit Bord, saasom han var saa berømt for sin Retskaffenhed. En Dag hændte det, at han sad ved Siden af mig ved Bordet, og at vi talte sagte tilsammen. Kongen satte os i Rette og sagde: »Tal højt, thi eders Bordfæller tror, at I taler ilde om dem. Dersom I under Maaltidet taler om det, som tør være os til Behag, saa tal højt; hvis ikke, da ti kvær.«

Naar Kongen var i muntert Lune, plejede han at sige til mig: »Se-nechal! sig frem, hvi en brav Mand er bedre end en Beginer.« Nu begyndte der en Ordstrid imellem mig og Mester Robert. Naar vi længe havde skiftet Ord, afgav Kongen sit Votum og sagde saa: »Mester Robert! jeg vilde gerne have Navn af en Dannemand, naar jeg blot var det, og alt det andet vilde jeg overlade eder; thi dette »en Danne-
mand« er noget saa stort og godt, at blot man udtaler det, er det, som om Talen svulmer derved.«

Om Ludvig den Helliges Beslutning om at drage ud paa Korstog beretter Joinville følgende, som viser, at en saadan Beslutning ikke altid vakte Begejstring paa nærmeste Hold.

Efter disse ovenfor ommeldte Begivenheder begav det sig, at Kongen efter Guds Villie blev overfalden af en svær Sygdom i Paris, og det sagdes, at det var saa ilde fat med ham, at en af de Kvinder, der plejede ham, vilde trække Lagenet op over hans Ansigt, sigende, at han var død. Men en anden Kvinde, som stod paa den anden Side af Sengen, forment hende det og sagde, at hans Sjæl var end til Huse i Legemet.

Og som Vorherre havde hørt disse tvende Kvinders Samtale, be-

teede han sin Kraft paa ham og skikkede ham Helsen, da en stakket Stund var forløben. Thi forhen var han stum og kunde ej tale. Og det første, han mægtede at tale, begærede han Korset og fik det. Da spurgte hans Moder Dronningen, at han atter havde faaet Talens Brug, og lagde overvættets stor Glæde for Dagen derover. Men da hun erfor, at han havde taget Korset, og det bekræftedes af hans egen Mund, var hendes Sorg saa heftig, som om hun havde set ham død.

Følgende Skildring fra Tiden før Afrejsen viser, hvordan Ludvig den Hellige trak Grænsen mellem Aandens og Sværdets Mænd og vilde sætte den rette Mand paa den rette Plads i det kombinerede Pilgrims- og Erobringstog, som han stod i Begreb med at foretage.

Kongen stævnedes alle sine Herrer til Paris og tog dem i Ed paa, at de vilde bevare Huldskab og Troskab imod hans Børn, dersom der vederfores ham noget menneskeligt paa Færden. Han krævede Ed af mig; men jeg vilde ikke sværge, thi jeg var ikke hans Mand.

Medens jeg var under Vejs, saa jeg trende Mænd ligge døde paa en Kærre; de var blevne aflivede af en Klerk. Det sagdes, at de skulde føres til Kongen. Da jeg spurgte det, skikkede jeg en af mine Væbnere af Sted for at faa at vide, hvorlunde det var tilgangen. Og min Væbner, som jeg skikkede af Sted, fortalte mig, at Kongen, da han kom ud af Kapellet, gik hen til Stentrappen for at se Ligene og spurgte Stadsfogeden, hvorlunde det var tilgangen.

Der fortalte Stadsfogeden ham, at de afdøde vare trende af hans Tjenere ved le Château, og han fortalte ham, at de færdedes i afsides Gader for at stjæle fra Folk. »Og de kom,« sagde han til Kongen, »over den Klerk, I her ser, og tog alle hans Klæder fra ham. Klerken gik hjem i det blotte Linned, tog sin Bue og lod en Smaadrenge bringe hans Jagtkniv med. Da han fik Øje paa dem, raabte han efter dem og sagde, at de var Dødsens. Klerken spændte sin Bue, skød og ramte en af dem i Hjertet; og de tvende andre flyede; men Klerken greb Jagtkniven, som Smaadrenge holdt i Haanden, og forfulgte dem i det skønne, klare Maaneskin.«

»Den ene af dem skulde lige til at springe over en Hæk og ind i en Urtegaard; da ramte Klerken ham med Jagtkniven,« sagde Stadsfogeden, »og skar hele Benet af ham, saa at det kun hænger sammen

ved Støvlen, som I selv kan se. Nu tog Klerken til at forfølge den anden, der vilde gange ind i et fremmed Hus, hvor der end var Folk oven Senge; der ramte Klerken ham lige midt i Hovedet og kløvede det til Tænderne, som I selv kan se,« sagde Stadsfogeden til Kongen. »Eders Naade!« sagde han, »Klerken viste Naboerne sin Sag, og saa gik han hen at give sig i eders Fangenskab; jeg fører ham til eder; gør med ham, hvad I vil; her er han.«

»Min gode Klerk!« sagde Kongen, »det volder eders Tapperhed, at I ikke bliver Præst længere; men det volder og eders Tapperhed, at jeg beholder eder i min Tjeneste, og I skal drage med mig over Havet. Og dette lader jeg eder fremdeles vide, eftersom jeg vil have at mine Folk skal se, at jeg i ingen Maade vil støtte dem i deres Ondskab.« Som det forsamlede Folk hørte disse Ord, brød det ud i høje Fryderaab til Herren og bad Gud give ham et godt og langt Liv og føre ham tilbage med Glæde og Helsen.

Paa Korstoget blev baade Kongen og Joinville taget til Fange. I Pengeafpresningsøjemed truedes Kongen selv med Tortur, men paa den anden Side kunde Fangerne møde stor Ridderlighed, hvorved særlig Saladin udmærkede sig. Hvor lunefuldt de blev behandlet, fremgaar af følgende, som ogsaa viser, at der laa Beregning bag Lunefuldheden.

Storadmiralen paa Galejerne skikkede efter mig og spurgte, om jeg var Kongens Søskendebarn; men jeg sagde nej og fortalte ham, hvorlunde og hvi Sømanden havde sagt, at jeg var Kongens Søskendebarn. Han sagde til mig, at jeg havde gjort vel; thi ellers havde vi været Dødsens til Hobe. Og han spurgte mig, om jeg var i noget Frændskab til Kejser Frederik af Tyskland, som den Tid var i Live; og jeg svarede ham, at jeg tænkte, at min Fru Moder var hans kødelige Søskendebarn; han sagde mig, at han elskede mig saa meget mere derfor.

Medens vi sad og holdt Maaltid, lod han en parisisk Borger hente frem for os. Som Borgeren var kommen, sagde han til mig: »Herre! hvad gør I?« — »Hvad gør jeg da?« sagde jeg. — »Saa sandt Gud lever,« sagde han, »I æder Kødmat paa en Fredag.« Da jeg fornam det, satte jeg min Skaal hen til en Side. Og Admiralen spurgte min Sarcener, hvi jeg havde gjort det, og han sagde ham det; og Admiralen

svarede, at Gud ikke vilde fortryde det, eftersom jeg havde gjort det mig selv uvitterligt.

Og vider, at Legaten gav mig dette Svar, da vi var komne uden Fængselet; derfor lod jeg ikke af at faste alle Fastefredagene derefter og nød ikkun Vand og Brød; dette fortrød Legaten højelig, saasom jeg var den eneste rige Mand, som dvælede hos Kongen.

Søndagen derpaa lod Admiralen mig gaa til Land paa Flodbredden sammen med alle de andre Fanger, som var blevet taget ude paa Vandet. Medens min gode Præst Hr. Johan blev trukken ud af Kammerset paa Galejen, daanede han; og han blev dræbt og kastet i Floden. Hans Klerk, som ogsaa daanede, eftersom han var anfalden af Hærens Syge, fik en Morter i Hovedet; han blev dræbt og kastet i Floden.

Medens de andre syge blev ført ud fra Galejerne, hvor de havde været i Fængsel, stod der Saracenerne beredte med draget Sværd, saa at de, der faldt, blev nedlagte og kastede i Floden. Jeg lod dem tilmelde ved min Saracener, at det ikke syntes mig vel gjort; thi det var imod Saladins Bydende, hvilken siger, at det burde sig ikke at nedlægge nogen Mand, efter at han havde ædt af ens Brød og Salt. Og Admiralen svarede mig, at disse Mennesker var intet værd, efterdi de ikke mægtede at forhjælpe sig selv formedelst de Syger, de var anfaldne af.

Han lod mit Søfolk føre frem for mig og sagde til mig, at det var faldet fra sin Kristentro til Hobe; men jeg sagde, at han skulde ikke fæste Lid til det; thi lige saa hastigt som det havde forladt os, lige saa hastigt vilde det forlade dem, hvis det saa enten den bekvemme Tid hvad heller det bekvemme Sted til at gøre det. Og Admiralen gav mig saadant Svar, at han var af den samme Mening som jeg; thi Saladin sagde, at ingen Tid saa man, at der kunde blive en god Saracener af en daarlig Kristen eller en god Kristen af en daarlig Saracener.

Og da dette var bestilt, lod han mig bestige en Pasgænger og førte mig med jævne sig. Og vi red over en Bro, gjort af Baade, og kom til Mansurah, hvor Kongen og hans Folk var Fanger; og vi kom ved Indgangen til et stort Paulun, hvor Sultanens Skrivere sad; og der lod de mit Navn antegne. Da sagde Saraceneren til mig: »Ædle Herre! Jeg vil ikke følge eder længere, efterdi jeg ikke kan; men beder jeg eder, ædle Herre! at I stedse vil holde dette Barn, som I har hos eder,

JOINVILLE

ved Haanden, at Saracenerne ikke skal tage det fra eder.« Og dette Barn hed Bartholomæus, og han var Slegfredsøn af Herren til Montfaucon.

Da mit Navn var blevet antegnet, indførte Admiralen mig i Paulunet, hvor Baronerne var og over ti Tusind Mennesker med dem. Som jeg traadte ind, lagde alle Baronerne saa stor Fryd for Dagen, at man næppelig kunde høre Ørenlyd; og de priste Vorherre derfor, sigende, at de mente, de havde forlist mig.

Efter megen Købslaaen blev Kongen, Joinville og mange andre frigivet. Megen Tid gik derefter med diplomatiske Forhandlinger, blandt andet med Den Gamle paa Bjerget, Assassinernes Høvding. Navnet paa den ismaelitiske Sekt, der opnaaede stor politisk Indflydelse ved at true fremmede Landes Stormænd paa Livet, er udledt af Hashish og indgik tidligt i det franske Sprog i Betydningen Morder. Assassinernes Relation til Hashish fortolkes undertiden saaledes, at de skulde have beruset sig med Giften før deres Mordgerninger, men det paastaas ogsaa, at Den Gamle paa Bjerget anvendte den for at vinde Proselyter: han berusede sine Ofre med Hashish, til de faldt i Søvn, førte dem til en Lystgaard, hvor de lærte alle Verdens Nydelser at kende, dyssede dem derefter atter i Søvn, og naar de vaagnede op, bildte han dem ind, at de havde været i det Paradis, hvor de vilde komme hen, naar deres Liv var forbi, naar blot de i Mellemtiden blindt vilde lyde ham. For at vise sine Gæster, hvor fuldkomment det var lykkedes ham at gennemføre denne Disciplin, plejede han at more dem med at lade en Assassin paa et givet Tegn styrte sig ud fra en Skrænt og slaa sig ihjel. Følgende Uddrag handler om Ludvig den Helliges Forhandlinger med denne mystiske Mand, der residerede i en Klippefæstning paa Grænsen til Irak.

Den Tid Kongen dvælede i Acre, kom Sendemændene fra den Gamle paa Bjerget til ham. Da Kongen kom tilbage fra sin Messe, lod han dem faa Foretræde. Kongen lod dem tage Sæde saalunde, at der var en Emir foran med saare skøn Dragt og Vaaben; og bag ved Emiren sad der en Riddersvend, der var velforsynet med Vaaben, og som i Haanden holdt trende Knive, af hvilke den ene gik ind i Skaftet paa den anden; thi dersom Emiren havde faaet Afslag, vilde han have overrakt Kongen disse trende Knive for at udfordre ham.

Bag ved ham, der havde de trende Knive, sad der en anden, som omkring sin Arm havde svøbt et Stykke Barkan, som han ligeledes vilde have flyet Kongen til hans Jordefærd, dersom »den Gamle paa Bjerget« havde faaet Afslag.

Kongen sagde til Emiren, at han skulde sige ham sit Øjemød, og Emiren flyede ham sit Kreditiv og sagde saa: »Min Herre skikker mig at spørge eder, om I kender ham.« Og Kongen gensvarede ham, at han kendte ham ikke; thi han havde ingen Sinde set ham; men han havde vel hørt Tale om ham. »Og naar I har hørt Tale om min Herre,« sagde Emiren, »saa undrer jeg mig saare over, at I ikke har skikket ham saa meget af, hvad eders var, at I kunde have faaet hans Huldskab, paa samme Vis som Kejseren af Tyskland, Kongen af Ungerland, Sultanen af Babilon og de andre gøre for ham hvert Aar, al den Stund de er visse paa, at de kun kan leve den Tid, det monne behage min Herre.«

»Og dersom det ikke lyster eder at gøre dette, saa lad ham vorde løst fra den Skat, han er pligtig at udrede til Tempelherrerne og til Hospitalsbrødrene, da vil han holde sig fornøjet af eder.« Han udredte dengang en Skat til Tempelherrerne og til Hospitalsbrødrene, saasom de frygtede for ingen Del Assasinerne, efterdi den Gamle paa Bjerget kunde intet tjene derved, om han lod Stormesteren for Tempelherrerne eller for Hospitalsbrødrene undlive; vidste han jo fuldt vel, at om han havde ladet en undlive, vilde man hastig have sat en anden jævngod i Stedet. Derfor vilde han ikke forlise Assasinerne der, hvor han ikke kunde vinde noget derved. Kongen gensvarede Emiren, at han skulde komme tilbage efter Middagsmaaltidet.

Da Emiren var kommen tilbage, fandt han, at Kongen sad paa slig Vis, at Stormesteren for Hospitalsbrødrene stod paa den ene Side, Stormesteren for Tempelherrerne paa den anden. Mælte da Kongen til ham, at han skulde gentage for ham det, som han havde sagt til ham om Morgenens; men Emiren sagde, at det ikke var hans Agt at gentage det undtagen for deres Aasyn, som om Morgenens var med Kongen. Da sagde de tvende Stormestre til ham: »Vi befaler eder, at I siger det.« Og han sagde til dem, at han vilde sige det, eftersom de bød det. Da lod de tvende Mestre ham melde paa Saracensk, at han skulde komme den anden Dag at skifte Ord med dem i Hospitalet, og han gjorde saa.

Da lod de tvende Mestre ham sige, at hans Herre var grumme dri-

stig, naar han havde djærvedes at bringe slige haarde Ord frem for Kongen; og de lod ham sige, at om det ikke havde været for Kongens Æres Skyld, til hvem de var kommet som Sendemænd, vilde de have ladet dem drukne i det skidne Acre's Hav deres Herre til Trods. »Og vi byder eder, at I skal drage igen til eders Herre, og inden fjorten Dage skal I være her igen og bringe Kongen fra eders Herre Breve og Klenodier, saadanne, at Kongen kan agte sig fornøjet dermed og vide eder Tak derfor.«

Inden fjorten Dage var rundne, kom Sendemændene fra den Gamle paa Bjerget tilbage til Acre, og de bragte Kongen den Gamles Skjorte; og de sagde til Kongen fra den Gamle, at det var Tegn paa, at ligesom Skjorten er nærmere ved Kroppen end noget andet Klædningsstykke, deslige vilde den Gamle agte Kongen for nærmere ved sin Kærlighed end nogen anden Konge. Og han skikkede ham sin Ring, som var af det fineste Guld, og hvori hans Navn stod skrevet, og han meldte ham, at ved sin Ring tog han Kongen til Ægte; thi han vilde have, at de fra den Stund skulde være et.

Imellem de andre Klenodier, han skikkede til Kongen, skikkede han ham en Elefant af Krystal, meget vel gjort, og et Dyr, kaldet Giraf, ligeledes af Krystal, alskens Frugter af Krystal og Brætspil og Skaktavl; og var alle disse Sager oversaaede med skønne Sirater af godt, fint Guld. Og skulle I vide, at det første Sendemændene oplod deres Gemmer, hvor disse Sager var til Hobe, var det, som hele Kammerset blev fyldt med Balsam, saa livsaligt duftede de.

Kongen lod igen sine Sendemænd drage til den Gamle, og han skikkede ham igen en grumme Hoben Klenodier, Skarlagen, forgyldte Kredenser og sølverne Bidsler; og med Sendemændene skikkede han Broder Yves, Bretagneren, som kunde den saracenske Tale. Og han fandt, at den Gamle paa Bjerget troede ikke paa Muhammed, men paa Ali's Lov, hvilken var Muhammeds Onkel.

Denne Ali satte Muhammed paa det Ærens Punkt, hvor han var; og den Tid Muhammed havde gjort sig til Landsens Herre, da agtede han sin Onkel ringe og fjernede ham fra sig. Og da Ali fornam det, drog han til sig alle, som han kunde fange af Folket, og han lærte dem en anden Tro, end Muhammed havde lært dem; derfor siger end paa denne Dag alle de, der tror paa Ali's Lære, at de, der tror paa Muhammeds Lære, er vantro; deslige siger alle, saa mange som tror paa Muhammeds Lære, at alle de, der tror paa Ali's Lov, er vantro.

Et af Punkterne i Ali's Lære er, at naar en Mand lader sig omkomme for at gøre sin Herres Bud, gaar hans Sjæl over i et lykkeligere Legeme, end som den tilforn var til Huse i; derfor tøver Assassinerne ikke med at lade sig omkomme, naar deres Herre byder dem det, eftersom de tror, at de ville vorde lykkeligere, naar de er døde, end de var tilforn.

Det andet Punkt er saadan, at de tror, at ingen kan dø før den Stund, som ham er beskikket; og det bør ingen tro, al den Stund Gud har Magten at forlænge hvad heller at forkorte vort Liv. Og dette er et Punkt, som Beduinerne tror paa; derfor vil de ikke føre sig i Rustning, naar de gænger i Strid; thi da vilde de mene at handle mod deres Læres Bydende. Og naar de bander deres Børn, siger de til dem: »Du være bandet som Frankeren, der, ræd for Døden, ifører sig Rustning«.

Broder Yves fandt ved den Gamles Hovedgærde en Bog, hvori der var opskrevet adskillige Ord, som Vorherre mælte til St. Peder, den Tid han vandrede paa Jorden. Og Broder Yves sagde til ham: »For Gud, Herre! læs flittigt denne Bog; thi det er meget gode Ord.« Og han siger, at han gjorde saa. »Thi vel maa jeg lide den Herre St. Peder; thi i Verdens første Tider gik Abels Sjæl, da han blev undlivet, over i Noæ Legeme, og da Noa var død, gik den over i Abrahams Legeme, og fra Abrahams Legeme gik den ved hans Afgang over i St. Peders Legeme, da Gud kom paa Jorden.«

Som Broder Yves fornam det, viste han ham, at hans Tro ikke var god, og han lærte ham mange gode Ord; men han vilde ikke tro det. Og Broder Yves lagde disse Ting ud for Kongen, da han var kommen igen til os. Naar den Gamle red af Sted, havde han en Udraaber foran sig, hvilken bar en dansk Økse med langt, sølvbeslaget Skæfte og med en Hoben spidse Knive, fæstede i Skæftet, og han raabte: »Gaa af Vejen for ham, som bærer Kongernes Død i sine Hænder.«

BODSPRÆDIKANT I TYSKLAND

Da Franciscus af Assisi omkring 1220 sendte de første af sine Tiggermunke til Tyskland, fik de ikke altid den bedste Modtagelse. Herom beretter Krønikeskriveren Jordanus af Giano, som selv var med:

Til Tyskland sendtes Johannes de Penna med omtrent tresindstyve Brødre. Da de var naaet til tysk Grund, svarede de, naar de blev adspurgt om noget, for Eksempel om de vilde overnatte eller have noget at spise, simpelthen »Ja«, eftersom de ikke kunde Sproget. Takket være dette blev de venligt modtaget af nogle. Da de mærkede, at de blev menneskeligt behandlede ved at sige det lille Ord »Ja«, besluttede de at besvare hvert Spørgsmaal med »Ja«. Saaledes skete det, at de ogsaa svarede »Ja« paa Spørgsmaalet, om de var Kættere, og om de var kommet til Tyskland for at besmitte det med de samme Kætterier, hvormed de allerede havde fordærvet Lombardiet. Nu blev nogle af dem spærret inde i Fængsel, andre klædte man af og førte dem nøgne til Dans. Der blev de et lystigt Skuespil for de omkringstaaende. Da indsaa Brødrene, at de ikke vilde faa Held med sig i Tyskland, og drog atter tilbage til Italien. Efter disse Erfaringer kom de til at anse Tyskland for at være et grusomt Land, og kun den, som attraaede Martyriet, kunde vove sig derhen.

Trods Besværlighederne baade med Rekrutteringen, Sproget og Retssikkerheden fik Franciskanerne snart Fodfæste i Tyskland. Til deres Orden hørte ogsaa en anden og mere berømt Krønikeskriver, nemlig Salimbene, som var født i Parma 1221. Han drog vidt omkring i Italien og Frankrig, lærte Tidens Stormænd at kende, blandt dem Kejser Frederik II og Ludvig den Hellige, og han nedskrev sine Erindringer omkring 1280. Kort efter døde han. Følgende Uddrag

af hans Krønike giver et Billede af Franciskanernes usikre Tilværelse i Tyskland, men viser ogsaa deres faste Tro paa de Muligheder, der bor selv i den mest forhærdede.

Og nu til Broder Berthold fra Tyskland! Han var Præst og Prædikant i Minoriterbrødrenes Orden og levede ærbart og helligt som det sømmer sig en Ordensbroder. Til Apokalypsen skrev han en Kommentar, desuden skrev han et tykt Bind Prædikener til alle Aarets Helligdage og Søndage. Og man maa bemærke, at Broder Berthold af Gud havde faaet en ganske særlig Naadegave til at prædike. Alle som hørte ham forsikrede, at fra Apostlenes Tid til vore Dage var ingen Mand af tysk Tunge hans Lige.

Ham fulgte en stor Mængde Mænd og Kvinder, stundom halvfjerds til hundredtusind, ofte Indbyggerne i flere Byer samtidig, for at høre de honningsøde og frelsebringende Ord af hans Mund. Thi gennem ham virkede »den, som giver hans Stemme Kraftens Røst«, og »den, som skænker Evangelisterne Ordet med stor Kraft«.

Naar han skulde prædike, besteg han et Taarn af Træ, som lignede en Klokkestabel. Det var hans Prædikestol under aaben Himmel. Paa Spidsen af Taarnet plantede Haandværkerne en Fane, og paa den Maade kunde Folket se, hvorfra Vinden blæste, saa at de vidste, hvor de skulde sætte sig for bedst at kunne opfatte, hvad Prædikanten sagde. Og mærkeligt nok hørte de, som havde Plads langt fra ham, lige saa godt som de, der sad ganske nær, og ingen rejste sig og forlod Prædikenen, førend den var til Ende. Men naar han talte om Dommens frygtelige Time, saa skælvede alle som Siv i Vandet. Og de bad ham for Guds Skyld om ikke at behandle dette Emne videre, eftersom de grebes af Skræk og Forfærdelse ved at høre derpaa.

Broder Berthold havde for Vane at holde sine Prædikener paa forskellige Tider og forskellige Steder, snart i den ene og snart i den anden By, for at den tilstrømmende Folkemængde ikke skulde lide Mangel paa Levnedsmidler.

Drevet af brændende Længsel efter at høre Broder Berthold prædike havde engang en Adelsdame uafbrudt i seks Aar fulgt efter ham gennem Byer og Borge. Hun medførte nogle Ledsagere og hele sin Formue. Men det var i al den Tid ikke lykkedes hende at komme til at veksle et eneste fortroligt Ord med ham i Enrum. Da de seks Aar var gaaet, var hendes Skatte opbrugt, og Damen saavel som hendes

Ledsagere havde intet at spise ved Festen for Mariæ Himmelfart. Da traadte hun frem for Broder Berthold og berettede i Sammenhæng, hvad vi her har fortalt.

Da Broder Berthold hørte dette, sendte han hende til en Vekselerer, som gjaldt for at være den rigeste i Byen, med Paalæg om at sige til ham, at han skulde give hende saa mange Denarer til Levnedsmidler og andre Udgifter, der svarede til Værdien af een Afladsdag, som hun havde fulgt Broder Berthold i seks Aar for at opnaa.

Da Vekselereren hørte dette, smilede han og spurgte: »Hvor kan jeg kende Værdien af en Afladsdag, for hvis Skyld du har fulgt efter Broder Berthold?« Hun svarede: »Han bad mig sige jer, at I skal lægge Guldstykker i den ene Vægtskaal, og saa skal jeg puste i den anden. Paa den Maade kan I erfare Værdien.« Vekselereren lagde nu en stor Haandfuld Denarer i Vægtskaalen og fyldte den dermed, men hun pustede paa den anden, og straks fik den Overvægt, og Guldstykkerne fo'r i Vejret, som om de ikke var tungere end Fjer. Da Vekselereren saa dette, forundrede han sig meget og lagde flere og flere Denarer i Vægtskaalen, men Adelsdamens Aande kunde han ikke veje op, da den Helligaand lagde en saadan Tyngde i den. Ved Synet heraf gik Vekselereren, Adelsdamen og de andre Kvinder, som var til Stede, straks til Broder Berthold og fortalte ham, hvad der var sket. Og Vekselereren tilføjede desforuden: »Jeg er villig til at tilbagelevere uretmæssig Vinding og skænke min Ejendom til de fattige i Guds Navn; jeg ønsker at blive et godt Menneske, for i Dag har jeg i Sandhed set et Vidunder.« Broder Berthold paalagde ham da at yde Levnedsmidler med rund Haand til den Kvinde, som havde givet ham Anledning til at se sligt, og til hendes Ledsagere. Dette opfyldte han meget omhyggeligt og beredvilligt til vor Herre Jesu Kristi Ære, som skal loves og prises i al Evighed. Amen.

En anden Gang drog Broder Berthold henimod Aftentide frem ad en Vej sammen med en Lægbroder. Da blev de grebet af en Borgherres Morderbande og slæbt til Borgen, hvor de uden Nadver og ilde medhandlede blev holdt indespærret Natten over. Denne Borgherre havde nu plaget sine Medborgere saa meget, at han i den offentlige Raadstue var afmalet som hængt. Thi han skulde straffes med Hængning, om han blev paagrebet.

Tidligt om Morgenen gik Bøddelen til sin Borgherre og sagde: »Hvad befaler Eders Højhed, at der skal ske med disse to Brødre

som blev ført hid i Gaar Aftes?« Hertil svarede Borgherren: »Eksperder dem!« Det betød »Dræb dem!« Han og hans Morderkumpaner handlede nemlig ligesom det siges om David i 1. Kongernes (dvs. Samuels) Bog, 27. Kapitel: »Og David lod ingen Mand eller Kvinde blive i Live for ikke at maatte tage dem med til Gat; thi han tænkte: De kunde røbe os«. Altsaa udplyndrede de nogle, dræbte andre, og atter andre slæbte de til Borgen og kastede dem i et Fangehul, indtil de kunde købe sig fri med Løsepenge; ellers blev de ganske simpelt myrdet.

Medens Broder Berthold sov, vaagede Lægbroderen og bad sin Morgenbøn. Da hørte han Borgherren udtale Dødsdommen, thi der var blot en Væg imellem dem. Lægbroderen raabte nu flere Gange Broder Berthold ved Navn. Men da Borgherren hørte dette, faldt det ham ind, om ikke denne Berthold skulde være hin berømte Prædikant, om hvem der fortæltes saa mange vidunderlige Ting. Straks tilkaldte han Bødlen og paalagde ham paa ingen Maade at skade de to Fanger, men i Stedet at føre dem til ham. Da de var bragt hid, spurgte han dem om deres Navn. Lægbroderen svarede: »Jeg hedder saadan og saadan. Men dette er Broder Berthold, den berømte og elskede Prædikant, igennem hvem Gud gør saa mange Undere.«

Da Borgherren hørte dette, kastede han sig straks for Broder Bertholds Fødder og omfavnede og kyssede ham. Ja, han bad ham endog, om han ikke vilde prædike for ham for Guds Skyld; thi han havde allerede i lang Tid længtes efter at høre Frelsens Ord af ham. Heri indvilligede Broder Berthold paa den Betingelse, at han frem for ham skulde føre alle de Ugerningsmænd, som han havde hos sig i sin Borg, saa at de alle samtidig kunde faa hans Prædiken at høre. Borgherren lovede dette beredvilligt.

Medens han nu forsamlede sine Banditter, og Broder Berthold havde trukket sig tilbage en Stund for at anraabe Herren, gik hans Ledsager til ham og sagde: »Husk, Broder Berthold, at dette Menneske har fældet Dødsdommen over os. Hvis du derfor nogen Sinde har prædikeret vel om Helvedes Straf og Paradisets Glæde, saa kan du nu faa Anvendelse for dit Mesterskab.«

Da Broder Berthold havde hørt dette, hengav han sig ganske til sin Bøn.

Derpaa begav han sig tilbage til den forsamlede Røverskare. Og nu prædikede han saa straalende og forkyndte Frelsens Ord saadan, at

alle rørtes til den bitreste Graad. Og førend han drog derfra, tog han dem alle til Skrifte og paabød, at de skulde forlade Borgen, give alt tilbage, hvad de havde røvet, og tilbringe al deres Levetid i Bod og Anger; paa den Maade vilde de opnaa det evige Liv. Men Borgherren kastede sig for Broder Bertholds Fødder og bad ham under mange Taarer om, at han for Guds Skyld vilde optage ham i den hellige Franciscus' Orden. Han optog ham da i Haab om, at han vilde kunne udvirke denne Naade af Ordensforstanderen. Borgherren vilde straks følge med; men dette tillod Broder Berthold ikke af Hensyn til Folkets Vrede, thi han havde skadet det meget, og det vidste intet om hans Omvendelse.

Da nu Broder Berthold kom til Byen, vilde Folket høre ham prædike. Og de forsamlede sig ved Bredden af en Flod, hvor der i Nærheden af Prædikestolen hang Tyve i Galgen.

Borgherren, som vi fortalte om, glemte i sin glødende Kærlighed til Gud og sin brændende Længsel efter at komme til at høre Broder Berthold alt det onde, som han nogen Sinde havde forvoldt Byen. Da han derfor gik alene til det Sted, hvor Prædikenen holdtes, blev han straks genkendt, grebet og uden Tøven ført til Galgen. Alle løb efter ham og skreg og raabte: »Hænges skal han og lide den forsmædeligste Død, denne vor fordømte Dødsfjende! Thi den, som saa skammelig har pint og plaget os, maa vi fuldstændig udslette, saa at ingen af hans Slægt bliver tilbage i hele vor Egn!«

Da Broder Berthold fornå, at Folket løb sammen og forlod hans Prædiken, forundredes han saare og sagde: »Endnu aldrig er det hændt mig, at nogen gik bort fra min Prædiken, førend jeg havde endt den og uddelt Velsignelsen.« Da sagde en af de tilbageblevne: »Fader, derover skal I ikke undre jer, thi den Borgherre som var vor værste Fjende er blevet fanget og slæbes nu til Galgen.« Ved at høre dette skælvede Broder Berthold og sagde med stor Smerte: »Saa vid, at han har gjort Bod for mig, og ligesaa alle hans Fæller; dem sendte jeg bort fra Borgen til Pønitense, men ham selv optog jeg i den hellige Franciscus' Orden, og han kom just for at høre min Prædiken. Lad os derfor skynde os at befri ham!« Da løb de alle af Sted, saa hurtigt de kunde.

Da de naaede frem til Galgen, var han allerede hængt op og havde udaandet. Paa Broder Bertholds Befaling blev han nedtaget fra Galgen, og man fandt da omkring hans Hals en Strimmel, hvorpaa stod

BODSPRÆDIKANT I TYSKLAND

skrevet med gyldne Bogstaver: »Fuldendt i kort Tid, udfyldte han dog en lang Tid; thi Gud fandt Behag i hans Sjæl, og derfor borttog han ham hastig fra Ondskabs Midte« (Visdommens Bog, 4. Kapitel).

Nu sendte Broder Berthold Bud til Minoriterbrødrene i Byens Kloster, at de skulde medbringe et Kors, en Baare og en Munke-dragt og komme at se og høre Guds Under. Og saaledes skete det. Han berettede for dem og alle andre, hvad som nu er blevet fortalt. Og de bar Liget bort og begravede det med Ære paa den Plads, som tilhørte Minoriterbrødrene, idet de priste Gud som virker slige Ting.

KIRKENS LÆRE OM FRAADSERI

Da Thomas ab Aquino døde 1274, havde han i nogen Tid opgivet sit flittige Forfatterskab for helt at hellige sig Kontemplation. Da en Ven formanede ham til atter at gribe Pennen, svarede han: »Det er mig umuligt. Alt, hvad jeg har skrevet, synes mig at være som Straa.« Faa Skrifter har imidlertid haft større Indflydelse paa vesterlandsk Tankesæt end hans Kæmpeværk Summa Theologiae. Selv om dets Betydning først og fremmest ligger i det teoretiske Plan, som en Grundvold for den katolske Kirkes Lærebygning og en Forudsætning for en stor Del af den sekulariserede Metafysik, har det, takket være Skriftemaalet, ogsaa haft stor Indflydelse paa Sædterne. Følgende Kapitel giver en Forestilling om Skolastikkens Metode: teoretisk at haandtere praktiske Moralspørgsmaal. Ved et Sammenspil mellem Citater af Autoriteter og fornuftmæssigt Ræsonnement søger Forfatteren at give en saa alsidig Belysning som muligt. Thomas ab Aquino viser sig her, som saa ofte ellers, meget modtagelig for Argumenter. Han indtager gerne en tøvende Holdning og overlader paa en vis Maade til Læseren selv at drage sine Slutninger. Det er tydeligt, at han ikke vil fare alt for haardt frem mod Fraadseriet, som jo fra gammel Tid er blevet anset for at være Skødesynden blandt Kirkens Mænd.

Derefter maa Fraadseriet tages nærmere i Øjesyn.

Og her findes seks Spørgsmaal: 1. Om Fraadseriet er en Synd. 2. Om det er en Dødssynd. 3. Om det er den største af alle Synder. 4. Om de forskellige Arter. 5. Om det er en Hovedsynd. 6. Om dets Døtre.

Om Fraadseriet er en Synd

Det første Spørgsmaal kan besvares saaledes. Det synes, som om Fraadseriet ikke er en Synd. Thi Herren siger: »Ikke det, der

gaar gennem Munden, gør Mennesket urent.« Men Fraadseriet er knyttet til Maden, som gaar ind i Mennesket. Da altsaa enhver Synd gør Mennesket urent, synes det, som om Fraadseri ikke er en Synd.

Endvidere »synder ingen ved det, som han ikke kan undgaa.« Men Fraadseri bestaar i Umaadehold med Mad, som Menneskene ikke kan undgaa; thi Gregorius siger: »Da Lyst er blandet med Nødvendighed, naar vi spiser, er det umuligt at vide, hvad Nødvendigheden kræver, og hvad Lysten lægger til«; og Augustinus siger: »Er der nogen, Herre, som ikke ved Maaltiderne spiser mere end nødvendigt?« Derfor er Fraadseri ikke en Synd. Endvidere er Synd den første Drivkraft i al Slags Synd. Men den første Drivkraft til at spise er ikke Synd: ellers vilde Sult og Tørst være Synd. Altsaa er Fraadseri ikke en Synd.

Men paa den anden Side siger Gregorius, at »man ikke bør rejse sig til den aandelige Kamp, hvis man ikke først har kuert den indre Fjende i sig selv, det vil sige Fraadseribegæret.« Men Menneskets indre Fjende er Synd. Altsaa er Fraadseri en Synd.

Jeg svarer med at sige, at ikke ethvert Begær efter at spise og drikke er Fraadseri, men kun et ubehersket Begær. Det kaldes nemlig et ubehersket Begær, fordi det ikke beherskes af Fornuftens Regler, hvori den moralske Dyds Gode bestaar. Men naar en Ting kaldes Synd, beror det paa, at den staar Dyden imod. Deraf fremgaar det tydeligt, at Fraadseri er en Synd.

For det første maa det siges, at det, der gaar ind i Mennesket i Form af Mad, i Overensstemmelse med sin Substans og Natur ikke forurener Mennesket aandeligt; men Jøderne, til hvem Herren taler, og Manikæerne ansaa visse Retter for urene, ikke i overført Betydning, men ifølge deres egen iboende Natur. Imidlertid gør et ubehersket Begær efter Mad Mennesket aandeligt urent.

For det andet maa det siges, saaledes som det allerede er sagt, at Fraadseriets Synd ikke bestaar i Madens Substans, men i et Begær, som ikke er behersket af Fornuften. Og hvis man derfor indtager overdrevne Mængder Mad, ikke af Madbegær, men fordi man tror, det er nødvendigt, saa kan dette ikke henregnes til Fraadseri, men til en Slags Uforstand. Men det er kun Fraadseri, hvis man af Begær efter velsmagende Mad bevidst overskrider Grænsen, naar man spiser.

For det tredje maa det siges, at der er to Slags Appetit. Den ene

er naturlig og hører til den vegetative Sjæls Kræfter, hvori der hverken findes Dyder eller Laster, fordi de ikke er underkastede Fornuften. Denne Kraft til at begære deles i den udnyttende, den fordøjende og den udstødende. Og til dette Begær hører Sult og Tørst. — Men der findes ogsaa en anden Sansernes Appetit, og i dette Begær bestaar Fraadseriets Last. Derfor indbefatter den første Drivkraft til Fraadseri et ubehersket Sansebegær: hvilket ikke er uden Synd.

Om Fraadseri er en Dødssynd

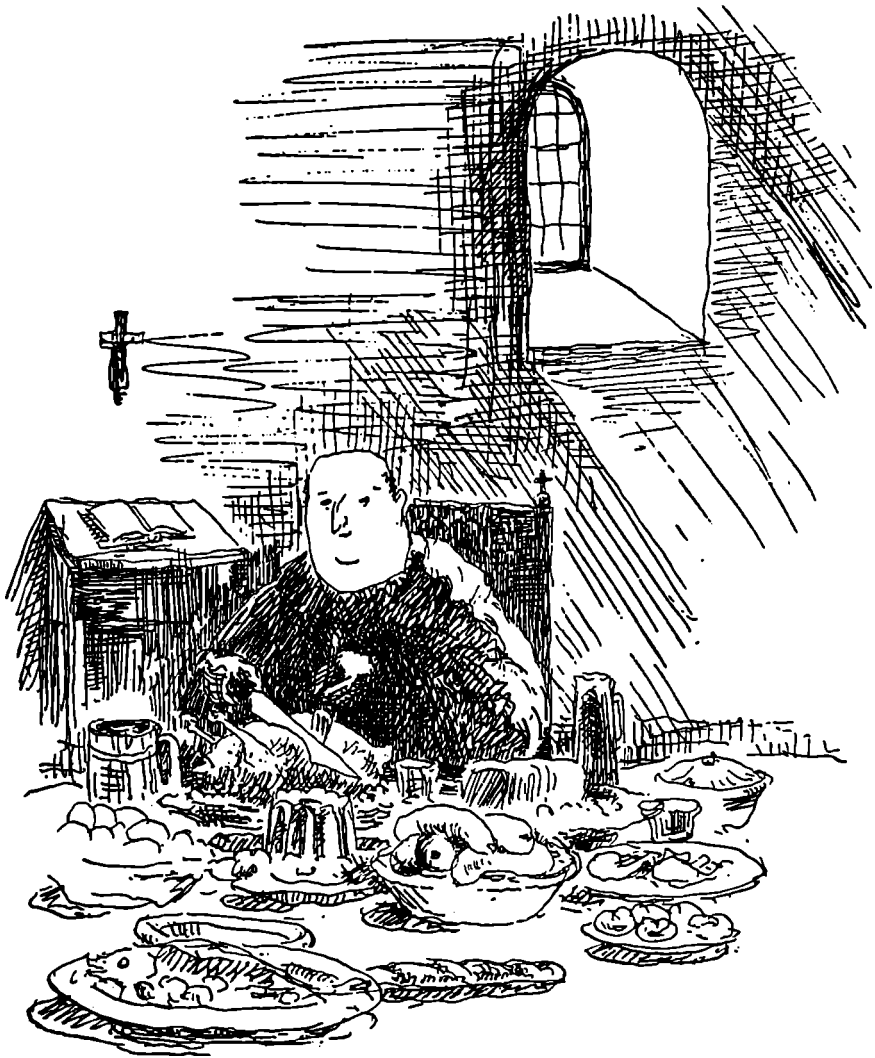
Det andet Spørgsmaal kan besvares saaledes. Det synes, som om Fraadseri ikke er en Dødssynd. Thi enhver Dødssynd bryder et af de ti Bud. Hvilket ikke synes at være Tilfældet med Fraadseri. Derfor er Fraadseri ikke en Dødssynd.

Endvidere staar enhver Dødssynd i Modsætning til Kærligheden, som det fremgaar af det tidligere sagte. Men Fraadseriet staar ikke i Modsætning til Kærligheden, hverken Kærligheden til Gud eller Kærligheden til Næsten. Altsaa kan Fraadseri aldrig være en Dødssynd.

Videre siger Augustinus i sin Prædiken om Skærsilden: »Saa ofte nogen har indtaget mere Mad og Drikke end nødvendigt, ved han, at dette hører til de mindre Synder.« Men dette er Fraadseri. Derfor regnes Fraadseri til de mindre, det vil sige Svaghedssynderne.

Men paa den anden Side siger Gregorius: »Naar Fraadseriets Last hersker, ødelægger Menneskene alt det gode, de gør, og hvis Maven ikke holdes i Ave, ødelægges samtidig alle Dyder.« Men Dyden kan kun ophæves ved Dødssynd. Altsaa er Fraadseri en Dødssynd.

Jeg svarer med at sige, at Fraadseriets Last som sagt egentlig bestaar i ubehersket Begær. Men den Orden, hvormed Fornuften regulerer Begæret, kan ophæves paa to Maader. Den ene angaar de Midler, der fører til Maalet, og disse Midler kan være saadan, at de ikke staar i Forhold til Maalet. Den anden angaar selve Maalet: det vil sige, at Begæret vender Mennesket bort fra dets rette Maal. Hvis altsaa det ubeherskede Fraadseribegær fører til, at man vender sig bort fra det endelige Maal, da er Fraadseri en Dødssynd. Dette hænder, naar et Menneske holder fast ved Fraadseriets Nydelser, som

Augustinus siger: Hvor findes det
Menneske, som ikke ved Måltidernes
spiser noget mere end nødvendigt?

om det var et Maal, for hvis Skyld man tilsidesætter Gud og er rede til at handle mod hans Bud for at opnaa den Slags Nydelser. — Men hvis Fraadseriets Last kun bestaar i et ubehersket Begær, saa at man i alt for høj Grad attraar Nydelsen af Mad uden derfor at handle mod Guds Lov, da er det en Svaghedssynd.

For det første maa det siges, at Fraadseriets Last har noget i sig, som gør det til en Dødssynd, i samme Grad som det vender os bort fra det endelige Maal. Og i Overensstemmelse hermed kan det henføres til Forsyndelser mod Budet om at holde Hviledagen hellig, hvori det foreskrives, at man skal hvile i det endelige Maal. Thi alle Dødssynder staar ikke i direkte Modsætning til de ti Buds Forskrifter, men kun de, som indebærer Uret: fordi de ti Buds Forskrifter, som ovenfor sagt, specielt tager Sigte paa Retfærdighed og hvad dertil hører.

For det andet maa det siges, at i samme Grad som Fraadseriet vender os bort fra det endelige Maal, staar det i Modsætning til Kærligheden til Gud, som er det endelige Maal, og som bør elskes mere end alt andet. Og alene af den Grund er Fraadseri en Dødssynd.

For det tredie maa det siges, at Augustinus' Ord kun sigter til Fraadseriet som et ubehersket Begær med Hensyn til Midlerne, ikke med Hensyn til det endelige Maal.

For det fjerde maa det siges, at Fraadseri siges at ophæve Dyderne, ikke saa meget i sig selv som ved de Laster, der opstaar i Forbindelse hermed. Thi Gregorius siger: »Mens Maven udspiles af Fraadseri, ødelægges Sjælens Dyder af Liderlighed.«

Om man med Rette kan tillægge Fraadseriet fem Døtre

Det sjette Spørgsmaal kan besvares saaledes. Det synes, som om man uden tilstrækkelig Grund tillægger Fraadseriet fem Døtre, nemlig »upassende Glæde, Naragtighed, Urenlighed, Snakkesalighed, Sløvhed i Aanden.« Thi upassende Glæde følger ifølge Ordsprogene med enhver Synd: »De, som glæder sig over at gøre ondt og fryder sig over Ondskabens falske Væsen.« Ligeledes finder man ifølge Ordsprogene Dumhed i enhver Synd: »De, der bringer ondt paa Bane, skal visselig fare vild.« Altsaa har man ingen Grund til at tillægge netop Fraadseriet saadanne Døtre.

Endvidere synes Urenligheden, som i høj Grad følger med Fraadseri, ifølge Esaias at sigte til Opkastninger: »Ja, alle Borde er fulde af modbydeligt Spy.« Men dette synes ikke at være Synden, men Straffen; eller oven i Købet, ifølge Syrach, noget nyttigt og velovervejet: »Har man nødnet dig til at spise meget, saa rejs dig, gaa ud paa Vejen, og du skal finde Glæde.« Derfor bør dette heller ikke regnes til Fraadseriets Døtre.

Endvidere opgiver Isidorus Naragtigheden som Liderlighedens Datter. Derfor bør den ikke regnes til Fraadseriets Døtre.

Men herimod staar, at Gregorius tillægger Fraadseriet disse Døtre.

Jeg svarer med at sige, at Fraadseri som sagt egentlig bestaar i umaadeholden Nydelse af Mad og Drikke. Og derfor regnes de Laster for Fraadseriets Døtre, der opstaar ved umaadeholden Nydelse af Mad og Drikke. Disse kan henføres til Sjælen eller Legemet. De, som hører til Sjælen, er fire. Den første angaar Forstanden, hvis Skarphed sløves ved Umaadehold med Mad og Drikke. I dette Tilfælde kaldes Fraadseriets Datter »Sløvhed,« paa Grund af de Maddunster, der gør Hovedet omtaaget. Ganske som Afholdenhed, ifølge Prædikeren, paa den anden Side hjælper til at gennemskue Visdommen: »I mit Hjerte besluttede jeg at holde Vin borte fra mit Legeme, for at jeg kunde føre min Sjæl til Visdom.« — Den anden angaar Begæret, der forvilder sig paa mange Maader paa Grund af Umaadehold med Mad og Drikke, som om Fornuftens Rør var knækket. Og dette kaldes »upassende Glæde«; thi alle andre ubeherskede Passioner fører til Glæde og Sorg, som det siges i Etikken. Og dette er, hvad der siges i Esras Bog, at »Vinen forvandler hele Sjælen til Sikkerhed og Fryd.« — Den tredje angaar ubehersket Tale. Og dette kaldes »Snakkesalighed«; thi, som Gregorius siger, »hvis ikke en umaadelig Talelyst bemægtigede sig dem, der hengiver sig til Fraadseri, vilde den rige Mand, der hver Dag spiste lækker Mad, ikke føle en saa brændende Smerte i sin Tunge.« — Den fjerde angaar den ubeherskede Optræden. Og dette kaldes »Naragtighed,« det vil sige en vis Spøgefuldhed, der kommer af Mangel paa Forstand, og som ikke kan beherske de ydre Bevægelser, ligesom den heller ikke kan beherske Ordene. Derfor siger Fortolkeren af Efeserbrevets Ord om »taabelig Tale eller Gøgl«: »Daarernes Naragtighed er Spøgefuldhed, der plejer at fremkalde Latter.« — Man kan i lige høj Grad anvende begge disse Ting paa Talen. Her kan man enten synde ved

Overflod, hvad der fører til »Snakkesalighed«, eller ved Uhoviskhed, hvad der fører til »Naragtighed.«

Til Legemet hører derimod »Urenligheden.« Hermed menes enten den ubeherskede Udskillelse af Overfloden i al Almindelighed eller Sædafsondring i Særdeleshed. Derfor siger Fortolkeren om disse Ord i Efeserbrevet: »Men Skørlevned og al Urenhed« etc.: »Det vil sige Umaadehold i Begær af enhver Slags.«

For det første maa det siges, at den Glæde, som ligger i den syndige Handling eller i dens Maal, følger med enhver Synd, men mest med den, som bliver til en Vane. Dog opstaar den vage og holdningsløse Glæde, som her kaldes upassende, fremfor alt paa Grund af Umaadehold med Mad og Drikke.

Det maa ligeledes siges, at Sløvhed i Viljeslivet sædvanligvis forekommer ved enhver Synd. Men Sløvhed i Forstanden opstaar fremfor alt paa Grund af Fraadseri, af de Grunde, som allerede er anført.

For det andet maa det siges, at hvor nyttige Opkastninger end kan være, naar man har spist for meget, er det dog alligevel dadelværdigt, at nogen udsætter sig for denne Nødvendighed ved Umaadehold med Mad og Drikke. — Dog kan Opkastninger undskyldes, hvis de sker efter Lægens Raad som Middel mod Upasselighed.

For det tredje maa det siges, at Naragtighed opstaar ved Fraadserens Handling: derimod ikke ved den liderliges Handling, men ved hans Vilje. Og derfor kan den henregnes til begge Laster.

At man ikke mente, at Klosterbeboerne rettede sig efter Thomas ab Aquinos Advarsler mod Umaadehold i Mad og Drikke, fremgaar af nedenstaaende Satire, hentet fra et svensk Haandskrift fra 1457.

Her siges megen Skæmt om alle Abbeder

Da Hr. Abbeden gaar ind i Klostret, da ser han sine Munke velklædte. Da stryger han Hætten af sit Hoved, for at hans Pande kan skinne over hele Klostret. Siden gaar Hr. Abbeden videre til sit Kammer, vel forsynet baade med Filtsko og andre Sko. Hr. Abbeden er velklædt. Han har to Pelskapper, den ene af Lammeskind og den anden af Graaværk. Han har fire Skapularier og fire Kaaber. Omsider kommer det dertil, at et Bord bæres frem. Men

ingen Tunge kan opregne de Retter, der sattes frem for Hr. Abbeden. Hr. Abbeden spiser ikke af det, som er firbenet; han spiser Gæs og Høns og Ænder og alle Slags Fugle; han spiser ogsaa Fisk: Gedde og Laks og Brasen, og otte kogte Fisk og seksten stegte og ni tillavede med Peber. Siden spiser han ti Fisk og atter ti Gange ti Fisk. Flæsk maa han ikke spise, thi det er firbenet. Saa lader han det koge i en Pande, til al Kraften er gaaet af det. Derpaa lader han det hælde op paa et Fad og smager paa det, og siden sætter han det til sin Mund og slubrer hver en Smule i sig, fordi det var god, fed Kødsuppe. Aldrig maa Hr. Abbeden spise Kage, thi den er uden Smag. Saa sættes der Æg frem for Hr. Abbeden. Saa spiser Hr. Abbeden fem Spejlæg og fem kogte Æg og fem anrettet i Gryde og fem i Pande og fem kogt i Kaal og fem stegt over Gløder. Siden spiser Hr. Abbeden desuden fem Æg og fem Gange fem Æg. Det er ham forbudt at spise mere. Det er ham tilladt at drikke. Da bæres to store Kander ind til Hr. Abbeden. Da tager Hr. Abbeden og sætter den ene ved sin venstre Haand og den anden ved sin højre. Da tager Hr. Abbeden begge Kanderne, drikker lidt af dem og prøver, hvordan det smager ham. Da siger Hr. Abbeden til den Kande, der staar ved hans venstre Haand, thi i den er der daarligt Øl: »Tag den forbandede Kande ud!« Men til den anden, der staar ved hans højre Haand, siger Hr. Abbeden, thi i den er der Mjød eller godt Humløl: »Kom hid, mit kære Gudbarn!« og han griber den og drikker en ordentlig Slurk. Derpaa drikker Hr. Abbeden for den hellige Kirke, at Gud maa frelse den. Anden Gang drikker Hr. Abbeden for et godt Aar, at Gud maa give Bønderne et godt Aar. Tredje Gang drikker Hr. Abbeden for alle Brødrenes Synder og Forglemmelser. Fjerde Gang drikker Hr. Abbeden for Taarnet, som staar i Babylon, at det ikke maa falde. Femte Gang drikker Hr. Abbeden for den store Klokke, som findes i Lund, at den ikke maa revne. Saaledes drikker Hr. Abbeden syv og halvfjerds Gange. Siden rejser Hr. Abbeden sig fra Bordet og siger: »Miserere mei, deus!« og takker Gud for, at han har spist og drukket godt. Efter at han har læst sine Tidebønner, lader han tilberede alskens Drikke, for at han ikke skal blive trangbrystet. Deri blander han Vin og Peber og Ingefær. Men den Dunst, der stiger op fra Hr. Abbedens Hals, breder sig ud over hele hans Pande og Hoved. Og I skal vide, at denne Dunst borttager alt Haar fra Hr. Abbedens Hoved. Og derfor er alle Abbeder flenskaldede. Saaledes slutter denne Fabula.

FORTÆLLERNE VED ARNO

*Giovanni Boccaccio fødtes i Paris 1313; hans Far var florentinsk Købmand, og selv maa han ogsaa anses for at være en Søn af Firenze, hans beundrede Mestres, Dantes og Petrarcas By. Oprindeligt var det Meningen, at han skulde være Jurist, men i Neapel, hvor han studerede kanonisk Ret, fandt han ud af, at han havde en Digters Kald. Af hans ret store og mangesidige Forfatterskab er det egentlig kun *Novellesamlingen Decamerone*, som stadig er levende Litteratur. Værkets Indledning, som meddeles her, skildrer Pest-aaret 1348 i Firenze; den frygtelige sorte Død, der gjorde en Ende paa hele Middelalderens Højkultur, har ifølge denne Beretning ogsaa givet Anledning til at fortælle muntre og letsindige Historier. Paa sine ældre Dage blev Boccaccio en religiøst alvorlig Mand; Aar 1373 begyndte han i Firenze at holde Forelæsninger over Dantes guddommelige Komædie. To Aar efter døde han.*

I det Herrens Aar tretten Hundrede otte og fyre efter Kristi Fødsel hjemsogetes Italiens herligste Stad, Firenze, af en dødbringende Pestsyge, der — enten ved Himmellegemernes Indflydelse eller som Straf for Menneskenes Synder— nogle Aar forud havde raset i Østerland for derpaa, vandrende hastigt fra Sted til Sted, bringende Jammer overalt, at brede sig til Vestens Lande. Alt, hvad man gjorde for at standse Ondet, viste sig frugtesløst; det hjalp ikke, at Urenlighed og Syge fjernedes fra Staden, og heller ikke nyttede ydmyge Bønner, som fromme Folk enten i Optog eller paa anden Maade rettede til Gud. Ved Foraarstid brød Ondet løs med fuld Kraft, men under en anden Form end i Orienten, hvor den sorte Døds Begyndelse ytrede sig ved voldsomt Næseblod, medens den her gav Udslag ved Knuder, der kunde være saa store som Hønseæg, i Lysken og Armhulerne, hvorfra Sygdommen snart bredte sig over hele Legemet. Senere antog Soten en anden Skikkelse, og der viste sig (store og spredte eller smaa tætte) sortbrune Pletter paa Laarene og Armene, og disse Pletter var et lige saa ubedrageligt Dødstegn som Knuderne. Lægerne, der ikke kendte Sygdommens Aarsag, stod fuldstændig magtesløse; og næsten alle døde inden tre Dage efter, at de

nævnte Tegn havde vist sig. Sygdommen var saa smitsom, at man blot ved at røre en Pestbefængts Klæder kunde blive Dødens Bytte. End ikke Dyrene gik Ram forbi. Jeg var selv en Dag Vidne til, at nogle Svin blev smittede og døde, hvilket gik saadan til, at en fattig Mands Pjalter var kastede ud paa Gaden, hvor de blev fundne af et Par Svin, som, efter disse Dyrs Skik, rodede i dem med Trynen og dernæst greb fat med Tænderne og rystede dem frem og tilbage, hvorpaa de pludselig, som om de havde faaet Gift, tumlede livløse om mellem Kludene, som de havde været saa uheldige at faa fat i. Der indtraf mange lignende uhyggelige Tilfælde, som hos dem, der endnu var sunde, vakte en frygtelig Angst for Smitte, saa at enhver kun havde sin egen Frelse for Øje og lod de Syge skotte sig selv. Nogle søgte Midlet til Redning i strengt Maadehold, lukkede sig inde, morede sig med Musik og andre uskyldige Adspredelser og stræbte paa den Maade at holde den truende Død borte og glemme Omverdenens Rædsler; andre nærrede derimod en ganske modsat Opfattelse og paastod, at det klogeste, man kunde gøre, var at spise og drikke godt, slaa Gækken løs, synge og danse og gøre Løjer med det hele, og uden at bekymre sig om de stakkels Syge løb de letsindige Mennesker rundt fra Vinstue til Vinstue, og naar de fandt et herreløst Hus, gik de uden videre derind og skaltede og valtede som de vilde, hvilket let lod sig gøre, eftersom mange af Lovens Haandhævere var døde, saa at de faa, der var tilbage, ikke mægtede at sætte sig i Respekt. Adskillige fulgte en gylden Middelvej og hengav sig hverken til frygtsom Afholdenhed eller dumdristige Udskejelser, men levede som sædvanlig uden at søge Beskyttelse paa anden Maade end ved hyppigt at føre vellugtende Blomster op til Næsen for paa den Maade at værne sig mod den kvalmende Peststank, der opfyldte Staden. Andre rystede Støvet af deres Fødder og søgte at unddrage sig den dræbende Svøbe ved at flygte ud i Omegnen. Men hvordan man end bar sig ad, viste det sig dog, at alle Midler var frugtesløse, og naar de, som kun havde været optagne af egen Frelse, blev ramte af Sygdommen, fik de Løn som forskyldt og mødte hos andre ganske den samme hensynsløse Ligegyldighed, som de selv havde udvist.

Rædselen for Smitte havde fordrevet enhver anden Følelse, saa at Naboer og Frænder skyede hverandre, og Brødre og Ægtefolk gik hver til sit; ja, der skete endogsaa det forfærdelige, saa utroligt det end lyder, at Forældre vendte deres syge Børn Ryggen, flygtede fra

dem og lod dem ligge hjælpeløse tilbage, som om de slet ikke kom dem ved. Kun trofaste Venner (og dem var der ikke mange af) og højtlønnede, ukyndige Tjenestefolk stod de Syge bi, hvilket i Reglen indskrænkede sig til, at de rakte, hvad der forlangtes, og overværede Dødens Indtrædelse; ofte blev de selv smittede og maatte lægge sig til at dø, lige som de havde modtaget Betaling for deres Arbejde. Vanskeligheden ved at faa Pleje gav Anledning til den uhorste Skik, at selv fornemme og unge Damer ikke undsaa sig hverken ved at modtage Pleje af Mænd eller ved at blotte deres Legemer i disses Paasyn, saa snart Sygdommen krævede det, hvilket for manges Vedkommende havde til Følge, at de senere, naar de blev helbredede, hengav sig til sanselige Udskejelser. I det hele taget virkede Pesten undergravende paa de hidtil bestaaende Forhold og vendte op og ned paa alt. Den gamle Skik, at den Afdødes Veninder og kvindelige Paarørende samledes inde i Huset og blandede deres Taarer med den nærmeste Families — medens de mandlige Slægtninge og Venner opholdt sig udenfor Hjemmet for i Procession, med Vokskerter og fromme Sange, at bære Liget hen i Kirken — eksisterede ikke mere. Kun de færreste modtog lige til det sidste kærlige Hænders Pleje, og mange opgav Aanden uden et eneste Vidne. Derimod genlød Gaderne tidlig og silde af støjende Munterhed og raa Latter. Bedrestillede Folks Lig hentedes af nogle usle Personer, de saakaldte Pestknægte, og bragtes hen til den første den bedste Kirke, hvor Gejstligheden i største Hast uden mindste Højtidelighed lod Liget nedsænke i en eller anden Grav, der var ledig. Mindrebemidlede og Fattigfolk døde hver Dag i Tusindvis uden Hjælp og Pleje; mange segnede døende om paa Gaden, og andre drog ubemærket deres sidste Suk inden Døre, saa at først Stanken af de forraadnede Legemer røbede, at der var Lig i Huset. Ikke af Medlidenhed, men af Frygt for smittebærende Dunster, slæbte Naboerne — enten selv eller med lejet Hjælp — de døde Kroppe ud af Husene og lod dem ligge udenfor Dørene, indtil Pestknægtene kom med deres Baarer, eller i Mangel heraf med et ganske simpelt Bræt. Mange Gange anbragtes flere Personer paa samme Baare, og det hændte ofte, naar Præsterne bar Krucifikset foran en enkelt Baare, at flere stødte til undervejs, saa at de i Stedet for en enkelt fik seks eller otte — og endnu flere — at begrave. Det kom saa vidt, at Tabet af Menneskeliv betragtedes med samme Ligeegyldighed, som om det kunde have været en Ged,

der var død, og selv de Enfoldige lærte nu den Taalmod, som endog-saa Vismænd havde ondt ved at tilegne sig, saa at enhver var forberedt paa Ulykkens Komme og bar dens Følger med ydmygt og taalmodigt Sind. Da den indviede Jord ikke formaaede at rumme de mange Døde, der hver Time paa Dagen bragtes til alle Byens Kirker, gravede man, hvor som helst det lod sig gøre, favnedye Huller, hvor Ligene ophobedes i Hundredevis ligesom Handelsvarer i Skibe lige op til Randen, hvorpaa hele Bunken tildækkedes med et tyndt Lag Jord. Ikke alene i selve Florens, men ogsaa i alle de omliggende Landsbyer rasede Pesten med ustandselig Magt; ja endog-saa de spredte Gaarde og Hytter ramtes af Svøben, og de stakkels fattige Bønder opgav Aanden i Hobevis, uden Pleje, uden Tilsyn, paa Markerne og hjemme, Dag og Nat, ikke som Mennesker, men som Kvæg. Sløvhed, Ligegyldighed og Udsvævelser blev ogsaa her Pestens uundgaaelige Følge. Alt Arbejde skødes til Side; Ploven og Leen rustede i Skuret; Okser og Æsler, Faar og Geder, Høns og Ænder, Svin og Hunde løb uden Tilsyn omkring paa Markerne og bjærgede Føden, hvor de kunde finde den, og mange af dem kom, uden at drives af nogen Hyrde, ret som om de var Fornuftvæsener, om Aftenen tilbage, hvor de hørte hjemme. For ikke at tale om de omliggende Landsdele, døde der i Løbet af tre Maaneder inden for selve Firences Mure over hundrede Tusinde Mennesker, et Antal, der beløb sig til langt flere, end man havde troet, der rummedes i Staden. Hvor mange skønne Huse og Paladser, vrimplende af festligklædte, ædelbaarne Herrer og Damer, var nu ikke uddøde lige til den ringeste Staldknægt! Hvor mange berømmelige Slægter, Godser og Formuer kom ikke til at savne Arvinger! Hvor mange kraftige Mænd, blomstrende Ynglinge og skønne Damer sad ikke om Morgen, lyslevende og raske, ved deres Slægtninges og Venners Side for om Aftenen at vaagne op i de Dødes Rige!

Det smerter mig at maatte dvæle saa længe ved al denne vederstyggelige Ødelæggelse, og jeg vil derfor overspringe, hvad der iøvrigt kunde være at berette, og kun fortælle, at den ærværdige Kirke Santa Maria Novella en Tirsdag Morgen tilfældigvis blev Mødested for syv muntre og forstandige, smukke og dydige Damer, der kendte hverandre enten som Slægtninge, Veninder eller Naboersker, og af hvilke den yngste var atten Aar og den ældste ikke over otte og tyve. Naar jeg ikke nævner dem ved Navn, er det, fordi flere

af dem maaske vilde føle sig ubehageligt berørte ved at figurere i Historier, som de har hørt paa eller selv givet til bedste i hine Dage, da Gamle og Unge ganske anderledes havde frit Spillerum end nu om Stunder, og desuden vilde det være Synd at give deres Rygte til Pris for de mange onde Tunger, der her som overalt i Verden finde Tilfredsstillelse i at tilsøle det gode og rene med giftigt Spyt. Jeg vil derfor give samtlige Damer opdigtede Navne og lade den ældste hedde Pampinea, den næste Fiammetta, den tredie Filomene, den fjerde Emilia, den femte Lauretta, den sjette Neifile, den yngste Elisa. De var alle, som hine Tider fordrede, iført Sørgedragt, og efter at have overværet Gudstjenesten gik de samtidig henimod Udgangen, og da de mødtes her, tog de Plads i Forhallen og gav sig til at tale indbyrdes om Tidens Jammer og Elendighed. Da den hviskende Samtale havde varet nogen Tid, henvendte Pampinea Ordet til dem alle og sagde: »Det er en bekendt Sag, at man aldrig bør tage i Betænkning at gøre, hvad man synes er rigtigt. Ingen hader sit eget Legeme, men føder og vederkvæger det, og Selvopholdelsesdriftens uafviselige Krav er saa almindelig anerkendt, at man jo endogsaa, naar det sker i Selvforsvar, har Lov til at berøve et andet Menneske Livet. Det undrer mig derfor, at ingen af os er saa fornuftig at gøre, hvad der under disse ulykkelige Forhold vilde være det ene rigtige. Vor Nærværelse her er ganske overflødig, da det ikke vedrører os, hvor mange Lig der bliver begravet, og om de faa Munke, der er tilbage, synger deres Messer i rette Tid. Heller ikke kan det gavne nogen, at vi ved at have iført os Sørgedragter bærer Nedbøjethed og Lidelse til Skue. Naar vi gaar igennem Gaderne, møder vi Baarer med Døde, ryggesløse, berusede Mennesker eller usle Pestknægte, der tumle sig til Hest og til Fods og skraale Raaheder efter os, og naar vi komme hjem, betræde vi Tærskelen med bange Anelser om at gense dem, vi forlod raske og sunde, som Pestens ufravristelige Bytte. Hvor jeg gaar og staar, føler jeg mig som jaget af Furier, og jeg har aldrig en rolig Time, hvad enten jeg er hjemme eller ude. Desuden har jeg hørt paastaa, at alle, der endnu er i Live, selv Munkene i Klostrene, hengive sig til skamløse Udsvævelser, og hvis dette (hvad jeg ikke tvivler om) virkelig forholder sig saa, hvad har vi da her at gøre? Hvorfor bliver vi her? Hvad tænker vi paa? Hvad drømmer vi om? Er der nogen Grund for os til at tro, at Svøben vil have vanskeligere ved at naa os end saa mange andre, der i en

blomstrende Alder daglig bortrives af den grufulde Død? Var det ikke langt bedre og klogere, om vi snarest muligt rystede Peststøvet af vore Fødder og tog Ophold paa vore herlige Landejendomme, for paa bedste Maade at adspredde vort sorgbetyngede Sind, uden selvfølgelig i nogen Henseende at overskride Fornuftens og Velanstændighedens Grænser? Ude paa Landet ser man grønne Enge, bølgende Kornmarker, skyggefulde Skove, hvor Fuglene kvidre under Løvet, og den herlige, vidtstrakte blaa Himmelhvælvning, hvis Skønhed højner og forfrisker Tanken i samme Grad, som Synet af Stadens kvalmfulde Mure gør os nedbøjede og forknytte. I den frie Natur er Luften sundere, Fødemidlerne bedre, og Dødsfaldene paa Grund af Bøndergaardenes spredte Beliggenhed mindre overvældende end i de snævre Gader, hvor Husene ligger Side om Side. Ved at drage bort svigter vi ingen; snarere kunne vi selv betragte os som forladte, da vore Venner og Slægtninge lade os fuldstændig i Stikken, ret som vi slet ikke hørte dem til. Som Forholdene er, kan vi med en god Samvitighed og uden Selvbekjendelse fly det Sted, hvor Døden raser, og jeg synes endogsaa, det er vor Pligt at gøre det. Altsaa finder jeg, at det vil være rigtigt, om vi snarest muligt vendte Staden Ryggen, hellere end ved en æreløs Sløvhed, i fuldstændig Uvirksomhed at afvente det Øjeblik, da den truende Død, vi alle frygte, tager os i Favn.«

Pampineas Forslag modtoges med almindeligt Bifald, og Damerne begyndte allerede at aftale, hvordan det skulde sættes i Værk, da Filomene, som var meget forstandig, dæmpede Begejstringen med følgende Ord: »Jeg nægter ikke, at Pampineas Udtalelser har gjort Indtryk paa mig; men lad os dog endelig ikke handle overilet. Kvinden er nu engang saaledes skabt, at hun ikke egner sig til at staa alene, uden Mandens Støtte. Vi er lunefulde, egensindige, frygtagtige og mistænksomme Skabninger, og jeg er bange for, at vor Plan vil gaa i Stykker, inden vi endnu er naaet halvvejs.« Elisa sluttede sig ganske til Filomenes Opfattelse og mente ligesom hun, at det vilde være Daarskab at begive sig paa Vandring uden nøje at have overvejet, om det nu ogsaa var rigtigt.

Medens Damerne samtalede paa denne Maade, uden at opnaa noget Resultat, hændte det, at tre unge Mænd — i hvis Hjerter hverken Tidens Raahed, Smerten over at have mistet Slægt og Venner, eller Frygten for selv at dø, havde formaaet at kølne Amors Lue — traadte ind i Kirken. Den ældste hed Pamfilo, den næste Filostrato og den

yngste Dioneo; ingen af dem var under fem og tyve Aar, og de var alle tre opvakte og belevne. Haabet om at faa den at se, som hver især elskede, var saa levende hos dem, at Synet af Dødens Rædsler ingen Magt havde over deres Sind, og det traf sig saa heldigt, at netop de tre Damer, de elskede, befandt sig mellem de syv. Ikke saa snart havde de med bankende Hjærter hilst paa de Skønne, førend Pampinea udbrod: »Lykken er os sandelig gunstig; thi jeg er overbevist om, at disse forstandige og elskværdige Herrer ikke vil vægre sig ved af bedste Evne at hjælpe os med Udførelsen af vort Forehavende.« Neifile, som var en af dem, der vidste sig elsket af en af de unge Mænd, blev blussende rød og svarede: »For Guds Skyld, Pampinea! lad os dog ikke paatvinge de gode Herrer vort Selskab og bringe dem i Ulejlighed for vor Skyld; det er jo en bekendt Sag, at de er forelskede i nogle af os, og jeg er bange for, at det vilde skade vort Rygte, dersom vi modtog deres Ledsagelse.« Filomene misbilligede Neifiles Skrupler og sagde: »Du ængstes uden Grund; det har jo aldeles ikke noget som helst at sige, hvad Folk tænker, naar blot vor Samvittighed er ren og ikke bebrejder os noget; hvad mig angaar, nærer jeg ingen Betænkeligheder i saa Henseende og vil med Glæde modtage den Haandsrækning, vi trænger til, hvis den bliver os tilbudt.« Filomenes Udtalelser slog ganske Neifiles Indvendinger af Marken og havde til Følge, at man blev enige om at benytte Lejligheden til at udføre, hvad Pampinea havde foreslaaet, og denne sidste gik straks hen til de unge Mænd, der stod fordybede i Beskuel- sen af deres Udkaarne, og bad dem i alles Navn om at hjælpe dem med at virkeliggøre deres Plan, som hun derpaa udviklede for dem. De unge Mænd troede først, hun holdt dem for Nar, men da det gik op for dem, at det virkelig var Alvor, erklærede de sig beredte, og for ikke at spille Tiden aftalte de straks med Damerne, hvordan det hele skulde ordnes. I Løbet af Dagen blev alle Forberedelser truffne, og den følgende Morgen tidlig drog Damerne — ledsagede af nogle Kammerpiger og de tre unge Mænd med deres Tjenere — ud af Staden og naaede et Par Timer efter deres Bestemmelsessted, et prægtigt Slot, der laa højt oppe paa en skovbevokset Bakke, og i hvis umiddelbare Nærhed der fandtes henrivende Haver og Brønde med herligt iskoldt Vand. Efter at have beundret det store, smukke Gaardsrum og Kældervælvingerne, hvori der opbevaredes et rigt Forraad af kostelige Vine, vandrede Selskabet gennem Slottets skøn-

ne Sale, der var smykkede med Blomstervaser og kostbare Malerier, ligesom ogsaa Sovekamrene stod rede, vel udluftede og med opredte Senge. Da alt var taget i Øjesyn, tog Dioneo, der var en Skælmsmester af første Skuffe, saaledes til Orde: »Smukke Damer! Jeg véd ikke, hvorledes det har sig med Eder; men for mit eget Vedkommende maa jeg tilstaa, at al den Bekymring, der tyngede mit Sind, er sporløst forsvunden; jeg er oplagt til paa enhver Maade at slaa Gækken løs, og dersom I er bange for, at Eders Værdighed skal tage Skade af min Kaadhed, vil jeg tilraade Eder at sende mig bort straks, da jeg føler mig ude af Stand til at lægge Baand paa mit gode Humør.« Disse Ord var netop Vand paa Pampineas Mølle, og hun svarede smilende: »Vær ikke bekymret, Dioneo! Du skal nok faa din Lyst styret, thi vi er jo komne her i den udtrykkelige Hensigt at lade alle Sorger fare og more os efter bedste Evne; men da der maa være Orden i alting, foreslaar jeg, at vi vælger et Overhoved, som vi alle viser blind Lydighed, og hvis Pligt det er at drage Omsorg for, at vort Samvær bliver saa fornøjeligt som muligt. For imidlertid ikke at give Anledning til Misfornøjelse, synes jeg, det vilde være rigtigst, om vi ordnede det saaledes, at vi daglig skiftedes til at sidde ved Roret; hver Aften kan saa den, som har beklædt Herskerværdigheden, udvælge sin Efterfølger.« Disse Ord vakte almindeligt Bifald, og Pampinea kaaredes enstemmig til at indtage Forsædet den første Dag, hvorpaa Filomene løb hen til et Laurbærtræ og flettede af dets Løv en smuk Krans, som for Fremtiden blev baaret af den, der indtog Hæderspladsen.

Pampinea, der nu var Dronning, paabød Tavshed, og efter at have ladet de tre Tjenere og de fire Kammerpiger kalde, bad hun dem høre nøje efter og sagde: »For at alt kan bære Præget af tilbørlig Orden og Akkuratesse udnævner jeg herved Dioneos Tjener, Parmeno, til Hushovmester og overlader ham Omsorg for og Tilsyn med hele Tjenerskabet, Køkken og Kælder. Pamfilos Tjener, Sirisco, skal være Regnskabsfører og Skatmester, og Filostratos Tjener, Tindaro, skal gøre i Stand paa Herrerne Værelser. Filomenes Pige, Lisisca, og min egen, Misia, skal gøre Tjeneste i Køkkenet; Laurettas Pige, Ghimera, og Fiammettas, Stratilia, skal holde Selskabssalene og Damernes Sovekamre i Orden; men hver især paalægger vi, hvad der saa end sker, aldrig at bringe os andre Nyheder end saadanne, der kan tjene til at forøge vor Glæde.« Efter at have udstedt disse

korte Befalinger, gav Pampinea sit muntre Lune fri Tøjler og udbrød: »Her er Blomsterhaver, smilende Enge og venlige Steder i Mængde, hvor enhver kan fylde Lungerne med en Luft, der er ren og mild som Guds Aande! Gaa nu bort og mor Jer, som I bedst kan; men alle maa sørge for at være her tilbage om en Time for at indtage vort første Maaltid.«

De unge Mænd og de unge Damer gik nu sammen ud i Haven, hvor de flettede Blomsterkranse, samtalede indbyrdes og sang Elskovsviser, indtil de i rette Tid indfandt sig i Havestuen, hvor Bordene stod dækkede med skinnende Duge, nyplukkede duftende Blomster og Bægre, der straaledede som Sølv. Efter at alle havde toet Hænderne med frisk Kildevand, satte Selskabet sig til Bords og nød i stigende Stemning og under vittig Skæmt de mange lækre Retter og fine Vine, der serveredes af Tjenerne med upaaklagelig Flinkhed. Da man havde spist, greb Dioneo og Fiammetta deres Lut og Viola og spillede op til Dans, og senere blev der sunget muntre og smukke Sange, indtil Dronningen fandt, at det var paa Tide at sove Middagssovn, og sendte alle bort. Damerne og Herrerne gik nu hver til deres Værelser, der var pyntede med Blomster og forsynede med fortrinlige Senge, hvor de, efter at have klædt sig af, fandt ypperlig Hvile. Klokkeren tre mente Dronningen, at de maatte have sovet tilstrækkelig, og lod dem vække, hvorpaa hele Selskabet begav sig hen til en skyggefuld Skoveng med højt, saftigt Græs og tog Plads i Rundkreds, medens Dronningen paany henvendte Ordet til sine Undersaatter og sagde: »Som I ser, staar Solen højt, det er trykkende varmt, og man hører intet uden Cikadernes Piben i Oliventræerne; det vilde derfor være Daarskab at søge andre Steder hen. Her er en Plet, hvor vi alle kan sidde, her er køligt og godt, og da vi har været saa forsynlige at medtage Skak- og Brætspil, kan det næppe være vanskeligt for os at faa Tiden til at gaa. Alligevel synes jeg, det vilde være mere underholdende og selskabeligt, om vi fordrev Tiden paa anden Vis, og jeg vil derfor foreslaa, at vi morer os med at fortælle Historier. Skulde mit Forslag ikke behage Eder, vil jeg lade det falde, og der er fra min Side intet i Vejen for, at vi adspred os paa anden Maade.« Da hele Selskabet havde udtalt, at man følte sig tiltalt af Pampineas Forslag, tog denne atter Ordet og vedblev: »Siden min Plan vinder Eders Bifald, foreslaar jeg, at vi i Dag ordner det saaledes, at hver især fortæller, hvad der falder os ind.«

PILGRIMSTOGET TIL CANTEBURY

*E*nglands største Middelalderdigter er Geoffrey Chaucer. Hans Hovedværk, *Canterbury Tales*, er paa en vis Maade en engelsk Pendant til *Decamerone*. Ogsaa her er det et Selskab, der samles i en alvorlig Anledning: en Pilgrimsrejse til Martyren Thomas Becket's Grav i Canterbury. Paa Vejen besluttede de at fortælle hinanden Historier. I Indledningen præsenterer Chaucer den brogede Skare; maaske intet andet Sted i hele Middelalderens Litteratur kan man finde en mere anskuelig og levende Menneskeskildring. Chaucer, der vistnok fødtes i 1340, var i det praktiske Liv bl. a. ansat i det engelske Diplomatis Tjeneste og foretog mange Rejser til fremmede Lande som engelsk Gesandt. Han døde i 1400.

Saa tit April med Regnen mild og god
Martstørken vædet har til dybest Rod
og badet alle Aarer med en Saft,
hvoraf hver Urt og Blomst faar Voksekraft,
og Zefyr aander med sin søde Mund
paa Vaarens Spirer trindt i Mark og Lund,
og naar den unge Sol paa Himlens Bue,
midt mellem Tyr og Vædder er at skue,
og Fugle smaa opstemmer deres Sang
— med aabne Øjne gennem Natten lang
de blunder, det er saa Naturens Bud —
da længes Folk paa Pilgrimsvandring ud,
og Palmebærere til fremmed Strand,
til Helgener med Ry i fremmed Land,
og her i England gaar den Pilgrimsfærd
fra hver en Egn til Kanterborg især
til ham, den Martyr salig i sin Grav,
der tit i Sygdom Helsebod dem gav.

CHAUCER

Det hændte sig da ved den Aarstid saa,
at da jeg i »Heroldens Kappe« laa
i Southwark, rede til som Pilgrim from
til Kanterborg at drage, at der kom
til Herbergs en Hob Folk ved Nattetide,
vel ni og tyve, for i Flok at ride
til Kanterborg som Pilgrim alle.
Godt Rum der var i Kamre og i Stalde,
og alle Ting os var saa vel tilrede,
saa — kort at melde — den Gang Sol var nede,
jeg havde talt med alle og enhver,
at jeg dem skulde følge paa den Færd,
og aftalt, at ved Gry jeg skulde fare
med dem den Vej, som nu jeg skal forklare.

Mig tykkes desimidlertid, at før
jeg videre fortæller, jeg da bør,
mens jeg dertil har Tid og Lejlighed,
berette, hvad jeg om dem alle véd
i hele denne Skare, som jeg bedst
forfare kunde om hver enkelt Gæst,
hvem de vel var og ud af hvilken Stand.
Begynder jeg da med en *Riddersmand*.
Det var en værdig Ridder, gæv og prud,
som fra den Tid og Stund, da han red ud,
kun ynded, hvad der ædelt var og smukt,
Frihed og Sandhed, Ære, Dyd og Tugt.
Fulddjærvt han i sin Herres Fejder stred.
Knap nogen faren var saa langt af Led
i Kristenheden eller Hedningriger
og altid hædret som en ærlig Kriger.
Ved Alexandria han var til Stede,
da Byen toges. Tit med ypperst Sæde
ved Gildesbord i Prøjsen blev han æret.
Paa Rejser havde han i Rusland været
og i Litauen, — ingen Kristenmand
udi hans Kaar og Stand saa tit som han.
Han havde ogsaa i Granada stridt

PILGRIMSTOGET TIL CANTERBURY

ved Algezirs Belejring, og et Ridt
han havde vovet ind i Belmary
og var ved Lyeys og ved Sataly,
da de blev vundne, og han Møde gav
ved mangen Landgang ved det store Hav.

Han fægted stolt i femten grumme Slag.
Ved Tramissén han for vor Troes Sag
tre Dystløb rendte, og han altid vog
sin Fjende. Denne gæve Ridder drog
en Gang med Fyrsten og af Palati
imod en anden Hedning af Tyrki,
og alle Vegne vandt han Lov og Pris.
Hvorvel en fornem Mand han var dog vis
og som en Jomfru ærbar, bly og blid
i al sin Færd, og til ret ingen Tid
til nogen taled han, forvist jeg tror,
den ædle Ridder, et utugtigt Ord.
Om hans Udrustning være det kun sagt:
hans Heste gode var og arm hans Dragt.
Af ringe Olmerdug var Kappen gjort,
og som hans Harnisk var den helt besmurt,
ti fra et Krigstog just han kom tilbage
og vilde nu paa Pilgrimsrejse drage.

Som *Vaabendrager* gæv med ham red hen
hans unge Søn, en munter Jomfrusvend.
Som sno't med Flid i Lokker var hans Haar,
jeg tænker, han var vel de tyve Aar,
rankvoksen, og til alskens Idrætsværk
snild og behændig, dertil vældig stærk.
Han havde været og paa Krigstog i
Flander og Artois og Picardi,
og skønt kun Væbner skikket sig med Ære,
at tro og huld hans Mø ham maatte være.
Baldyret var han ret som Engen grønne
med hvide og med røde Blomster skønne.
Han sang og spilled Fløjte paa sin Vej,

CHAUCER

saa frisk han var som nogen Dag i Maj.
Kort Kjortlen var med Ærmer, lange, hvide,
saa vel han sad til Hest og kunde ride,
og lægge Viser og dem lifligt kvæde,
samt dyste, male, skrive, Dansen træde.
Saa hed hans Elskov lued, at sin Blund
om Nat han fik som Nattergalen kun,
og vennesæl han var i Færd og Ord
og var Forskærer ved sin Faders Bord.

Han med én *Frimand* ikkun red af Sted,
ham lysted ej at have flere med.
I Vams og Hætte grøn den *Frimand* var,
han et Bundt blanke, hvasse Pile bar
i Bæltet, med Paafuglefjer paa Skaft
— og ej mod Jord hans Pile daled lavt.
Saa vel han skød med baade Pil og Bolt,
og han i Haand en vældig Bue holdt.
Han havde brunlig Lød, kortklippet Haar,
fuldsnild han kendte alle Jagtens Kaar.
Et prægtigt Armbind bar den samme Svend,
og Skjold og Sværd hang ved hans ene Lænd,
og ved den anden Lænd en Daggert sad,
helt dygtig smedet, skarp som Spydets Blad.
Hans Bryst en Sølv-Kristoffer pryded skønt,
et Horn han ejed og hans Skærf var grønt.
Skovfoged var han, faldt det mig paa Sinde.

Der var en Nonne og, en *Priorinde*,
med blidt og venligt Smil om Mund hun red,
og ved Sankt Loy var hendes værste Ed.
Hun kaldtes ved det Navn Fru Eglentin,
hun Kirkemessen sang med Stemme fin,
igennem Næsen toned hendes Røst.
At høre hendes Fransk, det var en Lyst,
hun talte Fransk saa nydeligt og net,
som i Stratford ved Bow man lærer det,

PILGRIMSTOGET TIL CANTERBURY

i Skolen dør, men ikke paa den Vis
— thi det hun kunde ej — som i Paris.
Hun ved sit Maaltid sad vellært med alle,
og lod ej nogen Bid fra Munden falde,
og Fingrene i Dyppelsen ej stak,
men tog sig Vare, naar hun aad og drak,
at intet Stænk paa Brystet skulde komme,
og hendes største Fryd var Tugt og Somme.
Saa ren hun visked Overlæben, at
der ingen Plet paa Skaalens Rand blev sat,
naar hun den tømte, og med Ynde stor
hun rakte Haanden efter Mad paa Bord.
Tidkort og Gammen maatte vel hun vide,
og glad og munter var hun alle Tide.
Hun derpaa lagde an med al Umag,
at vise Anstand, god Manér og Smag,
at hun for hæderværdig maatte gælde.
Om hendes Sindelag nu at fortælle,
var hun saa øm, at hendes Taarer flød,
naar hun en Mus saa' blodig eller død
i Fælden ligge. Sine Hunde smaa
dem lod hun Steg og Mælk og Kage faa,
og døde en af hendes Hundeflok,
hvad heller nogen slog dem med en Stok,
da græd hun og fornam særdeles Smærte,
saa kærligt og saa mildt var hendes Hjærte.
Om Halsen bar sit Slør hun bunden tæt,
glasgraa var hendes Øjne, Næsen ret,
og Munden lille, rød og blød dertil,
og hendes Pande favr, — jeg sige vil,
den var i Bredden vel et Spænd, ti ej
hun under Kvindehøjde var, tror jeg.
En Rosenkrans omkring sin Arm hun bar
af Smaakoraller, — Perlerne, der gjaldt
for Fadervor, var alle grønne malt,
og dertil fæstet var et gyldent Spang,
som ned derfra med blanke Straaler hang,
og skrevet stod derpaa et gyldent A,

CHAUCER

og dernæst: »Amor vincit omnia!«
En *anden Nonne* fulgte der med hende,
en *Kapellan* og derhos *Præster trende*.

En *Munk*, der var, som havde vidt det bragt
i *Mesterskab*. Han gærne red paa *Jagt*,
en *dristig Mand*, god til en *Abbeds Kald*,
han havde mangen *prægtig Hest* paa *Stald*,
hans *Tømme* klang saa højt i *Vindens Sus*,
som *Klokker* klinger fra det *fromme Hus*,
hvor han var *Herre*. Denne samme *Klerk*
fandt *Reglen* lidt for *gammel* og for *stærk*,
som skrev sig fra *Sankt Maur* og fra *Sankt Bent*.
Den *fordums Tid*, den lod han være *endt*,
og holdt sig til den nye *Verdens Vej*.
Han for en *plukket Høne* regned ej
den *Tekst*, at *Jagten Gærninger* kan ikke
for *fromme Mænd* sig *anstaa* eller *skikke*,
og den ej heller, at en *Munk*, naar han
er *klosterløs*, med *Rette* lignes kan
ved *vandløs Fisk*, det er at *sige*, naar
en *Munk* er uden for sit *Klosters Gaard*.
Om denne *Tekst* han sagde mange *Sinde*,
den ej er værd en *Østers*, — jeg maa finde,
at han har *Ret* deri. Hvi sidde *kvær*
og med *Studering* gøre sig *Besvær*
og udi *Bøger* læse al sin *Tid*,
hvad heller have *Møje*, *Slæb* og *Slid*
med sine *Hænder*, efter *Austins Bud*?
Hvordan mon det i *Verden* da saa ud?
Lad *Austin* selv sig gøre *slig Uro*!
— En *dristig Rytter* var den *Munk*, min *Tro*. —
Han havde *Rakker*, der saa *hurtigt rendte*
som *Fugl* i *Luft*. Hans *Lyst* var at *indhente*
paa *Jagt* i *hastigt Ridt* den *snelle Hare*,
og paa den *Id* han vilde *intet spare*.
Med *Skind*, jeg saa', var syet hans *Ærmerand*
saa *fint*, som findes i det hele *Land*.

PILGRIMSTOGET TIL CANTERBURY

Og under Hagen havde han som bedst
sin Hætte med en kunstig Guldnaal fæst!
Et Elskovstegn den paa sit Hoved bar.
Hans Isse skaldet var og blank som Glar,
hans Aasyn og, thi han var viet Mand.
Fuldtrind den Herre var og godt i Stand,
hans Øjne var i Hovedet paa Spil,
som under Kedel lystig brænder Ild,
hans Støvler side var og Hesten fed.
Saa værdig en Prælat jeg næppe véd.
Han var ej som et martret Genfærd bleg,
hans allerbedste Brad var Svanesteg.
Saa brun som Bær saa var hans Ganger god.

Der var en *Broder*, og med lystigt Mod,
en Tiggermunk helt munter, knap for sand
i alle fire Ordner nogen kan
saa faure Ord og Artigheder, tit
han vied unge Kvinder ganske frit,
og kosted gerne deres Bryllupsgilde.
Han for sin Orden var en herlig Pille.
Han saare elsket var og velkendt med
Forpagterne i Egnen, hvert et Sted,
og med hver Kvinde, som blev holdt i Agt
i Byen, thi han havde Skriftemagt,
han sagde, mer end Sognets Præst, fordi
han var for Bispens Tilsyn ganske fri.
Fuldblidelig han hørte Konfession
og glædelig var hans Absolution.
Afløsning gav han villig, hvor han saa',
der var en god Ret Mad derved at faa,
ti at en Mand en fattig Orden yder
en Skænk, det paa et dygtigt Skrifte tyder,
og Skriftefad'ren kan sig rose af,
at Manden angrer, der den Skænk ham gav.
Ti mangan Mand har dog saa haardt et Hjærte,
at han ej græde kan, trods bitter Smærte.
For Graad og Bønner blev det derfor Skik

CHAUCER

de fattige Brødre Sølvpenge fik.
Hans Hætte stoppet var saa fuld af Knive
og Naale, smukke Koner dem at give.
Han havde og en liflig Røst til Sang,
og Strengeligen slog han mangel Gang,
og ingen kom ham nær i alskens Kvad.
Hans Hals, den var saa hvid som Liljens Blad.
Der af hans Kæmpestyrke gik stort Ry,
Herbergerne han kendte i hver By,
og hver en Vært og hver en Kælderpige
han kendte bedre end de usselige
Spedalske eller Tiggere, — det kan
ej passe sig for slig en værdig Mand
udi hans Stand at pleje Omgang med
Spedalske, og det er kun til Fortræd
til saadant arme Pak at have Kendskab,
det er ej sømmeligt og godt, men Venskab
med rige Folk man altid holde skal,
samt dem, der holder Fødevarer fal,
og hvor han ventede Gavn deraf at faa
højest vennesæl og artig man ham saa',
mer dydigt ingen Mand paa Jord sig skikkede.
Han i sit Hus var den, som ypperst tiggede.
Selv om en Enke havde ej en Sko,
saa lifligt var hans »In principio,«
hun gav ham dog en Hvid, før bort han drog.
Almisse mer end Rente ind han tog.
Han kunde fjase som en lystig Hvalp,
paa Voldgiftsdage han særdeles hjalp,
ti da ej lig en Klostermand han var
i luvslidt Kappe som en arm Skolar,
men som en Pave eller Herre prud.
Af dobbelt Uld var Kappen, og naar ud
den bredtes, var den som en Klokke rund.
Han læspered lidt, det var for Morskab kun,
saa ham hans Engelsk sødt paa Tungen klang,
og naar han Harpen slog og dertil sang,
hans Øjne blinkede i hans Hoved brat

PILGRIMSTOGET TIL CANTERBURY

som Stjerner i en frostklar Vinternat.
Hubert, saa hed den samme Skriftemunk.

En *Købmand* var der og, der nok saa strunk
paa Hesten sad, og kløftet var hans Skæg,
en flandersk Bæverhat han bar, hans Læg
af Støvler var omsluttet smukt og net.
Sin Mening sagde han med Anstand ret,
han altid var betænkt paa sin Profit,
og vilde, Havet skulde holdes frit
imellem Middelburgh og Orewelle.
Han vidste nok, hvad »Skjolde« vel kan gælde,
og af den Kundskab havde han stor Nytte,
naar han for anden Mønt tog dem i Bytte.
Ej vidste nogen, at i Gæld han sad,
saa værdigt allen Stund han bar sig ad
og sørged stedse nøje for, at alt,
hvad han forskrev sig til, og blev betalt.
En værdig Mand forvist, men ej jeg véd,
naar jeg skal sige Sanden, hvad han hed.

En *Klerk* der ogsaa var, fra Oxenford,
han i sin Logika kom ej til kort.
Saa mager som et Rideskaf var Hesten,
og selv var han slet ikke fed for Resten,
hulkindet, og dertil med ærbar Hu,
helt luvslidt var hans Kappe, ti endnu
han havde intet Kald, da alt for from
han var til Embedsstand at skøtte om.
Han ved sit Hovedgærde heller gad
vel tyve Bøger have ud i Rad
i sorte eller røde Bind, hvori
stod Aristoteles' Filosofi,
end Kapper, Strængeleg og Fiolin,
men, skønt en Filosof, var i sit Skrin
han dog kun arm paa Guld, og hver en Slik,
som nogen Tid af Vennerne han fik,
den brugte han kun til, at Bøger fler
han kunde skaffe sig, og Kundskab mer,

CHAUCER

og flittelig han bad for alle dem,
som til Studeringerne holdt ham frem.
Paa Lærdom al sin Flid og Agt han lagde,
og aldrig et unyttigt Ord han sagde,
hans Tale var af skøn og tugtig Art
og ædel Mening, alt var fuldt og klart
og kort, og sigted kun til Dyd og Ære,
han vilde glad belæres, glad belære.

En *Advokat* var og i dette Tog,
en højst fortrinlig Mand, saa vis og klog,
der mangel Gang i Kirkens Forhal kom,
betænkso, artig, og tit sagde Dom,
naar Ret blev sat, saa ogsaa ved Patent,
og naar som Sættedommer han blev sendt.
Hans Kundskab og hans store Ry ham gav
fuldmangen Kappe, derhos Indtægt brav.
Saa stor Lovkyndig knap paa Jord der vandred,
til simpel Ejendom han alt forandred,
hans Skøder gjaldt, og aldrig nogen Mand
vist nogensinde havde travlt som han,
og dog maaske saa travlt ej, som det lod.
Om hver en Dom og Sag Besked fuldgod
han vidste, som den ordret lød, fra Tiden
Kong William styred, og derefter siden.
Han kunde alting sætte op saa dreven,
at ingen rokked, hvad han havde skreven,
til Bunds han kendte hver en Akt og Lov.
Han red i en flerspunden Kappe grov,
paa Silkebæltet bar han Smykker smaa.
Nok om hans Klædedragt det være maa.

Ham fulgte en *Storbonde* paa det Ridt,
hans Skæg det var som Gaaseurten hvidt.
Af Ansigtsfarve var han ganske rød,
og sin Skaal Vin hver Morgen glad han nød.
Et lystigt Liv, den Lod ham syntes skøn,
ti han var Epikuri ægte Søn.
I Fryd og Gammen, saadan var hans Tykke,

PILGRIMSTOGET TIL CANTERBURY

kun deri fandtes Livets bedste Lykke.
Husholder med de bedste var den Mand,
han paa sin Egn var en St. Julian.
Hans Bord og Øl for Gæster stod til Rede,
man om en Mand med bedre Vin skal lede.
Hans Hus var aldrig uden Kødpostej,
og Fisk og Sul der mangled heller ej.
Med Mad og Øl det sneed i hans Gaard,
saa lækkert, som man det at smage faar,
og alt som Aarsens Tider kom og gik
adskilligt Sul og Nadvermad han fik.
Han feded Agerhøns, og udi Dam
helt mange Brasener og Gedder svam.
Var Dypelsen ej stærk og kraftig nok,
og alt ej fint, Gud naade da hans Kok!
Hans Bord stod dækket hele Dagen om
i Hallen for hver Gæst, som didhen kom.
Fredsdommer var han, og han tit blev sendt
som Grevskabsombud til vort Parlament.
En Dolk og Silkepung han allen Tid
i Bæltet bar, som Morgenmælken hvid.
En Gang han Foged var og Regnskabsfører.
Man om saa brav en Jorddrot aldrig hører.

En *Væver*, *Farver*, en af *Kræmmerstand*,
en *Tæppemager* samt en *Tømmermand*
var ogsaa med og alle klædt saa prægtigt,
som det sig bør et Lav saa stort og mægtigt.
Helt ny var deres Sager, og paa Skeden
til deres Knive sad der ej forneden
en Kobberdup, men sølverbundet var
de Bælter og de Tasker, som de bar.
Velbyrdig Borger tyktes hver især,
Højsædet udi Gildeshal fuldværd,
og Visdom nok at eje til, at han
fuldtvel jo kunde være Oldermann
— ti nok Indkomme, Kvæg og Godt de aatte, —
og hver en Kone vel det lide maatte.

CHAUCER

Hvis ej, da var det dem forvist en Skam,
ti det er skønt at blive kaldt »Madame«,
gaa forrest, naar Vigilen bliver holdt,
og lade Kaaben bære med sig stolt.

En Kok de havde med til deres Tarv,
at koge Høns med Ben, hvori var Marv,
samt Krydderi og Saft af Cyprusrod.
Fuldtvel paa Londons Øl han sig forstod.
Han kunde syde, stege, koge, riste,
at lave Suppe og Postej han vidste.
Stor Harm dog tyktes mig, at paa hans Hud
der var en hæslig Kræftsvulst vokset ud.
Hvidretten laved han af alle bedst.

En Skipper var der ogsaa, langt fra Vest,
i Dartmouth bo'de han, saa vidt jeg tror.
Som bedst han kunde paa et Øg han foer,
Hans grove Uldvams helt til Knæets Led
ham naa'de, og en Dolk var fæstet ved
hans Bælte, der om Hals løb under Arm.
Helt brun ham havde brændt den Sommer varm.
En prægtig Fyr! tit uden alt Forlov
han fra Burdeux, imens Købmanden sov,
hel mangan god Slurk Vin sig monne hente.
Til øm Samvittighed han ikke kendte.
Naar han i Kampen vandt, da lod han dem
til Søs hver til sit Land fluks vende hjem.
Der var fra Hull og til Kartago næppe
én, der saa vel forstod sin Flod og Ebbe
og sine Strømme og hvert farligt Sted,
sin Maane, Ankerplads og Lodsning med.
Hel klog var han, men og med Mod i Brystet,
af mangan Storm hans Skæg var bleven rystet.
Han kendte hvilken Bugt det skulde være
fra Gotland lige til Kap Finisterre,
i Spanien og Bretagne hver en Havn,
og »Maudeleyne« var hans Fartøjs Navn.

PILGRIMSTOGET TIL CANTERBURY

En *Læge* var og med os, og som han
ej i al Verden talte nogen Mand
om *Lægekunsten* og om *Kirurgi*,
ti grundig han forstod *Astronomi*.
Ved sin naturlige *Magi* helt nøje
med *Patientens Tider* holdt han *Øje*.
Af sine *Billeder* for sin *Patient*
han kunde regne ud hans *Ascendent*.
Han vidste om hver *Sygdomsgrund* *Besked*,
om vaad hvad heller tør, kold eller hed,
af hvilke *Vædsker*, af hvad *Damp* og *Dunst*.
Han saare dreven var udi sin *Kunst*.
Han kendte *Sygens Grund* og *Rod*, og straks
han *Lægemidler* gav af rette *Slags*.
Han havde *Apotek're* trindt omkring,
der *Saftmoos* sendte ham og *alskens Ting*,
ti hver af dem vandt andre ny hvert *Aar*,
og deres *Venskab* var ej fra i *Gaar*.
Han kendte gamle *Æskulapius*,
Dioskorides og dertil *Rufus*,
gamle *Hipokrates* og *Galién*,
Serapion, *Razis* og *Avicén*,
Bernhard og *Gatisdén* og *Gilbertin*,
Averros, *Damascén* og *Konstantin*.
Hvad *Maden* angaar holdt han klog til *Raade*,
han tog ej *Næring* til sig over *Maade*,
men den var *kraftig* og *fordøjelig*.
Om *Bibellæsning* lidet brød han sig.
Blodrød og *himmelblaa* saa var hans *Dragt*,
med *Taft* og *Sindal* indenfor belagt,
og dog var han sparsommelig for *Resten*
og vogted sin *Fortjeneste* fra *Pesten*.
Guld er en *Styrkedrik*, derfor især
den brave *Læge* havde *Guldet* kær.

Der var en *Kone* brav, som bo'de tæt
ved *Bath*, — kun *Skade*, at hun hørte slet.
Hun gjorde *Klæde*, som var vidt bekendt,

CHAUCER

selv frem for det fra Ypern og fra Gent.
Af alle Sognets Koner ej man saa
ved Ofring nogen foran hende gaa,
og var der nogen dog, som foran gik,
blev hun saa vred, at ej hun gav en Slik.
Hun bar et Hovedtøj med prægtig Bund,
jeg sværge tør, det vejede nok ti Pund,
det sad paa hendes Hoved om Søndagen,
og hendes Strømper var af fint Skarlagen
og sad helt glat, ny Sko af Læder blødt,
kækt hendes Ansigt var og smukt og rødt.
Hun var i al sin Tid en værdig Viv.
Ved Kirkedør fem Sinde i sit Liv
hun fik en Mand, for ej at tale om
det hele gode Lag, med hvem hun kom
tilsammen i sin Ungdom fro og glad.
Tre Gange hun besøgte Jorsals Stad
og satte over mangt et fremmed Vand.
Hun gæsted Rom, saa og Galicieland
alt med St. Jakob, og til Køln hun drog,
og til Bologna med hun Vejen tog.
Hun til at rejse var helt vant, og spredt
sad hendes Tænder, som jeg selv har set.
Hun havde paa en lille Hest sig sat
bekvem, med dækket Hals og bar en Hat
— ej findes Skjold og Skive mere bred.
Et Rideskørt til Foden rakte ned
fra hendes trinde Hofter, og et Par
fuldskarpe Sporer hun paa Hæle bar.
Den Tid hun var udi en munter Flok,
hun kunde le og tale lystigt nok.
Hun Elskovs Veje nøje kendte til,
og hun forstod helt vel det gamle Spil.

Saa var der og en vakker Kirkemand,
en arm og fattig Købstadspræst var han.
Han var kun rig paa helligt Sind og Værk,
og derhos var han lærd. Han var en Klerk,

PILGRIMSTOGET TIL CANTERBURY

som ærligt præked Kristi milde Lære
for sine Sognebørn, de tro og kære.
Mild var han, og han gjorde sig stor Flid
og var helt trøstig udi Modgangs Tid,
som det befandtes tit, og ingen Stund
naar Tienden ej kom ind, han brugte Mund,
men vilde saare heller give hen
til fattige og ringe Sognemænd
af Offerpenge og af alt sit,
og allen Tid han havde nok i lidt.
Hans Sogn var stort og vidt, langt fra hverandre
laa Husene, og dog man saa ham vandre
i Tordenvejr og Regnskyl paa sin Fod
til Store og til Smaa saa blid og god,
hvor Sorrhig var, og nogen, der led ondt,
og alle Vegne gik han flittig rundt,
selv til de fjærneste med Vandringsstav.
Godt var Eksemplet, som sin Hjord han gav.
»Først Gærning gøre og saa Ordet føre«,
— det Ord af Skriften havde han laant Øre,
og dette Ordsprog nævned han derpaa:
»Naar Guldet ruster, kan da Jærn bestaa?«
Om Præsten, som vi stoler paa, er slet,
da ruster og en Lægmand saare let.
Den Skændsel findes tidlig dog og sent,
at Hyrden skiden er og Faaret rent.
En Præst bør give et Eksempel smukt,
saa Faarene kan leve ret med Tugt.
Han ikke bør sit Embed hyre ud,
mens Faarene gaar om i Storm og Slud,
og ej han bør af Sted til London rende
og ved St. Paul sig søge et Præbende
for Sjælemesser, og i Munkeorden
faa Underhold, men hjemme vogte Hjorden,
saa Ulven ej til Skade kyser den.
Han var en Hyrde, ingen Lejesvend.
Hvor hellig end han var, som før er sagt,
han viste ingen Synder dog Foragt.

CHAUCER

Ej stolte, haarde Ord han til dem taled,
men gærne han dem trøstede og husvaled.
Ved godt Eksempel og ved dydigt Sind
han vilde drage Folk i Himlen ind.
Men om der fandtes en genstridig Mand
af fornem eller og af ringe Stand,
ham satte han i Rette hardt. Jeg tror,
der findes ingen bedre Præst paa Jord.
Ret aldrig Pragt og Herlighed han led,
han havde ej en krank Samvittighed,
men Kristi og hans tolv Apostlers Lære
han præked og holdt den først selv i Ære.

Hans Broder, der var *Plovmand*, paa sit Øg
drog med, han havde kørt mangt godt Læs Møg.
Han sled og slæbte i sit Ansigts Sved
og leved helt i Fred og Kærlighed.
Han elskede Gud af alt sit ganske Hjærte
hver Livsens Stund i Glæde som i Smærte,
dertil sin Næste som sig selv, den brave,
han vilde tærskes, kaste Diger, grave
for Kristi Skyld paa Fattigmandens Bøn,
om han det orkede, helt foruden Løn.
Af alt sit eget Arbejd', og derhos
af alt, han ejede, baade Kvæg og Gods,
han svarede Tiende, rundelig og glad.
Han paa sit Hors i Bondekofte sad.

En Stævningsmand og Møller ej jeg glemmer,
en Ridefoged og en Afladskræmmer,
en Proviantforvalter og saa jeg,
nu har jeg alle nævnt, fler var der ej.

Den *Møller* var en Stadskarl, og knap en
saa haarde Muskler havde, ja, og Ben,
og vel var det for ham, ti overalt
i Brydekampe Bukken ham tilfaldt.
Kortskuldret Fyren var, saa fast og tæt,

PILGRIMSTOGET TIL CANTERBURY

at han hver Dør af Hængsel løfted let,
hvad heller med sin Pande løb den ind.
Saa rødt som Soens eller Rævens Skind
var Skægget, og saa bredt som Spadens Blad.
Til højre paa hans Næsetip der sad
en Vorte, hvorpaa en saa rød Tot Haar,
som Børster strittende paa Svinet staar,
og dybe var hans Næsebor og vide.
Et Skjold og Sværd han havde ved sin Side.
Han var en Pudsenmager, der drog om
med alskens Skæmt og Tidkort, hvor han kom,
og det var mesten kaad og daarlig Snak.
Saa vel han kunde stjæle Korn, og stak
tredobbelt Told til sig, men ligegodt
saa havde han en gylden Tommeltot.
Han havde Kappe hvid og Hætte blaa,
og ypperligt han kunde spille paa
sin Sækkepipe, og han flink dermed
forlystet os, alt mens vi drog af Sted.

En *Proviantforvalter* var der og,
han var til Madindkøb saa snild og klog,
at hver en Køber af ham kunde lære,
hvorledes man dermed skal ad sig bære,
ti enten han betalte eller han
tog Varerne paa Borg, den gode Mand
saa stilled sine Sager, at han fik
sin Fordel og i Velstand fremad gik.
Er det ej en Guds Naade stor og rig,
at slig en Lægmands Vid kan maale sig
med Visdom hos en Hoben lærde Mænd?
Af Mestere han havde fler end
tre Sinde ti Lovkyndige. Af dem
der var en Tylft, som havde deres Hjem
i dette Hus, helt værdige for sand
til at forvalte for en Herremand,
i hvo det var, udi alt Englands Rige,
hans Renter og hans Jordegods tillige,

CHAUCER

saa Manden kunde leve godt og vel,
— hvis ej han galen var — foruden Gæld,
hvad heller nøjsomt, om det var hans Lyst,
og være hele Amtets Hjælp og Trøst,
i hvad der kunde hænde eller falde.
Men Proviantforvalt'ren snød dem alle.

Høj *Ridefogden* var, en vrippen Mand,
saa glat han raget var, som tænkes kan.
Saa kort som Præsternes tilforn var Haaret,
og omkring Ørerne var rundt det skaaret.
Helt tynde var hans Ben, og lange nok
og uden Lægge, lige som en Stok.
Sit Kornloft passed han og Kassen med,
saa han ved Regnskab ej kom i Fortræd.
Han vel forstod af Regnen og af Væden,
hvordan det blev med Grøden og med Sæden.
Hans Herres Faar og Kvæg og Mejeri,
hans Forraad, Heste, Svin og Hønsesti
var ganske i den Ridefogeds Magt.
Han gjorde Regnskab efter sin Kontrakt,
alt fra hans Herre tyve Aar var fyldt,
ham ingen havde for Restans beskyldt.
Der ingen var af alle Godsets Mænd,
hvad enten Forkarl, Hyrde eller Svend,
han saa jo deres Svig og Skalkhed slem.
De frygted ham som Døden selv. Hans Hjem
laa paa en Hede, fint og dejligt bygget,
og Stedet var af grønne Træer skygget.
Hans Herre ikke Købmandsskab forstod
saa godt som han, og en Formue god
han vandt sig, og sin Herre til Behag
helt snildelig han var i mangan Sag
og gav ham eller laante ham af det,
som Herrens eget var med Skel og Ret,
og fanged Tak for dette kloge Spil,
og Kappe ny og Hue fik dertil.
Et Haandværk godt og nyttigt lærte han

PILGRIMSTOGET TIL CANTERBURY

i Ungdomstid, da han var Tømmermand.
Den Ridefoged paa en Kleppert red,
helt abildgraa den var, og Skot den hed.
Han havde paa en Overkjole lang,
og ved hans Lænd en rusten Klinge hang.
Nærved den By, som Baldeswell er kaldt,
den Foged bo'de, hvorom her er talt.
Han efter Munkeskik var kiltret op,
og altid red han bagerst i vor Trop.

En *Stævningsmand* var og til Rejsen mødt,
hans Ansigt var kerubisk luerødt
og fuldt af Blegner. Øjnene var smaa,
rask var han, og saa geil som Spurven graa,
med tjavset Skæg og Skorpesaar helt mange,
saa for hans Aasyn Børnene var bange.
Ej Kviksølv, Blyvand, Borax, Helvedsten
og Olie ham kunde gøre ren
for Kindens Knopper og Smaabylder hvide.
Hvidløg og Rødløg kunde godt han lide,
og stærk og blodrød Vin han gjerne drak.
Som han var gal da lød hans Raab og Snak,
og naar han havde drukket saa sin Vin,
da vilde han kun tale paa Latin.
Han havde et Par Talemaader lært
af en Forordning, — det var ej saa sært,
saa som han hørte det den ganske Dag.
En Skade kan, — det er en velkendt Sag —
saa godt som selve Paven raabe »Wat«.
Kom andre Ting paa Tale, var det brat
forbi med hans Filosofi, og han
sit »quæstio quid juris?« skreg paa Stand.
Brav var han af Natur, i Skæmten skrap,
en bedre Fyr i Verden fandt man knap.
For en Pot Vin en ærlig Karl han gjerne
i et Aarstid beholde lod sin Tærne,
og vidste derfor mange gode Grunde,
og lønligt han en Due plukke kunde.

CHAUCER

Hver ærlig Karl han lærte, at kun trygt
han skulde leve og foruden Frygt
for Erkediakonens Band, hvor slemt
det ogsaa var, — hvis da hans Sjæl ej gemt
laa i hans Pung, saa han for Straf kun skælved
paa Pungen. »Erkediakonens Helved«
— saaledes lod han gærne sig forstaa —
»alene udi Pengepungen laa«.
Men deri løj han dog, den gode Mand,
ti hver en Synder frygte maa for Band.
Afløsning frelser, Bandet slaar ihjel.
»Significavit« maa man undgaa vel.
For Stiftets unge Piger trindt omkring
han var til Raad og Hjælp i alle Ting
udi sit Kald, hvordan det saa var fat.
En Krans han havde paa sit Hoved sat
saa stor, som var den til et Ølskilts Stage.
Et Skjold han havde lavet af en Kage.

En *Afladskræmmer* nærmest ham red hen
fra Ronceval, hans Kammerat og Ven,
der vendte hjem fra Pavens Hof i Rom.
og højt han kvad: »Kom, Elskede, o, kom!«
og dertil Stævningsmanden Bassen sang.
Ret aldrig var der en Trompet, der klang
kun halvt saa mægtigt. Voksgult var hans Haar
og glat som en Tot Hør, i Haand man faar.
De Lokker, som han havde, spredt faldt ned
hen over Skuldrene med Sparsomhed
i Tjavser. Hætten havde han lagt væk
for Morskabs Skyld, den laa udi hans Sæk.
Han havde ikkun Hue paa, han tro'de,
det løse Haar var efter sidste Mode.
Saa blankt som Harens var hans Øjepar,
paa Huen en Veronika han bar.
En Sæk paa Skødet havde han, den kom
smækfuld af Aflad varm og frisk fra Rom.
Hans Stemme var saa fin som Gedens Bræg,

han havde ej og fik ret aldrig Skæg,
 og som nyraget var hans Kind og Hage.
 Man kunde for en Gilding vel ham tage,
 hvad heller og en Mær, dog vil jeg sige,
 den Afladskræmmer havde ej sin Lige
 fra Berwick og til Ware, ihvor man gaar.
 Han havde i sin Sæk et Pudevaar,
 det var Vor Frues Slør, det slog ej fejl —
 han sagde — og et Stykke af det Sejl,
 Sankt Peter førte, den Gang da han gik
 paa Søen, og ham Jesus reddet fik.
 Et Kobberkors han bar med Ædelsten,
 og i et Glas han havde Griseben.
 Naar han en fattig Agerbruger fandt
 han mer ved disse Helligdomme vandt
 end denne Mand i Maaneder vel to,
 selv om han sled foruden Rist og Ro.
 Og ved sit Gøgl og Pjank og glatte Væsen
 han Manden og alt Folket tog ved Næsen.
 Dog, dette siger jeg tilsidst for sand,
 at han i Kirken var en dejlig Mand.
 Saa vel han læste Lektier og Historier,
 men allerbedst han sang dog Offertorier.
 Fuldtvel han vidste, naar hans Sang var sungen,
 han maatte prædike og smøre Tungen,
 og fange Sølv, som han og gjorde trøstigt,
 og derfor messed han saa højt og lystigt.

Nu har jeg da udi én Slump jer alt
 om deres Antal, Kald og Dragt fortalt,
 og hvi det hele Lag var samlet i
 det højst fortrinlige Gæstgiveri
 i Southwark, der »Heroldens Kappe« hedder,
 nær »Klokken«. Men jeg først maa sige eder,
 hvordan vi skikkede os den Kvæld, vi kom
 til dette Herberg, og derefter om
 vor hele Valfart siden. Mindelig
 jeg beder dog, at ej I laster mig,

CHAUCER

fordi jeg frit beretter om den Gammen
og Skæmt, vi havde paa den Vej tilsammen,
og alting just saadan som det blev sagt.
I véd saa vel som jeg, at nøje Agt
man altid give maa, naar man fortæller,
hvad anden Mand har sagt, saa tro man mælder
hans egne Ord og egen Tale blot,
er det end nok saa ligefrem og raat.
Ny Ord og Ting man ellers digter let
og fører Snak, som ej er sand og ret.
Sin egen Broder maa man ikke spare,
af *hans* Mund og et Ord vel kunde fare.
Krist taler selv med stor Frimodighed
i Skriften, og ej Skarnsord, som I véd.
Og Plato siger og, ihvo ham kender,
at Ord og Gærning, de maa være Frænder.
Jeg beder og, I mig tilgiver, at
jeg ej i min Fortælling her har sat
Folk efter deres Stand med nøje Skel.
Kort er mit Vid, dog, I forstaar mig vell
Vor Vært os alle viste Huldskab stor
og bænked os paa Stand ved Nadverbord
og satte frem sin allerbedste Mad,
hans stærke Vin vi gjerne drikke gad.
Saa gæv en Mand var Værten, at i Hal
han kunde have røgtet Skaffer kald,
hel stor og før, med klare Øjne to,
ej Borger stoutere har fæstet Bo
i Chepe, klog, munddjærv og med Lærdom god,
ham intet fattedes i Mandemod,
og paa et muntert Sind var han ej lak.
Saa efter Nadver han blandt anden Snak,
da Regning vel var gjort, begyndte paa
om Gammen og om Skæmt at tale saa:
»Ja, Godtfolk! I har været visselig
velkommen hjærteligen her hos mig,
ti naar jeg ej vil tale Løgn, men sandt,
saa muntert Lag i Aar jeg ikke fandt

Canterbury - Pilgrimme i Bailly's Kro

CHAUCER

her i mit Herberg som i denne Stund.
Jeg gærne Tidkort voldte jer, om kun
jeg vidste ret hvordan. Dog hør, giv Tid,
jeg Gammen véd, som koster ej en Hvid.

Gud signe eders Kanterborgerfærd!
den salig Martyr lønne jert Besvær!
Jeg véd, I reder jer paa denne Fart
til lystig Tale af adskillig Art,
ti Lyst og Gammen er det ej for én
at fare Vejen hen saa stum som Sten.
Derfor, som sagt, jeg vil jer Ganning gøre,
og Tidsfordriv, om I mig laaner Øre,
og alle sammen siger Ja dertil.
Og om mit Raad I alle følge vil
og lyder mig endrægteligen, da,
i Morgen, naar I rider bort herfra,
— da, ved min salig Faders Sjæl! jeg vover
derpaa min Hals, og jer for sanden lover,
at Lystighed der bliver. — Dermed Stop,
ej mere Snak, ræk eders Hænder op!«
Foruden lang Betænkning gav vi Svar,
vi vilde føje ham, hvad end det var,
og bød ham sige, hvad ham tyktes bedst.

»Agt vel, I Herrer,« sagde han dernæst,
»og hør mit Ord foruden Last og Spot:
det, som det gælder om, er kort og godt,
at mens til Kanterborg i Mag og Ro
I rider, skal I hver Historier to
fortælle, og naar Rejsen gaar tilbage
to andre, om hvad sig i gamle Dage
af synderlig er hændet trindt paa Jord,
og den, som snildest føjer sine Ord,
det er: i hvis Historier er gemt
den bedste Lærdom og den bedste Skemt,
han skal, naar fra vor Kanterborgerfærd
vi er vendt hjem igen, paa Stedet her,

PILGRIMSTOGET TIL CANTERBURY

ved denne Pille, faa sin Nadver frit
paa vor Bekostning. Men at paa det Ridt
I kan des større Gammen faa, vil jeg
for egen Regning drage selv den Vej,
og føre jer. Hvo, som mig byder Trods,
betaler Rejsetæringen for os
tilhobe alle. Gør I denne Pagt,
lad uden flere Ord den staa ved Magt,
og uden Tøven jeg dertil mig reder.«

Vi gav ham Ja og svor ham vore Eder
af fuldglad Hjærte, og vi bad ham og
at give os sit Ord, og paa det Tog
vor Fører være, og at sige om
Fortællingerne baade Lov og Dom,
og Nadver sætte til en vis Betaling,
da vilde vi adlyde hans Befaling
i stort og smaat, og saadan i Forening
vi alle gav os under hans Formening.
Derpaa straks mere Vin vi hentet fik,
og hver især vi saa til Hvile gik
foruden længer Tøven. Og da Gry
den næste Morgen skinned frem paany,
opstod vor Vært af Seng og var vor Kok,
og samled os tilhobe i én Flok.
Frem red vi i lidt mer end Fodefjed,
til vi var ved Sankt Thomas' Vandingssted,
og dør vor Vært sin Hest holdt lidet an
og sagde: »Laan mig Øre, alle Mand!
I véd jer Pagt, I tør den ikke glemme,
om Aftensang med Morgensang skal stemme.
Hvem skal fortælle først Historie sin?
Saa sandt jeg mer skal drikke Øl og Vin,
skal den, der overhørig er mit Bud,
betale al vor Tæring Rejsen ud.
Saa træk da Lod, før vi os vid're skynder,
og den, som faar det korteste, begynder.
»Herr Ridder,« sagde han, »drag Lodden nu,

CHAUCER

min Herre bold, ti saadan er min Hu.
Og I, Fru Priorinde, kom kun nær,
og I, Herr Klerk, ej for beskeden vær,
og ej for dybtænkt! nu til Værks saa fage!«

Begyndte de da alle Lod at drage,
og skete det saalunde, kort at mælde,
ved Skæbnens Spil, hvad heller og Tilfælde,
faldt Lodden til den Ridder bold, min Tro!
fuldglade alle var derved og fro.
Han maatte da, som det var rimeligt,
og efterdi det var en Pagt og Pligt,
fortælle sin Historie, som alt
tilforn er sagt og derom nok er talt.
Og da nu Manden selv, saa gæv og god,
bekendte, at saa var det, og han stod
fast ved sit Løfte, lydig som og klog,
og vilde frit det holde, nu han tog
til Orde: »Siden jeg, I Venner kære,
begynde skal, velsignet Loddet være
da i Guds Navn! og nu vi ride vil,
mens min Historie I lytter til!«

Saa red vi, og med muntert Aasyn han
begyndte sin Fortælling saa paa Stand.

AGRIPPA AF NETTESHEIM SOM SAMFUNDSREVSER

Denne berygtede Charlatan synes egentlig at have heddet Heinrich Cornelius. Agrippa kaldte han sig efter sin Fødeby Köln (Colonia Agrippina), hvor han fødtes 1486, Adelsnavnet opfandt han senere. Han vilde nemlig ikke bare gælde for at være Doctor juris, theologiae et medicinae, men ogsaa for at være Ridder af høj Byrd og stor Krigerære. I sit eventyrlige og omflakkende Liv tjente han mange Fyrster, intrigerede, smigrede og smædede. Som durkdreven Alkymist og Astrolog havde han en Del Held med sig, men maatte ogsaa prøve Unaade, Nød og Fængsel. Han døde i Elendighed 1535.

Til Afveksling fra sine okkulte Arbejder skrev han en Bog om Alle Kunsters og Videnskabers Usikkerhed og Forfængelighed, samt hvorledes disse samme er mere skadelige end nyttige for Menneskeslægten. Her tog han Hævn over alle dem, der havde troet paa hans Kunster, men lønnet ham selv daarligt. Følgende Uddrag af dette hans Hovedværk er et tidligt Forsøg paa Folkepsykologi, en Videnskab, som maa have passet godt for Agrippas Anlæg. Som en tysk Udgiver vemodigt bemærker, er det tydeligt, at han ikke elskede sit Fædreland.

De morali philosophia eller om Sæde- og Dydslæren

Visse Folkeslag er, som Firmicus skriver, af Himlen saaledes formede og dannede, at de ganske tydeligt kan kendes igen paa deres særlige Sæder: Skyterne raser med en umenneskelig Grusomhed; Italienerne pranger med deres kongelige Adel; Franskmændene er naragtige; Sicilianerne skarpsindige; de asiatiske Folk hengivne til Vellyst; Spanierne stolte og hovmodige. Hver Nation har sine bestemte Sæder og Skikke, hvorved de adskiller sig fra hinanden, og de kan kendes indbyrdes paa Talen, Stemmen, Konversationen, de-

res Maade at spise og drikke, Haandteringen, paa Kærlighed og Had, i Vrede og Krig og flere andre Ting.

Ser man et Menneske træde frem med høje, stolte Skridt, med en Fægters Mine, med et ubændigt Ansigt, med en Okses Stemme, med haarde Ord, vilde Gebærder og sønderrevne Klæder, saa kan man straks deraf slutte, at det er en Tysker. Franskmanden kender vi hurtigt paa hans beherskede Gang, de bløde Bevægelser, det venlige Ansigt, hans søde og lette Tale, hans modeste Væsen og letfærdige Kostyme. Spanieren paa hans højtravende Gang og Gebærder, det knejsende Hoved, den klagende Stemme, smukke Tale og prægtige Klædning. Italieneren derimod paa hans langsomme Gang, gravitetiske Bevægelser, skiftende Ansigtsudtryk og milde Stemme, indsmigrende Tale, høje Sæder og ordentlige Klædedragt. Saaledes ved vi ogsaa, at naar de synger, bræger Italienerne, sukker Spanierne, hylér Tyskerne og giver Fransk mændene Sangen en kunstfuld Udførelse. Italienerne er i deres Tale gravitetiske, men muntre, Spanierne artige, men pralende, Fransk mændene raske, men stolte, Tyskerne grove og enfoldige. I Raadslagning er Italieneren forsigtig, Spanieren listig, Franskmanden ubetænksom, Tyskeren dygtig. I Mad og Drikke er Italieneren maadeholden, Spanieren kræsen, Franskmanden yppig, Tyskeren tølperagtig. Overfor fremmede er Italienerne tjenstvillige, Spanierne fordragelige, Fransk mændene sagtmødige, Tyskerne bondske og ugæstfri. I Konversationen er Italienerne forstandige, Spanierne forsigtige, Fransk mændene ydmyge, Tyskerne herskesyge og utaalelige. I Kærlighed er Italienerne skinsyge, Spanierne utaalmodige, Fransk mændene letfærdige, Tyskerne brovtende; men i Had er Italienerne lumske og fordægtige, Spanierne udholdende, Fransk mændene truende med Ord, Tyskerne hævnerrige. I Forretninger er Italienerne forsigtige, Tyskerne arbejdsomme, Spanierne aarvaagne, Fransk mændene omhyggelige. I Krig er Italienerne tapre, men haarde, Spanierne durkdrevne, men rovgriske, Tyskerne grusomme, men til fals for Penge, Fransk mændene højmodige, men uforsigtige og ubetænksomme. Italienerne er berømt for deres Litteratur, Spanierne for deres Skibsfart, Fransk mændene for deres Kultur, Tyskerne for Religionen og de mekaniske Kunster.

Og saaledes har hver Nation, den være nok saa lille, kultiveret eller barbarisk, sine særlige Sæder og Skikke, alt eftersom Himlens

Indvirkning har dannet dem, dog hver og en forskellig fra de andre, og dette kan ikke falde ind under eller tilregnes nogen filosofisk Kunst, men bliver gennem Naturens Kraft uden nogen Disciplin ligesom præget i Mennesket.

Følgende Kapitel er et Led i Agrippas Hævnaktion i Anledning af de Forurettelser, han har lidt i Hofkredse.

De mulieribus aulicis eller om Hofdamer

Ogsaa Hofdamerne har deres Laster og Mangler; for vi ser jo ikke faa af dem, som af Ydre er smukke, yndefulde og elskelige, smykket med Purpur, Guld og Ædelstene; men vi kan ikke se, hvilke Uhyrer af Naturen som ofte ligger skjult under denne skønne Hud; derfor sammenligner Lukian dem højst træffende med de ægyptiske Templer, thi disse er udvendigt rige og herlige at skue og prægtigt opbyggede af Kvadersten; men vil man inden i dem søge Gud, da finder man enten en Abe eller en Stork eller en Gedebuk eller en Kat. Saaledes forholder det sig ogsaa med disse skønne Hoffrøknere og Hofdamer, som fra deres tidligste Ungdom opfores i blødagtig Leddiggang, med Hoppen og Syngen og i alskens Overflod, øves i slette Discipliner ved de høviske Kærlighedsbøger og Kærlighedshistorier (som ikke er fyldt med andet end Overflod, Begær, Horeri, Ægteskabsbrud og andre skændige Tildragelser, Kærlighedskomedier, skammelig Tale og Nidviser) og suger heraf som af en Amme intet andet end fordærlige Sæder, liderligt og letfærdigt Liv, Stolthed, Overmod, Uforskammethed, List, Bedrageri, Halsstarrighed, Ondskab, Tøjlesløshed, Hævnsyge, Sladderagtighed og intet andet end onde Lyster og Begær. De har Tunger, hvis de ikke maa sladre med dem, regner de det som en Straf; og Læber, hvor Snakkesygen har sit Sæde, med dem frembringer de tomme, urimelige, lastefulde Ord, som ofte er til Besvær for dem, som maa høre paa det. For hvad tror I vel de skal snakke med hinanden om i saa mange Timer? Sandeligen intet andet end naragtige og forfængelige Ting, nemlig: hvorledes man retteligen bør kæmme og flette Haaret, hvorledes det skal fugtes med en særlig Farve eller Vand, hvorledes Ansigtet skal males, hvorledes Klæderne skal lægges i Folder og presses ind til Krop-

pen, med hvad for Slags Skridt man skal træde ind, paa hvad Maade man skal rejse sig og atter sætte sig, hvad den nyeste Mode er, hvem man skal give Foretræde, med hvad Slags Mine man skal hilse, hvem man skal byde sin Haand og hvem sin Mund; hvad Slags Bærestol eller Karet den ene eller den anden skal benytte, hvad Slags Guld, Ædelstene, Armbaand, Kæder, Ørenringe og Fingerringe den ene eller den anden skal bære, samt andet lignende unyttigt Vaas. Ja, der findes vel ogsaa ældre Matroner, som fortæller hvilke Elskere de har haft før denne, hvad Slags Presenter og Kæsser de har faaet af dem; her taler en om den, hun elsker, en anden tier om den, hun hader; og begge mener, at de skal beundres af de andre og søger ofte at udstaffere og afstive deres Tale med besynderlige Løgne.

Og dog findes mellem dem ofte det heftigste Had og den bitreste Strid; den ene gennemhegler den anden, begynder at hakke paa hende, smæde og laste hende, og dette er blandt dem den største Dyd. De har Ansigter og Øjne fulde af Snarer, de har Miner og Gebærder fulde af Usædelighed, de har Rænkespil og fagre Ord, hvorved de kan bedrage deres Elskere eller tiltvinge sig en Gave af dem; bærer tilfældigt disse enfoldige Elskere en Ring, et Armbaand, en Ædelsten eller en lille Kæde paa sig, saa lokker de dette fra dem med honningsøde Ord og tigger saa længe, til de faar det, gør for-elskede Miner, kærtegner og kysser ham en Gang for det og anstiller sig ret fortrolige med deres Snak. Og dette er nu Hofdamernes Erhverv og Næringsvej. Jeg blues her ved videre at tænke paa, hvilke hemmelige Skændsler og Laster som ofte foregaar i deres Sovekamre, hvorledes de bringer Bryllupsguden deres Offer og be-gaar Uret og Vold mod Naturen, og mener at alt er skjult, naar blot de drager et tyndt Klædebon over sig.

Hvad mener I nu, hvorledes vil disse i Fremtiden, naar de vælger sig Mænd, opføre sig mod dem? Ak, hvad Skam og Uret de gør deres fromme og ærbare Mænd. De forekaster bidende og skældende de stakkels Mænd deres fornemme Slægt, deres Rigdom, smukke Skikkelse og andre Ægteskaber; da er det huslige Hverdagsbord dem for ringe, da sidder det høviske Fraadseri dem endnu i Hovedet, de er vant til Overflod og Lækkerier; vil Manden have et godt Ord eller gode Dage, da maa han rykke ud med hvad som tjener deres Pragt, Hovmod og Vellyst; derigennem kommer de arme Mænd ofte af med deres Formue og svækker i den Grad deres Hus, at de ofte maa

slaa sig paa slemme Ting og Dag og Nat gruble paa, hvordan de skal kunne skaffe sig Underhold gennem Bedrageri og andre utiladelige Midler og ved at slaa stort op stikke Folk Blaar i Øjnene. Ja, om det blot blev herved; men nu ser vi, at de elsker andre Mænd, begaar Ægteskabsbrud, sætter fremmede Børn i Verden og ofte besudler deres adelige Slægt med simple Folk eller Bønder; vil Manden tilkendegive sit Had og Skinsyge, kan han ikke være sikker paa, at han ikke bliver forgiven. Thi (som Hieronymus ytrer imod Jovinianus) onde Kvinders daglige Kunster er List, Bedrageri, Forgiftning, skadelige Lægemidler og letfærdige Hekserier. Saaledes har Livia bragt sin Mand af Dage; saaledes har Lucilia dræbt sin og givet ham Gift i en Elskovsdrik. Saaledes er det sandt som Prædikeren Salomo siger: bedre er det at bo blandt Løver og Drager end hos en ond Kvinde.

Den, som nu vil have en lydige og from Hustru, han maa tage sig i Vare for en saadan Hofdame; og den Kvinde, som vil have en from Mand, hun maa ikke tage nogen Hofsnog.

Men jeg er nok snart gaaet en Smule for vidt; jeg har sagt det og kan nu ikke gøre det usagt. Men jeg vil nu holde min Haand over min Mund og intet videre sige; men derimod forlade Hoffet og eksaminere og betragte de øvrige Dele af Økonomien eller Husholdningen, nemlig de vigtigste mekaniske Discipliner, saasom Købmandsvæsenet, Agerbruget, Krigen og andre lignende Ting.

Til disse Discipliner regnede Agrippa ogsaa Jagten. At han var i høj Grad baade dyrevenlig og adelsfjendtlig, lyser paa mange Steder ud af hans Skrifter og hænger vel sammen med hans desillusionerede Menneskeforagt. Det er heller ikke smukke Ting, han har at sige om Herremændenes Yndlingsforføjelse.

De venatica et aucipio eller om Jagt og Fuglefangst

Ligesom Fiskeri kræver ogsaa Jagt og Fuglefangst nogen Forstand; desuden maa man have Legemsstyrke og endvidere benytte Jagtnet, Fælder, Doner, Snarer, Garn og andre listige Smaating og Bedragerier. Til Fuglefangst maa man anvende Fuglelim, ligesom ogsaa Ørne, Høge, Hunde, Losser og andre Dyr, som er egnet til Rov og Jagt. Men det er i Sandhed en forbandet Kunst, en forfængelig Sys-

sel og en ulyksalig og nytteløs Kamp at stride Nat og Dag med saadanne Kreaturer og med saadant Arbejde og megen Nattevaagen at fare frem mod de ufornuftige Fæ; en grusom og højst bedrøvelig Kunst, hvor Blodsudgydelse og Drab, som Menneskeheden bør nære Afsky for, bliver en Lyst. Denne Kunst har fra Tidernes Morgen de værste Misdædere og største Syndere udøvet. Thi vi læser i Den hellige Skrift, at Kain, Lamek, Nimrod, Ismael og Esau var store Jægere, og at i Det gamle Testamente ingen har udøvet Jagtkunsten undtagen Ismaeliterne og Idumæerne og saadanne Folkeslag, som ikke har kendt Gud. Tyranniet har sin Oprindelse i Jagten, thi det har ikke kunnet faa nogen bedre Opfindere end slige, som har lært at foragte Gud og Naturen ved at martre og dræbe de vilde Dyr og vade i Blodpøle. Dog har Kongerne i Persien holdt Jagten i Ære, som en skarp Uddannelse eller Forberedelse til Krigen; thi Jagtens Strid og Krig har noget grusomt ved sig, idet Jægerne finder deres Lyst i de rovgridske Hunde, i de prisgivne vilde Dyr, i Blodsudgydelsen og de sønderrevne Indvolde; ofte betragter de en saa skændig og haard Død med den højeste Lyst, som var det blot en Spøg. Den grumme Jæger ler derved og hjemfører sammen med sin Hær af Hunde og sine Jagtnet det ulyksalige Rov som en sand Triumf, som om han havde overvundet det meste af Verden; og nu først begynder det virkelige Slakteri; nu skal det arme Vildt tages ud og flaaes med særlige Haandgreb, visse bestemte Jægerudtryk og foreskrevne Fraser (thi saadan og ikke anderledes maa man tale ved denne Lejlighed). I Sandhed en smuk Jægerdaarskab og en smuk Krig; den, som udmærker sig heri og øver sig flittigt derpaa, han kan let ryste den menneskelige, medfødte Humanitet af sig og gennem disse grusomme, letfærdige Jægerskikke ligesom Aktæon antage et Vilddyrs Natur. Ja, Raseriet og Vanviddet har ofte i den Grad besat Jægerne, at de er blevet Fjender af Naturen, som det berettes i visse Fabler om Dardanos.

Opfinderne af denne usalige Kunst skal efter Sigende have været Thebanerne, et Folk, som var berømt for Tyvagtighed, Bedrageri og alskens Ugudelighed og af andre Folk forbandet for Fadermord og Blodskam. Derefter kom denne Kunst til Frygerne, et Folkeslag af samme Kaliber, tilmed naragtigt og letfærdigt, af hvilken Grund det blev foragtet af Athenienserne og Lakedæmonerne, som var alvorlige og værdige Folk.

Men siden, da Athenienserne havde ophævet Forbudet mod Jagt, da ogsaa de havde tilladt denne Kunst og indført den under samme Form i deres Republik, da blev Byen snart erobret. Derfor undrer det mig overmaade, at denne Kunst er saa rost og anbefalet af Platon, den fornemste i Akademiet; men maaske har han ikke gjort dette af Lyst, men af et ærligt Forsæt og for Nødvendighedens Skyld, ligesom Meleager dræbte Vildsvinet i Kalydonien ikke for sin egen Fornøjelses Skyld, men til det almene Bedste og Fædrelandets Frelse, for at redde Folket fra dette vilde og hærgende Dyr. Romulus jagede Hjorte, men ikke for at more sig, derimod for at opretholde Livet for sig og sine.

Der findes ogsaa en anden Maade at drive Jagt, nemlig det som kaldes Fuglefangst eller Falkonerkunst; den udmærker sig ikke ved samme Grusomhed, men ved samme Tomhed og Forfængelighed. Fuglefængere og Falkonerer kaldes de, som enten selv fanger Fugle eller (som Baruch siger) med Fugles Hjælp leger med Himmelens Fugle. Man siger, at Odyssevs opfandt denne Kunst; han var den første, som efter Erobringen af Staden Troja dresserede Fugle til Jagt og indførte dem i Grækenland, blot med det Formaal at de som havde mistet deres Forældre i den trojanske Krig dog skulde faa nogen Adspredelse; men han forbød sin Søn Telemachos at lære denne Kunst.

Tilsidst er disse Øvelser, som dog i sig selv er ret trælleagtige og legemlige, kommet saa højt i Anseelse, at man har tilsidesat alle de andre frie Kunster; endnu den Dag i Dag anses Jagtkunsterne, særlig blandt adelige, for at være de fornemste Videnskaber, hvorigennem man kan naa til høje Værdigheder. For Øjeblikket er Kongernes og Fyrsternes hele Liv, ja hvad som maa begrædes, ogsaa Abbeders, Biskoppers og andre gejstliges intet andet end Jægeri; deri beviser de deres Trivsel og lægger deres tapre Dyder for Dagen: »De ønsker at et Vildsvin eller en rasende Løve maatte komme dem for nær.«

De, som skulde være Mønstre for os paa Taalmodighed, de søger i dette Kapitel at være Sejrherrer og Jægere. Ja, saadanne Dyr som af Naturen er frie og burde tilfalde dem, som tager dem i Besiddelse, dem gør nu de store og mægtige gennem offentlige, ubetænksomme Forbud formasteligt til deres private Ejendom. Bønderne maa bort fra deres Brakmarker, Hyrderne fra deres Skove og Enge, og de faar

ikke Lov at bruge deres eget, som de vil, blot fordi Adelen ikke under nogen anden det end sig selv, og ønsker Overdrev til Vildtet, som er deres største Fornøjelse. Men er en Bonde eller Husmand kommet i Besiddelse af blot noget deraf, da er det, som det var en Majestætsforbrydelse, og han bliver ligesom de vilde Dyr prisgiven til Rov og Plyndring.

Undersøger vi Den hellige Skrift, tilligemed Hedningernes Historie, saa finder vi aldrig, at en Helgen eller en Vismand eller Filosof har været Jæger; Hyrder derimod ikke faa, enkelte ogsaa Fiskere, og Augustinus siger, at denne Kunst er den uværdigste af alle. Concilium Aurelianense og Elibitanum har forbudt Munkene at udøve den; den pavelige Ret forbyder ogsaa Jægere at komme ind i nogen Orden og fastsætter endvidere, at Præster desuden skal berøves deres gejstlige Værdighed, om de hengiver sig til Jagt.

Esau var Jæger, fordi han var en Synder. I Den hellige Skrift anvendes Ordet Jæger aldrig i god Betydning, hvorfor ingen kan tvivle om, at Jagten er noget ondt, eftersom den af alle hellige og vise Mænd er blevet erklæret for ond. I de gamle Tider, da Menneskene levede i Uskyldstilstand, flygtede de vilde Dyr ikke for dem og gjorde dem ej heller Skade, men var dem alle underdanige og lydige. Eksempler paa dette har vi ogsaa erfaret i senere Tider, blandt saadanne Mennesker som har ført et helligt og fromt Liv. Daniel kom intet ondt til i Løvekulen, Slangen kunde ikke skade Apostlen Paulus, Ravne forsørgede Profeten Elias og Eremitterne Paulus og Antonius, en Hind Ægidius. Abbeden Helenus bød over det vilde Æsel, og det var lydigt og bar hans Byrde; han bød over Krokodillen, og blev af denne ført over Floden; mange Eremitter har boet i Ørkenen og opholdt sig i de vilde Dyrs Huler og Grave, og de har hverken frygtet Løver eller Bjørne eller Slinger. Men med Synderne kom ogsaa Dyrenes Skadelighed og Forfølgelsen mod dem ind i Verden, og saaledes opfandtes Jægerkunsterne. Thi som Augustinus siger, i Begyndelsen skabtes Dyrene ikke giftige eller skadelige for Menneskeslægten, men først efter Synden blev de det, hvilket er sket efter guddommelig Beslutning til Straf for vore første Forældres Ulydighed. Der er givet en Lov for Slangen, idet Gud siger: Jeg skal sætte Fjendskab mellem dig og Kvinden, mellem din Sæd og hendes Sæd. Af dette Ord er Jægerkrigen opstaaet, nemlig Krigen mellem Menneskene og de andre Dyr.

POLITIK OG MORAL

*Nicolo Machiavelli, florentinsk Komedieforfatter, Historiker, Diplomat og Patriot (1469—1527), har paavirket Eftertiden dybt gennem sit politiske Arbejde *Il principe, Fyrsten*. Hans Opfattelse er den, »at Virkeligheden er saa langt fra, hvad den burde være, at den som vil leve, som man bør leve og ikke som der virkelig leves, han finder snarere sin Undergang end sin Redning«; derfor anbefaler han Fyrsten at tage baade Ulven og Løven til Forhillede. Han saa sin grumme, vilde og syge Samtid klart i Øjnene; *Il principe* handler om, hvordan man i en saadan Verden kan begrunde og befæste en stærk Statsmagt. Bag Machiavellis Kynisme kan man fornemme den angstfulde Længsel efter den faste statslige Ordens Tryghed og Fred. Et andet Spørgsmaal er, om dette Maal nogensinde kan naas uden koldblodigt at se bort fra alle moralske Synspunkter; det er heller ikke noget Tilfælde, at baade Hitler og Mussolini erklærede sig for Elever af Machiavelli.*

Om Grusomhed og Mildhed og om, at det er bedre at blive frygtet end elsket

Ved at gaa over til de andre førnævnte Egenskaber vil jeg bemærke, at en Fyrste maa tragte efter at blive anset for at være mild og for ikke at være grusom. Dog maa han tage sig i Agt for ikke at anvende Mildheden paa en forkert Maade. Cesare Borgia kaldtes grusom, men denne hans Grusomhed har skabt Orden og Enighed i Romagnaen og genindført Ro og Lydighed. Ret beset var han meget mildere end Florentinerne, der for at undgaa at blive kaldt grusomme tillod Ødelæggelsen af Pistoja.

En Fyrste, der vil opretholde Enighed og Loyalitet blandt sine Undersaatter, maa ikke tage det fortrydeligt op, hvis han bliver kaldt grusom. Nogle enkelte afskrækkende Eksempler er mildere end overdreven Langmodighed. Lader man Uvæsenet gaa sin Gang, bliver

Resultatet Mord og Rov, hvorved hele Samfundet skades, mens en af Fyrsten forordnet Henrettelse kun rammer den enkelte. Endnu mere end for andre Fyrster er det for en ny Fyrste umuligt at undgaa Beskyldning for Grusomhed, da hans nylig oprettede Herredømme er udsat for mange Farer. Saaledes lader Virgil Dido undskylde sit Styres Haardhed:

Res dura et regni novitas me talis cogunt
Molirim et lati fines custode tueri.

(Den vanskelige Situation og mit Herredømmes unge Alder tvinger mig til saadanne Forholdsregler og til en stærk Beskyttelse af Grænserne.)

Men Fyrsten maa ikke være for hurtig til at tro alt og til at handle. Han maa ikke se Farer, hvor der ingen er, han maa være tilbageholdende, forsigtig og menneskelig, for at ikke for stor Tilidsfuldhed skal gøre ham uagtsom eller for stor Mistillid gøre ham utaalelig.

Hertil er der knyttet et Stridsspørgsmaal: Om det er bedre at være elsket end frygtet, eller omvendt. Svaret lyder, at det vilde være det bedste, baade at være frygtet og elsket; men da det er vanskeligt at forene begge Dele, er det mere trygt at være frygtet end at være elsket, naar man maa give Afkald paa en af Delene. Om Mennesker kan i Almindelighed siges saa meget, at de er utaknemmelige, vægelsindede og hykleriske, fulde af Angst for enhver Fare og begærlige efter Gevinst. Saalænge de har Fordel af dig, er de din med Liv og Sjæl. De er parat til at ofre deres Liv, deres Ejendom, deres Blod og deres Børn for dig, saa længe Nøden er langt borte. Nærmer den sig, laver de Oprør. En Fyrste, der stoler paa deres Forsikringer og ikke sikrer sig paa anden Maade, er fortabt. De Venskaber, man erhverver ved Betaling og ikke ved Sjælsadel, har ikke stor Værdi, og man kan ikke regne med dem i Nødens Stund. Menneskene har ogsaa mindre Skrupler ved at saare en Fyrste, der er elsket, end en, der er frygtet. Kærlighedens Baand regnes for Forpligtelsens Baand, og da Menneskene er slette, rives det over ved enhver Lejlighed, der byder paa Fordele. Hvorimod Frygten opretholdes ved Angsten for Straf, som aldrig forlader Menneskene. Men en Fyrste, der vil gøre sig frygtet, maa passe paa, at han, om ikke bliver elsket, saa i alt Fald undgaar at blive forhadet. Man kan godt blive frygtet uden at

blive hadet. Dette vil altid lykkes ham, hvis han undlader at røre Borgernes og Undersaaternes Gods og Kvinder. Skulde det blive nødvendigt at straffe en af sine Undersaatter med Døden, kan han gøre det med rolig Samvittighed, naar han har Retten paa sin Side og naar Offentligheden har samme Synspunkt — kun maa han ikke røre hans Ejendom. Menneskene glemmer hurtigere deres Faders Død end Fortabelsen af Fædrearven. Endvidere mangler der aldrig Lejlighed til at tilegne sig fremmed Ejendom, og den, der først er begyndt at leve af Rov, finder altid en Anledning dertil. Omvendt er Anledningen til Dødsstraf mere sjælden og gentager sig ikke. Er Fyrsten ogsaa Hærfører og skal styre en Mængde Soldater, maa han ikke paa nogen Maade sky at blive kaldt grusom. Uden et saadant Ry har aldrig nogen kunnet have en enig og slagkraftig Hær. Man regner det for en af Hannibals største Bedrifter, at der aldrig opstod Stridigheder i hans brogede sammensatte og paa fremmed Jord kæmpende Hære; hverken i Lykkens eller Ulykkens Dage. Grunden hertil kan ikke søges andre Steder end i hans umenneskelige Grusomhed, som i Forening med hans iøvrigt fremragende Egenskaber gjorde ham til Soldaternes Afgud og Skræk. Uden Grusomheden havde alle hans Fortrin ikke været nok til at naa en saadan Virkning. Snævertsynede Forfattere beundrer paa den ene Side hans Bedrifter, mens de paa den anden Side fordømmer deres vigtigste Forudsætninger. At hans øvrige Fortrin ikke havde været tilstrækkelige, kan man se af Scipio, en sjælden Mand, ikke kun for sin Samtid, men for hele Historien. Naar hans spanske Legioner alligevel gjorde Oprør, var hans overdrevne Mildhed den eneste Aarsag, da Soldaterne havde mere Frihed, end der kan forenes med militær Disciplin. Fabius Maximus angreb ham derfor i Senatet og kaldte ham for den romerske Krigstugts Nedbryder. Da Locri var ødelagt af en af Scipios Legater, hverken hævnede Scipio Byen eller straffede sin Legats Overmod, alt paa Grund af sin føjelige Karakter. Derfor forsvaredes han af en Taler i Senatet med Ordene: »Der er mange, der bedre forstaar at undgaa en Fejl end at straffe andres«. Dette Karaktertræk havde i Tidens Løb skadet Scipios Anseelse, hvis han havde vist det som Fyrste, men da han stod under Senatets Overherredømme, skjultes denne skadelige Egenskab og forhøjede endda hans Anseelse.

For at komme tilbage til sine Undersaatters Frygt eller Kærlighed,

MACHIAVELLI

fastslaaer jeg tilsidst: Da det afhænger af Undersaatterne, om de elsker, og af Fyrsten, om de frygter, maa en Fyrste stole paa det, der staaer i hans egen og ikke i andres Magt, kun maa han bestræbe sig for at undgaa Had.

EN RENÆSSANCEPAVE

Juristen Johannes Bucardus, født omkring 1440 og død i 1506, Kancellist og Ceremonimester ved det pavelige Hof i Rom, har i sine Memoirer skænket Efterverdenen en levende og detailleret Skildring af, hvordan det kunde gaa til i Alexander Borgia's Rom. Nogen dybere historisk Værdi har disse Skildringer af Fester og Ceremonier visselig ikke; man mærker nok, at Forfatteren ser Verden fra en Ceremonimesters Synspunkt; men som Kulturbilleder har de deres Interesse. Om Pave Alexander VI siger den engelske Historiker Creighton i sit højt ansete Værk »History of the Papacy«: »Vi kan sætte Spørgsmaalstegn ved de værste Anklager, der er blevet rettet mod ham; men Bevismaterialet er alt for stort til, at vi kan faa os selv til at tro, at han efter Overtagelsen af sit pavelige Embede skulde have afbrudt sit tidligere uregelmæssige Liv«; det kan vist ikke være for meget sagt.

Om Aftenen den sidste Oktober 1501 anordnede Cesare Borgia i sit Gemak i Vatikanet et Gæstebud med 50 ærbare Skøger, kaldet Kurtisaner, som efter Maaltidet dansede med Tjernerne og de andre tilstedeværende, først paaklædte, derefter nøgne. Efter Maaltidet blev Bordlysestagerne stillet ned paa Gulvet med brændende Lys, og rundt om dem strøede man Kastanier, som de nøgne Skøger samlede op, krybende paa Hænder og Fødder mellem Lysestagerne, hvilket Paven, Cesare og hans Søster Lucretia sad og saa paa. Til Slut udsatte man Præmier, Klædninger af Silke, Sko, Baretter og lignende, til dem, der flest Gange kunde have Samleje med Skøgerne. Dette Skuespil foregik offentligt i Salen, og Præmierne uddeltes til Sejrherrerne efter de tilstedeværendes Dom.

Efter Væddeløbet den 30. December 1501 stillede Trompeterne og alle Slags Musikanter sig op paa Platformen ved Peterskirkens Trappe og spillede af alle Kræfter op paa samtlige Instrumenter.

Donna Lucretia traadte ud af sin Bolig ved Siden af Peterskirken, klædt i en Guldbrokadesklædning med Bælte efter spansk Mode og med et langt Slæb, der blev baaret af en Kammerjomfru. Til højre for hende gik Don Ferdinand, til venstre Don Sigismund, hendes Brudgoms Brødre. Derefter fulgte ca. 50 romerske Damer i prægtige Klæder, og bag disse kom Lucretias Kammerpiger to og to. De drog op i den paulinske Sal oven over Paladsportalen, hvor Paven befandt sig sammen med 13 Kardinaler og Cesare Borgia. Kardinal Borgia gik snart, de andre blev. Biskop Porcario holdt en Prædiken eller Bøn, og Paven sagde gentagne Gange til ham, at han skulde skynde sig. Da han endelig var færdig, stillede et Bord eller lignende hen foran Paven. Don Ferdinand, Brudgommens Broder og Stedfortræder, traadte frem for Paven ved Bordet sammen med Donna Lucretia, og Ferdinand gav i sin Broders Navn Lucretia en Guldring, som det er blevet mig fortalt af en Kollega, der saa det paa nærmeste Hold. Derefter overrakte Kardinal d'Este, Brudgommens Broder, fire andre kostbare Ringe, en Diamant, en Rubin, en Smaragd og en Turkis. Paa Bordet stillede et Skrin, der aabnedes paa Kardinalens Befaling, som ud af det tog en Hue, Baret eller Hovedsmykke med 16 Diamanter, lige saa mange Karfunkler og omkring 150 store Perler; endvidere fire Halsbaand med prægtige Ædelstene og Perler, yderligere otte Smykker af forskellig Udførelse til at hænge paa Brystet eller Hovedet; desuden andre, der var forskellige fra disse, og atter fire andre af den største Kostbarhed; endvidere fire store vidunderlige Perlekæder; derpaa fire prægtige Kors, et i Form af Andreaskors, de tre andre i Form af Kristi Kors, med Diamanter og andre Ædelstene; til Slut endnu en Hue, der lignede den første meget. Alt dette, der kan vurderes til 8000 Dukater, overrakte Kardinal d'Este Bruden med et i sirlige Ord udtrykt Ønske om, at hun ikke vilde forsmå det; i Ferrara vilde Hertugen give hende endnu flere Gaver. Derpaa trak Paven sig tilbage til den næste paulinske Sal; med ham fulgte Lucretia sammen med Damerne og mange andre, og de blev i Paladset til Nattens tolvte Time; Kardinalerne og andre, der ønskede det, tog Afsked. Medens alt dette gik for sig, foretog Cesare Borgias Folk paa Peterspladsen et Stormløb mod en Borg af Træ.

EN RENÆSSANCEKUNSTNER

Den florentinske Guldsmed, Billedhugger, Gravør, Eventyrer og Memoireforfatter Benvenuto Cellini (1500—1571) er efter gammel Hævd blevet anset for at være særlig repræsentativ for den italienske Renæssances Temperament. Som Kunstner hørte han ikke til de betydelige, men han var i hvert Fald en meget dygtig Haandværker i yppig Barokstil. Som Forfatter kan han paa sin Vis regnes til Klassikerne; hans Selvbiografi er blevet oversat til Tysk af selve Goethe. Brovtende, egoistisk, hensynsløs og forfængelig, men udstyret med frisk Mod, stor Livsappetit og godt Humør, saaledes tegner hans Skikkelse sig i det usædvanlig ærlige og aabenhjertige Selvportræt. Her følger et typisk Afsnit.

Halvanden Maaned senere vendte Kongen tilbage til Paris. I Mellemtiden havde jeg arbejdet Dag og Nat, og jeg bragte ham da min Model, der var saa vidt udført, at den lettelig kunde forstaas.

Imidlertid var alt det Djævelskab med Krig mellem Kejseren og ham begyndt igen, saa at jeg fandt ham meget adspredt. Derfor talte jeg med Kardinalen af Ferrara og sagde, at jeg bragte visse Modeller, som Hans Majestæt havde bestilt hos mig, og hvis Kardinalen kunde faa anbragt et Par Ord herom, troede jeg, det vilde glæde Kongen meget. Det gjorde Kardinalen da ogsaa, og da Kongen hørte om Modellerne, kom han straks hen til mig.

Den første af dem viste selve Slotsporten. Saa vidt muligt havde jeg undgaaet at forandre Stilen i denne, der paa een Gang var baade bred og lav efter slet fransk Manér. Portaabningen var paa det nærmeste kvadratisk, og ovenover denne var der en Lynette, der var fladtrykt som Hanken paa en Kurv. I denne Lynette havde Kongen ønsket Fontainebleaus Genius anbragt. Jeg havde nu givet Porten skønne Proportioner og faaet anbragt en korrekt Lynette; paa Siderne af Porten havde jeg lavet smukke Fremspring med en Sokkel forneden, der svarede til en Gesims foroven, men de to tilhørende

Søjler var erstattet med to Satyrer i meget højt Relief. Den første af dem syntes at støtte Gesimsen med den ene Haand, medens han holdt en Knippel i den anden; hans Ansigtsudtryk var vildt og glubsk som for at indgyde Betragteren Skræk. Den anden indtog en lignende Stilling, men afveg fra den første baade i Ansigtsudtrykket og andre Ting; saaledes holdt han i Haanden en Svøbe med tre Lænker, der endte i Kugler. Det eneste satyragtige ved dem var iøvrigt smaa Horn og et gedeagtigt Hoved, men ellers havde de menneskelig Skikkelse.

I Lynetten havde jeg fremstillet en hvilende Kvinde i yndefuld Stilling og med den venstre Arm om Halsen paa en Hjort, der var et af Kongens Emblemer; paa den ene Side af hende havde jeg anbragt Raabukke i Halvrelief og Vildsvin og andet Vildt i lavere Relief, paa den anden Side var der Jagthunde og Mynder af forskellig Art, der passede godt til den skønne Skov, hvorfra man ser Kilden flyde.

Alt dette var indfattet i en aflang Ramme, i hvis øverste Hjørner jeg havde fremstillet to Viktorier i Basrelief, hver med en antik Fakkel i Haanden. Over Rammen var der endelig anbragt en Salamander, Kongens specielle Mærke, og desuden mange andre skønne Ornamentter, der passede til hele Værkets ioniske Stil.

Saa snart Kongen saa denne Model, klarede han straks op og glemte de kedelige Forhandlinger, der havde optaget ham i over to Timer. Da jeg saa ham saa fornøjet, som jeg ønskede, afdækkede jeg ogsaa min anden Model, som han slet ikke havde ventet at se, da han havde fundet tilstrækkeligt Arbejde i den første. Den var mere end to Alen høj og forestillede en Fontæne i Form af et nøjagtigt Kvadrat omgivet af skønne Trin, der skar hinanden indbyrdes paa en Maade, der hidtil var uset i Frankrig og er meget sjælden hos os. I Midten af Fontænen havde jeg anbragt et Fodstykke, der ragede en Smule op over dens Rande og bar en nøgen og meget yndefuld Mandsskikkelse vel afstemt efter Omgivelserne. Skikkelsen holdt en brudt Lanse i sin oprakte højre, medens dens venstre Haand hvilede paa Hæftet til en skønt formet Krumsabel; den støttede paa venstre Fod og havde anbragt den højre paa en Hjælm, der var saa rigt forarbejdet, som man vel kan tænke sig. Paa hvert af Bassinets fire Hjørner havde jeg paa særlige Fodstykker opstillet en siddende Skikkelse forsynet med mange smukke Emblemer.

Kongen spurgte mig straks, hvad min skønne Idé skulde betyde,

og sagde, at hvad Porten angik, havde han forstaaet alt uden at behøve at spørge om noget, men Fontænen forstod han ikke, selv om han fandt den overordentlig skøn, og han vidste godt, at jeg ikke hørte til de Fæhoveder, der nok kunde lave Ting, der saa en Smule godt ud, men ikke forbandt nogen Mening med dem. Jeg fik da bragt Orden i mine Tanker, da jeg ikke alene vilde glæde ham ved mit Arbejde, men ogsaa ved mine Ord.

— Eders ophøjede Majestæt maa vide, sagde jeg, at Maalene i dette lille Arbejde er saa nøjagtigt afpasset, at hvis det engang skulde blive udført, vilde det bevare den Ynde, som I nu finder i det. Figuren i Midten er bestemt til at have en Højde paa 54 Fod — her udstøtte Kongen et Forundringsudbrud — og skal forestille Guden Mars; de andre fire Figurer symboliserer de Kunster, som Eders Majestæt elsker og beskytter. Den til højre fremstiller Videnskaben, hvilket I ser udtrykt i dens Sindbilleder, der betegner Filosofien og de med den beslægtede Kunster. Den anden er et Udtryk for den bildende Kunst, nemlig Skulptur, Malerkunst og Arkitektur. Den tredie er Musikken, der med Rette hører hjemme sammen med disse Videnskaber. Men den sidste, der synes at være saa venlig og velvillig, er Gavmildheden; thi naar den mangler, kan ingen af de vidunderlige Evner, Gud har givet os, komme til Udvikling. Den store Statue i Midten er et Symbol paa Eders Majesæt selv, der i Sandhed er en Mars, den eneste tapre i Verden, og I anvender retfærdigt og helligt Eders Tapperhed til at værne om, hvad der bringer jer Ære.

Han havde næppe haft Taalmodighed til at lade mig tale ud og udbød nu med høj Røst:

— Sandelig, om jeg ikke har fundet Manden efter mit Hjerte.

Derpaa tilkaldte han de Skatmestre, der havde med mig at gøre, og sagde, at de skulde forsyne mig med alt, hvad jeg trængte til, selv om det saa var aldrig saa meget. Saa lagde han Armen om min Skulder og sagde:

— Mon ami (det vil sige min Ven), jeg ved ikke, om det er en større Glæde for en Fyrste at finde en Mand efter sit Hjerte, end for en Kunstner at have fundet en Fyrste, der gør det muligt for ham at virkeliggøre sine store Kunstnertanker.

Jeg svarede, at hvis jeg var den Mand, Hans Majestæt omtalte, var min Lykke langt den største.

— Lad os sige, det er Hip som Hap, sagde han leende.

Glad og tilfreds tog jeg Afsked og gik hjem til mine Arbejder.

Nu vilde min Vanskæbne, at jeg ikke var klog nok til at gentage Forestillingen for Madame d'Etampes, for da hun om Aftenen hørte om alle de Ord, der var udgaaet af Kongens Mund, avledes der derved et saa giftigt Raseri i hendes Bryst, at hun harmfuldt udbød:

— Hvis Benvenuto havde vist mig sine smukke Arbejder, vilde jeg have haft Grund til at huske paa ham, naar Tiden var der.

Kongen gjorde Forsøg paa at undskylde mig; men hun vilde intet høre. Da jeg havde hørt dette, ventede jeg et Par Uger, til de var vendt tilbage til St. Germain-en-Laye efter en Rejse i Normandiet til Rouen og Dieppe, og tog da den smukke Vase, jeg havde lavet paa Madame d'Etampes Opfordring, i den Tro, at jeg kunde genvinde hendes Naade, hvis jeg forærede hende den. Jeg henvendte mig til hendes Amme desangaaende og viste hende den smukke Vase, jeg vilde forære hendes Herskerinde, hvilket vakte hendes allerstørste Velvilje, saa hun sagde, at hun vilde give et Vink om Sagen til Madame, der endnu ikke var paaklædt, og saa snart hun havde talt med hende, vilde jeg blive modtaget. Paa Ammens Meddelelse svarede Madame hovmodigt:

— Sig til ham, at han kan vente.

Jeg væbnede mig da med Taalmodighed, hvad der ikke falder mig let, og taalmodigt ventede jeg, til hun havde spist til Middag. Men som Tiden gik, forøgede Sulten min Harm, og da Maalet var fuldt, bad jeg med Andagt Døden og Djævelen annamme hende, hvorpaa jeg opsøgte Kardinalen af Lothringen, som jeg forærede Vasen med Bøn om, at han skulde bevare mig i Kongens Gunst. Han sagde, at dette var uforment, men hvis det skulde gøres behov, skulde han gerne gøre det; derpaa kaldte han paa sin Skatmester og hviskede ham noget i Øret. Denne førte mig ud og sagde til mig: — Følg med, Benvenuto, saa skal I faa et Glas god Vin.

Da jeg ikke forstod, hvad han mente, sagde jeg:

— Tusind Tak, Monsignore Skatmester, jeg vil gerne have et Glas Vin og en Bid Brød til, da jeg faktisk er ved at gaa til. Jeg har nemlig siddet paa fastende Hjerte fra aarle i Morges indtil nu foran Madame d'Etampes Dør for at forære hende den smukke forgyldte Sølvvase, hvad jeg havde ladet hende melde. For at ydmyge mig for evigt lod hun mig sige, at jeg kunde vente; til sidst var jeg helt fra

det af Sult. Efter Guds Vilje har jeg da foræret Resultatet af mit Slid til en, der i langt højere Grad fortjener det, og alt, hvad jeg beder om, er en Slurk Vin, for da jeg har for meget Galde, angriber Faste mig saa stærkt, at jeg er lige ved at dratte om.

Alt imedens jeg møjsommeligt fremstammede disse Ord, var en vidunderlig Opdækning af Vin og gode Sager kommet til Syne, saa jeg kom rigtig godt til Kræfter igen, og Livsaanderne jog Harmen ud. Den gode Skatmester rakte mig hundrede Guldscudi, som jeg dog ikke paa nogen Maade vilde modtage. Han gik og sagde det til Kardinalen, der skældte ham ud og sagde, at han ikke vilde se ham, før han havde tvunget mig til at modtage dem. Skatmesteren kom meget opirret tilbage og sagde, at Magen til Overhaling havde Kardinalen aldrig givet ham. Da han nu vilde give mig Pengene, og jeg gjorde en Smule Modstand, sagde han meget vredt, at han vilde bruge Magt, og saa tog jeg dem. Da jeg personlig vilde bringe Kardinalen min Tak, lod denne mig sige gennem en Sekretær, at det altid skulde være ham en stor Glæde at gøre mig en Tjeneste. Jeg vendte tilbage til Paris samme Aften. Kongen fik alt at vide. Madame d'Etampes fik ikke Lov at dø i Synden, saa hun blev endnu mere edderspændt over for mig, hvilket skulde medføre en stor Fare for mit Liv, som jeg senere skal fortælle om.

Allerede for længe siden skulde jeg have omtalt mit prøvede Venskab med den dygtigste, elskværdigste og omgængeligste Hædersmand, jeg nogen Sinde har kendt, nemlig Messer Guido Guidi, en lærd og fremragende Læge og adelig florentinsk Borger; men de uendelige Trængsler, som min Vanskæbne har lagt paa min Vej, har hidtil forhindret mig i det. Jeg tænkte, at selv om det var lidt nok, var det dog tilstrækkeligt altid at bære ham i mit Hjerte; men da jeg nu er klar over, hvor nøje han var knyttet til mit Liv, vil jeg indføre ham her ved Fortællingen om mine største Prøvelser, for at han, som den Gang hjalp og støttede mig, nu ved min Omtale kan vække Mindet til Live om vort Venskab.

Godt, Messer Guido kom til Paris, og kort efter at jeg havde gjort hans Bekendtskab, indbød jeg ham til Slottet, hvor jeg uden Vederlag stillede en Lejlighed til hans Raadighed, og i flere Aar nød vi saaledes hinandens Selskab. Ogsaa Bispen af Pavia, Monsignor Rossi, der var Greven af San Stefanos Broder, kom til Byen og blev hentet af mig fra Herberget til Slottet; ogsaa han fik en gratis Lej-

lighed, hvor han fandt rigelig Plads til sig selv med Tjenerskab og Heste i mange Maaneder. Ved en anden Lejlighed husede jeg Messer Luigi Alamanni og hans Sønner i nogle Maaneder. Takket være Gud kunde selv jeg altsaa vise fornemme og højt begavede Mænd nogen Venlighed.

Hvad Messer Guido angaar var vi Venner, saa længe jeg var i Frankrig, og vi priste tit vor Lykke ved at kunne gøre Fremskridt, hver af os i sin Kunst, ved Støtte af en saa stor og berømmelig Fyrste. Ja, jeg kan med Sandhed sige, at det, jeg er, og det, jeg har udrettet af smukt og godt, skylder jeg altsammen hin berømmelige Konge. Og nu vil jeg genoptage Traaden og fortælle om ham og de store Arbejder, jeg har udført til ham.

Paa mit Slot fandtes der en Tennishal, der gav god Fortjeneste, og og desuden en Del smaa Lejligheder, hvor der boede forskellige Slags Mennesker, deriblandt en meget dygtig Bogtrykker. Denne havde næsten alle sine Lokaler inden for Slottets Omraade, og det var ham, der trykte Messer Guidos første smukke Bog om Lægekunsten. Da jeg ønskede at benytte hans Værelser, fik jeg ham fjernt, om end med en Del Besvær. Der var ogsaa en Salpeterkoger, der rent ud nægtede at rykke ud, skønt jeg havde Brug for hans Rum til nogle brave tyske Svende. Jeg bad ham adskillige Gange elskværdigt om at lade mig faa mine egne Værelser til Brug for mine Svende i Kongens Tjeneste, men jo fredsommeligere jeg talte, des mere hovent svarede han mig. Til sidst sagde jeg, at jeg gav ham tre Dages Frist. Han lo ad mig og sagde, at han skulde begynde at tænke over det om tre Aar.

Jeg havde ikke vidst, at han stod i Tjenesteforhold til Madame d'Etampes; men da jeg erfarede det, kom jeg til at tænke mere over det hele end før, og derfor var det, jeg gav de tre Dages Frist, skønt jeg ellers vilde have sendt ham af Sted straks. Da Tiden var forløbet, tog jeg uden yderligere Varsel bevæbnede Tyskere, Italienerne og Franskmand med mig foruden mange af mine Haandlangere, og i Løbet af kort Tid fik jeg Huset revet ned og alle hans Sager smidt ud af mit Slot. Jeg fo'r lidt haardt frem, da han havde sagt til mig, at han ikke kendte nogen Italiener, der havde Mod nok til at fjerne en Jernring fra dens Plads hos ham. Da jeg efter gjort Gerning saa ham komme, sagde jeg til ham:

— Jeg er den ringeste Italiener i Italien og har endnu ikke gjort

dig noget i Sammenligning med det, jeg baade vil og har Mod til at gøre dig, hvis du vover at sige et Muk, — foruden mange andre nærgaaende Ord.

Lynslaet og forfærdet ordnede Manden sine Sager, saa godt han kunde; derpaa løb han til Madame d'Etampes og malede et Helvede af, som min store Fjende, der var saa meget farligere, som hun var mere veltalende, ja mange Gange mere, gav nye Farver over for Kongen. Det er blevet mig fortalt, at denne to Gange var ved at blive gal i Hovedet paa mig og befale, at jeg skulde straffes; men da hans Søn, Dauphinen Henrik, der nu er Konge af Frankrig, havde været ude for adskilligt fra denne alt for dristige Frue, tog han til Genmæle for mig sammen med Kong Frans' Søster Dronningen af Navarra, og det saa kraftigt, at Kongen kun lo ad det hele, hvorved jeg med Guds gode Hjælp undslap en stor Ulykke.

Jeg maatte handle paa lignende Maade over for en anden, der lignede ham; men jeg ødelagde ikke Huset, selv om jeg smed hans Ejendele ud. I den Anledning fordristede Madame d'Etampes sig til at sige til Kongen: — Jeg tror, at den Djævel ender med at plyndre hele jeres Paris.

Ved at høre dette svarede Kongen Madame vredt, at jeg kun gjorde alt for vel i at forsvare mig mod det Rak, der vilde hindre mig i at tjene ham, og den grumme Frues Harmе voksede yderligere. Hun kaldte da en Maler til sig, der boede i Fontainebleau, hvor Kongen næsten opholdt sig til Stadighed. Det var en Italiener og Bologneser, der gik under Navnet Bologna; hans eget Navn var Francesco Primaticcio. Madame d'Etampes sagde til ham, at han skulde bede Kongen om det Arbejde med Fontænen, som Hans Majestæt havde udset mig til, og hun vilde hjælpe ham af al Magt. Derom blev de enige. Bologna var ude af sig selv af Glæde og sikker i sin Sag, skønt det laa uden for hans Profession. Han var en fremragende Tegner og havde arrangeret sig med forskellige Svende, der var blevet uddannet hos den florentinske Maler Rosso, en virkelig ypperlig Kunstner. Hvad Bologna kunde præstere af godt, havde han tilegnet sig fra den da afdøde Rossos Stil. Hans snilde Argumenter, der fik en kraftig Støtte af Madame d'Etampes, fik efterhaanden Magt over Kongens Øren paa Grund af begges ihærdige Hamren løs baade ved Dag og ved Nat. Hvad der især fik ham til at give efter var, at baade hun og Bologna var enige om at sige:

— Hvordan skulde det være muligt, ophøjede Majestæt, at Benvenuto, som I selv ønsker det, skulde kunne fuldende tolv Sølvstaturer, naar han endnu ikke engang er færdig med een? Hvis I nu tilmed vil engagere ham til et saa stort nyt Foretagende, maa I nødvendigvis gaa Glip af de andre, der dog ligger jer saa meget paa Hjerte; thi hundrede fremragende Mænd vilde ikke kunne fuldende saa mange store Arbejder, som denne dygtige Mand har givet sig i Kast med. Det er klart, at han har en mægtig Arbejdsvilje; men denne vil blive Aarsag til, at Eders Majestæt paa een Gang mister baade ham og hans Værker. —

Til sidst gav Kongen efter for disse og mange lignende Ord, der blev sagt i rette Øjeblik, og dog havde Bologna endnu ikke vist nogen Tegning eller nogen Model til noget som helst.

Imidlertid blev der rejst Sag imod mig i Paris af den sidst omtalte Beboer af Slottet, som jeg havde jaget ud; han paastod, at jeg havde stjaalet mange af hans Ting, da jeg satte ham paa Gaden. Den Rets-sag generede mig meget og lagde Beslag paa saa megen Tid, at jeg mange Gange i min Fortvivlelse tænkte paa at fordufte. I Frankrig har de nemlig for Skik at tjene store Penge ved at anlægge Sag mod Udlændinge eller andre, som de anser for uskikkede til at føre Sag for Retten, og saa snart de ser, der er Penge i Sagen, finder de Midler til at sælge den; ja, der er nogle, der giver deres Døtre en saadan Sag i Medgift til Mænd, der lever af at købe Retssager.

Der findes ogsaa den Uting, at Størstedelen af Mændene fra Normandiet lever af at aflægge falsk Vidnesbyrd, saa at de, der køber Retssager, straks instruerer fire eller seks af disse alt efter Sagens Art; Modparten faar da hurtigt en ugunstig Dom, hvis han ikke har sanset at fremskaffe lige saa mange Modvidner.

Ogsaa jeg kom ud for den Slags Ting, og da jeg fandt sligt meget uretfærdigt, optraadte jeg i den store Retssal i Paris for at forsvare min Sag. Der saa jeg en Dommer, der var Kongens Løjtnant i civile Sager, tronende paa sit høje Sæde. Denne Mand var stor, tyk og fed og havde et saare strengt Aasyn; paa begge Sider af ham var der mange Sagførere og Advokater i bestemt Rækkefølge til højre og til venstre. Andre kom til, en efter en, for at forelægge Dommeren en Sag. Undertiden hørte jeg Advokaterne ved Siden af Dommersædet tale i Munden paa hinanden og stod fuld af Undren over den mærkelige Mand, Plutos sande Billede, der med iøjnefaldende Opmærk-

sømhed snart vendte Øret mod den ene, snart mod den anden og med stor Behændighed fandt Svar til alle. Da det alle Dage har været min Fryd at se og vurdere enhver Form for Dygtighed, fandt jeg alt dette saa vidunderligt, at jeg ikke vilde have undværet det for alt i Verden.

Da Salen var meget stor og fyldt af en Mængde Mennesker, passede man godt paa, at uvedkommende ikke kom ind, og havde sat Vagt ved den lukkede Dør; men undertiden kom Vagten under sine Forsøg paa at holde en uvedkommende tilbage til at forstyrre den vidunderlige Dommer med sit Spektakel og fik følgelig en kraftig Irettesættelse af denne. Dette skete saa tit, at min Opmærksomhed blev vakt, og jeg omhyggeligt noterede mig Dommerens egne Ord ved en Lejlighed, hvor to Adelsmænd kom ind for at se til, og Portneren ydede kraftig Modstand. Han raabte da: — Stille, stille, Satan, skrub af og vær stille!

Paa Fransk lød disse Ord: pe, pe, Satan, pe pe Satan, alé pe. Da jeg havde lært Sproget fortræffeligt, kunde jeg ikke lade være at tænke paa Dantes Vers, hvor han og hans Lærer Virgil træder ind ad Portene til Helvede. Nu har Dante været i Frankrig sammen med Maleren Giotto og da især i Paris, hvor man med nogen Ret kan kalde en Retssal for et Helvede. Da han forstod Fransk udmærket, maa han have benyttet disse Dommerens Ord i sit Digt, og det undrer mig, at ingen er blevet opmærksom herpaa før. Derfor baade siger og tror jeg, at Kommentatorerne lader ham sige Ting, som han aldrig har tænkt paa.

Men tilbage til mine egne Sager! Da visse Retskendelser var blevet mig meddelt gennem disse Advokater, og jeg ikke vidste mine levende Raad, tog jeg min Tilflugt til en stor Dolk, jeg havde, da jeg altid har sat Pris paa at eje smukke Vaaben. Den første, jeg drog til Felts imod, var Sagsøgeren i den uretfærdige Retssag, og en Aften saarede jeg ham saa haardt i Arme og Ben, idet jeg dog passede godt paa ikke at dræbe ham, at han mistede sin Førlighed paa begge Ben. Derpaa opsøgte jeg den, der havde købt Retssagen, og mærkede ham saa godt, at den holdt op af sig selv. Under idel Tak til Gud for dette som for alt andet haabede jeg nu paa at kunne være i Fred et Stykke Tid og paalagde mine Svende og især Italienerne, at de for Guds Skyld maatte passe deres Arbejde og hjælpe mig endnu nogen Tid, saa jeg hurtigt kunde blive færdig med det, jeg havde

paabegyndt. Derefter vilde jeg vende tilbage til Italien, da jeg ikke kunde finde mig i de Franskmands Skurkestreger; desuden kunde den gode Konge maaske ogsaa engang blive vred paa mig og lade mig undgælde for mangt og meget, jeg havde begaaet i Selvforsvar.

De omtalte Italienerne var først og fremmest min kære Ascanio fra Tagliacozzo i Kongeriget Neapel, dernæst Pagolo, der var fra Rom og af ringe Herkomst, Faderen ubekendt; begge havde jeg ført med mig fra Rom, hvor de havde været i min Tjeneste; saa var der en til fra Rom, der havde opsøgt mig; ogsaa han hed Pagolo og var Søn af en fattig romersk Adelsmand af Slægten Macaroni; han havde ikke meget Begreb om Kunst, men var en god Mand med sit Sværd. Desuden havde jeg en fra Ferrara, der hed Bartolomeo Chioccia, og endelig en Florentiner, Pagolo Micceri. Dennes Broder, der bar Øgenavnet Katten, var en dygtig Bogholder, men havde været lidt for flot af sig, medens han bestyrede den rige Købmand Tommaso Guadagnis Formue. Katten havde bragt Orden i de Regnskabsbøger, jeg førte over mit Mellemværende med Hans allerkræfteligste Majestæt og andre, og da Pagolo Micceri havde lært sin Broder Kunsten af, førte han dem videre for mig mod god Betaling. Jeg ansaa ham for en særdeles god Fyr, da jeg saa, at han var from, og stadigt hørte ham mumle Salmer eller bede til sin Rosenkrans, og jeg stoled fuldt og fast paa hans foregivne Fromhed. Derfor kaldte jeg ham en Dag afsides og sagde til ham:

— Pagolo, min kære Broder, du ser, hvor godt du har det hos mig, medens du ikke havde en Soldo før, og tilmed er du Florentiner. Jeg nærer ogsaa større Tillid til dig, fordi jeg ser dig saa omhyggelig med dine Bønner, og det er noget, jeg synes om. Derfor vil jeg bede dig hjælpe mig med noget, som jeg ikke tør overlade til de andre, nemlig for det første at passe paa, hvad jeg ejer, saa at ingen og heller ikke du selv skal tage noget fra mig, og for det andet kender du jo den stakkels Pige Caterina, der først og fremmest er mig til saa stor Hjælp i min Kunst, at jeg daarligt kunde klare mig uden hende. Dog nyder jeg ogsaa Kødets Lyst sammen med hende, da jeg er en Mand, og det kunde jo ske, der kom Børn ud af det. Nu ønsker jeg ikke at betale for andres Børn og vilde aldrig finde mig i, at nogen gik mig for nær, saa hvis nogen her i Huset skulde vove sligt, og jeg opdagede det, er jeg vis paa, at jeg vilde dræbe dem begge to. Derfor beder jeg dig, kære Broder, om din Hjælp, og hvis

Callini og Catarina.

du ser noget, maa du straks fortælle mig det, saa jeg kan faa hende og hendes Moder og Galan klynget op. Tag dig dog først og fremmest i Agt selv.

Skurken slog Kors for sig fra Hoved til Fod og sagde:

— Velsignede Jesus! Gud bevare mig for blot saa meget som at tænke paa saadan en Skændsel. Tror I da ikke, at jeg erkender alt det gode, jeg skylder jer?

Da jeg hørte ham tale saa ligefremt og kærligt til mig, troede jeg, at alting forholdt sig, som han sagde.

Da det et Par Dage senere var Helligdag, var jeg og mine Svende blevet indbudt til en Havefest af Messer Mattio del Nasaro, der ogsaa var Italiener og meget fremragende i min Profession. Jeg gjorde mig da i Stand og sagde ogsaa til Pagolo, at han burde gaa ud og more sig; nu syntes den kedsommelige Retssag jo at være kommet ind i en roligere Gænge. Ynglingen svarede mig som følger:

— Det vilde sandelig være meget forkert at overlade Huset til sig selv; I ser jo, hvor meget I har her af Guld, Sølv og Juveler; i saadan en Røverby maa man passe paa Dag og Nat; jeg vil sige nogle af mine Bønner, medens jeg passer paa Huset. Gaa I blot roligt ud og hold Fest; en anden Gang kan en anden jo passe paa.

Jeg gik da glad og rolig til Havefest sammen med Pagolo, Ascanio og Chioccia, og en stor Del af Dagen forløb muntert; men lidt ud paa Eftermiddagen begyndte jeg at tænke nærmere over de Ord, den elendige Karl havde sagt med sin foregivne Enfoldighed. Jeg steg da til Hest og red med to Tjenere tilbage til mit Slot, hvor jeg saa at sige greb Pagolo og Slangen Caterina paa fersk Gerning. Da jeg kom ind, hørte jeg nemlig hendes Rufferske til Moder raabe: — Pagolo, Caterina, Herren kommer!

Deres Brøde var tydelig nok, som de kom dør, skrækslagne, med Tøjet i Uorden og søvngængeragtige Ord og Lader. Ude af mig selv af Raseri greb jeg mit Sværd, fuldt og fast bestemt paa at hugge dem begge ned; Knægten flygtede, og Pigebarnet kastede sig paa Knæ og skreg hjerteskrærende om Naade. Jeg vilde først give Mandfolket hans Bekomst; men da jeg efter noget Besvær havde faaet fat paa ham, kom jeg paa andre Tanker og fandt det bedst at jage dem af Gaarde begge to, da jeg ellers vanskeligt kunde være sluppet levende fra det paa Grund af hele mit øvrige Synderegister. Derfor sagde jeg til Pagolo: — Hvis mine Øjne havde set, hvad din Adfærd,

din Skurk, tvinger mig til at tro, skulde mit Sværd have gennemrodet dine Tarme; men nu kan du skrubbe af. Hvis du nogen Sinde har sagt et Fadervor, kan du bande paa, at det har været Sankt Giulianos.

Derpaa jog jeg Moder og Datter væk under en Regn af Spark og Næveslag.

De vilde hævne sig for den Medfart og talte med en Advokat fra Normandiet, der sagde til dem, at Pigebarnet skulde sige, at jeg havde haft Omgang med hende paa italiensk Manér, det vil sige mod Naturen, altsaa Sodomi. Han ræsonnerede saaledes:

— Naar denne Italiener hører det og forstaar, hvor stor Faren er, vil han straks give jer adskillige Hundrede Dukater for at lade være at tale om det i Betragtning af den haarde Straf, vi har for denne Synd i Frankrig.

Herom blev de enige og anklagede mig; hvorpaa jeg blev stævnet.

Jo mere jeg søgte Ro, des flere Prøvelser fandt jeg. Da Skæbnen saaledes daglig efterstræbte mig paa forskellig Vis, begyndte jeg at overveje nærmere, hvad jeg skulde gøre. Skulde jeg sige kort Farvel og overlade Frankrig til dets Skæbne, eller skulde jeg virkelig ogsaa føre denne Kamp til Ende og se, hvad Gud havde skabt mig til? Længe grublede jeg i stor Angst herover og tog til sidst den Beslutning at forsvinde for ikke yderligere at friste min Vanskæbne til for Alvor at faa knækket Halsen paa mig. Da jeg først var bestemt herpaa, begyndte jeg saa smaat at faa de Ting anbragt, som jeg ikke kunde tage med mig og efter Evne at fordele de lettere, saa de kunde medtages af mig og mine Tjenere; men jeg var meget ked af det hele.

Jeg sad alene i mit lille Arbejdsværelse; mine Knøse havde opfordret mig til at flygte, men jeg havde sagt til dem, at jeg helst vilde raadføre mig lidt med mig selv, skønt jeg godt kunde se, at der var meget i det, de havde sagt. Jeg indsaa godt, at hvis jeg blot var paa fri Fod, og Stormen vilde lægge sig en Smule, vilde jeg have meget lettere ved at undskylde mig hos Kongen, naar jeg skriftlig fortalte ham om den Sammensværgelse, man havde indgaaet imod mig af Had alene. Min Beslutning var som sagt allerede fattet, men da jeg rejste mig for at gaa, følte jeg mig grebet ved Skulderen og drejet om, og en Stemme sagde opmuntrende til mig: — Benvenuto, gør som du plejer, og frygt ikke!

Straks skiftede jeg Beslutning og sagde til mine italienske Svende: — Tag jeres gode Vaaben, følg med og gør, hvad jeg siger jer, uden at bekymre jer om andet, for nu gaar jeg i Retten. Hvis jeg rejste nu, vilde I gaa rabundus i Morgen. Adlyd mig derfor og følg med!

Knøsene var enige og sagde til hinanden:

— Siden vi er her og lever af hans Arbejde, maa vi ogsaa følge ham og staa ham bi i alt, saa længe vi er i Live; thi han har set rigtigere end vi. Saa saare han var gaaet fra os, vilde hans Fjender have jaget os allesammen væk. Tænk blot paa de store og betydningsfulde Arbejder, der er i Gang; vi vilde aldrig kunne faa Mod til at fuldende dem uden ham, og hans Fjender vilde sige, at han var stukket af, fordi han havde mistvivlet om at kunne faa saa store Ting færdige.

Den unge Romer Macaroni var den første til at sætte Mod i de andre, og han fik ogsaa adskillige med af de tyske og franske Svende, der holdt af mig. I det hele var vi ti. Jeg slog da ind paa den Kurs, jeg havde bestemt mig til, besluttet paa ikke at lade mig gribe levende.

I Kriminalretten fandt jeg Caterina og hendes Moder, der stod og fjasede med deres Advokat; jeg traadte ind og spurgte med kraftig Stemme efter Dommeren, der sad ophøjet over alle paa sit Højsæde, tyk, fed og opblæst.

Da dette Menneske saa mig, sagde han dæmpet med et truende Blik: — Selv om du har Navnet *Benvenuto*, er du ikke velkommen her.

Jeg forstod ham og raabte til Svar:

— Skynd jer lidt, og sig, hvad I vil mig?

Dommeren vendte sig mod Caterina og sagde:

— Caterina, sig alt, hvad der er forefaldet mellem dig og Benvenuto.

Caterina sagde, at jeg havde haft Omgang med hende paa italiensk Manér. Saa vendte Dommeren sig mod mig og sagde:

— Du hører, hvad Caterina siger, Benvenuto.

— Hvis jeg har haft Omgang med hende paa italiensk Manér — svarede jeg — har det kun været, fordi jeg vilde have et Barn paa samme Maade, som I andre faar det.

Herpaa svarede Dommeren mig med de Ord:

— Hun vil paastaa, at den Vej, du har valgt, ikke fører til Børn.

Hertil sagde jeg, at dét i alt Fald ikke var den italienske Manér, men tværtimod maatte være den franske, siden hun kendte den, men jeg ikke, og at jeg ønskede, hun nøjagtig skulde beskrive, hvordan jeg havde behandlet hende.

Saa forklarede den frække Tøjte ganske skamløst og i alle Detaljer det Svineri, hun vovede at beskyldte mig for. Jeg lod hende tre Gange i Træk bekræfte alt. Da det var sket, sagde jeg med høj Røst:

— Herre Dommer, Løjtnant for den allerkristeligste Konge! Jeg kræver Retfærdighed. Jeg ved vel, at den allerkristeligste Konges Love truer baade den aktive og den passive med Baalet, og hun har tilstaaet sin Brøde, medens jeg ikke ved noget af min. Hendes Ruffer-ske af en Moder er til Stede og fortjener i alle Tilfælde Baalet. Jeg kræver Retfærdighed af jer.

Disse Ord gentog jeg Gang paa Gang med høj Røst, og hver Gang krævede jeg Baalet for hende og hendes Moder. Jeg raabte til Dommeren, at hvis han ikke sendte hende til Fængslet i min Nærværelse, vilde jeg ile til Kongen og fortælle ham, hvilken Uret hans Løjtnant i Kriminalretten havde tilføjet mig. De andre begyndte at sænke Stemmen, da jeg raabte saa højt op; men jeg satte kun mere Kraft i; Tøjten og hendes Moder græd, og jeg raabte til Dommeren:

— Til Baalet, til Baalet!

Da den store Kujon havde set, at Sagen ingenlunde forløb efter Forventning, begyndte han med blide Ord at gøre Undskyldninger paa det svage Køns Vegne, og i Bevidstheden om at have vundet en stor Sejr, gik jeg hellere end gerne min Vej, medens jeg vedblev at fremmumle Trusler; men jeg vilde gerne have givet fem Hundrede Scudi for aldrig at være kommet. Jeg takkede Gud af mit ganske Hjerte, fordi jeg havde redet Stormen af, og vendte glad tilbage til mit Slot sammen med Knøsene.

Naar vor Vanskæbne eller maaske snarere vor onde Stjerne begynder at forfølge os, skorter det den aldrig paa nye Vaaben. Netop da jeg troede, at jeg havde undgaaet et tilintetgørende Skibbrud og tænkte, at min onde Stjerne nu vilde lade mig i Fred for i alt Fald en kort Tid, saa jeg kunde komme til Aande igen efter den frygtelige Fare, fandt jeg, at den paa een Gang havde beredt mig to nye. I Løbet af tre Dage hændte der to Ting, der hver for sig satte mit Liv paa Spil. Kongen havde nemlig skriftlig kaldt mig til Fontaine-

bleau, da han ønskede, at jeg skulde lave Stempler til Mønterne i hele Riget, og sammen med Brevet havde han sendt mig nogle Udkast for at vise mig, hvad han ønskede, men dog givet mig fuld Frihed til at lave, hvad jeg havde Lyst til. Jeg havde derfor tegnet nye Udkast efter mit eget Hoved og Kunstens Krav, og da jeg kom til Fontainebleau med disse, blev jeg straks tiltalt af en af de Skatmestre, Kongen havde overdraget mine Sager. Han hed for Resten Monsignor della Fa.

— Benvenuto — sagde han — Kongen har overdraget til Maleren Bologna at udføre jeres kolossale Fontæne, og alle de Ordre, Hans Majestæt havde givet os angaaende jer, er blevet tilbagekaldt til Fordel for ham. Os gør det meget ondt, og vi synes, at jeres italienske Landsmand har opført sig uhyre frækt over for jer, da I jo allerede havde haft alt det Arbejde med jeres Modeller. Kun Madame d'Etampes' Gunst har gjort det muligt for ham at fortrænge jer, og skønt han nu har haft Bestillingen i mange Maaned, har han endnu ikke gjort Mine til at tage fat.

Jeg sagde forundret: — Hvordan er det muligt, at jeg aldrig har hørt noget om det?

Han fortalte mig da, at Fyren havde holdt Sagen omhyggelig skjult, og at det var med stor Vanskelighed, han havde faaet Bestillingen, da Kongen havde været imod det; det var kun Madames Ihærdighed, der havde hjulpet.

Jeg følte mig dybt krænket og forurettet ved at se mig berøvet en Bestilling, jeg havde vundet mig ved store Anstrengelser, og bestemt paa at udføre en skæbnesvanger Daad gik jeg med hvæstet Sværd hen for at opsøge Bologna. Han sad i sit Arbejdsværelse, fordybet i Studier. Han lod Tjeneren føre mig ind og spurgte med lombardisk Artighed, hvilken god Vind der havde ført mig hid. Jeg svarede:

— En Grund, der baade er god og vigtig.

Mennesket bad sine Tjenere bringe Vin og sagde:

— Før vi begynder at forhandle, synes jeg, vi skulde tømme et Bæger, som det er Skik i Frankrig.

— Messer Francesco — sagde jeg da — et Velkomstbæger vilde passe daarligt til det, vi skal tale om; men maaske kan vi drikke bagefter; —og saa gik jeg over til Forhandlingen:

— Alle de Mænd — sagde jeg — der erklærer sig for at være Hædersmænd, maa lade deres Handlinger vise, at de er det, og hvis

de handler slet, kan vi ikke give dem Plads blandt hæderlige Folk. Jeg ved, at I har vidst, at Kongen har bestilt den store Kolos hos mig, og at dette har været paa Tale i halvandet Aar, uden at I eller nogen anden er staaet frem for at sige noget herom. Kongen har givet mig dette mægtige Arbejde, fordi jeg havde gjort mig bemærket hos ham, og han havde fundet Behag i mine Modeller, og der er gaaet mange Maaneder, uden at jeg har hørt Tale om andet. Først nu til Morgen har jeg hørt, at I har taget det fra mig, det Arbejde, som jeg har gjort mig fortjent til ved fremragende Gerninger og I har ranet ved jeres tomme Ord.

Hertil svarede Bologna følgende:

— Benvenuto, enhver søger at mele sin egen Kage, som bedst han kan. Hvad kan I vel indvende, naar det nu engang er Kongens Vilje? I vil kun spille jeres Tid, da jeg har faaet det, og det er mit. Nu kan I sige, hvad I vil; jeg er lutter Øre.

— I skal vide, Messer Francesco — sagde jeg — at jeg kunde sige jer meget, der med klare og fortrinlige Grunde kunde nøde jer til at tilstaa, at jeres Maade at tale og handle paa, ikke hører hjemme mellem fornuftige Skabninger. Dog vil jeg i al Korthed komme til Sagens Kerne, og I maa lukke Ørene godt op og forstaa mig helt, for Sagen er vigtig.

Manden vilde springe op, da han saa, at mit Ansigt var blevet rødt og fordrejet. Jeg sagde da, at endnu var det ikke Tid til at rejse sig; han maatte blive siddende og lytte til mig.

— Messer Francesco — fortsatte jeg — I ved, at Arbejdet fra først af var mit, og at der var gaaet saa lang Tid, at Sæd og Skik udelukkede en Drøftelse heraf, og dog siger jeg jer, at jeg vil slaa mig til Ro, hvis I vil lave en Model og lade mig lave en ny; saa vil vi stille og roligt bringe dem til vores store Konge. Den af os, der paa den Maade faar Ry for at have arbejdet bedst, han vil med Rette være værdig til at vinde Kolossen, og hvis den skulde falde i jeres Lod, vil jeg slaa en Streg over den store Uret, I har gjort mig, og velsigne jeres Hænder som værdigere end mine til en saa stor Ære. Lad det da være saadan, saa vil vi være Venner, men ellers Fjender, og da vil Gud, der altid hjælper Retten, og jeg, der bereder dens Vej, vise jer Omfanget af jeres Uret.

Messer Francesco sagde blot: — Arbejdet er mit, og da jeg har faaet det, vil jeg ikke sætte det paa Spil.

— Hertil svarer jeg jer, Messer Francesco, at siden I ikke vil vælge den gode Vej, der er retfærdig og forstandig, skal jeg vise jer den anden, der ligner jeres og er hæslig og farlig. Jeg siger jer da, at hvis jeg nogen Sinde og paa nogen Maade hører jer tale om dette Arbejde, der er mit, slaar jeg jer ufortøvet ned som en Hund. Her er vi hverken i Rom eller Bologna eller Firenze, og her lever vi paa en anden Maade, saa hvis jeg nogen Sinde hører, at I taler om det til Kongen, vil jeg slaa jer ned, som bedst jeg kan. Tænk derfor vel over, hvilken Vej I vil vælge, om det skal være den første og gode, som jeg har vist jer, eller den sidste og slette, som I ser nu.

Mennesket vidste hverken, hvad han skulde sige eller gøre, og jeg var nærmest stemt for at handle straks i Stedet for at søge Udsættelse. Alt, hvad Bologna kunde sige, var:

— Naar jeg gør, hvad en Hædersmand bør gøre, behøver jeg ikke at frygte noget i Verden.

— I har talt vel — sagde jeg — men frygte bør I, hvis I gør det modsatte, for da gælder det.

Jeg skyndte mig bort og begav mig til Kongen, med hvem jeg talte et Stykke Tid om Sagen med Mønterne, men vi kunde ikke komme til Enighed. Hans Raad var nemlig til Stede og fik ham overbevist om, at Pengestykkerne burde laves, som det hidtil havde været Skik i Frankrig. Hertil svarede jeg, at Hans Majestæt havde ladet mig komme fra Italien, for at jeg skulde udføre Arbejder, der var gode, og hvis Hans Majestæt nu befalede mig det modsatte, vilde han aldrig kunne faa mig til at gøre det. Sagen udsattes saa til en anden Gang, og jeg vendte straks tilbage til Paris.

Aldrig saa snart var jeg steget af Hesten, før et af de rare Mennesker, der elsker at sætte ondt Blod, kom og fortalte mig, at Pagolo Micceri havde lejet et Hus til Tøjten Caterina og hendes Moder; selv kom han der stadig, og naar han talte om mig, sagde han foragteligt: — Benvenuto havde sat Ræven til at passe paa Gaasen og troede, at jeg ikke vilde æde den. Lad ham bare gaa omkring og skvaldre op, for nu gaar jeg med Sværd og Dolk og skal nok vise ham, at ogsaa mit Sværd kan bide, og at jeg er Florentiner som han, og det en Micceri og ikke bare en Cellini.

Den Slyngel, der bragte dette til Torvs, forstod at belægge sine Ord saadan, at jeg straks følte Feberen i mit Blod, og det rent bogstaveligt og ikke blot lignelsesvis. Min Lidenskab kunde let være

blevet min Død, hvis jeg ikke straks havde søgt Lægedom i at handle, som Situationen krævede det. Jeg bød min Svend fra Ferrara, Chioccia at gaa med mig, og lod min Hest føre efter mig af min Tjener. Jeg naaede Huset, hvor den elendige opholdt sig, og da jeg fandt Porten aaben, gik jeg ind og fandt ham siddende paa en stor Kiste med Sværd og Dolk ved Siden og med Armen om Halsen paa Caterina. Saa snart jeg var kommet ind i Huset, hørte jeg ham haane mig og mit over for hendes Moder. Jeg stødte Døren op, idet jeg drog Sværdet, satte Spidsen paa hans Strube uden at give ham Tid til at tænke paa, at ogsaa han var bevæbnet, og raabte: — Elendige Slynge, befal dig Gud i Vold, for du er dødsens.

Han blev siddende og raabte tre Gange i Træk: — Mor, hjælp mig!

Jeg havde besluttet mig til at dræbe ham paa Flækken; men saa snart jeg hørte de tossede Ord, lagde mit Raseri sig halvvejs. I Forvejen havde jeg paalagt Chioccia hverken at tillade hende eller hendes Moder at forlade Huset, da jeg vilde give de to Tøjter den samme Medfart, som jeg gav ham. Jeg holdt ham stadig Sværdspidsen paa Struben, og prikkede ham lidt nu og da til en Strøm af de frygteligste Trusler; men da jeg saa, at han ikke gjorde det fjerneste for at forsvare sig, anede jeg ikke længer, hvad i al Verden jeg skulde stille op med alle mine truende Fagter. Da faldt det mig pludselig ind, at jeg i Mangel af bedre kunde faa dem gift for saa bagefter at hævne mig, og da jeg var blevet enig med mig selv herom, sagde jeg:

— Tag din Ring af Fingeren, din Kryster, og tag hende til Ægte, saa jeg kan tage den Hævn over dig, som du fortjener.

Han sagde straks: — Blot I vil spare mit Liv, vil jeg gøre, hvad det skal være.

— Sæt da Ringen paa hendes Finger — sagde jeg.

Jeg fjernede Sværdodden en Smule fra hans Strube, saa han kunde gøre det, hvorpaa jeg sagde:

— Dette er ikke nok, og jeg forlanger, at der straks gaar Bud til to Notarer, saa der kan blive oprettet Kontrakt.

Jeg befalede Chioccia straks at hente Notarerne, og til hende og hendes Moder sagde jeg paa Fransk:

— Nu kommer der Notarer og andre Vidner, og hvis jeg hører jer sige et Muk om Sammenhængen, slaar jeg ham ihjel paa Stedet og jer to oven i Købet. Hold derfor Tongen lige i Munden.

Til ham sagde jeg paa Italiensk:

— Hvis du saa meget som siger et Muk til de Dispositioner, jeg træffer, skal min Dolk rydde op i dine Tarme.

Han svarede kun: — Bare I vil lade mig leve, skal jeg gøre alt, hvad I vil.

Notarerne og Vidnerne kom, der opsattes en fuldt ud lovformelig Kontrakt, og Harmen og Feberen forlod mig. Jeg betalte Notarerne og gik min Vej.

Næste Dag kom Bologna til Paris for at se mig og udbad sig en Samtale gennem Mattio del Nasaro. Han modtog mig smilende og bad mig være hans gode Broder, saa skulde han aldrig mere tale om Kolossen, da han nu udmærket kunde se, at jeg havde Ret.

Hvis jeg ikke indrømmede, at jeg havde handlet urigtigt under nogle af mit Livs Tilskikkelser, vilde man ikke tro paa dem, hvor jeg har handlet rigtigt. Derfor erkender jeg, at det var forkert af mig at hævne mig paa Pagola Micceri paa den omtalte mærkelige Maade; thi hvis jeg havde tænkt paa, at hans Svaghed havde været saa stor, vilde jeg aldrig have faaet Lyst til at tage saa vanærende en Hævn, som jeg gjorde. Det var nemlig ikke nok for mig at have bundet ham til den ryggesløse Tøjte, men for at fuldende min Hævn, sendte jeg ogsaa Bud efter hende, for at bruge hende som Model, hvad jeg gav hende tredive Soldi for om Dagen. Jeg brugte hende som nøgen Model, hvorfor hun forlangte sine Penge forud og et virkelig godt Maaltid. Det var en Del af min Hævn, at jeg havde Omgang med hende, alt medens jeg haanede hende og hendes Mand for de Horn, jeg udstyrede ham med; desuden lod jeg hende Time efter Time indtage en meget ubekvem Stilling, hvad der beredte hende meget Ubehag og mig en stor Glæde, da hun var dejlig skabt og indbragte mig stor Ære.

Det forekom hende ikke, at jeg behandlede hende med saa stor Takt som før hendes Giftermaal, og da dette mishagede hende højligt, begyndte hun at knurre og paa sin franske Manér at bralre op om sin Mand, der havde faaet en Stilling hos Piero Strozzi's Broder, Prioren af Capua. Saa saare jeg nu hørte hende tale om ham, blev jeg grebet af et utroligt Raseri, som jeg dog forsøgte at beherske, om end mod min Vilje, i Betragtning af, at jeg umuligt kunde finde nogen bedre Model til mit Kunstværk end hende. Jeg sagde til mig selv: »Her faar jeg mig hævnnet to Gange paa ét Bræt. For det første er hun hans Kone, saa hans Horn vejer ganske anderledes til end

mine, da hun kun var min Pige. Hvad kan jeg da forlange mere end en saa kvalificeret Hævn over ham og saa mange Ubehageligheder for hende ved hendes Stillinger, medens jeg selv foruden min Fornøjelse vinder baade Ære og Indtægt ved det? Medens jeg gjorde dette Regnskab op, fordoblede Tøjten sine krænkende Ord og snakkede væk om sin Mand, indtil hun fik mig bragt helt fra Sans og Samling. Jeg gav da mit Raseri frit Løb, tog hende ved Haarene og slæbte hende rundt i Salen under saa mange Spark og Næveslag, at jeg til sidst var helt udmattet, for ingen kunde komme hende til Hjælp. Efter den Omgang svor hun paa, at hun aldrig vilde komme igen, hvisaarsag det for første Gang gik op for mig, at jeg havde handlet ilde ved at berøve mig selv en saa fortrinlig Hjælp til at vinde Berømmelse. Ved at se hende saa skrammet og koloreret og oppustet kom jeg ogsaa til at tænke paa, at selv om hun ogsaa skulde komme tilbage, maatte jeg kurere paa hende i et Par Uger, før jeg kunde bruge hende igen.

Men lad mig komme tilbage til Sagen!

Jeg fik sendt en gammel Tjenestepige ind til hende, en god Sjæl, der hed Ruberta. Hun bragte baade Mad og Drikke til Utysket og besmurte de Buler, jeg havde givet hende, med Fedtet af en stegt Skinke, og hvad der blev tilovers af det, aad de i Fællesskab. Hun fik sig klædt paa og gik bort, skældende og bandende over alle Italienerne og Kongen, der benyttede dem, og hun blev ved med at græde og mumle, lige til hun kom hjem. Vist er det, at jeg til at begynde med følte, at jeg havde baaret mig meget galt ad, og Ruberta skændte ogsaa paa mig og sagde:

— Det er grusomt af jer, at fare saadan frem mod saa sød en Pige.

For at undskylde mig over for Ruberta fortalte jeg nu om alle de Skarnsstreger, hun og Moderen havde lavet, medens hun boede hos mig; men Ruberta skældte videre og sagde, at det var ikke andet end fransk Sæd og Skik, for i Frankrig havde hver Ægtemand sine Horn. Jeg brast da i Latter og sagde til Ruberta, at hun skulde gaa hen og se, hvordan Caterina havde det, da jeg gerne vilde benytte mig af hende til at faa mit Arbejde færdigt; men Ruberta irettesatte mig og sagde, at jeg manglede savoir-vivre; hun skulde nok komme af sig selv, før det blev lyst; men hvis jeg sendte Bud og alt det, vilde hun bare blive storsnudet og holde sig væk.

Næste Morgen kom Caterina til min Port og bankede paa som en

rasende, saa jeg, der var nede, løb til for at se, om det var en gal Mand eller en af Husstanden. Da jeg lukkede op, smed Bæstet sig om Halsen paa mig og kyssede mig og spurgte, om jeg var gal paa hende endnu. Jeg sagde Nej, og hun sagde: — Lad mig da faa noget godt at spise.

Det gav jeg hende og spiste sammen med hende for at vise, at alt var i Orden. Saa gav jeg mig til at modellere hende med visse elskovsfulde Intermezzoer, og ved samme Tid som Dagen før tirrede hun mig, saa jeg maatte give hende en ny Omgang, og saadan gik det videre adskillige Dage, der lignede hinanden som Bogtryk. Variation var der ikke meget af.

Imidlertid indlagde jeg mig stor Ære ved min Figur, og da den var færdig, lod jeg den støbe i Bronze. Dette frembød adskillige Vanskeligheder, som jeg af kunstneriske Grunde gerne vilde komme nærmere ind paa, hvis det ikke vilde blive alt for langt. Nok er det, at Figuren lykkedes udmærket, og et skønnere Stykke Støbearbejde havde man aldrig set.

Medens dette Arbejde skred frem, anvendte jeg nogle Timer om Dagen paa Saltkarret og paa Jupiterstatuen. Da der anvendtes flere Personer til Arbejdet paa Saltkarret end paa Jupiter, blev det allerede fuldendt paa denne Tid. Kongen var vendt tilbage til Paris, og jeg bragte ham det da. Det havde, som jeg ovenfor har fortalt, oval Form og var omtrent to Trediedel Alen højt, ciselaret i massivt Guld. Jeg havde, som før fortalt, fremstillet Havet og Jorden, siddende over for hinanden, saa deres Bens graciøse S sammenspil mindede om Havarme, der trænger ind i Fastlandet. I Havets højre Haand havde jeg anbragt en Trefork og under den venstre et fint forarbejdet Skib, hvori Saltbeholderen var anbragt. Under Havets Skikkelse var der fire Havheste, hvis Bryst og Forben var som hos en Hest og den bageste Halvdel som hos en Fisk; disse Fiskehaler var elegant sammenslynget, og paa hele Gruppen sad Havet i en saare barsk Stilling omgivet af mange Slags Fisk og andre Havdyr. Vandet var fremstillet med Bølger og var skønt emaillet med en dertil passende Farve.

Jorden havde jeg givet Form som en skøn Kvinde med Haanden om sin Overflødheds Horn og fuldstændig nøgen ligesom Mandskikkelsen. Foran hendes venstre Haand havde jeg udført et lille Tempel i ionisk Stil og i det fineste Arbejde; heri var Peberet anbragt. Under hende havde jeg anbragt de skønneste Dyr, Jorden

frembringer, og dens Sten var dels emailerede og dels gyldne. Arbejdet hvilede paa en Fod af sort Ibenholt af passende Sværhed og med en rundtløbende Fordybning, hvori jeg havde udført fire Skikkelser af Guld i meget højt Relief, der forestillede Natten, Dagen, Tusmørket og Morgenrøden, og desuden fire andre Figurer af samme Størrelse for de fire Vinde, elegant udarbejdede og delvis emailerede.

Da jeg fremstillede dette Arbejde for Kongens Øjne, udstødte han et Udbrud af Overraskelse og kunde ikke blive træt af at betragte det. Derpaa sagde han, at jeg skulde tage det med hjem, og at han til sin Tid vilde give mig nærmere Besked om det. Jeg bragte det da med tilbage og inviterede straks nogle kære Venner til et straalende muntert Maaltid med Saltkarret midt paa Bordet, saa vi var de første til at benytte det. Derefter arbejdede jeg videre paa min Sølvjupiter og en stor, allerede omtalt Vase med mange herlige Ornamenter og Figurer.

Paa denne Tid bad Maleren Bologna Kongen, om Hans Majestæt vilde lade ham rejse til Rom med Anbefalingsbreve, der kunde give ham Mulighed for at kopiere de ypperste Værker fra Oldtiden, nemlig Laokoon, Kleopatra, Venus, Commodus, Zigeunersken og Apollon, hvilke virkelig er det allerskønneste, man kan finde i Rom. Han sagde til Kongen, at naar Hans Majestæt først havde set disse vidunderlige Arbejder, vilde han have fuld Indsigt i den bildende Kunst; thi alt, hvad han havde set af os moderne, stod langt under Antikkens Kunst. Kongen bifaldt Tanken og gav ham Anbefalingsbrevene.

Saa rejste Asnet da af Sted og tog sin Vanskæbne med sig. Da han ikke havde haft Mod til selv at kappes med mig, havde han valgt den ægte lombardiske Udvej: at prøve paa at nedsætte mine Arbejder ved at kalde Antikken til Hjælp; men skønt han lavede nogle fortrinlige Kopier, frembragte disse den modsatte Virkning af den, han havde tænkt sig; dog derom senere.

Da jeg helt havde skilt mig af med den Taske til Caterina, og hun var rejst fra Paris med sin stakkels vanærede, unge Ægtefælle, fik jeg fat paa et lille Tøsebarn paa omtrent femten Aar, da jeg vilde affile min *Fontainebleau*, der allerede var støbt i Bronze, og desuden udføre de to Viktorier til Hjørnerne over Portlynetten. Hun var en meget velskabt Brunette, noget vild af Væsen og af faa Ord, lynsnar

BENVENUTO CELLINI

i sine Bevægelser og med fjendtlige Øjne, hvorfor jeg gav hende Navnet Vildkatten; hendes rigtige Navn var Jeanne.

Takket være dette Pigebarn lykkedes min Bronzefontainebleau fuldkomment som ogsaa de to Viktorier. Hun var ganske uberørt; men jeg besvangrede hende, og hun fødte mig i den trettende Time den syvende Juni 1544 en Datter; jeg var da selv nær de fire og fyrre. Jeg gav min Datter Navnet Constanza; hun blev holdt over Daaben af Messer Guido Guidi, Kongens Læge og min intime Ven, som jeg før har skrevet. Han var den eneste Fadder, da man i Frankrig kun har een Gudfar, men to Gudmødre, hvoraf den ene var Fru Maddalena, gift med Messer Luigi Alamanni, florentinsk Adelsmand og fremragende Digter, og den anden gift med den florentinske Borger og Storkøbmand Messer Ricciardo del Bene; hun var en fransk Adelsdame. Det var, saa vidt jeg da husker, mit første Barn. Jeg satte saa stor en Medgift fast for den omtalte Vildkat, som en Tante til hende fandt passende, og gav hende under dennes Formynderskab; siden har jeg ikke haft mere at gøre med hende.

EPIKUREISK ØRKENPRÆDIKEN

Denne Prædiken skal ifølge Leo Frobenius være blevet holdt i Nubien omkring Aar 1500. Prædikanten, som hed Zachrud Harim, siges at have været Perser. Hans Maal var at modarbejde de asketiske og pietistiske Retninger, som havde bredt sig i Nubien, og som førte til, at Ørkenklostrene fra Tid til anden blev oversvømmet af sultne Pilgrimme.

Det Gud velbehagelige Liv

Efter at Gud havde skabt Menneskene og med dem befolket Ægypten og Nubien, fandt han, at de ikke var gode. Da sendte han en Profet, derpaa endnu en, saa en tredie og tilsidst en fjerde. Men Menneskene havde stadig Tilbøjelighed til at handle mod Guds Vilje. De forsøgte at samle Rigdomme og glemte derved de fattige. De bad ikke til Gud, men dyrkede Ægyptens Guder. De tragtede ikke efter det gode, men hengav sig til Udsvævelser. De agtede ikke deres Hustruer, men avlede uægte Børn med yppige Elskerinder. Da Gud saa dette og mærkede, at de fire Profeter ikke havde gjort nogen Virkning, men at Menneskene fremturede i deres onde Væsen, sagde han: »Jeg skal skaffe mig et Folk, som frembringer særlig udmærkede Profeter. Jeg vil skabe Israels Børn.« Derpaa skabte Gud Israels Børn og betroede dem den Opgave at frembringe Profeter. Israels Børns Profeter virkede i alle Lande. Der fandtes saa mange af dem, at intet Menneske kender Navnene paa dem alle. Men ikke engang disse Israels Børn kunde gøre Menneskene saa gode, at de var Gud til Behag. De forfaldt stadig til de samme Fejl.

Da Gud saa dette, blev han meget vred og sagde: »Hvorfor gør jeg mig al denne Møje! Jeg vil atter udrydde Menneskene, thi jeg har ingen Glæde af dem.« Gud kaldte Djiberin, den øverste Engel, til sig og sagde: »O Djiberin, jeg har netop endnu en Gang betragtet Menneskene, som jeg har skabt til Glæde for mig. Men nu ser jeg, at det

var en Fejl af mig at skabe Mennesker i mit Billede. Thi Menneskene skaffer mig blot Møje og vederkvæger mig ikke. Jeg har skabt alle Planter og Dyr, og de lever alle saaledes, som jeg har foreskrevet dem at leve. De bereder mig kun Fornøjelse, naar jeg ser paa dem. De bereder mig ikke det mindste Besvær. Hvad er Menneskene da til for? Ikke for noget godt! Gaa du derfor ud med alle Englene og udryd Menneskene. Jeg vil ikke se Menneskene mere.«

Da Djiberin hørte dette, græd han meget og sagde: »O du mægtige Herre! Er det ikke Synd, at du atter vil udrydde Menneskene, siden de nu engang har voldet saa meget Besvær? Tillad os Engle, at vi endnu en Gang holder Raadslagning indbyrdes og tænker over, hvordan vi skal kunne afhjælpe dette Misforhold.« Gud sagde: »O Djiberin, vil du kunne mere og tænke bedre end jeg, som dog er den eneste Gud?« Djiberin sagde: »O du mægtige Herre! Vredes ikke, men lad din Naade hvile over vort Forehavende!« Da sagde Gud: »Det ske.«

Djiberin kaldte alle Englene sammen og sagde: »O I Engle, Gud er saa fortørnet over Menneskenes Ondskab, at han vil udrydde dem. Dette Hverv har han overdraget mig at udføre. Men det lykkedes mig at udvirke en Opsættelse. Nu maa vi tænke efter, om der ikke findes et Middel, der er egnet til at forbedre Menneskene. Vi maa holde Raad om, hvad der endnu kan findes for Muligheder i den Retning.« Englene raadslog længe frem og tilbage. Englene talte længe, uden at nogen af dem fandt paa et brugeligt Forslag. Endelig trængte en Engel sig frem, som øjensynlig var meget opsat paa at komme til Orde. Djiberin saa ham og sagde: »Tal du, o kloge Engel!«

Englen begyndte straks sin Tale og sagde: »Gud Herren har ofte sagt os, at Menneskene i Begyndelsen var gode og først senere blev onde og daarlige og ivrige efter Synden. Da nu den Tilstand, som Gud selv har skabt, maa kaldes sund, saa kan man betegne Forstokketheden i det syndige som sygelig og en Følge af et altfor yppigt Liv. Man kan altsaa sige, at Menneskene er syge. Nu har jo Menneskene selv opfundet Midler, hvormed de har lært at helbrede legemlige Sygdomme. Hvis de som Følge af yppig Levevis og overdreven Nydelse af Faarekød og Palmevin lider af Forstoppelse i Tarmene, saa laver de et Afkog af Sennablade og drikker det. Tager de en ringe Mængde deraf, saa kan blot en ubetydelig Forstoppelse forsvinde. Men er Forstoppelsen stor, maa de ogsaa anvende en meget stærk

Dosis Sennablade. Hvorfor skulde jeg nu ikke sige, at det forholder sig paa samme Maade med Sjælens Forstokkelse som med Kroppens? Har ikke Gud Herren sendt Profeterne til Menneskene for at modvirke Forstokkelsen? Og vil nogen nægte, at hver Profet har gjort sin Nytte, somme mere, somme mindre? Men naar Resultatet i sin Helhed ikke er tilfredsstillende, kan man da ikke sige, at Gud Herren har tilmaalt en altfor lille Dosis af Lægemedlet? Hvis allerede hver Profet for sig har haft stor Virkning, hvor stor Virkning vilde der da ikke blive af fire, af fyrretyve, af firehundrede Profeter? Gud Herren er rig. Det er ikke med ham, som med Menneskene, som ofte ikke har Penge til at betale Lægen og i Ægypten endnu oftere ikke Penge til at betale Lægemedlet. Gud Herren kan i en Haandevending skabe fyrretyve, firehundrede, firetusinde Profeter og sende dem ud blandt Menneskene. Burde det ikke være vor Pligt at gøre Gud Herren opmærksom paa Muligheden af et saadant Forsøg?»

Da de andre Engle havde hørt denne Tale, jublede de og raabte: »Det Raad er klogt! Du har truffet Sandheden. Skynd dig, o Djiberin! Skynd dig og il til Gud for at fremlægge Englenes Raad for ham.« Djiberin sagde: »Dersom I alle er af denne Mening, saa hersker der Enighed. Thi ogsaa jeg er overtydet om, at her findes et Middel til Frelse. Jeg gaar straks til Gud Herren.«

Englen Djiberin begav sig af Sted, gik og kom til Gud Herren. Han fremførte for Gud alt, hvad der var blevet sagt. Gud Herren hørte paa det hele. Efter at have fornummet alt, tænkte Gud Herren over Sagen en Tid lang og sagde: »O Djiberin, du maa selv foretage Forsøget, thi jeg er for træt og bedrøvet til stadig at kunne nære store Forhaabninger. Sig mig, hvor mange Profeter du behøver for at mildne Menneskenes Hjerter?« Djiberin sagde: »O Gud og Herre! Jeg beder dig, giv mig firetusind Profeter.« Gud sagde: »O Djiberin, du underkender Virkningen af mine Profeter. Vogt dig for et alt for stort Antal!« Djiberin sagde: »Saa giv mig da, o Gud og Herre, i det mindste firehundrede Profeter!« Gud sagde: »O Djiberin, hvis du kendte den stærke Virkning af en eneste Profet, saa vilde du frygte for med firehundrede Profeter at dræbe Menneskene af idel Godhed og Omsorg.« Djiberin sagde: »O, Gud og Herre, saa giv mig da fyrretyve Profeter. Men længere maa du ikke prutte det ned.« Gud smilede og sagde: »Det hele beror nu paa dig. Tag dine fyrretyve Profeter og se til, hvorledes og hvor stærke Følgerne bliver af

dit Forsøg.« Da Djiberin hørte dette, glædede han sig, takkede Gud, tog fyrretyve Profeter og ilede tilbage til de andre Engle. Da han allerede var naaet langt bort, kaldte Gud ham tilbage og sagde til ham: »Jeg gentager for dig, at dette nu helt og holdent er din Sag. Naar fyrretyve Aar er gaaet, vil jeg imidlertid kræve Regnskab af dig. Hvis Menneskene da ikke har bedret sig væsentligt, kommer du til at udrydde dem. Dette er min sluttelige og uomstødelige Vilje«.

Djiberin kom til de andre Engle og raabte: »Gud Herren har i sin store Naade givet mig fyrretyve Profeter og fyrretyve Aar. Kom lad os begynde vort Arbejde.« Straks begav Englene sig af Sted og begyndte at plante Profeterne ud blandt Menneskene. De fordelte dem meget omhyggeligt, en her og en der. Saalunde, at da Profeterne var modne til deres Gerning, saa kunde intet Menneske naa et Sted, hvor han ikke enten mødte en Profet selv eller dog Mennesker, som allerede helt levede under Profeternes Indflydelse. Men dette var af afgørende Betydning for alle Mennesker, som ikke var til Sinds fuldstændigt og uindskrænket at tilbringe deres Liv i Bod og Ydmyghed. Disse var imidlertid til at begynde med i Flertal. Saalænge der paa samme Gang kun fandtes en eller højst to Profeter, hvoraf den ene var gammel og noget sløv, og den anden nok villig til at skære, men uhvæsset — saa længe kunde de, som var efterladende i Guds frygt, meget let unddrage sig Profeternes Indflydelse ved at drage bort eller rejse til Udlandet. Men nu var denne Udvej spærret. Da Befolkningen blev grebet af Iver for Gud, sagde vel mangen til sig selv: »Nu er Behageligheden forbi.« Derpaa pakkede han sit Mulæsel og drog bort for at oplede en bedre Egn. Straks i Omegnen traf han da vel paa andre rejsende, som sagde: »O Sidi, ogsaa her holder Guds Fred netop sit Indtog, og for et Menneske, som i sig bærer Ønsket om Ro, er dette ikke noget. Kom, o Vandrere, og slut dig til vort Fællesskab af søgende Sjæle.«

Da nu de betrængtes Antal stadig øgedes, ligesom ogsaa Antallet af eksalterede tiltog, saa indtraadte tilsidst den Tilstand, at Folket deltes i de omstrefjende uden Ro og de rodfæstede Guds Stridsmænd. Til Slut opgav alle de mange Vandrere deres Vandren og sagde til hinanden: »Der er ingen anden Frelse for os, end at vi ogsaa bliver fromme.« Men dette var naturligtvis ganske efter de fyrretyve Pro-

feters Hjerte. De havde meget snart en saadan Fremgang, som ikke nogen anden Profet havde haft før dem. Alle Mennesker underkastede sig deres Bud. Alle Mennesker var beredt at dele deres Rigdom med de fattige. Alle Mennesker priste Guds Navn fra Morgen til Aften og var opfyldt af et glødende Had til Ægyptens Guder. Alle Mennesker levede i Tugt og undgik ængsteligt alle Verdens Lyster. Ingen Mand havde Omgang med nogen anden Kvinde end den, som Præsterne havde tildelt ham.

Men da Menneskene var naaet saa vidt i Fromhed, ophørte Profeterne dog ikke med deres Lære. Jo mere Modstanden forsvandt fra dem, som ønskede Ro, des ivrigere blev de med deres Fordringer. Snart var de rige ikke længere tilfredse med at dele deres Rigdom med de fattige, men de vilde selv blive fattige. De gudfrygtige ikke blot priste Gud, men gjorde overhovedet intet andet. De som levede i Tugt blev som Dervisherne. At kende en Kvinde blev til Kødets Synd. Intet Menneske havde længere Tid til Arbejde. Hvis nogen trods dette vilde arbejde mere, end han behøvede til sit eget Underhold, var der ingen til at aftage Frugten af hans Flid. Alle Haandværkere blev brødløse. Værkstederne forfaldt. Intet Menneske tænkte længere paa Skovlhjulene og Kanalerne, Markerne forsømtes. Kvindernes Legemer tørrede ind. Menneskene begyndte at dø i Massevis. Hundreder og Tusinder drog ud i Ørkerne, bad til Gud, sultede og døde.

Efter at de fyrretyve Profeter paa denne Maade havde lært og prædikeret i niogtredive Aar, sagde Djiberin til Englene: »Jeg vil endnu en Gang se efter, hvorvidt de fyrretyve Profeters Gerning har forbedret Menneskene. Thi om et Aar vil Gud Herren holde Dom over dem. Der kan ikke herske Tvivl om, at en stor Forbedring har fundet Sted, thi Tilløbet til Paradiset er uhyre, og der er allerede gaaet flere Aar siden den sidste Forbryder blev vist tilbage ved den store Port. Dommens Engel er ganske uden Beskæftigelse.« De andre Engle sagde: »Dit Forehavende er udmærket, o Djiberin! Thi Nysgerrigheden er ved at sprænge vore Hjerter.«

Djiberin, den øverste af alle Englene, gik af Sted i stor Hast. Djiberin blev ikke længe borte. Allerede efter nogle faa Timers Førløb saa de ventende Engle Djiberin komme tilbage. Djiberin kom løbende med stor Fart. Djiberin raabte endnu inden han var naaet frem: »Skynd jer at raadslaa.« De andre Engle raabte: »Hvad skal vi raad-

slaa om?» Djiberin naaede frem. Han stillede sig blandt Englene. Han havde saa travlt, at han glemte at hilse. Djiberin sagde: »De fyrretyve Profeter, som vi har plantet ud blandt Menneskene, er blevet saa stærke, at Menneskene kvæles deraf. Menneskene tænker kun paa Gud og det gode. Alt jordisk forsømmer de og gaar selv til Grunde. Ja, der er nu kun ganske faa tilbage af dem.« De andre Engle raabte: »O Djiberin, og om et Aar vil Gud Herren kræve dig til Regnskab!« Djiberin raabte: »Det er en frygtelig Historie. Og jeg ved intet Raad. Thi mod dette Onde kan man ikke længere anvende nogen Profet. Menneskene er ikke længere forstokkede.«

Blandt Englene sad Iblis (Djævelen), og han sagde: »Det er rigtigt, man kan ikke længere sige, at Menneskene er forstokkede. Man kan sige det modsatte.« De andre Engle raabte: »O Iblis, du bespotter os. Hvorfor hjælper du os ikke?« Iblis sagde: »Har I bedt mig om at hjælpe jer?« Englene raabte: »Ja, Iblis, hjælp os!« Djiberin sagde: »Iblis, hjælp os!« Iblis sagde: »Det er godt. I skal blive hjulpet. I behøvede fyrretyve Profeter, og dermed har I næsten udryddet Menneskene. Med fyrretyve og firehundrede og firetusinde Profeter kan I imidlertid ikke paany vække dem til Live. Jeg skal blot sende en lille Smaating til Menneskene. Og allerede i Løbet af en eneste Dag vil de atter vaagne til fuldt Liv, vil de begynde igen at udføre Livets Gerning og atter blive saadanne Mennesker, som Gud Herren har skabt dem til at være. Gaa nu. Det er Middag; Solen staar der! (Haandbevægelse). Naar Solen næste Gang staar der, skal I samles paany.« Englene skiltes ad.

En Natvægter gik frem og tilbage ved Nilen. Han gik stadig frem og tilbage, saaledes som Øvrigheden havde befalet ham. Natvægteren sagde til sig selv: »Hvorfor gaar jeg her stadig frem og tilbage? Fordi Øvrigheden har befalet det saadan paa en Tid, da Menneskene endnu begik Forbrydelser. Er der nogen Mening i, at jeg nu stadigvæk gaar frem og tilbage her? Nej, det er meningsløst, thi ingen Uorden forekommer længere.«

Paa Nilen opstod Bølger. Natvægteren saa det; han betragtede Bølgerne. Op af Nilen steg en ung Pige. Natvægteren saa i Maaneskinnet, at Pigen var meget smuk. Natvægteren sagde: »Der er endnu aldrig kommet en ung Pige op af Nilen om Natten. Jeg har endnu aldrig set saa smuk en Pige.«

Natvægteren raabte til den unge Pige og sagde: »O du smukke

Pige! Vil du siden, naar min Tjeneste er til Ende, komme med til mit Hus og dele mit Leje med mig?« Den unge Pige sagde: »O Herre, hvorfor skulde jeg ikke det!«

Nu gik Natvægternes Hovedsmand gennem Gaderne for at se efter, om alle Natvægterne passede deres Tjeneste ordentligt. Natvægternes Hovedsmand sagde til sig selv: »Hvorfor udfører jeg denne Tjeneste? I flere Aar er ingen Uregelmæssigheder forekommet.« Hovedsmanden hørte nogen tale. Han kom til Nilen. Han saa Natvægteren og Pigen. Hovedsmanden forundrede sig. Hovedsmanden sagde: »Hvad er dette? En Natvægter taler med en ung Pige i sin Tjenestetid?« Natvægteren sagde til Hovedsmanden: »Denne unge Pige er kommet op af Nilen. Hun vil siden dele mit Leje med mig.« Natvægternes Hovedsmand saa paa den unge Pige. Han saa hendes Skønhed. Han raabte: »O du smudsige, fortraskede Natvægter! Hvad har denne smukke unge Pige at gøre i den smudsige, stinkende Stald, som du kalder dit Hus. Men sig mig, o du smukke Pige, vil du ikke hellere dele mit renlige Leje, min ordentlige Seng med mig?« Den unge Pige sagde: »O Herre, hvorfor skulde jeg ikke det!« Da tog Natvægternes Hovedsmand den smukke Pige i sin Varetægt og gik med hende derfra.

Nu gik Politipræfekten gennem Gaderne og sagde: »I flere Aar har jeg hver Maaned gaaget en Gang om Natten gennem Gaderne for nøje at udføre min Tjeneste. Endnu har jeg aldrig truffet paa nogen Uorden eller noget, som behøvede at forbedres. Medens jeg ganske unødigt udspejder Menneskene og deres Svagheder, unddrager jeg Gud Herren en Nat til Bøn.« Politipræfekten mødte Natvægternes Hovedsmand og raabte: »O Herre, hvem er du? Endnu har jeg aldrig set en Kvinde om Natten. Endnu har jeg aldrig set en Kvinde i Følge med en Mand.« Natvægternes Hovedsmand sagde: »Jeg er Natvægternes Hovedsmand. Jeg traf en Natvægter i Samtale med denne unge Pige, som er kommet op af Nilen. Pigen gaar nu med mig til mit Hus for at dele mit Leje med mig.« Politipræfekten saa den unge Piges Skønhed og sagde: »O I gudsfordømte Natvægtere! Har jeg endelig opdaget Eders Hemmelighed? I er altsaa Skændselens sidste Tjenere! Hvilket Held, at Øvrigheden har indsat mig i min Tjeneste. Og saa smuk en Pige vil du tage for dig selv? — O du smukke Pige, vil du ikke hellere ligge med mig under Silketæpper end paa denne Bondesøns grove Linned?«

Den unge Pige sagde: »O Herre, hvorfor skulde jeg ikke det!« Politipræfekten gik saa bort med Pigen.

I denne Nat gik Provinsguvernøren gennem Gaderne. Provinsguvernøren sagde til sig selv: »Nu i Nat vil jeg opsøge Politipræfekten paa hans Politikontor, thi det er den Dag i Maaneden, da han har Nattjeneste. Siden kan jeg atter helt hellige mig Bønnen. Hvor heldigt, at der ikke findes noget Arbejde for mig, men at jeg helt kan leve for Fromheden.« Provinsguvernøren kom til Politikontoret. Han traf Politipræfekten. Ved Siden af Politipræfekten saa han den smukke Pige siddende paa en Divan. Provinsguvernøren forundredes og sagde: »O Politipræfekt, hvad ser mine Øjne?« Politipræfekten sagde: »O Guvernør, denne Pige kom op af Nilen, og mine Natvægttere var nær ved at forledes til Synd med hende. Jeg vil tage hende med hjem til mit Hus og forkynde Guds Lære for hende.« Provinsguvernøren saa Pigens Skønhed og sagde: »O Politipræfekt, jeg kender ikke Dybden af din Viden om Guds Lære. O du skønne Pige, vil du ikke hellere komme med mig til min Villa og der af mig lære at bede?« Den smukke Pige sagde: »O Herre, hvorfor skulde jeg ikke det!« Provinsguvernøren gik saa bort med den smukke Pige.

I denne Nat lod Kongen tilkalde Ministeren, for sammen med ham at holde Gudstjeneste. Ministeren begav sig straks af Sted. Paa Vejen sagde Ministeren til sig selv: »Der findes ikke mere noget andet end Gudstjeneste.« Ministeren gik forbi Provinsguvernørens Hus. Han saa Lys i Provinsguvernørens Hus. Ministeren sagde: »Ogsaa Provinsguvernøren beder. Jeg vil hente ham, saa at han sammen med mig kan deltage i Kongens Gudstjeneste.« Ministeren gik ind i Guvernørens Hus. Han traf Guvernøren paa Divanen. Guvernøren havde egenhændigt aabnet den sidste Flaske, som endnu fandtes i Huset, og drak Vin sammen med Pigen. Ministeren forundredes og raabte: »O Guvernør, hvad ser mine Øjne?« Guvernøren sagde: »Denne Pige kom op af Nilen og gik til Politet med Anmodning om at maatte lære at bede!« Ministeren saa Pigens Skønhed og sagde: »O Guvernør, er jeg ikke af Kongen blevet indsat som Forvalter af alle fromme Stiftelser? Er dette ikke den højeste af mine Pligter? O Pige, vil du ikke drikke Guds Visdom af Kilden?« Den smukke Pige sagde: »O Herre, hvorfor skulde jeg ikke det!« Ministeren gik saa bort med den unge Pige.

Imedens ventede Kongen længe og forgæves paa Ministeren. En-

delig sagde Kongen: »Denne fromme Minister maa være sovet ind i Udmattelse efter Bønnen. Jeg vil selv vække ham, med den Ydmyghed som sømmer sig alle Mennesker.« Kongen begav sig af Sted. Paa Vejen sagde han: »Gud Herren har sat mig til Konge over et Folk, i hvilket der ikke mere findes nogen Synd. Lovet være Gud Herren og Profeternes Skare.«

Kongen stødte paa Ministeren, som ilede mod sit Hus sammen med Pigen. Kongen saa ham. Kongen raabte: »Er du ikke min Minister? Og ser jeg ikke ved din Side et kvindeligt Væsen? Har en Engel hædret dig ved at stige ned til dig?« Ministeren sagde: »O Konge, dette er ingen Engel! Dette er en Pige, som er kommet op af Nilen, og hun har gennem Politiet og Provinsguvernøren ansøgt hos mig om at maatte nyde Undervisning i Guds Lære.« Kongen saa Pigens Skønhed og sagde: »O Minister, denne Pige skal lære sin første Bøn hos mig. Gaa du atter hjem. Denne Nat behøver jeg dig ikke mere. Men du, o smukke Pige, sig mig om du vil nyde min Undervisning?« Den smukke Pige sagde: »O Herre, hvorfor skulde jeg ikke det!« Derpaa gik Kongen med den smukke Pige til sit Palads.

I Mellemtiden gryede Morgenens. Da det blev Dag, spurgte Kongen den smukke Pige fra Nilen: »Vil du gifte dig med mig og blive min Hustru?« Den smukke Pige svarede: »O Herre, hvorfor skulde jeg ikke gifte mig med dig? Men hvorfor skulde jeg ikke lige saa godt kunne ægte Ministeren, Guvernøren, Politipræfekten, Natvægternes Hovedsmand eller Natvægteren? Svarer ikke det til jeres Lære, at jeg lægger min Skæbne i Guds Haand? Giv altsaa Befaling til, at I alle, du, Ministeren, Guvernøren, Politipræfekten, Natvægternes Hovedsmand og Natvægteren, stiller jer op i Række. Fyrretyve Skridt foran jer skal jeg fløjte og begynde at løbe. I skal saa alle løbe efter mig! I skal alle forsøge at indhente og fange mig. Den, som først naar mig, vil jeg gifte mig med.« Kongen spurgte: »Findes der ingen anden Løsning?« Den smukke Pige sagde: »Nej, o Konge, der findes intet andet Middel til at opfylde min Bestemmelse!« Da sagde Kongen: »Det ske saaledes.«

Kongen hidkaldte sin Minister. Han gav ham alle Anvisninger. Ministeren sagde: »Det skal ske!« Ministeren gik. Ministeren kaldte paa Guvernøren og sagde til ham: »Stil dig her!« Ministeren kaldte paa Politipræfekten og sagde til ham: »Stil dig her!« Ministeren kaldte paa Natvægternes Hovedsmand og sagde til ham: »Stil dig

her!« Ministeren kaldte paa Natvægteren og sagde til ham: »Stil dig her!« Da alle havde stillet sig op, gik Ministeren ind i Paladset og sagde til Kongen: »O Konge, alt er ordnet, som du har befaleet.« Kongen og den smukke Pige kom ud af Paladset. Imedens havde mange Mennesker forsamlet sig og saa til, hvordan Kongen og Ministeren stillede sig i Række med de andre.

Den smukke Pige fra Nilen gik fyrretyve Skridt frem foran Rækken og sagde: »O Natvægter, er du beredt?« Natvægteren raabte: »O smukke Pige, jeg er beredt!« (osv. hele Rækken igennem, indtil hun naaede Kongen.) »O Konge, er du beredt?« Kongen raabte: »O smukke Pige, jeg er beredt!« Den smukke Pige fløjtede og begyndte at løbe.

Derpaa begyndte alle Mænd, som stod i Rækken, ogsaa at løbe og anstrengte sig for at indhente den smukke Pige. Alle Mænd, som var kommet til Stede for at nyde Synet af Skuespillet, begyndte imidlertid ogsaa at løbe. Den smukke Pige løb meget hurtigt. Mændene fulgte efter hende, uden at det lykkedes en eneste af dem at naa den smukke Pige. Alle Mænd løb og løb og løb — og løber endnu den Dag i Dag stadig efter den unge Pige.

Da Solen atter stod midt paa Himlen, vendte Iblis tilbage til Englene, som atter havde forsamlet sig. Iblis sagde til Englene: »Se paa Jorden!« Englene saa ned paa Jorden. Englene saa, hvordan alle Mænd rendte bagefter den smukke Pige. Englene raabte fulde af Forundring: »O Iblis, hvad skal dette betyde? Menneskene er hørt op med at bede! Ser vi rigtigt?« Iblis sagde: »O, Engle, I ser rigtigt! Menneskene har afbrudt deres ustandselige Beden og indset, at de hverken er Profeter eller Engle. De anvender atter deres Lemmer saaledes, som Gud Herren ved Skabelsen har bestemt det. Menneskene har genvundet Lysten til at leve. Nu skal de paany finde Glæde i Velstand og Pragt, i Arbejde og Møje, i Fællesskab og Kvinder. Vis disse Mennesker, som de er nu, for Gud Herren, og I skal faa at se, at Gud vil anerkende dem som sin Skabelses Børn!«

Djiberin sagde: »Er du sikker paa det, o Iblis?« Iblis sagde: »Hvis I ikke vil tro mig, saa spørg Gud Herren selv!« Djiberin sagde: »Gud Herren har givet Menneskene en Frist paa fyrretyve Aar. Deraf er blot forløbet niogtredive. Vil det gavne Menneskene, om vi allerede nu retter Herrens Øje paa dem?« Iblis sagde: »Tro mig, det er det bedste Øjeblik for Menneskene. Om et Aar er de allerede paany i

EPIKUREISK ØRKENPRÆDIKEN

Fare for at forstokkes; enten det nu bliver i det gode eller i det onde. Skynd jer, o Engle, anraab Gud Herren og vis ham Menneskene allerede i Dag!« Djiberin sagde: »O Iblis, jeg vil vove det.«

Djiberin begav sig af Sted, gik til Gud og traadte frem for ham. Djiberin sagde: »O Gud, vor Herre! Vær naadig og se ned paa Menneskene!« Gud sagde: »Er vi allerede naaet saa vidt, at Fristen for Menneskene er udløbet?« Djiberin sagde: »O Gud vor Herre! De fyrretyve Aar er endnu ikke gaaet til Ende. Bevis os trods dette den Naade at vende dine Øjne til dem, thi Synet af dem er sælsomt.« Gud Herren forundredes og vendte sit Aasyn. Gud Herren saa ned paa Menneskene. Da saa Gud Herren Pigen fra Nilen løbe af Sted, og efter hende Natvægteren, Natvægternes Hovedsmand, Politipræfekten, Provinsguvernøren, Ministeren, Kongen og desforuden alle andre Mænd.

Da Gud Herren saa dette, opløstes hans Vrede med et. Gud Herren maatte le, saa at Himlen gav Genlyd. Gud Herren raabte: »Nej, nej, jeg vil ikke tilintetgøre dem, disse Mennesker! O I Engle, Menneskene skal faa Lov at leve for denne Latters Skyld, for det vil jeg aldrig glemme.«

Saaledes gik det til, at Menneskene ikke blev udryddet.

Menneske og Tilhører, Tilhører og Menneske, betænk at Gud ikke har skabt Menneskene til Engle og ikke til Profeter. Den som prædiker det, prædiker en Vranglære.

EN TYSK HOFMAND

Den schlesiske Ridder Hans von Schweinichen giver i sine Memoirer et godt Billede af Sæderne ved et tysk Fyrstehof i sidste Halvdel af 16. Aarhundrede. Komplikationerne ved et Festarrangement 1575 skildrer han paa følgende Maade:

En Gang havde Hans Fyrstelige Naade anordnet en Banket, men Hertuginde undslog sig høfligst, eftersom hun ikke stod i noget godt Forhold til Fru Küttlitz. Denne befandt sig netop i samme Værelse som min Herre og hidsede ham ivrigt til at tvinge Hertuginde til Lydighed. Herved optændte hun en saa heftig Vrede i min Herre, at han ude af sig selv fo'r til Hertuginde Værelse og uformodet overraskede hende; thi han havde i flere Uger ikke været hos hende. I min Egenskab af Kammerjunker fulgte jeg efter. Hans Fyrstelige Naade talte haardt til Hertuginde og spurgte hende, af hvilken Grund hun ikke vilde indfinde sig ved Bordet, da han dog havde indbudt mange agtværdige Mænd og Kvinder. Efter megen Vægning blev Hertuginde hidsig og sagde, at hun ikke vilde sidde til Bords med Hore Küttlitz. Dette ærgrede Hertugen saa stærkt, at han dttede Hertuginde og sagde: »Du skal vide, at Fru Küttlitz er ingen Hore.« Og han gav Hertuginde en ordentlig Kindhest, saa at hun tumlede omkuld. Da greb jeg ind, fattede Hans Fyrstelige Naade om Armene og holdt ham fast, indtil Hertuginde naaede at redde sig ind i sit Kammer. Min Herre vilde imidlertid følge efter Hertuginde og slaa hende endnu mere; men jeg var paa Pletten og smækkede Kammerdøren i for min Herre, saa han ikke kunde komme ind. Da blev han meget vred paa mig, idet han sagde, at jeg skulde lade være at hovmesterere ham, og at han kunde gøre med sin Hustru, hvad han behagede. Han vilde ikke lade sig styre, men forlangte at komme ind til Hertuginde i Kammeret. Til sidst formaaede jeg ham med mere Vold end Overtalelse til at afstaa fra sit Forsæt. Derefter fjernede jeg mig. Det varede omtrent en Time,

inden Hertugen spurgte Kammertjenerne, hvor jeg befandt mig. Ingen vilde sige ham det. Da befalede han, at man skulde søge efter mig og opfordre mig til at komme til Stede. Da jeg var kommet, talte Hans Fyrstelige Naade mig haardt til og spurgte, hvad Aarsag jeg havde til at stille mig imellem ham og hans Gemalinde. Jeg undskyldte mig med, at det ikke var sket af nogen ond Vilje, men at jeg blot havde haft hans Bedste for Øje og villet afværge det onde, som kunde være opstaaet deraf. Det varede et Kvarter, før han atter raabte paa mig og sagde: »Hans, kan du ikke paany forsonse mig med min Gemalinde, saa at hun følger med til Bords? Thi du kan let forstaa, at ellers bliver vor Glæde i Dag ganske ødelagt.«

Jeg tilbød at anvende min største Flid og gik straks til Hertuginden med det Budskab, at Hans Fyrstelige Naade meget angrede, at han havde ladet sig overvælde af sin Vrede; og jeg gjorde hans Kvaler større, end de var i Virkeligheden. Jeg bad derfor ydmygst, om Hendes fyrstelige Naade vilde lade sig forsonse og atter give sin Herre gode Ord. Fyrsten vilde skænke hende en prægtig Foræring, og jeg skulde udvirke, at han kom og tilbragte den næste Nat hos hende i Kammeret (for min Herre havde ikke sovet hos Hertuginden i et Kvartal), og meget andet behageligt forespejlede jeg hende. Hertuginden vilde imidlertid ingenlunde give efter, men erklærede, at den Kindhest skulde bringe hendes Herre i den yderste Nød. Jeg gav dog ikke op, men fortsatte at bruge milde Ord og gjorde hende opmærksom paa, at hvis hun bragte sin Herre i den yderste Nød, vilde hun ogsaa selv komme deri. Til Slut naaede jeg saa vidt, at Hertuginden erklærede, at hun vilde gaa med til Bords, hvis blot ikke Küttlitzten fik Lov at sidde der, og dersom Fyrsten næste Nat vilde sove i hendes Kammer. Jeg meddelte min Herre hvad jeg havde udrettet hos Hertuginden, men han vilde ikke bevilge begge Dele. Til sidst fik jeg imidlertid udvirket, at Hertugen gik til Hertugindens Værelse, bad hende om Tilgivelse, forsonede sig med hende og lovede at ligge i hendes Kammer om Aftenen, samt at han skulde lade Fru Küttlitzten i hendes Egenskab af Hovmesterinde spise ved Kammerpigernes Bord. Efter denne Forsoning lød der straks ti Trompeter og en Kedeltromme (dvs. Pauke), hvormed Signalet blev givet til Maaltidet. Om Aftenen gjorde man sig lystig med Dans og Drik, og da Hertuginden havde faaet et blaat Øje af Kindhesten, sagde hun, at hun havde stødt sig mod en Dørstolpe.

Nogle Aar senere, da Hans von Schweinichen nærmede sig de tredive, besluttede han trods alt selv at prøve Ægteskabet. Herom beretter han følgende:

Begyndelsen af Aar 1581. Dette enogfirsindstyvende Aar begynder jeg atter i Guds Navn i min Hovmestertjeneste her i Liegnitz hos min Herre, Hertug Henrik, som jeg tidligere i fire Aar paa hans Ønske har opvartet, efter at jeg tre Aar havde tjent ham som Kammerjunker; og nu træder jeg ind i det femte Aar af min Hovmesterpost, Amen.

Jeg er betænkt paa at gifte mig. Efter at jeg nu har sat mig for at ordne mit Liv anderledes, har jeg bedt og anraabt Gud, at han maatte oplyse mit Hjerte om, hvorvidt jeg burde forblive i min nuværende Stilling eller indtræde i Ægtestanden. Derpaa har den almægtige Gud uden Tvivl ledt mit Hjerte til at fatte en særdeles Lyst og Kærlighed til Giftermaal.

Jeg havde nu i fire Aar redet ud og ind paa Herrnsdorf hos Hans Schellendorfs Enke, og dér var gode Ting ofte blevet mig til Del i rigt Maal; jeg var ogsaa kommet under Vejr med, at det var adelige Folk, dydige og gudfrygtige, men ogsaa prægtige i deres verdslige Levemaade, desuden af gammel Adel og pletfri Æt, nedstammende fra de to fornemme Slægter Schellendorf og Mallen.

Derfor nærrede og følte jeg ogsaa en overordentlig Tilbøjelighed, Lyst og Kærlighed til deres Frøken Datter, til Jomfru Margareta Schellendorf, fra hvis Side jeg ogsaa sporede Kærlighed og Troskab. Hun havde allerede ventet fire Aar paa mig, omendskønt hun ikke havde nogen Vished om mig, og mange ansete Mænd i denne Tid kunde have friet til hende. Jeg besluttede altsaa at begynde det enogfirsindstyvende Aar vel og indrette mit Liv ret efter Guds Styrelse; derfor bad jeg paa den hellige Søndag om Morgenen i Kirken til Gud for at komme til Klarhed, om jeg skulde tiltræde et saadant kristeligt Forehavende, og om han efter sin Beslutning vilde skænke og beskære mig Jomfru Margareta Schellendorf. Nu kan jeg for Sanden sige, at det under Prædikenen kom mig for i mit Hjerte og ligesom hviskedes i mit Øre: tag Hertugen med dig for at bejle til Jomfruen og drag did paa Slæde; men om ikke du kommer af Sted i Morgen, saa er Jomfruen dig ikke beskaaret. Imidlertid slog jeg det ud af Hovedet og tænkte den Dag lidet mere paa Sagen.

Jeg skal gifte mig, kom det mig for i mit Hjerte. I den følgende Nat var det atter, som der blev sagt til mig: drag til Herrnsdorf og fri til Jomfruen. Men i Nattens Løb havde det sneet ret stærkt.

Derfor gik jeg om Morgenen til Hans Fyrstelige Naade, Hertug Henrik, min Herre, og bad ham, om han vilde vise sig saa naadig at tage af Sted med mig efter Maaltidet, og da det havde sneet, skulde vi tage Slæden. Hertugen var villig og sagde: »Hvad drejer det sig om, du vil vel tage mig med til din Pige.« Da Hans Fyrstelige Naade altsaa havde gættet det, tilstod jeg det ogsaa og tilføjede, at hun havde ladet mig indbyde til i Dag. Saaledes drog vi efter Maden med fire Jagtslæder og tolv væbnede Ryttere til Herrnsdorf, hvor Hans Fyrstelige Naade gerne saas i Selskab med mig. Og nu kan jeg bevidne for Gud, at jeg endnu ikke havde i Sinde at fri til Jomfruen, men eftersom flere fremmede Junkere var til Stede for ligeledes at gøre Jomfruen deres Opvartning, saa kom det endnu en Gang for mig i mit Hjerte: hvis du ikke frier til Jomfruen nu, saa vil hun denne Dag tilfalde en anden.

Derpaa fattede jeg med Frygt og Bæven min Beslutning, underrettede Hans Fyrstelige Naade om mit Forehavende og hvorledes Sagerne i nogle Aar havde staaet mellem mig og Jomfruen, samt bad ydmygst om et Raad, hvad jeg skulde gøre eller undlade. Men Hans Fyrstelige Naade, som ogsaa ellers gerne stiftede og støttede Friierer, raadede mig slet ikke fra, men opfyldte med Glæde min ydmyge Bøn, at han paa mine Vegne hos Moderen skulde anholde om Datterens Haand. Medens dette foregik, dansede jeg og var lystig. Det varede ikke et Kvarter, førend Hans Fyrstelige Naade kom hen til mig og sagde: »Hans, glæd dig, Pigen er din!« Derover frydede jeg mig og lod intet fattes i Lystighed, ligesom ogsaa Hans Fyrstelige Naade glædedes derved. Altsaa maatte de andre Kumpaner, hvoraf to ogsaa havde anholdt hos Moderen om Datterens Haand, vige beskæmmet, og disse Herrer begav sig af Sted tidligt om Morgenen, saa jeg beholdt Valpladsen for mig selv.

Da der nu blot var seks Uger og tre Dage til Faste, holdt jeg ivrigt paa, at Brylluppet skulde staa inden Fasten. Men paa dette fik jeg fuldkomment Afslag af Moderen, som dog gik med til at fastsætte en Dag indenfor tre Uger til formelt Frieri og Forlovelse, hvilket blev bestemt til den 28. Januar i Herrnsdorf.

Min Forlovelse blev indgaet i Herrnsdorf. Selvom jeg blot havde

18 Dage til det formelle Frieri og Forlovelsen, indbød jeg dog alle Venner, saa mange jeg kunde, først og fremmest Hans Fyrstelige Naade, min naadige Herre, og satte dem alle Stævne Aftenen forinden i Hainau, i Georg Schrammes Hus. Derhen kom de ogsaa alle, saa at jeg havde tre Borde med Adelsmænd at bespise, og vi holdt os lystige om Aftenen. Næste Morgen sendte jeg Hans Fyrstelige Naade med to Venner og to Slægtninge til Herrnsdorf, hvor de efter Landets Skik skulde overbringe mit Frieri til Jomfruen; Hans Fyrstelige Naade havde 24 væbnede Ryttere til Følge.

Siden red jeg saa med fire Trompetere og en Kedeltromme tillige med 18 væbnede Ryttere — Henrik Schweinichens Hustru, hans Datter og min Søster havde jeg ogsaa med mig — ligeledes til Herrnsdorf. De 24 Ryttere red mig i Møde, saa at jeg holdt et Indtog, som om jeg skulde fejre Bryllup. Til mit Selskab, som havde været til Stede ved Frieriet, havde jeg for det Tilfælde, at jeg skulde faa en Kurv, givet som Tegn at skyde paa den Vejrmølle, som stod der, og i Næsvished skød de over hundrede Skud paa den. Jeg red imidlertid roligt videre og fejrede derefter Forlovelsen, hvorved jeg fik Tilsagn inden Aar og Dag om 1600 Daler og efter Moderens Død om yderligere 400 Daler. Imod dette skulde jeg underholde hende i hendes Levetid. Dette vilde jeg dog ikke gaa ind paa, men anslog hertil blot 1000 Daler. Skønt de vægrede sig og ikke vilde afstaa fra de 1600 Daler, nøjede de sig dog til sidst med 1000 Daler, al den Stund Henrik Axleben, som talte min Sag, havde adskilligt at andrage og Hans Fyrstelige Naade i sin Egenskab af Overformynder var af hans Mening. I Overensstemmelse med Landets Skik maatte jeg derpaa selv fremføre mit Frieri. Jeg begyndte altsaa med at anføre de Omstændigheder, som havde ført mig til et saadant Giftermaal, nemlig den gamle Adelslægt, Jomfruens Ærbarhed og Troskab samt videre at det var en særlig Kaldelse fra Gud, og at Jomfruen var udset af Gud til mig. Talen varede med yderligere Udlægninger en halv Time, saa at ogsaa Jomfruens Venner sagde, at de endnu aldrig havde hørt et saa velbegrundet og forstandigt Frieri som mit; det maatte ligge mig særdeles paa Hjerte. Saaledes blev Forlovelsen indgaaet, og alle som en var lystige og i godt Humør. Blandt Fruerne og Jomfruerne fandtes ogsaa mange ærlige og gode Mennesker; et stort Selskab var redet did, da det rygtedes, at der skulde blive en prægtig Forlovelse.

*Hans v. Schweinichen's
Trierferer*

Hans Fyrstelige Naade drog tidligt næste Morgen tilbage til Liegnitz; men jeg blev til den tredie Dag og følte mig som i Rosenslund.

Da nu Hvidetirsdag nærmede sig, holdt jeg ivrigt paa at Brylluppet skulde være paa Hvidetirsdagen. Men Jomfruens Fru Moder gjorde højlige Indvendinger og sagde, at det ikke kunde ske; hun havde slet ingen Forraad, ej heller fandtes der Plads i Huset, tilmed i Vintertiden. Da nu Hans Fyrstelige Naade erfor dette, at hun vilde opsætte mit Bryllup til helt efter Paaske, tilbød Hans Fyrstelige Naade selv at holde Brylluppet for mig i det fyrstelige Hus i Liegnitz, mod at faa Udgifterne erstattet. Til at begynde med modsatte Fruen sig ogsaa dette, men lod sig til sidst overtale og tilbød at bidrage med 300 Daler. Dermed stillede Hans Fyrstelige Naade sig paa min Bøn ogsaa tilfreds. Hvad der ikke kunde anskaffes for de 300 Daler skulde tages af hans eget, og han viste sig ogsaa ellers meget naadig imod mig. Efter denne Overenskomst blev Brylluppet fastsat til den 13. Februar, og mange Gæster blev indbudt fra begge Sider. Alt imedens havde jeg fremskaffet, hvad der var nødvendigt til Brylluppet og købt ind for de 300 Daler som jeg havde faaet af Moderen, saa at der ikke fandtes Mangel paa noget.

Jeg maatte nu ogsaa tænke paa, hvorledes jeg skulde klæde mig og min Brud. Jeg begav mig derfor til Breslau og valgte hos Adam Wohlfart til Klæder for mig og min Brud grøn Silkeatlask med Sølvtaft under, desuden til mig selv rødt Fløjl til en Dragt af tysk Snit, saaledes som det dengang brugtes, og lod Pagerne og Væbnerne klæde i rødt og hvidt Barchent; jeg bestilte ogsaa hvide Trane- og Hejrefjer til Fjerbuske; alt dette kostede mig over 250 Daler.

Da nu min Bryllupsdag, den 13. Februar, nærmede sig, red jeg den 12. fra Liegnitz med seks Trompeter, en Kedeltromme og tolv væbnede Ryttere, sammen med det Selskab jeg havde indbudt, og jeg red i Retning mod Hainau, hvor jeg havde aftalt Møde med mine andre Venner. Min Brud, som skulde komme til Liegnitz, men ikke holde noget Indtog som Brud, mødte mig alene med sin Fru Moder i en Vogn, hvor jeg talte venligt til hende og derpaa lod hende drage videre til Liegnitz; men i Hainau gjorde jeg mig det lystigt og muntert om Aftenen sammen med mine Venner.

Paa Brudens Side udeblev de fornemste Venner; thi de stod ikke i noget godt Forhold til Hans Fyrstelige Naade, og desuden havde det Rygte spredt sig, at Hans Fyrstelige Naade vilde berøve Kvin-

derne alle deres Prydelser; derfor sendte Hans Fyrstelige Naade 48 væbnede Ryttere for at møde mig. Og jeg maatte ride ind gennem Glogauerporten, blot for at Hans Fyrstelige Naade ogsaa skulde kunne faa Indtoget at se, og jeg holdt et saa stateligt Indtog, at det var for meget for mig som simpel Adelsmand; men min Herre ønskede det saadan.

Jeg havde aftalt med Kaspar Heilung, at den af os, som friede først, hans Hest skulde med hele sit Udstyr tilfalde den anden, og dette agtede jeg ogsaa at overholde. Jeg havde altsaa en brun Hest, som ikke kunde noget andet end løbe og ellers intet godt; den sparkede og bed, og naar man red alene paa den, kunde man ikke være sikker for sit Liv. Paa den red jeg ind, og jeg havde udstyret den prægtigt med hvide Trane- og Hejrefjer. Da jeg havde tumlet Krikken temmelig haardt paa Vejen, var den for udmattet til at gøre meget mere i Liegnitz. Nu havde vi aftalt, at den ene skulde holde Stigbøjlen for den anden, naar han steg af, tage Hesten, sætte sig op og straks ride bort. Men Heilung vilde ikke indfinde sig, da jeg steg af, derfor lod jeg Hesten løbe og vilde heller ikke tillade mine Tjenestefolk at indfange den. Hesten stod der en Time, uden at nogen holdt den, og vidste ikke, hvor den skulde løbe hen, Heilung vilde stadig ikke komme, og til sidst befalede jeg min Staldknægt at hente den og passe vel paa Fjerene, saa at Hesten blev fjernet fra Folkets Paasyn og ikke længere skulde staa der til Spot og Spe.

I Mellemtiden lod Hans Fyrstelige Naade fire Adelsmænd tage imod mig og indbød mig og mine Venner til det fyrstelige Slot, hvor jeg ogsaa straks indfandt mig med Venner og Damer. Jeg havde klædt mig i graa Atlask med Sølvtaft under og traadte ud af Logementet med Trommer og Piber, som en Landsknægt. Paa Slotet slog man paa Kedeltrommer og blæste i Trompeter. Der vistest jeg ind i det gamle Kvindegemak for at tage imod min Brud, og straks efter førte Hans Fyrstelige Naade mig ind i den store Sal til Vielsen. Min Brud og hendes opvartende Damer var klædt i grønt. Efter at Vielsen havde fundet Sted og Bruden var overgivet til mig, blev alle fyrsteligt og rigeligt beværtet, og enhver var lystig og i godt Humør. Hans Fyrstelige Naade havde ladet Rosenværelset berede til mig, og der fejrede jeg min Formæling med Glæde og Ære; ligesom Bruden var jeg ren og uberørt, og vi havde altsaa intet at bebrejde hverandre. Hendes Fyrstelige Naade Hertuginde, Fru

Kurzbach og Jomfruens Moder førte Jomfrubruden til min Seng og gav mig den Lærdom, at jeg skulde tilbringe Natten fredeligt, hvilket ogsaa skete. Thi den stærke Rus hjalp mig ogsaa godt til at leve fredeligt.

Den følgende Morgen afholdtes som Skik var en Prædiken. Skønt jeg havde indbudt de fyrstelige Personer og Sædvanen kræver, at de forærer noget, kom der ingen Gaver fra deres Side. Blot en Raadsherre i Liegnitz skænkede Bruden en Turkisring. Jeg gav Bruden i Morgengave et Halsbaand, som kostede mig 50 Daler, med en Portugales (∩: en Slags Pragtmønt) til en Værdi af 60 ungarske Floriner. Til Trolovelsesring gav jeg hende en Smaragd, som kostede mig 12 Daler, og hun gav mig en spids Diamant, 40 Daler værd. Vi tilbragte altsaa Bryllupsdagen i Glæde og med megen Drikken.

Da Hans Fyrstelige Naade fandt megen Behag i Maskerader, havde jeg til Aftenen ladet mig forfærdige hedenske Klæder med hvide Skaffestøvler, af skinnende Lærred og med lange Baand i allehaand Farver, hvilket var af stor Virkning i Lysskinnet og dog ikke kostede mig mere end ti Daler.

Om Morgenen den tredie Dag sendte Kaspar Heilung Bud til mig og paamindede mig om mit Løfte angaaende Hesten samt krævede 100 ungarske Floriner for den. Herpaa lod jeg svare, at han ikke havde villet have Hesten ved mit Indtog, og desuden havde han ikke opfyldt Aftalens Bestemmelser hvad angik andre Ceremonier saasom Holdningen af Stigbøjlen og lignende; desuagtet stod Hesten parat, han havde blot at hente den. Dette vilde han ikke, men han vilde have 100 ungarske Floriner. Han fattede herover megen Vrede imod mig; men det brød jeg mig ikke stort om; Hesten forblev altsaa stadig min.

Ogsaa under Trolovelsen havde Jomfru Hesse von Kittlitzin ønsket at faa mig i Tale og foregivet at jeg tidligere havde lovet hende Ægteskab og ogsaa givet hende en Ring til Tegn derpaa, skønt hun havde faaet Ringen af mig under en Markedsfest; men Hans Fyrstelige Naade havde afværget det hele. Og selvom det var sket, havde hun dog ikke kunnet komme med andet end idel Løgnagtigheder uden at kunne bevise noget reelt. Unge Mænd bør imidlertid tage sig i Vare og ikke give Jomfruer nogen Ringe, thi deraf kan opstaa sælsomme Ting.

Efter Brylluppet gav jeg for min Del Drikkepenge til Hoffolkene,

EN TYSK HOFMAND

i Køkken og Kælder 20 Daler og til Trompeterne sammenlagt 10 Daler; til mine egne gav jeg 15 Daler og anvendte dem vel.

Endnu en Uge fortsatte man med at pokulere. Derpaa fulgte man de nygifte til deres Stamgods, og der drak man yderligere et Par Dage. Siden drog Bryllupsgæsterne bort, sidst af alle Hans Fyrstelige Naade Hertug Henrik.

PROGRAM FOR IMPERIET

Den engelske Renæssances største Tæinker var Francis Bacon (1561—1626), æret som en af den moderne, empiriske Betragtningssmaades Banebrydere og Forgrundsskikkelser. Han gjorde ogsaa en straalende Karrière som Embedsmand og Politiker, hvilket er usædvanligt for en Filosof og lærd; i nogle Aar var han saaledes Lordkansler, d. v. s. Indehaver af Englands højeste juridiske Embede. Fra denne straalende Stilling styrtedes han imidlertid, anklaget for Bestikkelighed; det er ogsaa blevet sagt om ham, at sjældent har et saa usædvanligt Hoved været forenet med en saa svag Karakter. Ved sit i 1597 udgivne Arbejde »Essays moral, economical and political« har Bacon grundlagt den i engelsk Litteratur saa stærkt fremtrædende og yndede Essayistikkens Kunst. Et af disse Essays handler om Kolonier; det har sin store Interesse ved at Bacon her formulerer et Program, som Generationer af Englændere har fulgt, og som kan siges at have været en af Grundpillerne for hele det engelske Imperiums Opkomst og Udvikling.

Om Kolonier

At anlægge Kolonier hører til Menneskeslægtens ældste, oprindeligste og mest heroiske Bedrifter. Da Verden var ung, avlede den flere Børn; nu den er blevet gammel, avler den færre; thi jeg kan med Rette betragte nye Kolonier som Børn af gamle Riger. Jeg synes bedst om Kolonier paa jomfruelig Jord, det vil sige paa Steder, hvor man ikke behøver at fortrænge andre Folk for selv at kunne slaa sig ned; thi ellers bliver det mere Udryddelse end Plantning. Det er med Kolonisering (Plantning) af Lande som med Plantning af Skov: man maa regne med at miste næsten tyve Aars Fortjeneste og først vente Belønning til sidst; thi det, der først og fremmest har ødelagt de fleste Kolonier, er den skammelige Iver, hvormed man allerede i de første Aar udsugede dem. Ganske vist bør øjeblikkelig

PROGRAM FOR IMPERIET

Fortjeneste ikke foragtes, for saa vidt den er forenelig med Koloniens Vel, men ogsaa kun for saa vidt. Det er baade skændigt og uheldigt at anlægge Kolonier ved Hjælp af Samfundets Udskud og forbryderiske Individider; og ikke nok med det, de ødelægger ogsaa Kolonien; thi saadanne Mennesker vil altid leve som Landstrygere og aldrig give sig af med Arbejde, men de vil være dovne og give Anledning til Ærgrelser, de vil forøde Levnedsmidlerne og snart blive trætte af deres nye Hjem, og de vil sende saadanne Beretninger hjem til Moderlandet, at Kolonien bliver berygtet. De Folk, der egner sig til Kolonisering, er Gartnere, Bønder, Jordarbejdere, Smede, Tømrere, Snedkere, Fiskere, Jægere samt nogle faa Apotekere, Feltskærer, Kokke og Bagere. Først maa man i det Land, der er udsat til Kolonisering, undersøge, hvilke naturlige Næringskilder det selv har at byde paa: f. Eks. Kastanier, Valnødder, Ananas, Oliven, Dadler, Blommer, Kirsebær, vild Honning og lignende, og dernæst benytte sig af dem. Derpaa undersøge, hvad der findes af Grøntsager og spiselige Ting, der vokser hurtigt og kan bruges i det samme Aar: Pastinakker, Gulerødder, Roer, Løg, Radiser, Artiskokker, Majs og lignende; thi Hvede, Byg og Havre kræver for meget Arbejde; men man kan gøre Begyndelsen med Ærter og Bønner, baade fordi de kræver mindre Arbejde, og fordi de baade kan bruges til Brød og anden Mad. Ris giver endog en rig Høst, og det er jo ogsaa en Slags Mad. Først og fremmest bør man dog i Begyndelsen have Forraad af Tvebakker, Havregryn, Hvede- og Rugmel osv., for at man kan faa Brød paa Stedet. Hvad Husdyr og Fjerkræ angaar, saa medtag hovedsagelig dem, der er mindst modtagelige for Sygdomme og som formerer sig hurtigst, f. Eks. Svin, Geder, forskellige Slags Høns, Kalkuner, Gæs, tamme Duer og lignende¹. I en Koloni burde Levnedsmidlerne uddeles næsten som i en belejret By, d. v. s. i bestemte Rationer; og Størstedelen af den til Have- og Landbrug bestemte Jord bør dyrkes i Fællesskab, hvorefter Afgrøden indhøstes, opmagasineres og til Slut uddeles i dette rette Forhold. Visse mindre Jordstykker kan dog overlades til enkelte, som vil dyrke dem for

¹ Efter disse Ord har den latinske Udgave følgende, der mangler i den engelske: *Praecipue autem piscationibus incumbendum, tum ad sustentationem coloniae, tum ad lucrum exportationis.* — Men i Særdeleshed bør man lægge sig efter Fiskeri, dels for at dække Koloniens Behov, dels for at kunne eksportere.

egen Regning. Undersøg videre, hvilke naturlige Produkter der kan hentes op af Koloniens Jord paa en saadan Maade, at de nogenlunde kan dække Omkostningerne ved Anlæggelsen; blot det ikke, som allerede sagt, bliver til Skade for Hovederhvervet, saaledes som det gik med Tobakken i Virginia. Som Regel findes der Skov i Overflod, derfor kan Tømmer være praktisk til dette Formaal. Hvis der findes Jernmalm og Floder, hvor man kan anlægge Møller, saa er Jern et ypperligt Produkt, hvor man har Overflod af Træ (Skov). Hvis Klimaet egner sig dertil, bør man gøre Forsøg med at udvinde Salt af Havvandet; ogsaa Silkeavl er lønnende, hvis der er Mulighed for det. Tjære og Beg vil ikke mangle der, hvor der er nok af Gran- og Fyrreskove; Droger og Laurbærtræer er en rig Kilde til Fortjeneste, hvor de findes; ligeledes Potaske og mange andre Ting. Men rod ikke for meget i Jorden, thi Gruber er en meget usikker Forretning og plejer blot at gøre Kolonisterne dovne paa andre Omraader. Hvad angaar Styrelsen, bør den lægges i Hænderne paa en enkelt Person, som bistaas af et Raad; og dette bør have Bemyndigelse til at udøve en Slags Krigsret, dog med visse Indskrænkninger. Men fremfor alt bør man høste den Fordel af at leve i en Ødemark, at man stedse har Gud og hans Forskrifter for Øje. Koloniens Forvaltning maa ikke være afhængig af for mange Raadgivere og Spekulanter hjemme i Moderlandet, men kun af et beskedent Antal, og hellere Adelsmænd og Herremænd end Købmænd; thi disse tænker blot paa den øjeblikkelige Gevinst. Saa længe Kolonien endnu ikke er stærk nok, bør den nyde Toldfrihed, og ikke blot Toldfrihed, men ogsaa Ret til at sende sine Produkter derhen, hvor den kan afsætte dem med størst Fordel, saafremt der ikke er noget særligt, der forbyder det. Man bør ikke overbefolke Kolonien ved at sende det ene Selskab derhen efter det andet, men snarere give Agt paa, hvor de ødsler med Folk, og sende Forstærkninger i Forhold til Behovet; men kun saa mange, som Kolonien er i Stand til at underholde, saa de overtallige ikke kommer til at leve i Armod. I nogle Kolonier har Sundhedstilstanden lidt meget under, at de er anlagt ved Søer og Floder paa sumpet og usund Jord; selv om man, for at undgaa Transport og andre Ulemper, til en Begyndelse slaar sig ned der, maa man senere bygge længere inde i Landet og ikke langs med Floden. Det er ligeledes til stor Gavn for Koloniens Sundhedstilstand, at man medbringer et rigeligt Forraad af Salt, der kan anvendes til Levnedsmidlerne,

PROGRAM FOR IMPERIET

naar det er nødvendigt. Anlægger man Kolonier, hvor der findes vilde, bør disse ikke affærdiges med Smaating og Stads, men skal behandles retfærdigt og velvilligt, samtidig med at man er paa Vagt over for dem. Og man maa ikke søge at vinde deres Bevaagenhed ved at hjælpe dem med Angreb paa deres Fjender; men naar de forsvarer sig, er det ikke af Vejen. Man bør ogsaa ofte sende nogle af dem hjem til Moderlandet, for at de der kan lære en bedre Samfundsorden end deres egen at kende og, naar de kommer tilbage, rose den for deres egne. Naar Kolonien er blevet stærk, er Tiden inde til at sende saavel Kvinder som Mænd derhen, saa Kolonien selv kan sørge for sin Forplantning og ikke stadig behøver Tilgang udefra. Det er en af de største Forbrydelser i Verden at vanrøgte eller opgive en Koloni, som allerede er begyndt at gaa frem; thi, for ikke at tale om Skammen, saa klæber der Blodskyld derved, idet mange ynkverdige Mennesker derved styrtes i Ulykke.

UNDER FORNUFTENS SYNSVINKEL

Cartesianismen opfattes ofte som den filosofiske Forudsætning for Udviklingen mod en rationalistisk Maskinalder. I følgende Brev viser Descartes (1596—1650) sig helt igennem »moderne«. Det første, der er adresseret til den veltalende Brevskriver og Naturven Balzac, handler om det behagelige ved at leve alene i Storstæder. Det andet er henvendt til en ukendt Herre for at bede om Naade for en Drabsmand. I sit Syn paa Forbrydelsen er Descartes fordomsfri. Han forsøger at klarlægge de psykologiske Aarsager og betragter ikke Straffen som en mystisk Gengældelsesaktion, men som en forebyggende Foranstaltning, egned til at afskrække mulige Forbrydere og saaledes skabe det trygge og velordnede Samfund, som harmoniserede baade med hans Fornuft og hans Livsvaner. Hans Kærlighed til Ensomheden lod sig vel forene med en maaske kølig, men virksom Menneskevenlighed.

15. Maj 1631.

Min Herre.

Jeg maatte føre Haanden til Øjnene for at mærke, om ikke jeg sov, da jeg i Eders Brev saa, at I agter at komme hertil, og stadig vover jeg ikke at glæde mig over denne Nyhed paa anden Maade, end som om jeg havde drømt; imidlertid finder jeg det ikke særlig ejendommeligt, at en stor og ædel Aand som Eders ikke kan føje sig i den servile Tvang, som man er underkastet ved Hoffet; og da I for fuldt Alvor forsikrer mig, at Gud har overtalt Eder til at vende Verden Ryggen, saa mener jeg at synde mod den Helligaand, om jeg forsøgte at raade Eder fra en saa hellig Beslutning. Men I maa tilgive min Iver, naar jeg beder Eder vælge Amsterdam til Eders Tilflugtssted og foretrække denne By, jeg siger ikke alene fremfor alle Kapuciner- og Kartucianerklostre, hvortil mange fornemme Folk trækker sig tilbage, men ogsaa fremfor de smukkeste Steder i Frankrig og

Italien, endog fremfor den berømte Eremithytte, hvor I boede det sidste Aar¹. Hvor fuldendt et Hus paa Landet end kan være, saa mangler det altid en Mængde Bekvemmeligheder, som blot findes i Byerne; og selv den Ensomhed, som man haaber paa, møder man ikke der i sin fuldkomne Form. Jeg tror gerne, at I kan finde en Kanal, som faar de største Sludrebøtter til at drømme, en Dal saa afsides, at den kan berede dem Henrykkelse og Glæde; men det forekommer næppe, at I ikke ogsaa har en Mængde smaa Naboer, som af og til kommer og besværer Jer, og hvis Visitter er endnu mere ubelejlige end dem I modtager i Paris. I denne store By derimod, hvor jeg bor, findes der ikke et Menneske, med Undtagelse af mig selv, som ikke driver Handel, og alle som én er i den Grad optaget af at tjene Penge, at jeg kunde bo her hele mit Liv uden nogensinde at blive besøgt af en eneste. Hver Dag gaar jeg ud og promenerer midt i Menneskemassens Mylder, med lige saa stor Frihed og Ro, som I kan føle i Eders Alléer, og jeg betragter ikke de Mennesker, jeg ser her, paa anden Maade end jeg vilde betragte Træerne i Eders Skove eller Dyrene som dér iler forbi; selv Bulderet og Støjen fra Folkemassen afbryder ikke mine Drømmerier mere end en Bæks Rislen vilde gøre; og reflekterer jeg nogen Gang over Menneskenes Virksomhed, har jeg samme Glæde deraf, som I har af Bønderne der dyrker Eders Marker; thi jeg ser at alt deres Arbejde tjener til at forskønne Stedet, jeg bor, og bevirke, at intet mangler mig dér. Og hvis det er en Lyst at se Frugterne vokse i Eders Haver og at staa dér begravet i Overflod, tror I da ikke det er lige saa stor en Lyst at se Skibene komme ind, medførende en Overflod af alt, hvad Indien frembringer og alt, hvad Europa ejer af Sjældenheder? Hvilket andet Sted kunde man vælge i den øvrige Verden, hvor alle Livets Behageligheder og alle Seværdigheder man kan ønske, er saa lette at finde som her? Hvilket andet Land, hvor man kan nyde en saa fuldkommen Frihed, hvor man kan sove med mindre Uro, hvor der altid findes beredte Hære udelukkende for at beskytte os, hvor Forgiftninger, Forræderier, Bagtalelse er mindre kendt, og hvor der findes mere i Behold af vore Forfædres Uskyld? Jeg forstaar ikke, hvordan I saa højt kan elske Luften i Italien, med hvilken man saa ofte indaander Pest, og hvor Dagens Hede altid er uudholdelig, Aftenens Kølighed sundhedsfarlig, og hvor

¹ Slottet Balzac, som tilhørte Adressaten.

Nattens Mørke forarsager Rov og Mord. Og hvis I frygter Nordens Vintre, saa sig mig, hvilke Skygger, hvilke Solskærme, hvilke Fontæner som kan beskytte Jer mod Varmens Ulidelighed i Rom lige saa godt som en Kamin eller et prægtigt Ildsted her kan hindre Jer i at fryse. For Resten kan jeg fortælle Jer, at jeg venter Jer med en lille Samling Drømmerier, som maaske ikke helt vil mishage Jer, og hvad enten I kommer eller ikke, saa forbliver jeg . . .

Min Herre.

Jeg ved, at I har saa mange vigtigere Ting for end at læse Komplimenter fra en Mand, som her ikke omgaas med andre end Bønder, at jeg ikke vover at trænge mig paa med et Brev, undtagen jeg har en særlig Grund til at ulejlige Eder. Hvad jeg nu paaberaaber mig, er af en saadan Art, at det giver Eder Lejlighed til at øve en Velgerning mod en stakkels Bonde i mit Nabolag, som har haft den Ulykke at dræbe en anden. Hans Slægtninge har til Hensigt at tage deres Tilflugt til Hans Højheds¹ Mildhed for at søge at udvirke Benaadning, og de har ogsaa ønsket, at jeg skulde skrive til Eder for at bede Eder have den Godhed at understøtte deres Ansøgning med et gunstigt Ord, i Tilfælde af at Lejlighed skulde vise sig. Hvad angaar mig, som mest af alt eftertragter Ro og Sikkerhed, saa befinder jeg mig fortræffeligt ved at bo i et Land, hvor Forbrydelser straffes med Strenghed, al den Stund de ondsindede bliver altfor tøjlesløse om de lades ustraffede, men da det ikke altid staar i vor Magt at beherske alle Ytringer af vore Passioner, sker det ind imellem, at de bedste Mennesker begaar meget store Fejltrin; derfor er Brugen af Benaadning nyttigere end Brugen af Love, thi det er bedre, at en god Mand bliver reddet end at tusind slette bliver straffet; at tilgive er ogsaa den ærefuldeste og mest ophøjede Handling, som Fyrsterne kan udføre. Den Bonde, som jeg gaar i Forbøn for, anses her for ingenlunde at være nogen Spektakelmager og for aldrig at have voldt noget Menneske Skade førend denne Ulykke. Hvad som mest kan anføres til Ugunst for ham, er, at hans Mor var gift med den dræbte; men tilføjer man, at hun ogsaa paa oprørende Maade blev slaaet af ham og blev det i flere Aar, hvor hun var gift med ham, lige til hun slutelig flyttede fra ham og saaledes ikke længere betragtede ham som

¹ Hermed menes sikkert Prinsen af Oranien.

sin Mand, men som sin Forfølger og Fjende, og at han endog for at hævne denne Adskillelse truede hende med at tage Livet af et af hendes Børn (hvorimellem var den skyldige), saa vil man finde, at dette netop i høj Grad taler til Undskyldning for ham. Og da I ved, at jeg har for Vane at filosofere over alt hvad som forekommer, vil jeg sige jer, at jeg har søgt efter Aarsagen, som har kunnet drive denne stakkels Mand til en Handling, som synes saa fremmed for hans Sindelag; jeg har erfaret, at han ved den Tid, da denne Ulykke tilstødte ham, var udsat for en meget svær Hjem søgelse: et af hans Børn laa alvorligt sygt, han ventede dets Død naar som helst, og netop som han sad hos Barnet, blev han tilkaldt for at hjælpe sin Halvbroder, som var blevet anfaldet af deres fælles Fjende. Som Følge heraf finder jeg det ingenlunde paafaldende, at han ikke var Herre over sig selv ved et saadant Sammentræf: thi naar man er udsat for en stor Hjem søgelse og bragt til Fortvivelse af Sorgen, er det givet, at man langt lettere lader sig overvælde af Vrede, hvis der nu gives nogen Anledning dertil, end man ellers vilde ved anden Lejlighed. Og det er sædvanligvis de bedste Mennesker, som bliver heftigst oprørte, naar de det ene Øjeblik ser en Søns Død, det næste en Broder i Fare. Det er derfor, at Fejltrin som er begaaet under saadanne Omstændigheder, uden nogen overlagt Ondskab, forekommer mig at være de mest undskyldelige; den dødes fornemste Slægtinge har ogsaa tilgivet ham samme Dag, de var samlet til Begravelsen. Og hvad mere er, Stedets Dommere har ogsaa frikendt ham, men ved en altfor forhastet Gunst, som har tvunget Fiskalen til at appellere deres Dom; han har derfor ikke vovet endnu en Gang at træde op for Retfærdighedens Aasyn, som maa følge Lovens Strenghed uden Persons Anseelse, men han beder om, at hans hidtidige pletfri Liv maa udvirke Naade for ham hos Hans Højhed. Jeg ved vel, at det er meget nyttigt nu og da at statuere Eksempler for at indjage de ondsindede Frygt; men det forekommer mig, som om netop dette Tilfælde ikke var det mest egnede; thi da den skyldige er fraværende, bestaar alt, hvad man kan gøre ham, ikke i andet end at hindre ham i at vende tilbage til hans Hjemegn, og paa denne Maade straffe hans Hustru og Børn snarere end ham selv; desuden har jeg bragt i Erfaring, at der findes en Hob andre Bønder i disse Provinser, som har begaaet mindre undskyldelige Mord, og hvis Liv er mindre pletfri, men som dog ikke tager i Betænkning at bo der uden

DESCARTES

at være blevet benaadet af Hans Højhed (og til dem hørte ogsaa den døde); hvilket faar mig til at tro, at hvis man begynder med at statuere et Eksempel paa min Nabo, saa vilde de, som er mere vante end han til at trække Kniven, sige, at det blot er uskyldige og Idioter, som falder i Retfærdighedens Hænder, og de vilde bestyrkes i deres Tøjlesløshed. Kort sagt, dersom I paa nogen Maade vilde medvirke til, at denne stakkels Mand fik Lov at vende hjem til sine Børn, kan jeg forsikre, at I vilde gøre en god Gerning, og at dette skulde gøre mig Eder yderligere forbunden . . .

Sin sidste Vinter kom Descartes til at tilbringe i Stockholm, hvor han havde den dobbelte Funktion af Dronning Kristinas Lærer og Hofmand. Det var noget andet end Ensomheden i livlige Handelsbyer, og den strenge Kulde fremkaldte en Lungebetændelse, som lagde ham i Graven. Hans Ven Chanut, som var fransk Minister i Sverige, sagde om ham, at han »gik bort, fornøjet med Livet, tilfreds med Menneskene, fuld af Fortrøstning til Guds Barmhjertighed og ivrig efter at se den Sandhed aabenbaret, som han havde søgt hele sit Liv«.

POLEMISKE METODER

Kong Johan III anslog undertiden baade i sin diplomatiske og teologiske Polemik en noget grov Tone. Det skete ikke uprovokeret. Her meddeles nu først et Uddrag af Aegidius Girs' »Kong Johan III's Krønike«, som skildrer den noget usædvanlige Behandling, svenske Gesandter fik i Ivan den Skrækkelige's Rusland; heraf fremgaar det, at international Høflighed ikke overalt og altid har været den almindelige Regel før vor Tid.

Saa følger et Stykke af Laurentius Raimundius' »Historia Liturgica«, et af Kongens Modstandere udarbejdet Resumé af den store liturgiske Strid, som fyldte Sindene med Uro i Johan III's Sverige. De fleste svenske gejstlige af i Dag vilde vel nok finde flere af Johan III's liturgiske Bestræbelser ganske tiltalende; men paa den antiliturgiske Front i Samtiden bekæmpedes de som Paafund af Djævelen selv. Nu er det vanskeligt at lade være med at trække paa Smilebaandet ad Raimundius' bizarre Argumenter og Anekdoter, men det var engang blodig Alvor.

Et lille Uddrag af en i 1663 til Svensk oversat Bog, Franciscus Albanus' »Pavelig Anatomia« viser til Slut baade nøjagtigt og morsomt, hvor langt man var kommet bort fra al Sans baade for Proportioner og Komik i Polemikken mod den katolske Kirke.

Af Kong Johan III's Krønike

I dette Aar kom de svenske Sendebud, Biskop Påvel, Peder Bage, Tynis Olufsson og Mathias Schubert, tilbage fra Rusland, efter at de dér udi to Aar og nogle Maaneder var blevet forvaret i Fængsel og ilde behandlet. Først i Novgorod, hvor et Gitter blev slaet om deres Herberge, da de ikke vilde aabenbare deres Ærinde for Statholderen dér. Til ind i den tredie Maaned var de saaledes indespærrede og med sparsom Føde underholdt, førend de indvilligede i at

fremstille deres Ærinde for Statholderen. Derpaa blev de ynkeligen ført op paa en Vogn til Audience. Og da Statholderen ikke var medindbefattet i deres Hilsen, blev de straks taget ved Armene og sat paa Porten. Udenfor Slottet blev de trukket af Vognen og pryglet; Haar og Klæder reves af dem, og alt, hvad de havde paa, røvedes; og derefter blev de med Reb bundne til Heste, saa at de nøgne maatte løbe til Herbergs. Saa ofte Russerne lod Hestene løbe i Ring, maatte Sendebudene danse med. Da de i slig Glans og Herlighed kom til Herberget, blev de dér opstillet nøgne til Bespottelse for alt Folket, medens alle deres Ejendele fratoges dem. Tredie Dagen derpaa gaves dem deres Klæder tilbage, og de førtes nu som Misdædere derfra til Moskva. Vand og klægt Brød var deres Føde paa Rejsen, og om Nætterne plagede Russerne dem med Røg for at forhindre deres Hvile; de tilbragte under saadan Behandling tre Uger paa Rejsen; efter at de i Moskva paa femte Maaned trakteredes paa samme Vis, sagdes dem, at Storfyrsten havde forstaaet deres Ærinde og svaret, at Kongen i Sverige maatte have drømt, naar han gav dem Befaling til at lade selve Storfyrsten kysse Korset, thi sligt var ikke den russiske Kejsers Vane. Men naar han sidst kyssede Korset i Moskva, skete dette for det Løftes Skyld, Kong Erik gjorde ham. Og skulde de Svenske endnu sende ham Dronningen af Sverige, saa vilde han ogsaa nu gøre det samme. Da de videre i fire Maaneder havde faaet samme Behandling, forsendtes de til Murom, en otte-ti Mil fra Moskva, og blev atter i tre Uger behandlet paa nævnte Maade, og siden holdt i Fængslets Forvar udi et Aar og to Maaneder. Derefter førtes de til Novgorod, hvor Storfyrsten og Krigsmagten befandt sig. Dér blev dem tilsagt, at saafremt de ej vilde se deres Lands Fordærv, skulde de paa Kongen i Sveriges Vegne forpligte sig til Levering af titusind Rigsdaler til Bod for den Skade, som var overgaaet de russiske Sendebud i Sverige; endvidere at yde Storfyrsten trehundrede veludrustede Krigsfolk; desuden overlade ham Sølvminer i Sverige, saavel som Folk, som var øvede i saadan Udvinning, og sluttelig at betitle Storfyrsten Herre over Sverige. Sendebudene erklærede her til ingen Befatning at have; Storfyrsten maatte selv med Brev og Bud overbringe dette til Kongen i Sverige. Derpaa lod Storfyrsten Sendebudene kalde for sig og holdt følgende Tale til dem:

I véd, sagde han, at paa den Tid Kong Erik regerede, da havde vi vore Sendebud hos ham; den fornemste af dem døde af Pesten i Sve-

rige, og de andre vendte tilbage med uforrettet Sag. Siden skikkede Kong Erik Sendebud hid, Herr Niels Gyllenstierna og Mathias Schubert, som med Brev og Segl paa Kong Eriks Vegne tilsagde os Kongens Søster i Polen; ladende os tro, at hun var Enke og uden Børn. Hvem skulde ellers ville skille Hustruen fra Manden og Moderen fra Børnene! Paa dette Løfte sluttede vi Fred med Kong Erik og kyssede Korset udi egen Person, og ikke gennem vor Statholder i Novgorod, saasom tilforn plejede at ske. Derefter sendte vi vore fornemme Mænd til Sverige at stadfæste dette og indkræve Løftet. Hvilke efter langvarig Tilbageholdelse dér blev udplyndrede og hjemsendt med uforrettet Sag. Saa er det nu over to Aar siden, I ankom til os for at underhandle om Fred. Men eftersom I ikke efter Skik og Brug vilde lade Eder forhøre af vor Statholder i Novgorod, men som galne Mænd lod haant om al Sædvane: dertil for at hævne baade den Vanære som vederfores vore Sendebud i Sverige og endvidere tugte dette Eders Hovmod, har vi her ladet Eder beplyndre og forsmædeligen traktere. Imidlertid burde Eders Konge have bedt Eder stille og mildne vor Vrede. Men han haver end mere ægget os til Vrede og skrevet, at saalænge Sværdene er dragne, er Sejren endnu uvis. Saa endda vi nu har ladet vor Krigsmagt udrykke i den Agt fjendtligt at angribe Eders Folk og Land, har vi dog ladet vor Vrede falde gennem vore Sønners og Raadherrers Forbøn. Vi vil ej heller længere lade Eder forvare fængslet, men sende Eder tilbage, at I kan formelde Eders Konge, at han skal i Livland lade os tilfalde vor arvelige Rettighed, med hvad mere vi haver ladet Eder forstaa, at vi kræver af ham. Og om ej han vil dette, skulle vi forsøge, hvis Sværd monne være det skarpeste. Men vil han formilde os og bede om Raad, skal han med det første skikke sine Sendebud til os. Dette er det vor Vilje at I overbringer Eders Konge. — Med denne Afsked fik Sendebudene udi Januar Maaned fri Rejse tilbage til Sverige.

Ved Kyndelmissetid gjorde Russerne derpaa et stort Indfald udi Finland, hærgede Landet vidt og bredt og skaanede ingen, hverken Mænd, Kvinder eller Børn. Sveriges Krigsmagt var da for Størstedelen i Livland og kunde for Frost og Is ikke komme saa hastigt over Havet at undsætte Finland. Derfor plyndrede Fjenden Landet uden Modstand og drog af med rigt Bytte.

I Tiden medens Sendebudene holdtes tilbage i Rusland, kom nogle spotske Breve fra Storfyrsten Kong Johan i Hænde, og blandt andet

lod han ham høre for, at han ledte sin Fædreneslægt fra en Landsby i Smaaland; saasom den første kronede Konge i Sverige skulde have været Kong Gustaf, hans Fader, født af ringe Familie. Kong Johan gav paa dette, og hvad mere Sendebudene berettede, kort Svar: at af Storfyrstens plumpe Skrivelse skulde ingen kunne tænke andet, end at han selv var født af en russisk Bonde, hvis Forstand ikke gik længere end Røgen fra hans Køkkenild kunde ses; og af samme Grund intet har vidst om fremmede Kongeriger og Herreslægter at fortælle sine Sønner. Thi om han grundigt og sandfærdigt var blevet undervist om saadant, da maatte han vel vide, at Sveriges Rige var et af de ældste Kongeriger i Verden, hvor lovligt kronede Konger har regeret i mange hundrede Aar. Meget vilde han ikke formelde om sin Herkomst, men at den var af kongeligt Blod og Landets fornemme Slægter, som besad Slotte og Fæstninger og ikke Landsbyer, var ved Ættelinjer oplyst altfor klarligt til, at Storfyrstens Uforstand og plumpe Hovmod skulde kunne formørke den. Naar endogsaa Storfyrsten imod sit eget Lejdebrev havde ladet de svenske Sendebud plyndre, mishandle og fængsle, maatte han vide, at han hermed havde givet et Eksempel, som for alle Nationer til evige Tider vilde tjene ham selv til Skam og Skændsel. Hvad videre hans urimelige Fordringer anbelanger, kunde hverken han eller nogen svensk Mand være til Sinds at indgaa paa sligt. Begærede nu ej heller Fred af ham, endmindre Naade; men vilde han selv begære Fred, maatte han lade sine Sendebud komme til Sverige, eftersom ingen længere har Tillid til paa hans Lejde at sende Bud over til Rusland. — Men disse og flere lignende Breve og Gensvar udvirkede intet til Fred; jo mere derimod Fjendskabet tiltog paa begge Sider, des heftigere blev Krigen. —

Fjendskabet mellem Svenskere og Russere voksede stadig derved, at Russerne udi alle Møder, Forhandlinger og Skrivelser vilde, at Kongen i Sverige gennem Sendebud til Statholderen i Novgorod skulde slutte Freden; hvilket var Kong Johan til stor Fortrydelse, og skrev han efter dette Møde Svar til Storfyrsten i Rusland af dette Indhold: Uagtet, Feder Iwanowitz etc., dit Brev til os, givet for nogen Tid siden, bestaar af mange æreløse Ord, saa lade vi det nu forblive ved, hvad Sendebudene derpaa have svaret; blot skal du vide, at vi agter dig intet højere end du os, da vi hverken kender dig eller nogen anden Herre som højere eller over os, uden Gud alene. Saa var det os

og vel vitterligt, førend du paamindede os, ja førend du blev født, at dine Forfædre have gjort Sveriges Konger den Vanære og jævntillet dem med dine Statholdere, endda sligt aldrig er hændt med nogen anden Kejser eller Konge. Hvorfor du vel maa afstaa fra din russiske taabelige Uskik, saafremt ej du vil lignedes ved vor Statholder igen. Naar du skriver om din Agt at hævne det paa vore Sendebud, dersom vi ikke skriver dig til saaledes som du behager, da er det russisk og moskovitisk Sæd. Dog maa du vide, at om du saa gør, skal det ikke forblive uhævnet paa dine Undersaatte.

AF RAIMUND: HISTORIA LITURGICA

Iblandt meget andet ondt Liturgia afstedkom her i Sverige, var ikke det ringeste den gruelige Pinsel og græsselige Samvittighedskval, som greb mange Præstemænd, fordi de havde hyklet og vedtaget og underskrevet Liturgiam, hvilket hændte og overgik ikke faa; af hvilke jeg her vil nævne nogle. Magister Petrus Fecht, som var Liturgiæ Antesignanus, første og største Anfører, faldt udi saadan Pine og Anfægtelse, at han sagde evig og altid at se for sig Satan udi en vederstyggelig og ræddelig Skikkelse og Lignelse, som hyppigen paa det jammerligste plagede og anfægtede ham indtil han omkom udi Vand, og paa saa Vis fik en ynkelig Ende. Ærkebiskop Lars Gothus, han som kaldedes den yngre, stedtes i lige Maade udi stor Samvittighedspine og Anfægtelse for Liturgiæ Antagelses og Underskrivnings Skyld. Magister Erasmus, Biskop i Västerås, faldt delvis i Fortvivlelse, for han hyklerisk havde antaget Liturgiam. Sognepræsten i Arboga, Hr. Joen Bergeri ved Navn, som hensov i Stockholm Anno Christi 1580 den 6. Nov., haver for Liturgiæ Antagelses Skyld paa sin Sotteseng lidt stor Samvittighedskval og Anfægtelse, saa at talrige gudfrygtige Mennesker havde fuldt op med at trøste og husvale ham: han skød al Skyld paa Biskopperne, som først antog og underskrev Liturgiam. Ilige Maade gik det endog Hr. Pastor Anders i Enköping, som hensov Anno Christi 1587, han som ligervis udi sin Velmagt var for Liturgiæ Antagelse, dog besynderligen paa sin Sotteseng kom udi Anfægtelse og gruelig Forskrækkelse.

se; uagtet mange gudfrygtige Mennesker, læge og lærde, ham trøstede, kunde det dog intet hjælpe, men han afførte sig al sin Klæde- dragt, saa at han var ganske nøgen, og uagtet mange brødes med ham, at han ej saa nøgen skulde være udi saa mange ærlige Menne- skers Paasyn, kunde de dog alligevel ikke overvinde ham, men han satte sig paa Gulvet, sigende: Jeg giver Liturgiam Fanden for al den Kval hun mig gjort haver og endnu gør. Gud forlade Biskopperne, som hende først antog. Da man bad ham være tilfreds og intet bekymre sig om sligt, svarede han: Jeg vil hele denne Dag igennem og den paafølgende Nat med sidde saa nøgen for Gud Herren, at jeg dog maa kunne finde Ro. Somme Præster faldt, destoværre, ganske i Tvivl om Guds Naade og Barmhertighed, med Francisco Spira, og havde de dér græsseligen skreget paa deres yderste og sagt sig at se Kammeret udi Helvedes Luer og sig selv beredt evig Kval og Ve; og ere paa saadan Vis døde, ingen Trøst annammende.

Udi Vadstena Kloster fandtes ganske faa Klosterpersoner inden Liturgia opkom her i Sverige, men efter at hun vandt Fremgang her i Riget blev Vadstena Kloster opfyldt med en Hoben letfærdigt og løsagtigt Folk; bleve ogsaa deres Indkomster meget forøgede med store Immuniteter og Privilegier.

Her kan jeg ikke forbigaa at fortælle en kort, men lystig discours: Da Pave Gregor XIII's Legat kom til Stockholm til Kong Johan, ledsagede Kongen den pavelige Legat til Vadstena Kloster at bese og besøge Nonnerne dér vare. Kong Johan ledte Pavens Legat paa den venstre Side, kaldende sig ejus filium subjectissimum (∴ hans lydigs- te Søn). Da den pavelige Legat kom til Vadstena Kloster, fornam han dér en slig Tilstand som behagede ham, og takkede Gud, syn- gende: Te Deum laudamus, over at Nonnerne igennem Evangelii Prædiken, som altid holdtes i Klosterkirken, ikke vare forførte, til- spørgende dem, hvorlunde det haver kunnet ske, at de ikke af Evan- gelii Prædikener, som der dagligen afholdtes, bleve forførte. Abbe- dissen svarede, at hun havde, saavel som ogsaa befalet de andre Nonner at gøre det samme, nemlig naar den rene og hellige evan- geliske Lære dér prædikedes og forkyndtes, stoppet Uld i Ørene og saaledes tillukket dem, at de intet hørte hvad som sagdes og prædi- kedes, hvorover den pavelige Legat sig højlig forundrede, berøm- mende deres store Klogskab og Forstand, stærke Visdom og høje Forsigtighed. Men Hans Fyrstelige Naade, Hertug Carl, lod dem efter

Kong Johans Død, Anno 1595, da Hans Fyrstelige Naade var Sveriges Riges Forstander, fuldstændigt udskifte og siden fordrive. Somme begav sig i Tjeneste hos Adelen og andre fornemme Folk, men somme drog af Lande til Danzig og hvor de andensteds kunde.

Af Albanus: Pavelig Anatomia

Ak, hvilken Jammer og Elende, hvad for gruelige Ting forehaves udi Nonneklostrene, hvor de forbandede Incubi driver deres Spil. Hele Verden ved om den skrækkelige Historie med hin Catharina della Cruz, en spansk Klosterjomfru, som havde en slig Krabat hos sig i hele tyve Aar, med hvilken hun haver haft saadanne Handlinger for, at det, som man skriver om Doktor Fausto, derimod intet er regnendes. Denne haver gennem sin Incubi Medhjælp vidst alt, hvad sig tildraget haver udi hele Verden, hun haver aabenbaret Kejsere og Konger deres Hjertens Tanker, gennem hvilket hun er kommet udi et saadant Helligheds Ry og Anseelse, saa at Kongerne udi Spanien haver givet sig udi denne Djævlens Bruds Beskyttelse. Hvad man om denne læser, det sker endnu respective dagligen. Jeg selv haver haft nok med saadanne at gøre, da jeg et helt Aar i en ikke liden By udi Italien forhørte deres hemmelige Confession, hvis Navn jeg ikke vil nævne, paa det at den hemmelige Bekendelse og dens Klosters gode Navn blandt Landsmændene kan blive forskaanet.

Men uagtet man holder disse arme Nonner udi saadan god Forvaring, vorder de dog undertiden forrykte, og er dette en Lækkerbisen for Munkene, naar de undertiden bliver indladt udi Jomfruklostret, til at forhøre de syges Bekendelse, dertil gives dem undertiden Lejlighed, dog sker det sjældent. Derfor da saadant sig en Gang udi Pave Gregor XIII's Tid tildrog, at en Klosterjomfru af en Munk blev krænket, og Guvernøren var dragen til Paven for at berette sligt for Hans Hellighed, sagde han: Padre santo, un miracolo, padre santo, un miracolo, Hellige Fader, et Mirakel, Hellige Fader, et Mirakel er hørt, og da Paven vilde vide, hvad det var, saa haver han omsider sagt: Un frate, un monaco ha gravidata una monaco, en Broder, en Munk haver krænket en Nonne eller Klosterjomfru. Herved smilede Paven og sagde: Questo non e miracolo, det er intet Mi-

FRANCISCUS ALBANUS

rakel, se la monaca avesse ingravidato lo monaco, questo sarrebbe miracolo, hvis Nonnen havde gjort Munken med Barn, det havde været et Mirakel. Og straks afløste han dem begge to, og for at de ikke af deres Fæller skulde lide meget, haver han dem forordnet udi andre Klostre, og Barnet lod han sende didhen, hvor saadanne plejer at opfores.

AMOURETTER

François de Sales (1567—1622) stammede fra Savojen og endte som Biskop i Genève. Hans fine og smidige Menneskekundskab skaffede ham store Sukces'er, hvad enten det gjaldt at føre Hjemegnens Protestanter tilbage til Katolicismen, forhandle med Henrik IV eller virke som Prædikant og Sjælesørger i den fornemme Verden. Han forstod at tale alle tilpas uden at give det mindste efter med Hensyn til Kirkens strenge Krav. Som Skribent, Moralist og Sjæleanalytiker har han haft betydelig Indflydelse paa fransk Litteratur, baade den religiøse og den profane. Der kunde skrives mange Romaner over Indledningen til Kapitlet om frivole Venskabsforbindelser i Introduction à la vie dévôte:

Kærlighed indtager den første Plads blandt alle Følelser; den hersker i Hjertet og styrer alle dets Ytringer; den gør disse ganske til sine egne, idet den paatrykker dem sit Stempel; Hjertet omdanner os efter det, som det elsker. Vogt derfor Deres Hjerte for al daarlig Kærlighed, thi den vil straks fordærve Dem; men den farligste af al Slags Kærlighed er Venskabet, fordi anden Kærlighed virkelig kan bestaa uden Samvær, medens nødvendigvis Venskab er bygget paa to Menneskers Omgangsforhold, hvorfor det næsten er umuligt, at gode og daarlige Egenskaber ikke overføres fra den ene til den anden.

I Fortsættelsen tales der om Ungdommens Venskabsforbindelser, der er grundede paa »Mustacher, Haar, Blikke, Klæder, Hovmod, Sludder« og er flygtige som Sne i Solskin. Næste Kapitel handler om Amouretter, hvormed menes det, som til andre Tider kaldtes Galanteri, amitié amoureuse, fri Kærlighed, Sværmeri, Flirt. Begrebet er omfattende, men François de Sales har observeret Nuancerne godt og afmalet dem paa en Maade, der baade er tidstypisk og almengyldig.

Naar der opstaar saadanne tomme og overfladiske Venskaber mellem Personer af forskelligt Køn uden Tanke om Giftermaal, saa for tjener de hverken Navn af Venskab eller Kærlighed, da de er prægede af megen Forfængelighed og stor Ufuldkommenhed, og man kan kun kalde dem sanselige. Dog er de paagældendes Hjerter ligesom lænket fast til disse tomme og overfladiske Følelser, som kun hviler paa det indholdsløse Samvær og de daarlige Fornøjelser, jeg har omtalt; og skønt disse daarlige Følelser for det meste udarter til grovere Sanselighed, saa var det alligevel ikke Hensigten fra Begyndelsen, thi da vilde det være en oplagt og syndig Urenhed. Der kan endog hengaa Aar, uden at Mennesker, som er hjem søgt af denne Daarskab, foretager sig noget, som er absolut stridende mod Kyskheden, og kun mætter deres Aand og Hjerte med Ønsker, med Suk, med hyppigt Samkvem, som kan fremme deres Hensigt.

For nogle er Hensigten kun at tilfredsstille en naturlig Trang til Venlighed, de vælger ikke, de skelner ikke, men følger kun deres Lyst og deres Instinkt, hvorfor de ved førstkommande uventede Lejlighed lader sig erobre af en eller anden, som synes dem elsværdig, uden at undersøge dennes Værd; de falder altid i vedkommendes Snare, og da de er gaaet i den i Blinde, indvikler de sig saa stærkt deri, at de ikke mere kan slippe fri. Andre lader sig lede af Forfængelighed, thi de er overbevist om, at der er Ære ved at vinde et Hjerte, og disse vælger indgaaende mellem forskellige, fordi de vil beherske dem, hvis Hengivenhed gør dem størst Ære. Hos andre bidrager baade den naturlige Tilbøjelighed og Forfængelighed paa samme Tid til denne taabelige Handlemaade, thi skønt de føler Trang til at elske og blive genelsket, vil de forene denne Følelse med deres Ønske om forfængelig Ære. Alle disse Venskaber er daarlige, dumme og tomme. De er daarlige, fordi de i Almindelighed ender med større Fald og berøver Gud et Hjerte og en Kærlighed, som tilhører ham. De er dumme, fordi de hverken ejer Mening eller Fornuft. De er tomme, fordi de hverken tjener til Nytte, Ære eller Lykke; tværtimod de tager ens Tid; man sætter i høj Grad sin Ære paa Spil, fordi ens Rygte lider derved, og man høster ikke anden Glæde end en stærk Følelse af Krav og Haab, uden selv at vide, hvad man kræver og haaber.

Thi det er altid disse ynkelige og svage Sjæles Anskuelse, at der findes noget, jeg ved ikke hvad, i de Beviser, man giver dem paa

Genkærlighed, skønt de ikke kan sige, hvad det er; derfor ophører deres Begær aldrig, men holder sig stadig og fylder deres Hjerter med uafbrudt Mistro, Skinsyge og Uro.

Sankt Gregorius af Nazians siger udmærkede Ting om dette Emne i sit Skrift mod forfængelige Kvinder; her er et lille Stykke, som øjensynlig er henvendt til Kvinderne, men som ogsaa kan anvendes paa Mænd: »Din naturlige Skønhed er forbeholdt din Mand; men hvis den er til for mange Mænd, ligesom et Net, der er udsændt for en Flok Fugle, hvad sker da? Den, som finder Behag i din Skønhed, kommer til at behage dig, du vil gengælde Blik med Blik; pludselig følger smaa Smil og smaa kærlige Ord; i Begyndelsen lader man dem falde stjaalent, men snart føler man sig hjemme og gaar over til aabenlyse Kærtegn og Smiger. Vogt dig vel for, min veltalende Tunge, at fortælle, hvad der derefter sker; men jeg vil i det mindste tilføje denne Sandhed: intet af, hvad unge Mænd og Kvinder siger eller gør sammen af den Slags dumme Artigheder, er frit for at virke stærkt æggende. Alt dette Elskovssludder hænger sammen, og det ene følger efter det andet, ganske som et Jernstykke, der tiltrækkes af en Magnet, trækker flere andre med sig.«

Aa, hvor han taler godt, den store Biskop: Hvad agter I at gøre? Give Kærlighed eller hvordan? Men ingen kan frivilligt give Kærlighed uden ogsaa nødvendigvis at tage; den, der tager, bliver fanget i dette Spil. Urten aproxis modtager og optager Ilden, saa snart den ser den: vore Hjerter har det paa samme Maade; straks naar de ser en Sjæl optændt af Kærlighed til dem, kommer de uhjælpeligt i Brand for den. Jeg vil gerne brænde, siger en til mig, men ikke for stærkt. Ak, I bedrager jer selv, denne Kærlighedsild er mere levende og gennemtrængende, end I tror. I agter kun at tage mod en lille Gnist af den, og I bliver meget forbavsede over at opdage, at den paa et Øjeblik har ompændt hele eders Hjerte, har forvandlet alle eders Forsætter til Aske og eders Rygte til Røg. Den vise Syrach udbryder: »Hvem har Medlidenhed med Slangetæmmeren, der bliver bidt af sin Slange?« Og jeg udbryder efter ham: »Aa, I Daarer og Galninge, tiltror I eder selv at kunne besværges Kærligheden, saa den lader sig behandle efter eders Behag? I vil lege med den, men den stikker og bider eder grumt; og ved I, hvad man vil sige om den Sag? Alle og enhver vil gøre Nar af eder, og man vil le af eder, fordi I har villet besværges Kærligheden, og fordi I mod falske Garantier har villet

FRANÇOIS DE SALES

standse i eders Bryst en farlig Handling, som har ødelagt og fordærvet baade eders Sjæl og eders Ære.«

O, Gud, hvad er det for en Forblindelse at spille paa Kredit om den ædleste Del af vor Sjæl mod en saa ussel Sikkerhed! Ja, Philothée, thi Gud vil kun have Mennesket for Sjælens Skyld, kun Sjælen for Viljens Skyld, kun Viljen for Kærlighedens Skyld. Ak, vi har langt fra saa megen Kærlighed, som vi behøver; jeg mener, at der behøves en uendelig Mængde, for at vi kan have nok til at elske Gud, og dog bortødsler vi den, ynkelige som vi er, paa dumme, tomme og forfængelige Ting, som om vi havde Overflod af den. Aa, den store Gud, som har forbeholdt sig alene vore Sjæles Kærlighed til Gengæld for, at han skabte dem, opretholdt og genløste dem, vil kræve os strengt til Regnskab for det taabelige Sløseri, vi gør os skyldige i. Naar han foretager en nøje Prøvelse af forfængelige Ord, hvad vil han da ikke gøre med de forfængelige, utilbørlige, taabelige og fordærvelige Venskabsforbindelser?

Valnøddetræet gør megen Skade paa Marker og Vinhaver, thi da det er et meget kraftigt og stort Træ, suger det al Jordens Væde til sig, og dets udbredte og tætte Krone berøver Jorden Luft og Solens Varme, ydermere drager det de forbigaaende til sig, som gør megen Skade, naar de vandrer ind for at sanke dets Frugt. Dette er et Billede paa de sanselige Venskaber, de beskæftiger Sjælen og udtømmer dens Kraft, saa den intet har igen, naar den vil øve Dyd. De formærker ganske Fornuften ved saa mange Tanker, Indbildninger og Samtaler, at Sjælen ikke mere giver Agt hverken paa sit eget Lys eller paa Himmelen. De bringer os saa mange Fristelser, Bekymringer og Mistanke, at Hjertet lider utrolig Skade. Kort sagt, de udelukker ikke blot den himmelske Kærlighed, men ogsaa Guds frygt; de svækker Aanden, de skader Rygtet, de er Verdens Morskab og Hjerternes Fordærvelse.

KONVERSATIONER

I Lighed med sine Sjælsfrænder Ninon de Lenclos og Fontenelle var Saint-Evremond hele sit lange Liv igennem et Nydelsesmenneske. Han døde 1703 omkring 90 Aar gammel. Sin militære Karrière, der allerede havde bragt ham Graden Feltmarskalk, havde han ødelagt ved at give altfor tydeligt Bevis paa sin satiriske Spiritualitet. For at undgaa Bastillen gik han i Landflygtighed og slog sig snart ned i London, hvor han synes at have befundet sig fortræffeligt i henved 40 Aar, uden at han dog gad lære Landets Sprog.

Saint-Evremond var Skeptiker og Epikuræer. Han fandt, at det var farligt for Sindets Ligevægt at betragte sig selv eller Livets Vilkaar nærmere. Som Middel til at holde sig borte fra saadanne Grublerier anbefalede han Adspredelser, hvad enten man nu vilde vælge Antikstudier, Salonkonversation eller aandelige Nydelser. Alt dette kunde man faa ved en animeret Middag, noget der stemmer særdeles vel med Saint-Evremonds Kærlighed til et godt Køkken og hans Frygt for onde Passioner. Selv om han troede mere paa sin Mave end paa sin Sjæl, var hans Fritænkeri paa ingen Maade aggressivt. Dertil havde han for god en Smag og for grundig en Skepsis. Han vilde leve og lade andre leve.

Følgende Gengivelse af en Konversation stiller Kontrasten mellem militær og klerikal Mentalitet i en Belysning, som er skarp uden at være haard. I det første Stykke, velsagtens Saint-Evremonds mest berømte Frembringelse, har han tegnet et Billede af sin gamle Lærer i Retorik, Jesuiterpateren Canaye. Tonen i Dialogerne vidner om, at hans Erindring ikke tyngedes af den Retorik, han havde lært. Farver, Nuancer og Hverdagssprog minder mere om hans Mester Petronius end om den upersonlige Stilrenhed, man plejer at møde i klassisk Fransk.

Samtale mellem Marskal d'Hoquincourt og Fader Canaye

Da jeg en Dag dinerede hos Marskal d'Hoquincourt, lod Fader Canaye, som ogsaa dinerede der, Samtalen umærkeligt glide over paa

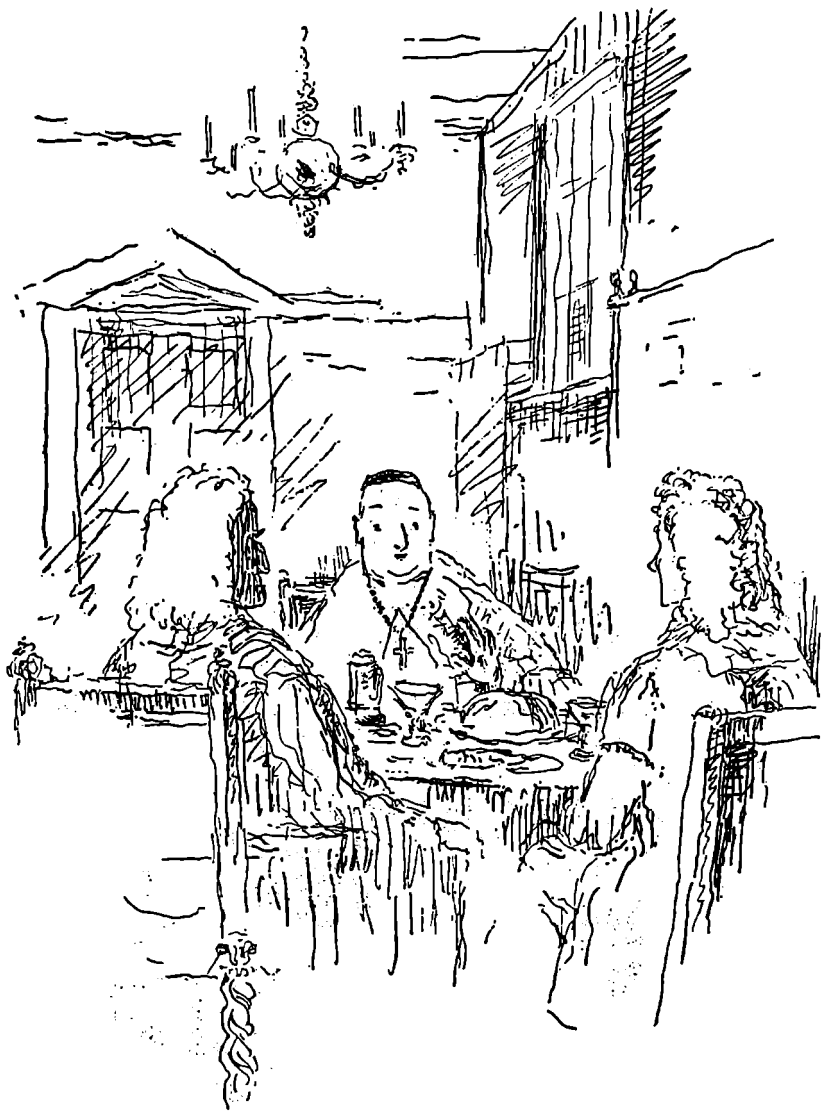
den Aandens Underkastelse som Religionen kræver af os. Og efter at have fortalt os om flere nye Mirakler og Aabenbaringer, drog han den Slutning, at man mere end Pesten maatte sky disse Fritænkere, som vilde dømme om alt efter Fornuften.

— Hvem taler De til om Fritænkere, sagde Marskallen, mon nogen har kendt dem bedre end jeg? Bardouville og Saint-Ibal har været mine bedste Venner. Det var dem, som fik mig ind i Grev de Soissons Parti mod Kardinal Richelieu. Om jeg har kendt Fritænkerne? Jeg kunde skrive en Bog om alt, hvad de har sagt, Bardouville, som er død, og Saint-Ibal, som har trukket sig tilbage til Holland. Og jeg kendte udmærket La Frette og Sauvebœuf. Det var ingen store Aander, men gæve Fyre. La Frette var en Hædersmand og min specielle Ven. At jeg ogsaa var hans, mener jeg at have givet Bevis paa under den Sygdom, han døde af. Jeg saa ham dø af en elendig Smule Feber, akkurat som en Kvinde kunde have gjort, og det gjorde mig rasende at se La Frette, denne La Frette, som havde kæmpet med Bouteville, slukkes simpelthen som et Lys. Vi besluttede, Sauvebœuf og jeg, at redde vor Vens Ære. Det fik mig paa den Tanke at dræbe ham med et Pistolskud, saa han kunde ende som en behjertet Mand. Jeg rettede Pistolen mod hans Hoved, da et Fjols af en Jesuit, som var i Værelset, stødte til min Arm, saa at Skuddet gik forkert. Dette gjorde mig saa forbitret paa ham, at jeg blev Jansenist.

— Mærker De, min Herre, sagde Fader Canaye, kan De mærke hvor Satan altid ligger paa Lur: circuit quærens quem devoret. De blev en Smule opbragt paa vore Fædre: straks udnytter han Lejligheden til at komme bag paa Dem, til at opluge Dem. Værre end at opluge Dem, til at gøre Dem til Jansenist. Vigilate, vigilate. Man kan ikke være noksom paa Vagt imod Menneskehedens Fjende.

— Fader Canaye har Ret, sagde Marskallen. Jeg har hørt sige, at Djævelen aldrig sover. Netop saadan skal det være: altid paa Vagt, altid oppe, et Øje paa hver Finger. Men lad os forlade Djævelen og tale om Genstandene for min Kærlighed. Jeg har elsket Krigen fremfor alt; efter Krigen, Madame de Montbazon; efter Madame de Montbazon, som De ser mig nu, Filosofien.

— De gør ret og rigtigt, sagde Fader Canaye, i at elske Krigen, min Herre. Krigen gengælder Deres Kærlighed: den har bedækket Dem med Hæder. Ved De, at jeg ogsaa er Kriger? Kongen har sat mig til at bestyre Lazarettet for hans Hær i Flandern. Er det ikke at

Midday hos Marschal d'Hoguin-court

være Kriger? Hvem skulde nogensinde have tænkt sig, at Fader Canaye skulde blive Soldat? Men det er jeg, min Herre, og tjener ikke Gud mindre i Felten end jeg tjente ham i Gymnasiet i Clermont. De kan altsaa elske Krigen uden Skyld. At gaa i Krig, det er at tjene sin Konge. Og at tjene sin Konge, det er at tjene Gud. Men hvad Madame de Montbazon angaar, saa maa jeg have Lov at sige, at hvis De har begæret hende, saa har Deres Attraa været forbryderisk. De burde ikke have attraaet hende, min Herre, De burde have elsket hende i uskyldigt Venskab.

— Hvad for noget, min Fader, De vil at jeg skulde have elsket hende som en Idiot? Marskal d'Hoquincourt har i Sovekamrene lært at gøre andet end blot sukke. Jeg begærede, min Fader, jeg begærede — De forstaar mig.

— *Jeg begærede!* Hvilke Udtryk! I Sandhed, min Herre, De spørger med god Tone. Vore Fædre i Saint-Louis vilde blive godt forundrede over dette *jeg begærede*. Men naar man har været ved Hæren saa længe, lærer man at høre paa alt. Lad gaa, lad gaa, min Herre, De siger saaledes for at more Dem.

— Der er ikke Tale om nogen Morskab, min Fader, ved De, hvor højt jeg elskede hende?

— Usque ad aras, min Herre.

— Ingen aras, min Fader. Ser De, sagde Marskallen, idet han tog en Kniv og knugede Skaftet, ser De, om hun havde befalet mig at dræbe Dem, vilde jeg have stødt denne Kniv i Deres Hjerter.

Fader Canaye, som var forundret over hans Tale og endnu mere forskrækket over Følelsesudbruddet, tog sin Tilflugt til indre Bøn og bad i Stilhed Gud om Udfrielse fra den Fare, han svævede i. Men eftersom han ikke ganske stolede paa Bønnen, søgte han at komme Marskallen lidt mere paa Afstand ved umærkeligt at flytte sig i Sædet. Marskallen fulgte efter med en lignende Bevægelse, og naar man saa ham med Kniven stadig højt hævet, kunde man tro, at han agtede at udføre sin Ordre paa Stedet.

Min medfødte Skadefryd fik mig til en Tid lang at nyde Hans Velærværdigheds Forskrækkelse, men da jeg til Slut blev bange for, at Marskallen i sin Oprørthed skulde gøre blodig Alvor af, hvad som var begyndt i Spøg, bad jeg ham huske paa, at Madame de Montbazon var død og at Fader Canaye heldigvis intet havde at frygte af en, som ikke længere var i Live.

— Gud styrer alt til det bedste, sagde Marskallen. Den skønneste i Verden begyndte at faa Nykker netop inden hun døde. Hun havde altid hos sig en vis Abbé de Rancé, en lille Jansenist, som i Selskab talte til hende om Naaden og i Enrum om noget helt andet. Dette fik mig til at forlade Jansenisternes Parti. Tidligere forsømte jeg aldrig en Prædiken af Fader Desmâres, og jeg svor til alt hvad Herrerne i Port-Royal sagde. Siden den Tid har jeg altid gaaet til Skrifte hos Jesuiterne, og hvis min Søn faar nogen Børn, vil jeg, at de skal studere i Clermonts Gymnasium, ellers gør jeg dem arveløse.

— O, hvor Guds Veje er underfulde, udraabte Fader Canaye. Hvor Retfærdighedens Hemmelighed er dyb! En lille koket Jansenist opvarter en Dame, som min Herre ønsker det bedste. I sin Barmhjerlighed betjener Gud Herren sig af Skinsygen for at bringe min Herres Sjæl i vore Hænder. Mirabilia judicium tua, Domine!

Efter at den gode Fader Canaye havde endt sine fromme Refleksioner, tiltroede jeg mig Ret til at deltage i Samtalen og spurgte Marskallen, om ikke Kærligheden til Filosofien havde efterfulgt den Lidenskab, han havde næret for Madame de Montbazon.

— Jeg har blot elsket den altfor meget, Filosofien, sagde Marskallen, jeg har blot elsket den altfor meget. Men jeg har vendt den Ryggen, og jeg kommer ikke tilbage til den. En Fanden til Filosof havde i den Grad rørt omkring i min Hjerne med »første Forældre«, »Æblet«, »Slangen«, »det jordiske Paradis« og »Cherubimer«, at jeg var paa Nippet til ingenting at tro overhovedet. Fanden tage mig, om jeg troede paa nogetsomhelst. Siden den Tid vil jeg lade mig korsfæste for Religionen. Det er ikke, fordi jeg ser mere Fornuft i den. Tværtimod, mindre end nogensinde. Men jeg kan ikke sige Dem andet, jeg vilde lade mig korsfæste uden at vide hvorfor.

— Saa meget des bedre, min Herre, tog Fader Canaye atter til Orde i meget from Nasaltone, saa meget des bedre. Her er ikke Tale om menneskelig Indgivelse, det kommer fra Gud. *Ingen Fornuft!* Det er den sande Religion, dette: *ingen Fornuft!* Hvilken stor Naade, min Herre, har ikke Gud bevist Dem! Estote sicut infantes, værer som Børn. Børnene har endnu deres Uskyld i Behold. Og hvorfor? Fordi de ingen Fornuft har. Beati pauperes spiritu, salige ere de i Aanden fattige. De synder ikke. Og Aarsagen? At de ikke har nogen Fornuft. »Ingen Fornuft. Jeg kan ikke sige Dem andet. Jeg ved ikke hvorfor.« Skønne Ord! De burde skrives med Guldbogstaver. »Det er ikke for-

di, jeg ser mere Fornuft i den. Tværtimod, mindre end nogensinde.« I Sandhed, dette er guddommeligt for dem, som har Sans for himmelske Ting. »Ingen Fornuft!« Hvilken stor Naade, min Herre, har ikke Gud bevist Dem.

Fader Canaye vilde have drevet sit hellige Had imod Fornuften endnu videre, hvis ikke der var kommet Breve ind fra Hoffet til Marskallen, hvorved denne fromme Samtale blev afbrudt. Marskallen læste dem i Tavshed for sig selv, og derpaa vilde han fortælle Selskabet, hvad de indeholdt.

— Hvis jeg ønskede at drive Politik som andre, vilde jeg trække mig tilbage til mit Kabinet for at læse Hoffets Depecher, men jeg handler og taler altid aabent. Kardinalen meddeler mig, at Stenay er indtaget, at Hoffet kan ventes hertil om otte Dage og at man overdrager mig Kommandoen over den Hær, som har udført Belejringen, for at undsætte Arras sammen med Turenne og La Ferté. Jeg husker meget vel, at Turenne lod mig faa Klø af Condé, da Hoffet var i Gien. Maaske jeg faar Lejlighed til at betale ham det tilbage. Hvis Arras reddes, og Turenne faar Klø, skal jeg være tilfreds. Jeg siger ikke mere.

Han vilde have fortalt os om Enkelthederne i Slaget og om Grunden til hans Klagemaal mod Turenne, men man underrettede os om, at Tropperne allerede var naaet et godt Stykke fra Byen. Dette fik os til at bryde op tidligere, end vi ellers vilde have gjort.

Fader Canaye, som ikke havde nogen Hest, bad om en, som kunde føre ham til Lejren.

— Og hvilken Hest ønsker De, min Fader? sagde Marskallen.

— Jeg svarer Dem, min Herre, som den gode Fader Suarez svarede Hertugen af Medina Sidonia ved en lignende Lejlighed: qualem me decet esse, mansuetum: en saadan som jeg selv bør være, mild og fredsommelig.

— Qualem me decet esse, mansuetum! Jeg forstaar en Smule Latin, sagde Marskallen. Mansuetum passer bedre paa et Faar end paa en Hest. Lad Folkene give min egen Hest til Fader Canaye, jeg elsker hans Orden, han er min Ven. Lad dem give ham min gode Hest.

Jeg ordnede mine Sager, og det varede ikke længe, førend jeg havde sluttet mig til Troppen. Vi marcherede lykkeligt og vel. Men det var anstrengende for den stakkels Fader Canaye. Jeg saa ham

under Marchen paa Marskal d'Hoquincourts gode Hest. Det var en rigtig Hest, ildfuld, urolig, stedse paa Spring. Den tyggede stadig paa Bidslet, gjorde Sidespring, vrinskede det ene Øjeblik efter det andet, og hvad der især chokerede Fader Canayes Blufærdighed, den antog paa en upassende Maade alle Heste, som nærmede sig, for Hopper.

— Hvad ser jeg, min Fader, sagde jeg, idet jeg red op paa Siden af ham, hvad er det for en Hest, man har givet Dem? Hvor er den gode Fader Suarez's Øg, som De bad saa meget om?

— Ak, min Herre, jeg kan ikke længere, jeg er radbrækket.

Han skulde netop fortsætte sin Klagesang, da en Hare løb forbi. Hundrede Ryttere skilte sig ud fra Troppen for at sætte efter den, og der lød flere Pistolskud end ved en Træfning. Fader Canayes Hest, som var vant til Ild, naar den blev redet af Marskallen, tog sin Rytter med sig og fik straks Forspringet for de øvrige. Det var kosteligt at se Jesuiten i Têten mod sin Vilje. Til al Lykke blev Haren undlivet, og jeg genfandt Fader Canaye midt iblandt tredive Ryttere, som gav ham Æren for Jagten. Fader Canaye modtog Rosen med tilsyneladende Beskedenhed. Men i sit Hjerte foragtede han dybt den gode Fader Suarez' mansuetum og brystede sig af alle Kræfter over de Underværker, han havde udrettet paa Marskallens berbiske Hest. Men det varede ikke længe, førend han fik Lejlighed til at mindes Salomos smukke Ord: Vanitas vanitatum, et omnia vanitas. Efterhaanden som han afkøledes, følte han atter det onde, som Heden havde ladet ham glemme. Den falske Hæder gav Plads for de virkelige Smerter, han længtes tilbage til Selskabslivets Hvile og Tillokelsen ved det rolige Liv, han havde forladt. Men alle hans Betragtninger hjalp ham ikke. Han maatte til Lejren, og han var saa træt af Hesten, at jeg saa ham i Færd med at afstaa sin Bukefalos for at gaa til Fods i Spidsen for Infanteristerne.

Jeg trøstede ham for hans første Plage og befriede ham for hans anden ved at skaffe ham det skikkeligste Øg, han kunde ønske. Han takkede mig tusind Gange og var saa taknemmelig for min Tjeneste, at han glemte alle Hensyn til sit Kald og talte til mig mindre som en reserveret Jesuit end som en fri og oprigtig Mand. Jeg spurgte ham, hvad han syntes om Marskal d'Hoquincourt.

— Det er en god Herre, svarede han, det er en god Sjæl. Han har forladt Jansenisterne. Vore Fædre staar i stor Taknemmeligheds-

gæld til ham. Men jeg for min Part vil aldrig mere sidde ved hans Bord eller laane nogen Hest af ham.

Tilfreds med denne første Oprigtighed vilde jeg lokke endnu mere frem.

— Hvoraf kommer, fortsatte jeg, den stærke Uvilje, som man mærker mellem Jansenisterne og Deres Fædre? Skyldes den forskellige Meninger vedrørende Læren om Naaden?

— Hvilken Daarskab, hvilken Daarskab, svarede han, at tro at vi hader hverandre, fordi vi ikke tænker det samme om Naaden. Det er hverken Naaden eller de fem Propositioner, som skiller os ad. Grunden til det hele er et skinsygt Begær efter at herske over Samvitighederne. Jansenisterne har fundet os i Besiddelse af Magten, og den vil de unddrage os. For at naa deres Maal har de benyttet sig af Midler, som er modsat vore. Vi bruger Mildhed og Overbærenhed, de affekterer Haardhed og Strenghed. Vi trøster Sjælene ved Eksempler paa Guds Barmhjertighed, de skræmmer dem med hans Retfærdighed. De bringer Frygt, hvor vi bringer Haab, de vil underkue dem, som vi vil drage til os. Det er ikke saadan, at ikke begge Parter vil frelse Menneskene, men hver især vil selv have Æren for det, og for at tale aabenhjertigt til Dem, Sjælesørgerens Interesse gaar næsten altid forud for deres Frelse, som han er sat til at lede. Jeg taler ganske anderledes til Dem, end jeg talte til Marskallen. Overfor ham var jeg helt igennem Jesuit, overfor Dem er jeg oprigtig som en Krigsmand.

Jeg roste ham meget for den nye Aand, som hans seneste Bestilling indgav ham, og han saa ud til at finde Behag i min Anerkendelse. Jeg vilde havde fortsat endnu meget længere, men Natten faldt paa, og vi maatte skilles, Fader Canaye lige saa tilfreds med min Opførsel som jeg med hans Oprigtighed.

BREV TIL GREV D'OLONNE

De forlod mig i Gaar under en Samtale, som efterhaanden gik over til vild Diskussion. Der blev dér sagt alt, som kan siges til Litteraturens Skam eller Hæder. De gætter sikkert, hvem de agerende var, og er klar over, at hver især holdt stejlt paa sine Anskuelser: Beautru, som ikke netop kan takke Naturen for sin Begavelse, og

Kommandøren, som uden at være utaknemmelig kan nægte Kunst og Videnskab enhver Del i sit Talent.

Diskussionen opstod i Forbindelse med Dronningen af Sverige, hvis Kundskaber i allehaande Fag man beundrede. Pludselig rejste Kommandøren sig og tog Hatten af paa en ganske særlig Maade.

— Mine Herrer, sagde han, hvis Dronningen af Sverige ikke havde kendt til andet end sit eget Lands Sæder, vilde hun have siddet der endnu. Ved at have lært sig vort Sprog og vore Manerer, ved at sætte sig i Stand til at gøre Lykke otte Dage i Frankrig har hun forspildt sit Kongerige. Der ser man, hvad hendes Videnskab har medført, og hendes skønne Oplysning, som De priser for os.

Beautru, som mærkede Brodden baade mod Dronningen af Sverige, som han skatter saa højt, og mod den skønne Litteratur, som er ham saa dyrebar, satte alle Hensyn til Side og begyndte med en Ed.

— Man maa være godt uretfærdig, sagde han derpaa, for at kalde det en Brøde hos Dronningen af Sverige, som er hendes Livs smukkeste Handling. Hvad angaar Deres Modvilje mod Videnskaben, saa forbavser den mig ikke; det er ikke i Dag, De er begyndt at foragte den. Havde De læst den elementæreste Historie, saa vilde De vide, at hendes Handlemaade ikke er uden Sidestykker. Karl V var ikke mindre at beundre, da han frasagde sig sine Riger end da han erobrede dem. Har ikke Diocletian givet Imperiet fra sig og Sulla den øverste Magt? Men alt dette er ukendte Ting for Dem, og det er Vanvid at diskutere med en Ignorant. Forøvrigt, hvor træffer De en eneste fremstaaende Mand, som ikke har skaffet sig Oplysning og Kundskaber?

Efter at være startet med Condé gik han over til Cæsar, og fra Cæsar til Alexander den Store. Han vilde være gaaet endnu længere, hvis ikke Kommandøren havde afbrudt ham med en saadan Heftighed, at han saa sig nødsaget til at tie.

— Ja, De snakker, sagde han, med Deres Cæsar og Deres Alexander. Jeg ved ikke, om de havde Kundskaber eller ej, og det interesserer mig heller ikke. Men jeg ved, at i min Tid lod man ingen Adelsmænd studere, hvis ikke de skulde hellige sig Kirken. Og selv da nøjedes de oftest med den Latin, som fandtes i deres Breviarium. De som agtede sig til Hoffet eller Hæren, gik ganske honnet paa Akademiet. Der lærte de at ride, danse, fægte, spille Luth, voltigere,

en Smule Matematik, det var det hele. Vi havde i Frankrig tusind flotte Krigsmænd, galante Svende. Paa den Maade uddannede Folk sig som Termes og Bellegarde. Latin! I min Tid! Latin! Det vilde have krænkert en Adelsmand. Jeg kender Condés udmærkede Før-tjenester og er hans Tjener. Men jeg skal fortælle Dem, at den sidste Konnetabel af Montmorency gjorde sig respekteret i Provinserne og agtet ved Hoffet uden at kunne læse. Lidt Latin, siger jeg Dem, og godt Fransk.

Det var heldigt for Kommandøren, at Hædersmanden havde Gigt. Ellers havde han hævnnet Latinen med kraftigere Midler end Forbitrelse og Skældsord. Disputen flammede op med fornyet Ild. Den ene var, som Sidias (en Pedant i et Værk af Theophilus), parat til at dø for sine Meninger. Den anden tog Vankundighedens Parti med megen Hæder og Standhaftighed.

Saadan var Stillingen, da en velmenende Prælat vilde forlige de stridige Anskuelse, oprømt over en saa udmærket Lejlighed til at lade sit Vid og Skarpsind lyse. Han hostede metodisk tre Gange, henvendt til den lærde. Tre Gange smilede han verdensmandsmæssigt til den belevne Ignorant. Og da han mente at have samlet tilstrækkelig Kontenance, talte han saalunde, *digitis gubernantibus vocem*¹:

— Jeg skal sige Dem, mine Herrer, jeg skal sige Dem, at Viden forhøjer det naturliges Skønhed, medens omvendt Ynde og Vid giver Lærdommen Gratie. Geniet alene, uden Kunst, er som en Stormvind, voldsomt frembrusende. Viden uden Naturlighed er som hine tørre og golde Landskaber, der er ubehagelige at betragte. Men, mine Herrer, nu gælder det at forene, hvad De uden Grund har adskilt, at hidbringe Forsoning, hvor De har yppet Tvist. Viden er intet andet end fuldstændig Kundskab. Kunsten er intet andet end en Regel for det naturlige. Er det saaledes, min Herre (han vendte sig mod Kommandøren), at De vil savne Indsigt i de Ting, De taler om og og prange med en Naturlighed uden Regler, fjernt fra Fuldendelsen? Og De, Monsieur de Beautru, fornægter De Aandens naturlige Skønhed for at gøre Dem til Slave under tyngende Forskrifter og laante Kundskaber?

— Det er bedst at afslutte Konversationen, faldt Kommandøren brysk ind. Jeg synes i al Fald bedre om hans Videnskab og hans Latin end om den lange Tale, De holdt.

¹ Ledsagende Talen med Haandbevægelser, Citat fra Petronius.

KONVERSATIONER

Hædersmanden, som ikke var uforsonlig, blev straks god igen, og for at vise Kommandøren samme Retfærdighed, saa foretrak han dennes belevne Vankundighed fremfor Prælatens statelige Ord. Hvad Prælaten anbelanger, trak han sig tilbage i stor Foragt for de to Herrer og lige saa stor Tilfredshed med sig selv.

ET KONDOLENCEBREV

Malherbe (1555—1628) er ikke blot blevet kaldt den franske, eller rettere den fransk-klassiske Digtekunsts Fader. Han var ogsaa en pittoresk og original Personlighed med meget Krudt i. Intet af, hvad han har skrevet, er vel blevet citeret saa ofte som Trøstedigtet til en Ven, hvis Datter havde maattet dele Rosernes Skæbne: at dø efter kun at have levet en Morgen. I nedenstaaende Brev trøster han sin Søster over Tabet af en Søn. Denne var ganske vist ikke død, men havde forladt Verden for Religionens Skyld. Det er tydeligt, at et saadant Skridt var et haardt Slag for Familien, men ved Hjælp af stoisk Fatalisme og katolsk Verdensforagt søger Malherbe at faa sin Søster til at resignere over for det uundgaaelige.

Den, som overbringer dette Brev, har netop underrettet mig om, at min Nevø, eders Søn, er indtraadt i Jesuiterordenen. Klokken er seks om Aftenen, og var det ikke saa sent, vilde jeg gaa hen at besøge ham for i nærmere Enkeltheder at erfare, hvordan det staar til. Jeg opsætter Sagen til i Morgen tidlig, og siden skal jeg underrette Eder om alt. Ganske vist tror jeg, at noget saadant som at faa ham fra en Beslutning, som har fæstet Rod i hans Sjæl gennem saa lang Tid, ikke vil kunne lade sig gøre uden stor Vanskelighed; eller for at tale ærligere til Eder, jeg tror, det vil være ganske umuligt. Der findes intet Beg, som sidder saa fast som disse melankolske Indbildninger. Jeg gaar ud fra, at alt hvad herom kan anføres, har I enten sagt ham selv eller ladet ham sige af dem, hvis Forestillinger I har ment kunde være af nogen Vægt for ham. Men det, som Fædrene ikke har kunnet udrette, det bør Mødre eller Slægtninge ikke tro sig i Stand til. Han gjorde sig den Ulejlighed at besøge mig, saa snart han var ankommet her til Byen, og jeg berørte Sagen en Smule, ganske let, eftersom jeg troede, at han ikke længere tænkte paa den, og at I ikke vilde have sendt ham her til mig, hvis ikke I havde anset ham for fuldstændig helbredt for denne Sygdom. Jeg skal altsaa op-

ET KONDOLENCEBREV

søge ham, og jeg skal sige ham, hvad jeg vilde sige til min egen Søn i samme Tilfælde. Virker det, er alting godt; hvis ikke, saa maa man beslutte sig til at bære, hvad som ikke kan ændres, selvom vi har gjort alt, som stod i vor Magt for at hindre det. Hvilken Dragt man end bærer i denne Verden, og ad hvilken Vej man end vandrer igennem den, saa naar man altid frem til samme Maal. Livet her er en ren Daarskab. Vi vurderer det for højt, og deraf følger den dumme Vane at bifalde og fordømme Tingene med altfor megen Lidenskab. Ligegyldigheden er en god Garanti mod Fru Lykkes Luner. Hvis hun ser, at vi er besluttet paa at ville det samme som hun, saa kan det hænde, at hun oftere vil det samme som vi. I indvender maaske, at det er let at spille Filosof i Anliggender, som ikke angaar en selv. Jeg sværger jer, min Søster, at saasom jeg kun har en Søn, vilde jeg ikke synes om at se ham grebet af en saadan Grille; men om saa skete, vilde jeg søge min Trøst i de samme Grunde, som jeg nu forelægger Eder. Den bedste Stilling, han kunde naa frem til ad den Vej, som I har ført ham ind paa, vilde være Raadsherre eller Præsident i en Overret. Men, kære Søster, hvad Forskel tror I, der for mig er mellem den Slags Folk og Jesuiterne? Ingen, forsikrer jeg jer, thi om hundrede Aar vil min Nevø dog hverken være Jesuit eller Præsident. Og hvis I trods det vil hænge jer i Forfængeligheden, ser I da ikke Jesuiter, som staar Kongerne lige saa nær som de, hvis Stilling I sætter højere? Jeg ved vel, hvor umuligt det er ikke at ønske vore Børn en Ting mere end en anden; men jeg ved lige saa vel, at det ene og alene er Enden, som kan lære os, om det er deres Lykke eller Ulykke, som vi ønsker dem . . .

SOLKONGENS HOF

*H*ertugen af Saint-Simon fødtes 1675 og døde 1755. De feudale Idéer, hans gamle Fader havde opdraget ham i, svigtede han aldrig, og han anvendte derfor hele sin skarpe Iagttagelsesevne og hele sin originale Stilkunst paa at skabe et lidet smigrende Billede af den centraliserede Kongemagts Frankrig.

Her følger en Prøve paa Saint-Simons Tilbøjelighed til at søge futile Aarsager til storpolitiske Begivenheder. Det drejer sig her om Krigsudbruddet 1688, som giver ham Anledning til paa én Gang at berøre to af Ludvig XIV's fremherskende Passioner, Bygherrens og Krigsherrens.

Kongen var ked af det lille Porcelænstrianon, som tidligere var bygget til Mme de Montespan; han ønskede Paladser alle Vegne. Han fandt megen Adspredelse ved sine Byggearbejder. Han havde ogsaa et godt Øjemaal for Nøjagtighed og rigtige Forhold, men hans Smag svarede ikke dertil, som man senere vil se. Det nye Slot var endnu næsten ikke begyndt at rejse sig, da Kongen blev opmærksom paa en Fejl ved et Vindue, der var under Arbejde blandt en Række andre i Stueetagen. Louvois, der var brutal af Naturen og dertil saa forkælet, at han daarligt kunde taale at blive dadlet af sin Herre, sagde kraftigt og selvsikkert imod og hævdede, at Vinduet var, som det skulde være. Kongen gjorde omkring og gik hen at spadsere i en anden Del af Bygningen.

Næste Dag træffer han Le Nôtre, der var en god Arkitekt, men særlig navnkundig ved den Havestil, han først indførte i Frankrig, og som han drev til den største Fuldkommenhed. Kongen spurgte ham, om han havde været ved Trianon. Han svarede nej. Kongen forklarede ham, hvad der havde stødt ham, og sagde, han skulde gaa derned. Næste Dag samme Spørgsmaal og samme Svar, Dagen efter ligesaa. Han indsaa da, at Le Nôtre ikke turde udsætte sig for enten

at skulle finde, at Kongen havde Uret, eller at skulle dadle Louvois. Han blev vred og befalede ham at indfinde sig ved Trianon næste Dag, naar han selv gik derhen; saa skulde han ogsaa lade Louvois komme. Nu var der ingen Maade at trække sig ud af det.

Næste Dag traf Kongen dem begge ved Trianon. Vinduet kom straks paa Tale. Louvois sagde imod, Le Nôtre sagde ikke et Ord. Til sidst befalede Kongen ham at tage nøjagtige Maal og bagefter sige, hvad han havde faaet ud af det. Medens han var i Færd hermed, gav Louvois lydeligt ondt af sig, rasende over, at Sagen saaledes skulde undersøges, og hævdede bittert, at Vinduet var aldeles som de andre. Kongen stod afventende og tavs, men han tog sig det nær. Da alt var bleven ret undersøgt, spurgte han Le Nôtre, hvorledes det forholdt sig, og Le Nôtre gav sig til at stamme. Kongen blev nu vred og bød ham at tale rent ud. Saa tilstod Le Nôtre, at Kongen havde Ret, og nævnte, hvad Fejl han havde fundet. Aldrig saa snart havde han talt ud, før Kongen vendte sig til Louvois og sagde, at man ikke kunde lade Halsstarrigheden raade, og at hvis han ikke paa sin Side havde staaet fast, vilde man have bygget rent forkert, og saa maatte man have revet hele Bygningen ned, lige som den var færdig. Kort sagt, han gav ham en kraftig Overhaling.

Louvois blev dybt krænket over Irettesættelsen og over, at Hof-folk, Arbejdere og Tjenerskab havde været Vidne dertil, og gik hjem til sig selv kogende af Harme. Der traf han Saint-Pouange, Villacerf og nogle andre trofaste fortrolige, der foruroligedes i høj Grad ved at se ham i den Tilstand. »Det er forbi,« sagde han til dem. »Jeg har ganske mistet Kongens Gunst, naar han kan behandle mig, som han lige har gjort, for et Vindues Skyld. Nu har jeg ikke andet at gribe til end en Krig, som kan bringe ham bort fra hans Byggeri og kan gøre mig uundværlig, og ved . . . den skal han faa.« Som sagt saa gjort, ikke mange Maaneder efter holdt han Ord, og mod Kongens og de andre Magters Vilje fik han Krigen gjort almindelig. Den ruinerede Frankrig indadtil, den bragte det ingen som helst Forøgelse udadtil trods dets Hæres Vaabenlykke, og den medførte tværtimod Begivenheder, der voldte megen Skam.

»Det er mærkeligt,« sagde Ludvig XIV engang, »siden Monsieur de Saint-Simon har forladt Tjenesten, tænker han ikke paa andet end at studere Rangfølgen og at føre Proces med hele Verden.«

Saint-Simons enorme Interesse for Rangspørgsmaal og Hofintriger bundede ikke blot i krænket Ærgerrighed, men ogsaa i en ægte Nysgerrighed over for den menneskelige Natur. Han satte en Ære i at være en klartseende Psykolog, for hvem ingen kunde skjule sit inderste. Gunstige Lejligheder til at gøre den Slags Studier frembød sig ved Dødsfald, som ved Ludvig XIV's Hof havde et meget officielt Præg og regnedes blandt de større Begivenheder i Selskabslivet. Her følger et Afsnit af Skildringen af Monseigneurs, d.v.s. Kronprinsens Død.

Her fandt jeg det hele Versailles forsamlet eller i Færd med at komme, alle Damerne i løs Hjemmedragt, Størstedelen udstyrede lige til at gaa i Seng, alle Døre paa vid Gab og alt i Forvirring. Jeg fik at vide, at Monseigneur havde faaet den sidste Olie, at han var fra Bevidstheden og fuldstændig opgivet, og at Kongen havde sendt Hertuginde af Bourgogne Bud, at han tog til Marly, og at hun skulde vente paa ham i Alléen mellem de to Stalde for at hilse paa ham, naar han kørte forbi.

Det Skue, som her frembød sig, fængslede al den Opmærksomhed, jeg kunde afse, medens der gik saa meget for sig i min Sjæl og saa mange Tanker meldte sig paa een Gang. De to Prinsere og de to Prinsesser opholdt sig i det lille Kabinet bag Gangen mellem Sengen og Væggen. Natbordet stod som sædvanligt i Hertuginde af Bourgo-gnes Værelse, hvor det hele Hof stimlede planløst sammen. Hun gik frem og tilbage mellem Kabinettet og Værelset og ventede paa det Tidspunkt, da hun skulde træffe Kongen; og hendes Optræden, skønt præget af hendes sædvanlige Ynde, tilkendegav en Uro og Medfølelse, som alle andre i deres Optræden syntes at ville antage for Sorg. Nu og da, naar hun passerede forbi nogen, lod hun et Par Ord falde af egen Drift eller som Svar. Hver og en af dem, som var samlede her, gjorde en i Sandhed talende Figur; man behøvede blot at have Øjnene med sig uden at kende det mindste til Hoffet for at skelne, hvor optagne de, der var interesserede i Sagen, saa ud, og hvor udtryksløse de, der ikke var det; disse førte sig roligt, de andre var ganske prægede af Sorg eller af Stivhed og Paapasselighed, der skulde skjule deres Oprømthed og Glæde.

Min første Tilskyndelse var at forespørge mig mere end een Gang og at vægre mig ved ret at fæste Lid til, hvad jeg saa og hørte; der-

næst at frygte, at der var alt for ringe Grund til saa stor en Uro, og til sidst at gribe i min egen Barm og tænke paa den fælles menneskelige Elendighed og paa, at jeg selv en Dag skulde staa foran Dødens Porte. Ikke des mindre brød Glæden igennem de religiøse og moralske Betragtninger, hvormed jeg en kort Stund søgte at holde igen paa mig selv. Den Befrielse, der blev mig personlig til Del, forekom mig saa stor og uventet, at det stod mere indlysende klart end selve Sandheden for mig, at en Ulykke af den Art maatte være den største Lykke for Landet. Midt under disse Tanker følte jeg uvilkaarlig endnu en vis Frygt for, at den syge skulde komme over det, og jeg skammede mig umaadelig derved.

Skønt mit Sind var saa optaget, forsømte jeg ikke at lade min Hustru vide, at hun helst maatte komme, eller hemmeligt at udspejle, hvordan hver og en saa ud, gik og stod, hvorved jeg kælede for min Nysgerrighed og gav ny Næring til de Tanker om hver enkelt, jeg havde dannet mig, og hvori jeg aldrig har taget synderlig fejl, og jeg forsømte ikke at drage rimelige Slutninger af disse første oprigtige Udslag, som man saa sjælden er Herre over, og som just derved for den sag- og menneskekyndige bliver sikre Vidnesbyrd om Forhold og Følelser, der træder mindst for Dagen til alle andre Tider, naar man er i Ro.

Hertugen af Orléans, hvis Ønsker for en stor Del faldt sammen med Saint-Simons egne, kaldte efter nogen Tids Forløb paa denne.

Jeg fulgte ham over i det bageste Kabinet op til Galleriet — han var nær ved at faa ondt, og selv rystede jeg i Knæene ved alt det, der foregik for mine Øjne og i mit Sind. Vi satte os, som det kunde træffe sig lige overfor hinanden; men hvor forbavset blev jeg ikke, da jeg umiddelbart efter saa, at han fældede Taarer. »Deres Højhed!« udbød jeg og rejste mig i min store Overtaskelse. Han forstod mig straks og svarede med brudt Stemme, og nu græd han ligefrem: »De har Grund til at forundre Dem, og jeg undrer mig selv; men det, der sker, rører mig. Det er en god Mand, som jeg har haft at gøre med hele mit Liv; han har behandlet mig godt og venskabeligt, saa længe man gav ham Lov til det, og han handlede af egen Drift. Jeg føler vel, at min Sorg ikke kan blive af lang Varighed; om nogle Dage vil jeg finde rigelig Anledning til Trøst i det daarlige Forhold, man havde bragt mig i til ham; men for Øjeblikket virker Frænd-

skabet, Svogerskabet, Følelsen som Medmenneske, alting til at røre mig, og det klemmer mig om Hjertet.« Jeg priste denne Følelse, men jeg tilstod, at den undrede mig overmaade, saadan som hans Forhold var til Monseigneur. Han rejste sig og stillede sig i en Krog med Hovedet bøjet og Ansigtet indad og hulkede bitterligt, noget, jeg aldrig vilde have troet, hvis jeg ikke havde set det. Efter et Øjeblik Tavshed opfordrede jeg ham til at berolige sig. Jeg forestillede ham, at han meget snart maatte vende tilbage til Hertuginde af Bourgogne, og hvis man dér saa ham med forgrædte Øjne, var der ikke een, som ikke vilde gøre sig lystig derover, som over et meget ilde anbragt Komediespil, da jo hele Hoffet vidste, hvordan han stod sig med Monseigneur. Han gjorde da, hvad han kunde for at holde sine Taarer tilbage og tørre sine Øjne og faa dem i Orden. Det var han endnu i Færd med, da det blev meldt, at Hertuginde af Bourgogne kom tilbage, og at Hertuginde af Orléans vilde gaa ind til hende igen. Han sluttede sig til hende, og jeg fulgte efter dem derhen.

Snart spredtes Meddelelsen om, at Monseigneur var død.

I de forreste Rum kunde man se Tjenere, der jamrede sig uafbrudt i Fortvivelse over at miste en Herre, der var som skabt for dem og i Kummer over, hvad de med Skræk forudsaa, de videre vilde miste, idet hans Ruin vilde blive deres. Rundt iblandt dem lagde man Mærke til andre, fremragende Hofbetjente af dem, der passer snildest paa; de var ilet til ved Efterretningen, og deres Udtryk tilkendegav noksom, i hvilken Lejr de skulde mele deres Kage.

Længere inde begyndte Vrimmelen af alle Slags Hoffolk. De fleste — de dumme altsaa — pinte og pressede Sukke ud af sig, priste Monseigneur med bortvendte, tørre Blikke, men stadig for et og det samme, hans Godhed, og ynkede Kongen for Tabet af en saadan Søn. De mest drevne eller de mest fremragende af dem talte allerede bekymret om Kongens Sundhed; de var særdeles tilfredse med sig selv over, at de havde saa megen Omtanke midt i Forvirringen, hvad de lagde klart for Dagen ved de mange Gange, de gentog det. Andre, for hvem det virkelig var en Sorg, og som tilhørte den forulykkede Kabale, græd bitterligt eller beherskede sig med en Anstrengelse, der traadte lige saa tydeligt for Dagen, som Graad vilde have gjort. De stærkeste eller de verdensklogeste af dem stod med Blikket mod Jorden eller sad tilbage i et Hjørne og tænkte dybt over

Følgerne af en saa lidet forudset Hændelse og endnu mere paa deres egne Forhold. Mellem disse forskellige Slags nedslaaede faldt der ingen eller saa godt som ingen Bemærkninger; Samtale var der slet ikke; blot hørte man en Gang imellem et Udraab, som Sorgen uvilkaarlig fremkaldte, og som undertiden fik Svar fra den sørgende Sidemand. Der taltes et Ord hvert Kvarter; Blikkene var mørke og sløve eller forskræmt stirrende; ikke saa sjældent var der uvilkaarlige Haandbevægelser; ellers rørte næsten ingen sig af Stedet. De simpelt nysgerrige eller lidet interesserede lod næsten ikke høre fra sig, bortset fra Tankerne, som havde overtaget Sladdereren og ved deres Spørgsmaal fordoblede de bedrøvedes Fortvivlelse og plagede de andre. De, der allerede saa paa, hvad der hændte, som et Held, kunde længe nok holde Anstanden saa meget ved lige, at de førte sig nedslaaet og tungt; det var altsammen kun et tyndt Slør, der ikke hindrede gode Øjne i at mærke og klare sig hele deres Væsen. Disse Mennesker holdt sig ligesom sejt i Ro paa ét Sted som de mest kummerfulde, for at dække sig overfor, hvad Folk kunde sige, og overfor nysgerrige Blikke, og vogte paa, at deres Tilfredshed ikke gav sig Udtryk, og ingen Gestus røbede dem; men deres Blik fortalte om, hvad deres faa Bevægelser endnu manglede i Tydelighed. De skiftede Stilling som Mennesker, der ikke sidder godt eller staar ubekvemt; det var, som de med Forsæt undgik hinanden, selv at se hinanden i Øjnene; deraf kunde saa opstaa en lille Forstyrrelse, som ogsaa var talende, og dertil kom noget vist mere spændstigt og rørigt over hele deres Væsen. Trods deres Omhu for at holde sig rolige og fattede brød der noget livligt og fyrigt igennem og røbede dem.

Som Modstykke til denne nedsættende Skildring følger nu Slutningen af Beretningen om Ludvig XIV's Død. Saint-Simons kritiske Syn paa Monarken hindrede ham ikke i at sprede et Lys af menneskelig Storhed over hans Bortgang.

Kongen havde netop rettet en forsømt Detalje i sine Byggeplaner. Efter at have fortalt dette fortsætter Saint-Simon:

Lidt efter at have givet disse Ordre sagde han til Madame de Maintenon, at han altid havde hørt sige, at det var svært at beslutte sig til at dø; men for sit Vedkommende fandt han, der nu nærmede sig dette Øjeblik, som Menneskene frygter saa meget, at det ikke var saa tungt at tage en saadan Beslutning. Hun svarede, at det var

meget svært, naar man var bundet til det jordiske, følte Had i sit Hjerte og havde noget at sone. »Aah,« gentog Kongen, »hvad det angaar at sone, findes der ikke noget enkelt Menneske, hvem jeg er noget saadant skyldig; men hvad det angaar, som jeg skylder Kongeriget, haaber jeg paa Guds Barmhertighed.« Den følgende Nat var meget urolig. Man saa ham stadig folde Hænderne, og man hørte ham bede de Bønner, han plejede at bede, mens han var rask; ved Confiteor¹⁾ slog han sig for Brystet.

Onsdag den 28. August sagde han om Morgenen Madame de Maintenon en Venlighed, der næppe behagede hende, og hvortil hun ikke svarede et eneste Ord. Han sagde til hende, at det, der trøstede ham over at skulle forlade hende, var Haabet om, at de i Betragtning af hendes Alder snart vilde blive forenede igen. Klokkeren syv om Morgenen lod han Fader Tellier tilkalde, og medens han talte med ham om Gud, saa han i Spejlet, der stod paa Kaminen, at to Kammerpiger sad ved Fodenden af Sengen og græd. Han sagde til dem: »Hvorfor græder I? Troede I, at jeg var udødelig? Jeg selv har ikke troet det, og da jeg er saa gammel, burde I have været forberedt paa at miste mig.«

En meget grov og raa provençalsk Bonde hørte paa Vejen fra Marseille til Paris, at Kongen laa paa sit yderste, og han kom den Morgen til Versailles med et Lægemiddel, som, efter hvad han sagde, kunde helbrede Koldbrand. Kongen var saa daarlig og Lægerne saa raadvilde, at de uden Vanskelighed gav deres Samtykke i Nærværelse af Madame de Maintenon og Hertug du Maine. Fagon vilde sige noget; Bonden, der hed Le Brun, overfusede ham brutalt, saa at Fagon, der plejede at overfuse andre og derfor nød en saadan Respekt, at man rystede for ham, blev aldeles forbløffet. Man gav altsaa Kongen ti Draaber af denne Elixir i Alicantevin Klokkeren elleve om Formiddagen. Kort derefter følte han sig meget bedre, men da Pulsen blev langsommere og meget svag, gav man ham Klokkeren fire en ny Dosis, idet man sagde, at det skete for at kalde ham tilbage til Livet. Han tog Glasset med Drikken og svarede: »For Livet eller Døden! Ganske som Gud vil det.«

Madame de Maintenon var netop gaaet ud af Kongens Værelse med sænket Slør; ledsaget af Marskalk de Villeory gik hun forbi

¹⁾ Jeg bekender.

sine Værelser uden at gaa ind, gik helt ned paa den store Trappe, hvor hun løftede Sløret. Hun omfattede Marskalken med et køligt Blik og sagde: »Farvel, Hr. Marskalk!« steg op i Kongens Karosse, som hun altid brugte, og hvor kun Madame de Caylus ventede hende, hvorpaa hun rejste til Saint-Cyr, fulgt af sin egen Karosse, hvori hendes kvindelige Betjening befandt sig. Om Aftenen fortalte Hertug du Maine hjemme hos sig selv en meget stærk og lystig Historie om Fagons Oplevelse med Le Brun. Vi skal for øvrigt vende tilbage til hans, Madame de Maintenons og Fader Telliers Opførsel i de sidste Dage, Kongen levede. Man fortsatte med Le Bruns Lægemiddel, ganske som han ønskede det, og han saa altid selv til, naar Kongen tog det. Da man foreslog Kongen en Kop Bouillon, svarede han, at man ikke burde tale til ham som til et andet Menneske; det var ikke Bouillon, han trængte til, men en Skriftefader; og han lod ham tilkalde. En Dag, da han vaagnede op efter en kortvarig Bevidstløshed, forlangte han almindelig Forladelse for sine Synder af Fader Tellier, der spurgte ham, om han led meget. »Aah nej«, svarede Kongen, »det, der bedrøver mig, er, at jeg vil komme til at lide endnu mere for at sone mine Synder.«

Torsdag den 29. August, der fulgte efter en svær Nat og en svær Dag, var de intimeste, der ikke havde noget at gøre, udover hvad de allerede havde gjort, fraværende, hvilket gav de højere Officerer, der hidtil havde været udelukkede, mere fri Adgang til Værelset. Dagen før havde der ikke været nogen Messe, og man regnede ikke længere med, at der blev nogen. Hertug de Charost, der ogsaa havde listet sig ind i Værelset, fandt med Rette, at Kongen saa daarlig ud og lod gennem en betroet Tjener forespørge hos Kongen, om han havde Kraft til at høre paa ham. Kongen sagde, at han ønskede det. Man opsøgte altsaa de Folk og de Ting, der var nødvendige, og fortsatte dermed de følgende Dage. Denne Torsdag Morgen syntes Kongen stærkere, en Haabets Straale tændtes, og den blev stadig større, saa at Rygtet derom spredtes til alle Sider. Kongen spiste endog to smaa Biscuits i en Smule Alicantevin med en vis Appetit. Samme Dag Klokkeren to om Eftermiddagen gik jeg til Hertugen af Orléans, i hvis Værelser Mængden havde opholdt sig i den største Spænding i otte Dage, og det hver Time paa Dagen, saa at man med Sandhed kunde sige, at ikke saa meget som en Knappenaal kunde falde til Jorden. Nu fandt jeg ikke et Menneske der. Saasart Hertugen saa

mig, begynte han at le og sagde, at jeg var den første, han havde set hos sig hele Dagen, og lige til Aften var der fuldstændig folketomt hos ham. Saadan er Verden.

Den sidste Del af Aftenen svarede ikke til de Forventninger, man havde næret til Dagen; da havde Kongen sagt til Præsten i Versailles, der havde benyttet sig af den lettere Adgang til at komme ind til ham, at det ikke drejede sig om hans Liv — Præsten sagde, at alle Mennesker var nedsunket i Bøn for at bede om det — men at man burde bede for hans Frelse. Samme Dag, da han gav sine Ordre, kom han til at kalde Dauphin den unge Konge. Han sporede en Bevægelse hos dem, der stod omkring ham. »Naa, hvorfor det?« sagde han, »det volder mig ingen Smerte.« Klokkeren otte om Aftenen indtog han den Elixir, som Manden fra Provence var kommet med. Han syntes uklar; han sagde selv, at han følte sig meget daarlig. Henimod Klokkeren elleve om Aftenen undersøgte man hans Ben. Koldbranden havde bredt sig over hele Foden helt op til Knæet, og Laaret var meget hævet. Han besvimeede under denne Undersøgelse. Kun med Besvær kunde han opfatte, at Madame de Maintenon var fraværende, hun regnede med ikke mere nogensinde at komme tilbage. Han spurgte efter hende ved flere Lejligheder i Dagens Løb; man kunde ikke skjule hendes Afrejse for ham. Han sendte Bud efter hende til Saint-Cyr; hun vendte tilbage om Aftenen.

Fredag den 30. August var Dagen lige saa svær, som Natten havde været, dyb Bevidstløshed af og til og Uklarhed i den mellemliggende Tid. Han indtog nu og da en smule Gelé og rent Vand, da han ikke længere kunde taale Vin. Der befandt sig ikke andre i hans Værelse end de Tjenere, der var absolut nødvendige til at passe ham og give ham Medicin, endvidere Madame de Maintenon og, ved enkelte Lejligheder, Fader Tellier, som Bloin eller Maréchal sendte Bud efter. Han opholdt sig ikke engang i Kabinettet, lige saa lidt som Monsieur du Maine. Kongen vendte let tilbage til sine Andagtsøvelser, naar Madame de Maintenon eller Fader Tellier kunde finde et Øjeblik, hvor han var mindre uklar; men disse Øjeblikke var sjældne og korte. Klokkeren fem om Eftermiddagen gik Madame de Maintenon ind til sig selv, uddelte Møblerne i sine Værelser til sine Tjenestefolk og rejste til Saint-Cyr, som hun aldrig mere skulde forlade.

Lørdag den 31. August var baade Natten og Dagen forfærdelige. Kongen var kun ved Bevidsthed i sjældne og korte Øjeblikke. Kold-

via Ludwig XIV's Apoteke

branden havde naaet Knæet og hele Laaret. Man gav ham salig Abbed Aignans Lægemedel, som Hertuginde du Maine havde foreslaaet, og som var et udmærket Middel mod Kopper. Lægerne gik ind paa alt, fordi der ikke længere var noget Haab. Henimod Klokken elleve om Aftenen fandt man, han var saa daarlig, at man læste Bønnerne for de døende over ham. Disse Foranstaltninger kaldte ham til Bevidsthed igen. Han læste Bønnerne saa højt, at hans Stemme kunde høres igennem det store Kor af Præster og andre, som var kommet ind. Da Bønnerne var forbi, genkendte han Kardinal de Rohan og sagde til ham: »Dette er Kirkens sidste Naademiddel.« Det var det sidste Menneske, han talte med. Han gentog flere Gange: Nunc et in hora mortis;¹ derefter sagde han: »O, min Gud, kom mig til Hjælp, skynd dig at staa mig bi!« Det var hans sidste Ord. Hele Natten laa han uden Bevidsthed, og den lange Dødskamp sluttede Søndag den 1. September 1715, et Kvarter over otte om Morgenen, tre Dage inden han vilde være fyldt 77 Aar, i hans Regerings 72. Aar.

Ved Obduktionen, der foretoges af Maréchal, hans Overkirurg, med de sædvanlige Assistenten og Ceremonier, fandt man alle Organer saa uskadte og friske og det hele saa fuldkommen harmonisk, at man mente, han kunde have levet i mere end hundrede Aar, hvis ikke den tidligere omtalte Fejl var blevet begaaet, hvorved Koldbranden var kommet ind i hans Blod. Man fandt ogsaa, at Omfanget af hans Mave og Indvolde var mindst dobbelt saa stort som hos andre Mænd af hans Størrelse; hvilket er meget usædvanligt og Grunden til, at han konstant kunde være en saadan Grovæder.

Med dette karakteriske Punktum tager Saint-Simon Afsked med Ludvig den XIV. Hans Venskab med Hertugen af Orléans gjorde, at han havde stor Fordel af Regeringsskiftet og fik adskilligt at sige, selv om hans oppositionelle Natur ikke gjorde denne Lykke langvarig.

Følgende Episode handler om en Forretningstransaktion med Regenten, den vældige Finansmand Law og Saint-Simon som Aktører, hvorunder sidstnævnte til sin store Tilfredsstillelse havde Held til at gøre sin Indflydelse gældende, saa at det hele gik i Orden.

Ved et yderst sjældent Tilfælde fik en Tjenestemand ved Stormogulens Diamantgruber Lejlighed til nede i Dybet at stikke en Dia-

¹ Nu og i Dødens Stund.

mant af forbavsende Størrelse til sig, og, hvad der er det mest mærkværdige, at naa Kysten og gaa om Bord i en Baad uden at komme ud for de Forsigtighedsforholdsregler, som man aldrig forsømmer at tage over for næsten alle saadanne Passagerer, hvis Navn eller Embede ikke yder nogen Garanti; man giver dem Afføringsmidler og et Lavement for at faa dem til at give fra sig, hvad de har kunnet sluge eller skjule. Han havde aabenbart Heldet med sig i den Grad, at man ikke nærrede Mistanke til ham hverken for at have været i Nærheden af Gruberne eller for nogen Slags Handel med Ædelstene. For at gøre hans Lykke fuldstændig naaede han til Europa med sin Diamant. Han viste den til flere Fyrster, hvis Lande han rejste igennem, og tog til Slut til England med den, hvor Kongen beundrede den uden at kunne beslutte sig til at købe den. Man lavede en Krystalmodel af den i England, hvorfra man sendte Manden, Diamanten og den fuldkommen identiske Model til Law, som foreslog Regenten at købe den for Kongens Regning. Dens Pris forskrækkede Regenten, som nægtede at anskaffe den.

Law, der i saa mange Retninger saa stort paa Tingene, kom helt bestyrtet paa Besøg hos mig og havde Modellen med sig. Jeg fandt ligesom han, at det ikke passede sig for Kongen af Frankrigs Storhed at lade sig afskrække af Prisen paa en Ting, der var enestaaende i Verden og ikke kunde vurderes i Penge, og at jo flere Stormænd, der var, der ikke havde vovet at tænke paa at købe den, desto mere burde man vogte sig for at lade den slippe sig af Hænde. Law blev henrykt over at høre, at jeg tænkte paa den Maade, og bad mig tale med Hertugen af Orléans. Finansernes Tilstand var en Hindring, som Regenten opholdt sig meget ved. Han var bange for at blive dadlet for et saa betydeligt Indkøb samtidig med, at man havde det største Besvær med at klare det mest tvingende nødvendige, og saa mange Mennesker maatte overlades til deres Lidelser. Jeg roste denne Følelse; men jeg sagde til ham, at den ikke passede sig lige saa godt for den største Konge i Europa som for en almindelig Privatmand, der fortjente de haardeste Bebrejdelser, hvis han smed hundrede tusind Francs ud for at smykke sig med en smuk Diamant, mens han havde stor Gæld og ikke var i Stand til at klare for sig; samt at man maatte tage Kronens Ære i Betragtning og ikke forpasse denne enestaaende Lejlighed til at købe en Diamant, der ikke kunde vurderes i Penge, og som vilde fordunkle dem, der fandtes i hele Europa; at

det vilde blive til uvisnelig Hæder for hans Tid som Regent; at i hvilken Tilstand Finanserne end befandt sig, vilde den Besparelse, man kunde vinde ved at opgive dette Køb, ikke hjælpe meget paa dem, og at Forøgelsen i Udgifterne ikke vilde blive særlig følelig. Med andre Ord, jeg forlod ikke Hertugen af Orléans, før jeg havde udvirket, at Diamanten blev købt.

Inden Law talte med mig, havde han saa grundigt foreholdt Købmanden, hvor umuligt det var at sælge Diamanten til den Pris, han havde haabet, og hvor stor Skade og Tab han vilde komme til at lide, hvis han stykkede den ud i flere Dele, at han til Slut fik ham til at gaa ned til to Millioner, og det Affald, der nødvendigvis maatte fremkomme ved Slibningen, skulde gaa med i Købet. Paa denne Maade afgjordes Sagen. Man betalte ham Renten af de to Millioner, indtil man kunde give ham Kapitalen, og i Ventetiden skulde han have for to Millioner Ædelstene i Pant, som han skulde beholde, indtil de to Millioner var fuldt indbetalt.

Hertugen af Orléans blev behageligt overrasket over det Bifald, som en saa smuk og enestaaende Erhvervelse vandt hos Publikum. Denne Diamant blev kaldt Regenten. Den har samme Størrelse som en Reine-Claudeblomme, er næsten rund af Form og har en Haardhed, der svarer til Omfanget; den er fuldstændig hvid, uden en eneste mørk eller kornet Plet, vidunderlig gennemsigtig, og den vejer mere end fem hundrede Gran.¹ Jeg var meget tilfreds med mig selv, fordi jeg havde kunnet overtale Regenten til et saa straalende Indkøb.

Sluttelig kan følgende korte Notits staa som et Eksempel paa, hvad Saint-Simon opfattede som Bagateller.

Arouet, Søn af en Notar, som baade min Fader og jeg havde benyttet lige til hans Død, blev forvist og sendt til Tulle, fordi han havde skrevet nogle meget satiriske og meget frække Vers. Jeg vilde ikke have moret mig med at berette en saadan lille Bagatel, hvis ikke Arouet, efter at han var blevet en stor Digter og Medlem af Akademiet under Navnet Voltaire, tværs igennem en Masse bedrøvelige Eventyr var blevet en Slags Personlighed i den lærde Republik og oven i Købet en Slags betydelig Mand i visse Kredse.

¹ 1 Gran svarer til $\frac{1}{4}$ Karat, naar der er Tale om Ædelstene.

ÆGTESKAB OG TROLDKVINDER

Den danske Historiker Troels-Lund (1840—1921) har i sit store Værk »Dagligt Liv i Norden i det sekstende Aarhundrede«, der udkom i 14 Bind i Løbet af Aarene 1879—1901, skildret Sæd og Skik i svundne Tider paa Grundlag af et meget indgaaende Studium af Kilderne. Selv om hans Skildring maaske ikke i alle Enkeltheder kan staa for den strengeste historiske Kritik, er den enestaaende ved sin Fylde og sin Livfuldhed. Her fortæller Troels-Lund om Frieri, Ægteskab og Datidens Syn paa Hor og Ægteskabsbrud.

Naar alle Hindringer var bortryddede, begge Parter enige og behørigt Samtykke opnaaet, foregik endelig — *Frieriet*. Dette forekommer os en besynderlig Ordning, men Datiden krævede her den omstændeligste og forsigtigst mulige Fremgangsmaade. Ikke uden Grund lærte Niels Hemmingsen: »Naar Forældrene og hun giver deres Samtykke, saa tak Gud, for han haver dig vist til den. han vil unde dig, og bed fremdeles Gud, at han vil naadeligen fuldkomme det, han begyndt haver«. Der var nemlig langt frem endnu.

Ifølge gammel Skik maatte *Frieriet* ikke udføres af Bejleren selv, men af *beskikkede Mænd* paa hans Vegne. Grunden var uden Tvivl den, at man ønskede at have det vidnefast, at han virkelig bejlede. Naar man da altsaa underhaanden havde faaet Vished for, at alt var efter Ønske, skulde man henvende sig til en eller helst to ansete Mænd og bede dem være *Talsmænd*. Som Niels Hemmingsen siger det: »Naar du er saa langt kommen, saa skal du skikke ærlige Bud til hendes Forældre, som kunne det aabenbarligen forfare, som du haver tilforn hemmeligt handlet«. Eller et andet Sted: »Ikke som en Forfører skal man udforske Pigens eller Enkens Sindelag; men ved sømmelig Sendefærd af sine Venner skal man anholde om Samtykke«.

Skikken var ældgammel. Allerede i de islandske Sagaer omtales

den. At den fulgtes i Danmark i Valdemarernes Dage, kan ses af følgende Ord hos Saxo, hvor han omtaler Kong Helge af Hallogalands Frieri i Modsætning til, hvad brugeligt var paa hans egen Tid: »Det var sædvanligt udi gamle Dage, at unge Bejle røgtede selv deres Ærinde«. I det 16. Aarhundrede brugtes Talsmænd hos alle Stænder. Det var da ikke blot et adeligt Frieri, der skildredes saaledes: »Anno 1589 den 4de November, dør Mønstring blev holden iblandt Adelen for Viborg, da haver ærlig og velbyrdig Mand Iver Juel til Villestrup ved ærl. og velb. Mand Niels Kaas til Torupgaard, kongl. Majestæts øverste Kansler, samt flere sine gode Slægt og Venner ladet tiltale ærl. og velb. Mand Malte Jensen til Holmegaard om hans kære Datter Jomfru Marine« o.s.v. Nej, ogsaa i Købstæderne kunde ansete Folk have nok at tage vare med at fri for andre. Under 20de August 1570 meddeler saaledes Præsten i Bergen, Absalon Pedersen, i sin Dagbog, at han, tillige med Biskop Jens Schiellerup, Lagmand Axel Fredag, Præsten Anders i Quinherred og Niels Bjørnsen, alle fem maatte paa Skolemester Jonas Pedersens Vegne »gaa hans Ærinde og Bud til Hans Laurensen og Hustru Magdalene og tale dem til og bejle til en Pige, Barbara Tronstdatter, at han begærede hende med Hæder og Ære. Fik han da deres og Pigens Minde og Ja.« Næste Gang var det Skolemesteren selv, der tillige med Præsten Absalon Pedersen maatte møde som Talsmand for Hr. Torleff hos Hr. Erik Loss og »bede om hans Datter, hvortil de fik gode Svar«, o.s.v., o.s.v.

Degnen i Søllinge fortæller paa en meget tydelig Maade, hvorledes det gik til ved hans Frieri, saa at man baade faar et klart Begreb om Skikken og synes at kunne forstaa, hvorfor den er opstaaet:

»Fru Karine Bølle var nu hjemme paa Hellerup, og jeg sad en Dag i Borgestuen, fik dør en Rus, og Fogden bestilte det, at jeg maatte ligge dør om Natten. Og en af Fruens Piger kom med et Lys at følge mig til Sengs. Og jeg spurgte hende da venligen, om hun vilde være min Fæstemø. Hun svarede: »Sandelig, er det forsét af Gud, og Fruen vil det samtykke, da siger jeg ikke Nej.«

Anden Dag aag [kørte] min Moder derved og taledede med Fruen oppaa mine Vegne om den Handel. Den gode Fru Karine gav saadant Svar, at hendes Søn skulde skikke hende to ærlige Dannemænd at tale med hende om Giftermaal. Og det skete saa.

Anden Dagen ginge to Dannemænd til Fruen og taledede herom. Fruen svarede: »Sandeligen, jeg samtykker det gerne at ske. Siger

Hr. Hans og hans Hustru [Degnens Forældrel], at de med Eder kommer hid til Gaarden paa Søndag, naar Messe er ude, saa vil jeg med Guds Hjælp lade dennem trolove«. Og det skete saa:

»1565 om Hellig Korsdags Tide da lod højlovlig, ærlig og velbyrdig Fru Karine Bølle paa Hellerup de tvende ærlige Personer Jesper Degn, født i Søllinge, saa hendes Pige Tale Frantsdatter, født i Slesvig, hæderligen trolove.«

For at undgaa det Tilfælde, at ogsaa Talsmændene skulde være drukne, ligesom Degnen her, da han selv friede, var det vistnok i Reglen Skik, at Talsmænd skulde forrette deres Hverv om Formiddagen, »til hvilken Tid man er bedst skikket til Forretninger«. I enkelte Egne, f. Eks. Skaane, synes det dog at have været Brug, at de først mødte i Skumringen.

Hvor fast indlevet man i det 16de Aarhundrede var i den Opfattelse, at Talsmænd var fornødne ved et Frieri, kan ses af, at man uden videre i god Tro overførte Skikken endog paa Patriarkernes Dage. I en Bog: »Om Husfred« (København 1575) hedder det saaledes om Isaks Giftermaal: »Herren skal sende sin Engel hen for Dig og lade hannem være Bejel og Friere«.

Det 17de Aarhundrede igennem holdt Skikken sig uforandret hos alle Stænder. Omkring Aar 1700 synes den at være begyndt at gaa af Brug hos den danske Adel, og Borgerstanden fulgte snart efter. Vel hedder det endnu i et Skrift fra 1729, at det var almindelig Skik og Brug at sende Talsmænd. Men allerede i Holbergs »Philosophus udi egen Indbildning« hedder det: »Jeg har taget mig den Frihed at skrive Fruen til, og uden Underhandlere og Mediateurs at til Kende give hende mit Hjertelav og det Forsæt, jeg længe har haft i Henseende til hendes Person«.

Hos Nordens Bondestand derimod har Skikken holdt sig uforandret til langt ind i det 19de Aarhundrede. I ikke faa Egne forekommer den endnu. Det samme er Tilfældet paa de tidligere svenske Øer langs Liflands Vestkyst.

Medens Talsmændenes Hverv næsten altid i det 16de Aarhundrede kaldtes »at tiltale«, var Betegnelsen for dem selv noget afvigende. Snart kaldtes de »Talemænd«, »Talsmænd« eller »Tiltalsmænd«, snart »Friere«, »Bejlemænd« eller »Æresmænd«. I Sverige var den sædvanlige Benævnelse: en »böneman« eller en »bönmålskarl«, i Voss i Norge: en »Snaksmand«.

Man vilde tage fejl, hvis man betragtede den hele Udsending af Talsmænd som en blot Formsag og deres Hverv derfor som let. Tværtimod. Meget afhang af denne Sendefærd, thi det var en fælles Betragtningssmaade hos Datiden, at selv *de mest bindende Tilsagn*, givne forud af Frieren eller af Pigens Forældre, *intet havde at sige, naar de ikke afgaves* paa denne bestemte Maade: *af Talsmænd og til Talsmænd*. Men netop derfor kunde det ligge saa nær, naar Talsmændene havde fremført Frieriet, da ikke at afgive noget bestemt Svar, saa at kun Frieren blev bunden, men Brudens Forældre bevarerede deres Frihed. Til at være en dygtig Talsmand krævedes da ikke blot at kunne belægge sin Anmodning med passende Ord, men ogsaa at kunne optræde med saa megen Takt og Fasthed, at man, om muligt, afnødte Forældrene et bekræftende Svar. Under slige Forhold forstaar man vel, at der blandt Datidens mange Bønner i forskellige, vanskelige Tilfælde ogsaa forekommer en »udsendte Frieres Bøn, at deres Begæring maa gaa vel for sig«.

Et Par Breve kan maaske paa en mere levende Vis sætte os ind i disse Forhold. I følgende Skrivelse fra Jørgen Bille til hans Fader, Hr. Esge Bille, udtales der saaledes ikke mindste Tvivl om, at Frieriet jo vil lykkes, han har jo baade Pigens og hendes Slægts Tilsagn. Ikke desto mindre presser han stærkt paa Faderen for at faa ham til at afsende Talsmænd, paa det at »den Tale mellem ham og Fru Jyttes Datter kunde forfølges til en Endelighed«.

»Sønlig kærlig Hilsen altid forsendt med Vorherre! Kære Fader! takker jeg Eder« o.s.v.

»Kære Fader! jeg skrev Eder til udi sidst fra Kolding om den Tale, som haver begivet sig mellem Fru Jyttes Datter og mig. Da kan jeg vel formærke, at I ikke haver fanget min Skrivelse for den Skyld, at I ikke skrev mig Svar tilbage udigen paa den Skrivelse, som jeg haver skrevet Eder til. Kære Fader! Da beder jeg Eder kærligen og gerne, at I ville vel gøre og forskrive nogen af Eders Venner til, om I ikke kunne komme selver hid til Landet, at I ville vel gøre og forfølge den Tale til en Endelighed«.

»Kære Fader! Jeg haver talet baade med Knud og med Fru Jytte om den Tale. Da siger de saa, naar jeg selver vil, da skal det ske efter min egen Villie. Saa er det baade Knuds og Fru Jyttes Villie, at det kunde ske med det allerførste for Aarsags Skyld. Kære Fader! beder jeg Eder kærligen og gerne, at I ville vel gøre og skrive Erik

Eriksøn til og flere af Eders Venner til, som I have her i Landet, at de ville vel gøre og møde her paa Estrup en forsagt Dag, da ville vi fuldkomme samme Tale, o.s.v.«

Skrevet paa Estrup Tirsdag næst efter vor Frue Dag Anno Domini 1545.

Et Eksempel paa, at man roligt *fragik* selv de mest bindende *Løfter* med Hensyn til at faa en Kvinde til Ægte, naar de biot ikke var afgivne til Talsmænd, har vi allerede set i et ovenfor anført Brev fra Johan Venstermand til Christoffer Gøye. Denne og Jacob Høg, Jomfru Margrethe Høgs to nærmeste Slægtninge, havde i »Guds Almægtigstes og alle vores Nærværelse med Haand og Mund givet og tilsagt« Johan Venstermand Jomfru Margrethe til Ægte. Ikke desto mindre fragik Christoffer Gøye det altsammen — der havde ikke været Talsmænd til Stede. Et Eksempel paa det modsatte, at *Frieren truer med at fragaa sit Ord*, fordi han endnu ikke har faaet Svar i Talsmænds Overværelse afgiver følgende Brev af 1529 fra Erik Skram til Esge Bille:

»Venlig og kærlig Hilsen med Vorherre! Kære Esge Bille! takker jeg Eder ganske gerne for alt godt« o.s.v.

»Kære Esge! Som Eder vel fortænker, at jeg haver talet Eder og Eders Venner til om Eders Søsterdatter, da kan jeg aldrig fuldtakke Eder og Eders Venner, thi at de have alletid svaret mig vel om samme Ærinde. Thi kan I vel tænke, kære Esge! at det kan ikke være mit Gavn eller Bedste, at det skulde saa staa længe, thi at jeg forlader mig aldeles oppaa de Ord, som I sagde mig i Nyborg. Thi beder jeg Eder ganske gerne, at I ville vel gøre for alt det, jeg maa nogen Tid forskyldte med Eder i mine Dage, at I ville fly mig der en Ende oppaa, førend I drager af Landet, thi at jeg véd vel, hvad I lover mig, det holdes mig vel og.

»Dersom jeg ikke maa faa en Ende oppaa det, førend I kommer af Landet, da vil jeg aldeles lade den Tanke slippe og lade, som der aldrig har været talet derom. Og det ved Gud, at jeg er der nødt til, for jeg kan ingen Ende faa der oppaa.

»Kære Esge Bille! Gør nu vel og gør herudi, som min gode Tro er til Eder! Og beder jeg Eder gerne, at I tager mig det ikke til møstig, at jeg byder saa djærvelig over Eder; men raader og byder alle Tider over mig som over den, der gerne vil gøre, hvad Eder er [kært?]. Hermed Eder Gud befaledes«.

Et Eksempel paa *undvigende* og udskydende *Svar paa Talsmænds Tiltale* afgiver følgende Brev fra Fru Jytte Podebusk til hendes Svo-ger, Hr. Mogens Gyldenstjerne. Skønt Hildebrand Gyldenstjerne i lang Tid havde »talt til hende om hendes Datter Karine« og endelig paa hendes Opfordring havde sendt Talsmænd til hende, fik disse ikke andet Svar, end at hun skulde spørge sin Slægt til Raads derom. Han var altsaa bunden og holdtes i Hyttefad indtil videre, men hun var fri. Da han derpaa til fastsat Dag mødte for at høre hendes Svar, havde hun endnu ikke engang spurgt sine Slægtninge til Raads. Hvor vidt dette var blot Ubehjælpelighed af Fru Jytte, er vanskeligt at blive klog paa. Som vi saa, var hun let og sikker nok paa Haanden, da det senere efter Hildebrand Gyldenstjernes Død gjaldt om at holde hans Broder og Arving Axel Gyldenstjerne fast som Bejler for Jomfru Karine.

Brevet, der er dateret Vestervig Lørdag før St. Hansdag 1562, lyder saaledes:

»Min ganske venlig, kærlig Hilsen altid tilskrevet med Vorherre! Kære Hr. Magnus, Broder og synderlig gode Ven!« o.s.v.

»Kære Broder! giver jeg Eder venlig til Kende, at Hildebrand Gyldenstjerne haver nu i en lang Tid talet mig til om min Datter Karine. Da haver jeg altid givet hannem for Svar, at naar jeg taledes alvorligt til af hans Slægt og Venner, da vilde jeg tage samme Tale til mig og give hans Slægt og Venner det til Kende. Nu lod han tale mig til i Pinsemarked. Da gav jeg hannem for Svar, at jeg vilde over til Sjælland nu ad Sankte Hansdag med min Afgift, og da vilde jeg raade med hendes Slægt og Venner og give hannem Svar.«

»Nu haver jeg desværre fanget stort Forfald, thi min Datter Anne er bleven saa haardt syg, at jeg saa snart ikke tør drage fra hende, ikke heller tør tage hende i Luften. Nu kom Hildebrand hid til Klo-stret [Vestervig] igaar, og er begærendes Svar, som jeg havde lovet hannem til Sankte Hansdag. Da haver jeg svaret, at jeg vilde skrive hendes Venner til derom, og det første jeg fik Bud igen, skulde han fange Svar«.

»Kære Broder! saa beder jeg Eder gerne, at I vil dele Eders gode Raad med mig i denne Sag, som baade hun og jeg tror Eder til«, o.s.v., o.s.v. (Resten af Brevet handler om andet, især om en Brevkiste og et Gælds-brev).

Hvad »gode Raad« Hr. Mogens Gyldenstjerne har meddelt sin

Svigerinde i denne Sag, fremgaar ikke med synderlig Tydelighed af den egenhændige Paategning, han har givet hendes Brev: »Fru Jytte, min Broders Hustru, véd vel om Hildebrand og Brevkisten med andet Brev.«

Jo vigtigere *Talsmændenes* Hverv var, des mere gjaldt det ogsaa om at faa de mest ansete og dygtige Mænd dertil. *Særligt skikkede maatte Gejstlige være*, der jo paa engang beklædte en anselig Stilling og var vante til at føre Ordet. Der var da en betydelig Rift om saadanne baade paa Land og i By; det, at have en Bisp til Bejlemand, var allerede paa Forhaand et halvt vundet Slag. I Dagbøger, forfattede af hin Tids Gejstlige, møder man hyppigt Omtale af slige Forretninger med den korte Slutningsbemærkning: »fik de gode Svar«, »gav de Ja og Samtykke«, »optatum retuli responsum« o.s.v.

Var saaledes kirkelige Talsmænd fordelagtige for Bejleren, saa medførte ogsaa Virksomheden betydelige Fordele for Gejstligheden selv. Vel var slige Forretninger ikke ligefrem lønnede og kunde derhos vistnok ofte være trættende nok, men de gav paa et afgørende Punkt den lutherske Gejstlighed Arv efter den katolske Kirke, overlod de nye Præster et fast Hold i Menighedens vigtigste Familieanliggender. Gejstligheden satte derfor Pris paa disse Tillidshverv, og mere end én Gang tjente, især i Brudetaler, Fortællingen om Isak og Rebekka til Udgangspunkt for en Udvikling om, at man til Talsmænd burde vælge Aandens Talsmænd, Mænd, der som Eliezer forstod ret at bede til Herren.

Medens Talsmændene var undervejs, *samledes en talrig Skare i Huset, hvor de ventedes*. Det var Skik hertil at indbyde baade Slægtinge, Naboer og Venner. Endnu i det 19de Aarhundrede brugte man i Skaane at samle hele »Gildeslaget«, det vil sige hele Husets Omgangskres. At ganske lignende Skik har været fulgt i Tyskland, kan ses af følgende Optegnelse i Ridder Hans von Schweinichens Dagbog af 1587: »Eftersom Joachim von Saltzau begærede min Søster Jomfru Salome til Ægte, saa har jeg fastsat ham en bestemt Dag til at anholde om hende i min Bolig, og til samme Tid indbudt mine Søkende, Svogre og nærmeste Venner og Naboer, saa at der var samlet ialt Gæster til tre Borde.«

Hensigten med denne Sammenkomst var tydelig nok, *Frieriet skulde foregaa i saa mange Vidners Nærværelse som muligt*. For Borge- res og Bønders Vedkommende, hvor Slægt og Venner gerne boede

nogenlunde samlet, opnaaedes hvad man ønskede, ved blot at indbyde dem alle til Hjemmet paa denne Dag. Adelen derimod, hvor en og samme Slægt ofte var spredt over flere Landsdele, nøjedes hyppigt ikke med et Møde i Hjemmet, men krævede, at Talsmændene skulde indfinde sig ved en endnu større Forsamling, naar Slægten var samlet paa en Herredag, til Landsting, ved en større Begravelse eller anden lignende Lejlighed. Heraf de Udtryk, der lyder os fremmede: »Blev hun ham tilsagt udi Viborg til Snapsting«, »lod han tale mig til i Pinsemarked«, »lod han tiltale om hende udi salig Fru Margrethes Begængelse og Nedsættelse i København«, »blev min Datter Fæstemø i Viborg udi Maurits [Marked]«, o.s.v. Kæmpeviserne omtale ganske samme Forhold. I Visen om Hertug Henrik og Jomfru Malfred hedder det saaledes, da hun har afvist at blive hans Frille:

Tak have Jomfru Malfred!
 Hun turde den Ridder saa svare.
 Han red til hendes Faders Gaard
 Og bad om hende med Ære.

Tak have Hertug Henrik!
 For han vilde den Jomfru gillie,
 Fæsted han hende til Landsting,
 Med alle hendes Frænders Villie.

Under disse Forhold forstaar man dobbelt godt, at Hustruerne og Døtrene nok kunde have Lyst til at følge med Mændene til Landsting og andre store Forsamlinger. En ganske egen underlig Fornemmelse maa det i hvert Fald have været at sidde hjemme og ikke vide, om man var købt eller solgt. Kæmpevisen skildrer kort og træffende et saadant Forhold i følgende Ord:

Hr. Lave han kom fra Tinge hjem,
 Hans Datter ganger hannem igen.

Da hun spørger ham om nyt fra Tinge, svarer han:

Og der var Tidende allermest:
 Hin rige Hr. Oluf haver Dig fæst.

Det synes at have været forskelligt i de forskellige Egne, *hvorvidt Frieren skulde følge med Talsmændene eller ej*. Intet Steds spillede

han dog nogen fremtrædende Rolle ved denne Lejlighed. Da Lægen Otto Sperling friede, var han selv til Stede, holdt endog en lille Tale, men det var dog tydeligt nok, at Hovedvægten ikke laa herpaa. I Bergen i det 16de Aarhundrede synes Frieren kun at have opholdt sig i Nærheden, saa at han straks kunde være ved Haanden, hvis der svarede Ja. Paa Öland og i Småland var han med, men forholdt sig tavs; i Smaalenene i Norge kom han gerne bag efter Talsmændene; i Nordhordeland i Norge holdt han sig skjult i et af Udhusene, indtil han blev indbudt til Aftensbordet; i Skaane drev han om i Staldene eller i Stakkehaven og tog et sidste Skøn over, hvad Svigerfaderen var værd, medens Talsmændene virkede i Stuen.

Naar Talsmændene var komne i Gaarde, blev de selvfølgelig straks bemærkede af den talrige Forsamling inde i Huset, selv om denne var gaaet til Bords og lod som den holdt Gilde. Men paa ægte nordisk Vis vedblev man, i det mindste i mange Egne, fra begge Sider endnu en Tid lang at spille Komædie, lod, som om man ikke bemærkede hinanden, som om Mødet var ganske tilfældigt o.s.v. Ingen af Parterne vilde gøre det første Skridt. I Vossevangen var det saaledes Skik, at man gik til Bords, just som man saa Bejlemændene komme i Gaarden, ingen tog imod dem, tilsidst kom en 10—12 Aars Gut ud og gav dem en Skaal Øl, men løb straks ind i Stuen igen. Derpaa gik de uindbudne ind. I Nordhordeland blev de staaende ude, indtil Manden i Huset endelig kom ud og bød dem ind, men mod Sædvane gik han ved denne Lejlighed først ind ad Døren.

Naar Talsmændene var komne ind i Stuen, var det deres Tur at anstille sig uvidende om, hvad der skulde gaa for sig; i Vossevangen begyndte de saaledes med at ønske Godkveld og sige, at de var Vejfarende, hvem Mørket pludselig havde overfaldet. Fra modsat Side spurgtes dem da, hvor de vilde hen, om de maaske vilde til Fjælds og »brovta«? — Nej, lød Svaret, de var i deres lovlige Ærinde, og hvis man vilde give dem en Gang Drikke, vilde de sige saa mange Tak. — En Gang Drikke skulde de gerne faa, hvis de vilde rejse straks igen. — Derpaa kom de et Par Skridt længere ind i Stuen, fik en Skaal Øl og kom saa først endelig frem med deres egentlige Tale.

I Sønderjylland indledtes endnu i det 19de Aarhundrede Frieriet gerne paa den Vis, at Frieren, efter at have faaet »en Gang at drikke«, henvendte sig til Pigens Fader med Spørgsmaalet, om denne ikke havde Grise at sælge. — »Jo vel; vi kan jo gaa ud og se dem

efter«. — »Hvad skal de koste?« — »10 Mark Stykket er den mindste Pris, og det er endda wolfeil«. — »Ja«, svarede Frieren, »du kan faa 12 Mark eller ogsaa 14 Mark, om du vil det«. Og hermed dannedes saa Overgangen til den Handel, for hvis Skyld han egentlig var kommen. Hvorvidt Indledningen i adelige Krese i det 16de Aarhundrede har været lige saa langstrakt, er vanskeligt at skønne. En Del har dette vel beroet paa de enkelte Talsmænds eget Tykke. Men én Ting stod fast: *Den Tale*, som derpaa holdtes, og *hvori Bruden begæredes*, *skulde* efter Datidens Smag, og det baade hos høje og lave, *være lang, sirlig og salvelsesfuld*.

Dette var Prøven paa Talsmandens Kunst. At den blev holdt med høj Røst fulgte af sig selv. Om Holger Ulfstands Frieri hedder det: »han lod sla sin Tale ud« til Mogens Gyldenstjerne om hans Broderdatter. Det højtidelige opnaaedes lettest ved Bibelsprog, og her indeholdt Fortællingen om Eliezers Sendefærd en sand Guldgrube, lige fra Eliezers Ord ved Brønden: »Lad det ske, at det er hende, du har bestemt til din Tjener Isak!« indtil Labans og Bethuels Svar, der naturligvis ønskedes gentaget: »Denne Sag er fra Herren, vi kan ikke sige dig imod«.

Et Punkt, hvorpaa der ikke sparedes, var *Ros over Frieren og hans Slægt*. Hvor vigtigt dette Afsnit har været, kan ses af, at en Gengivelse af Talsmandens Tale stundom indskrænker sig til dette alene. Dr. Thomas Finckes Tale paa Otto Sperlings Vegne gengives f. Eks. saaledes: »Nu begyndte han Frieriet med en sirlig Tale, berømmede Frierens Fader og Frieren selv og bad om Svar.« Efter Datidens egne Opgivelser blev der netop paa dette Punkt begaaet de største Overdrivelser. Præsten Hans Thomsen Stege giver saaledes følgende Beskrivelse af Talsmændenes Veltalenhed, idet han som sædvanlig vælger den uundgaaelige Eliezer til Udgangspunkt for sine Ord: »Dernæst da lærer Eliezer alle dennem, som udsendes til at fri og bejle, at de skal handle deres Sag med Sandhed og ikke som nu menligen sker, føre hele Læst Løgn paa Banen at drive deres Ærinde med. Som mangen siger: Skal Du forskaffe din gode Ven et godt Giftermaal, da vil Løgn dertil med, ellers vil det ingenlunde skikke sig. Heraf kommer det, at mange handler svigeligen og falskeligen baade selv og formedelst andre og roser af det, de aldrig har; da roses deres Stemme, da roses deres Fromhed, da roses deres Forstand og Snildhed, da roses deres store Gods og Rigdom, da roses deres store Han-

del og Bedrift — uanset de vide mellem Gud og sig, saadan mesten at være Løgn og forfængeligt, alleneste beskikket til at bedrage fattige Kvindes-Personer til at give deres Ja og Samtykke sig til allerstørste Ulykke og Elendighed, som Forfarenhed giver mange Steds til Kende.«

De store Fordringer, der stilledes til Talsmændenes Veltalenhed, gjorde det tidligt ønskeligt at lette dem deres Hverv ved en fast Formular, der kunde læres udenad. I Begyndelsen overleveredes denne vistnok mundtlig fra Slægt til Slægt. Kort efter Aar 1600 forelaa saadanne paa Tryk baade i Skandinavien og i Tyskland. Det hørte uden Tvivl med til almindelig gejstlig Dannelse at kunne Formularen udenad og straks være rede, naar man, ofte med kort Varsel, opfordredes til at optræde. Da saaledes Biskop Bircherod Aar 1698 rejste igennem Odense, bad hans Broder ham »at gøre hannem og flere gode Venner Selskab følgende Dag ud til Særsløf Præstegaard, for at være overværendes hans Jaord med sin Kæreste . . . og bad han mig [Bispen], at jeg vilde efter Landsens Skik Ordet paa hans Vegne til hendes paarørendes Venner fremføre. Hvorudi jeg hannem og min Tjeneste tilsagde.«

Saaledes som de nu foreligger, er der naturligvis stor Forskel paa Formularerne fra Nordens forskellige Egne, men indenfor hver enkelt Landsdel har uden Tvivl en og samme været brugelig Slægt efter Slægt. Om den, der anvendtes hos Bønderne i Skaane i det 19de Aarhundrede, hedder det: »den er mange Gange trykt og omtrykt og vel tusinde Gange holdt.« Det er hele dette Frieri efter Formular, som Holberg spotter i den politiske Kandestøber, hvor Henrik siger:

»Den største Vanskelighed ved at fri er at hitte paa, hvorledes man skal begynde sin Tale. Jeg har selv engang gaaet paa Frieri, men kunde i fjorten Dage ikke hitte paa, hvad jeg skulde sige. Jeg vidste nok, at man skulde begynde Talen af det Ord Saasom og Eftersom; men det var Ulykken, at jeg ikke kunde hitte paa andre Ord at hefte til dette Saasom. Jeg gad derfor ikke plage mig længer dermed, men gik hen og købte mig en Formular hos Jacob Skolemester for otte Skilling; thi han sælger Stykket saaledes. Men det løb forbandet galt for mig, thi da jeg kom midt udi Talen, kunde jeg ikke hitte paa Resten, og jeg undsaa mig ved at tage Papiret op af Lommen. Jeg har kunnet profect føre den Tale baade før og siden som mit Fadervor,

men da jeg skulde bruge den for Alvor, kom den i Baglaas for mig. Den var saaledes: »Næst tjenstlig Salutems Hilsen er jeg Henrik Andersen af velberaad Hu, Drift og Tilskyndelse hidkommen at lade Eder vide, at jeg er ej mer af Stok og Sten end andre; og saasom alting i Verden finder hos sig Elskov, endog umælende Bæster, altsaa er jeg med Gud og Æren hidkommen, uværdig at begære og forlange Eder til min Hjertens Allerkæreste.« — Vil nogen give mig otte Skilling igen, vil jeg overlade den. Den er ærlig de Penge værd; thi jeg skulde bilde mig ind, at hvo der fører saadan Tale, kan faa hvilken brav Mands Datter, han forlanger.«

Naar Talsmanden var færdig, *skulde Faderen eller Pigens nærmeste Slægting svare*, og idet han rejste sig op, rejste hele Selskabet sig med ham, ligesom tidligere Frieren eller hans til Stede værende Slægtinge havde staaet op, medens Talsmanden førte Ordet. *Det var Slægt, der talte til Slægt*. Ligesom det imidlertid var Skik, at Frieren havde sine Ordførere, saaledes hændte det ofte, eller var ligefrem Brug i flere Egne, at Faderen ogsaa havde sine, »*Svare-mænd*« som de kaldtes i Norge. I Skaane og vel andet Steds tillige, var det i det mindste senere Skik at bede *Præsten afgive Svaret* paa Faderens Vegne, saa at der i saadanne Egne maa have fundet en Art Kapløb Sted mellem de to Parter om, hvem af dem der skulde have Præsten til Ordfører. Derimod var det vistnok meget sjældent, at en Kvinde var den ordførende, saaledes som f. Eks. ved Dr. Otto Sperlings Frieri, hvor Brudens gamle Fæster svarede, skønt Faderen selv var til Stede.

Skik og Brug bød, at *Svaret skulde være langstrakt*. Svaredes der Ja, kaldte man vistnok i Reglen Frieren ind, hvis han ikke alt var til Stede, og Festen gik da med det samme over til et Jaords Gilde eller »Ja-øl«. I Skaane var det senere Skik, at Bruden paa dette Tidspunkt hentedes ind af Faderen, og Sømmeligheds Hensyn bød da, at hun skulde vise sig modstridende og i Døren sige: »Lad mig være, Far! Nej min Sandten om jeg vill!«

I Reglen var dog vistnok *Svaret undvigende*. Dette havde ikke blot sin Grund i den fælles nordiske Ulyst til bestemt Afgørelse, men der var ogsaa, som vi straks skal se, meget, der burde være bragt i Orden, førend den endelige Afgørelse blev truffen. Datidens Ordspogsforraad var derfor rigt paa Opfordringer til ikke at slaa for hurtigt til. Vel skulde man tro, at i de Tilfælde, hvor Partiet først

var bragt i Forslag paa den kvindelige Parts Vegne, var der nu ingen Grund til at skyde Sagen videre ud, naar Frieren virkelig havde meldt sig, thi som det hed: »Naar Pigen bejler selv, faar Ungersvend ikke Nej«. Men dog var det menneskeligt at blive betænkelig, just som man var sikker paa ham, thi der var Sandhed i det gamle Ord: »Ingen er ond, førend han frier; og ingen god, førend han dør«. Kun altfor mange havde maattet sande, at »de, som haste med Giftermaal, faar siden ofte Tid nok til at fortryde det.«

At Talsmanden havde rost Bejleren, skulde man blot ikke lægge Vægt paa, det var kun Lokkemad, og »Smiger haver Silketunge men Blaargarns Bagdel«. At Talsmanden pressede stærkt paa for at faa gunstigt Svar var netop misligt Tegn: »Sulten Lus bider værst«. Nej, nej, der maatte Betænkningstid til, thi her stod sket ikke siden til at ændre. »Ægteskabs Handel er ej Hestebytte. Du haver taget det, Du maa beholde det«.

Det sædvanlige Svar var da Begæring om Sagens Udsættelse, og det sædvanlige Paaskud det, som vi ovenfor saa Fru Jytte Podebusk anvende lige overfor Hildebrand Gyldenstjerne (S. 358): at man først maatte raadføre sig med Slægt og Venner. Den svenske Formularbog tilraader udtrykkeligt at vælge denne Undskyldning; den danske »Ecteskabs Bog« (1647) anser det for en Selvfølge, at den bliver anvendt.

Hvor ubehagelig saadan en Begæring om Udsættelse paa »en Dag eller fjorten« end kunde være baade for Talsmænd og Bejler, saa paalagde dog ikke blot den svenske Formularbog men simpel Forsigtighed »Bönemännerna« straks at bøje af, ikke æske yderligere Svar denne Gang, men blot bede Faderen være betænkt paa gunstigt Svar til næste Møde. At forlange klart Svar straks vilde blot føre til Brud. Og stundom værdsattes netop Bejleren efter den Skønsomhed, hvormed han vidste at finde sig i slig Udsættelse. Da Dr. Otto Sperling, efter at have ventet paa Besked hele Sommeren 1629, endelig fik Svar om Efteraaret, lød følgende Lovtale over ham fra hans Svigermoder: »Jeg holder i Synderlighed af ham derfor, at al den Stund han haver ventet, haver han teet sig saa taalmodig og ikke overløbet os med at begære hastigt Svar, indtil Gud selver haver rørt mit Hjerte at samtykke Dig hannem.«

Men lige kedeligt maatte det være baade for Bejler og Talsmænd. Thi paa denne Vis kunde et Frieri trække ud i lange Tider. Det hørte

langt fra til Sjældenhederne, at samme Talsmænd to, ja flere Gange maatte vandre i samme Frierærinde. Den 18de Marts 1638 skriver saaledes Biskop Hans Mikkelsen i sin Dagbog: »Dr. Scultetus kom igen til mig og bad, om jeg paany vilde møde som hans Talsmand«. Intet Under da, at rent almanakmæssigt set tager Datidens Frierier sig ofte højst forvirret ud. I Biskop Hegelunds Kalenderoptegnelser hedder det f. Eks., at Aar 1589 den 1 Juni blev Otto Rosenkrands og Jomfru Gissel trolovede, men den 30 December samme Aar hedder det igen, at en hel Del Mænd var samlede »om Trolovelse mellem Otto Rosenkrands og Jomfru Gissel«. Griffenfeldts Fader, Joachim Schumacher, bejlede ifølge hans egenhændige Optegnelser følgende Gange til sin senere Hustru, Maria Motzfeldt: 15 Juli, 4 Oktober, 2 November og 27 December 1632, paa hvilken Dag han fik gunstigt Svar. Den 3 Februar 1633 blev hun ham tilsagt, og den 23 April 1634 blev de endelig trolovede«.

Et Svar, der derimod sjældent eller *aldrig* gaves, var *ligefremt Afslag*. Selv om Meningene var den samme, holdt man paa, at det af Hensyn til Talsmændene burde iklædes en mildere Form, Anmodning om Udsættelse eller lignende. Det næste Møde maatte man saa afværge ved forinden underhaanden at give Talsmændene Besked. Den svenske Formularbog giver følgende Anvisning paa, hvorledes man i dette Tilfælde skal bære sig ad:

»Vil nu Jomfruens Fader ikke forlove sin Datter, men har derudi sit Betænkende, saa skal han ikke forvente den fastsatte Tid, ikke heller lade samme »Bönemän« mere komme i sit Hus, men paa det dem ikke maa ske nogen Fortræd, skal han selv, om saa ske kan, besøge dem, eller lade dem kalde til sig i et andet Hus og give dem dér sit Svar. Da skal han paa det højeste betakke Frieren for Venskab, Ære og Dyd, saa og »Bönemännerna« for deres gode Villie mod ham og hans, saa og for deres store Umag og Møde, de haft have. Dernæst skal han med beskedelige og venlige Ord afslaa ham sin Datter, om hvem han har ladet tiltale, og sige, at hun endnu er for ung til at forestaa Husholdning, eller og, at en stor dødelig Tid, Sygdom og Krig er for Haanden, og andet, hvad ham synes bedst at foregive. Endelig skal han bede, at de ville optage samme Svar paa det bedste, samt love, at ihvor han i andre Maader maatte kunne tjene Bejleren og være ham til Villie, vil han dertil gerne findes velvillig og redbon.«

I hvor mild en Form end Afslaget gaves, var det dog umuligt andet, end at sligt maatte rygtes og fortolkes paa rette Maade. Det var altfor interessant en Begivenhed til, at den ikke skulde flyve fra Mund til Mund, og Datiden var ikke blidere i sin Omtale af Medmennesker end andre Tider.

De to sædvanligste Maader at haane en uheldig Frier paa var enten at fæste ham en *Hornske* i Hatten eller putte ham i en bundløs *Kurv*.

Den første Skik var vistnok et Natur-Sindbillede, hentet fra Husdyrenes Verden: den uvillige Ko eller Ged, der vender Hornene mod sin Bejler. At det var den kvindelige Part, der tænktes at have givet Friren Hornskeen, kan ses af følgende Vers i Anders Sørensen Vedels Visebog:

Det blev hende selv til Ondt og Ve,
At hun gav ud saa mangan Hornske.

Samme Forfatter sætter følgende Overskrift over en Vise: »Jomfru Ingefred haanligt afviser Hr. Lave, som havde opsat Liv og Gods derpaa, at han vilde daaret hende, og maatte ride af Gaarde med en Hornske udi Hatten for en Struds-fjer«. I en Bog fra 1648 hedder det: »han bejlede til hende, men *hun* slog op med hannem og gav hannem . . . en Hornske udi hans Hat«.

Ligesom Udtrykket »at give en Hornske« vistnok var hentet fra de hornede Husdyrs Verden, var Betegnelsen »at slaa op« rimeligvis hentet fra Hestenes. Peder Syv søgte at omdanne Udtrykket »at give en Hornske«, saa at det ogsaa kunde passe paa Hoppen, der slaar bag ud, idet han blandt sine Ordsprog anfører . . . »at give til med Hornskeen, som Hoppen ved Hingsten, naar hun ej vil have ham«.

I det 17de Aarhundrede var endnu Udtrykket »at give« eller »at faa en Hornske« almindelig brugt. I en dansk-latinsk Ordbog af 1626 gengives det sidste ved: *repulsam ferre* (faa et Afslag), og paa samme Maade oversættes Udtrykkene: »at faa Nej«, »at faa en lang Næse«. I Peder Jensen Roskildes Oversættelse af Virgils Hyrdedigte Aar 1639 siges der bebrejdende til Hyrdinden:

Hver ærlig Svend Du har foragt',
Endogsaa mig en Hornske rakt.

Siden da er Skikken gaaet i Glemme hos Folkets Flertal. Saa vidt vides har Talemaaden endnu kun holdt sig i Vejleegnen og paa Mors.

Den anden Skik var at putte den uheldige Frier i en *bundløs Kurv*, saa at han altsaa faldt igennem den. I det 16de og endnu i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede hed da altsaa Udtrykket: »at falde igennem Kurven«. I Coldings dansk-latinske Ordbog af 1626 oversættes derfor dette ved: *cadere uxore, pati repulsam* (faa Afslag paa et Frieri). I »Tobiæ Komædie« beskrives Kvindens Vægelsind saaledes:

Slig er Jomfru i sin Tro,
 Alt som man træder paa trøsket Bro:
 Du mener, Du gaar paa Broen tryg,
 Du ligger i Vandet paa din Ryg,
 Du falder igennem Kurven plat.

Og i et Skrift fra det 17de Aarhundredes Midte hedder det: »Han bejlede til hende, men hun slog op med hannem og gav hannem en bundløs Kurv, som han slap igennem, og en Hørnske udi hans Hat.«

Med denne oprindelige Form for Skikken stemmer ogsaa, hvad der endnu er Brug i enkelte Egne af Tyskland: »Naar en Karl eller Pige mister sin gamle Kæreste og hun gifter sig med en anden, tager man en Kurv uden Bund, og de unge Karle trækker Pigen, og Pigerne den unge Karl, som har mistet sin Kæreste, igennem Kurven, idet de sætter dem Kurven over Hovedet.«

Senere ændredes imidlertid Skikken i Norden. Man ophørte med den grove Spas, at lade Bejleren selv falde igennem den bundløse Kurv, og nøjedes med blot at anbringe en saadan som Sindbillede uden for hans Dør. Det er denne Form for Skikken, hvortil der f. Eks. sigtes i følgende Vers af Frans Hansen Aar 1731:

Thi det i mange Aar er practiceret før,
 At bundløs Kurv er hængt for mangan Bejlers Dør.

Men havde man først forladt den Skik at lade Bejleren falde igennem Kurven, maatte det ogsaa hurtigt gaa i Glemme, at Kurven skulde være bundløs. Allerede i Slutningen af det 18de Aarhundrede var det i Sverige en almindelig Talemaade »at faa korgen«, og uden Tvivl paa samme Tid i Danmark den tilsvarende Talemaade: »at faa en Kurv«, at »give en Kurv«, uden at hertil knyttede sig nogen Erintring om, at Kurven skulde være bundløs.

Hvor hurtigt dette er glemt, kan ses af, at allerede i det 19de Aarhundrede er man endog hos Sønderjyllands Bondebefolkning saa smaa begyndt paa at lade den være fyldt. Herom hedder det:

»Naar nogen i Eggen mellem Ribe og Tønder har haft en Kæreste, som er bleven utro og gifter sig med en anden, da har man den Skik, hemmeligt Natten før Brylluppet at sætte en Tørvekurv omhængt med Pjalter op paa dens Hus, som er bleven forsmaaet; og for at kunne ses des bedre sættes den gerne til Vejrs paa en Stage. Den nedtages i Hast af den paagældende, som ofte tager denne Opmærksomhed meget ilde op. Stundom bringes den forskudte en pæn Kurv af Papir med to Figurer i, den ene rød, den anden sort. Den sorte forestiller da den, der har mistet sin Kæreste, og den har da et Stykke Flor i den ene Haand og en Teglsten i den anden »til at tørre Øjnene med«. Undertiden forsødes denne Gave ved et medfølgende Stykke Sølvtoj eller anden Foræring, og Modtageren maa da takke Giveren med et Gilde. Skønt denne Skik endnu er ved Magt, saa har den dog tabt sig noget i den senere Tid.« (1861).

Ligesom den oprindelige Talemaade »at falde igennem Kurven« nu efter kun et Par hundrede Aars Forløb forlængst er glemt i Norden efter at have afsat Talemaaderne: »at faa, at give en Kurv«, muligvis ogsaa Udtrykket: »at falde igennem«, paa lignende Maade har ogsaa her de tilsvarende Skikke med en mærkelig Ilfærdighed afløst hverandre. Paa samme Vis synes Udviklingens Gang at have været i Tyskland. Spredte Rester af de ovenomtalte Skikke — i de forskellige Egne paa forskelligt Udviklingstrin — afgiver dog dér en frodig Jordbund for lærde, indbyrdes afvigende Fortolkninger.

Naar det i Datidens Skrifter tilraadedes Faderen ikke straks at give Talsmændene Svar, men forlange en fjorten Dages Betænkningstid, saa var Grunden en dybere end blot almindelig nordisk Lyst til Omsvøb og Vidtløftighed. Sagen var, at der meget ofte i disse Dage skulde plejes *Underhandlinger* af en egen vanskelig Natur, idet Spørgsmaalene om Fæstegavernes, Morgengavens og Medgiftens Størrelse skulde afgøres. Dette Tidspunkt var aabenbart det fordelagtigste for Brudens Fader til Afgørelsen af slikt, medens Frieren var bunden ved sit Tilbud, men Faderen endnu ikke ved sit Svar. Og man kan sikkert som Regel gaa ud fra, at i de Tilfælde, hvor Talsmændene straks fik Svar, har enten disse Spørgsmaal forud været behandlede og bragt paa det rene, eller ogsaa Partiet fra Brudens

Synspunkt set været i den Grad fordelagtigt, at der ikke var Grund til Betænkning.

Først naar alt herhen hørende var i Orden, kunde der altsaa gives »Svar« paa »Tiltale«. Svaret afgaves vistnok i Reglen i Overværelse af de samme Personer, der havde været til Stede, da Talsmændene første Gang var mødt. Og ganske naturligt blev det Datidens to staaende Betegnelser for et Frieri — i Begyndelsen vistnok afpassede efter de forskellige Tilfælde, siden ofte brugt i Flæng — »N. N. lod tiltale om N. N.«, eller »N. N. fik Svar paa N.N.«. Som Eksempel paa det sidste kan anføres: »Anno 1574 den 13 Januar fik Jacob Huitfelt Svar i Odense paa Jomfru Elisabeth Friis«, »Anno 1597 den 8 April paa en Fredag fik Brejde Ranzau Svar paa Jomfru Karen Gjøe«, o.s.v.

Det bekræftende Svar og den Sammenkomst, ved hvilken det blev givet, kaldtes efter Svaret »et Jaord«, og Gildet, der fulgte efter, »et Jaords Gilde« eller »Ja-Øl«. Disse Benævnelser brugtes endnu omkring Aar 1700 i dannet Tale, om end, som naturligt var, »Jaord« var gledet over til at bruges i Flæng med Forlovelse. Aar 1698 skriver saaledes, som ovenfor omtalt, Biskop Jens Bircherod i sin Dagbog: »Min Broder Christian Broderus Bircherod, beskikket Præst i Særsløf, overtalede mig til at gøre hannem Selskab ud til Særsløf Præstegaard, for at være overværendes til hans offentlige Forlovelse og Jaord med sin Kæreste, salig Hr. Hans Bangs Datter, og bad han mig, at jeg vilde (efter Landsens Skik) Ordet paa hans Vegne til hendes paarørende Venner fremføre.« Hvad der foregik derude beskrives saaledes:

»Førend vi udi bemeldte Præstegaard satte os til Bords om Aftenen, proponerede jeg for Enken samme Steds, Anne salig Hr. Hans Bangs, og hendes nærværende Svogre min Broder Christian Broderus Bircherods Begæring anlangendes hendes Datter, Else Catharine Bang til Ægte at bekomme, hvorpaa de nu høfligt hver gav straks deres Ja og Samtykke. Til Jaords Gæstebudet, som derefter blev holdet, var, foruden os ovenbemeldte, inviteret Biskop Kingo og hans Kæreste«, o.s.v.

Der er en paafaldende Ejendommelighed ved disse Frierskikke, baade som vi kender dem fra det 16de Aarhundrede og som de endnu har holdt sig mangt et Sted hos Nordens Bønder i mere eller mindre oprindelig Form, det er *den forunderlig ringe Rolle, som Frieren synes at have spillet* ved en Sag, der dog angik ham saa meget. Som

vi ovenfor saa, var Lægen Otto Sperlings Frieri, hvor han efter Talsmandens Tale selv sagde et Par Ord, et af de faa Tilfælde, hvor man overhovedet lagde Mærke til ham. Ellers var han næsten overalt tilovers som hos Bønderne siden, hvor han kommer enten bag efter Talsmændene eller skjuler sig, staar i Stalden eller Stakkehaven, medens de taler i Stuen, o.s.v.

Og denne hans Uvirksomhed er dobbelt besynderlig, naar vi lægger Mærke til, hvorledes Skikken hos Adel og Borgerstand i det 18de Aarhundrede pludseligt slog om til at tildele ham en meget betydelig Rolle. Henriks ovenanførte Ord i »Den politiske Kandestøber« viser, at Frieren paa Holbergs Tid ikke blot selv maatte føre Ordet og klare sig uden Talsmændenes Hjælp, men ogsaa allerede skulde kunne en lang Formular udenad, et tydeligt Udtryk for, at her maa være gaaet en Udviklingsrække forud.

Dette besynderlige opklares ved en Betragtning af de tyske Frierskikke i det 16de Aarhundrede. Her forekommer nemlig et *Led, som mangler i Norden*. Dèr, som hos os, faldt Frieries i de to Dele: »Tiltale« og »Svar«, og dèr, som i Norden, deltes atter »Tiltalen« i en forudgaaende hemmelig Forespørgsel og en højtidelig Anholdelse ved Hjælp af Talsmænd; men hermed var det ikke omme, der var endnu en tredje og sidste Akt af »Tiltalen« tilbage: Frieren maatte sluttelig selv møde og personlig fri. For at anføre den tidligere omtalte Ridder Hans von Schweinichen som Eksempel, saa meddeler han udtrykkeligt, at hans »Tiltale« faldt i tre Dele, først Forespørgsel underhaanden, dernæst højtidelig Anholdelse ved andre og endelig, efter at Forhandlingerne om Medgift med mere var tilendebrogte, hans *eget personlige Frieri*. Han beskriver dette sidste Optrin saaledes:

»Derpaa maatte jeg efter Landsens Skik og Brug selv udbede mig hende. Tog altsaa Sagens hele Begyndelse og Omstændigheder for, hvad der havde bevæget mig til saadant Giftermaal, nemlig: den gamle adelige Slægt, Jomfruens Ærbarhed og Bestandighed, og endelig at jeg havde sporet, af det var en synderlig Guds Tilskikkelse, og denne Jomfru var mig forsét af Gud. Hvilket med videre Udførelse tog en halv Time, saa at ogsaa Jomfruens Venner sagde: de havde aldrig hørt en saa omstændelig og fornuftig Tiltale som min, det maatte sikkert ligge mig sært paa Hjerte«, o.s.v.

Det ses altsaa at have været Brug i Tyskland i det 16de Aarhundrede, at Frieren ved denne Lejlighed skulde anføre Grundene til

sit Frieri. Der er en tydelig Familielighed at spore mellem denne Skik og Henriks Paastand om, at Frierens Tale skal begynde med »Saasom« eller »Eftersom« samt den af ham anførte Frierformular til otte Skilling.

Men underligt nok mangler dette Led, eller lader sig i hvert Fald ikke med Sikkerhed paapege i de danske Frierskikke fra det 16de Aarhundrede. Spor af en særlig Friertale med Angivelse af Grunde synes vel utydeligt at kunne skimtes i Udtryk som dette: »Lod Hak Ulfstand ærligen bede om Jomfru Pernille Gøye anseendis hendes Skikkelighed, Tugt og gode Lader«; eller i det hyppigt tilbagevendende Udtryk: »den Tale«, som var imellem ham og hende, hvilken dog altid henlægges forud for den egentlige »Tiltale«. Men hvilke end Grundene monne have været til, at dette vistnok oprindelige Led i de fælles germanske Skikke hos Adelen i Danmark i det 16de Aarhundrede har været forrykket fra sin Plads og alt begyndt at visne: for dets daværende Vanmagt taler, at det helt er gaaet i Glemme i de fra hin Tid nedarvede, nordiske Bønderskikke.

En anden gammel Skik, hvormod dog i det mindste *Mindet* var bevaret i det 16de Aarhundrede, var den, at Frieren ikke burde faa »Ja«, førend han selv havde »vundet« sin Brud. Herved forstodes ikke, at han skulde have gjort et vindende Indtryk paa hende, eller lignende. Enhver velopdragen Ungmødurde jo paa dette Trin af Forhandlingerne, selv om hun syntes nok saa godt om Bejleren, tugtigt svare Nej eller dog overlade det til Faderens Afgørelse. Udtrykket var at tage i bogstavelig Forstand, idet Skikken havde bestaaet i, at de skulde spille Skak, Dam eller Tærninger sammen og han *vinde Spillet*. Kun saaledes ansaas hun for lovligt vunden, og kun herefter kunde hendes naturlige Skyhed med Rette bortfalde.

Skikken synes engang at have været almindelig i Evropa. En af de første Lejligheder, den omtales paa Dansk, er i Folkevisens Beskrivelse af, hvorledes Ridder Strange paa Valdemar Sejrs Vegne anholdt i Bøhmen om Prinsesse Dagmars Haand.

Saa bare de ind det Tavlebord,
De Tavl af Guld hin rene.
Hr. Strange han skulde med Frøken lege
Og tale med hende alene.

ÆGTESKAB OG TROLDKVINDER

Den tredie Skaktavl de sammen drog,
Den var af røde Guld:
Hr. Strange han vandt den skønne Frøken
Alt udi Danmarks Vold.

De slog over hende Silke smaa
De fulgte hende i Salen ind:
»Her maa I se den Frøken skøn
Vi give til Danmark ind«.

Hvis man tør tro Folkevisen, var det Skik, at Bejleren altsaa end ikke maatte faa Bruden at se, førend de spillede Tavlebord, og selv under dette skulde hun være tilsløret og maatte først vise sig med blottet Ansigt for ham, naar han havde vundet. Det hedder derfor endnu om de danske Udsendinge, der to-tre Hundrede Aar senere bejlede for Kong Hans til Frøken Kirstine af Sachsen:

De var dør i en Maaned
Og de var dør i tre.
Ikke finge de Frøken Kirstine at se
I alle sammens de.

Sidste Gang, sligt Tavlespil ved en dansk Konges Giftermaal omtales, er i denne Vise om Kong Hans' Bryllup Aar 1478. Den blev ganske vist atter tillempet til Christiern den Andens Bryllup Aar 1515, og fremdeles til Frederik den Andens Aar 1572. Medens Omkvædet om Kong Hans' Dronning, Kirstine af Sachsen, havde lydt:

»Der kom aldrig saa rig en Jomfru til Danmark«

kom det om Frederik den Andens Brud, hans Søkendebarn, Sophia af Mecklenburg, til at hedde lidt skarpt:

Der kom aldrig saa nær beslægtet en Jomfru til Danmark«.

Men selv om Visen er bleven sunget om igen om Frederik den Anden, tør vi dog ikke sikkert slutte, at ogsaa ved hans Frieri er der bleven spillet Tavl om Bruden. Derimod kunde den omstænde-

lige og, hvad de anførte Navne angaar, historisk ret paalidelige Beskrivelse i Visen om Kong Hans maaske tale for, at den gamle Skik endnu ved denne Lejlighed er bleven anvendt. Ordene lyder her saaledes:

Det var Misen-Lands Hertug,
 Han taler til Smaadrenge sin:
 »Gak Du dig i Højenloft,
 »Hent Tavl og Guldtærning ind!«
 — Der kom aldrig saa rig en Jomfru til Danmark.

Hertugen tager de Tærning i Haand,
 De var af røden Guld:
 »I kaster, I Riddere af Danmark!
 »I ere Eders Herre huld.«

Det var Verner Parsbjerg,
 Han skød de Tærning fra sig:
 »Kast I for mig, Hr. Klaus Rønnov!
 »For I er ældre end jeg.«

Det var Hr. Klaus Rønnov,
 Han satte den Tærning fra sig:
 »Kast I, Danmarks Hofmester!
 »I er langt ypper end jeg.«

Det var Hr. Erik Ottesen,
 Tog Tærning i sin Haand:
 »Hjælp nu, Gud Fader i Himmerig!
 »Jeg vinder den Lilievand«.

Den første Guldtærning paa Bordet randt,
 Den løb, som det skulde være:
 Den danske Hofmester den Jomfru vandt
 Til Kongens Hjertenskære.
 — Der kom aldrig saa rig en Jomfru til Danmark.

Det, hvorefter Spillet drejede sig, var den kvindelige Parts Ære. Dette er allerede antydet i Visen om Dronning Dagmar:

ÆGTESKAB OG TROLDKVINDER

Det lidte fast imod den Tid,
Den Tavl skulde have en Ende:
Da skulde Hr. Strange
Med den Frøken til Senge.

At lege sligt et Spil ved nogen anden Lejlighed var da selvfølgelig i højeste Grad usømmeligt. Det omtales dog af og til i Folkeviserne, hvor der spilles vildt, og Parterne ender med at spille den ene om Æren, den anden om sit Liv. Saaledes i Visen om Jomfru Malfred, hvem Moderen havde søgt at skjule for Kongen, men denne opdagede og lokkede til at spille med sig. Først vandt Jomfru Malfred Trøjeborg Slot fra ham, men tilsidst opfordrede Kongen hende til at spille endnu højere:

Nu ville vi lege foruden al Fals:
Du om din Ære og jeg om min Hals.

Skøn Malfred slog sin Haand imod Bord
»Nu hørte jeg aldrig sligt kongeligt Ord«.

»Jeg takker den Frue, mig havde i Lære,
»Jeg spiller ej Guldtærning om min Ære«.

Tilsidst lader dog Malfred sig bevæge; men

Den tredie Guldtærning paa Tavlebordet randt,
Skøn Malfred hun tabte, Dankongen han vandt.

Kongen vil nu gøre sin Ret gældende, Malfreds Moder bliver fortvivlet, straffer Datteren i Kongens Paasyn, og da denne ser deres Sorg, lader han Spillet gælde for Fæstensspil og tager Malfred til sin Dronning.

En af de mest overgivne Viser om dette Emne, er den i Norden vidt udbredte om Jomfruen, der frister Ungersvenden til Spil.

»Hør Du goden Ungersvend
»Leg Tavlebord med mig!«
— »Jeg haver intet røden Guld
»At sætte op mod Dig.«
— For de legte, for de legte Guldtærning.

TROELS-LUND

»Sæt Du op din gode Hat!
»Og fast om den er graa.
»Jeg sætter mod min Perlesnor,
»Tag den, om Du kanst faa!«
— For de legte, for de legte Guldtærning.

De spiller derpaa første og anden Gang, men stadig »den Ungersvend han tabte, saa glat den Jomfru vandt«.

Tilsidst sætter Jomfruen sin Ære op, og denne Gang »den Jomfru hun slet tabte, men Ungersvend han vandt«.

Forfærdet søger nu Jomfruen at købe sig fri, byder ham til sidst Slot og Fæste, men han vil ikke give Køb. Visen ender da med, at

Jomfruen stander i Bure,
Og børster hun sit Haar;
»Herre Gud bedre mig fattige Mø
»For Giftermaal jeg faar!«
For de legte o.s.v.

Ungersvend stander i Gaarden
Han støtter sig ved sit Sværd:
»Og Du faar bedre Giftermaal,
»End Du varst nogen Tid værd.«

»Og jeg er ingen Gangerpilt,
»Endskønt Du siger saa:
»Jeg er den bedste Kongesøn,
»I Verden leve maa.«

»Est Du den bedste Kongesøn,
»I Verden leve maa,
»Da skalst Du have min Ære
»Ja, om jeg havde to.«
For de legte, for de legte Guldtærning.

Medens det her ender i idel Glæde, er der andre Viser, der tyder paa, at det ikke altid gik saa. Det synes, som om den kvindelige Part, naar hun vandt i Spillet: Liv mod Ære, stundom ikke har ladet sig nøje med at tage Spillernes hele Eje, men virkelig har krævet den

ÆGTESKAB OG TROLDKVINDER

Mands Liv, hun havde »tavlet«. I en færøisk Opskrift af Visen om Dronning Dagmar, hvor disse forskellige Forestillinger er blandede sammen, søger derfor Dagmars Moder at skræmme Hr. Strange med Spillet ved at sige:

Min Datter har tavlet med Riddere ni,
Med al god Ære vandt hun di.

Og da Hr. Strange har tabt de to første Spil mod Prinsessen, og det om det tredie hedder:

Sætter Du din Ære mod mig,
Mit hvide Halsben sætter jeg mod Dig,

styrker han sig først ved Bøn.

Hr. Strange ud af Vinduet saa,
Han heder [kalder] paa Gud og Sante Paul.
Han kalder paa Gud og Sante Knud,
At han maatte vinde det Tavlbord ud.

Mulig turde denne Form for Spillet pege tilbage til en ældgammel Tid, hvor det kan have udgjort et betydningsfuldt Led med i Brudekøbet. Selv om der ikke spurgtes om Kvindens Ja eller Nej, havde hun i saa Fald dog maaske i Spillet haft et Middel til at værgе sig og en Udsigt til mulig Forøgelse af sit Gods uden Giftermaal. Men hvilken end Spillet tidligere Betydning kan have været, vist er det, at i det 16de Aarhundrede var det i Norden, hvis det endnu forekom her, sunket ned til, som senere paa Ludvig den Fjortendes Tid i Frankrig, at være *blot en gammeldags Spøg*. At Skikken i det 16de Aarhundrede endnu forekom i Sverige, kunde synes at fremgaa af Ærkebiskop Olaus Magnus' Omtale. Han anfører, at den endnu var i Brug hos Adelen. Men hans Forklaring lyder som en sen Tids Misforstaaelse. Han siger nemlig, at Adelsmændene plejer at spille Skak med deres tilkommende Svigersønner, da intet Spil som dette forraader, hvad der bor i et Menneske, hans Lidenskaber, Anlæg, Opdragelse o.s.v.

Naar Bejleren paa lovlig Vis havde anholdt om Pigens Haand, og

»Jaord« var givet, skulde man efter Nutidsbegreber tro, at alt maatte være klappet og klart. Dette var imidlertid langt fra Tilfældet, det mest afgørende manglede endnu: *det skete skulde slaas »fast«.*

Ved første Øjekast kunde dette tage sig ud som utaaeligt Omsvøb, men ved nærmere Betragtning laa der en klar Tankegang til Grund, der ikke var særlig for dette ene Omraade, men bundede i Tidens fælles Retsbevidsthed. Fra umindelige Tider havde det været indlysende for alle kyndige, at enhver retslig Afgørelse var et tredledet Hele: Den ene Parts Tale, den anden Parts Tale og den afsluttende Kendelse. I Friersager kaldtes de to første Led »Tiltale« og »Svar«. Men ved en mere end tilfældig Lydlighed hed i Rettergangs-sproget de to Parter Indlæg næsten ganske det samme: »Tiltale« og »Gensvar«. Enhver Dom indledes derfor med følgende Ord: »Da efter Tiltale, Gensvar og denne Sags Lejlighed blev der saa paasagt for Rette«, og derpaa fulgte den egentlige Domskendelse, der afgjorde Sagen. Ganske paa samme Maade maatte i Frieri »Tiltale« og »Svar« afsluttes ved en afgørende Akt, Sagen maatte slaas fast, *Parret »fæstes« sammen.*

Gennem denne Jævnførelse med Retsforhold vinder vi ligeledes en Forstaaelse af, hvad der hidtil muligt kunde have forekommet uklart: det forskellige Antal Sammenkomster, som Datiden krævede til et Frieries Afgørelse. Ligesom i Nutiden en Tiltalt kan i visse Arter Sager i samme Møde baade faa at høre det, hvorfor han er tiltalt, give sit Svar og faa sin Dom, paa samme Maade kunde i hin Tid et og samme Møde ompsænde baade »Tiltale«, »Svar« og, naar »Sagens Lejlighed« var ret simpel og klar: »Bortfæstelsen« tillige. Men ordentligvis tillod, eller om man saa vil: krævede en Friersags Afgørelse mindst én Sammenkomst for hvert Led, hvoraf den begrebsmæssigt bestod.

Hvedafgørelsen skete altsaa ved det Møde, hvor Parret »fæstedes« sammen og den egentlige »Trolovelse« fandt Sted. Hvor gammel denne Skik og de dertil svarende Benævnelser var, kan bedst ses af, at disse brugtes ikke blot hele Norden over, men ligeledes i Storbritanien, hvor de levede som et Minde fra den danske Indvandringstid. I det 16de Aarhundrede var Udtrykket »haandfæste« (*»hand-faste«*) endnu en gængs engelsk Betegnelse for at »trolove«; og dette Ord har i *true-love* og *true-love-knot* holdt sig friskt lige ned til Nutiden.

Som rimeligt var blev dette Møde, hvor »Bortfæstningen« skulde foregaa, imødeset med stor Forventning og en Mængde Forberedelser i den Anledning trufne.

En Sag, man vel maatte vare paa, var, *hvad Dag man valgte* til at lade *Bortfæstelsen* foregaa. Der var jo ikke blot uheldige Dage i hver Uge, men desuden Tycho Brahesdage spredte Aaret rundt og derhos ugunstige Tidspunkter, der faldt forskelligt i de enkelte Aaringer. Meget kunde afhænge af, hvorvidt man her valgte rigtigt. Endnu i det 19de Aarhundrede holdt man i Skaane paa, at ingen Trolovelse kunde blive lykkelig, naar den ikke foregik paa en Onsdag eller Fredag. Samme Tro har uden Tvivl hersket i det øvrige Danmark i det 16de Aarhundrede, i hvert Fald blev dengang et paafaldende Antal Trolovelser indgaaet netop paa disse Dage. For at nævne et Par Eksempler blandt de mange: Den næste Onsdag før Sankt Hans 1533 trolovedes Peder Skram og Elsebe Krabbe. »Min kære Moder! Og som I skrive, at jeg skulle skrive Eder til, om min Jomfru var Fæstemø, da maa I vide, at hun vart [blev] Fæstemø nu i Fredags otte Dage, og skal hun have Kristoffer Paulsøn«. Senere er denne Overtro, af Grunde som vi længere hen faar at se, bleven henlagt fra Trolovelses- til Bryllupsdagen.

En almindelig Tro synes det ogsaa at have været, at Trolovelsen skulde finde Sted i *tiltagende Maane*. Allerede Tacitus omtaler Germanernes Tilbøjelighed til at henlægge deres vigtigste Foretagender til Nymaane eller Fuldmaane. Og saa vidt man kan skønne har det baade i Sverige og Norge været Skik, at foretrække tiltagende Maane, særlig disse dens to Endepunkter, til Indgaaelse af Forbindelser. Fasten og Adventstiden ansaas derimod vistnok i de fleste Egne for ugunstige Aarstider.

Oplysende om Datidens Hensynstagen til Dag og Tid for Trolovelsen er efterfølgende Brev af 1542, skrevet af den tidligere katolske Biskop Ove Bille til Hr. Oluf Rosenkrands til Vallø, i Anledning af Biskoppens Brodersøn, Peder Billes paatænkte Trolovelse med Oluf Rosenkrands' Datter:

»Vor venlig og kærlig Hilsen tilforn, sendt med Vorherre! Kære Hr. Oluf, Frænde og synderlig gode Ven! Give vi Eder kærligen til Kende, at vi finge Eders Skrivelse nu imod Aften, at vor Broder Esge Bille haver nu været hos Eder paa Vallø, bedendis og begærendis, at den Tale imellem hans Søn Peder Bille og Eders kære Datter

maatte udi den hellige Trefoldigheds Navn komme til en endelig Ende; hvilket I ogsaa gerne gøre ville etc.

»Kære Frænde! betakke vi Eder kærligen og gerne for alt godt, I os bevist haver, og besynderligen for samme Eders gode Svar, kærlige Skrivelse og store Velgerninger, I bevise vor Broder og forskrevne hans Søn; udi hvilke Maade vor Broder, vi og hans Søn og flere Venner kunne det med Eder og Eders forskyldte, skulle I dertil finde os ganske velvillige, som os bør at gøre og vi pligtige ere etc.

»Kære Hr. Oluf! Som I skriver, at vi gav vor Broder til Kende, som han sagde for Eder, at det skulde være et godt Tegn i denne Sag Tirsdagen næst efter Dominicam lætare, som er Midfaste Søndag, da mærkte eller forstod vor Broder os ikke ret. Vi finde der intet bedre Tegn til inden Dimmelugen, paa Eders egen gode Forbedring, end det Tegn, som er virgo og paa Danske kaldes Jomfru, som falder den Tirsdag og Onsdag næst for Palmesøndag, som I ydermere kunne forstaa af denne indelukte Skrift, vi nu sende Eder, hvad samme Tegn betyder og udviser. Den alsommægtigste Gud værdis til at give sin Naade dertil, at det maa blive Gud takkeligt og vor Brodersøn og Eders kære Datter til Lykke, Ære, Glæde og Salighed!

»Som I og, kære Frænde! os tilskrive, at vi ville vel gøre og møde paa Vallø med flere Eders Venner, naar denne Tale skal endeligen forhandles, for hvilket Eders gode Tilbud vi takke Eder kærligen og gerne, og ville vi det gerne gøre i de Maade og andre, hvad vi vide Eder er til Villie, Tjeneste og Gode, naar vi fange at vide tilforn enkelt Dag, naar I ville den Sag med vor Broder endeligen forhandle paa Vallø, saafremt vi ere saa helbredte, vi kunne færdes og rejse. Kære Frænde! Udi hvilke Maade vi kunne være Eder og Eders kære Husfrue og Børn til Villie, Kærlighed og Gode, ville vi altid gerne gøre, bedendis Eder gerne, at I ville sige Eders kære Husfrue mange gode Nætter paa vore Vegne. Befalendis Eder Gud! Skrevet udi Skovkloster Fredagen næst efter Reminiscere Aar 1542.«

Offue Bilde.

Den indlagte Seddel lød saaledes:

»Kære Frænde! Den lærde Mand, Doctor Carion, og andre vise Mænd udi den Kunst om Himmeltegn, som skrive Planeters Løb og Himmeltegn, skrive saa om dette Tegn virgo, som kaldes Jomfru paa Danske, at i det Tegn er godt at afvænne smaa Børn, item at bygge og at fæste sig en Jomfru uti Ægteskab men dog være hende ube-

På Tro og Love

varet i samme Tegn. Saa skrive vise Mænd, men den almægtige Gud raader dog over baade Himmel og Jord og alting, og kan forvandle og naadeligen formilde alle Planeter.«

En Betingelse for at Bortfæstningen kunde ske, var Vidnesbyrd om *tilstrækkelig Kristenkundskaab*. Enhver, der ønskede at troloves, skulde kunne sin Luthers Katekismus. I Reglen aflagdes denne Prøve blot ved, at paagældende godtgjorde at have deltaget i Altergang, hvortil jo krævedes samme Kundskaab. Men hvor Bruden var et Barn, kunde det let skorte paa denne Forudsætning, og her var da ikke andet for end at underkaste sig en særskilt Trolovelsesprøve. Aldersgrænsen for at maatte indstille sig til denne var vel ubestemt, men Skik og Brug synes dog at have sat et Lavmaal, som ikke gerne blev underskredet. Om to smaa Søstre i Hedensted i Jylland, den ene paa otte, den anden paa elleve Aar, der begge ønskede at troloves med deres Bejlere, hører vi derfor ogsaa Landemodet i Aarhus afgive følgende Kendelse: »Den yngste skal afvises, men den ældre kan, naar Provsten har overhørt hende, og hun har staaet sig godt i Katekismus, blive trolovet«.

I det 16de Aarhundrede og i Særdeleshed lige efter Reformationens Indførelse maatte man dog vistnok af flere Grunde være noget varsom med, hvad Sum af Kundskaaber man krævede ved denne Prøve. Naar det at indøve Menigheden i Luthers Katekismus var Maalet for de ugentlige Søndagsgudstjenester, turde man ikke forudsætte denne Kundskaab alt til Stede i sin Fylde hos et Par unge Folk, der ventelig endnu havde mange Aars Prædikenomgange tilbage. At lignende Forhold fandt Sted i Tyskland, kan ses af tyske Skuespil fra det 16de Aarhundrede, i hvilke der forekommer saadan gejstlig Overhøring af unge Folk, der vil ægte hinanden. Det er rigtig i Tidens Aand, naar man i Optrin af denne Art tydeligt kan spore en dobbelt Hensigt, dels at ville give Anledning til Spas, dels virkelig at yde dem af Tilhørerne, der agter sig samme Vej, en gavnlig Belæring.

I det 17de Aarhundrede fastsloges baade i Danmark og Sverige den tidligere Regel som Lov. I et Kongebrev af 1645 hed det for Danmarks Vedkommende: »Vi have naadigst for godt befundet, at de gemene, unge Folk ikke skal herefter af Præsterne troloves, førend de dør have bevist, at de deres Børnelærdom lært have«. Og i den svenske Kirkelov af 1686 fastsattes det, at de, der vilde troloves,

skulde kunne Luthers Katekismus og have deltaget i en Altergang. I det 18de Aarhundrede omtales det som Skik i Eggen om Kalmar, at de unge Folk, naar de mødte hos Præsten for at overhøres i Kristendom, medbragte som Gave for at stemme ham mildt: seks Alen »Skjortelærred«, en Ost og — de mere formuende — tillige et Pengestykke paa Osten.

»Bortfæstningen« foregik med endnu større Højtidelighed end baade »Tiltalen« og »Jaordet«. Fra begge Sider mødte man i talrig Skare, Brudgommen naturligvis ledsaget af sine Talsmænd. I flere af de gamle, svenske Love var det ligefrem bestemt, at begge Parters Frænder indtil tredie Led skulde give Møde. I Kong Hans' almindelige Købstadret af 1484 hed det: »Man skal fæste sig Hustru i det mindste i tolv Personers Overværelse«. Efter Reformationens Indførelse sloges der noget af paa denne store Fordring, og i Frederik den Andens Ægteskabsordinans befaledes der blot: »Ingen Trolovelse skal ske, foruden at Præsten og fem andre Vidnesbyrd i det mindste ere overværendis«. Samme Tal gik senere over i Christian den Femtes »Danske Lov«. Hvis nogen skulde være uklar om, hvad hermed mentes, saa var det i Christian den Fjerdes Forordning for Hertugdømmerne udtrykkelig udtalt, at hvis en Trolovelse skete i et mindre Antal Vidners Nærværelse end seks, tre paa hver Side, skulde den være ugyldig for Retten.

Grunden, hvorfor dette Antal Vidner krævedes, og hvorfor man ikke heller blev træt af at lade Præsterne indskærpe Menighederne disse Tal, var naturligvis den, at fuldstændig Forvirring vilde opstaa, hvis nogen af Parterne siden kunde fragaa, hvad ved denne Lejlighed var sket. Fra en noget senere Tid fremhæves det ogsaa som en Ulempe af meget farlig Art, at i enkelte Egne, som f. Eks. Blekinge, hvor man havde set igennem Fingre med, at Fattigfolk trolovedes uden Vidner, benyttede ofte Fæstemændene sig heraf og brød bagefter givet Løfte.

I det 16de Aarhundrede behøvede man mellem nogenlunde velstillede dog ikke at frygte for sparsomt Møde. Tilbøjeligheden var langt snarere til at komme altfor talrigt. Det var allerede en ret bred Anvisning, som et af Datidens Skrifter gav om, hvorledes det bør gaa til ved sliq Lejlighed: »Det er hos oprigtige Folk brugeligt, hos saadant Tilsagn en offentlig Handel at anstille udi næste Frænders og Venners paa begge Sider og andre ærlige Folks Overværelse«. Og

den Virkelighed, der svarede hertil, var ofte langt fyldigere. Da saaledes f. Eks. Købmand Knud Seeblad i Odense Aar 1550 midt i den strengeste Vintertid skulde holde sit Fæstensøl i Flensborg mødte han med alene 28 ridende Svende. Iblandt den højeste Adel gik ofte Antallet over alle Grænser. Peder Skrams og Elsebe Krabbes Trolovelse 1533 overværedes foruden af »mange ærlige, lovlige Riddersmænds Mænds Fruer og Jomfruer« af 7 Bisper, 22 Riddere og en Mængde »ærlige Mænd, flere som ikke alle nu kan nævnes. Gud giver dennem alle en glædelig Opstandelse!«

Man samledes enten i *Kirken* eller i en privat Bolig, i sidste Fald atter enten i *Brudens* eller i *Præstens Hjem*.

Fra Katolicismens Dage havde man arvet det Syn paa Sagen, at en Trolovelse, selv om den ikke just nødvendigvis skulde ske i *Kirke*, saa dog vandt i Anseelse ved at foregaa der. At bortfæstes for Alteret af en adelig Bisp havde været et sikkert Bevis for fornem Byrd. I Reformationens første Tid holdt derfor den Skik sig iblandt den danske Adel at lade Bortfæstningen fremdeles foregaa i Kirke. Ligesom Peder Skrams og Elsebe Krabbes pragtfulde Trolovelse, der jo endnu faldt i den katolske Tid, havde fundet Sted i Frue Kirke i København, saaledes hører vi fremdeles i længere Tid om kirkelige Fester af lignende Art: »Der man skrev 1542 Aar, den Tirsdag efter Sankt Karens Dag, da blev Christopher Gyldenstjern og Anna Parsbjerg givet tilhobe i Skt. Nicolai Kirke udi København Formiddag, der Klokken var mellem 9 og 10 slet, og det var i Løvens Tegn«. Laurits Brokkenhus og Jomfru Karine Skram »blev trolovede udi Laholms Bys Kirke den Søndag efter Helligtrefoldighed, som var den 4 Juni Aar 1570 udi mange fornemme Folks Nærværelse«, »Anno 1580 25 Maj om Formiddagen, da Klokken var mellem 8 og 9, udi S. Bodels Kirke i Aalborg, blev min allerkæreste Fæstemø Jomfru Anne Lykke Iversdatter mig tilsagt af Hr. Jørgen Lykke hendes Broder, Niels og Christoffer Mikkelsen og Tyge Krabbe«. Aar 1593 blev Jomfru Susanne Brokkenhus tilsagt Markvor Bille, »og hentede han Svar i St. Knuds Kirke i Odense«. Samme Aar blev Jomfru Marine Skram tilsagt Jacob Hardenberg i Vejle Kirke. Aar 1598 fik Knud Gyldenstjerne »Svar paa Jomfru Øllegaard Hvittfeld i Københavns Helliggestis Kirke« o.s.v. Endnu langt ind i det 17de Aarhundrede lader Skikken sig forfølge. Aar 1639 blev f. Eks. Jomfru Edel Rosenkrands tilsagt Gabriel Laxmand i Helene Kirke i Skaane.

Under disse Forhold var det naturligt, at ogsaa den velhavende Borgerstand foretrak Trolovelse i Kirke. Men allerede i det 16de Aarhundrede lader Spor af Omslag fra oven sig paavise. Og sit Grundskud fik uden Tvivl Skikken, da Hoffet gav Tonen an i modsat Retning. Det var et Eksempel, hvis Virkninger sikkert spredtes vidt om, da Sigvard Grubbe, der var i Kongens personlige Tjeneste og for hvem Christian den Fjerde selv var »Talsmand«, den 9. August 1598 trolovedes med Hildeborg Grubbe af Dronningens Jomfrukammer — ikke som hidtil brugeligt i Kirke, men paa Københavns Slot i Dronningens Kammer, i Overværelse af Kongen, Dronningen, Hertug Ulrik og begge Parters nærmeste Slægt, hvor Kansler Christian Friis førte Ordet paa Kongens Vegne som »Talsmand«. Hvis dette kan antages at danne Vendepunktet i Skikken for Adelens Vedkommende, turde det maaske være mere end tilfældigt, at et og samme Ægtepar før og efter Forandringen fik saa forskellig en Omtale. Om Christian Skeel hed det ved hans Død Aar 1595 endnu paa gammeldags Vis: Han blev trolovet med Jomfru Margrete Brahe »udi vor *Frue Kirke* udi Aalborgig«. Men om hans Enke Margrete Brahe, der først døde Aar 1614, lød det mere pynteligt ved hendes Baare: »Og skete deres Trolovelse paa Aalborg Slot«; dog tilføjedes der beroligende for dem, der endnu muligt heraf kunde forarges: og trolovedes de af salig Magister Jørgen Borringholm, fordum Biskop udi Vendelbo Stift«.

Det var en Selvfølge, at den højere Borgerstand hurtigt fulgte med Omslaget. Raadmand i Ystad Jacob Ebbesen og Margrete Johansdatter f. Eks. »deres kristelige og gudelige Trolovelse holdtes udi hendes kære *Forældres* Hus, der man skrev 1621 den 28 Augusti«. »Hr. Jacob Jacobsen og Catharine Ottesdatter trolovede jeg i Abigael Hasebards Hus«, skriver Biskop Hans Mikkelsen i sin Dagbog 1641 o.s.v.

Den *modsatte Udvikling* synes at være foregaaet hos *den nordiske Almue*. Medens endnu kort efter Katolicismens Tid den meste Bortfæstning vistnok foregik i Hjemmet, blev det efterhaanden mere og mere Skik at kræve den foretagen i Kirke. Grunden var klar nok, dels var det paa denne Maade langt lettere for Øvrigheden at sikre sig, at ingen ulovlig Forbindelse blev indgaaet, men Ægteskabsgrader, Skudsmaal, Ret til overhovedet at indgaa Ægteskab o.s.v., alt var i Orden. Dels kunde man ogsaa ved at sætte Mødet i Kirken til Kl. 8 eller 9 snarest vente, at i det mindste Hovedpersonerne mødte nogenlunde ædru. Opfordringer og Paabud i saa Henseende var dog

stadigt nødvendige. For Menigmands Vedkommende i Danmark var da omkring Aar 1600 kirkelig Trolovelse, om end ikke ligefrem paa budt saa dog sikkert det almindeligste. I en Skrivelse fra Konsistorium ved Københavns Universitet af Aar 1621 bruges et i saa Henseende ret betegnende Udtryk: »Smaa Trolovelser, der sker om Søndagen efter Froprædiken«. I Sverige udtalte Aar 1612 Præsteskabet sig for, at alle Trolovelser burde ske offentligt og i Kirker.

Disse to modsatte *Udviklingsrækker* hos Folkets to Lag: de velstillede og Almuen — bort fra kirkelig Trolovelse og *henimod* kirkelig Trolovelse — skar altsaa hinanden omkring Aar 1600. Dette deres Skæringspunkt var ikke tilfældigt, thi kort forinden var der baade i Danmark og Sverige udstedt en Lov, der satte stærkere Fart i begge Bevægelser. I Frederik den Andens Kirkeordinans af 1582 var det for første Gang ved Lov bleven fastslaaet, at ingen Trolovelse maatte finde Sted uden i *Overværelse af en Præst*. Og denne Præst skulde, i det mindste efter en senere Fortolkning, ikke blot optræde som almindeligt Vidne, men forhøre Parret, prøve om de rette Betingelser var til Stede, og i saa Fald sluttelig velsigne deres Pagt. Noget lignende var, om end i mindre skarp Form, blevet udtalt i den svenske Kirkelov af 1571.

Men var det først lovbefalet, at en Præst skulde overvære Trolovelsen, saa var der ingen Grund for ham til i en ulønnet Forretning at drage, paa Landet maaske flere Mil, paa Vej til Fattigfolk, naar han selv kunde byde de paagældende at møde i Kirken eller i hans eget Hjem. Noget anderledes stillede Sagen sig, hvor der var Velstand og Udsigt til et muntert Fæstensøl bagefter. Men her maatte man antage, at enten Frieren eller Brudens Fader havde haft Takt nok til at vælge Præsten til »Talsmand«, og hermed havde denne jo Haand i Hanke med, naar og hvor og hvorledes det hele skulde foregaa.

Omvendt fra Adelens Synspunkt set. Var det at blive trolovet af Præst i Kirke ikke længer en kostbar Forret, men sunket ned til et Fattigmands Kendetegn, saa var der ikke Grund til at bibeholde det længere. Allerede ved Midten af det 16de Aarhundrede skete der da visse Indskrænkninger i den kirkelige Handling ved adelige Trolovelser. Ved ovenomtalte Trolovelse mellem Sigvard og Hildeborg Grubbe, der foregik i Dronningens Kammer i Kongens og Dronningens Nærværelse, lader det til, at der skønt Loven udtrykkelig for-

drede det, dog savnedes Præst. Og senere i Christian den Femtes »Danske Lov« kom det, at troloves i Hjemmet uden Præsts Nærværelse, til at staa som det ægte Kendetegn paa Fornemhed og Fortjeneste, kun tilkommende »dennem som ere i Rangen, eller af Adel, og dennem som lige ved Adel agtis«.

Herfra vil enhver kunne slutte sig til Udviklingens senere Gang. Det øvrige Folk helmede ikke, førend ogsaa det opnaaede samme Fornemheds Stempel. Allerede ved Midten af det 18de Aarhundrede var Trolovelse i Kirke gaaet helt af Brug. I »Anhang til Danmarks og Norges Kirkeritual, af 1761« omtales kun Trolovelse i Præstens Hus eller i Hjemmet. Og inden Aarhundredets Slutning faldt den sidste Skranke, idet Trolovelse i Præsts Overværelse afskaffedes ved Forordning af 4 Januar 1799.

Ægteskabet var ifølge Luthers Opfattelse den gudvelbehagelige Stand. Men netop derfor var ogsaa Ukyskhed og Løstgighed forfærdelige Synder, for hvilke Herren i sin Vrede havde sat den højeste Straf: »*Horkarle og Skørlevnere skulle ikke arve Guds Rige.*« Og denne Guds Dom skulde ikke blot fuldbyrdes efter Døden. Det var Øvrighedens Pligt, saafremt den ikke selv og hele Landet vilde hjem søges af Gud med gruelige Plager, at forfølge og straffe Hor overalt, hvor det kunde opspores. Thi Hor medførte ikke alene evig Fortabelse for de tvende, der bedrev det, men det var en Gift, der bibragtes, en Uret, der blev begaaet mod det hele Samfund.

Det er denne *Bagsiden af den lutherske Opfattelse*, der saa tit er blevet upaaagtet, i Stridens Hede af katolske Modstandere, i glem som Kølighed af saakaldte Tilhængere, der ikke længere vilde vedkende sig den. Og dog er det netop her, at Standpunktets sædelige Alvor og Kraft kommer tydeligst frem, om end, som saa ofte hos Luther, i uhyggelig, gruopfyldt Form. Thi hos Luther var sprudlende Livslyst og Frihedstrang fra tidligste Tid parret med forkuende Indtryk og Rædsel for den hævnende Gud. I hans Manddoms Værk og hele hans Livssyn tegnede sig med glødende Skrift *bagved de tre Troens Artikler* den fuldt saa vigtige *fjerde*, den om *Djævelen* og den evige Fordømmelse. Intet Under da, at han ikke formaaede at fastholde hint naturfriske Syn paa Ægteskabet, hvor Mand og Kvinde i Tidernes Morgen fik anvist Jorden af Gud, medens det fra Paradiset endnu velsignende lød: Vorder frugtbare og

formerer Eder! Som Bagside til dette Billede dannede sig for Luther og maatte nødvendigt danne sig et andet, hvor Djævelen var Hovedpersonen.

Kønsdriften er uimodstaelig. Indenfor Ægteskabet virker den Gud til Velbehag og fremmer hans Værk og Vilje. Men udenfor Ægteskab virker den til Synd og Hor, er Djævelens Vilje og fører de skyldige til *Helvede*. Paa dette vigtigste Punkt i Livet griber Satan ind og ved Hjælp af den onde Natur, der før Ægteskabets Daab er uren og fortabt, bekæmper han vældelig Guds Rige. Her gælder kun et: *Slaa Djævelen og hans Anhang ned!* »Derfor har Gud befalet i Loven at stene dem, der begaa Ægteskabsbrud. Saa skal da ogsaa end det verdslige Sværd og Øvrighed dræbe dem, der begaa Ægteskabsbrud.« »Men hvor Øvrigheden er langsom og efterladende og ikke dræber den, der begaar Ægteskabsbrud, der skal han begive sig til et andet fjernt Land . . . men bedre var: død, død med ham!«

Sejrens Dag, som alle Guds gifte Børn med Længsel forvente, er, naar Djævelen endelig bliver overvunden og dreven tilbage til sin Svovlpøl, Herrens Dag, Dommens Dag. »Alle de, der begaa Hor og Ægteskabsbrud, de der leve udenfor Ægtestanden i Besmittelse og Urenhed — saasom Paven og Kardinalerne, Biskopper, Domherrer, Munke, Nonner o.s.v., de der forbyde Ægteskab og fremkalde langt grueligere Lyst og Smuds herved, og tilsøle saa jammerligt det hellige Ægteskab — dem skal Gud domfælde paa hin Dag. Da skal Dommen ret gaa for sig!«

Det var de enkelte Landes Øvrighed, Statsmagten, hvem Luther paalagde Kampen mod Djævel og Hor. Og hvor turde nogen Øvrighed vægre sig! Forkyndte ikke Prædikanterne daglig, at Hor var den Synd, hvorfor Gud i sin Vrede engang havde ladet Verden drukne i Syndfloden og en anden Gang ødelagt Sodoma og Gomorrhæ med Ild fra Himlen. Læstes ikke paa hvert Blad hos det gamle Testamentes Profeter, at *Hor og Frafsald fra Gud var ét og samme*. Og Herrens Plager var der allerede. Gud havde jo fra det 16de Aarhundredes Begyndelse slaaet Europas Folk med den nye Sygdom »Frantsoser«, det forfærdelige Vidnesbyrd om, at Herrens Taalmodighed nu var omme.

Virkningen for Danmarks og Norges Vedkommende viste sig hurtigt, og Overgangen blev brat. Thi *mod Middelalderens Slutning var man falden til Ro*. Vel havde der i Købstæderne været udstedt

strenge Love mod Usædelighed. Men dels gjaldt disse Love ikke paa Landet, dels slappedes de i deres Udøvelse ved den katolske Gejstligheds Stilling. Alle Ægteskabssager, Spørgsmaal om ægte eller uægte Fødsel o.s.v. henhørte jo under gejstlig Domstol. Og Gejstlighedens Privatliv, dens hyppige Frilleforhold forbød af sig selv haard Optræden mod andre. Kirken saa igennem Fingre med sine Tjenere og nøjedes med at sondre mellem Standens, Embedets Renhed og den enkeltes Skrøbelighed. Kongerne — Hans og Christiern den Anden — samt deres Adel havde villigt fulgt det givne Eksempel. For Landbefolkningens Vedkommende var Oldtidsforholdene aldrig helt gaaet i Glemme. Ved Middelalderens Slutning herskede der da i Norden en vis mild Moral og tilsvarende fredelige Tilstande. Grove, kønslige Udskejelser forekom vistnok kun sjældnere, fordi ingen Strenghed hidsede dertil. Almindelige Forseelser bedømtes skaansomt af den offentlige Mening og af Kirken. Men ved Siden heraf lyste endnu med ikke ringe betagende Virkning Kirkens bestandigt fastholdte ideale Fordring og Jomfru Marias fjerne, hellige Renhed.

Af denne Fred skræmmedes man pludseligt op, da Reformatorerne forkyndte, at Djævelen var ude og paa Spil just i disse Forhold. Djævelen, ikke den lille Haltefanden, der veg for et Stænk Vievand eller Korsets Tegn som en Hund for en Sten, men den rigtige, store Djævel, om hvem nu alle forfærdet hviskede, han, hvem Kristus selv havde kaldt for denne Verdens Fyrste, ja, Sankt Paul endog for »Verdens Gud«. Og Skørlevnet var ikke, som mange havde ment, blot noget som at stille Tørst og Sult. Det var netop den værste af alle Synder, der førte lige lukt til det evige Helvede. Kirkens Tilgivelse! Luther havde Bevis for, at Paven og Kardinalerne, Bisper, Provster og Præster med samt deres Munke og Nonner var de første til Helvede. Nej, Herrens Vrede var nu aabenbar. Tvi »for den lede Syge!« »Pokker« var løs. Satan var løs.

Den dansk-norske Statsmagts Overtagelse af Kampen mod Djævelen og Hor viste sig naturligvis først og fremmest i Katolicismens Afskaffelse og Reformationens Indførelse. Men dernæst ytrede den sig i en Række af enkelte Love, hvorved ikke blot de tidligere strenge Købstadlove udvidedes til at gælde for det hele Land, men ogsaa flere mod Sædelighed stridende Handlinger nu blev belagte med Straf, skønt de før ikke havde været regnede for Forbrydelser. Meget betegnende for *denne nye Art Lovgivning* var, at den imod al

gammel Skik og Brug angav som sin Hensigt at ville *afværge Guds Fortørnelse og strenge Straffedomme* over Folket. Fra Frederik den Førstes til Christian den Fjerdes Dage blev dette gentaget saa tit, at det endte som blot tom Formular.

Bag ved denne Lovgivning laa imidlertid en *opskræmt offentlig Mening*, der kun svagt gav sig til Kende i Lovsprogets afklarede Form, men desmere i selve Lovenes Anvendelse og Udførelse. Ved Dannelsen af denne offentlige Mening spillede den nye lutherske Gejstlighed en fremtrædende Rolle. Den fik til Stadighed i sine Prædikener hele Folket i Tale, og den kredsede i disse baade i Embeds Medfør og fordi den personlig herved vandt i Betydning bestandigt om det mest pirrende Punkt: Djævelen. Fra disse Prædikener bundfældede Indtryk baade hos det menige Folk og hos den stedlige Øvrighed, Lensmænd og Borgmestre. Ved Lejlighed slog Rædslen ud i blind Hævntørst.

Mest betegnende for *dette nye Folkesyn* var *dets Uretfærdighed*. Havde man endda vedkendt sig, at al Synd stammer fra Djævelen, saa vilde der have været en indre Overensstemmelse deri. Men man undtog de mandlige Synder, særlig Drik og Drab. Drik var kun et Glædens Udtryk. »Djævelen skikker os saa mange onde Stunder til, vi maa vel stjæle os en glad Stund og drikke en Skaal Øl med hverandre, endogsaa over vor Tørst.« Drab »kom man for Skade« at begaa. *Ægte djævelske Synder var egentlig kun Hor og Trolddom*, hvor Kvinden var Djævelens Redskab, ganske som i sin Tid Eva overfor den brave Adam. Djævelen for nu om som en »skrydendes Løve« og rustede sine. Men alle Mand var ogsaa paa Vagt. Fjenden var let kendelig: *ung Hore, gammel Heks*. Ved Herrens Ord samt ved Drukning i Sæk og Brænding paa Baal skulde man forhaabentlig faa Bugt med Satan og hans Hær.

Det er tydeligt nok, at Grundstammen i denne Opfattelse er *Munkens*, der, uden Samlivets Forstaaelse, *skiftevis kun begærer eller afskyer Kvinden*. Den blev bragt i Anvendelse af lutter Mænd, der tilmed havde lært, at Livet blot bestod af de to Dele: Ægteskab eller Hor, og som derfor i den unge, ugifte Kvinde og i den aldrende Enke straks anede Horen og Heksen. Begge var et og samme, hin forførte Mænd, denne bedrev Utugt med selve Djævelen. Og den hele Opfattelse blev prædiket, gruet, hvasket, pisket, brændt saa længe ind, at den tilsidst gik over i alles Bevidsthed, og skyldige i Hor med

Djævelen hobevis tilstod, medens Baal paa Baal besørgede dem videre ad Helvede til. Dette er *det mørkeste Blad i Reformationens Historie*, det sørgelige Udtryk for, at samtidigt med det første, svage Gennembrud af et friere, dybere Gudsforhold, var ogsaa Fortids sletteste Rester bragt op til Overfladen.

Det er et Spørgsmaal, hvorledes det hele vilde være endt, hvis der ikke var kommet andre medvirkende Kræfter til. Thi *Lutherdommen alene maledede med stigende Fart Vandet fra Herrens Dam ned i Djævelens*. Ved den stærke Vægt, som Lutherdommen lagde paa Kønslivet, ved den Hensynsløshed, hvormed alt tidligere uskyldigt omdannedes til æggende at sigte hertil, og ved den Spot, hvormed Fortidens dæmpende Midler: Faste, Afholdenhed o.s.v. blev fjernede som latterlige, ledtes Mængden kun formentlig mod Ægteskab. I Virkeligheden *vaktes en Strøm, som man var ude af Stand til at retlede*. Al den Kønndrift, der brød paa uden ægteskabelig Retning, bruste jo ned til Djævelen. Og hvis uafbrudt Tilfredsstillelse var Ægteskabets væsentligste Værn, hvad borgede saa for, at ikke naturlig Trang til Afveksling ogsaa her vilde lede Lysten paa Afveje? Den hele Fabrik dreves med Tab for Vorherre, men med sikker Fordeel for Djævelen. Intet Under, at denne viste sig for Luther og efterlignede med Spot hans Travlhed. Om Ægteskabet gjaldt fuldt saa vel som om Daaben Luthers bekymrede Ord: »Jeg tror, at hvis der ingen Barnedaab var, vilde der heller ikke være nogen Kirke. Thi voksne, der saa Satans Magt, vilde ingensinde indlade sig paa Daab og Løfte mod Satan.«

Men *Statsmagten var sat i Bevægelse og slog efter kirkelig Anvisning trolig løs paa sine Undersaatter for at ramme Djævelen*. Under Christian den Tredje og Frederik den Anden var Bevægelsen heftigst, siden, under Christian den Fjerde, gik Maskinen af sig selv om end noget mere slapt. Men *Striden var haabløs*, thi af de tvende skyldige, Djævelen og Mennesket, *smuttede Djævelen selv under* baade for Pisk, Skarpretter og Baal. Det var derfor en Lindring ikke blot i Skandinavien, men i alle lutherske Lande, da man under Tredivaarskrigen endelig kunde faa Ram paa noget bestemt og Herren til Ære, kløve Panden paa de fordømte Papister og deres Yngel. Og hvad Djævelens medskyldige, Mennesket, angik, saa viste det sig, jo nøjere man saa til, at *egentlig var alle Mennesker skyldige*. Hvo vidste sig ganske ren! Og hvor var overhovedet Grænsen, naar end

ikke Dyr var undtagne, men Satan, ifølge Luther, ogsaa var hemmeligt til Stede i Aber og Marekatte? »Derfor bør man heller aldrig give sig af med eller lege med disse, men kun med Siskener, Stillidser og Hundehvalpe.« Skulde da Retten ske Fyldest, maatte Befolkningen i de lutherske Lande ende med helt at udryddes.

Det var denne *Opgavens indre Umulighed*, der gav Forsøgene paa Løsning sit Præg. Haabløs som enhver Retspleje ud fra slige Forudsætninger var, maatte den nødvendigvis foregaa rykvis og i Anfald. Rolige Øjeblikke, ofte af længere Varighed, afløstes af, at Regeringen eller den stedlige Øvrighed og Befolkning med et blev djævelblændet og vild, og i rasende Nidkærhed ligesom vendte det hvide ud af Øjnene. Vi skal i det følgende nærmere betragte disse Forhold, iagttage Udviklingen indtil det Punkt, hvor Modsigelserne blev saa utaaelige, at alt hvad der angik Usædelighed som af sig selv faldt fra Djævelens Omraade, og dette indskrænkedes til Trolddom alene. Hermed var et væsentligt Fremskridt naaet. Helt overvundet var dog Ondet ikke, de gamle Tilfælde vedblev at indtræffe, *saalænge Staten endnu led af den lutherske Febertro, at det var dens Sag at bekæmpe Djævelen* og straffe Menneskers Forhold til denne. Der gik over to Hundrede Aar, førend den dansk-norske Regering kom sig helt heraf.

Som sædvanlig giver *Biskop Peder Palladius* det mest levende Billede af Tilstanden paa hans Tid og af de forskellige ovenfor berørte Opfattelser: — *Skørlevnet som Brøde mod Samfundet* ved at hindre Ægteskab, *Djævelens Skyld heri, Trolddom som Utugt med Djævelen*, *Straffen herfor, Bekymring over Følgerne af, at Øvrigheden ikke straffer, som den bør* o.s.v. — Alt saaledes som det spejlede sig i en personlig grundhæderlig Gejstligs Sind.

»Du maa ikke tie med nogen Troldkvinde! De faa nu deres rette Løn. De kunne nu ikke længer bare dem udi denne klare Evangelii lyse Dag. De faa nu en Verdens Skam. Af Verden med dem! det er og deres fortjente Løn. De brændte jo lidt tilforn en Hob af dem udi Malmø, udi Køge og andensteds; og høre vi til, at der sidder atter en Hob greben i Malmø og skulle brændes. Udi Jylland og Smaalandene ere de udi Jagt efter dem som efter Ulve, saa der blev nu nylig greben og brændt paa Als og paa de andre smaa, omliggende Lande ved tolv og fyrretyve Troldkvinder. Den ene røber den anden, saa at de følges ad hen til hin Verden.«

»Kvinde, vær din Mund, at du ikke faar en sviende Hale! Haver Du vanbrugt saadant Skarn hidtil, giv det over! Lad Folk aldrig høre mere om Dig! Mærk, jeg kynder Dig et godt Raad! Der skulle komme Hofmænd til Dig udi Bønderklæder med Bukser paa og have en Klud om Benet og folde op og lade Dig se og spørge Dig om Raad: Kære Kvinde! Jeg haver hørt, at I kunne signe; se, hvilket Ben jeg haver. Vide I intet Raad til at signe mig det? — paa det at de kunne faa et Ord ud af din Mund og straks gribe fat paa Dig, at Du kan komme ud til hin Galge, at brændes op i Falaske [glødende Aske] med Skind og Ben, Kød og Krop. Det er din Ret.«

»I tør ikke være rædde for saadanne Skarns Troldkvinder nu længer. Det er ikkun Løgn, man siger: at Djævelen skal selv være ræd for hende — han er ikke ræd uden for Gud — og at han skulde en Tid givet hende et nyt Par Sko, og da skulde han have rakt hende dem paa en lang Stage, for han turde ikke selv være i Færd med den gamle Troldkvinde. Det er ikke uden Løgn. Hvi turde han ikke være i Færd med hende, efterdi at en *Troldkone er Djævelens Mælkeedeje: hun malter ham, og han malter hende* saa længe, at de malke hen tilsammen udi Helvedes Afgrund.«

»Naboer og Genboer, som bo hos skændige Folk, som føre et utilbørligt Levned, de bør at vare Præsten ad, hvo de ere. Ellers er den saa god, der holder, som den, der flaar. *De maa ikke tie* med saadant Folk *uden de ville blive fordømte med dem*. Og der plejer tidt at komme Ild udi Mands Hus udaf hans Nabos Hus, og de, som bo hos saadant Folk, pleje stundom at faa en Benling af Huden med [o: at faa Del i Skaden]. Derfor er det paa Tide, at I give saadant til Kende for Sognepræsten, paa det at Guds Fortørnelse og Menneskenes Forargelse, Livs og Sjæls Fare kunne borttages.«

»Naar Sognepræsten faar at vide, hvo de ere, da kan han lægge dem en Dag for i Ugen og undervise dem (tre Gange i det mindste) om de ville rette og bedre dem. Og dersom de foragte deres Sognepræsts salige Undervisning, da kan han fjerde Søndag derefter sætte deres Navn paa Prækestolen, thi aabenbarlige Synder skulle have aabenbarlig Straf, og da kan han saa sige: Herre Gud naade os! Vi raabe og skrige af Prækestolen, vi undervise og formane, det hjælper intet. Den lede Djævel vil ogsaa have sit Kapel herhos. Dog bør os at bryde det ned, paa det at Guds Kirke kan desbedre blive ved Magt, og Djævelens Linjer kunne sønderbrydes. Ellers er det vor

Dom, om Retten skal have sin Gænge, at vi skulle fordømmes med dem. Derfor kan jeg ikke tie længere. *Saa* hedder den Mand, *saa* hedder den Kvinde i den By, i den Gaard. De have ført, og føre endnu et skændigt Levned med Boleri. Jeg har lønligt, jeg har aabenbarligt paamindet dem, som de skulle ikke selv andet sige. Ja, Gud af Himlen skal være mit Vidnesbyrd, at jeg haver gjort mit dertil, endogsaa hos dem, som huse og hæle disse Horefolk. Derfor vil jeg gøre mit Embede Fyldest imod den ene og den anden, *saa* vel imod den, som holder, som den, der *flaar: Jeg sætter dem her i Dag i Guds Band, i Navn Fadere, Søns og Helligaands, Amen!* og lukker dem ude fra det højhærværdige Sakrament og fra kristne Menneskers aandelige Selskab og Menighed, indtil *saa* længe at de rette og bedre sig og blive her igen aabenbarlig afløste, og denne gode Almue beder for dem til Gud.«

»Desimellem kunne I, gode Kristne! være dem ubevarede, at I ikke have idelig Omgængelse med dem, indtil de rette og bedre dem igen. Og derfor maa de søge til Kirke og høre Guds Ord, at de maatte end omvende sig. Men ikke maa de gaa til Sakramentet, ej heller være her til Stede længer, end som Fadervor er sunget her for Alteret, og de høre Klokken ringe, da skulle de pakke dem ad Døren. Hvis de her udi *saa* vel som i deres Synd forhærdes og intet skøtte om Guds Ris, da lukke de dem selv ude fra al den Glæde i Himmeriges Rige er, og forbinde dem under al den Pine, udi Helvedes Afgrund er, foruden den legemlige Plage og Pine, som Djævelen af Guds Tilladelse skal kaste dem paa og vædelig og kraftig regere over dem, som en Tyran over sine Skattebønder, for de høre hannem til, saalænge som de føre saadant et Levnet, og blive dog til arme Stympere og Stakler paa det sidste.«

»Siden derefter, naar man formærker, at de skøtte intet om Guds Ris og Straf, da bør Kirkeværger med Sognepræsten at give Herredsfogden deres Navne og ugudelige Væsen til Kende, og han da forbyde dem Sogn og Herred, indtil de have været for Roskilde Dom.«

Thi »Horefolk, Bolere og Skørlevnets Folk skulle stævnes ind til Roskilde Dom og der straffes, og andensteds paa Herregaarde og Slotte, som I jo nu formærke, at de straffe dem til Københavns Kag [Skampæll], til Kallundborgs Kag, udi Knulhuset i Roskilde. Hvor altid bør at ligge ti eller tolv Skoleris, at det Folk kan hudstryges

med, paa det Gud skal ikke lade et helt Land hudstryge med Blodstyrtning og anden Plage. Fordi at hvor en Skarns Skøge er, med Orlov at sige, som lader sit Legeme vanbruge, da maatte I saa gerne have en Ulv her paa Eders Mark. Thi hun gør Skade.«

»Der sad til Hobe to Naboer nu i Aar paa Vorherres Himmelfartsdag udi deres egen By, som hedder Hem, og ligger straks udenfor Ringsted, og drak en Skaal Øl med hverandre. Da kom der en Skarns Kvinde ind til dem, og de begyndte at sidde og trættes om hende saalænge, at den ene slog den anden død paa samme Sted. Og maatte han og selv miste sit Liv derover, om mig er ellers ret foresagt. Det er jo vist, at de to mistede deres Liv for den ene Kvindes Skyld!«

»Ja, hvor mange mistede deres Liv i København, for den Rosen-gaard [et berygtet Kvarter] var ved Magt! Ikke vidsker Bøddelen sit Sværd saa tidt nu i denne Tid, som han gjorde i den Tid.«

»Nu sidder vel end mangen Skarns Skøge baade udi Købstad og paa Landsby, der Du maa vel vogte og vare Dig for. Hun haver ondt Øl i hendes Kande. Drikker Du det af med hende, Du faar baade Skam og Skade, og Bærmen bliver til Pokker og andet Ondt, som jeg ikke vil nævne for Skarns Skyld. Saa at de unge Karle, der løbe til hende, som en Hob Hunde, med Orlov at sige, løber til en Tæve, de skulle paa det sidste nedsmøres og blive fordærvede. Hvor mange blive saa fordærvede af onde Kvinder!«

»Og Eders egne Døtre, gode, ærlige Piger, gaa over deres Tid, blive tyve, firetyve, ja tredive Aar, og kunne ikke komme til et skamløst Brød, men maa saa gaa hen udi Livs og Sjæls Fare for en Skarns Skøges Skyld, som ligger og dibber [?] i et Sogn og forhindrer Ægteskabs Stat. Thi al den Stund, at unge Karle maa bole med en Skarns Kvinde, da gifte de dem ikke med nogen Dannemands Døtre. Og der, hvor fuldt af saadant Skarns Folk er i Sognet, der bliver ikke mange Bryllupper i det Sogn.«

»Ja formærker hun, at nogen af de unge Karle, som bole med hende, vil begynde efter Forældres, Slægts og Venners Raad at gifte sig udi Herren, straks faar hun sin Kaabe paa sit Hoved og hen og søger hannem op og faar ham fat bag en Lade og skrifter ham: Jens! jeg haver hørt, at Du vil nu gifte Dig; Du vil have den Mands Datter. Vil Du have den bredmundede Pige, den langnæsede Djævel? Mig undrer nu, hvad du har fanget for et Sind (saa begynder den

Taske at snibbe [snøfte] og græde), alt har du lovet, at Du skal end længer bole med mig, ty, hy, hye! saa tuder hun og vil forhindre Ægteskab, den Skarns Hud.«

»Det var jo tusind Maal bedre, at hun arbejdede for sit Brød, til Gud sendte hende selv et godt Bud paa Ærens Vegne, end at hun skal fordærve unge Karle og forhindre gode Pigers Giftermaal, og gøre deres Forældre Harm og Sorg og sig selv her en evig Skam og hisset en evig Fordømmelse.«

»Her var vel en god Formaning Behov. Først til hine ugudelige Byfogder i Købstæderne, som ville beskytte og beskærme saadanne Skarns Kvinder, til Onde og ikke til Gode, for en Gylden heller for et Sildegarn heller ellers en skændig Baade og Vinding, hvormed de sælge Synd og fordagtinge [forsvare] Synder, der Kristus taalte Død for. De betænke ikke, at de ere derfor forskikkede til Byfogder, at de skulle afværge Synd og Skænds Levnet i en Stad, og ikke styrke eller stadfæste saadant Folk udi Synd og Guds Fortørnelse. Du Syndsælger faar engang at gøre et skarpt Regnskab derfor!«

»Desligeste var ogsaa Behov at formane ugudelige Edelfolk, Herredsfogder og Slotsfogder, at de hverken tage Havre eller andet af saadant Folk og tilstede dem derfor at føre et skændigt Levnet, heller tage dem op paa Herregaarde og holde dem der til et skændigt Vanbrug, hvilket Gud dog vil endelig straffe paa dem, som det gøre.«

»Tyv og Tyvens Kompan, dem hænger man op, naar man faar fat paa dem. Hvi maa ikke Horer eller Skøger eller deres Kompaner (det er de, som bole med dem, og de, som huse og hæle dem) hudstryges til Kagen heller til Galgetræet?«

Lovgivningen mod Kønsovertrædelser blev, som tidligere berørt, skærpet ved Reformationens Indførelse. Betragter vi denne Lovgivning lidt nærmere, saa var dens mest fremtrædende Træk en ejendommelig Uro. Den begyndte voldsomt. Allerede under Frederik den Første lod den ny Aand sig spore, og i hans Forordning om Adelen 1528 kom det til at hedde: Hvis nogen Mand af Adelen, gejstlig eller verdslig, efter denne Dag skænder eller offentlig berygter noget Kvindfolk af Adelen, da skal han rømme Fædrelandet, være fredløs og hans næste Frænder beholde al hans Arv og Løsøre. Hun skal af sin rette Værge indsættes, saa at hun ingen af Adelen gaar til Blusel, og hendes næste Arvinger beholde alt hendes Gods, løst og fast, dog ikke det Barn, hun i Uære fanger. Fordrister nogen ufri

Mand, gejstlig eller verdslig, sig til at beligge noget Kvindfolk af Adelen, han skal derfor dømmes som aabenbar Tyv (hænges). I Christian III's saakaldte københavnske Reces af 1537 veg man ikke tilbage for følgende Bestemmelse: Bliver nogen Ægtemand eller Ægtekvinde funden i Hor, da skal den skyldige Ægtemand derfor *miste sit Hoved* og den skyldige Ægtekvinde *sækkes og druknes*. Saaledes som disse Ord fortolkedes, gjaldt Livsstraffen ogsaa den ugifte, der havde ulovlig Omgang med en gift.

Hvor haard denne nye Bestemmelse var, fremgaar af dens *Forhold til tidligere Love*. Vel havde der forhen i middelalderlige Stadsretter været enkelte barbariske Straffe for den Hustru, der gjorde sig skyldig i Hor, »men i ingen af vore almindelige Love var fastsat Livsstraf for Hor, og den Straf at druknes forekommer næppe nogensteds i en ældre dansk Lov.«

Allerede to Aar efter maatte da ogsaa den nye Straffebestemmelse betydeligt formildes. I Odense 1539 ændredes den til, at første Gang skulde den skyldige »straffes paa Gods og Pendinge efter yderste Formue«; anden Gang »iligemaade og siden forvises Landet.« Men for tredje Gang begaaet Hor »skulde den skyldige Mand miste Hovedet, og var det en Kvinde, da druknes og sækkes hun.«

Det var dog blot rent verdsligt set, at her fandt en Formildelse Sted. Samtidigt bestemtes nemlig i Kirkeordinansen af 1539, at Kirkens Straf ogsaa skulde anvendes. Naar de skyldige efter én Sinde og anden Sinde at være paamindede af Præsten ikke rettede sig, »da maa de holdes for hedenske og fordømmelige«, og skal Præsten bandsætte dem og ikke stede dem til Alterets Sakramente »dennem til des større Fordømmelse«. »Hvad som helst Prædikerne udi de Maader efter Guds Ords Lydelse beslutte, det vil Gud holde ved fuld Magt.«

Ægteskabssager var først blevne henlagte under verdslig Øvrighed. Aar 1539 befaledes det: »De skulle forvises til Os selv eller vor Lensmand, og, om det er af Købstæderne, til Borgemester og Raad.« Men 1542 henlagdes de, »efterdi der findes stor Uskikkelighed udi Ægteskabs- og Horsager«, under en egen gejstlig Ret, bestaaende af Kapitlet i hvert Stift med Stiftslensmanden som Formand. Den skulde samles fire Gange om Aaret, quatuor anni tempora, hvilket i Folkemunde forhvervede den Navnet »Tammerretten«.

Ved Siden af de haarde Straffebestemmelser for Hor tog de mildere for anden Løstgighed sig underligt ud. Baade i Recessen af 1537 og

i den koldingske af 1558 var Straffen for »Jomfrukrænkeren« sat til kun »ni Mark til Kvindens Værge og otte Skilling Grot til Os«. Men under Frederik den Anden søgte man at *indhente dette*. I hans »Gaardsret« af 1562 udelodes vel Bestemmelsen om, at en vanæret Adelskvinde skulde indespærres paa Livstid. Derimod fastsattes Dødsstraf for forsøgt Voldtægt. Og der tilføjedes: Hvo der beligger Kvinde eller Mø, som er betroet til at bære Husbondens eller Hustruens Nøgle enten til Øl, Mad, Klæder, Pendinge eller andet, straffes derfor som aabenbar Tyv, hvis de begge tjene i Gaarde sammen, medmindre Husbonden vil benaade ham. Kæresteri mellem Medtjenende kunde altsaa medføre, at den *mandlige Part blev hængt*.

Den i »Gaardsretten« viste Mildhed mod Adelskvinder bar dog ikke de forventede Frugter. Fjorten Aar efter hedder det: »Os er adskillige Klagemaal forekommet om den store Løstgighed, som nu paa nogen Tid er befundet iblandt Fruer og Jomfruer her udi Riget, mest af den Aarsag, at for saadan Forseelse ingen Straf hertil er ganget.« Det bestemtes derfor i den kallundborgske Reces af 1576, at naar en Adelskvinde lader sig i Uære beligge, skal hendes Værge straks lade hende fængsle paa Livstid, tage alt hendes Gods til sig og maa selv nyde det, saalænge han holder hende i Fængsel.

Endelig afsluttedes Rækken af de haarde Bestemmelser ved en fornyet Henvendelse til Gejstligheden. Aar 1580 befaledes det Præsterne hver i sit Sogn at vaage over Sædeligheden. Hvis nogen, adelig eller uadelig, levede i løs Forbindelse, skulde Præsten først hemmeligt straffe og paamine vedkommende, dernæst tre Søndage i Rad advare dem med Navns Nævnelse fra Prækestolen, og endelig, hvis dette endnu ikke hjalp, bandsætte dem — alt under Embeds Fortabelse, hvis Præsten fandtes at sé igennem Fingre med nogen.

Over alle de Lovbestemmelser, vi hidtil har set, hvilede der endnu et Skær af Fortids Tankegang. Trods deres Haardhed *forsøgte de tydeligt nok at gøre lige Skel imellem Mand og Kvinde*, ja gik endnu paa gammeldags Vis i Reglen ud fra, at Manden var i dette Forhold den, der fortrinsvis begik Brøden. *Anderledes i en hel Række nye Bestemmelser, hvor den nye Opfattelse af Kvinden, som den forførende, fik Overhaand.*

Tidligere havde *Skøger* været et taalt Tilbehør i Byerne. Da f. Eks. Klaus Denne 1524 fik Bevilling paa at maatte opbygge Skt. Anna Hospital i København, anførtes som et særligt Privilegium for dette,

at »ingen Kvinde, som ligger aabenbarlig i Skørlevnet, maa bo paa firvindstue Favne nær Hospitalets Fortov«. Under Kong Hans var det 1496 blevet befalet, at »almindelige Kvinder« og Skøger skulde bære Huer af en egen Farve for at være kendelige. Lignende Bestemmelser gentoges endnu i Aalborg 1556 og i Bergen 1573. Christiern den Anden havde befalet, at »menige, løse Kvinder« i Købstæderne ikke maatte bo hos andet godt, ærligt Folk, men i et særskilt Kvarter; til Gengæld maatte de bære gode Klæder og Smykker, som de havde Evne til, dog ikke gaa med Kaaber som Dannekvinder. Hvo der tilføjede dem Overlast med Slag og Saar, skulde have forbrudt sin Hals.

Hele denne *humanere Betragtningssmaa*de maatte efter Reformationens Indførelse vige Pladsen for den nye, ifølge hvilken *Skøger var Djævelens udvalgte Redskaber* til at hindre Ægteskab og derfor burde forfølges og udryddes. Samtidigt *udvidedes Begrebet Skøge* til at omfatte næsten *enhver Kvinde, der havde overtraadt det sjette Bud*. Hun var jo i Tilfælde af Svangerskab let at overbevise om sin Skyld. Under Christian den Tredje befaledes det, at i danske Købstæder skulde to Gange om Aaret nogle Dannekvinder gaa Byen rundt og malke de ugifte Kvinder for ad denne Vej at komme til Kundskab om, hvo der redte til Barsel. I Begyndelsen var det vistnok hver Bys mest ansete Kvinder, der udførte dette Hverv. Vi ved tilfældigt, at Aar 1548 i Ribe var det Biskop Hans Tausens Hustru og seksten andre Dannekvinder, der paa Raadhuset foretog en enkelt Undersøgelse af denne Art. De fandt vedkommende skyldig, men gik i Forbøn for hende. Siden synes Hvervets Anseelse hist og her at have tabt sig. I Lund 1635 omtales Byfogden, Byens Kæmner og Jordmoderen som dem, der foretog Undersøgelsen. Men endnu Aar 1637 befalede Chr. IV paa Herredagen i Odense Rigsraadets tilstedeværende Fruer »at bese Jomfru Sibylle Gjõe, der skal have været usædvanlig tyk og siden i Il uden nogen Medicin eller Raad igen deraf er forløst.«

Under Christian den Tredje var det især af *Hensyn til Fostret*, at Undersøgelsen skete, »paa det man kan have Indseende, saa Fosteret ikke forkommes«. »En Part omkommer nemlig Børnene eller lægger dem hemmelig for Kirkedør.« »Lønherer, som ville være høviske Møer og ere dog arrige Søer, omkomme deres Foster, hvilket ikke noget umælende Bæst gør. Der er andre, om de end skønt ikke

omkomme Børnene i Moders Liv, men føde dem til Verden, saa kaste de dem dog fra sig i Kælderhalse, Bislag og andre Steder.«

Men under Frederik den Anden vendte Omsorgen for Fostret sig til *Forbitrelse mod Moderen. Offentlig Piskning* samt aabenbar Skrifte blev mere og mere *Straffen for den Kvinde, der havde ladet sig beligge* og ikke kunde bevæge vedkommende til at indgaa Ægteskab med sig. Noget bestemt almindeligt Bud herom synes ikke at være udstedt, men Praksis har vel lidt efter lidt bredt sig fra By til Land. Allerede Peder Palladius' ovenanførte Ord om de ti, tolv Skoleris, der altid skulde ligge rede ved »Kagen«, betegner Skikken i Gang. Aar 1568 hedder det fra Forhandlingerne paa Roskilde Landemode: »Præsterne skulle med Flid straffe Skørlevnet og Urenhed. Og haver Bispen udraabt, at alle Skøger og Bolefolk skal miste Huden herefter til »Kagen«, som saa uhøviskelig leve i Utugt. Og haver Kgl. Majestæt allerede uden at være mindet eller opfordret ladet hudstryge fire Skøger ved Frederiksborg Galge nu for nylig, som Hs. Naades egen Præst aabenbarlig gav til Kende ved Landemodet.«

Paa længere Afstand fra Regeringen fulgte man ikke saa hurtigt med. Selv i Bergen, hvor dog Erik Rosenkrands Aar 1562 udstedte en ny Reces om disse Forhold, blev Straffen for løse Kvinder, der intet havde at bøde med til Kongen, sat til: at *staa nøgen foran Kirkedøren*, skaffe skriftligt Bevis fra Præsten for Tilgivelse fra Gud og derpaa at udvises. Erik Rosenkrands hyldede heri endnu den *gammeldags Anskuelse om det humoristiskes Betydning i Retsplejen*. Det var samme Tankegang, naar i sin Tid Ribe Stadsret, stadfæstet af Erik Glipping 1269, havde sat Straffen for en Hustru greben i Hor, til at »hun skal drage ham ad By, den ene Gade op og den anden ned, ved det samme Lem, dør han gjorde Synden med hende; og *saa skal han blive kvit for den Sag*«. Eller naar endnu i det 16de Aarhundrede ifølge Ærkebiskop Olaus Magnus lignende Art offentlig Paapegen af det begaaede havde i Sverig været brugt som Straf for Hor.

Men i Danmark var paa Frederik den Andens Tid Hensynet til Latteren og dens muligt opdragende Værd skudt til Side. Regeringen var blot optagen af Rædslen for Guds Vrede og de Ulykker, som Gud i sin Fortørnelse vilde lade komme over Landet, hvis man lod Djævelen Rum. Det var især to Byer, der var de værste: Helsingør med dens stærke Tilstrømning i Anledning af Øresundstolden, og København. Aar 1574 befalede Kongen Øvrigheden i *Helsingør* at

opsøge alle løsagtige Kvinder dør i Byen, lade dem *stryge til Kagen* og derefter forvise dem. Kom de igen, skulde *begge Øren skæres af dem*. Vovede de at indfinde sig paany, skulde man lade dem *binde i en Sæk og forsænke dem*. Det er ret betegnende, at end ikke dette syntes haardt nok, men Dagen efter udgik der et nyt Kongebrev fra Frederiksborg, hvori de tagne Bestemmelser skærpedes til, at ikke blot alle løsagtige Kvindfolk skulde kagstryges og forvises, men ogsaa enhver, der husede dem, straks udvises af Byen. Og allerede første Gang Kvinderne indfandt sig paany, skulde Borgemestre og Raadmænd straffe dem paa Livet uden al Naade, saafremt de ikke selv vilde stande til Rette.

I *København* holdt Christoffer Valkendorf skrappt Regimente, saa at Kongen kunde have Fred fra denne Kant. Dog skræmmedes man op i Foraaret 1582. Et nyfødt Barn var blevet fundet udlagt paa Gaden. Og da man for at opdage Moderen havde foretaget sædvanlig Malkeprøve, havde man til Forfærdelse »befundet mange af Borgerdøtre og andre, som sig haver holdt for Piger, at være frugtsommelige«. Frederik den Anden skrev straks til Borgemestre og Raad, for at ikke »Gud Almægtigste til guddommelig Vrede og Straf maa opvækkes over Eders By og over vore ganske Lande og Riger«. I strenge Ord bebrejdede han dem deres Mangel paa Paapasselighed, befalede, at alle, der havde holdt sig for Piger, men var befundne frugtsommelige, straks *under Livsstraf skulde forvises fra Byen*, og truede sluttelig Borgemestre og Raad med, at hvis de hermed saa igennem Fingre eller en anden Gang forsømte deres Ed og Pligt, skulde Guds Vrede gaa ud over dem og Kongens Straf følge efter.

Efter Frederik den Andens Død fæstede de frie Forhold i *København* Bo i de mange Lysthuse og Smaaboliger i Haverne udenfor *Københavns Porte*. Da der her førtes et temmelig vildt Liv, udenfor al Lov og Ret, nødtes Regeringsraaderne til at forny Frederik den Andens Bud, at kun gamle Folk maatte have Ophold udenfor *Portene*.

Blev nu alle disse haarde Love og Bestemmelser ogsaa virkelig overholdte? Spørgsmaalet er aldeles afgørende for den Betydning, man skal tillægge dem, men vanskeligere at besvare end ved mange andre af *Datids Forhold*. Thi her var tydeligt nok en anden Aand til Stede end ved saa megen af *Datidens Lovgivning*, hvor Sagen selv egentlig var omme med det udstedte Forbud, og Regeringen efter

hermed at have smøget Ansvaret af sig, iøvrigt lod Virkeligheden skøtte sig selv. Paa dette enkelte Punkt derimod var i de første halvhundrede Aar Regeringens Samvittighed vaagen, og selve Lovgivningen Udtrykket for dens faste Vilje til at skride ind.

Det første Indtryk, man da modtager, er at disse Love virkelig blev anvendte med Kraft. Paa utallige Punkter viser dette sig. Blasius Issfeder i Aalborg dømtes saaledes 1537 paa Kongens Retterting til at *halshugges* for Hor og den skyldige Kvinde til at *stoppes i Sæk og druknes*, og det uagtet hun ved et af Byfogden udstedt Skilsmissebrev mente sig løst fra sit tidligere Ægteskab. I Nysted blev samme Aar Anders Jepsen *halshugget* for at være blevet fundet nøgen i Seng med en gift Kvinde. Denne undgik kun sin Straf ved at bevise, at det var selve Byfogdens Folk, der om Natten var trængt ind i hendes Hus og havde kastet hende i Seng til Anders Jepsen, hvor de holdt hende, indtil Byfogden kom og lagde begge i Jærn. 1550 blev Anders Brusse i Roelykke paa Laaland *hængt*, fordi han var blevet grebet om Natten hos anden Mands Hustru. En Mængde Eksempler haves paa, at den, der havde beligget en Pige, hvem Nøgle var betroet, *dømtes* som Tyv, eller hvis begge tjente en og samme, som baa- de Forræder og Tyv, i begge Tilfælde *fra Livet*.

Denne Haardhed var heller ikke noget for Danmark ejendommeligt. Samtidigt udøvedes den og under de samme Former i Tyskland. Det passer saaledes ganske paa danske Forhold, naar det tyske Ord- sprog byder: den Dieb soll man henken — und die Hur ertränken. I Zittau brugte man at lade Sækken være sort og stoppede i den for- uden den Kvinde, der skulde druknes, en Hund, en Kat, en Hane og en Snog. Sækken holdtes seks Timer under Vandet, og imedens stod Kordrengene rundt om Vandet og sang: »Af dybest Nød raaber jeg til Dig«. Denne Straf blev endnu udført 1749 og først afskaffet 1761. I Zürich blev faldne Piger, der havde ombragt deres Barn, bundne paa Hænder og Fødder, kastede i Floden Limmath fra et bestemt Sted, der endnu 1785 var kendt af alle.

Straffen at druknes i Sæk passede ogsaa meget vel ind i den da- værende Række af Straffe i Danmark. Troldkvinder *brændtes*, Hor- kvinder *druknedes*, Tyvekvinde *begravedes levende under Galgen*. Mod de sidste synes man at have vist den tvivlsomme Skaansel at anbringe en Balje over Hovedet paa dem. Det er sikkert til denne Forskel mellem den mandlige og kvindelige Tyvestraf, at Peder

Palladius sigter, naar han siger, at Tyveri fører »enten til Galje eller til Balje«. Aar 1572 f. Eks. dømtes i Ribe et Ægtepar, der havde be-
 gaaget Tyveri, Manden til Galge og Gren, Hustruen til »Tyvs Ret
 under en Balje«. I Aaret 1587 blev en Kvinde paa 102 Aar levende
 begravet i Kiel for Tyveri. Set i saadan Forbindelse var der snarest
 noget lemfældigt ved at druknes i Sæk.

At de andre Forholdsregler mod Løstgængighed: Indespærring,
 offentlig Malkning o.s.v. har været hyppigt anvendte, fremgaar af
 en Mængde Beretninger. Vi kan her tillige maale, hvor stærkt Ind-
 tryk de har gjort paa Samtiden, idet Mindet herom har i Sagnets
 Form holdt sig ned til vore Dage. Paa ikke faa gamle Herregaarde
 paavises endnu det Rum, hvor den og den Jomfru skal havde siddet
 indespærret. Mellem Holstebro og Skive i Helledams Sø, melder Sag-
 net, fandtes engang et udkastet nyfødt Barn. Da man i den Anled-
 ning malkede Omegnens Piger, viste en sig at være med Die. For-
 gæves paastod hun, at dette var fælles for hele hendes Slægt, hvad
 der bekræftedes endog ved Undersøgelse af hendes Broder. Hun
 lagdes paa Pinebænk og dømtes til Døde. Men da hun aflivedes, bad
 hun, at Himlen vilde give et Tegn paa hendes Uskyldighed. I sam-
 me Nu spredtes alle Skyerne, Regnen ophørte og Vejret blev saare
 skønt.

For *Helsingørs* Vedkommende viser de endnu bevarede *Tingbøger*
 med uhyggelig Nøjagtighed næsten fra Dag til Dag, *hvor skrap Lov-
 ven blev overholdt*. Det var ikke blot enkelte Kvinder som »kønne
 Grethe«, »Sommerfuglen«, »den hvide Høne«, »brune Ganger«,
 »Flækkesild«, »Hønseskød«, »Rakkerbalje«, »Put i Lomme« og hvad
 de hed, der blev forviste. Øvrigheden holdt vaagent Øje med alle.
 Byvagten havde nok at gøre med om Natten at efterse, om ogsaa hver
 var anbragt i rette Seng og Slagbænk. Og Bødlen havde Dagværk
 nok med at betjene dem, der var benaadede med et »Kagstryg«, »stu-
 pe dem til Kagen«, »lade dem miste Huden og et Øre«, eller miste
 dem baade, og bagefter »udlede dem af Byen«, »komme de igen, da
 uden al Naade i en Sæk.« Sligt var vel kun Smaaredsel for Mester-
 manden og intet imod, hvad det kastede af sig at »rette«, »sække« el-
 ler især at brænde. Skulde en Heks »pines tillige«, var hun med Drik-
 kepenge og alt ærlig fem Daler værd. Men det summede dog altid op,
 naar der var flere ad Gangen, som f. Eks.: »Den 21. Maj 1582 for otte
 Kvinder at stubbe til Kagen tolv Mark.« En blødsøden Uskik var det

derimod, at man, naar det kom til Stykket, stundom benaadede dem, der skulde »sækkes«, og lod dem »rettes« i Stedet. De tre Horer, der halshuggedes 3. Oktober 1605, indbragte derfor kun halvfemte Mark, medens Indtægten af de fire Horer, der kagstrøges samme Aar 16. September, havde været seks Mark.

Under slige Forhold, hvor Straffefuldbyardelser næsten hørte til Dagens Orden, *afstumpedes* naturligvis *Sindene*. Det vakte vistnok mere Opsigt, naar Mestermanen var paa Jagt i Gaden efter herreløse Hunde, end naar han blot »afskar Lokkerne paa en Haarhore og udledte hende af By, uden at hun fangede anden Straf«. Til at vække Bødlens og Byens Interesse hørte mindst Blod og Skrig og helst endda lidt pikant, som naar en nysopdaget Lønhore hvinende tog Kagen i Favn og siden maatte holde her baade ned ad Gaden og ud for Borgmesterens. Men var først Interessen vakt, saa fór den ogsaa som en hed Blodstrøm og tog voldsomt Parti for eller mod efter pludselig Indskydelse. Ingen maatte saaledes krumme et Haar paa Lisbeth Skarpretters Hoved, fordi hun havde myrdet den fremmede Styrmand, der var hos hende. Enhver kunde jo se, hvad han var for en, naar han uden videre gik ind i Bødlens Hus paa Lappen for at drikke Øl. Og naar han saa bagefter ikke vilde betale det, men søgte at voldtage først Bødlens Moder i Gaarden, siden Bødlens Kone i Stuen, og da han ikke fik sin Vilje, truede med at skære hendes Kindbakker ud, saa var det kun i sin Orden, at hun jog sin Kniv i ham, saa at han »blev død« med det samme. Nej, man kunde ogsaa gøre et Skarn Uret. Omvendt, da Johanne blev rettet den 25. Maj 1582, fjerde Dagen efter, at Bødlen havde kagstrøget de otte Horer. Hun havde to Gange givet efter for sin Svoger, han var nu flygtet, hendes Søster, der først havde klaget over dem, tog nu sine Ord tilbage og gjorde alt for at redde hende, men Retten maatte have sin Gænge og Johanne opnaaede kun, da »Straffen og Pinen [ved at sækkes] vilde falde hende svær, at Kongen benaadede hende til et Sværd«. Den 25. Maj skulde hun rettes. Med Bødlen havde forstrakt en Sene i sin Arm, saa, da han huggede første Gang, tilføjede han hende kun et lille Saar i Halsen. Hun faldt om med et ynkeligt Skrig, derpaa huggede han fem eller seks Hug, men kunde dog ikke skille Hovedet fra Kroppen. Da kastede han Rettersværdet, gav sig til at løbe og idet han flygtede ind over nogle Gærder, raabte han: Naade! Naade! Men Tilskuerne efter ham, ind over Gærderne og slog ham til Døde. Da Op-

hidselsen senere havde sat sig, fik Bødlen dog Oprejsning og den rette sin Straf. En gammel Kone viste sig nemlig at være den egentlig skyldige, idet hun, da Bødlen engang havde slaaet hende med en Pisk over Armen, havde ønsket, at det ogsaa skulde komme til at værke i hans egen. Hun blev derfor pint to Dage i Raadhusgaarden, strakt paa Ramme og brændt paa hedt Bækken, men hun vilde ikke bekende, hvorledes hun ved Djævelens Hjælp havde forgjort Bødlens Arm. Man befol da Gud Sagen og brændte hende paa Baal.

Som det gik i Helsingør gik det ogsaa, om end maaske en Kende lemfældigere, i de andre Købstæder, hvis Forhold vi gennem enkelte bevarede Tingbøger endnu kan kontrollere. Fra dem alle forjoges Kvinder under Trusel af at »tage Kagen i Favn«, »miste Huden«, »miste Ørene« eller »uden al Naade i Sæk«. Endnu Aar 1629 beskriver en fransk rejsende i Danmark det uhyggelige Syn af faldne Kvinder, der nøgne til Bæltstedet piskedes ud af Byen. »Da Bødlen var udenfor vor Bolig, fordoblede han sine voldsomme Slag paa de arme Stakler, maaske for at vise vor Vært, Borgemesteren, at Straffen blev vel fuldbyrdet.« Det beror vistnok paa en Misforstaaelse, men er et træffende Udtryk for den dobbelte Aand, der beherskede Tiden, naar samme rejsende tillige beretter, at der paa Raadhusporten var ophængt, foruden en Jærnal, ogsaa et justeret Længdemaal for gifte Kvinders lovlige Ret.

Paa Landet søgte man at gennemføre en lignende Strengthed. Her vistes dog den Retfærdighed, at man for en Del bestræbte sig for ogsaa at ramme den mandlige Part. Ved alle uægte Fødsler var det Jor-demoderen eller de tilstedeværende Kvinder paalagt at udspørge mellem Veerne, om, hvo der var Barnefader. Denne Retfærdighed toges dog delvis tilbage igen, naar det paa Roskilde Landemode 1605 blev bestemt: »Den som før er beligget, skal ikke troes, om hun skylder nogen Mandsperson, men skydes en hvid Pind efter hende.«

Om *besvangrede*, der kom tilrejsende, gjaldt det, at de *skulde bortvises*. Kvinder, der først var udjagne fra deres Fødeby, kunde saaledes drives fra Sted til Sted, fredløse i hele Landet. Man forstaaer, at de Kvinder, der den 16. September 1605 blev stubbede til Kagen og forvist fra Helsingør, ingen anden Udvej saa end at blive Røvere. Ugedagen efter forsøgte de sig, idet de lidt udenfor Byen overfaldt, saarede med Kniv og udplyndrede en Kvinde paa Adelvejen til København. En Uges Tid efter var de grebne og rettede.

Ved Siden af al denne verdslige Straf gik Kirkens. Det var Præstens Pligt at paatale Usædelighed, bandlyse de skyldige og angive dem for den verdslige Øvrighed. Det var atter hans Pligt, naar den verdslige Straf var fuldbyrdet og de straffede viste Anger, at løse dem af Bandet og genoptage dem i Kirken og Guds Samfund. En overordentlig Myndighed var herved lagt i Gejstlighedens Haand, og vi har talrige Vidnesbyrd om, at den blev anvendt. Stundom maatte Bisperne endog opfordre deres Præster til ikke at tage altfor voldsomt paa Veje, ikke raabe: I skulle faa Fanden! Djævelen tage ved Eder! Pak dig ud, din Hore! Jeg gider ikke sét dig. Den tidligere omtalte Præst, Niels Kæmpe i Skaane, »der tidt og ofte havde besøgt og overløbet Kongen om de tvende Sogne Høje og Starby«, viste, da han vel havde faaet dem, kraftig Nidkærhed i sit Kald og kylede blandt andet fra Prædikestolen en Bog i Hovedet paa en af Tilhørerne. Sjældnere tog Menigheden til Genmæle, som i Glostrup 1581, hvor de tilsidst fik Dom over Hr. Augustinus for at have brugt »Ubekvems Ord« mod dem fra Prædikestolen; eller Fru Anna Oldeland, der i Sct. Knuds Kirke i Odense 1564 afbrød Bispens Prædiken og rapt skældte ham ud igen som Svar paa, at han formentlig havde stiklet til hende og hendes Mand; eller Slotsfogden i Bergen, der ledte efter Hr. Mads for at slaa ham ihjel, fordi han paa Prædikestolen Palmesøndag 1562 nok havde nævnet ogsaa hans Bolskab, da han anførte Navnene paa en Del Skøger i Byen.

Under disse Forhold fik *Gudstjenesten* en ganske egen Form for *Tiltrækningskraft*, idet den tilfredsstillede hvert Krav paa intimt Bynyt og afhjalp Savnet af en senere Tids Skandalepresse. Af Prækenen eller Opslag paa Prædikestolen fik man Kundskab om alle Ugens grovere Ægteskabsbrud. Og stundom fik man tillige Besked om blot Familietvist, Rygter o.s.v. I Bergen forkyndtes det saaledes fra Prædikestolen baade i Domkirken og i Korskirken Søndag den 19. Decbr. 1563, at Dankvard Markfarson nu atter var forliget med sin Hustru, men han havde rigtignok haft stor Mistanke til hende baade for hendes løse Fagter og for nogle Vidnesbyrd, som hendes Tjenestefolk havde afgivet. Den 11. Marts 1571 blev der i alle Byens Kirker bedt for, at Gud vilde aabenbare det onde Menneske, der havde beløjet Niels Bjørnsons Hustru og sagt, at Kort Elsing havde ligget hos hende, paa det at saadant Menneske kunde vorde straffet derfor.

Bandlysningen hævedes først ved den saakaldte »*Afløsning*«. Or-

dentligvis foregik denne paa en Søndag i Kirken i den samlede Menigheds Nærværelse. Et Par Taler ved saadan Lejlighed er endnu bevarede. Synderinden eller begge de skyldige tiltaltes som de, der i »nogen Stund havde været den urene Aands, Djævelens, Bolig«, og vidtløftigt udvikledes derpaa for Menigheden Ukyskheds Aarsag og dens Straf baade her i Livet og i det kommende Liv »den evige Pine og Fordømmelse i Helvedes Afgrund«. Den skyldige maatte derpaa fremsige de ti Bud og Trosartiklerne samt udtale sin Anger, saa knælede hele Menigheden, Præsten bad Fadervor, lagde Hænderne paa den bandlyste, løste Bandet og tilsagde Syndsforladelse.

Med Rette nærede Datiden Rædsel for hele den kirkelige Straf. Det var en forfærdelig Tanke at vide sig ved egen Skyld djævlebesat og uden Naade hjemfalden til Helvede. Og de ydre Udtryk herfor tyngede haardt: høre sig bandlyst fra Prædikestolen, siden at maatte luske om skyet af alle, udelukket fra hvert »hæderligt Samkvem«, i Kirken anvist Plads paa en egen Forbryderbænk og med Ordre til at pakke sig, naar Klokkeren lød og ærlige Folk skulde til Alters. Varede dette ved længere end et Aar, blev man ifølge en senere Forordning af Chr. IV forvist Land og Rige. Men krøb man forinden til Korset, skulde dette foregaa næsten bogstaveligt, idet man knælende nærmede sig fra Indgang til Kor og paa den beskæmmende Maade: i hele Menighedens Paasyn. Præsten kunde længe nok sige til Slut: »Ingen foreholde fra nu af den afløste sit Fald! Hvem Gud atter haver antaget, skulle og Mennesker antage.« Det vidste enhver, at dette just var af den Slags Pletter, der heftede; Kirken havde brændt den ind, og Præst og Menighed skulde ved Lejlighed minde om Mærket.

Det første Indtryk af Datids Forhold er da altsaa, at Lovene mod Usædelighed blev hævdede med Strenghed af baade verdslig og gejstlig Øvrighed.

For saa vidt tydede alt paa, at den nye Aand skulde sejre og Lutherdommen virkelig faa Bugt med Djævelen paa et af de mest afgørende Omraader. Hvor stærkt Sammenstødet var mellem ny og gammel Opfattelse, og hvor meget Vægtskaalen sank til Gunst for den lutherske, kan aflæses paa et lille vigtigt Punkt: *Dommen over Børn fødte udenfor Ægteskab.* Her foregik et paafaldende Omslag. Indtil for ganske nylig havde saadanne nydt en vis Anseelse. De sidste, højere katolske Gejstlige, f. Eks. Biskop Jens Andersen i Odense, Joachim Rønnow i Roskilde, Sekretær i det kongelige Kancelli Jør-

gen Gyldenstjerne og flere, havde aabent vedkendt sig deres Børn og efter Evne sørget for dem. Som Gejstligheden saa ogsaa Adelen. Endnu efter Reformationens Indførelse skænkede Rigsraad Mogens Munk med Kongens Samtykke tre Gaarde til sin Slegfredviv og deres to Døtre. Rigsraad Niels Lange fik sin Slegfredsøn, Niels, ansat i Kancelliet. Denne blev Kannik i Ribe, ægtede adelig Kvinde og adledes selv. I Sverig var Benævnelsen »Frille« endnu ikke mere anstødelig, end at Erik den Fjortendes Elskerinder aabent benævnedes saa i de kongelige Regnskaber, ja Hertug Magnus' Elskede, Valborg Eriksdatter, skrev sig endog: »Min fyrstelige Naades Frille, jeg Valborg« o.s.v.

Men heri indførte Lutherdommen en bestemt Forandring. At være født i Ægteskab, »*ægte Fødsel*«, blev hurtigt i den offentlige Mening *et kosteligt Fortrin*, hvorpaa der lagdes en overordentlig Vægt. Alleerede 1549 ansaa en Mand, der var Slegfredbarn, det for nødvendigt at erhverve kongeligt Beskærmelsesbrev med udtrykkeligt Paabud om, at han skulde agtes som andre. Aar 1568 var en ret betegnende Sag for paa Viborg Landsting. Hans Skeel havde i sin Tid levet tyve Aar med en Slegfredviv og med hende avlet elleve Børn. Ingen synes dengang at have forarget sig over sligt, hun nød Hustrus Anseelse, »havde hans Nøgler, aad og drak med hannem og gik aabenbarlig med hannem at sove«. Men da nu en af Sønnerne, Jørgen Hansen, som voksen mødte i Retten, vilde man nægte ham en ærlig Mands Rettigheder og forlangte, at han som »Horeunge« skulde vises ud. Landstingsdommen gik ham for saa vidt med, som den udtalte, at han ikke af den Grund »maatte forvises fra Dom og Rettergang, da Loven ikke saa grovelig beskæmmer saadanne Børn, som af en ledig Karl og Kvinde fødes, men kalder dem alene Slegfredbørn«. Men den offentlige Mening var aabenbart imod ham. Den dømte mere og mere, at ethvert uægte Barn var et »Horebarn«, thi naar det sjette Bud lød: Du skal ikke bedrive Hor, saa var ogsaa Frugten af slig Overtrædelse et »Horebarn«. Men et saadant burde ikke have Gang og Sæde blandt Dannemænd og Dannekvinder, alt fra Daaben af burde det stemples med Vanære.

Man brød altsaa *Staven over næste Slægtled*. Men videre naaede man heller ikke. Thi da det kom til Stykket, og man skulde fuldt forskyde ogsaa det første Slægtled, de egentlige Syndere, Djævelens Redskaber, *væltede en Modstrøm sig imod hele den nye Tan-*

kegang, splittede den og brød dens Vælde. Denne Modbølge var dannet af meget forskellige Bestanddele. Sund Sans, ældgammel Skik, stive Standsfordomme havde indgaaet mærkelig Forening med det allernyeste nyt, der jog som Kastevinde over dem og drev dem fremad.

Sund Sans. Thi hvo maatte ikke til Tider blive betænkelig ved den nye Regerings-Jagt efter Djævelen, hvor denne stadigt undslap, medens man blindt huggede løs paa Kvinder og Mænd. *Ældgammel Skik.* Havde man nu i Aartusinder sét paa Skørlevnet med andre Øjne, hvorfor da pludseligt dømme det haardt og afvige fra Forfædrene. Denne Betragtningssmaaede havde et saa fast Tag i Bondebefolkningen, at den hverken lod sig rokke af Katolicisme eller Lutherdom. Hos Adelen kom de nye Forbud mod Friller og Paa-bud om Ægteskab i den mest skærende Strid med *Standsinteresser* og Frygten for at splitte Slægtens Jordegods. Hos Borgerstand og Gejstlighed endelig skabte hele det nye Livssyn med al dets ubundne Lystenhed og æggede Kønndrift et saadant *Virvar* i Skikke og *Begreber*, at selv den braveste kunde have ondt ved at afgøre for sit eget Vedkommende, hvor Lutherdom stoppede og Djævelskab begyndte.

Det var *denne Modstand*, der under forskellige Former hos hver enkelt Stand *stemmede op mod den lutherske Behandling af Usædelighed*. Idet de to Strømme mødtes, frembragtes en sydende Brus, hvor Øjet forvirres og, alt eftersom man følger denne eller hin Enkelthed, den ene Retning synes helt at have sejret eller helt at have tabt. Først omkring Aarhundredets Slutning klarede Forholdene nogenlunde, saa at man i store Træk kan skønne, hvad der var opnaet.

Betragter vi *denne Modstand mod den lutherske Behandling af Usædelighed* lidt nærmere, saa var den lettest at overskue hos *Bønderne*. Niels Hemmingsen udtaler sig saaledes om Tilstanden paa Landet: »Ja, siger Bonden, vil jeg ikke lide, at mine Dreng [o: Karle] have Bolskab enten i Gaarden eller uden, da vil ingen tjene mig. Vil jeg ingen Skøger have i min Tjeneste, da faar mit Korn staa ude. Dette ved jeg at være et almindeligt Klagemaal paa Landbygden«. Hvad *Brøden* selv angik, saa *dømte Befolkningen den meget mildt*. Oldtidsbegreber herom herskede fremdeles, hyppigt parrede med samme Skæbnetro, hvorom det endnu Aarhundreder efter hedder

fra Nordsjælland: »Faar en Bondepige et Barn, da skulde det nu saa være. Kommer hun mere end én Gang, siger hun straks: Jeg skal have mine Børn, ved hvem jeg saa faar dem, og dem jeg har faaet, behøver jeg nu ikke at faa«. Niels Hemmingsen anfører følgende Eksempel: »Jeg kender en Kvinde, som haver faaet fire Børn, hvert med sin uægte Mand. Dèr hun blev straffet for sit ukyske Levnet, svarede hun dristeligen: Hvad kan jeg staa imod Guds Vilje? Gud vilde have de Børn frem, derfor skulde jeg have Mand, af hvilken jeg dennem avle kunde«.

Der udfoldedes da en sejt Modstand fra Bondebefolkningens Side mod Regeringens Forsøg paa efter Reformationen at overføre de strengere Købstadlove paa Landboforhold. Denne Modstand ytrede sig især mod de to Øvrigheds personer: Lensmand og Præst.

Lensmændene synes overalt hurtigt at være blevne klare paa, hvorledes sligt skulde tages. De havde ingen Interesse af at faa nogen dømt fra Livet, men var villige til paa gammeldags Vis at lade Straffen sone med Bøder. Men da nu Loven paabød Livsstraf for Hor, Forhold til nærbeslægtede, at »beligge en Nøglepige« o.s.v., saa talte Billighed ogsaa for, at Bøden i saa Fald skulde være høj, alt naturligvis beregnet efter vedkommendes Evne til at betale. Befolkningen fandt denne Tankegang rimelig, ihvorvel man selvfølgelig gjorde alt for at smutte under. Her passede imidlertid baade Ridefoged og Præst paa, hvad der undgik den ene, opdagede den anden. Lidt efter lidt voksede da i et veldrevet Len Bøder for Usædelighed op til at blive en paalidelig Indtægt, der i gode Aaringer kunde være endog meget betydelig, langt overgaa hvad selv i Skovegne Storme kunde indbringe ved »Vindfælder«. Mellem de forskellige Bøder, »Sagefald« som de kaldtes, udgjorde de for Usædelighed en Broderpart. Skønt Lysten til at tage Bøde var den samme overfor alle Forbrydelser, betaltes f. Eks. i Akershus Len Aar 1557 Bøder for 125 Tilfælde af forskellig Slags Usædelighed, men kun for 23 begaaede Tyverier. Aar 1560 var Forholdet som 106 til 16. Den samlede Indtægt af Bøder var for Kronborg Len 1592 ialt 150½ Daler, Aaret forud havde den været 379 Daler; for Helsingborg Len Aar 1574 var den 694 Daler foruden en Del, der betaltes i Varer, og i det store Akershus Len udgjorde den i Aarene 1557 og 1560 endog 2206 Daler og 2135 Daler. Lensmændene nød i Reglen selv en Part af de uvisse Indkomster og var derfor meget tjenstivrige. Man faar et bestemt

Indtryk heraf ved at høre, at i Akerhus Len kom 300 Aar efter (1848) paa hvert 10,000 af Indbyggerne kun 25 domfældte, medens Aar 1560 ikke mindre end 43 var blevne idømte Bøder.

Underlige tog disse Bøder sig ud, da alt var anslaaet ikke efter en bestemt Trinfølge i Straf, men først og fremmest efter den betalendes Evne. I Malmøhus Len f. Eks. betaltes Aar 1565 for den samme Brøde »at beligge en Pige« lige fra 100 Daler, 60 Daler, 30 Daler, 20 Daler, 10 Daler ned til blot 8 »Skilling Grot«. Enhver Brøde lod sig afsone med Penge, selv saadanne, for hvilke der i By ubetinget gjaldt Livsstraf. Ingemand i Gjesløf, der havde beligget sin Broders Fæstemø, slap f. Eks. med 50 »enkelte Dalere«. Paa hendes Vegne maatte hendes Broder bøde 24 Daler. Horsag afsonedes med 30 Daler. En Steddatter, der havde staaet i utilladeligt Forhold til sin Stedfader, slap med en Bøde af 150 Daler og 100 Tønder Havre. Da Stedfaderens hele Eje kun udgjorde 18 Daler, mente man dog her at burde gøre en Undtagelse og lod ham brænde. Ganske de samme Forhold møde os andre Aar og andre Steder. Aar 1579 betaltes i samme Len for »at beligge et Kvindfolk og bagefter ægte hende« fra to til fem Daler, medens samme Brøde uden paafølgende Ægteskab alt efter Formuesvilkaarene betaltes lavere eller højere. To Venner, der havde beligget hver sin Pige, enedes om i Forening at levere en Okse. »Et Kvindfolk at beligge og have sin Ægtehustru« afsonedes med fra 30 til 20 Daler. Ja selv at beligge sin Hustrus Søkendebarn kunde afgøres ved en Bøde paa 100 Daler. Tre Aar efter betalte en rig Bonde samme Sum for blot at have beligget en Pige. I Helsingborg Len 1574 slap Inger i Hjerunerup, der havde ombragt sit eget Barn, med en Bøde af femten Daler. Blandt uformuende i samme Len var Aarets Takst for at beligge en Pige et Par Daler, medens en Velhaver maatte betale 2½ Daler for af Vanvare at have taget Livet af en Gaas.

Hvor vi saa vender Blikket hele Norden over fra Island til Bornholm, møder os samme Forhold. Det er Bekræftelse paa den fælles Regel, blot lempet efter stedlige Forhold, naar paa Vestmanø under Island 1586 Torsten Jonsson af Bostad maa betale 230 Klipfisk for at have bedrevet Hor med den gifte Gudrun Jonsdatter, og dennes Bøde bliver sat til 380 Klipfisk, der afkortes til 310 og betales i Form af 14 Faar og Lam. Eller naar i Rø paa Bornholm en Kone, greben i Hor, maa betale til Lybækkerne, der har Øen i Pant: 6 Lod Sølv,

en Tønde Torsk og 14 Tønder Havre. Eller naar det hedder i Eske Brocks Dagbog: »gjorde jeg Aftingning med Morten Fisker for den Kvinde, han havde beligget, og havde sin ægte Hustru; derfor lovet mig 500 levende Gedder og 500 Aborrer med det første at levere«.

Hvor stærk Tilbøjeligheden var til og hvor naturligt det faldt at behandle alle Landforhold paa denne Maade, fremgaar maaske bedst af, at Københavns Universitet styrede sit eget Jordegods ganske paa samme Vis. I Regnskabet for Knardrup 1547—49 hedder det blandt Indtægterne: »Mourits Lauritsen af Tokkerup, for han belaa sin Naboes Datter, gav af sin yderste Formue 4 Daler. — Henning Nielsen, for han havde sagt god for Jørgen Knepe i Ganløse, for han forførte Ole Sørensens Hustru ved Nattetide, gav seks Mark, skal give to Tønder Havre« o.s.v.

Som Professor ved samme Universitet bar Niels Hemmingsen sin Del af Ansvar for denne Bestyrelsesmaade og kunde da have henvendt Bebrejdelsen ogsaa til sig selv, naar han i sin Bog »Om Ægteskab« førte følgende Klage: »Det er heller ikke at beskytte Ægteskab at gøre løsaftige Folk trygge ved, at naar man haver saa meget at bøde med, maa man beligge saa mange Piger, som man vil. Hvilket man maa høre, besynderlig paa Landsbygderne over det ganske Rige«.

Og det var ganske haabløst, naar han mente at kunne fremkalde Forandring ved i Fortalen til samme Bog at søge at hidse Christoffer Valkendorf ved følgende tydelige Anvisning: »Og visselig forhaaber jeg, at Øvrighed skal ikke blive tilfreds med den Penningestraf, som de straffes almindeligt med, som beligge Piger og dermed storligen fortørne Gud og mere bedrøve Pigers fattige Forældre, end om de staae deres Heste og Øksne fra dem. Den, som stjæler et Faar eller et Svin, hænger man i Galgen, men den, som stjæler fra fattige Forældre deres Barns Ære, han bliver kvit for al Tiltale, naar han har givet ni Mark. Og derudover berømmer han sig, ligesom han havde vel gjort. Gud give, at Øvrighed heri vilde sig bedre betænke!«

Ligeoverfor Præsten indtog Bønderne en dobbelt Holdning, idet de dels med det onde dels med det gode søgte at faa ham fra at paa-tale deres Overtrædelser. Den lutherske Gejstligheds Stilling var her overordentlig vanskelig. Præsten var udrustet med en betydelig Straffemyndighed og forpligtet til at anvende denne imod den samme Menighed, af hvilken han i andre Henseender var ganske afhæn-

gig. Hertil kom, at selve Straffene var af en egen ubestemt Art, strakte sig lige fra blid Formaning i Enrum til offentlig Bandsættelse, og det var for en stor Del overladt til hans eget Skøn, hvilken Form af disse der burde anvendes. Intet Under, at Præsterne ikke i Længden kunde modstaa det Pres, der øvedes mod dem.

Dette bestod i sin simpleste Form i, at man berøvede dem deres Indtægter. Niels Hemmingsen siger herom: »Hvor der end er Præster, som ville straffe Skørlevnere efter Kirkeordningen og komme Skørlevnere til at forlige sig aabenbare med den kristne Forsamling (som de have forarget med deres utugtige Levnet), da findes vel de, som det ikke saa ville have, men true Præsten derfor og forholde hannem sin tilbørlige Løn«. Omvendt var hver Præst, der i slige Sager gik frem med Lempe, sikker, ikke blot paa hvad der med Rette tilkom ham, men ogsaa paa en lille Ekstra-Erkendtlighed, en Gaasekrop, en Klump nykærnet Smør, en Vokskage Honning eller andet.

Saa vidt man kan skønne, var i *Begyndelsen af Frederik den Andens Regering Landsbypræsternes Optræden skrappest*. Paa Landemoderne i Roskilde og Odense fik de ogsaa den ene Befaling af Bisperne efter den anden til ikke at skaane nogen, men angive dem for Lensmand eller Herskab, at de kunde blive straffede; ingen Afløsning maatte ske, førend den verdslige Straf var fuldbyrdet; de skyldige skulde i hele Menighedens Nærværelse skrifte deres Synd og, hvis de anden Gang begik Overtrædelse, uden Naade forvises Sognet, ligesom tilrejsende svangre Piger øjeblikkelig skulde bortjages og deres Navn opslaas paa Prædikestolen, at alle kunde tage sig i Agt.

Midt under alt dette forefaldt der imidlertid Aar 1570 et *Optrin ved Landemodet i Roskilde*, der synes at have draget Følger efter sig. Biskop Poul Madsen havde været nødt til paa dette Landemode at gaa frem med Strenghed, tre Præster blev afsatte fra deres Embeder paa Grund af Usædelighed og Degnen i Birkerød blev overbevist om Trolddom og siden brændt. Da Sagerne var omme, henvendte man efter gammel Skik Spørgsmaal til Bispem om, hvorledes man i bestemte Tilfælde havde at forholde sig. Alle disse Forespørgsler drejede sig denne Gang om det ene Punkt: Behandlingen af løsgangt. Maatte man f. Eks., naar en Skørlevner var syg og ønskede at berettes, opfylde dette Ønske? Bispem svarede, at i Tilfælde af Anger kunde dette tilstedes, men kun paa Betingelse af, at, naar

vedkommende atter blev rask, skulde offentlig Afløsning alligevel finde Sted. Nægtede derimod den syge at tilstaa sin Brøde, saa skulde man tage Vidner paa, at han selv ved sin Halsstarrighed forspildte sin Frelse, nægte ham Sakramentet, lade ham være den Hedning, han var, og ikke tilstede ham ærlig Begravelse. — Hvorledes skulde man forholde sig, naar en ugift Kvinde besvangredes i et Sogn og fødte i et andet? I hvilket af de to Sogne skulde hun da lide Kirkestraf? Bispens svarede: Dér, hvor hun besvangredes. Thi Samlejet er den Synd, der skal sones, ikke Fødslen, der, hvis den er gaaet godt, kun kan tilskrives Guds store Naade. — Endelig vovede en sig frem med følgende:

Der stod i Kongens Ordinans, at Skørlevnere skulde offentligt i Kirken afløses fra deres Brøde. Dette overholdt man ogsaa paa Landet. Men i Købstæderne og især i København fandt det ingenlunde Sted. Ugifte Kvinder, der var besvangrede paa Landet, drog derfor blot til Købstæderne for at føde dér og unddrog sig saaledes offentlig Afløsning. Men sligt satte ondt Blod mellem Landsbypræsterne og deres Menigheder, idet disse *paastod, at Bønder blev behandlet haardere end Købstadbeboere.*

Det var en ubejlejlige Oplysning. Og Bispens Svar bekræftede kun, at man i hvert Fald gik langt lemfældigere til Værks i København end paa Landet. Alt, hvad han havde at svare, var: »Det skal ikke slaas fast, at min Menighed i København savner al Kirketugt. Thi naar dér en Enke eller nogen anden har bedrevet Hor, saa faar vedkommende privat Afløsning i Koret eller andensteds i Vidners Nærværelse. Anden Gang finder ligeledes Afløsning Sted i Vidners Nærværelse, men Brøden forkyndes fra Prædikestolen. Synder de tredie Gang, da foregaar Afløsningen offentlig for Menighedens Aasyn«.

De Oplysninger om *mildere Praksis i Hovedstaden*, som Bispens her maatte rykke ud med lige overfor alle sine Landsbypræster, synes at være faldne i god Jord. *Sondringen mellem privat og offentlig Afløsning indeholdt en Anvisning af den mest vidtrækkende Betydning.* Det stod herefter i hver enkelt Præsts Magt at fire paa Ordinansen. Og ved Overgangsformerne: privat Afløsning i Hjemmet, Afløsning i Præstegaarden, i et Par Slægtninges Nærværelse, i fem Kvinders Nærværelse i Vaabehuset, om Morgenen i Koret, før Gudstjenesten o.s.v. lige ned til aabenbar Afløsning for den samlede

Menigheds Aasyn, skabtes der en Rækkefølge, som hver Landsdel fra Bergen til Fyn og Als med Flid uddannede videre, et Mesterstykke af en elastisk Pude, der kunde fjedre efter hver enkelt Samvittigheds Behov.

Og det kunde ogsaa gøres fornødent. Thi efter at Aar 1582 »Bryllup« var blevet lovbefalet, stemples *alle de som løsagtige*, der i Tillid til gammel Skik *mente sig lovligt gifte, naar de var kirkeligt trolovede*. Denne Massetilførsel af Syndere, der især paa Landet ofte omfattede Befolkningens bedste Bestanddele, medførte en Forskydning i de tidligere Begreber. Djævelen tabte, Gejstligheden vandt. Djævelen tabte, thi jo flere flinke Folk, der kom for Skade, des mindre sandsynligt var det, at alle disse skulde være Djævelens Redskaber. Det kunde umuligt have sin Rigtighed, at *hvad der var Guds Vilje 1581, var Djævelens Værk 1583*. Da man nu desuagtet vedblev med den gammeldags »Afløsning«, saa aftog Troen paa dens religiøse Indhold, medens Frygten for det verdsligt krænkende ved dens strikse Anvendelse holdt sig. Det var Gejstligheden, der havde det i sin Magt at afgøre, under hvilken Form Afløsningen i hvert enkelt Tilfælde skulde anvendes. *Herved voksede Standen i Befolkningens Øjne, den blev*, hvad den ikke havde været siden 1536, *til en Embedsstand*, Forvalteren af dette ubestemte, overordentlige, som hver enkelt stod retsløs overfor og kun kunde haabe at faa godt af gennem Naade.

Naar Følgen ikke blev, at Afløsningen selv efterhaanden afskaffedes, saa skyldtes dette Gejstligheden. Allerede tidligt havde den Skik indsneget sig, *at hvo, der afløstes, erlagde Offer*. Muligt tilfaldt dette i Begyndelsen de fattige, men senere gled det, trods Regeringens Forsøg paa at forbyde sligt, over til at blive *Embeds-Indtægt*. Ved forstandig Mildhed og Sagtmodighed paa rette Sted lod denne Indtægt sig videre opdyrke. Det var saaledes maaske Udtryk for gensidigt »Offer«, naar det 1593 og 94 vakte Opsigt paa Sjælland, at »Fogedsønner, Præstesønner og rige Bøndersønner« undgik offentlig Afløsning, medens de af dem krænkede Kvinder maatte underkaste sig den. Var end Evnen forskellig, maatte det samlede Offer dog kunne blive ret klækkeligt, naar som f. Eks. i Svinninge Sogn paa Fyn 1595 Aarets Antal af uægte Fødsler var ni, hvilket svarede til atten Afløsningsofrende. Hertil kom jo desuden alle de nygifte, der kom for tidligt, trolovede, der boede sammen, og de mange, der end

ikke havde dette Paaskud, Summa: en Indtægt, som ingen Offernydende kunde ønske afløst.

Af gejstlige Dagbøger fra det 17de Aarhundrede faar man et Indtryk af de nye Forholds brogede Mangfoldighed. »14de Søndag efter Trinitatis absolveret Lorents Fodknægt, som lokkede Hans Christensens Datter i Holm; og hende deslige. Offer for ham 1 Daler, for hende 1 Daler«. »Søndag Septuagesima. Offentligt absolveret for anden Gang Hans Simonsen i Holm, som lokkede Jørgen Krølles Datter. Offer 2 Mark minus 2 Skilling. Hun skylder for sit.« Næste Søndag viedes de. »Offentligt absolveret Per Skræders Martha, som Christen Grubbe paa Slottet lokkede.« »Søndag efter Nytaar privat absolveret Christen Grube paa Slottet, som lokkede Per Skræders Martha.« »Om Fredagen gik Per Skræders Martha i Kirke, som var lokket, og lagde for sin Indførelse paa Alteret 12 Skilling.« »Gik Mette udi Kirken om Morgenen tidlig, besøvet af Hans Boes. 1 Mark.« »Offentligt absolveret Morten Grummesen og Anna Povlsdatter. Offer 5 Skæpper Rug.« »Offentligt absolveret Jes Fyrbøder paa Slottet for Lejermaal, og blev paa fyrstelig Naade Hertugindens Begæring benaadet at sidde før Prædiken.« »Mandag om Morgenen gik Thomas Kallesens Datter, som var lokket, selvanden ind i Kirken og lagde paa Alteret 10 Skilling« o.s.v.

Uformærkt skiftede saaledes i Løbet af lidt over hundrede Aar den gejstlige Behandling af Sædelighedsbrud ganske Præg. Man var begyndt med Haand i Haand med en opskræmt Øvrighed at bekæmpe Djævelen, idet man ved Bandlysning grumt tilkastede ham alle dem, der selv ved Hor havde givet sig Satan i Vold. Men lidt efter lidt tabte Bandlysningen sig som særskilt Handling. Den blot forudsattes som foregaaet, naar den ved Afløsning atter hævedes. Og Afløsningen selv blev mere og mere til kun en Form for aabenbar Skrifte — en Slags kirkelig Grovfilng, der i sin skrappeste Form ikke fandtes anvendelig overfor hæderlige, velstaaende Folk. Naar offentlig Afløsning alligevel en Gang imellem fandt Sted ved Guds-tjenesten, gjorde man ligesom Undskyldning herfor, søgte at anrette Sagen i mere tiltalende Form for den tilstedeværende honnerte Menighed. Hvilken Afstand mellem Afløsningstalerne i det 16de Aarhundrede, hvor Straf i Liv og Død for Hor skildredes med Gru til Skræk for Synderne og den samlede Menighed — og saa Talerne efter det 17de Aarhundredes Midte, hvor f. Eks. Magister Søren i

Vor Frue Kirke i København valgte til Dagens Tekst ved en offentlig Afløsning: »Kærlighed er stærk — Den oplyfter baade Skjort og Særk«.

Adelens Modstand mod Lutherdommens Syn paa Hor var af en anden Art end Bondestandens. Det var først og fremmest en *Kamp for Standsrettigheder* og dannede et Led med i de store politiske Brydninger, som Grevefejden og Reformationen indvarslede. Det var jo Adelen, der her havde sejret, forsaavidt dens Tronkandidat var bleven Konge og hans første Regeringshandling havde været at udstøde Gejstligheden af Rigsraadet. Adelen var altsaa fra nu af ene privilegeret Stand. Men samtidig var Kirkens Overhoved blevet forflyttet fra Rom til Danmarks Trone. Konge og Adel mødtes da ikke længer i fælles Modstand mod Kirkens Overgreb. Deres Interesser var nu forskellige, og med Ærgrelse saa Adelen Kirkens nye Hoved lytte til Raad fra den lurvede Flok af lutherske Gejstlige, som Adelen holdt sig for god til at rekrutere, og som dog ad Bagveje tydeligt nok naaede til Indflydelse paa Regerings-Handlinger. De Følelser, der besjælede Adelen i dens nye Forhold, var da: Fællesglæde ved de Goder, Reformationen havde medført, parret med Foragt og Skinsyge overfor den fremadstræbende lutherske Gejstlighed, og over det hele en ubestemt Gru for den lyslevende mægtige Djævel, som havde en Finger med i alt, hvorom der tvistedes, og vel snarere veg for en Præst end for en Adelsmand.

Denne *Adelens Stilling paa Skraa af Lutherdommen* giver sig til Kende paa mange Maader. Medens alle andre med Luther priste det Gud velbehagelige Ægteskab og ansaa ugift Stand næsten som Skamplet, vedblev en Kres af Rigets øverste Embedsmænd haardnakket efter katolsk Mønster at holde sig ugifte. Kansler Johan Friis hørte hertil, ligesaa Korfitz Ulfeldt den ældre, Niels Kaas, Christoffer Valkendorf og Arild Hvitfeld. Peder Oxen derimod viste sig svag, da Vallø kunde faas ved Giftermaal.

Hovedsammenstødet mellem Adel og Gejstlighed foregik, som tidligere berørt, 1580, da man fra kirkelig Side fik Kongen til at skride ind mod *Adelens Frilleforhold*. Befalingen var ganske vist kun en Gentaal af, hvad der alt var sagt i Kirkeordinansen 1539, men Angrebet rettedes nu direkte mod Adelen, der hidtil synes at være gaaet saa temmelig fri. Det befaledes Præsterne først hemmeligt at paamine, dernæst fra Prædikestolen at advare og sluttelig at

bandsætte enhver »adel og uadel, der levede med Bolskab og omgikkes aabenbarligt dermed, som var det hans Ægtehustru.«

Virkningen af dette pludselige Angreb var betydelig. »En Part af Adelen ægtede deres Bolskab, og andre flere tænkte paa at efterfølge sligt Eksempel«. Da lykkedes det Rigsraadet to Aar efter at faa Kongen til (1582) at lade udgaa et nyt Brev, hvori saadanne Ægteskaber erklæredes for at »ville komme adelig Stand til største Foragt«. Det befaledes derfor, at Børn af slige Ægteskaber ikke maatte holdes for Adelsbørn, føre adeligt Skjold og Navn eller arve Jordegods.

Skinnet var reddet, forsaavidt dette Kongebud tilsyneladende ikke kom i Strid med det foregaaende. Ingen havde jo bedt de Herrer om at ægte deres Friller; de kunde jo simpelthen ladet dem fare. Men enhver, der var inde i, hvad der rørte sig i Tiden, forstod godt, hvorledes de to Breve skreg mod hinanden. Da alle var enige om, at Kønsdriften var uimodstaaelig, raabte det første: Den eneste Maade at fly Satan paa og frelse sig selv nu og i Evighed, er ved at ty ind i Ægteskabets Havn. Det andet raabte: Satan med Ægteskab! Nej, bevar Slægten ren, Jordegodset samlet og lev saa i Guds Navn fremdeles med Eders Friller!

Det var *gejstlig og verdslig Stat*, der her tørnede sammen. Modsigelsen fik sin Brod ved, at *begge* nu var *repræsenterede i en og samme Person, Kongens*. Kongen kunde lige saa lidt finde sig i, at hans rettroende Folk førtes vild og gik evigt fortabt, som i, at hele Grundvolden for den bestaaende Statsordning forrykkedes ved, at Standsforskellen blev hævet. Her var ulidelig Modsigelse.

Naar efter Sammenstødet begge Synsmaader alligevel ret roligt rislede hver til sin Side, saa laa det for en Del i, at man efter Evne dækkede over Modsigelsen med de beroligende Trylleord: *al Øvrighed er af Gud*. Men dernæst viste det sig ogsaa efterhaanden, at Gejstlighedens rene Sag i Virkeligheden var beheftet med mangt og meget, der maatte vanskeliggøre Sejren. Hvor mange Præster havde vel Mod og Kraft nok til i Længden at føre Kampen mod deres adelige Sognemænd, af hvem de iøvrigt var saa ganske afhængige? Hvor mange Præster havde selv saa godt et Rygte, at de overhovedet kunde føre en saadan Kamp? Og endelig hvad Kampmidlerne angik, saa var, som vi har set, Bandlysningen alt nu en vel hullet Pose til at indfange med.

Under Formynder-Regeringen viste sig allerede en *mattere Stemning*. Vel søgte Regeringsraaderne at tage Hensyn til begge Sider. De sendte ikke blot den 2. September 1589 i den unge Konges Navn et Truselsbrev til Ebbe Andersen til Birkelse om at skille sig fra sin Slegfredkvinde, da saadant ukysk Samkvem var hans adelige Stand usømmeligt og i Strid med Guds Lov og Fr. II's udgange Breve. Men de indførte 1591 efter den norske Adels Anmodning de danske Bestemmelser af 1582 mod Giftermaal med uadelig Kvinde ogsaa i Norge; dog fik Loven ikke her som i Danmark tilbagevirkende Kraft. Men tydeligt nok var den første blinde Tro paa Ægteskabets altfor-maaende Magt, Frygten for Djævelens Indgriben i alt, hvad der angik Løstgighed, ikke saa brændende som tidligere. Adelsens modsatte Interesser havde virket kuldslaende.

Ikke desto mindre var Striden dog fremdeles staaende. Paa denne Tid vovede f. Eks. Præsten i Ryslinge at tilskrive Klaus Hvitfeldt til Krumstrup saaledes: »Syrach siger, at Synden anden Gang er for meget, men tredje Gang fører Straffen med sig. Hvad ville I nu tænke, som paa syv Aars Tid haver haft eders vitterlige Boleri med fire Tripper, den ene efter den anden; Gud véd, hvad der er skeet hemmeligt . . . Desforuden, kære Klaus! hvad denne Skørlevnets Synd udretter og hvor skadelig en Ting den er hos Eder, kan man vel kende paa hendes Stalbrødre, som er Prædikens og Guds Ords Forsømmelse og Foragtelse, Sakramentets og Afløsningens Forsmaaelse, hvilke sandelig ere de visseste Tegn at gøre Skilsmisse mellem et Guds Barn og en Helvedes Arving. Jeg fattige Mand haver tidt paa mit Embeds Vegne paamindet andre om denne Synd, da haver det straks været mig i Næsen kast, at jeg skulde straffe den, der længere og aabenbarligere haver syndet. Hvorfor I maa tage for godt, om jeg i Menighedens Paahørelse her noget om rører, thi vitterlige Synder maa og skulle aabenbare straffes, som Paulus lærer.«

Trods saadanne enkelte Udslag af strengere Synsmaade, var Forholdet i Reglen dog dette, at Parterne holdt Øje med hinanden, men lod Vaabnene saa vidt muligt hvile. Denne Tilstand er træffende udtrykt i den fynske Biskop Jacob Madsens Visitats-Optegnelser, hvor han fører Adels Frilleliv til Protokols, men heller ikke videre. »Boer udi Svendborg (1589) fem Mænd af Adel. Oluf Urne med en Kvinde af Jylland. Hans Eriksen har et Bolskab hos sig.« Eller ved Visitatsen i Allested og Vejlev: »Laurits Oldeland til Vejlevgaard

holder en Kvinde hos sig og haver smukke Børn ved hende, han holder en Skolemester til. Han har lovet Provsten, at han ikke vil have noget med hende at gøre, men dette har han ikke« . . (Resten mangler).

Hvor aabenlyst sligt kunde drives, afgiver vistnok *Tyge Brahe* Eksempel paa. Ifølge en gammel Udskrift af Forhandlingerne paa Roskilde Landemode 1597 skal Præsten paa Hveen i dette Aar være bleven afsat, fordi han havde foretaget Forandringer i Daabsritualet, »saa og at han ikke har straffet og paamindet Tyge Brahe paa Hveen, som i atten Aar ikke har været til Sakramentet, men med en Bisloperske ligget i ondt Levnet.« Lysten til at komme Tyge Brahe til Livs kunde dog her maaske have malt med vel stærke Farver. Hans ægteskabelige Forhold er ikke rigtig klare. Men ingen Mistanke af denne Art hefter ved Niels Arenfeldt. Han havde ifølge sin Sognepræsts Erklæring, som han selv i det væsentlige har tiltraadt, paa sin Gaard Gundetved [Selchovsdal] før Aar 1591 levet sammen med tvende Kvinder og avlet Børn med dem; og efter dette Aar havde han faaet med Maren Andersdatter ét, med Maren Frantsdatter fem, med Kirstine seks og med Margrethe ét Barn. Præsten nægtede ham i denne Anledning Alterets Sakramente og krævede offentlig Afløsning. Da Sagen indstævnedes for en kongelig Kommission, havde Niels Arenfeldt intet andet at anføre til sin Undskyldning, end at han ikke havde voldtaget nogen af disse Kvinder, men at »de havde givet ham menneskelig Aarsag«, samt at han »havde ladet Børnene opdrage og optugte i Guds frygt.« Udfaldet blev, at »Sagen efterlodes og Niels Arenfeldt under en Pendings Udgift til et Hospital maatte staa hemmelig Skrifte.«

Adelens Modstand mod den strenge Lutherdoms Fordringer turde maaske være tydeligst udtrykt i et Træk som dette, at selv Christoffer Valkendorf, paa hvis private Liv der ikke hviler nogen Skygge, befalede, at i hans Kirke, Svinninge paa Fyn, skulde uægte Børn døbes med samme Ære som ægte og ingen Mødre til dem staa aabenbar Skrifte.

Borgerstandens Modstand mod Luthers Lære om Usædelighed var af en egen Art. Den ytrede sig ikke i bestemte Modtræk eller engang i tydeligt udtalt Uvilje mod den nye, haarde Fremgangsmaade. Byerne udgjorde jo selv Lutherdommens sikreste Støttepunkter. Det højeste, man drev det til, var Medlidenhed i de enkelte Tilfælde med

de ulykkelige, der blev piskede, »sækkede« eller brændte. Men Modstanden gav sig til Kende i *en vis gemytlig Mellemtone*, der holdt sig midt imellem de to lutherske Yderligheder, som man iøvrigt lige redeligt søgte at tilegne sig: Glæden i Gud og Frygten for Djævelen. For den strenge Lutherdom var der kun de to altopfyldende Modsætninger: ægteskabelig Tilfredsstillelse eller Hor. Der kunde kun knækkes over fra det ene til det andet, fra Gud til Djævelen, eller omvendt. Men Bylivet med dets friere og hyppigere Omgangsforhold mellem Kønnene skabte halvt uformærkt en bred Overgangsform, der nægtede at underordne sig nogen af de to Modsætninger og dog fornøjelig beviste sin Adkomst til at være.

Selv til Kirken strakte dette sig. Et Par Aartier efter Reformationens Indførelse var allerede Tonen saa fri mellem de to Køn under de lange Prædikener, at man i alle Byer maatte befale Mænd og Kvinder skilte ad, i mandlige Stolestader til højre, kvindelige til venstre. Sit Hovedhjem havde dog det gemytlige Livssyn i de selskabelige Sammenkomster. Naar man i »Kompagniet« eller paa Lavshuset havde under Dansen svunget en Pige lidt højere end nødvendigt, lét ad en saftig Vittighed eller Vise og ølvarm været venlig mod Næstens Hustru, alt imens andre gjorde ligesaa og enkelte forglemte sig helt, saa at de under stormende Latter idømtes »to Tønder Øl og en Mark i Bøssen« — saa lød det saa underlig fremmed, naar det samme eller lignende bagefter stempledtes som Djævelens Værk og lige Vej til Helvede. Især naar begge Dele jævnt hen gentog sig. Uvilkaarligt lavede man sig *en dobbelt Moral, en for Kirke og en anden for Lavshus*. Der var befæstet et gabende Svælg mellem de to Verdener, hvor det i den ene hed: Hor straffes med Død og den evige Pine, og i den anden, som i Skraaen for Knudsgildet i Lund 1586: »Hvilken Broder andens Hustru beligger, og det er vitterligt og bevist, både to Daler.«

Den Modsigelse, som her var uforklaret, ofte ogsaa kun halvt ubevidst til Stede, traadte tydeligt frem og krævede Svar igennem Gejstligheden. Derfor blev ogsaa *Gejstlighedens Modstand mod den strenge Lutherdom* saa afgørende, lige saa betydningsfuld maaske som Bøndernes, Adelens og Borgernes tilsammen.

Maaden, hvorpaa Spørgsmaalet her blev stillet, var særlig skarp. *Luther havde dømt og fordømt hele den katolske Kirke fortrinsvis ud fra dette ene Punkt, dens Lære om Klostre og ugift Stand*. Her-

ved, paastod han, var i umindelige Tider Paver, Biskopper og Præster baade selv blevne forledte og havde forlokket andre til at tjene Djævelen; thi Hor er Djævelens Værk, og Horkarle og Skørlevnere skulle ikke arve Guds Rige. I Modsætning til denne Løgnens Kirke havde saa Luther fornyet den gamle, sande Kirke, forkyndt Ægteskabets Pris som den Gud velbehagelige Stat, lært at sondre klart mellem Guds og Djævelens Veje, Ægteskab og Hor, og indsat en Gejstlighed, der selv skulde gaa i Spidsen og lede Folket den rette Vej til Gud. Evangeliets lyse Dag var herved oprunden, og ingen Undskyldning gjaldt længer om, at man ikke vidste, hvad ret var.

Hvorledes opfyldte nu den lutherske Gejstlighed denne Opgave, der med saa stor en Tydelighed var stillet den? Spørgsmaalet drejer sig ikke om, hvorvidt den ellers og i det hele kunde sammenlignes med den katolske. At det maatte falde den svært i Lærdom, i Takt, Værdighed, endsige i virkelig Magt at kappes med en Stand, der havde Aarhundreders Indøvelse, er klart. Men Spørgsmaalet gælder ogsaa kun det ene Punkt, det hvorpaa overhovedet, ifølge Luther, dens Berettigelse til at fortrænge den gamle Gejstlighed beroede: *Hvorledes stillede den nye, gifte Gejstlighed sig, sædeligt set, i Sammenligning med den tidligere?*

Naar en retfærdig Dom her skal fældes, maa en Mængde *formildende Omstændigheder* ikke lades ude af Betragtning. Den lutherske Gejstlighed var ganske vist ifølge sin Oprindelse kaldet til at afgive Beviset for den gifte Stands Renhed, og den blev derfor ogsaa af Regeringen betroet Tilsyn med og Dommermyndighed i Ægteskabssager samt udrustet med Bandlysningens Flammesværd til Kamp mod Djævelen. Men den havde tillige andre Afstammingsmærker. Den var selv fremgaaet af samme Friheds-Bevægelse, hvoraf ogsaa Luther var et Udslag, og hvis fælles Løsen var: det naturliges Berettigelse. Den rekruteredes ikke længer fortrinsvis af dem, hvem egen eller Forældres Fromhed havde viet til Gud. Den fik sit Hovedtilløb fra det Skyl af halvstuderede, tvivlsomme Væsener, som Tidens overdrevne Skoletilstrømning havde skabt. Deres Uddannelse havde fra Barnsben til den voksne Alder ofte kun bestaaet i at drives frem ved Prygl ad den trange Vej over Skærver af Oldtids uforstaaede Kunstværker; den Færdighed, Livet havde lært dem, var at gøgle for Føden; deres Fremtids Udsigter vippede ubestemt mellem Galgen og en Prædikestol.

Var det allerede svært af sligt et Stof at forme brugbare Præster, saa voksede Vanskelighederne for hver enkelt, naar Embedet først var opnaaet. Thi selv om han mødte med nogenlunde god Vilje, saa kappedes en Mængde Hensyn og Fristelser om at berøve ham Fodfæste som brav gift Gejstlig. Han var gift, men med hvem? I Reglen med en paatvungen Hustru, Enken paa Kaldet, maaske en Vederstyggelighed, der forbitrede ham Livet og Opholdet i Hjemmet. Pligten bød ham døje hende. Men i Embeds Medfør tordnede han hver Søndag mod de gode Gerningers Betydning. Troen, Troen, om det saa først var i Dødsejeblikket, at den viste sig, vejede mere end et helt Liv i Selvbeherskelse og Lydighed. Kunde da ikke ogsaa han tillade sig en lille, forbigaaende Skrøbelighed mod Pant i senere Tro! Og Fristelse var der. Han skulde jo forkynde Ægteskabets Pris, lokke Folk til Giftermaal ved at vække Lysten og give den Retning. Han var den, der førte an ved Bryllup, ved Barsel, som Skaffer ved Gilde. Han var ifølge sin Stilling kaldet til Fortrolighed med Egnens Kvinder. Friluftsliv og nærende Kost; intet legemligt Arbejde, ingen Faste til at holde igen. Blodet brændte. Og han kunde være bedaarende. Uvilkaarligt regnedes han for mere end en Bonde, var flinkere til Ords, kunde af gammel Øvelse slaa et Sving i en Runddans, og næsten tage sig ud som en »Hofkarl«, naar han i kort Kappe og Pibekrave, med fryndset, snorebesat Hat, Kniv i Bæltet og udhugne sølv-tippede Sko tumlede en Hest eller tog Prædikestolen i et Par Spring. Alt sammensvor sig imod ham. Han stod ene i Kampen. Uden Forskole, uden Tilhold i Hjemmet, uden Standsfølelse, uden saa meget som blot en bestemt Embedsdragt til Værn. *Intet Under, om han tilsidst blev besejret.*

Men at dette overordentligt hyppigt fandt Sted, kan heller ikke nægtes. Vi vil til Bevis anføre nogle Eksempler, idet vi med Flid henter disse ikke fra de første, bevægede Aaringer lige efter Reformationens Indførelse, hvor det kunde falde vanskeligt at skaffe det tilstrækkelige Antal passende Kræfter, men fra en Tid, hvor det nye var grundfæstet og skulde kunne staa sin Prøve, idet en ny Slægt var opvokset til virksomt at føre Læren ud i Livet. Betragter vi f. Eks. de første Aar i Treserne, altsaa en tredive Aars Tid efter Reformationens Indførelse, saa forefaldt her følgende:

Præsten i Jyderup, Hr. Laurits Jensen, anklagedes 1561 af Byens Smed for, skønt gift, at have bedrevet Hor med dennes Hustru. Sme-

den forklarede, at da han en Aften kom sent hjem, fandt han Hr. Laurits Jensen i Sengen hos hans Hustru og Præstens Sko standende foran Sengen. Niels Smed gav sig straks i Slagsmaal med Hr. Laurits, og de sloges og droges længe. Da kom Niels Bruun forbi, hørte Bulderet, troede, at Smeden slog sin Hustru og gik derfor ind i Huset. Herinde saa han imidlertid Smeden, der havde Hr. Laurits i Haaret. Han fik dem da skilt ad, rakte Præsten hans Kniv og Bælte, som laa paa Bordet, hvorefter denne skyndsomst løb bort, glemmende sin blaaforede Hue i Sengen. For Provsteretten i Roskilde svarede Hr. Laurits haardelig Nej til alt, hvad Smeden beskyldte ham for. Men Niels Bruun bevidnede at have skilt dem ad, et andet Vidne havde set Præsten komme barhovedet fra Smedens Hus, og Niels Smed fremlagde i Retten den glemte blaa Hue fra Sengen. Herefter fik en Kvinde Ordet og beskyldte Hr. Laurits for at være Fader til hendes Barn samt at have faaet hende til, da han døbte det, at udlægge en Karl som Barnefader.

Aar 1562 udtalte Fyns Biskop sig saaledes paa Odensegaard til *Præsten Hr. Just i Uggerslev*, der var anklaget for Slagsmaal med en Bonde: »Jeg formærker, at dette ikke er den eneste Sag, som Eder skal paahænge. Men som jeg nu paa denne min Hjemrejse fra Jylland kom mod Middelfart, og siden jo nærmere jeg kom hjem, des stærkere ganger Rygte og Tidende om Eder, hvorledes I skulle etsteds have siddet hos en Ægtemands Hustru og drukket Eder drukken og saa søgt Seng med hende. Som en Part siger, er da Tjenestevenden dér i Gaarden kommen derover og har sagt til Hustruen: »men dette har vor Husbond ikke ventet sig af Eder«, men hun skal have svaret: »gak du Fanden i Vold!« Somme derimod sige, at Husbondens Moder skal være kommen og have set Eder tilsammen. Derefter skal Manden være kommen i Gaarden og Hustruen have iført Eder Kærtingeklæder, tilhyllet Eder for Munden og saa skikket Eder af Gaarden. Derefter skal en liden Dreng være bleven Eders Skæg vaer og have raabt til Husbonden: »Fa'r, denne Kvinde haver Skæg.« Saa skal Husbonden have rykt fra Eders Mund og set, hvo I var, og skal saa have givet Eder store Hug at gange af med.«

Om *Præsten Hr. Jens i Hundseby paa Lolland* skrev Axel Urne 1566, at han fra Aarsmarke [Knuthenborg] i Axel Urnes Fraværelse havde stjaalet alt, hvad han kunde af Køkkentøj, Dyner, Boskab og Fetalje for at sende det til Holsten. »Jeg bekom Skrivelse fra Albert

Oxe, desligeste Lave Venstermand, at samme Hr. Jens havde al min Tingest borte og vilde rappe sig, naar Vinden blæste. Desligeste skrev Bispen mig ogsaa til, at dersom jeg ikke var snar, da skulde jeg finde en tom Rede . . . Jeg forskikkede da straks min Hustru over til Gaarden at forfare Lejligheden, og hun befandt da dér i Sandhed, som Tidenderne lød paa . . . Saa fik jeg af min Herre [Kongen] Orlov og kom det korteste mig muligt var. Som jeg var saa paa Rejsen og min Hustru hos Abbedissen i Maribo, da kom hende iligen Tidender did, at hun skulde begive sig til Gaarden [Aarsmarke], thi Hr. Jens regerede for meget hart, og vilde dér have voldtaget hendes egen Pige oppe paa hendes Stue, desligeste i Kvindestuen og i Gaarden, havde ikke Gaardens Folk kommen af slig Raab og Klammer af deres Senge til Hjælp . . . Hvad han i lige Maade med min Bondefogeds Kone, Esberns Hustru i Nørlunde, har bedrevet, som han holdt med Vold i Vinter hos sig paa Gaarden i tre Nætter imod hendes Minde, desligeste med min Møllerkone, det ved han bedst selv at gøre rede for . . . Hr. Jens haver og skrevet og igen faaet løsagtige Breve, som for Haanden ere, og drevet sin Skælms Handel med de forløbne Maribo Jomfruer« o.s.v.

At slikt ikke var sjældne Sager, der ved et Tilfælde var sammentrængt paa et Par Aar, kan ses af, at alene paa Roskilde Landemode 1570 behandlede følgende Stiftsbegivenheder fra det forløbne Aar: Hr. Rasmus Kaabeløs, *Kapellan i Roskilde*, havde besøvet sin Tjenestepige. Den 70aarige Hr. Jacob, *Præst i Gunderslev*, havde begaaet samme Brøde, *Præsten Hr. Niels i Karlebo* havde bedrevet Hor med en gift Kone i Sognet.

At heller ikke dette var en tilfældig Ophobning, fremgaar af de enkelte, endnu bevarede Provste-Dagbøger og Optegnelser, der, hvor de kaster deres tilfældige Lys, bestandigt oplyser de samme Forhold. Alene paa Lolland f. Eks. forekom i Løbet af et Par Aar følgende:

Præsten Hr. Rasmus Hansen til Dølleffjelde gjorde ved Mikkelsdagstid 1575 en Rejse til Malmø. Her forlod han imidlertid sin Værts Bolig »og haver indgangen i et Horehus, der drukket sig fuld, og blev liggende om Natten hos en Skøge, navnlig Karine Halmstads.« *Hans Nabopræst* paa Lolland var Hr. Hans Jørgensen Sadolin i *Thoreby*. Han var en Søn af den bekendte Reformator, Biskop Jørgen Jensen Sadolin, var selv Provst og havde til Løn for en Samling latinske

Digte faaet kongelig Udnævnelse til poeta laureatus. Samme Aar, 1575, besvangrede han, skønt selv gift, en adelig Jomfru i Maribo Kloster, Anna Baadsdatter. Dette var en af de Sager, der paa Grund af Personerne og Forholdene vakte megen Opsigt og vel endog for-dunklede, at samme Aar fik *Præsten ved Helligaands Kirken i Kø-benhavn*, Hr. Morten Jørgensen, kongelig Befaling til at fortrække, da han førte »et sælsomt Levnet med Fraadseri og Drukkenskab og holdt Ølsalg i hans Hus, hvormed han og hans Hustru haver givet Aarsag til megen Utugt og anden Løstgighed.«

Kort Tid efter anklagedes *Præsten Hr. Christen i Søllested* paa Lolland for at have en ukysk Kvinde i sin Tjeneste og i denne An-ledning at have mishandlet med Slag og Sult sin egen Hustru. Han formaaede ikke at bevise sin Modpaastand, at hans Svigermoder, naar hun sent kom oprømt hjem fra Fest, bød Karlene nøgne ud til Dans i Gaarden. I *Bursø Sogn* paa Lolland klagede 1579 Degnen over at have truffet *Kapellanen*, Hans Viborg, og hans Tjeneste-kvinde, Sidsel, liggende afklædte sammen i en Slagbænk. Da Guds-tjenesten var begyndt fjerde Søndag efter Paaske, kundgjordes Ny-heden for den samlede Menighed, idet Degnens Kone i Kirken raabte til Sidsel: »Sæt paa dit Hoved! [o: mød ikke barhovedet som Møl] Hr. Hans Viborg haver ligget hos Dig.«

Hvorhen man saa vender Blikket, overalt, hvor Forholdene træ-der en Smule tydeligere frem, gentager det samme sig. *Hr. Anders i Bloustrød* »begynder«, som det i mild Form udtrykkes, »sit Ægte-skab af Vellyst.« *Hr. Otto i Ledøje* »haver for tidligt lagt sig til En-ken.« *Hr. Hans Knudsen i Øster-Skerne* »belaa sin første Kone, før-end han ægtede hende, og haver nu belejet et Kvindfolk i sin Enke-mands Sæde.« *Hr. Villum i Bjerregrav* »haver af menneskelig Skrø-belighed forset sig og beligget et Kvindfolk.« *Hr. Mads Ipsen i Hundslund* »haver beligget sin Tjenestepige.« *Hr. Knud Christensen i Eysing* haver lovet Ingeborg Lauritsdatter Ægteskab og »beligget en af sin Faders Piger.« *Hr. Peder Sørensen* »haver beligget sit Sø-skendebarn.« *Hr. Mads Christensen* »haver forloklet Hr. Peder Mikkelsens, Guds Ords Tjener i Aarhus, hans Hustru og løbet bort med hende.« *Mogens Gregersen*, dømt fra Livet for utilbørlig Løs-agtighed, benaades med at studere fem Aar udenlands og — blive sin Faders Efterfølger som Præst i Skjern« o.s.v. o.s.v.

At dette Fællesindtryk af gejstlig Usædelighed er korrekt, be-

kræftes af Samtiden selv med afgørende Vidnesbyrd. Aar 1555 fandt Bisperne i Danmark sig foranledigede til at udstede følgende Bestemmelse, der maler Tilstanden tydeligere end den længste Opregning af Eksempler: Ingen Præst, som er funden i Mord eller Hor, maa uden videre, men kun med Bispernes Samtykke, forblive i sit Embede, og bør som Regel — forflyttes til et andet Kald. Indvendes der, at dette kun er betegnende for det første, uheldige Kuld lutherske Præster, saa beskriver selve Regeringen det næste Kuld ikke bedre. Aar 1579 skrev Kongen saaledes til Bisperne, der just holdt Møde i København: Vi ville Eder hermed samtlige have advaret, at vi komme udi Forfaring og selv have befundet, at her udi Riget mangansteds findes *stor Brøst hos Præster saa vel som Provster paa Landsbyerne og udi Købstæderne*, at mange deres Levnet og Lærdom ikke følges ad, men en Part fører et *utilbørligt Levnet udi idelig Drukkenskab, Horeri og andre saadanne grove Laster*. I skarpe Ord befaledes det derfor Bisperne at have bedre Opsyn end hidtil.

Forholdene i Norge svarede, hvor vi kan bedømme dem, ganske til dem i Danmark. I Sverige synes Tilstanden at have været en lignende. Ikke uvittigt skrev derfor en fransk Rejsende i sin Dagbog følgende Bemærkning: »Ved Reformationen i Sverige delte de medvirkende Kirkens Efterladenskaber saalunde imellem sig: Kronen beholdt Kirkegodset, Præsterne dens Omsorg for Enker, Nonner og Jomfruer, og Lægmandene blev befriede for Skrifte og Faste.«

Spørges der herefter: *Hvorledes stillede i det 16de Aarhundrede den gifte lutherske Gejstlighed sig, sædelig set, i Sammenligning med den tidligere, katolske ugifte?* saa kan Svaret ikke være tvivlsomt. Skønt Sædeligheden hos den katolske Gejstlighed ved Aarhundredets Begyndelse havde været i Forfald, betegnede dog Reformationen paa dette Punkt et Tilbageskridt. Den lutherske Gejstlighed i det 16de Aarhundrede stod, hvad kønslige Udskejelser angik, lavere end den katolske, som den afløste. Og dette Forhold vejer saa meget mere, som Usædelighed ifølge den nye Lære var en langt grueligere Synd end hidtil almindelig antaget, og det just var Lutherdommens Hovedadkomst til at fortrænge det gamle, at den kirkelige Ukyskhed burde afløses af gift, sædelig Renhed.

Man misforstaa ikke dette som en Paastand om, at alle lutherske Gejstlige skulde have været usædelige. Slig Overdrivelse er lige

saa latterlig som den tilsvarende: fra Reformationstidens ideligt gentagne Kampraab, gejstlig Ukyskhed, at slutte til de hidtilværendes absolutte Fordærvelse. Der gaves naturligvis Hædersmænd i begge Lejre. Og den lutherske Gejstligheds Spidser taalte maaske paa dette Omraade fuldt saa vel at ses i klar Belysning som i sin Tid den katolskes. Men som vi har set: Standens brede Lag led af og maatte ifølge de givne Forhold nødvendigvis lide af den Skrøbelighed, som Luther havde dømt saa haardt.

Man kommer da uvilkaarligt til at smile, naar, længe efter at Kamptiden var omme, *de gamle Stikord fremdeles sættes i Omløb*, de gamle Faner udfoldes paany, uden Tanke om, hvilken skjult Dom de fælder over Samtiden. Det var overgemte Ord, naar f. Eks. Niels Hemmingsen endnu 1572 hoverede saaledes: »Vil man vide, hvorfor Pavedømmet forbyder sine smurte [salvede] Præster Ægteskab, da var det, fordi Djævelen vidste, at ingen kan leve kyskelig uden Ægteskab. Herhos vidste og den træske Djævel, at naar Præster de falde i Hor og Ukyskhed, at fleste Parten af deres Tilhørere skulde vel følge deres Eksempel efter saa længe, at Verden blev ganske besmittet med Urenhed. Havde ikke Djævelen ført Præster udi det Fald, aldrig havde (tror jeg) Skørlevnet faaet saa stor Overhaand udi alle Stater i Verden. Ja jeg visselig tror, at havde ikke Djævelen fundet det Raad [at Præster ikke maatte gifte sig], da skulde man ikke hørt nævne Horeri eller Skørlevnet iblandt Kristne.« Slige Ord lyder uvirkelige i den Mands Mund, der i Embeds Medfør var inde i alle de gejstlige Ægteskabssager ligefra den blaa Hue i Smedens Seng i Jyderup til, hvad Præsten i Karlebo nys havde bedrevet, og som selv var blevet skilt fra sin første Hustru paa Grund af hendes Utroskab.

Den lutherske Gejstlighed indtog imidlertid ikke blot *en Særstilling* til Usædelighed, men ogsaa til *Straffen* derfor. Allerede i Kirkeordinansen af 1539 havde dette gjort sig gældende. Naar man erindrer Luthers Lære om Hor som Frafald fra Gud og Virken i Djævelens Tjeneste, hvorfor Horkarle her i Verden skulle straffes med Sværdet, hisset med evig Fortabelse; naar man erindrer, hvorledes den opskræmte danske Regering af Frygt for, at det skulde gaa Landet som Sodoma og Gomorrha, havde Aar 1537 budt, at Mand skyldig i Hor skal halshugges, Hustru sækkes; naar man erindrer Gaardsrettens Dødsstraf for Voldtægt, Galge for Kræn-

kelse af »Nøglekvinde« samt den oftere paabudne Indmuring af faldne Adelskvinder — saa lyder det unægtelig lidt mat, naar Gejstligheden i Ordinansen ansætter sig selv saaledes til Straf: »Sognepræster skulle enten leve kyskeligen eller og gifte sig. Dersom de gøre herimod, da skal man én og anden Sinde [Gang] paaminde dennem. Ville de da ikke raade Bod derpaa, da skulle de sættes ud af Embedet og udi deres Sted andre tilskikkes.« Altsaa det, hvorfor andre blev halshugget, hængt, druknet, indemuret, det kunde en Gejstlig tillade sig »én Sinde« og »to Sinde« blot med Udsigt til i værste Fald at blive »paamindet«.

Om dette var ikke en tilfældig Lempelighed i Udtryksmaade. Det blev virkelig den Maalestok, der benyttedes, den Form for Mildhed, som Gejstligheden baade gjorde Krav paa og troligt anvendte overfor sig selv overalt, hvor den var Dommer. Sligt burde vel ikke højlydt forkyndes. Man kunde derfor kun glæde sig, da det 1550 rygtedes fra Genbouniversitetet i Rostock, at de andre Teologer her havde faaet Dr. juris Adam Tratziger fortrængt fra sin Lærestol, fordi han i en Disputats havde forsvaret den oprørende Sætning: »Enkelt Hor er ikke Synd.« Men underhaanden og mellem Embedsbrødre herhjemme gjaldt Reglen: *én Gang er ingen Gang*.

Iøjnefaldende Eksempler paa saadan Mildhed kan anføres i Mængde. Som ovenfor omtalt blev Præsten Hr. Jens Nielsen i Hundseby af Axel Urne anklaget for at have plyndret hans Gaard Aarsmarke, bortført Fogdens Hustru og en Møllerkone og gentagende forsøgt Voldtægt mod en Fruerpige paa Gaarden m. m. Kongen befalede Professorerne ved Københavns Universitet at dømme i denne Tyvs- og Horsag. De holdt Forhør og — gik derpaa i Forbøn for den skyldige hos Axel Urne og bevægede virkelig denne til at lade Sagen falde. Det er endog uvist, hvorvidt Hr. Jens er bleven afsat fra sit Embede. Selv om saa var, »kan han gerne senere være bleven Præst i et andet Stift.«

Om Præsten Hr. Niels i Karlebo modtog Sjællands Bisp i Forsommeren 1570 en Skrivelse fra Kongen, hvori det hedder: »Præsten i Karlebo skal ligge udi aabenbar Hor med en Ægtemands Kvinde, hvorfor vi for ingen Del længer ville stede hannem at blive ved hans Sogn. Lader hannem straks forvise derfra, kalde udi Rette og gaa en endelig Dom over hannem. Haver flittigt Opseende, at saadant maa blive straffet; thi her gøres og bedrives dog Synd og Ondskab nok, at

man billigt ikke skulde tilstede dennem som andre skulle lære og give godt Eksempel, at bruge slig Forargelse. Hermed sker vor Vilje og alvorlige Befaling. Thi lader det ingenglunde!«

Regeringens berettigede Harme er umiskendelig i denne Skrivelse. Det var da et stærkt Stykke, naar man alligevel vovede et Par Maaneder efter paa Roskilde Landemode at lade Sagens hele Udfald blive følgende: »Hr. Niels, Præst i Karlebo, som er overbevist om at have bedrevet Hor med en gift Kone der i Sognet, berøves sit Embede«, dog med den Formildelse af Retten, at han — »paa et andet Sted kan stedes til gejstligt Embede paa Grund af hans tidligere ustraffelige Liv, der er hele Landemodet vitterligt og hvorom Vidnesbyrd er fremlagt.«

Hvad den øverste Gejstlighed overhovedet turde byde Regeringen, er utroligt. Da saaledes Frederik den Anden 1579 havde sendt de forsamlede Bisper den førnævnte skarpe Irettesættelse, fordi »vi komme udi Forfaring og have selv befundet«, at en Part Præster og Provster leve i idelig Drukkenskab, Horeri og andre grove Laster, blev Bisperne ikke Svar skyldige. De skrev til den øverste Sekretær, Arild Hvitfeld, og erklærede simpelthen, at dette, hvad Hor angik, ikke var Tilfældet. »Endog vi gør vor bedste Flid, saa kan der ligevel findes nogen, som ikke vil lade sig undervise, besynderlig med Drukkenskab; fordi [thi] Horeri vide vi ikke nogen at være befunden med, at han jo straks er skilt fra sit Kald.«

Lod Regeringen sig byde sligt, kan det ikke undre, at den lod sig drive videre og snart selv tog Del med i den paatalte Mildhed mod Gejstlige. Det blev nu ikke længer blot Landemoderne, men Regeringsraaderne og den unge Chr. IV, der viste Skaansomhed: fandt sig i, at en for Hor afsat Præst blot lod Embedet bestyre af en anden, med hvem han delte Indtægterne, tillod en Kapellan, der »af Skrøbelighed havde beligget et Kvindfolk« atter at fange Kald, tilgav paa fyrstelig Forbøn en Præst, skønt han havde begaaet den store Brøde at beligge et Søkendebarn, ja, benaadede den ovenomtalte Student, der var dømt fra Livet for Løsgatighed, med fem Aars Studium i Udlandet samt — Faderens Præstekald.

Men gik saaledes de første Slægtled af den lutherske Gejstlighed vidt i Usædelighed, og dømte de deres egne Overtrædelser mildt, saa kunde umuligt det i Længden staa til troende, hvad den samme Gejstlighed forkyndte, at Skørlevnet var Pagt med Djævelen, straf-

bart her i Livet med Død, hisset med evig Fortabelse. Da Kirkens Tjenere ikke kunde antages at være i Ledtog med Djævelen, maatte Sandheden være den, at det ikke gik saa galt til, som Præsten prædikede. *Gejstlighedens Modstand mod Luthers og Regeringens Strenghed fik herved en ganske egen Art Vægt og kom til i Virkning at overgaa Bøndernes, Adelenes, Borgernes.* Thi herved underbandtes paa et afgørende Punkt den nye Tro paa Djævelens direkte Indgriben i Livet og Øvrighedens Pligt til ved Straf at hindre den. Vel holdt endnu Troen paa Hekseri og Trolddom sig, og Øvrigheden brændte fremdeles dem, der her forsaa sig, men den værste Feber var overstaaet. Faren var omme. Mildt dæmrede den sunde Opfattelse, at al Synd kan, om man saa vil, gerne kaldes Djævelens Værk, men Samfundets Pligt indskrænker sig til at straffe Brøden i Forhold til dens Betydning for Samfundet, ikke bruge Straffen som Kastevaaben mod den tænkte Satan bagved.

Hvor strengt eller mildt man da end vil bedømme *den første lutherske Gejstligheds Usædelighed* i og for sig, én Ting staar fast, netop denne Usædelighed blev til afgørende Held for *Lutherdommen selv*, gennem dette Hul fik Ondet Afløb. Den gifte Gejstligheds Ukyskhed førte det praktiske Bevis for, at Ukyskhed ikke var Synden fremfor alle andre Synder, Djævelens Modtræk mod det guddommelige Ægteskab. Men herved fik den lutherske Djævelslære et Knæk, som den aldrig forvandt. Endnu 1572 skrev Niels Hemmingsen i den gamle Toneart om den katolske Gejstlighed: »Den Tid den Lov om Præsters Viduelevnet [ugift Stand] blev stadfæstet i Rom af Paven, da lod Djævelen af Guds Forsyn og Befaling sig see over Rom udi en gloende Drages Lignelse og raabte med høj Røst: »Paa denne Dag haver jeg udspyet min Edder udi Verden.« Niels Hemmingsen anede ikke, at han selv oplevede et lignende Jærtegn, idet Djævelen i hans Tid paany viste sig, denne Gang over Nordeuropa, og sugede ved Hjælp af den gifte Gejstlighed Edderen i sig igen saa grundigt, at selve Djævleskikkelsen og Djævletroen blegnede.

Bruset af *den mægtige Bevægelse*, hvis Bølge og Modbølge vi i det foregaaende har søgt i det enkelte at skelne, *havde omkring Aar 1600 sat sig saa meget*, at det ved denne Tid bliver muligt at klare, *hvad der var opnaaet, hvad der var gaaet tabt.* Det var jo Renæssancens voldsomme Strøm med dens Krav paa det naturliges Ret, der var væltet ind over Nordeuropa. Under religiøs For-

klædning, som den lutherske Reformation, havde den her sprængt alle gamle Diger om Naturdriften. Spise, Drikke, Kønndrift var givet fri. Som paa et oprørt Hav vippede alle løsrevne Bevidstheder op og ned, med blot »Troens« nye Vimpel paa Stortoppen. Under denne Fællesdrift og Fællesfare, hvor Aarhundreders Kulturarbejde truede med at gaa tabt, alting røres op i dyrisk Tilfredsstillelse, greb den ordnende Sans til det yderste Nødmiddel, at true med overmenneskelig Straf. Paa det kønslige Omraade, hvor Driften var stærkest, Faren størst, førtes Djævelen og Helvede frem. Intet andet Middel vilde have bidt. Ubønhørligt piskedes de stejle Hingste med længste Snært, saa Blodet flød. Først saaledes kom de fire Stænder nogenlunde til Ro og stod prustende, med svøbemærkede Sider.

Men efter Aar 1600 kunde der spændes for igen og køres paany. Vælgigheden havde vel ikke sat sig, der var Liv i Blodet fremdeles, men de lod sig dog køre paa almindelig Vis. Uformærkt skiftede derfor under Christian den IV Regeringens Optræden Præg. Vel bevaredes de gamle Love, men baade i deres Udøvelse og i de nye, der kom til, kunde man spore noget af en ny Aand. Det naturlige begyndte mere og mere at betragtes som noget givet, hverken absolut ondt eller absolut godt, men som et Raastof, der burde Samfunds-aves. Regeringens første, fortumlede Indtryk af at have overtaget Kirkemagten, og saaledes være blevet Guds Statholder paa Jorden, begyndte at sætte sig, afløstes af et ligeligere Blik paa Stat og Kirke. Disse gled ganske vist endnu ofte i ét, men Styrelsen fik mere Præg af en husmoderlig Omsorg, hvis fremtrædende Mærke ikke var Religion, men Moral. Og som det gik Regeringen, gik det hele Folket, eller dog dets øvre Lag. Synet forandrede. Troen antog Statsformer.

I Behandlingen af Usædelighed traadte det nye under Christian den Fjerde tydeligt frem. Det var Regeringens faste Hensigt at begrænse og bekæmpe Usædeligheden. Netop derfor tog man paa engang mildere og strengere fat end forhen. Mildere, for saa vidt Skørlevnet ikke behandlede som et Frafald fra Gud, men som en Lovovertrædelse, der burde straffes. Strengere, for saa vidt man i de yderligste Tilfælde slog ubønhørligt til og studsede alle Stænder ligeligt under Saksen. Samtidigt forvandlede den haarde, kirkelige Straf, Bandlysningen, mere og mere til blot Skriftemaal,

en kirkelig Bevidnelse af, at Staten var i sin gode Ret, naar den straffede.

Det var Udtryk for denne ændrede Fremgangsmaade, naar Lejermaal mellem beslægtede i andet og tredje Led Aar 1610 belagdes med særlig høj Straf, Formues Fortabelse og Landsforvisning; naar Bøden for almindeligt Lejermaal Aar 1617 skærpedes, i Gentagelsestilfælde forvandlede til Fængsel og Kagstrygning; eller naar Børneudsættelse 1647 belagdes med Livsstraf, under formildende Omstændigheder med Kagstrygning og Brændemærkning paa Kinden. Tvangsophold i det nyoprettede Tugthus blev et virksomt Straffemiddel mod alskens kvindelig Letfærdighed; selv blot kaad Opførsel i Kirken, Brug af plumpe Skældsord, eller Børns Opsætsighed mod Forældre kunde føre her ind. Og Christian den Fjerdes Retfærdighedssans gav sig til Kende ved, at det nu ikke blot gik ud over Almuesfolk, men Præstekonen i Fjaltring med sine tre Døtre og Byfogden i Koldings Datter maatte ogsaa derind. Tydeligst viste dette sig dog i Forholdet til Adelen. Et ikke ringe Antal Adelsmænd og Adelskvinder blev under Christian den Fjerde straffet paa Livet for Sædelighedsforseelser. Fru Birgitte Rosenkrands, Jomfru Sibylle Gjøe, Iver Lange og hans Søster Jomfru Ellen Lange, Hans Munk er nogle af de mest bekendte.

Den Stand, der ved sit Levned og sit Eksempel mest havde svækket det oprindelige lutherske, blev selv det mærkeligste Udtryk for de nye Forholds omdannende Magt. Det var saa langt fra, at Gejstligheden tabte i Anseelse ved sine første Fejltrin, at den tværtimod fremgik luttret deraf og først ret blev til som Stand omkring Aar 1600. Et lille, men betegnende Udtryk herfor blev, at den sidste Mode, Pibekraven, fra nu af fæstnedes som Ordensdragt. Først og fremmest lagde *Gejstligheden* Baand paa sine løse Tilbøjeligheder, dels af Frygt for Straf, der nu truede den som andre, dels og ikke mindst i Kraft af den *vaagnende Standsaand*. Gejstligheden følte sig nemlig nu og var virkelig blevet til noget andet end tidligere. Den store Forandring, der omkring Aar 1600 var foregaaet, bestod i, at Stat og Kirke havde fundet hinanden. Statens Overhoved svang ikke længer uvant og voldsomt Kirkens Sværd, han var nu fortrolig med sin dobbelte Magt, og uvilkaarligt gled de to i ét, *Staten var blevet luthersk*. Men var det *Staten*, der *retfærdiggjordes ved Troen*, saa var ogsaa Troen blevet noget

andet. Den var ikke længer den enkeltes Forvisning, men *det paa-lidelige Trosindhold*, den orthodoxe Retroenhed. Trygt søgte alle de enkelte her ind, der hidtil som blot troende havde følt sig forladte og ængstede i den stille Ensomhed alene med Gud. Og redeligt søgte Staten at sørge for hele Flokken ved omhyggelig Røgt og Indbrænding af uforfalsket, statsgaranteret Evighedsmærke.

Men *herved spillede Gejstligheden en afgørende Rolle*, og dermed var hele dens Stilling forandret og højnet. Den var ikke længer blot en Samling lutherske Lærere, men fra en vis Side set Statens vigtigste Embedsstand, dens aandelige Bærekraft, Forvarerne af Statens magasinerede Tro, Hovedsmændene for Herrens Stridsmagt. For en saadan sømmede sig hverken legemlig Vanførhed eller sædelig Plet. Kun ved Bryllup var et slibrigt Ord endnu tilladt, naar Præsten i luthersk Aand salvede Menigheden til Frugtbarhed.

Mod hvem gjaldt Kampen? Nu, som fordem, mod Djævelen. Men hvor var Djævelen? Ja, her virkede de ydre politiske Forhold Haand i Haand med den hjemlige Udvikling. Det var Trediveaarskrigens Tid. Djævelen var veget syd paa og stod nu rede til med sine vantro Skarer at overfalde Herrens rettroende Flok. Men Sejren var sikker. Thi Gud var selvfølgelig paa Lutheranernes Side.

Kun paa ét Sted truede Satan endnu i vor egen Lejr. Ikke som man i fremfarne Tider havde ment ved at lokke til Hor og Skørlevnet. Slig Antagelse var nu aflagt. Men ved Siden af Retroenhed byggede han sit nye Kapel: *Overtro*. Ved hemmelige Kunster saasom »Signen, Manen, Maalen, Visen igen, visse Dagers udi Ugen Udvælgelse« o.s.v. søgte han at drage Mængden til sig, idet saadanne Kunster »holdes for indifferente og uforbudne af den Aarsag, at de formenes at komme Menneskene og Fæ til Gavn og Helbred, saa og efterdi derudi undertiden mænges og vanbruges nogle formente Guds Ord«. Men det var lutter Satans Træskhed. Thi saadanne Kunster »ere fast alle Troldfolks første Alfabet og til Trolddoms Onde og ulykkelig Idræt et ret Ophav og Begyndelse.«

Hvis derfor nogen efter denne Dag findes kyndig og forfaren i disse Kunster og dennem øver og bruger, skal den, som er af Adel, straffes som af Os og vort Rigsraad afsagt vorder, den som ikke er af Adel, have forbrudt sin Boeslod og rømme alle vore Riger; men de, som ere deres Medvidere og bruge deres Raad, skulle første

Gang staa aabenbart Skrifte og straffes efter deres Formue, anden Gang uden al Skaansel være samme Straf underkastede som den, der Kunstnerne øver.

Hvad derimod *rette Troldfolk* angaar, »som med Djævelen sig bebundet haver eller med hannem omgaas«, da gælder kun et: *Slaa dem ned, de Satans Forrædere!* Saadanne skulle levende brændes paa Baal. »Og de, som sig med saadanne Folk indvikler og ved deres Trolddom noget sig understaar at lade forrette, skulle straffes paa deres Hals uden al Naade«.

Med Begyndelsen af det 17de Aarhundrede var Lutherdommens første Afsnit omme, den oprindelige Lutherdom forbi, thi Stiftelserens to ejendommeligste Tanker var stiltiende skudt til Side.

Hvor var nu hin jublende Frihedstrille: »Vi retfærdiggøres ved Troen«, der brød ud af Kirkens Fængsel, svang sig ene mod Sky, dirrede som usynlig Lærkesang og sang Vaar selv i Markens bøjede Arbejdere? Fuglen var fangen, Fuglen var død. I dens Sted fremvistes nu et gyldent, kosteligt Fuglebur, Retroenhedens orthodoxe Fangebur, stort og fast nok til at spærre alle Landets Sjæle inde. Og ve enhver, der vovede at betvivle, at dette Bur var Livet, Vejen til den evige Salighed. — Historien gaar fremad med langsomme Skridt. Luther havde drømt om at vække de enkelte til Liv. Kun nogle store, klamme Statsbekendelser var begyndt at røre sig.

Luthers anden Hovedtanke: Tilværelsens Enten-Eller, Ægteskab eller Hor, Parring i Gud eller Parring i Djævel havde heller ikke staaet for Tidens Tand. Og herved var ikke meget tabt. Thi hvor naturlig den end var faldet ham, og hvor varmt følt et Udtryk den end havde været for den vældige Spirekraft, der fyldte hans og alle Sind i Datiden, saa bar den dog tillige for meget Præg af hans egen, trykkede, mørkerædde Forpinthed. Skummel i sin Herkomst, skummel i sin Anvendelse som Straffegrundsætning for Staten havde den avlet Gru og Grumhed. Det var en Mare, der veg, da Luthers Lære om Djævel og Hor skiltes ad, da Staten igen talte menneskeligt til den brødebetyngede: Der er Bod for din Brøst, thi kun Trolddom er Dødssynd.

Siden da er Djævletroen blegnet yderligere, idet ogsaa Trolddom er blevet strøget blandt de Synder, Staten straffer. Udviklingen har fjernet sig vidt fra Luther. Han vilde have ondt ved at fatte blot Forudsætningerne for f. Eks. Nutidens Tvist om lovbeskyttet Usædelighed.

ROUSSEAU'S DILEMMA

Den Betydning, som Jean Jacques Rousseau (1712—1778) har haft for europæisk Tankesæts Udvikling, kan næppe overvurderes; det er ikke for meget at paastaa, at vor Kulturdebat og Samfundskritik endnu ikke har frigjort sig for hans Spørgsmaal. Hans Fjender har ikke forsømt at paavise, at han i sit eget Liv, som han med største Ærlighed og Aabenhjertighed har gjort Rede for i sine Selvbekendelser (Confessions, posthumt 1781), ikke handlede i fuld Overensstemmelse med sin egen Lære om Naturens og Barnets Ret. Dette er imidlertid hændt andre end Rousseau. Det Kapitel i Selvbekendelserne, der er blevet anset for særlig angribeligt, kan bedømmes ud fra mere end ét Synspunkt; det har i hvert Fald den største psykologiske og kulturhistoriske Interesse.

Denne sidste Modgang tog aldeles Modet fra mig. Jeg opgav enhver Plan om at vinde Fremgang og Ære. Da jeg gjorde saa lidet Lykke med mine Talenter, enten de nu var virkelige eller indbildte, slog jeg Tanken paa dem ud af Hovedet; og jeg ofrede nu al min Tid og Kraft paa at skaffe mig og min Thérèse vort Underhold, paa hvad Maade det end maatte behage dem, som hjalp mig dertil. Jeg gik derfor helt op i at være Fru Dupin og Hr. de Francueil tilpas. Min Stilling hos dem medførte ingen Overflod. De otte-ni Hundrede Francs aarlig jeg havde de to første Aar, var knap tilstrækkelige til at dække de nødvendigste Behov, tvungen som jeg var til at bo i deres Nabolag i et temmelig dyrt Kvarter og, samtidig med at jeg havde et møbleret Værelse der, betale en anden Leje i Ud-kanten af Paris, helt oppe ved Rue Saint-Jacques, hvor jeg spiste til Aften saa godt som hver Dag uden Hensyn til Vejret.

Snart vænnede jeg mig til og begyndte endda at faa Smag for mine nye Beskæftigelser. Jeg kastede mig ivrigt over Kemien, gennemgik sammen med Hr. de Francueil flere Kurser hos Hr. Rouelle, og skønt vi knap nok beherskede det elementære af denne

Videnskab, smurte vi dog det ene Ark Papir efter det andet fuldt derom. I 1747 tilbragte vi Efteraaret paa Slottet Chenonceaux i Touraine, en tidligere kongelig Residens ved Floden Cher, opført af Henrik II for Diane de Poitiers, hvis Navnetræk ses der endnu i Dag og nu tilhørende Generalforpagteren Hr. Dupin. Paa dette skønne Sted førtes et muntert Liv, og Bordet var fortrinligt, saa jeg blev under Opholdet der fed som en Munk. Der musiceredes ogsaa meget. Jeg komponerede flere ret melodiose Sangtrioer, som jeg maaske faar Lejlighed til at tale udførligere om i mit Supplement, hvis der nogensinde bliver et saadant. Man spillede ogsaa Komodie. Jeg skrev en paa fjorten Dage i tre Akter med Titlen »Det uforsigtige Væddemaal«, som man vil finde mellem mine Papirer; nogen anden Fortjeneste end at være fuld af Lystighed har den iøvrigt ikke. Jeg forfattede ligeledes en Del andre Smaating, deriblandt et Stykke paa Vers, »Sylvias Allé«, efter Navnet paa en Allé i Parken, som gik langs Bredden af Cher. Alt dette foregik uden Afbræk i mit Arbejde paa Kemien eller i det, jeg foretog mig tilligemed Fru Dupin.

Mens jeg fedede mig i Chenonceaux, svulmede min stakkels Thérèse i Paris op paa en anden Maade, og ved min Tilbagekomst fandt jeg det Foretagende, jeg havde sat i Gang, længere fremskredet end jeg havde ventet. I min daværende Situation vilde dette have sat mig i den yderste Forlegenhed, dersom jeg ikke af nogle Bordfæller havde faaet Anvisning paa den eneste Udvej, som kunde hjælpe mig ud deraf. Dette er en af disse betydningsfulde Episoder, som jeg maa berette saa jævnt og ligefremt som muligt, eftersom jeg, hvis jeg gav mig til at kommentere, blev tvungen til enten at undskylde eller anklage mig selv, og her bør jeg ikke gøre nogen af Delene.

Under Altunas Ophold i Paris indtog han og jeg som Regel ikke vore Maaltider hos Traktører, men paa et privat Spisested i Nabolaget, næsten lige overfor Operastrædet, hos en Fru La Selle, gift med en Skrædder; Maden var temmelig daarlig, men Stedet ret velbesøgt paa Grund af, at man der kun traf godt og sikkert Selskab. Ingen ukendt fik nemlig Adgang, og for at blive modtaget maatte man indføres af en eller anden af de daglige Gæster. Kommandør de Graville, en gammel Libertiner, elskværdig og aandfuld men kynisk, logerede der og indførte kaade og brillerende Skarer

af unge Gardeofficerer og Musketerer. Kommandør de Nonant, Beskytter af alle Operaens Damer, diskede altid op med Dagens Nyt fra Teaterverdenen. Fhv. Oberstløjtnant Duplessis, en mere besindig gammel Hædersmand, og Musketerofficeren Ancelet¹ opretholdt en vis Orden blandt al denne Ungdom. Ogsaa Købmænd, Bankierer og Industridrivende kom der, men kun dannede og anstændige og saadanne, som indtog en fremtrædende Stilling indenfor deres Branche, som f. Eks. Hr. de Besse, Hr. de Forcade og andre, hvis Navne jeg har glemt. Kort sagt, der saas præsentable Folk af alle Klasser med Undtagelse af Præster og Jurister, som jeg aldrig traf nogen af; det var Tradition, at saadanne ikke maatte indføres. Det forholdsvis talrige Bordselskab prægedes af Munterhed uden at være larmende, og man spøjte meget, men aldrig plumpt. Den gamle Kommandør glemte trods alle sine i Indholdet slibrige Historier aldrig de gamle Hoftraditioners Sirlighed, og naar der slap en Uanstændighed ud af Munden paa ham, var den altid formet saa fornøjeligt, at enhver Dame vilde have tilgivet den. Hans Tone tjente hele Bordet til Rettesnor: alle disse unge fortalte deres galante Æventyr med lige saa megen Frihed som Gratie. Pigehistorier kunde forøvrigt saa meget mindre undgaas, som man havde Lageret ved Døren; thi samme Gang som førte til Fru La Selles Lokaler, gik ogsaa forbi den berømte Modehandlerske Duchapts Butik, hvor der dengang fandtes flere smukke Piger, som Gæsterne kikkede ind til og passiarede med før og efter Maaltiderne. Jeg vilde som de andre have moret mig dermed, om jeg blot havde været mere dristig. Jeg havde blot behøvet gaa indenfor ligesom de, men jeg turde aldrig.

¹ Til denne Ancelet var det, jeg forærede en lille Komædie i min egen Maner ved Navn »Krigsfangerne«, som jeg havde skrevet efter Fransk-mændenes Nederlag i Bayern og Böhmen, og som jeg aldrig vovede at vedkende mig eller fremvise, og det af den ejendommelige Grund, at hverken Kongen, Frankrig eller Fransk-mændene maaske nogensinde er blevet stærkere og oprigtigere hyldet end i dette Stykke, og at jeg som almenkendt Republikaner og Oprørsmand ikke vovede at afsløre mig som Lovpriser af en Nation, hvis Grundsætninger alle er modsatte mine. Skønt mere bedrøvet over Frankrigs Ulykker end Fransk-mændene selv frygtede jeg, at Udtrykkene for en oprigtig Hengivenhed, hvis Opstaaen og Aarsag jeg har omtalt i første Del af dette Værk, skulde anses for Smiger og Fejghed, og undsaa mig derfor ved at offentliggøre dem.

ROUSSEAUS DILEMMA

Hvad imidlertid Fru La Selles Spisested angaar, saa vedblev jeg at komme der ret ofte, efter at Altuna var rejst. Der hørte jeg en Mængde morsomme Anekdoter og tilegnede mig ogsaa lidt efter lidt, ikke de Sæder, Himlen være lovet, men de Grundsætninger jeg dér hørte hyldet. Kvindelig Ære bragt i Ulykke, narrede Ægtemænd, forførte Hustruer, hemmelige Nedkomster, dette var de sædvanligste Samtaleemner, og den som bidrog mest til at befolke Hittebarnshjemmet, fik ogsaa det største Bifald. Dette smittede mig; jeg dannede min Tænkemaade efter den, jeg fandt hos disse i højeste Grad vindende og i Grunden ogsaa brave Mennesker, og jeg sagde til mig selv: Eftersom det er Landets Skik, kan man jo følge den, naar man lever der. Her var den Udvej, jeg søgte. Gladelig og uden mindste Skrupler besluttede jeg at benytte den, og de eneste Betænkeligheder jeg maatte overvinde, kom fra Thérèse; hende havde jeg Alverdens Vanskeligheder ved at formaa til dette Skridt, som dog var den eneste Maade, hun kunde redde sin Ære paa. Først efter at hendes Mor, som mere frygtede Bekymringerne ved en forøget Børneflokk, var kommet mig til Undsætning, lod hun sig overtale. Man valgte at betro Hvervet til en erfaren og paa-lidelig Jordemoder ved Navn Mamsel Gouin, som boede ved Sainte-Eustache; herhen førtes Thérèse af sin Mor, da Tiden var inde, for at afvente Fødslen. Under hendes Ophold der besøgte jeg hende flere Gange, og jeg bragte hende to ens mærkede Kort, hvorefter det ene blev lagt i Barnets Svøb; derpaa indleverede Jordemoderen den lille paa Kontoret for Hittebørn under de sædvanlige Former. Følgende Aar samme Kalamitet og samme Udvej, paa nær Mærket, som undlodes. Jeg med samme lette Sind, Moderen lige uvillig; hun adlød sukkende. Man vil efterhaanden erfare alle de Omvekslinger, som denne fatale Handlemaade har bevirket saavel i min Tænke-maade som i min Livsbane. Lad os indtil videre holde os til dette første Tidsafsnit. De ligesaa smertelige som uforudsete Følger deraf vil kun altfor ofte tvinge mig til at komme tilbage til dem.

KINESISK ROKOKO

Af Manchukejsernes Hofholdning i Sommerpaladset i Jehol findes der fra 18. Aarhundrede nogle troværdige Beskrivelser, som er meddelt i Sven Hedins Bog Jehol, Kejserstaden. De giver en god Forestilling om den udviklede Etikette og den raffinerede Luksus, som paa den Tid prægede kinesisk Hofliv; i Sammenligning hermed forekommer den samtidige Pendant i Versailles ganske enkel og beskeden. Meget af denne Herlighed eksisterede lige til Boxeropstanden, da det himmelske Riges Hersker blev nødt til at kapitulere over for de fremmede Djævole. Jehol, der nu kaldes Cheng-tö, ligger Nordøst for Peking. Da Kejseren i Slutningen af 17. Aarhundrede anlagde Sommerpaladset i Jehol, gjorde han det bl. a. i den Hensigt at imponere nærboende Mongolfyrster med sin Hofholdning.

Men i den Erklæring han forfattede ved Grundlæggelsen af Sommerpaladset i Jehol, agter han sig vel for med et eneste Ord at forraade sine virkelige politiske Hensigter.

I denne af poetiske Udgydelser fyldte Skrivelse beder han næsten sit Folk om Undskyldning, fordi han, som dog var Verdens Herre og Hersker og Himmelens Søn, har tilladt sig en saadan Luksus som at opføre et Sommerpalads uden for Grænsen. Man kan være ganske overbevist om, at det ikke skete for hans Fornøjelses eller Velbefindendes Skyld, eller fordi han elskede Naturen omkring Jehol saa uimodstaaeligt, men at han virkelig lod sig lede af ophøjede, statskloge og fremsynede Motiver.

For at maskere disse søger han Tilflugt i en drømmende og tiltalende Lyrisme og retfærdiggør sig over for den Kritik, som muligvis kunde beskyldte ham for Pligtforglemmelse, dermed, at Jehol ligger saa nær ved Peking, at han i Løbet af et Par Dage kan være paa sin Post i Rigets Hovedstad. Erklæringen lyder saaledes:

»Jehol, hvor Chin-Shan (Guldbjergene) rejser sig, hvor de varme Kilder strømmer, hvor Skyerne hvælver sig over Dale, i hvilke

Bække med klart Vand risler, hvor Floderne er brede og Græsset saftigt, hvor Luften er klar og Sommeren sval og passende for Hvile og Vederkvælgelse — Jehol, det er en Plet, som i Sandhed er skabt af Naturen for Naturens Børn!

Jeg har mange Gange besøgt Kiangnan (Provinserne syd for Yangtse-kiang) og skatter den landskabelige Skønhed der. To Gange har jeg været i Shensi og Kansu og er derfor vel kendt med Vestens Rigdomme. Jeg har gennemkrydset Dragesandet (Gobiørkenen) i Nord, og i Øst har jeg rejst gennem det hvide Bjerg. Bjergenes og Flodernes Storhed og Folkets Redelighed og Nøjsomhed kan næppe til Fulde skildres i Ord. Men jeg har ikke behøvet dem (d.v.s. ikke udvalgt noget af disse Steder til Opførelse af mit landlige Sommerpalads).

Jehol ligger nær ved den himmelske Hovedstad. Derfra at naa denne kræver ikke mere end to Dage. Landet er vidtstrakt og øde. Valget af denne Egn kan ikke gøre noget Indgreb i mine Pligter. I Harmoni med Landets naturlige Relief og Afstande har jeg bygget Pavilloner i Pinielundene og har derved forøget Højenes naturlige Skønhed. Jeg har tvunget Vandet til at strømme forbi Lystslottene, ligesom ledet Bjergtaagerne ud af Dalene. At skabe en saadan Skønhed overstiger menneskelig Evne. Den skænkes af Naturen selv, og derfor medføres ingen Udgifter til Udskæring af Bjælker eller Maling af Søjler.

Med min Kærlighed til Skovenes og Kildernes ophøjede Ro kan jeg i Tryghed betragte Dyrene, Svømmefuglene, som leger i det blaa Vand uden at frygte Menneskers Nærhed; de vandrende Raadryshjorder i Aftenskumringen; Ørnen, som svæver under Himlen, og Fisken, som slaar i Vandet, højt eller lavt alt efter Naturens Lov. Og jeg kan ogsaa nyde de fjerne, purpurfarvede Udsigter eller betragte Himmelhvælvingen, som undertiden synes nær, undertiden højt hævet over os.

Hvad enten jeg vanker om og nyder Udsigterne eller hviler mig, rører Tanken om Høsten sig altid i min Sjæl. Hverken Dag eller Nat glemmer jeg Klassikernes og Historiens Lærdomme. Idet jeg opmuntrer til at dyrke Jorden, beder jeg altid for fyldte Lader, for den gode Afrødes Skyld glæder jeg mig over den velsignede Regn, som falder i rette Tid. Dette er i jævne Ord en Skildring af mit Liv i Sommerpaladset i Jehol.

Idet jeg glæder mig over Orkidéerne, elsker jeg Lige-fremheden; betragter jeg Pinien og Bambussen, tænker jeg paa Dyden; naar jeg staar ved Bredden af den klare Bæk, skatter jeg Redeligheden; ser jeg paa Ukrudtet, foragter jeg Gerrigheden. Dette er, hvad man mener med Ordsproget, »at de gamle faar Idéer fra Tingene«. Man maa aldrig glemme, at alt, hvad en Kejser ejer, kommer fra Folket. Ikke at elske det er ikke at forstaa det. Derfor har jeg skrevet dette i den Hensigt Dag og Nat at ihukomme det og altid vedblive at være oprigtig og fuld af Ærefrygt.«

Ceremoniel, som skal iagttages ved Jagten:

»Et Edikt, som kundgør Jagten i Mulan, skal udsendes i Forvejen, saaledes at de nødvendige Forberedelser vil kunne træffes. Naar Ediktet udstedes, skal den officielle Guide bryde op med sine Soldater ad den Vej, som Kejseren vil følge, for at uddele Ordre til de lokale Myndigheder om at holde sig rede. De forskellige Embedsgrupper og Departementer skal indgive Forslag til Kejseren om, hvilke Fyrster og høje Mandariner der skal ledsage ham. De otte Bannere skal indgive Forslag til Kejseren om Udnævnelse af Kommandanten for Garden. Vasalsagernes Departement skal give Dzasakfyrsterne og andre Paalæg om at holde sig rede til at ledsage Kejseren paa Jagten.

Dagen før Opbruddet skal en Mandarin sendes til Forfædrenes Hal (Fêng hsien-tien) for at kundgøre Efteraarsjagten. Paa Opbruddets Dag forlader Kejseren til Hest og iført Rejsedragt Paladset med Drabanter og Mandariner ridende foran og bag sig. Ligesom ved de Lejligheder, da Kejseren besøger Provinserne, skal Mandarinerne indfinde sig i fuld Hofgala og knælende tage Afsked med Kejseren.

Ved sin Ankomst til Jehol skal Kejseren bo i Sommerpaladset til efter Midhøstens Fest, da han skal bryde op til Jagten. Før Opbruddet ledsager Krigsministeren, som paa samme Tid fungerer som Overleder af Jagten, de opvartende Mandariner og Garden til Parken, for at de i Ydmyghed kan vente der . . .

Efter at man er kommet til Jagtreservationen, skal Gardekommandanten, Officerer og Soldater udse det Sted, hvor Teltene skal opslaa. Teltene skal strengeligt bevogtes, og ingen har Tilladelse

til at strejfe omkring dér om Natten. Overtrædere skal straffes efter Loven. Omkring en eller to Li fra Teltene skal der opstilles Vagtposter.

Hvert Døgn ved den femte Nattevagt skal den høje Mandarin, hvis Hverv det er at lede Jagten, begive sig ud ledsaget af de mongolske Klappere for at danne Indkredsningsskæden. Andre i Følget og Vogne har ikke Tilladelse til at bevæge sig uden for Vagtposterne. Naar Morgenen gryr, bryder Kejseren op fra det kejserlige Telt og gaar til Vagtstedet (et mindre Telt i Udkanten af hver Park) for at se paa, at Klapperkæden dannes af de 1250 mongolske Klappere. I Midten af Kæden udfoldes et stort, gult Banner, paa Manchurisk kaldet Fo-leh. Jægerne ordner sig i to Fløje og spreder sig paa fore-skreven Maade. Den Fløj, der er længst til venstre, skal bære et hvidt Banner, den til højre et rødt. I Spidsen for hver Gruppe skal findes et hvidt Flag. Naar de nærmer sig og slutter Kredsen, rider de forreste hurtigt med løftede Faner. Naar de er nær ved at mødes ved »Vagtstedet«, raaber de ma-la-ha, og Klapperkæden er sluttet.

Kejseren kommer nu ud fra Vagtstedet, bærende et Kogger, Bue og Pile, og træder ind i Klappernes Ring, hvor de vilde Dyr er. Kejseren skyder, hvorpaa han befaler Mandarinerne og Garden at skyde. Ethvert Dyr, som det lykkes at bryde igennem Kæden, kan jages og nedskydes af Officerer og Soldater. Navnene paa dem, som skyder et Dyr, optegnes i et Register. Hvis der findes farlige Rovdyr som Bjørne eller Tigre, skal Overhofjægermesteren give Meddelelse derom til Kejseren, hvorpaa Kejseren rider til Stedet og befaler Tigerjægeren at dræbe Dyret med sit Gevær, eller ogsaa affyrer Kejseren selv den »vidunderlige Bøsse« og giver med det samme Tigeren Banesaaret med Bue og Pil. Saafremt der skulde findes altfor mange Raadyr inden for Kæden, brydes denne paa den ene Side for at give nogle af dem Lejlighed til at slippe ud.

Kl. 3 Eftermiddag slutter Jagten. Kejseren vender tilbage til det kejserlige Telt, hvor Byttet skal tælles op og skænkes til de opvartende Fyrster og Mandariner. Naar alle Aarets Jagter er sluttet, sendes Mongolerne hjem til deres forskellige Stammer. Kejseren drager over Jehol tilbage til Peking.«

For at vise sin praktiske Sans og sin landsfaderlige Interesse for Folket og for Jordens Dyrkning udstedte Kejseren, som havde Hang til ydre Effekt og teatralske Gestus, ofte Dekreter af tilsyneladende

meget tiltalende Indhold. Saaledes for Eks. et fra hans 25. Regeringsaar, 1760:

»Landet omkring Sommerpaladset i Jehol har altid været forbeholdt Vort Følge, og ingen Agerdyrkning er tilladt dér. Saaledes skal det altid vedblive at være, medens Vi opholder Os der. Men hele Tiden at lade Jorden ligge brak vilde ogsaa være Skade. Da Vort Besøg i Mulan altid indtræffer om Efteraaret, kan der saas og høstes Hvede forinden. Hvis Vort Besøg ved Familiegravene skulde finde Sted om Foraaret, kan der saas Efteraarshvede. Hvis Besøget finder Sted om Efteraaret, er Foraarshesten allerede bjerget. Derfor er der udgaaet Befaling til, at Ministeren for den kejserlige Husholdning skal uddele det nylig opmaalte Land omkring Sommerpaladset til de Officerer og det Mandskab, som udgør Vagtholdet. Landet skal holdes aabent, medens Vi passerer Stedet, men det kan pløjes bagefter. Paa denne Maade kommer det ikke til at ligge brak, og desuden er det til stor Velsignelse for Soldaterne.«

Kejsen Ch'ien-lungs Audienser for Mongolkhanerne og andre Fyrster og Gesandter fandt Sted i »De ti Tusind Træers Have« (Wan Shu Yuan) inden for Sommerpaladsets Omraade i Jehol. Det var ved en saadan Højtidelighed, som faldt paa Kejserens Fødselsdag, at Lord Macartney var nærværende. Man maa erkende, at det er vanskeligt at tænke sig et mere indviklet Banketceremoniel, især hvad Kejserens Vin angaar. Formodentlig maatte de ulykkelige, som var med for første Gang, gennemgaa et grundigt Repetitionskursus, inden de blev sluppet ind for Himmels Søn.

»Naar Kejseren befaler, at en Banket skal gives for Khanerne, Bei-leh (Fyrsterne) og andre Adelsmænd samt Hutuktus (reinkarnerede Lamaer) i »De ti Tusind Træers Have«, skal Rustkammeret (et Departement under den kejserlige Husholdning) opslaa de store mongolske Telte og hænge de gule Draperier op. I Midten af Teltet anbringes Kejserens Tronstol. Paa begge Sider af den, men noget tilbage, anbringes der lave Divaner for saadanne Hutuktus, hvis Rang berettiger dem til at sidde paa lave Divaner. Andre Hutuktus faar deres Siddepladser paa Siderne ved de fjernere Fløje af Leopardhalsens kejserlige Garde. Det indre og ydre Dzasak, Torgut og Durbetkhanerne, Bei-leh og andre Adelsmænd sidder paa Puder til højre og venstre alt efter deres Rang.

Ved Kejserens Ankomst fører de tjenstgørende Ceremonimestre

Hutuktulamaerne, alle iført den broderede Dragekappe med enkel lang Jakke samt Khanerne, alle iført den broderede Dragekappe, over hvilken de bærer den med Brystplade forsynede Jakke, uden for Teltet, hvor de falder paa Knæ og hilser ham. Naar Kejseren har taget Plads paa sin Tronstol, føres Hutuktus, Khaner og andre ind i Teltet, hvor de udfører Kotou-Ceremonien en Gang, hvorefter de gaar til deres Pladser.

Overkopbærerne (Mundskænkene) træder ind for at servere Te. Naar Kejseren drikker, falder alle paa Knæ ved deres Pladser og kotouer en Gang samt bliver liggende paa Knæ, lige til Kejseren har drukket sin Te. De kejserlige Livvagter serverer derefter Te, og alle falder igen paa Knæ, naar de tager imod den. Efter en Kotou indtager de atter deres Pladser.

Draperiet foran Buffetbordene trækkes nu til Side. Ceremonimesteren træder frem til Kopbordet og gaar midt ind i Teltet, idet han ærbødigt bærer Vinkanden, Kejsereens Bæger og en Kop af Guld i begge Hænder. Alle rejser sig. Ceremonimesteren gaar frem til Teltets Sidevæg og standser til venstre med Ansigtet mod Vest. Han skænker Vin i det kejserlige Bæger. Vinbringeren, som i Forvejen er blevet udset blandt de mongolske Fyrster, gaar først ud af Teltet for at tage sin Jakke af, hvorpaa han kommer ind igen og falder paa Knæ vendt mod Ceremonimesteren. Alle falder paa Knæ. Ceremonimesteren falder ligeledes paa Knæ, stadig med Ansigtet mod Vest og overrækker det kejserlige Bæger til Vinbringeren, hvorpaa han rejser sig og træder tilbage. Vinbringeren rejser sig og gaar gennem Midtergangen frem foran Kejseren, men drejer af og falder paa Knæ ved venstre Side af Kejsereens Tronstol. Han byder Kejseren Vinen, Kejseren modtager den, hvorpaa Vinbringeren rejser sig og trækker sig tilbage til det Sted, hvor han modtog Bægeret, idet han gaar paa den vestre Side. Her falder han paa Knæ. Kejseren drikker, medens Vinbringeren kotouer ligesom alle de andre. Vinbringeren rejser sig, træder frem paa vestre Side af Tronen og modtager knælende det kejserlige Bæger. Derefter gaar han ad Midtergangen tilbage til sin Plads, hvor han falder paa Knæ. Ceremonimesteren træder ind, falder paa Knæ, modtager det kejserlige Bæger af Vinbringeren og trækker sig tilbage. Nu rejser de øvrige sig. Ceremonimesteren skænker Vin i Guldkoppen og træder ind. Staaende rækker han Koppen til Vinbringeren, som stadig knæler. Han modtager den, kotouer en

Gang og drikker Vinen. Ceremonimesteren tager imod Koppen og trækker sig tilbage. Vinbringeren kotouer endnu en Gang og gaar ud af Teltet for at iføre sig sin Jakke. Han vender tilbage, gaar til sin Plads og sætter sig, alle de andre sætter sig. Kejseren spiser og forærer Gæsterne Delikatesser. Overopvarterne træder ind med Retterne paa Fade. Kejseren spiser Kød og giver alle deraf. Efter endt Maaltid bæres Kopbordet ind i Teltet, og de mongolske Musikanter faar Lov at komme ind og spille. Der bringes ogsaa Vin ind til Gæsterne. De Fyrster, som er berettigede til at modtage Vin af Kejseren, føres frem og falder ydmygt paa Knæ, medens Kejseren personlig skænker Vin til dem. For de øvrige skænkes der Vin en Gang af den kejserlige Garde under Overopsigt af Generaladjutanterne (hvoraf Kejseren har fire). De, som har modtaget Vin af Kejseren, trækker sig tilbage til deres oprindelige Pladser og udfører en Kotou, de øvrige følger deres Eksempel. Medens de drikker Vinen, kotouer de endnu en Gang. Den mongolske Musik holder op. Udvalgte Bryderkorps træder ind for at kæmpe med mongolske Modstandere. Efter Tvekampen kommer andre Akrobater ind for at vise deres Færdighed. Efter at de har udført deres Kunster, trækker de sig tilbage. Bordet foran Kejseren tages bort. Alle falder paa Knæ ved deres Pladser og udfører de tre Knæfalds og de ni Kotous Ceremoni. Medens Gæsterne ligger paa Knæ, trækker Kejseren sig tilbage.«

Ceremoniellet, naar Kejserens Fødselsdag fejres i Jehol, er saaledes:

»Ved den femte Vagt paa Kejserens Fødselsdag skal Departementet for de kejserlige Ekvipager føre den kejserlige Vogn frem foran Tan-po-shing-Ch'êng Tien. Eunukkerne skal opstille det mellemste Harmonikors Orkester paa begge Sider under det fremspringende Tag, medens den røde Trones store Orkester placeres inden for Porten. Under Søjlegangene paa begge Sider af Gaarden er der blevet beredt Pladser vendt mod Nord til Mandarinerne. Kejserens Sønner, Prinsere af Blodet tilhørende de seks første Grader og mongolske Fyrster skal placeres neden for Trappen til Tien, delte i en Flok til højre og en til venstre — Mandarinere af anden Rang og højere samles uden for Gaardsporten, de af tredje Rang og lavere ordnes efter Rang uden for Sommerpaladsets Port. Naar Vandet i Timeglasset næsten er udrundet (tidligt om Morgenen) samles Mandarinerne paa deres for-

skellige Pladser, iført de broderede Dragekapper og de med Brystplader forsynede Jakker og venter underdanigt.

Paa fastsat Tid skal Ministeren for Ceremoniernes Raadsforsamling anmode Kejseren om at komme til Tien, iført Dragekappen og Kun-Jakken. Naar han er ankommet og har sat sig, spiller Harmonikorets Orkester. Tre Raketter sendes op. Det store Orkester spiller. Kejserens Sønner og alle andre udfører de tre Knæfalds og de ni Kotous Ceremoni efter Marskalkernes Kommando. Derefter oplyser Ministeren for Ceremoniellen Kejseren om, at Ceremonien er udført. Kejseren trækker sig tilbage til Tonerne af Harmonikorets Orkester. Embedsmændene ved Departementet for Ceremonierne fører Mandarinerne ud efter deres Rang.

Overeunukken opfordrer Kejseren til at træde ind i den indre Gaard for at modtage Gratulationerne. Kejserinden i Dragekappe og lang Dragekaabe staar lige foran Kejseren (som sidder ned), og de kejserlige Konkubiner staar et lille Stykke bag hende paa begge Sider, alle iført broderede Kapper. De udfører de tre Su, tre Knæfald og tre Ceremonibøjninger, idet de med højre Haand berører Jorden. Imedens spiller det store Orkester. Efter Ceremonien ledsages Damerne til deres private Paladsgaarde, og Kejseren trækker sig tilbage.«

I 1793 skrev Kejseren til Kongen af England:

»Vi, som af Himmelen er blevet beklædt med Ansvar for Rigets Skæbne, gør Landskongen af England vitterligt:

»Du, Landskonge, som bor fjernt borte bag Havene, har lagt din Tilbøjelighed for vor Kultur for Dagen derved, at du har sendt særlige Sendebud med et underdanigt formuleret Andragende. De er sejlet over Havene og er kommet til Vort Hof for under Kotou at lykønske Os til Vor Fødselsdag og samtidig overbringe dit Lands Produkter og dermed bevise Oprigtigheden af dit Sindelag. Vi har læst din i oprigtige og hengivne Udtryk affattede Ansøgning og har deraf, o Landskonge, set Ægtheden af din Følelse af beskeden Hengivenhed og har naadigt bemærket Os dette.

I Betragtning af, at det første og det andet Sendebud, som har overbragt Andragendet og Tributten, har foretaget den lange Rejse

hertil for at udføre deres Hverv, vil Vi skænke dem et Bevis paa Vor Naade og Venlighed og har befalet Ministeren at føre dem til Audiens. Vi har værdigedes at afholde en Banket for dem og belønnet dem mange Gange udover det sædvanlige. Skønt de ikke er kommet til Peking, er de allerede til Chu-shan tilbagevendte Skibsofficerer og Mandskab i et Antal af mere end 600 Mand blevet overmaade rigt belønnede af Os, paa det at Vor Naade maa omfatte alle, da Vi nærer samme Kærlighed til alle.

Hvad nu angaar din i Andragendet udtalte Begæring, o Landskonge, om Tilladelse til at sende en Mand fra eders Land, som skulde tage Ophold ved det himmelske Hof og varetage dit Lands Handelsinteresser, saa lader dette sig paa ingen Maade gøre, eftersom det vilde være uforeneligt med det himmelske Hofs Ceremoniel. Ganske vist har Vi hidtil tilladt saadanne fremmede fra det vestlige Ocean, som nærede Ønske derom, at komme til det himmelske Hof for at udøve Embedsfunktioner der, men kun hvis de lydigt benyttede det himmelske Hofs Klædedragt og Farver, lod sig indlogere i særlige Huse og for bestandig afstod fra at vende hjem. Ogsaa du, o Landskonge, skal vide, at dette er en ubrydelig Regel ved det himmelske Hof.

Nu beder du, o Landskonge, om at faa Lov til at sende en Mand fra eders Land, som skulde bo i Hovedstaden. Men da han ikke saaledes som de øvrige Folk fra det vestlige Ocean, der har deres Virksomhed i Hovedstaden, altid kan blive i Peking uden at vende hjem, og da man endvidere ikke kan tillade ham at rejse frem og tilbage for at overbringe Meddelelser, saa er dette fuldstændig umuligt. Desuden er de Omraader, som beherskes af det himmelske Hof, overordentlig udstrakte. For Grænsestammernes Sendebud gives fuldt fastslaaede Forskrifter, og det vilde være uhørt at lade dem have Bevægelsesfrihed.

Hvis dit Land nu sender en Repræsentant til Peking, saa forstaar han ikke Sproget, Klædedragt og Smykker er anderledes, og der findes ikke noget Sted, hvor han kan bo. Fik han Befaling til at klæde sig paa samme Maade som andre Folk fra det vestlige Ocean, der har deres Virksomhed i Peking, saa har det himmelske Hof dog aldrig hidtil villet øve nogen Tvang i den Retning. Hvis for Eks. det himmelske Hof vilde underholde en fast Gesandt i dit Land, hvorledes skulde dit Land da lydigt kunne finde sig heri? Dertil kommer, at

der gives mange andre Lande i Vesten; det gælder ikke blot dit Land. Hvis alle ligesom du, o Landskonge, bad om Lov til at sende Repræsentanter, der skulde tage Ophold i Peking, hvorledes skulde man da kunne tillade det for en enkelt? Herom kan der altsaa under ingen Omstændigheder blive Tale. Hvorledes skulde man paa denne Maade, kun af Hensyn til din Begæring, kunne omstyrte det himmelske Hofs over hundrede Aar gamle Love og Regler?

Da det siges, at du, o Landskonge, af Omsorg for Handelen vil sende et Sendebud, saa er dertil at bemærke, at Folk fra dit Land ikke driver Handel siden i Gaar i Macao, og at de altid naadigt er blevet tolereret af Os. Ogsaa før i Tiden, da Portugal og Italien flere Gange sendte Gesandter til Hoffet med Bøn om Beskyttelse for deres Handel, har det himmelske Hof paa Grund af Ærligheden og Oprigtigheden i deres Bøn ladet dem tildele særlige Naadesbeviser og skænket deres Handelsanliggender fuld Opmærksomhed.

Da Købmanden Wu Chao-p'ing i Kanton var i Restance med Betalingen for et fremmed Skib, fik Provinsens Generalguvernør Ordre til at lægge Pengene ud af Provinsskatten, men den forsømmelige Skyldner blev straffet haardt, saaledes som det ogsaa vil være vel kendt i dit Land.

Hvorfor behøver de fremmede at fremsætte denne uhørte Bøn om at maatte sende en Repræsentant til Peking? En saadan vilde jo dog befinde sig i en Afstand af ti Tusind Li fra Handelspladsen Macao! Hvorledes skulde han da kunne varetage Handelsinteresserne?

Da det siges, at man med Beundring ser op til det himmelske Hof og ønsker at se og lære af dets Kultur, saa er dertil at bemærke, at det himmelske Hof har sine egne Ceremonier og Love, som er fuldstændig forskellige fra dem i eders Land.

Den Mand, som du, o Landskonge, vil sende hertil, kunde vel have grundigt Kendskab til dit Lands Sæder og Skikke, Love og Indretninger, men han vilde aldrig kunne efterligne Kina, og hvis han kunde det, vilde det være uden Betydning.

Det himmelske Hof hersker over Folkene inden for de fire Have. Det ser sin største Opgave i at holde Orden i Landet og lede dets Forvaltning.

Kostbare Sjældenheder har ingen Værdi for det. Men i Betragtning af, at du i den ærligste Hensigt har bragt Os disse Ting langt borte fra, saa har Vi befalet vedkommende Myndighed at tage imod

SVEN HEDIN

dem. I Virkeligheden strækker det himmelske Hofs Indflydelse sig vidt omkring. Fyrster fra ti Tusind Lande indfinder sig i Audiens, alle mulige Kostbarheder bringes over Bjergene og sejles over Havene, og her findes fuldt op af alt, hvad man overhovedet kan tænke sig, saaledes som det første og det andet Sendebud selv har set. Des-aarsag er sjældne og kostbare Ting aldrig blevet skattede her, og Vi har ikke ringeste Brug for Produkter fra dit Land, o Landskonge.

Da din Begæring om at maatte sende en Repræsentant, som skulde have fast Ophold i Peking, strider mod det himmelske Hofs Regler og Forordninger og næppe kan være til nogen som helst Fordel for dit Land, saa sender jeg Tributgesandterne hjem ad sikre Veje med disse nøjagtige Instruktioner. Du, o Landskonge, skal ret forstaa Vore Hensigter og beflicte dig bestandig mere paa at være tro og op-rigtig og sværge evig Hengivenhed og Lydighed for at kunne værne og vogte dit eget Land og i Fællesskab med Os nyde Freden.

Idet Vi til de sædvanlige Belønninger til det første og andet Sen-debud tillige med deres Stab og Tolke og Soldater føjer ekstra Be-lønninger, som staar opførte paa en særlig Liste, benytter Vi Lej-ligheden, da dit Lands Sendebud vender hjem, til at kundgøre Vor allerhøjeste Vilje og skænke dig, o Landskonge, i Naade — foruden de sædvanlige Rariteter og Kostbarheder — alle Slags mønstret og broget Silke og kostbare Skrivematerialer, saaledes som det er an-ført paa en særlig Liste.

Tag ydmygst imod det, og ihukom Vor kejserlige Vilje.

Dette er Vor allerhøjeste Kundgørelse.«

KYNISK EROTIK

Choderlos de Laclos fødtes 1741 og døde 1803. Hans litterære Berømmelse hviler paa et eneste Værk, Brevromanen *Les Liaisons dangereuses* (De farlige Forbindelser), der udkom 1782. Forfatteren var da ikke naaet længere i Graderne end til Artillerikaptajn med Tjeneste i franske Provinsbyer. Dette hindrede ham ikke i at være fortrolig med de galante Sæder: Grenoble, hvor han længe laa i Garnison, havde fuldt op af smukke Damer og foretagsomme Levemænd. Bogen havde stor Sukces i Paris, men vakte ogsaa stor Skandale. Laclos synes imidlertid at have været ærgerrig i større Stil, kom i Konflikt med sine overordnede, slog sig ned i Paris, og det lykkedes ham at associere sig med Hertugen af Orléans, den senere Philippe-Égalité. Ved dennes Side intrigerede han voldsomt under Revolutionen, dog mest i det skjulte. Han maatte dele sin Herres Skæbne at komme i Fængsel, men det lykkedes ham i sidste Øjeblik at slippe for at følge ham i Døden, efter hvad nogle paastaar ved at skrive Taler for Robespierre. I Revolutionskrigen blev han General i Artilleriet og foreslog den epokegørende Nyhed at anvende Sprænggranater ogsaa i Marinen. Han var en stor Beundrer af Napoleon, som belønnede hans Fortjenester ved at give hans Enke en Pension paa 1000 Francs. Laclos havde nemlig giftet sig kort efter at have udgivet sin Roman, og han synes hele Tiden at have været en eksemplarisk Ægtemand og Familiefader. I Slutningen af sit Liv tumlede han med et Værk, hvis Ledemotiv skulde være, at der ikke findes nogen Lykke undtagen i Familielivet.

Hovedpersonerne i *Les Liaisons dangereuses* er Grev de Valmont og Madame de Merteuil, to Roudyr, der dyrker Erotik paa fuldkommen jægermæssig Vis. De illustrerer Baudelaires berygtede Tesis, hvori han har generaliseret det enkelte Tilfælde: »Den eneste og højeste Vellyst i Kærlighed bestaar i Visheden om at gøre det onde«. Netop Baudelaire har for øvrigt jævnført Laclos med de mest op-højede og dybsindige Moralister. Siden den Tid er hans Bog blevet almindelig anset for at være et Mesterværk af analytisk Romankunst — Bourget var ligefrem stemt for at tilkende den Hæderspladsen.

Denne Vurdering stemmer med den, der var gældende, mens Laclos endnu levede. Under et Felttog med Napoleons Hære i Italien blev den værkbrudne General af Biskoppen i Pavia anmodet om et Dedikationseksemplar af Romanen, der efter Biskoppens Mening rummede en udmærket Moral og var til stor Nytte, særlig for unge Kvinder. I Mellemtiden har man dømt anderledes. I Midten af det 19. Aarhundrede sattes Laclos i Klasse med Crébillon fils og Louvet.

Da Romanen udkom, kappedes man naturligvis om at gætte, hvem der havde staaet Model. Laclos benægtede først, at det var en Nøgleroman, men udpegede senere en Artilleriofficer og en Marquise fra Grenobles højeste Selskab som Modeller til Hovedpersonerne. DeValmonts fornemste Offer, Madame de Tourvel, var derimod fri Opfindelse, da saadanne Mennesker er yderst sjældne. I et Brev siger han om Madame de Merteuil, at hun ikke behøver at opfattes som typisk fransk: »Overalt, hvor der fødes en Kvinde med aktive Sanser og et Hjerte, der ikke formaar at føle Kærlighed, med en Smule Esprit og en usammensat Sjæl, som bliver ondskabsfuld, og hvis Ondskab faar Dybde uden Energi, dér vil der findes en Madame de Merteuil.« I Romanen giver denne Dame Grev de Valmont følgende Beskrivelse af sig selv:

Hvad har De egentlig gjort, som jeg ikke har gjort tusinde Gange? De har forført mange Kvinder og maaske ogsaa bragt dem i Ulykke, men hvilke Vanskeligheder har De haft at overvinde? Hvilke Hindringer at besejre? Hvorved udmærker De Dem egentlig? Et kønt Ansigt — det er et rent Tilfælde. En elegant Optræden — det er noget, Øvelsen kan give en. Vid — som i Nødtilfælde kan erstatte af en bestemt Jargon. En ganske klædelig Uforskommethed, som maaske skyldes den Lethed, hvormed De vandt Deres første Sporer. Det er, hvis jeg ikke tager fejl, alle Deres Fortrin. For med Hensyn til det Ry, De kan have erhvervet Dem, vil De vel ikke forlange, at jeg skal lægge videre Vægt paa Deres Evne til at fremkalde eller gribe en Anledning til Skandale?

Hvad Forsigtighed og Kløgt angaar, vil jeg slet ikke tale om mig selv, men hvilken Kvinde har ikke mere af de to Ting end De? Deres Præsidentinde render jo rundt med Dem, som om De var et Barn.

Tro mig, Vicomte, man udvikler sjældent Egenskaber, man kan undvære. Naar man kæmper uden Risiko, handler man uden Forsigtighed. For jer Mandfolk vil et Nederlag kun sige en Sukces mindre. I det ulige Spil bestaar vort Held i ikke at tabe og jeres Uheld i ikke at vinde. Selv om jeg indrømmede, at I havde lige saa gode Evner som vi, hvor meget skulde vi saa alligevel ikke overgaa jer, fordi vi er nødt til stadig at gøre Brug af vore!

Lad os antage, at I lægger lige saa stor Behændighed i at besejre os som vi i at forsvare os eller overgive os, men saa maa De i hvert Fald indrømme, at I ikke har Brug for Behændighed, naar I først har haft Held med jer. I kan gaa op i jeres ny Sværmeri med Liv og Sjæl, det er jer lige meget, hvor længe det varer.

De Baand, der gensidig knyttes, er det udelukkende forbeholdt jer Mænd at stramme eller sønderrive, som det passer jer, og vi maa prise os lykkelige, hvis I i jeres Ustadighed foretrækker at bryde af i Stilhed fremfor i fuld Offentlighed og nøjes med en ydmygende Forsvinden uden at gøre den tilbudte Afgud fra i Gaar til et sørgeligt Offer Dagen efter.

Men hvis en stakkels Kvinde er den første, der føler Vægten af Lænkerne, hvilken Risiko løber hun saa ikke, hvis hun prøver at frigøre sig for dem, hvis hun bare vover at løsne dem lidt? Det er kun med en Skælven, hun forsøger at fjerne den Mand fra sig, som hendes Hjerte vender sig bort fra med Afsky. Hvis han nægter at fjerne sig, maa hun skænke ham af Frygt, hvad hun før skænkede ham af Kærlighed.

Hendes Favn aabner sig, selv naar hendes Hjerte er lukket.

Af Forsigtighedshensyn maa hun behændigt løsne de Baand, I vilde have revet over. Overgivet paa Naade og Unaade til sin Modstander staar hun hjælpeløs, hvis han ikke kender til Ædelmodighed, og hvordan skulde hun kunne haabe at finde Ædelmodighed hos ham, for selv om man roser ham, naar han er ædelmodig, bebrejder man ham aldrig, naar han ikke er det.

De vil sikkert ikke bestride de Sandheder, der er saa indlysende, at de næsten er trivielle. Og naar De alligevel har set mig gøre de frygtede Mandfolk til et Legetøj for mine Luner og Lyster, berøve den ene Viljen, den anden Evnen til at skade mig, naar jeg har forstaaet alt efter mine skiftende Indfald snart at knytte dem til mig, snart at støde dem fra mig, naar mit Rygte midt i de mange Om-

skiftelser alligevel er det bedste, burde De saa ikke deraf kunne slutte, at jeg der er skabt til at hævne mit Køn og betvinge Deres, har vidst at benytte mig af Midler, som kun jeg kender?

Gem De Deres Raad og Deres Frygt til de hysteriske Kvinder, der siger om sig selv, at de er lutter Følelse; hvis eksalterede Indbildningskraft faar en til at tro, at Naturen har anbragt deres Sanser i deres Hoveder; som aldrig tænker sig om og derfor ustandseligt forveksler Elskoven med Elskeren; som i deres vanvittige Sansesbedrag tror, at kun den alene, de første Gang har søgt Nydelsen sammen med, kan skænke den, og derfor i deres Overtro vier Præsten den Respekt og Tro, de alene skylder Guddommen.

Vær ogsaa ængstelig for dem, der er mere forfængelige end forsigtige og ikke forstaar, naar de er nødt til at finde sig i at blive forladt.

Men vær først og fremmest urolig for de Kvinder, der er virksomme i deres Lediggang, de Kvinder, vi kalder sentimentale, og som føler Trang til at beskæftige sig med Kærlighed, ogsaa naar de ikke selv er forelskede. Uden Spor af Kritik hengiver de sig til deres forvirrede Tanker og nedkommer med de ømme Breve, der er saa farlige at skrive. Ikke et Øjeblik betænker de sig paa at betro Beviserne paa deres Svaghed til Genstanden for den, i deres grænseløse Uforsigtighed forstaar de ikke, at de i deres nuværende Elsker skal se deres fremtidige Fjende.

Men hvad har jeg tilfælles med de ubetænksomme Damer? Hvor-naar har De set mig fravige de Regler, jeg har sat mig, eller svigte mine Principper? Jeg siger *mine* Principper og gør det med fuldt Overlæg, for de er ikke som andre Kvinders prisgivet Tilfældet, antaget uden Kritik og fulgt af ren og skær Vane, de er Frugten af grundige Overvejelser, jeg har selv skabt dem — jeg kan næsten sige, at jeg er mit eget Værk.

Da jeg traadte ud i Livet, var jeg Barn endnu og derfor henvist til Tavshed og Uvirksomhed, men jeg benyttede Tiden til at lægge Mærke til alt og tænke over det. Man troede, jeg var tankeløs eller aandsfraværende, og jeg lyttede virkelig heller ikke til de Taler, man havde travlt med at holde for mig, men opfattede omhyggeligt alt, hvad man søgte at skjule for mig.

Den nyttige Nysgerrighed, der lærte mig saa meget, lærte mig ogsaa at forstille mig. Da jeg tit var nødt til at skjule for andre,

hvad jeg havde mit Blik rettet imod, søgte jeg at give det den Retning, der passede mig. Paa den Maade lærte jeg bevidst at paatage mig det fraværende Blik, De saa tit har rost mig for. Opmuntret af min første Sukces prøvede jeg paa samme Maade at beherske mit Ansigts skiftende Udtryk. Følte jeg mig bedrøvet, anstrengte jeg mig for at se rolig, ja ligefrem glad ud. Jeg gik saa langt i min Iver, at jeg frivilligt paaførte mig selv Smerte og samtidig søgte at stille et fornøjet Ansigt op. Med samme Omhu og endnu større Umage arbejdede jeg paa at undertrykke Symptomerne paa en uventet Glæde. Paa den Maade lærte jeg mig det Herredømme over mit Ansigt, som saa mange Gange har forbavset Dem.

Arbejdet med mig selv henledte min Opmærksomhed paa Ansigtets skiftende Udtryk og Karakter, og jeg udviklede det gennemtrængende Blik, som Erfaringen for Resten har lært mig ikke at stole fuldkomment paa, men som i det store og hele aldrig har narret mig.

Jeg var ikke femten Aar, da jeg allerede besad de Evner, som Størsteparten af vore Politikere skylder deres Ry, og jeg kendte endnu kun Grundsætningerne for den Videnskab, jeg vilde tilegne mig.

De kan nok tænke, at jeg som alle andre unge Piger søgte at gætte mig til noget om Kærligheden og dens Glæder, men da jeg aldrig havde været i Kloster, ikke havde nogen fortrolig Veninde og var overvaaget af en paapasselig Mor, havde jeg kun meget taagede Begreber, som jeg ikke formaaede at give fast Form. Naturen selv, som jeg sandelig kun har haft Grund til at være tilfreds med senere, gav mig endnu ikke noget Fingerpeg. Man kan maaske sige, at den arbejdede i Stilhed for at fuldbyrde sit Værk. Kun i mit Hoved gærede det, jeg ønskede ikke at nyde, jeg ønskede at vide, og Ønsket om at faa noget at vide hjalp mig til at finde paa Udveje.

Jeg var klar over, at det eneste Menneske, jeg kunde tale om det Emne med uden at kompromittere mig, var min Skriftefader. Straks tog jeg min Beslutning: jeg overvandt min Skamfølelse og pralede med et Fejltrin, jeg ikke havde begaaet. Jeg beskyldte simpelthen mig selv for at have gjort *alt det, Damerne gør*. Saadan udtrykte jeg det uden i Virkeligheden at ane, hvad jeg mente. Mine Forhaabninger blev hverken helt skuffet eller helt opfyldt. Angsten for at røbe mig forhindrede mig i at komme med Spørgsmaal, men den

gode Pater gjorde Synden saa stor, at jeg forstod, at Glæden ved at begaa den maatte være enorm, og jeg fik selv Lyst til at prøve.

Jeg ved ikke, hvor langt det Ønske kunde have ført mig; uerfaren som jeg var, havde en enkelt Lejlighed maaske været nok til at ødelægge mig. Men til alt Held for mig meddelte Mor mig nogle Dage senere, at jeg skulde giftes. Visheden om, at jeg nu vilde faa alt at vide, gjorde straks en Ende paa min Nysgerrighed, og jeg var Jomfru, da jeg laa i Markis de Merteuils Arme.

Jeg afventede trygt det Øjeblik, der skulde belære mig, og jeg maatte tage mig sammen for at vise mig sky og ængstelig. Den Bryllupsnat, som man i Almindelighed forestiller sig saa sød og saa grusom, blev for mig kun en Lejlighed til at gøre nye Erfaringer. Jeg lagde nøje Mærke til alt, baade Smerte og Nydelse, og saa kun i mine forskellige Følelser Kendsgerninger, som jeg maatte tage til mig og tænke over.

Jeg begyndte snart at føle Behag ved den ny Form for Studium, men jeg var tro mod mine Principper, og da jeg maaske rent instinktivt følte, at ingen burde nyde min Fortrolighed mindre end min Mand, besluttede jeg at vise mig ufølsom i hans Øjne. Denne tilsyneladende Kulde blev senere det urokkelige Grundlag for hans blinde Tillid til mig.

Imidlertid skal jeg indrømme, at jeg i Begyndelsen lod mig rive med af Verdens Tummel og gav mig helt hen i dens flygtige Glæder. Men efter nogle Maaneders Forløb tog Hr. de Merteuil mig med ud paa Landet, og Frygten for at komme til at kede mig gav mig igen Smag for at drive mine Studier. Da jeg kun var omgivet af Mennesker, der stod saa langt under mig, at ingen kunde fatte Mistanke, benyttede jeg Lejligheden til at finde en videre Mark for mine Erfaringer. Det var fremfor alt der, jeg fandt ud af, at den Kærlighed, vi praler med er Grunden til vore Glæder, i Virkeligheden kun er et Paaskud til dem.

Hr. de Merteuils Sygdom satte en Stopper for mine Adspredelser. Jeg maatte rejse med ham til Paris, hvor han søgte Hjælp. Han døde, som De ved, kort Tid efter, og selv om jeg i det store og hele ikke havde noget at beklage mig over hos ham, var jeg ikke desmindre klar over Værdien af den Frihed, min Enkestand vilde give mig, og jeg lovede mig selv at gøre Brug af den.

Min Mor regnede med, at jeg vilde gaa i Kloster eller komme til-

bage og bo sammen med hende. Jeg nægtede begge Dele. Min eneste Indrømmelse til Dekorum var, at jeg rejste ud paa Landet igen, hvor jeg stadig havde en Del Iagttagelser tilbage at gøre.

Jeg underbyggede dem ved Hjælp af Læsning. Men tro nu endelig ikke, at det udelukkende var af den Art, De formoder. Jeg studerede vore Sæder og Skikke i Romaner og vore Meninger i filosofiske Værker. Jeg søgte selv hos de strengeste Moralister at faa at vide, hvad det er, de forlanger af os, og blev paa den Maade klar over, hvad man bør gøre, hvad man bør tænke, og hvordan man bør synes at være. Da jeg først havde bragt de tre Ting paa det rene, var det kun det sidste, der kunde volde noget Besvær i Praksis, men jeg haabede at overvinde Vanskelighederne og grundede over, hvordan jeg skulde bære mig ad.

Jeg begyndte at kede mig over mine landlige Adspredelser, der var altfor lidt varierede for min livlige Natur. Jeg følte en Trang til Koketteri, der forsonede mig med Kærligheden, ikke fordi jeg ønskede at føle den, men fordi jeg vilde vække den hos andre og selv fremhykle den. Forgæves havde jeg faaet forklaret eller læst, at man ikke kan hykle Kærlighed, jeg saa jo, at man for at kunne gøre det kun behøvede at forene en Forfatters Aandfuldhed med en Skuespillers Talent. Jeg øvede mig i begge Dele med ikke saa lidt Held, men i Stedet for at søge Teatrets tomme Bifald besluttede jeg at bruge de Evner, andre ofrede paa Forfængelighedens Alter, paa min egen Lykke.

Der gik et Aar med alt dette. Min Sørgetid var omme, jeg kunde igen vise mig mellem Folk og rejste derfor tilbage til Paris med Hovedet fuldt af store Planer. Jeg var ikke forberedt paa den første Hindring, jeg stødte paa der.

Min langvarige Ensomhed og strenge Tilbagetrukkenhed havde forlenet mig med et Skær af Dydsirethed, som afskrækkede de mere galante af Herrerne. De holdt sig paa Afstand og overlod mig til en Flok Tørvetrillere, der alle bejlede til min Haand. Vanskeligheden laa ikke i at afvise dem, men flere af mine Afslag mishagede i høj Grad min Familie, saa jeg spildte den Tid, jeg havde lovet mig selv at tilbringe paa en saa fortryllende Maade, med private Fortrædeligheder. For at holde den ene Kategori paa Afstand og lokke den anden nærmere blev jeg derfor nødt til at indlade mig paa nogle Letsindigheder og anvende den Omhu, jeg havde tænkt at

bruge til at bevare mit gode Rygte, paa at skade det. Som De nok kan tænke, havde jeg ikke svært ved det. Men da jeg ikke var Offer for nogen Lidenskab, indlod jeg mig kun paa, hvad jeg fandt akkurat nødvendigt, og afvejede omhyggeligt passende Doser Ubesindighed.

Saa snart jeg havde opnaaet, hvad jeg vilde, gik jeg i mig selv igen og lod, som om min Forbedring skyldtes nogle af de Damer, der i Mangel af ydre Fortrin lægger stor Vægt paa Ærbarhed og Dyd. Det var et Skaktræk, som var mig til endnu større Nytte, end jeg havde haabet. De taknemmelige Duennaer opslog sig til mine Forsvarere, og deres blinde Iver for, hvad de selv kaldte *deres Værk*, gik saa langt, at hele Kredsen af Dydsmonstre ved det mindste nedsættende Ord om mig gav sig til at raabe op om skandaløs og fornærmelig Sladder. Samtidig vandt jeg vore mere mondæne Damer for mig. Da de var overbevist om, at jeg ikke vilde gaa samme Vej som de, valgte de mig til Genstand for deres Lovtaler, hver Gang de vilde vise, at de ikke snakkede ondt om Alverden.

Min Opførsel havde imidlertid lokket Elskerne til, og for at manøvrere mellem dem og mine upaalidelige Beskytterinder spillede jeg Rollen som en følsom, men vanskelig Dame, der i sin overordentlige Kræsenhed havde et Vaaben mod Kærligheden.

Saa begyndte jeg at udfolde de Talenter, jeg havde opelsket hos mig selv. Først sørgede jeg for at skaffe mig Ry for at være uindtagelig. Det opnaaede jeg ved, at de Mænd, jeg ikke syntes om, tilsyneladende var de eneste, der fik Lov til at gøre Kur til mig. Paa den Maade benyttede jeg mig af dem til at skaffe mig al den Ære, der ligger i at gøre Modstand, mens jeg uden Frygt hengav mig til den foretrukne Elsker. Men min foregivne Frygtssomhed tillod aldrig, at han viste sig i min Nærhed i Selskabslivet, saa Folks Opmærksomhed har altid været rettet mod min ulykkelige Tilbeder.

De ved, hvor hurtigt jeg bestemmer mig. Det er, fordi jeg har lagt Mærke til, at det næsten altid er de indledende Skridt, som røber en Kvindes Hemmelighed. Hvordan man saa end bærer sig ad, er Tonen aldrig den samme før og efter, at en Mand har haft Held med sig. Denne Forskel undgaar ikke den opmærksomme Iagttager, saa jeg har fundet det mindre farligt at tage fejl i mit Valg end at lade mig gennemskue.

Disse Forsigtighedsregler i Forbindelse med den aldrig at skrive,

aldrig at udlevere noget Bevis paa mit Nederlag, kan maaske synes overdrevne, men har aldrig forekommet mig tilstrækkelige. Ud fra mit eget Hjerte har jeg studeret andres. Og jeg har opdaget, at der ikke findes nogen, der ikke gemmer paa en Hemmelighed, som det er ham meget om at gøre ikke at faa røbet — en Sandhed, der maaske var bedre kendt i gamle Dage end nu, og som Historien om Samson maaske er det dybsindige Symbol paa. Som en anden Dalila har jeg altid brugt mine Kræfter paa at opdage den vigtige Hemmelighed. Hvor mange af vore moderne Samsoner holder jeg ikke ved Haaret med Saksen parat? Dem er jeg ikke mere bange for, de er de eneste, jeg somme Tider har tilladt mig at ydmyge. Overfor de andre maa jeg være smidig, men jeg har med dreven Kunst forstaaet at lokke dem til at være mig utro og derved undgaaet Udseende af selv at være flygtig. I Forbindelse med et forstilt Venskab, en tilsyneladende Fortrolighed, en eller anden ædel Handling og den smigrende Forestilling, de allesammen gør sig om at være min eneste Elsker, har det været tilstrækkeligt til at sikre mig deres Diskretion. Endelig har jeg, hvis alt dette slog fejl, vidst, saa snart jeg forudsaa Bruddet, paa Forhaand gennem Latterliggørelse eller Bagvaskelse at umuliggøre den Tiltro, som disse farlige Mandfolk ellers kunde have vundet.

De har set mig uafbrudt praktisere de Principper, jeg her har fortalt Dem om, og saa tvivler De alligevel om min Forsigtighed! Tænk dog paa den Tid, hvor de først gjorde Kur til mig. Aldrig har en Mands Opmærksomheder smigret mig saadan, jeg ønskede at eje Dem, før jeg havde set Dem. I min Betagelse over Deres Rygte forekom det mig, at De alene manglede i min Triumf, jeg brændte efter at besejre Dem i Nærkamp. Det er den eneste af mine Lyster, der nogen Sinde har taget Magten fra mig. Men hvis De paa den anden Side havde villet bringe mig i Ulykke, hvordan vilde De saa have baaret Dem ad med det? Der var jo ikke andet end intetsigende Samtaler, der ikke efterlod sig noget Spor, og som man, takket være Deres Rygte, vilde have betvivlet, og en Række usandsynlige Handlinger, som ved en sandfærdig Gengivelse vilde komme til at tage sig ud som en daarligt komponeret Roman.

Ganske vist har jeg senere udleveret Dem alle mine Hemmeligheder, men De ved selv, hvilke Interesser der knytter os sammen, og hvis man kan beskyldte nogen af os for Uforsigtighed, bliver det ikke mig.

De Interesser, der forenede de to Rovdyr, angik fremfor alt Jagt-resultater, som de holdt hinanden underrettet om. Grev de Valmont havde længe jaget et efter hans Mening meget eftertragtelssværdigt Bytte, som paa Grund af sin strenge Moral og Religiositet gjorde særlig haard og æggende Modstand. I følgende Brev til Madame de Merteuil skildrer han sin endelige Sejr, hvortil han efter gammel Vane med Forkærlighed anvender militære Udtryk.

Nu er hun endelig besejret, den pragtfulde Kvinde, der troede, at hun kunde modstaa mig! Ja, kære Veninde, hun er min nu, fuldt og helt min, siden i Gaar har hun intet mere at skænke mig.

Jeg er endnu for overvældet af min Lykke til helt at kunne værdsætte den, men jeg er forbavset over den hidtil ukendte Fortryllelse, den rummer for mig. Er det virkelig muligt, at Dyden forhøjer en Kvindes Værd selv i det Øjeblik, hun giver efter for sin Svaghed? Nej, lad os afvise den Slags Barnagtigheder som alle andre Ammestuehistorier. Støder man næsten ikke altid paa en mere eller mindre godt simuleret Modstand mod den største Triumf? Og har jeg nogen Sinde tidligere fundet den Fortryllelse, jeg taler om? Det har heller ikke noget med Kærlighed at gøre, for selv om jeg engang imellem overfor denne forbavsende Kvinde har haft svage Øjeblikke, der kunde minde om den blegsottige Lidenskab, har jeg altid vidst at overvinde dem og vende tilbage til mine Principper. Alligevel tror jeg, at den ømme Scene i Gaar rev mig mere med, end jeg havde tænkt mig. Men selv om jeg et Øjeblik delte den Forvirring og Sanserus, jeg fremkaldte, er den flygtige Illusion vejret bort nu, og dog mærker jeg stadig den samme Fortryllelse. Jeg skal ovenikøbet indrømme, at jeg vilde føle en sød Glæde ved at hengive mig til den, hvis den ikke gjorde mig lidt urolig. Skulde jeg i min Alder virkelig lade mig beherske som en anden Skoledreng af en ufrivillig og ukendt Følelse? Nej, det gælder først og fremmest om at bekæmpe og udforske den.

For Resten har jeg maaske allerede opdaget Sammenhængen. Tanken tiltaler mig i hvert Fald, og jeg vilde ønske, den var rigtig.

Blandt alle de mange Kvinder, overfor hvem jeg hidtil har spillet Elskerens Rolle og udført hans Funktioner, har jeg endnu ikke mødt en, der ikke havde mindst lige saa stor Lyst til at give sig hen som jeg til at faa hende til det. Jeg havde ovenikøbet vænnet

mig til at kalde dem snerpede, som kun kom mig i Møde paa Halvvejen i Modsætning til saa mange andre, hvis udæskende Forsvar kun daarligt dækker over de Indrømmelser, de selv har gjort i Begyndelsen.

Her stødte jeg tværtimod fra første Færd paa en ugunstig Opfattelse af mig, der var baseret paa en hadefuld, men klartseende Dames Raad og Advarsler. Den var parret med en naturlig og udpræget Ængstelighed og en Forkærlighed for Dyden, der bundede i Religiositet og allerede kunde opregne to Aars Udholdenhed.

Det drejer sig altsaa ikke som i mine andre Eventyr om en simpel Kapitulation, som det er lettere at benytte sig af end at prale med, det er en fuldstændig Sejr, vundet efter et anstrengende Felttog som et Resultat af kloge Manøvrer. Der er altsaa ikke noget overraskende i, at en Sukces, som jeg kan takke mig selv for, bliver mig saa meget kærere, og den overvældende Glæde, jeg følte i min Triumf og endnu stadig føler, er kun den behagelige Fornemmelse af Stolthed over at have sejret. Jeg er meget glad for den Maade at se det paa, fordi den redder mig fra den ydmygende Tanke, at jeg paa en eller anden Maade skulde være afhængig af selve den Slavinde, jeg har betjent mig af, at jeg ikke udelukkende skulde kunne takke mig selv for min Lykke, og at Evnen til at lade mig nyde den i hele dens Styrke skulde være forbeholdt én bestemt Kvinde og udelade alle andre.

De fornuftige Overvejelser skal være afgørende for min Opførsel i denne vigtige Sag, og De kan være forvisset om, at jeg ikke skal lade mig binde i den Grad, at jeg ikke kan sønderrive de ny Baand, naarsomhelst det passer mig. Men jeg snakker allerede om Bruddet, og De ved endnu ikke, hvordan jeg bar mig ad med at opnaa mine Rettigheder. Læs altsaa og se, hvad Dyden udsætter sig for, naar den vil ile Letsindigheden til Hjælp.

Af de to vedlagte Brevkopier vil De se, hvem jeg valgte til Mellemmand for at kunne nærme mig den skønne, og med hvilken Iver den hellige Mand anstrengte sig for at forene os. Endvidere maa jeg fortælle Dem, at jeg gennem et Brev, som jeg havde opsnappet paa samme Maade som ellers, havde faaet at vide, at Ængstelsen og Ydmygelsen ved at være forladt havde bragt den fromme Dames Forsigtighed lidt ud af Balance og fyldt hendes Hjerte og Hjerne med Følelser og Tanker, som ganske manglede sund For-

nuft, men derfor ikke var mindre interessante. Efter disse Forberedelser, som det er nødvendigt at kende, gjorde jeg i Gaar, Torsdag den 28., min Entré hos den utaknemmelige Dame, som en ængstelig og angerfuld Slave og forlod hende igen som en laurbærkranset Sejrherre.

Klokken var seks om Aftenen, da jeg ankom til den smukke Eneboerske, hvis Dør havde været lukket for alle siden hendes Hjemkomst. Hun forsøgte at rejse sig, da jeg blev meldt, men hendes rystende Knæ kunde ikke bære hende, saa hun satte sig straks igen. Tjeneren, der viste mig ind, havde noget at ordne i Værelset, hvad der lod til at irritere hende. Vi benyttede Tiden til at udveksle nogle almindelige Høflighedsfraser. For ikke at spilde Tiden, hvor hvert Minut var kostbart, undersøgte jeg samtidig omhyggeligt Lokalteterne og udsaa mig hurtigt Stedet, hvor jeg skulde vinde min Sejr. Jeg kunde have valgt mig et, der var mere bekvemt, for der var ogsaa en Ottoman i Værelset. Men jeg lagde Mærke til, at der hang et Billede af hendes Mand lige overfor den, og jeg var rent ud sagt bange for, at for en saa besynderlig Dame kunde et tilfældigt Blik i den Retning være nok til paa et Øjeblik at ødelægge hele mit møjsommelige Arbejde. Naa, men endelig blev vi alene, og jeg gik lige til Sagen.

Efter med faa Ord at have nævnet, at Fader Anselme sikkert havde underrettet hende om Grunden til mit Besøg, gik jeg over til at beklage mig over den haarde Behandling, jeg havde været Genstand for, og lagde navnlig Vægt paa den *Foragt*, hun havde vist mig. Hun forsvarede sig, som jeg havde ventet, og som De nok kan tænke Dem, begrundede jeg min Opfattelse med den Mistillid og Skræk, hun havde mødt mig med, den paafølgende forargelige Flugt og hendes Vægren sig ved at svare paa, endsige modtage mine Breve. Da hun begyndte paa et Forsvar, det vilde være let nok at føre, mente jeg at burde afbryde hende, men for at undskylde min uhøflige Opræden skjulte jeg den under smigrende Ord: »Naar saa megen Ynde,« sagde jeg, »har gjort et saa dybt Indtryk paa mit Hjerte, har saa mange Dyder ikke gjort det mindre paa min Sjæl. Opfyldt som jeg var af Ønsket om at nærme mig Dem, vovede jeg ogsaa at tro, at jeg var værdig til det. Jeg bebrejder Dem ikke, at De har ment noget andet, jeg straffer kun mig selv for min Vildfarelse.« Da hun forvirret tav, vedblev jeg: »Jeg har ønsket

enten at retfærdiggøre mig i Deres Øjne eller opnaa Tilgivelse for den Uret, De mener, jeg har begaaet, for i det mindste nogenlunde rolig at kunne ende de Dage, jeg ikke mere sætter Pris paa, efter at De har nægtet at forskønne dem.«

Her prøvede hun dog at svare: »Min Pligt tillod mig ikke at . . .« Men Vanskeligheden ved at fortsætte den Løgn, Pligten krævede, hindrede hende i at fuldføre Sætningen. Jeg vedblev altsaa i den ømmeste Tone: »Var det virkelig mig, De flygtede for?« »Det var nødvendigt.« »Og De holder mig borte fra Dem?« »Det er jeg nødt til.« »For bestandig?« »Det er min Pligt.« Jeg behøver vel ikke at fortælle Dem, at den knibske Skønheds Stemme under den korte Samtale var halvkvalt og skælvende, og at hun slet ikke turde se op paa mig.

Jeg fandt nu, at den smægtende Scene trængte til at lives lidt op, saa jeg rejste mig og sagde med udfordrende Mine: »Deres Standhaftighed har givet mig al min Styrke tilbage. Godt, lad os saa skilles — skilles endnu mere uigenkaldeligt, end De forestiller Dem, og De vil faa god Tid til at glæde Dem over Deres Værk.« Lidt overrasket over den bebrejdende Tone vilde hun svare. »Den Beslutning, De har taget . . .« begyndte hun. »Er kun et Udslag af min Fortvivlelse,« svarede jeg heftigt. »De har villet, at jeg skulde være ulykkelig, og jeg skal vise Dem, at det er lykkedes Dem at gøre mig det, endogsaa langt over Deres egen Forventning.« »Jeg ønsker jo kun, De skal være lykkelig,« sagde hun, og hendes Stemme røbede, at hun var dybt bevæget. Jeg kastede mig derfor straks paa Knæ og raabte i den dramatiske Tone, De kender: »Ak, grusomme Frue, findes der nogen Lykke for mig, naar De ikke deler den? Skulde jeg kunne blive lykkelig langt borte fra Dem? Aldrig! Aldrig!« Jeg skal indrømme, at naar jeg gik saa vidt, havde jeg i høj Grad regnet med at kunne ty til Taarernes Hjælp, men om det nu var, fordi jeg var uoplagt, eller maaske kun fordi jeg lagde saa pinligt nøjagtig Mærke til alting, saa var det mig komplet umuligt at græde.

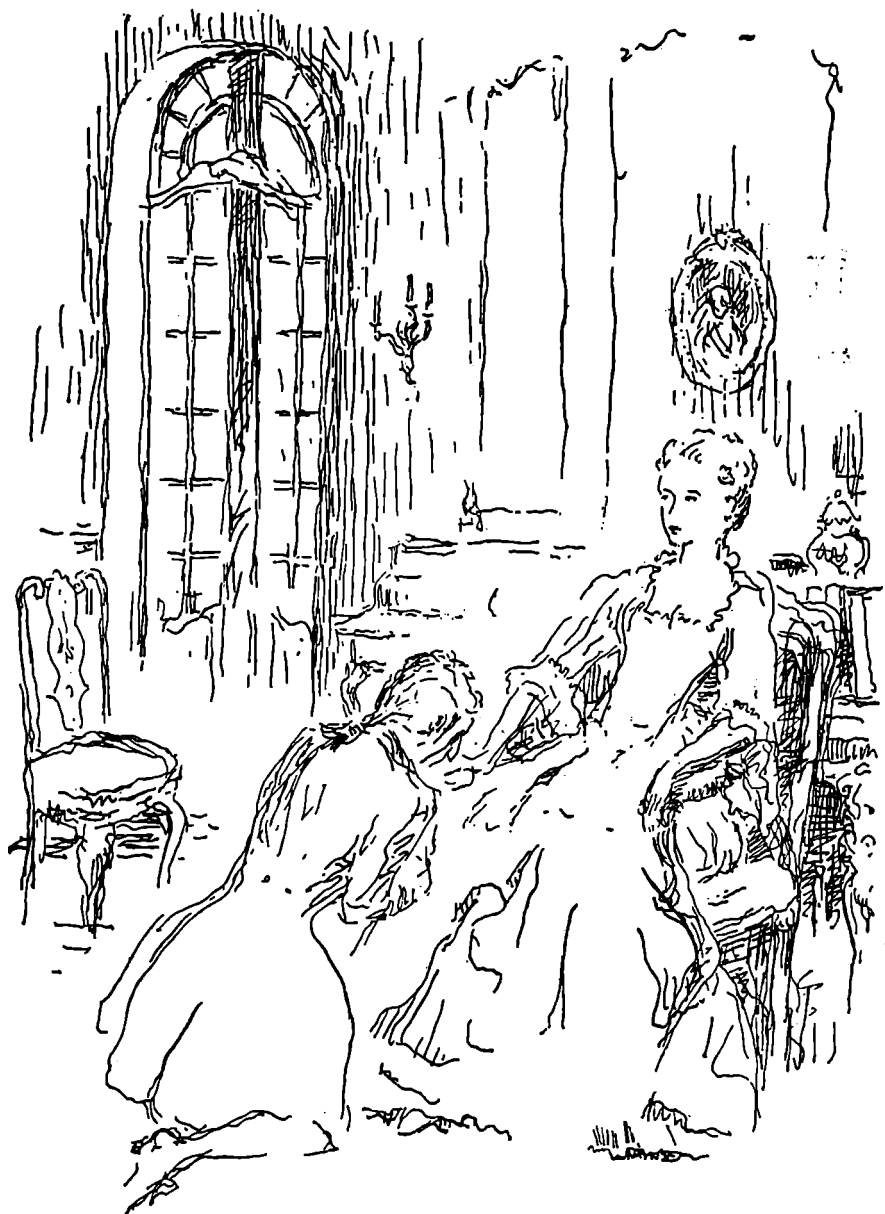
Heldigvis huskede jeg, at naar det gælder om at betvinge en Kvinde, er alle Midler lige gode, saa da det følsomme ikke rigtig gik, slog jeg over i det skrækindjagende bare ved at forandre mit Tonefald, men uden at skifte Stilling. »Ja,« raabte jeg. »Her for Deres Fødder sværger jeg Dem til, at jeg vil eje Dem eller dø.« Da jeg

sagde disse Ord, mødtes vore Øjne. Jeg ved ikke, hvad det ængstelige Væsen saa eller troede at se i mine, men hun rejste sig forskrækket og rev sig løs fra mine Arme, som jeg havde slynget om hende. Jeg gjorde ikke noget for at holde hende tilbage, for jeg har mange Gange lagt Mærke til, at altfor voldsomme Fortvivlelsesscener uvægerligt bliver latterlige, hvis de varer for længe, eller ligefrem tvinger en til tragiske Forholdsregler, som jeg sandelig ikke drømte om at ty til. Men da hun rev sig løs fra mig, sagde jeg i en sagte, dystert Tone, som hun dog ikke kunde undgaa at høre: »Godt — det bliver altsaa Døden.«

Jeg rejste mig uden at sige noget, men tilkastede hende ligesom tilfældigt et sky Blik, der ganske vist skulde virke helt fortvivlet, men ikke des mindre var gennemtrængende og iagttagende. Hendes vaklende Holdning og heftige Aandedrag, den krampagtige Dirren i alle Muskler, de halvt skælvende Arme, alt viste mig, at jeg havde opnaaet den tilsigtede Virkning.

»Jeg er meget ulykkelig,« sagde jeg. »Jeg ønskede at leve for Deres Lykke, og jeg har forstyrret den. Jeg vilde ofre mig selv for Deres Sjølefred, men ogsaa den ødelagde jeg kun.« Med en behersket, men tvungen Mine tilføjede jeg: »Tilgiv mig, Frue. Jeg er saa lidt vant til Lidenskabernes Storme, at jeg daarligt ved, hvordan jeg skal beherske dem. Hvis det var forkert af mig at lade mig rive med i den Grad, saa husk i det mindste paa, at det er sidste Gang. Vær rolig — jeg beder Dem, vær rolig.« Under hele den lange Tale rykkede jeg stadig nærmere, uden at hun mærkede det. »Hvis De ønsker, at jeg skal være rolig,« svarede den skønne, »maa De selv prøve at blive lidt roligere.« »Det lover jeg Dem,« sagde jeg og tilføjede sagttere: »Selv om det er en stor Anstrengelse, varer det i hvert Fald ikke saa længe. Men,« fortsatte jeg med forstyrret Mine, »jeg er jo kommet for at give Dem Deres Breve tilbage, ikke sandt? Det smertelige Offer har jeg endnu tilbage at bringe. Lad mig endelig ikke beholde noget, der kan svække mit Mod.« Jeg trak den dyrebare Samling op af Lommen. »Værs'go,« sagde jeg. »Der har De alle Deres falske Venskabsforsikringer. De bandt mig til Livet, tag dem tilbage. Giv paa den Maade selv Tegnet til, at vi skal skilles for evigt.«

Her gav den ængstelige Dame fuldstændig efter for sin ømme Uro. »Jamen, Hr. de Valmont, hvad er der dog i Vejen, og hvad mener De

Mme de Tourvel og Grev Kalmont

med alt dette? Er det Skridt, De tager i Dag, da ikke frivilligt? Er det ikke Resultatet af Deres egne Overvejelser, og har De ikke selv billiget den uundgaaelige Beslutning, som det var min Pligt at tage?» »Godt,« sagde jeg. »Den Beslutning har været afgørende for min.« »Og hvad gaar den ud paa?» »Jeg har besluttet at tage det eneste Skridt, der kan gøre en Ende paa mine Lidelser, naar jeg skal skilles fra Dem.« »Jamen saa sig mig dog, hvad det er?« Her sluttede jeg hende i mine Arme, uden at hun gjorde Spor Modstand, og da denne Forglemmelse af al Sømmelighed lod mig forstaa, hvor voldsom hendes Sindsbevægelse var, sagde jeg begejstret: »Yndige Kvinde, De aner ikke, hvor heftig den Kærlighed, De indgyder, er. De vil heller aldrig faa at vide, hvor meget dyrebarere end mit Liv den Følelse var mig. Gid alle Deres Dage maa være lykkelige og rolige! Gid de maa forskønnes af al den Lykke, De har berøvet mig! Gengæld i det mindste mine oprigtige Ønsker med et beklagende Ord, med en Taare, og tro ikke, at det sidste Offer, jeg staar i Begreb med at bringe, er det sværeste for mit Hjerte! Farvel!«

Mens jeg sagde alt det, kunde jeg mærke hendes Hjerte banke voldsomt, jeg saa hendes Ansigt skifte Udtryk, jeg saa, at hun var ved at kvæles af Graad, skønt Taarerne kun flød langsomt og med Besvær. Saa bestemte jeg mig til at lade, som om jeg vilde gaa, men hun holdt mig ganske rigtig tilbage med Magt. »Nej, hør paa mig,« sagde hun heftigt. »Lad mig gaa,« svarede jeg. »De skal høre paa mig.« »Jeg maa flygte for Dem, jeg maa.« »Nej! . . .« raabte hun. Ved det sidste Ord kastede hun sig — eller maaske snarere sank be-svimet om i mine Arme. Jeg mere bar end førte hende hen til det Sted, jeg paa Forhaand havde udset mig til den Slagmark, hvorfra jeg skulde bringe Sejren hjem, og hun kom virkelig først til sig selv igen, da hun var blevet føjelig og helt i sin lykkelige Besejrs Vold.

Jeg havde nok ventet, at en saa alvorlig Begivenhed ikke vilde spænde af uden Taarer og traditionel Fortvivlelse, og selv om jeg i Begyndelsen lagde Mærke til en lidt usædvanlig Forvirring og noget, der lignede Tilbageholdenhed, tilskrev jeg hendes Snerperi begge Dele. Uden at bryde mig om de smaa Usædvanligheder, som jeg mente var rent individuelle, slog jeg ganske simpelt ind paa Trøstens slagne Landevej, fuldt og fast overbevist om, at Sanserne nok som sædvanlig skulde komme Følelserne til Hjælp, og at en en-

kelt Handling kan udrette mere end mange Ord — dem sparede jeg for Resten heller ikke paa. Men jeg stødte paa en Modstand, der ligefrem var forfærdende, ikke saa meget ved sin Voldsomhed som ved den Maade, den ytrede sig paa.

Forestil Dem en Kvinde, der sidder stiv som en Pind og med udtryksløst Ansigt og ser ud, som om hun hverken tænker, hører eller forstaar noget, mens Taarerne ustandseligt bliver ved at løbe fra hendes stirrende Øjne. Saadan saa Fru de Tourvel ud under min Tale, men saa snart jeg prøvede at henlede hendes Opmærksomhed paa mig ved et Kærtegn, og blot ved den uskyldigste Bevægelse, blev den tilsyneladende Sløvhed straks afløst af Rædsel, Kvælningensanfald, Krampetrækninger, Hulken og nu og da et Skrig, men ikke et forstaaeligt Ord.

Disse Kriser gentog sig flere Gange og blev stadig voldsommere. Den sidste var saa heftig, at jeg blev ganske modløs og et Øjeblik var bange for, at jeg havde vundet en helt nytteløs Sejr. Saa tog jeg min Tilflugt til de gængse Fraser og fandt ogsaa denne: »Er De da saa fortvivlet over, at De har gjort mig lykkelig?« Ved disse Ord vendte den yndige Kvinde sig om mod mig, og selv om hun stadig saa lidt forstyrret ud, havde hendes Ansigt alligevel faaet sit himmelske Udtryk tilbage. »Gjort Dem lykkelig?« sagde hun. De kan selv forestille Dem mit Svar. »De er altsaa lykkelig?« Jeg fordoblede mine Forsikringer. »Lykkelig gennem mig?« Jeg blev ved med Smiger og ømme Ord. Mens jeg talte, slappedes hendes Lemmer, hun sank mat tilbage i Lænestolen og lod mig beholde den Haand, jeg havde dristet mig til at tage. »Jeg føler,« sagde hun, »at den Tanke trøster og letter mig . . .«

De kan nok tænke Dem, at da jeg saaledes var slaaet ind paa den rette Vej, forlod jeg den ikke mere. Det var virkelig ogsaa den rigtige og maaske den eneste. Da jeg vilde prøve et nyt Angreb, stødte jeg først paa nogen Modstand. Den Scene, der var gaaet forud, gjorde mig forsigtig, men saa snart jeg igen begyndte at tale om min Lykke, mærkede jeg straks den gunstige Virkning. »De har Ret,« sagde hun ømt. »Jeg kan ikke længere holde min Tilværelse ud, hvis den ikke tjener til at gøre Dem lykkelig. Jeg vil ofre mig helt og fuldt for Dem. Fra dette Øjeblik er jeg Deres, og De skal hverken møde Afslag eller Anger hos mig.« Med denne naive og ophøjede Oprigtighed skænkede hun mig sin Person og sine Ynder og fordob-

lede min Lykke ved selv at dele den. Rusen blev fuldkommen og gensidig, og for første Gang varede min ved, selv efter at Nydelsen var forbi. Jeg rev mig kun løs fra hendes Favn for at falde paa Knæ og tilsværge hende evig Kærlighed, og jeg skal ærligt indrømme, at jeg mente, hvad jeg sagde. Selv efter at vi var skiltes, kunde jeg ikke lade være med at tænke paa hende, jeg maatte ligefrem tage mig sammen for at komme paa andre Tanker.

Aah, hvorfor er De her ikke til at holde Glæden over det vellykkede Foretagende lidt nede ved Tanken om den lovede Belønning? Skynd Dem nu at give Deres besværlige Belleroche Løbepas og opgive den sødladne Danceny for helt at hellige Dem mig. Hvad laver De for Resten derude paa Landet, siden De ikke engang svarer mig? Ved De, at jeg har Lyst til at skænde paa Dem. Men Lykken gør overbærende. Og desuden glemmer jeg ikke, at naar jeg igen indtager min Plads i Køen af Tilbedere, maa jeg ogsaa finde mig i Deres smaa Luner. Husk imidlertid paa, at den ny Elsker ikke vil miste nogen af Vennens gamle Rettigheder.

Levvel som i gamle Dage . . . Ja, levvel, min Skat, jeg sender dig alle mine hedeste Kys.

Det er svært at sige, om Laclos ansaa disse haardkogte og kyniske Eksemplarer for typiske for Sæderne i det Samfundslag, han kendte. De fleste af Romanens Brevskrivere viser helt andre Træk. Det er ogsaa vanskeligt at sige, hvor Laclos placerede sine Sympatier, hvis ellers hans kølige Intellekt tillod ham at nære saadanne. Det er tydeligt, at de kyniske Selvbekendelser er skrevet con amore. Paa den anden Side havde Samfundssatirikerens Træk fælles med en Samfundsreformsator, selv om de undertryktes i den strenge Objektivitets Navn. Dertil kom, at der maatte øves poetisk Retfærdighed. Stykkets Skurke maatte have deres Straf. Grev de Valmont faldt i en Duel mod Chevalier Danceny, som han paa mange Maader havde bedraget. Paa sit yderste opførte han sig, som man havde Grund til at vente det af en af l'ancien régime's Mænd, om hvem det er blevet sagt, at kunde de ikke andet, saa forstod de i det mindste den Kunst at dø. Værre var den Straf, der ramte Madame de Merteuil. Hun fik Kopper, og hendes Udseende blev totalt ødelagt.

KAFÉLIV I DET 18. AARHUNDREDE

*R*ousseaus Veninde, Madame d'Épinay, skildrer i nedenstaaende Brev til en Herre i Genève en ny Parisermode: »Les cafés«. Som man ser i Brevet, fandtes der allerede offentlige Kaféer i Stil med de nuværende, men det, der skildres her, er private Sammenkomster, en Slags Forløbere for senere Tidens Kaffeslabberadser eller, for at undgaa plebejiske Associationer, Teselskaber.

Februar 1765.

Siden jeg sidst skrev til Dem, vor Hr. Onkel, er der sket en Mængde: Jeg har været forkølet, jeg er blevet rask igen, jeg er blevet Mormor, jeg har mistet mit Syn, jeg har faaet det igen; det vilde være mere end tilstrækkeligt til at undskylde min Tavshed, men De ved jo, at jeg aldrig bruger Undskyldninger; jeg følger min lille Vej frem uden Omsvøb, gør saa meget godt og saa lidt ondt som muligt, men jeg besmykker ikke mine Dumheder, for det faar dem kun til at blive endnu tydeligere. Det betyder ganske vist ikke noget, men denne Gang har De forøvrigt ingen Grund til at beklage Dem, for De skylder mig Svar paa to Breve.

I det sidste sendte jeg Dem Ungdomsskolen; jeg er meget nysgerrig efter at høre, hvad De synes om det Stykke; Duni har sat Musik til det. Philidor skal give et andet paa samme Teater den 28. i denne Maaned; Emnet for det er taget fra Romanen Tom Jones, og alle Mennesker staar paa Hovedet af Forventning. Hver især af Forfatterne har deres Parti og vældige Intriger, saa at de store Interesser, som i Øjeblikket sætter vore Sjæle i Oprør, er Opéra-Comique og Kaféerne. Særlig Kaféerne griber om sig med utrolig Livlighed; men De ved maaske ikke, hvad en Kafé er for noget? Det er kort udtrykt Hemmeligheden ved at samle hjemme hos sig et meget stort Antal Mennesker uden Bekostning, uden Ceremonier og uden Besvær; naturligtvis tager man ikke imod andre end Folk fra ens egen Selskabskreds; og nu skal De høre, hvordan man bærer sig ad.

MADAME D'ÉPINAY

Den Dag, som er bestemt til at holde Kafé, placerer man i den Sal, man har udset hertil, smaa Borde med to, tre eller højst fire Pladser. Paa nogle af dem sætter man Kort frem, Jetons, Skakspil, Dam, Brætspil o.s.v.; paa andre Øl, Vin, Mandelmælk og Lemonade. Værtinden, som holder Kafé, er klædt à l'anglaise: enkel kort Kjole, Muselinsforklæde, spids Fichu og en lille Hat; foran sig har hun et langt Bord af Form som en Disk, hvorpaa der findes Appelsiner, Kiks, Brochurer og alle offentlige Aviser. Paa Kaminhylden staar der Likører; Opvarterne er alle klædt i hvide Jakker og hvide Huer; man kalder dem garçons, ganske som paa de offentlige Kaféer; men man slipper ikke nogen fremmed ind; Værtinden rejser sig ikke for nogen; enhver sætter sig, hvor han vil og ved det Bord, han synes om. Spisesalen er møbleret paa samme Maade med et stort Antal Smaaborde med højst fem Pladser; de er nummererede og man trækker Lod om Pladserne for at undgaa de Kævlerier og Falbelader, som et stort Antal Damer nødvendigvis fører med sig. Menuen bestaar af Høns i Ris paa Buffeten og et stort Stykke Steg, og paa hvert Smaabord en enkelt Forret, som fikses op med en enkelt Mellemret. Denne Mode forekommer mig meget fornuftig, fordi den medfører stor Frihed i Selskabslivet. Man maa befrygte, at den ikke varer længe, for den pretentiøse Aand begynder straks ved Fødslen at fordærve Økonomien i en saa fortræffelig Opfindelse.¹

Men det er ikke det hele, der er fuldt af bedaarende ekstra Arrangementer: der spilles Pantomimer, der danses, der synges, der opføres Proverber; Proverbet var allerede blevet yndet i Selskabslivet, inden Kaféerne begyndte; man vælger et eller andet Ordsprog, man improviserer et Udkast, som saa spilles af flere Personer, og naar de vel har udført deres Rolle, gælder det for de tilstedeværende at gætte, hvilket Ordsprog man har villet gengive.

*) Den varede i det mindste til 1778, da Marie Antoinette holdt Kaféer i Marly.

PURITANSK MORAL

Benjamin Franklin (1706—1790), den nordamerikanske Politiker, Naturvidenskabsmand og Forfatter, har i nogle af sine Skrifter givet et koncentreret Udtryk for en Livsanskuelse, som er paa en Gang puritansk og kapitalistisk. Nogle tyske Historikere, Max Weber og Ernst Troeltsch, har ment, at den kalvinistiske Lære om Naadevalget, hvorved et Menneskes Sukces her i Livet ogsaa bliver Kriterium for dets Skæbne i det næste Liv, i høj Grad har fremmet Profitbegæret. Sikkert er det, at faa Forfattere har talt saa trossikkert om Sparekapitalens og Rentens Velsignelse som Franklin. Det maa dog ikke glemmes, at den puritanske Moral havde en anden Side: Hvad Puritanerne gjorde for Frihedens Sag under den store engelske Revolution, kan ikke vurderes højt nok; og denne Side af Puritanismen er Franklin ogsaa Repræsentant for, blandt andet i sin Kamp mod Slaveriet.

Nødvendige Raad for dem, der vil vinde Rigdom

Al Fordel ved at have Penge ligger i den Brug, man gør af dem.

For seks Pund om Aaret kan man faa for hundrede Pund Nytte, forudsat at man er en Mand af anerkendt Klogskab og Hæderlighed.

Den, som unødigt giver sex Pence ud om Dagen, giver unødigt over seks Pund ud om Aaret, hvilket er den Rente, man erlægger for et Laan paa hundrede Pund.

Den, som bortøder fem Shillings, mister ikke alene denne Sum, men ogsaa al den Vinding, han kunde faa derved i Handel, og den vilde i den Tid, som hængaar mellem hans Ungdom og Alderdom, beløbe sig til en anselig Sum.

Forøvrigt forlanger den, som sælger paa Kredit, en Pris for de Varer, han sælger, svarende til Kapital og Rente af hans Penge i den Tid, han er afskaaret fra at udnytte dem. Dette er Aarsagen til, at den, som køber paa Kredit, betaler Rente af, hvad han køber, hvorimod den, som betaler kontant, vilde kunne udnytte de Penge,

han derved sparer; saaledes betaler den, som ejer noget, han har købt, Rente for Brugen af det.

I alle Tilfælde er det bedst at betale kontant, naar man køber noget, eftersom den, som sælger paa Kredit, regner med at tabe fem Procent paa daarlige Betalere, og derfor paa alt, hvad han sælger paa Kredit, sætter en Avance, som skal opveje Tabet.

De, som køber paa Kredit, betaler deres Andel i denne Avance.

Den, som betaler kontant, undgaar eller kan undgaa den Bekostning.

Du sparer en Penny — og to du faar,

En Knappenaal daglig — seks pence paa et Aar.

Om Slavehandelen

Til Redaktionen af Federal Gazette.

Den 23. Marts 1790.

Min Herre!

Da jeg i Gaar Aftes i Deres fortræffelige Blad læste Mr. Jacksons Tale i Kongressen, hvori han erklærede sig ikke alene imod enhver Indblanding i Slavespørgsmaalet, men ogsaa imod hvert Forsøg paa at forbedre Slavernes Stilling, kom jeg til at tænke paa en lignende Tale, som holdtes for omkring hundrede Aar siden af Sidi Mehemet Ibrahim, Medlem af Divanen i Algier, og som findes optaget i Martins *Redegørelse for hans Konsulat* for Aaret 1687. Den var rettet mod en Petition, indleveret af en Sekt ved Navn *Erika* eller *Puristerne*, som krævede Afskaffelse af Sørøveriet og Slaveriet af den Grund, at de var uretfærdige. Mr. Jackson anfører ikke denne Tale, og maaske kender han den heller ikke; hvis derfor nogle af dens Grunde genfindes i hans veltalende Foredrag, viser dette blot, at Menneskers Interesser og Ræsonnementer ytrer sig med forbausende Lighed i alle Lande og under alle Himmelstrøg, naar ellers Omstændighederne er de samme.

Afrikanerens Tale lyder i Oversættelse som følger:

»Allah Bismillah etc. Gud er stor, og Mahomet er hans Profet.

Haver disse *Erika* betænkt, hvilke Følger Opfyldelsen af deres Petition vilde faa? Dersom vi ophører med vore Krydstogter mod de Kristne, hvorlunde skulle vi kunne forskaffe os de Produkter, deres

Lande frembringer, og som er saa fornødne for os? Dersom vi op-
 hører at gøre dem til vore Slaver, hvem skal da i dette hede Klima
 dyrke vor Jord? Hvem skal forrette de grovere Arbejder paa
 vore Gader og i vore Hjem? Maa vi da ikke blive vore egne Slaver?
 Og bør det os ikke at vise mere Ømhed og Velvilje mod os selv som
 Muselmænd end mod disse kristne Hunde? Vi har i denne Stund
 mere end halvtredsindstyve Tusind Slaver i Algier og dets Omgivel-
 ser. Dette Antal vil snart formindskes og gradvis udslettes, hvis
 ikke vi sørger for, at nye kommer til. Dersom vi saaledes ophører
 at tage og plyndre de vantros Skibe og at gøre deres Sømænd og
 Passagerer til Slaver, vil vore Godser blive værdiløse af Mangel paa
 Dyrkning, Huslejerne vil synke til Halvdelen, og de Indkomster, som
 tilfalder Staten gennem dens Andel i Priserne, vil helt og holdent
 gaa tabt! Og til hvilket Formaal? For at tilfredsstille en naragtig
 Sekts Nykker, som ikke blot vil have os til at forbyde Anskaffelsen
 af flere Slaver, men ogsaa til at frigive dem, vi har.

Men hvem skal holde Ejerne skadesløse for deres Tab? Skal Sta-
 ten gøre det? Er vore Finanser i saa god Stand? Skal *Erika* gøre det?
 Kan de gøre det? Eller vil de for at gøre, hvad de kalder Retfærdig-
 hed mod Slaverne, begaa en endnu større Uretfærdighed mod deres
 Ejere? Og hvis vi frigiver vore Slaver, hvad skal vi da gøre med
 dem? Kun faa af dem vil vende tilbage til deres Fædreland; de ken-
 der alt for vel de større Trængsler, som de dér vil gennemgaa. De
 kan ikke overgaa til vor hellige Religion, de kan ikke antage vore
 Skikke, og vort Folk vil ikke besudle sig med at indgaa Ægteskab
 med dem. Maa vi da blive nødsagede til enten at føde dem som Tig-
 gere paa vore Gader eller udsætte os for at blive plyndrede af dem?
 Thi Mennesker, som er vant til Slaveri, arbejder ikke for Livets
 Ophold, medmindre de er tvungne dertil. Og hvad har de endelig at
 beklage sig over i deres nuværende Tilstand? Var de ej Slaver i de-
 res eget Land?

Er ikke Spanien, Portugal, Frankrig og Italien behersket af De-
 spoter, som holder alle deres Undersaatter i Slaveri uden Undtagelse?
 Selv England behandler sine Matroser som Slaver; thi naar som
 helst det behager Regeringen, bliver de grebet, indespærret i Krigs-
 skibe og dømt til ikke blot at trælle, men at kæmpe, og det for en ringe
 Løn, et nødtørftigt Underhold, ikke bedre end hvad vi giver vore
 Slaver. Er deres Stilling saa blevet forværret, efter at de er faldet

i vore Hænder? Nej, de har blot ombyttet det ene Slaveri med det andet, og jeg maa sige et bedre; thi her befinder de sig i et Land, hvor Islams Sol straalere i al sin Klarhed, hvor de har Lejlighed til at blive undervist i vor hellige Lære og paa saa Vis frelse deres udødelige Sjæle. De derimod, som forbliver hjemme, er afskaaret fra denne Lykke. At sende Slaverne til deres Hjemland vilde være at sende dem fra Lyset ud i Mørket.

Jeg spørger nu en Gang, hvad skal man gøre med Slaverne? Man har foreslaaet at fordele dem som Nybyggere i Ørkenen, hvor der er fuldt op af Jord til at føde dem, og hvor de kunde danne en blomstrende Fristat. Men de er, frygter jeg, lidet tilbøjelige til at arbejde, naar de ikke er tvungne, saa vel som altfor ukyndige til at grunde en god Styrelse, og de vilde Arabere vilde snart overfalde og udslutte dem eller ogsaa paany gøre dem til Slaver. Saalænge de tjener os, forsyner vi dem med alt, hvad de behøver, og behandler dem human. Arbejderne i deres eget Land, er det mig bekendt, har det langt værre, hvad Føde, Bolig og Klæder angaar. Derfor er de fleste af dem allerede i en saa meget forbedret Stilling, at de ikke behøver at ophjælpes yderligere. Her er deres Liv i Sikkerhed. De behøver ikke frygte for at presses til Krigstjeneste og tvinges til at skære Halsen over paa deres kristne Brødre, som det plejer at ske i de Krige, som føres i deres egne Lande. Dersom nogle af disse vanvittige Sværmere, som nu besværer os med deres taabelige Petition, i blind Nidkærhed har frigivet deres Slaver, var det ikke Ædelmodighed, var det ikke Humanitet, som bevægede dem til dette Skridt; men det var Samvittighedsnag over en tyngende Syndeskyld og Haabet om gennem deres indbildte Fortjenester ved en saadan Velgering at forskaanes for den evige Fordømmelse.

Hvor højligt fejl de tager ved at tro, at Koranen forbyder Slave-riet! Behøver man for at bevise det modsatte anføre mere end disse to Forskrifter: »Herrer, behandler eders Slaver med Velvilje; Slaver, tjener eders Herrer med Nidkærhed og Troskab!« Ej heller findes i den hellige Bog noget Forbud mod at plyndre de vantro, eftersom det er velbekendt, at Gud har skænket Verden med alt, hvad den rummer, til sine tro Muselmænd, som derfor retmæssigt tør nyde Besiddelsen af alt, hvad de erobrer.

Forskaan os da for at høre mere Tale om dette afskyelige Forslag, Frigivelsen af de kristne Slaver; dets Antagelse vilde ved at ned-

PURITANSK MORAL

sætte Værdien af vore Huse og Jordejendomme berøve mange gode Borgere deres Formue, forårsage almindelig Utilfredshed og fremkalde Opstande, som vil bringe Regeringen i Fare og bevirke fuldstændig Opløsning.

Jeg nærer derfor ingen Tvivl om, at denne vise Raadsforsamling vil agte en hel rettroende Nations Velfærd og Lykke højere end nogle faa *Erikas* Grille, og at den følgelig vil afslaa deres Petition.«

Resultatet blev, som Martin fortæller, at Divanen fattede følgende Beslutning: »Paastanden om det uretfærdige i at plyndre de Kristne og gøre dem til Slaver er i bedste Fald *problematiske*; men at det er i Statens Interesse at fortsætte denne Fremgangsmaade, er sikkert; derfor være denne Petition afslaaet.«

Og den blev følgelig afslaaet.

Og eftersom de samme Bevæggrunde i Menneskenes Sind sædvanlig fremkalder de samme Meninger og Beslutninger, tør vi da ikke, Mr. Brown, med temmelig Sikkerhed forudsige herudfra, at Petitionerne om Afskaffelse af Slavehandelen til Englands Parlament, for ikke at tale om andre lovgivende Forsamlinger, vil føre til et lignende Resultat?

Jeg forbliver, Sir, Deres trofaste Læser og ydmyge Tjener

Historicus.

CASANOVA I KONSTANTINOPEL

*F*aa Memoireforfattere er blevet læst flittigere af Eftertiden end den italienske Eventyrer Giovanni Jacobo Casanova di Seingalt (1725—1798). Sandsynligvis beror dette mest paa, at Skildringen af hans brogede Liv i høj Grad er isprængt intime Redegørelser for hans erotiske Erfaringer; hans store, paa fransk skrevne Selvbiografi er paa Originalsproget og i Oversættelser blevet udsendt i utallige Oplag. Casanova var imidlertid ogsaa en betydelig Forfatter og en usædvanlig pittoresk Skikkelse; som maaske ingen anden har han alsidigt og anskueligt gengivet det 18. Aarhundredes brogede, letsindige, elskværdige Europa; selv havde han for øvrigt, hvor stor en Eventyrer han end var, ikke blot et godt Hoved, men ogsaa et godt Hjerte. Her gengives nu dels hans egen Skildring af Konstantinopel omkring 1740 og hans Oplevelser dér, dels et Brudstykke af den pragtfulde og spirituelle Fyrst de Lignes Memoirer, som beskriver den gamle Skørtejægers vemodige Alderdom.

Jeg holder paa, at en dum Tjener er farligere end en ondskabsfuld, og frem for alt er han til større Besvær; thi man kan være paa Vagt over for en, der er ondskabsfuld, men ikke overfor en Idiot. Man kan straffe Ondskab, men aldrig Dumhed, hvis man da ikke jager den dumme bort; og i saa Fald bestaar Forandringen som oftest i, at man kommer fra Charybdis til Scylla.

Dette Kapitel og de to følgende var skrevet færdig; de indeholdt en detail det, som jeg nu utvivlsomt kommer til at skrive en gros, thi den dumme Pige, der er i min Tjeneste, har lagt Beslag paa dem til eget Brug. For at undskylde sig sagde hun til mig, at dette Papir var brugt, overklattet og fuldt af Overstregninger, hvorfor hun havde taget det i Stedet for det, der ikke var skrevet paa, da hun mente, at dette sidste var mere værd for mig. Jeg blev forarget, men havde Uret, thi den stakkels Pige havde jo handlet i den bedste Me-

ning; det var bare hendes Dømmekraft, der svigtede. Som man ved, har Vreden først og fremmest den Virkning, at den berøver Mennesket dets Dømmekraft; thi Vrede og Refleksion er ikke i Familie med hinanden. Heldigvis er denne Passion af kort Varighed hos mig: *Irasci celerem tamen et placabilem esse.*¹⁾ Efter at jeg havde spildt min Tid med at overøse hende med Skældsord, hvis Kraft hun ikke mærkede, og overbevise hende om, at hun var en dum Idiot, afvæbnede hun alle mine Argumenter med den mest absolutte Tavshed. Jeg maatte tage mit Parti, og med endnu en Rest af daarligt Humør i mig tog jeg atter fat paa mit Arbejde. Det bliver utvivlsomt ikke saa godt som det, jeg havde lavet, da jeg var i godt Humør; men Læseren maa lade sig nøje; thi ligesom Mekanikeren vil han vinde i Tid, hvad han har mistet i Kraft.

Jeg gik i Land i Orsera, mens man fyldte Ballast i vort Fartøj, thi det var altfor let til at kunne holde den nødvendige Ligevægt under Navigationen. Der saa jeg en Mand med et godt Udseende, der stod og betragtede mig med stor Opmærksomhed. Da jeg var sikker paa, at det ikke kunde være en Kreditor, tænkte jeg, at det var mit smukke Udseende, der interesserede ham, og da jeg ikke kunde finde noget farligt ved ham, skulde jeg netop til at gaa min Vej, da han gav sig til at tale til mig.

— Hr. Kaptajn, tør jeg spørge Eder, om det er første Gang, I kommer til denne By?

— Nej, min Herre, det er anden Gang.

— Var I her ikke forrige Aar?

— Jo, netop.

— Men da var I ikke i Uniform?

— Det er ogsaa rigtigt; men Eders Spørgsmaal begynder at forekomme mig en Smule indiskrete.

— I maa undskylde mig, min Herre, eftersom min Nysgerrighed er Datter af min Taknemmelighed. I er den Mand, som jeg føler mig mest forbunden, og jeg bilder mig ind, at Forsynet har ført Eder hid ene og alene, for at jeg kan blive Eder endnu mere taknemmelig.

— Hvad har jeg da gjort for Eder, og hvad kan jeg gøre? Jeg kan ikke gætte, hvad I mener.

— Hav den Godhed at komme til Frokost hos mig. Jeg bor der—

¹⁾ Hurtig til at vredes, men ogsaa til at blive god igen.

henne; jeg har en fin Refosco, kom og smag paa den, saa skal jeg med faa Ord overbevise Eder om, at I er min sande Velgører, og at jeg har Ret i at haabe paa, at I er vendt tilbage hertil for at forny Eders Velgerninger.

Jeg kunde ikke mistænke Manden for at være gal. Men da jeg ikke forstod et Ord af hans Snak, bildte jeg mig ind, at han vilde have mig til at købe noget af hans Refosco, og jeg tog imod hans Indbydelse. Vi gik ind i hans Stue, og han lod mig alene et Øjeblik, mens han gik for at bestille Frokosten. Jeg saa der flere kirurgiske Instrumenter, hvad der fik mig til at tro, at han var Kirurg; og da han kom tilbage, spurgte jeg ham, om det var rigtigt.

— Ja, Hr. Kaptajn; i tyve Aar har jeg øvet denne Gerning her i Byen, hvor jeg levede i Fattigdom, thi jeg havde næsten ikke andet at bestille end at foretage nogle Aareladninger, Kopsætninger, Forbinding af Hudafskrabninger og at sætte forvredne Led paa Plads igen. Det, jeg tjente, slog ikke til til Livets Ophold. Men i det sidste Aar kan jeg sige, at mine Kaar er blevet forandrede; jeg har tjent mange Penge, jeg har brugt dem godt, og det er Eder, Hr. Kaptajn, Eder, Gud velsigne Eder, som jeg kan takke for min nuværende Velstand.

— Hvordan er det gaaet til?

— Netop saaledes, Hr. Kaptajn. I lærte her Don Jérômes Guvernante at kende, og ved Eders Afrejse efterlod I hende en Kærligheds-erindring, som hun lod gaa videre til en Ven, som i god Tro skænkede sin Hustru den. Denne, der utvivlsomt ikke vilde hæfte for Gælden, overlod Gaven til en Libertiner, der var saa sjusket med den, at jeg paa mindre end en Maaned fik et halvt Hundrede Patienter. De følgende Maaneder var ikke mindre indbringende, og jeg viede hele Byen min Omhu, idet jeg naturligvis tog mig godt betalt. Endnu har jeg nogle Stykker; men om en Maaned har jeg ikke flere, thi saa findes Sygdommen her ikke mere. Nu forstaar I, hvilken Glæde Mødet med Eder har beredt mig. I har vist Eder for mig som et godt Varsel. Kan jeg smigre mig med, at I bliver her nogle Dage, saa I atter kan bringe min Velstands Kilde til at flyde?

Hans Beretning fik mig til at le, men jeg maatte bedrøve ham med at sige, at jeg havde det aldeles fortræffeligt. Han forsikrede mig, at jeg ikke vilde kunne sige det samme, naar jeg kom tilbage, thi det Land, jeg rejste til, var fuldt af daarlige Handelsvarer; men ingen

kendte saa godt som han den Hemmelighed at udrydde dem. Han bad mig have Tillid til ham og ikke betro mig til Charlataner, som kom og anbefalede mig deres Lægemedler. Jeg lovede ham alt, hvad han ønskede, takkede ham og gik atter om Bord. Jeg berettede Historien for Monsieur Dolfin, der lo meget af den. Dagen efter afsejlede vi, og den fjerde Dag kom vi bag Curzola ud for en Storm, der nær havde kostet mig Livet. Det gik saaledes til.

En slavonsk Præst, der var Kapellan paa Fartøjet, meget uvidende, uforskammet og brutal, var ved enhver Lejlighed Skive for mine Drillerier og blev ganske naturligt min Fjende. Saa meget Galde er der i en Hyklers Sjæl! Da Stormen var paa sit højeste, anbragte han sig paa Dækket og begyndte med Messebogen i Haanden at besværge de Djævle, som han troede at se i Skyerne, og som han viste alle Matroserne; disse troede, de var fortabt, græd, opgav Haabet og forsømte at manøvrere, saaledes som det var nødvendigt for at holde Skibet fri af de Skær, som man kunde se baade til højre og venstre.

Da jeg saa den Fare, vi svævede i, og den uheldige Virkning, de dumme Besværgelser havde paa Besætningen, som denne uvidende Præst drev til Fortvivlelse i Stedet for at holde dens Mod oppe, fandt jeg det paakrævet at blande mig i Sagen. Jeg gik hen for at kravle op i Takkelagen, kaldte Matroserne til deres Arbejde, sagde til dem, at der ikke fandtes Djævle, og at Præsten, der fik dem til at se dem, var tosset. Hvor længe jeg end talte, vovede mit eget Liv og viste dem, at Redningen bestod i at handle, kunde jeg ikke forhindre Præsten i at erklære mig for Ateist og sætte Størstedelen af Mandskabet op imod mig. Blæsten vedblev at oprøre Bølgerne de to følgende Dage, og Skurken fandt Midler til at overbevise de Matroser, der hørte paa ham, om, at Stormen ikke vilde lægge sig, saa længe jeg var om Bord. Opfyldt af denne Idé ansaa en af dem Øjeblikket for passende til at opfylde Præstens Ønske, da han saa mig staa ved Rælingen: han gav mig et Slag med Trossen og slog saa haardt til mig, at jeg faldt om. Det vilde have været ude med mig, hvis ikke en Ankerkrog havde grebet fat i mine Klæder og hindret mig i at falde i Vandet; det var i Ordets egentligste Forstand mit Redningsanker. Man kom mig til Undsætning, og jeg blev reddet. En Korporal udpegede den mordlystne Matros for mig, jeg tog hans Stok og begyndte at give Kanaljen

en ordentlig Gang Prygl. Ved hans Skrig kom imidlertid Matroserne og den rasende Præst ilende til, og jeg vilde have været fortabt, hvis ikke Soldaterne havde stillet sig paa min Side. Kaptajnen paa Fartøjet kom ogsaa sammen med Monsieur Dolfin; de blev nødt til at høre paa Præsten, og for at berolige Pakket maatte de love at sætte mig i Land, saa snart det lod sig gøre. Men Præsten var ikke tilfreds med dette, men forlangte, at jeg skulde give ham et Pergament, som jeg havde købt af en Græker i Malamocco, lige før jeg gik om Bord. Jeg kunde ikke længere huske det, men det var rigtig nok. Jeg brast i Latter, overgav det til Monsieur Dolfin, som derefter overgav det til den fanatiske Kapellan, der sang Sejrssange, lod hente et Fyrfad i Køkkenet og foranstaltede en Autodafé af glødende Kul. Det ulykkelige Pergament vred og vendte sig i en halv Time, inden det fortæredes; og Præsten fremstillede dette som et Fænomen, der burde overbevise alle Matroserne om, at det var min Helvedesbog med Sortekunster. Den Nytte, man efter sigende skulde have af dette Pergament, var, at det skulde gøre alle Kvinder forelskede i den Mand, der bar det paa sig. Jeg haaber, Læseren gør mig den Ære ikke at mistænke mig for at nære nogensomhelst Tiltro til Filtre, Talismaner eller Amuletter af nogen Art; jeg havde udelukkende købt dette Pergament for Spøg.

Der findes i hele Italien, Grækenland og i det hele taget overalt, hvor Masserne er uvidende, Grækere, Jøder, Astrologer og Troldmænd, der til godtroende Folk sælger Stads og Ragelse, som, hvis man skal tro dem, besidder forunderlige Egenskaber: Trolddom til at gøre sig usaarlig; Laser, der beskytter mod at blive forhekset; Poser fyldt med Krydderier til at holde det, man kalder Troldtøj, paa Afstand, og tusind Ting af samme Slags. Disse Handelsvarer er ikke i Kurs i Frankrig, Tyskland eller England, og som Regel heller ikke i de nordiske Lande; men til Gengæld hengiver man sig i disse Lande til andre Bedragerier, som er af en helt anden Slags.

Da Uvejret hørte op, netop mens man brændte det uskyldige Pergament, troede Matroserne, at det var lykkedes dem at besværges Dæmonerne, og tænkte ikke længere paa at skille sig af med min Person, og efter otte Dages meget vellykket Sørejse kom vi til Korfu. Da jeg havde skaffet mig et godt Logi, begav jeg mig af Sted for at overrække mine Breve til Hans Excellence Generalpro-

veditøren¹ og til alle de Marinechefer, hos hvem jeg var blevet rekommanderet. Efter at jeg havde gjort min Chef min Opvartning og havde lært Regimentets Officerer at kende, agtede jeg at more mig, indtil Chevalier Venier kom for at tage mig med til Konstantinopel. Han kom midt i Juni; men mens jeg ventede, hengav jeg mig til at spille Basset, tabte alle mine Penge og solgte eller pantsatte alle mine Smykker.

Saaledes former Skæbnen sig for enhver, der har Hang til Haardspil, hvis han ikke forstaar at fange Lykken ved at spille til sin virkelige Fordel, enten med Beregning eller Dygtighed, men uafhængig af Tilfældet. Jeg tror, at en klog og forstandig Spiller kan gøre begge Dele uden at blamere sig, uden at blive anset for Bedrager.

I den Maaned, jeg tilbragte paa Korfu med at vente paa Veniers Ankomst, gav jeg mig paa ingen Maade af med at udforske Landet, hverken med Hensyn til Natur eller Sæder; de Dage, jeg ikke havde Vagt, tilbragte jeg paa en Kafé, lidenskabeligt optaget af Faraospillet, og bukkede, som rimeligt var, under for den Ulykke, som jeg havde sat mig for at trodse. Det hændte ikke en eneste Gang, at jeg vendte hjem med den Trøst, at jeg havde vundet noget, og jeg havde ikke Styrke til at holde op, før alle mine Midler var opbrugte. Den eneste dumme Trøst, jeg havde, var, at Bankøren selv, maaske som en Haan, kaldte mig en god Spiller, hver Gang jeg mistede et afgørende Kort. Det var den bedrøvelige Situation, jeg befandt mig i, og jeg følte det, som om jeg fik nyt Liv, da jeg hørte de Kanonskud, der tilkendegav, at Bailo² var kommet. Han havde Kommandoen over Fartøjet Europa, et Krigsskib med 72 Kanoner, der ikke havde brugt mere end otte Dage til Rejsen fra Venezia til Korfu. Næppe havde det kastet Anker, før det hejsede den republikanske Marines Admiralsflag, og Proveditøren lod sit stryge. Republikken Venezia har paa Havet ingen højere Myndighed end den, som Bailli'en ved den ottomanske Port sidder inde med. Chevalier Venier havde et straalende og distingveret Følge; Grev Annibal Gombera, Grev Charles Zenobio, begge venetianske Adelsmænd, ligesom ogsaa Markis d'Ancheti fulgte med

¹ Republikken Venezias Provingguvernører tituleredes Proveditor.

² Bailo, Baile, Bailli kaldtes de venetianske Gesandter i Tyrkiet.

ham til Konstantinopel af Nysgerrighed. Han tilbragte otte Dage paa Korfu, og alle Marinechefer gav efter Tur en Fest for ham og hans Følge, saa at store Souper'er og Baller uafbrudt afløste hinanden. Da jeg fremstillede mig for Hans Excellence, sagde han, at han allerede havde talt med Proveditøren, som havde tilstaaet mig seks Maaneders Orlov, for at jeg kunde følge med i Egenskab af Adjudant, og da alt var klart, lod jeg min lille Bagage bringe om Bord; Dagen efter lettede Skibet Anker.

Vi afsejlede med god Vind, den holdt sig, og efter seks Dages Forløb var vi ved Cerigo, hvor vi kastede Anker for at indtage Havvand. Jeg var nysgerrig efter at se dette Oldtidens Cythera, og derfor fulgte jeg med Matroserne; men det havde været bedre, om jeg var blevet om Bord, thi jeg gjorde daarligt Bekendtskab. Jeg var i Selskab med Kaptajnen, der havde Kommandoen over Styrken.

Saa snart vi steg i Land, kom to Mænd med et fælt Udseende og daarlige Klæder hen til os og bad om en Almissee. Jeg spurgte dem, hvad de var for nogen, og den ene af dem, som var mere vaagen end den anden, talte saaledes til mig:

— Vi er dømt til at leve og maaske ogsaa dø paa denne Ø paa Grund af det Despoti, der hersker i De Ti's Raad, og sammen med os er omkring fyrre, der er lige saa ulykkelige som vi, og dog er vi alle født som Republikkens Undersaatte. Vor foregivne Forbrydelse, som paa ingen Maade er nogen Forbrydelse, er den, at vi havde for Vane at leve sammen med vore Elskerinder og ikke være skinsyge paa dem af vore Venner, der fandt dem smukke, og som med vort Samtykke skaffede sig Gunstbevisninger hos dem. Da vi ikke var rige, gjorde vi os ingen Samvittighed af at drage Fordel af dette; men man erklærede vor Handel for utilladelig, og man sendte os herhen, hvor vi faar ti Sous om Dagen i daarlig Mønt. Man kalder os Kastaniespisere, og vi har det værre end Galejslaver, thi Lede fortærer os, og vi plages ofte af en Sult, som vi ikke kan tilfredsstille. Mit Navn er Don Antonio Pocchini, Adelsmand fra Padua, og min Moder er af den straalende Familie Campo San-Piero.

Vi gav dem en Almissee, derpaa gennemstrefede vi Øen, og da vi havde besøgt Fortet, gik vi atter om Bord. Jeg skal fortælle mere om denne Pocchini omtrent femten Aar senere.

Vinden var stadig gunstig og førte os til Dardanellerne paa otte

eller ti Dage; der mødte vi tyrkiske Baade, der skulde bringe os til Konstantinopel. Synet af denne By i en halv Mils Afstand er vidunderligt, og jeg tror ikke, at der i hele Verden findes et mere henrivende Skuespil. Det var dette storslaaede Syn, der blev Aarsagen til det romerske Riges Fald og det græske Herredømmes Opkomst. Thi da Konstantin den Store nærmede sig Bysants ad Søvejen, blev han betaget af Stedets Skønhed og udbød: »Her skal Verdensherredømmet have sit Sæde!« Og for at gøre sin Profeti ufejlbarlig forlod han Rom for at slaa sig ned her. Hvis han havde læst Horats' Profeti, eller snarere hvis han havde troet paa den, er det muligt, at han aldrig vilde have begaaet denne Dumhed. Digteren havde skrevet, at det romerske Herredømme ikke skulde gaa sin Undergang i Møde, før en af Augustus' Efterfølgere flyttede sin Residens derhen, hvor det var opstaaet. Troja ligger ikke langt fra Thrakien.

Vi kom til Pera, til Venezias Palads, mod Midten af Juli, og mærkeligt nok talte man ikke om Pesten i Konstantinopel paa den Tid. Vi blev alle særdeles godt indkvarteret; men den stærke Hede fik Gesandterne til at tage af Sted for at nyde Køligheden i et Hus paa Landet, som Bailli Dona havde lejet. Det første, man paalagde mig, var aldrig at gaa ud uden Bailli'ens Vidende og uden at være ledsaget af en Janitschar. Jeg adlød bogstaveligt. Paa den Tid havde Russerne endnu ikke kuert det tyrkiske Folks Frækhed. Nu paastaar man, at Udlændinge trygt kan gaa, hvor de vil.

Dagen efter min Ankomst lod jeg mig føre til Osman Pascha af Karamanien; det var det Navn, Grev de Bonneval bar, efter at han havde anlagt Turbanen. Efter at jeg havde ladet ham min Anbefalingsskrivelse overrække, blev jeg ført ind i et Værelse i Stueetagen, der var møbleret efter fransk Skik, og der saa jeg en tyk, gammel Herre, der var klædt som en Franskmand. Saa snart jeg viste mig, rejste han sig, kom leende hen imod mig og spurgte, hvad han i Konstantinopel kunde gøre for en Mand med Anbefalingsskrivelse fra en Kardinal i den romerske Kirke, som han ikke kunde kalde sin Moder. Som Svar fortalte jeg i Enkelt-heder den Historie, der i et Fortvivlelsens Øjeblik havde faaet mig til at bede Kardinalen om en Anbefalingsskrivelse til Konstantinopel, og jeg tilføjede, at eftersom jeg nu havde faaet den, ansaa jeg det for en hellig Pligt at aflevere den.

— Uden dette Brev, sagde han, vilde I altsaa aldrig være kommet til mig, da I ikke i mindste Maade trænger til min Hjælp.

— Det er sandt, men jeg er lykkelig over at have faaet den Ære i Eders Excellence at lære en Mand at kende, som hele Europa har talt om, som det endnu taler om, og som man længe vil tale om.

Han gjorde en Del Betragtninger over, hvor det maatte være en Lykke at være en ung Mand som jeg, der uden Bekymringer af nogen Art, uden Planer eller bestemte Maal kunde give sig Skæbnen i Vold med al den Tillid, der ikke kender nogen Frygt. Derpaa sagde han, at Kardinal Acquavivas Brev nødte ham til at gøre noget for mig, og derfor vilde han forestille mig for tre-fire af sine tyrkiske Venner, som det kunde være gavnligt for mig at lære at kende. Han indbød mig til Middag hver Torsdag og lovede at sende en Janitschar til at beskytte mig mod Pøbelens Uforsømmetheder og vise mig alt, hvad der var værd at se.

Da Kardinalen i sit Brev havde betegnet mig som Forfatter, rejste han sig og sagde, at han vilde vise mig sit Bibliotek. Jeg fulgte ham gennem Haven, og vi kom ind i et Værelse, der var møbleret med tilgitrede Skabe; bag Jerngitrene saa man Forhæng, og bag disse Forhæng maatte Bøgerne vel staa.

Han tog en Nøgle op af Lommen og lukkede op, men i Stedet for Folianter saa jeg Rækker af Flasker med de bedste Vine, og vi brast begge to i en hjertelig Latter.

— Dette, sagde Pascha'en, er mit Bibliotek og mit Harem. Thi da jeg er gammel, vilde Kvinderne forkorte mit Liv, mens god Vin kun kan forlænge det eller i det mindste gøre det behageligere for mig.

— Jeg kan tænke mig, at Eders Excellence har faaet Dispensation af Muftien?

— I tager fejl, thi det manglede bare, at Tyrkernes Pave skulde have lige saa stor Magt som de Kristnes. Han kan under ingen Omstændigheder tillade en Ting, der er forbudt i Koranen; men det kan ikke forhindre nogen i at styrte sig selv ud i Fortabelsen, hvis han har Lyst til det. Fromme Tyrker beklager Libertinerne, men de forfølger dem ikke. Der findes ingen Inkquisition i Tyrkiet. De, der ikke holder sig til Religionens Forskrifter, siger de, bliver tilstrækkeligt straffet i det andet Liv, saa at det ikke skulde være nødvendigt at plage dem ogsaa i dette. Den eneste Dispensation,

jeg har bedt om og opnaaet, er at blive fri for at blive omskaaret, selv om man vel knap kan kalde det en Dispensation; thi i min Alder vilde et saadant Indgreb være farligt. Det er en Ceremoni, som man i Regelen overholder, men den er ikke paabudt.

I de to Timer, jeg tilbragte sammen med ham, spurgte han mig ud om flere venetianske Venner, særlig om Marc-Antonio Diato. Jeg sagde, at man stadig elskede ham, og at man ikke beklagede sig over andet end hans Frafald fra Troen. Han svarede, at han var Tyrk paa samme Maade, som han havde været Kristen, og at han ikke vidste mere om Koranen, end han havde vidst om Evangeliet.

— Jeg er sikker paa, sagde han, at jeg kommer til at dø meget rolig og i det Øjeblik meget lykkeligere end Prins Eugène. Jeg er blevet tvunget til at sige, at Gud er Gud, og at Muhammed er hans Profet. Jeg har sagt det, og Tyrkerne bryder sig næppe om at vide, om jeg har tænkt det. Jeg bærer Turbanen, som en Soldat er tvunget til at bære sin Herres Uniform. Jeg har ikke lært noget andet Haandværk end Krigens, og jeg besluttede mig først til at blive Stortyrkens Generalløjtnant, da jeg ikke vidste, hvordan jeg skulde bære mig ad med at opretholde Livet. Da jeg forlod Venezia, ejede jeg ikke Salt til et Æg; og hvis den jødiske Nation havde tilbudt mig Kommandoen over 50,000 Mand, vilde jeg have belejret Jerusalem.¹

Bonneval var en flot Mand, men han var for vel ved Magt. Da han havde faaet et Sabelhug i Maven, maatte han altid gaa med en Bandedage med Sølvplade. Han var blevet forvist til Asien, men kun for en kort Tid; thi, sagde han, Intrigerne varer ikke saa længe i Tyrkiet som i Europa, og da særlig ved Hoffet i Venezia. Da jeg forlod ham, var han saa venlig at sige, at siden sin Ankomst til Tyrkiet havde han ikke tilbragt to saa behagelige Timer som dem, jeg havde skaffet ham, og af den Grund vilde han sende Baillien sin Hilsen.

Bailli Dona, som havde omgaaedes ham meget i Venezia, bad mig sige ham tusind Artigheder, og Monsieur Venier viste sin Ærgrelse over, at han ikke kunde gøre hans Bekendtskab.

¹ Bonneval var en berygtet Eventyrer af fransk Herkomst. Han kæmpede i forskellige Hære, baade mod Franskmænd og Tyrker, flygtede over til disse sidste efter en Strid med Prins Eugène af Savojen og forsøgte forgæves at lære dem europæisk Krigskunst.

Den tredje Dag efter mit første Besøg var en Torsdag, og Paschaen forsømte ikke at sende en Janitschar til mig, som han havde lovet. Klokken var henad elleve, da jeg fulgte med, og denne Gang fandt jeg ham klædt som Tyrk. Det varede ikke længe, før hans Gæster indfandt sig, og vi satte os til Bords, ca. otte Personer, alle i en munter Sindsstemning. Middagen var helt igennem fransk, baade hvad Ceremonier og Retter angaar; hans Hovmester og hans Kok var begge hæderlige franske Renegater.

Han drog Omsorg for at præsentere mig for alle Gæsterne, men han gav mig ikke Lejlighed til at tale før henimod Slutningen af Maaltidet. Konversationen foregik helt og holdent paa Italiensk, og jeg lagde Mærke til, at Tyrkerne ikke sagde et eneste Ord paa deres eget Sprog, selv naar de talte indbyrdes. Hver Gæst havde ved sin højre Side en Flaske, som indeholdt Vin eller Mjød. Jeg ved, at jeg ligesom Monsieur de Bonneval, som sad til højre for mig, drak ud-søgt hvid Bourgogne.

Man fik mig til at tale om Venezia, men endnu mere om Rom, og det fik Konversationen til at dreje sig om Religionsspørgsmaal, dog ikke om Dogmatik. Man indskrænkede sig til at tale om Disciplinen og de liturgiske Ceremonier. En af Gæsterne, som man kaldte Effendi, fordi han havde været Udenrigsminister, sagde, at han i Rom have en Ven i Venezias Ambassadør, hvem han berømmede meget. Jeg istemte og sagde, at jeg havde paa mig et Brev fra ham til en Muselmand, som han ogsaa kaldte sin Ven. Han spurgte om Navnet; da jeg havde glemt det, ledte jeg i min Tegnebog for at finde Brevet, og jeg fyldte ham med stor Glæde, da jeg læste hans Navn paa Brevet. Han bad om Lov til at læse det, og efter at have kysset Underskriften kom han hen og omfavnede mig. Denne Scene rørte Monsieur de Bonneval og hele det øvrige Selskab. Effendien, som hed Ismail, bad Osman Pascha om at tage mig med til Middag hos ham paa en nærmere fastsat Dag.

Trods alle den noble Effendis Artigheder var dog den, der interesserede mig mest ved denne charmante Middag, en smuk Mand, der saa ud til at være tres Aar, og som i sit Udseende forenede Visdom med den mest fuldendte Mildhed. To Aar senere genfandt jeg hans Træk i Monsieur de Bagradins smukke Ansigt, en venetiansk Senator, som jeg skal omtale, naar vi kommer saa langt. Han havde lyttet til mig med den største Opmærksomhed uden at sige et eneste

Ord. I Selskabslivet vækker en Mand med interessant Ansigt og Optræden, og som forholder sig paafaldende tavs, en levende Nysgerrighed hos den, der ikke kender ham. Da vi gik ud af den Sal, hvor vi havde spist til Middag, spurgte jeg Monsieur de Bonneval, hvem han var, og denne svarede, at han var en rig Mand og Filosof, der var almindelig agtet for sin Redelighed, lige saa ren i sine Sæder som fuld af Ærbødighed for sin Religion. Han raadede mig til at dyrke hans Bekendtskab, hvis han gjorde Forsøg paa at nærme sig mig.

Dette Raad glædede mig, og efter at vi havde spadseret i de skyggefulde Havgange, vendte vi tilbage til Salonen, der var møbleret paa tyrkisk, og jeg anbragte mig med Vilje i Nærheden af Josouff-Ali. Saaledes hed den Tyrk, der havde vakt min Interesse, og han bød mig sin Pibe med den største Venlighed. Jeg afslog den artigt og tog imod den, som en af de Bonnevals Tjenere rakte mig. Jeg har altid røget i Selskab med Rygere, eller ogsaa er jeg gaaet min Vej; thi ellers bildte jeg mig ind, at jeg slugte de andres Røg, og mod den Tanke, der baade er rigtig og usmagelig, gør jeg Oprør. Jeg har heller aldrig kunnet begribe, hvordan det smukke Køn i Tyskland, som ellers er saa elskværdigt, kunde indaande den kvælende Røg fra en hel Skare Rygere.

Josouff blev begejstret over at se mig ved sin Side og bragte straks de Samtaleemner paa Bane, som man havde drøftet med mig ved Middagen; men særlig vilde han vide, hvilke Grunde der havde faaet mig til at forlade det rolige Liv i Kirkens Tjeneste og gaa over til Krigerhaandværket. Og for at tilfredsstille hans Nysgerrighed uden at stille mig selv i et daarligt Lys i hans Øjne fortalte jeg saa skaansomt som muligt de vigtigste Begivenheder i mit Liv; thi jeg mente at burde overbevise ham om, at jeg ikke havde betraadt den kirkelige Bane, fordi jeg følte Kald til det. Han syntes tilfreds med min Beretning, og da han talte til mig om Kaldet, som det anstaar sig en stoisk Filosof, mærkede jeg tydeligt, at han var Fatalist. Da jeg behændigt undgik at løbe Storm mod hans System, fandt han Behag i mine Indvendinger, utvivlsomt fordi han mente at være tilstrækkelig stærk til at gendrive dem.

Jeg maa aabenbart have indgivet denne hæderlige Muselmand en betydelig Agtelse for min Person, eftersom han ansaa mig for værdig til at blive hans Elev; thi da jeg var nitten Aar og, som han

maatte tro, fortabt i en falsk Religion, var det utænkeligt, at han vilde være min Elev.

Efter at have anvendt en Time paa at katekisere mig og lytte til mine Principper sagde han, at han troede, jeg var født til at lære Sandheden at kende, eftersom han saa, at jeg beskæftigede mig med den og ikke var sikker paa at være naaet til den. Han indbød mig til at komme og tilbringe en Dag hos sig og opgav de Dage i Ugen, da jeg var sikker paa at træffe ham.

— Men inden I kommer og besøger mig, tilføjede han, maa I spørge Osman Pascha til Raads.

Jeg svarede, at denne allerede havde talt om ham og paa Forhaand underrettet mig om hans Karakter, hvad der syntes at smigre ham meget. Jeg lovede at komme og besøge ham paa en Dag, som jeg angav, og saa skiltes vi.

Jeg omtalte alt dette for Monsieur de Bonneval, som var meget fornøjet med det og sagde, at hans Janitschar hver Dag vilde være at finde i det venetianske Palads for at udføre mine Ordre.

Gesandterne, som jeg fortalte om alle de Bekendtskaber, jeg havde gjort, lykønskede mig, og Chevalier Venier raadede mig til ikke at forsømme den Slags Forbindelser i et Land, hvor Kedsomheden er frygteligere for en fremmed end Pesten.

Paa den aftalte Dag begav jeg mig i god Tid til Josouff; men han var gaaet ud. Hans Gartner, hvem han havde givet Besked, viste mig stor Opmærksomhed, og jeg tilbragte to behagelige Timer med at betragte Skønheden i hans Herres Have, særlig Blomsterne. Denne Gartner var en Neapolitaner, der havde tilhørt ham i tredive Aar. Hans gode Manerer fik mig til at formode, at han var en dannet Mand af god Familie; men han sagde mig ligeud, at han aldrig havde lært at læse, at han var Matros, da han blev Slave, og at han følte sig saa lykkelig i Josouffs Tjeneste, at han vilde betragte det som en Straf, hvis han blev frigivet. Jeg vogtede mig vel for at spørge ham ud om hans Herres Anliggender, thi hans Diskretion vilde have faaet mig til at rødme over min egen Nysgerrighed.

Josouff kom hjem til Hest, og efter de sædvanlige Komplimenter gik vi ind for at spise til Middag paa Tomandschaand i en Pavillon, hvor vi havde Udsigt over Havet, og hvor vi nød godt af en behagelig Vind, der gjorde den stærke Hede mindre følelig. Denne Vind, der begynder at blæse hver Dag paa samme Tid, er den Nordvest-

vind, der kaldes Mistral. Maaltidet bestod af en eneste Ret. Jeg drak Vand og Mjød, og jeg forsikrede Josouff, at jeg foretrak denne Drik for Vin, som jeg for Resten ikke drak meget af paa den Tid.

— Eders Mjød er udmærket, sagde jeg, og de Muhammedanere, der krænker Loven ved at drikke Vin, fortjener ingen Barmhjertighed, thi de drikker det udelukkende, fordi det er forbudt.

— Der findes nogle retroende, svarede han, der mener at kunne bruge det som Medicin. Det er Sultanens Læge, der er Skyld i, at denne Medicin er kommet paa Mode, og han har gjort Lykke med den, thi han har vundet hele sin Herres Gunst, da denne virkelig altid er syg, dog utvivlsomt fordi han altid er beruset.

Jeg sagde ham, at berusede Personer er sjældne hos os, og at Drukkenskab kun forekommer i de lavere Klasser, hvad der overraskede ham meget.

— Jeg begriber ikke, sagde han, hvordan Vin kan være tilladt i alle Religioner, eftersom den hindrer Mennesket i at bruge sin Fornuft.

— Alle Religioner, svarede jeg, forbyder umaadeholdent Drikkeri af Vin, og en Forbrydelse kan kun bestaa i Misbrug.

Og jeg forsøgte at overbevise ham ved at sige, at Opium fremkalder de samme og endnu værre Virkninger, og at Islam følgelig burde have forbudt ogsaa det.

— Jeg har aldrig, sagde han, i mit Liv anvendt hverken Vin eller Opium.

Efter Middagen blev der baaret Piber frem, som vi selv stoppede. Jeg røg med Glæde, men jeg spyttede. Josouff, der røg paa tyrkisk Vis, det vil sige uden at spytte, sagde:

— Den Tobak, I ryger, er af udsøgt Sort, og det er forkeret af Eder ikke at synke den balsamiske Del, der blander sig med Spytet.

— Det tror jeg gerne, thi Glæden over en Pibe kan ikke være stor, hvis Tobakken ikke er førsteklases.

— Denne Kvalitet er visselig nødvendig, for at det skal være en Fornøjelse at ryge. Men denne Fornøjelse er ikke det vigtigste, thi den hører kun Sanserne til. De virkelige Nydelser er de, der kun paavirker Sjælen fuldstændig uafhængigt af Sanserne.

— Min kære Josouff, jeg kan ikke forestille mig Fornøjelser, som Sjælen kan nyde uden Sansernes Mellekomst.

— Hør paa mig. Naar du stopper din Pibe, har du saa nogen Fornøjelse af det?

— Ja.

— Til hvilken af dine Sanser henfører du dette, om ikke til din Sjæl? Men lad os fortsætte. Er det ikke rigtigt, at du ikke føler dig tilfreds, hvis du lægger den fra dig, før den er røget helt ud? Du er fuldt tilfreds, naar du ser, at det, der er tilbage, ikke er andet end Aske.

— Det er sandt.

— Der har du to Ting, som Sanserne saavist ikke har noget at gøre med. Men jeg beder dig selv gætte den tredje, som er den vigtigste.

— Den vigtigste? Det er Duften.

— Paa ingen Maade. Det er Nydelsen af Lugten. Den hører til Sanserne.

— Jeg forstaar ikke . . .

— Hør her. Den fornemste Nydelse ved at ryge bestaar i at se Røgen. Du ser den aldrig komme ud af Piben, men ud af Mundvigene, med jævne Mellemlum og aldrig for tit. Dette, at denne Nydelse er den fornemste, er saa sandt, at du aldrig nogensinde vil se en blind ryge. Forsøg selv at ryge i dit Værelse om Natten uden Lys; et Øjeblik efter at du har tændt din Pibe, vil du lægge den bort.

— Hvad du siger, er fuldstændig rigtigt. Men du maa undskylde, hvis jeg synes, at mange Nydelser, der paavirker mine Sanser, fortjener at blive foretrukket for dem, der kun paavirker min Sjæl.

— For fyrretyve Aar siden tænkte jeg som du. Om fyrretyve Aar vil du, om det lykkes dig at opnaa Visdom, tænke som jeg. Min kære Søn, de Nydelser, der sætter Sanserne i Bevægelse, forstyrrer Sjælens Ro; hvilket burde faa dig til at indse, at de ikke fortjener Navn af Nydelser.

— Men det synes mig at være tilstrækkeligt, at de forekommer mig at være det, fremfor at de virkelig er det.

— Det stemmer. Men hvis du vil gøre dig den Ulejlighed at undersøge dem efter at have smagt dem, vil du ikke finde dem rene.

— Det er meget muligt. Men hvorfor skulde jeg gøre mig en Ulejlighed, som ikke kan tjene til andet end at formindske mine Nydelser?

— Du vil naa en Alder, hvor du vil finde Glæde ved at gøre dig den Ulejlighed.

— Det forekommer mig, kære Fader, at du foretrækker den modne Alder for Ungdommen.

— Sig du bare Alderdommen.

— Du overrasker mig. Betyder det, at du var ulykkelig, da du var ung?

— Det være langt fra. Altid lykkelig og i bedste Velgaaende; aldrig et Offer for mine Lidenskaber; men alt, hvad jeg saa hos mine Ligemænd, var en god Skole, der lærte mig at kende Mennesket og finde Vejen til Lykken. Det lykkeligste Menneske er ikke den, der har de fleste Nydelse, men den, som forstaar at vælge mellem de store Nydelse; og de store Nydelse, det gentager jeg, kan ikke være andre end de, der ikke vækker Lidenskabene, men øger Sjælens Ro.

— Er det disse Nydelse, du kalder rene?

— Ja, og en saadan er Synet af en vidtstrakt Eng, helt dækket med Græs. Den grønne Farve, som vor guddommelige Profet har prist saa højt, naar mine Øjne, og i det Øjeblik føler jeg, at min Aand er badet i en saa vidunderlig Fred, at den synes mig at komme Naturens Ophavsmand nærmere. Jeg føler samme Fred, samme Glæde, naar jeg sidder ved Bredden af en Flod og betragter dette rolige og stadigt glidende Vand, der flyder forbi uden Ophør, uden nogensinde at forsvinde for mit Blik, uden at dets stadige Bevægelse berøver det det mindste af dets Klarhed. For mig er dette et Billede af mit Liv og af den Sagtmodighed, jeg stræber efter for ligesom det Vand, jeg betragter, at naa det Maal, jeg ikke kan se, og som kun kan findes ved Løbets Afslutning.

Saaledes ræsonnerede denne Tyrk, og det var med Samtaler om saa høje Emner, vi tilbragte fire Timer. Han havde haft to Hustruer, og med dem havde han to Sønner og en Datter. Den ældste af Sønerne havde faaet den Del af Formuen, der tilkom ham, og havde slaaet sig ned i Saloniki, hvor han drev store Forretninger; han var rig. Den anden var i Seraillet i Sultanens Tjeneste, og den Del af Formuen, der tilkom ham, var betroet en Formynder. Hans Datter, som han kaldte Zelmi, var femten Aar og skulde arve alt, hvad han nu ejede. Han havde givet hende al den Opdragelse, der var nødvendig for den Mands Lykke, som Himlen havde udset til hendes Ægtefælle. Vi skal snart tale mere om denne Pige. Mødrene til disse tre Børn var døde; i de sidste fem Aar havde han haft en tredje Hustru, ung og fuldendt smuk, som stammede fra Chios. Men han sagde, at

han hverken kunde haabe paa at faa en Søn, eller Datter med hende, fordi han var for gammel. Han var dog ikke mere end tres Aar. Inden jeg forlod ham, maatte jeg love at komme og tilbringe mindst én Dag om Ugen sammen med ham.

Ved Souper'en fortalte jeg Gesandterne, paa hvilken behagelig Maade jeg havde tilbragt min Dag.

— Vi misunder Eder Udsigten til at tilbringe tre Maaneder paa behagelig Maade i et Land, hvor vi i vor Egenskab af Ministre er dømt til at gaa til af Kedsomhed, sagde de.

Faa Dage senere tog Monsieur de Bonneval mig med til Middag hos Ismail, hvor jeg saa et Eksempel paa asiatisk Luksus i stor Stil; men der var mange Mennesker, og næsten hele Konversationen foregik paa det tyrkiske Sprog, hvilket var meget kedeligt baade for mig og Monsieur de Bonneval. Ismail, der havde lagt Mærke til dette, bad mig efter Middagen om at komme og spise Frokost med ham, saa tit jeg vilde, og forsikrede, at det vilde være ham en stor Glæde. Jeg lovede ham det og gik derhen ti eller tolv Dage senere. Læseren skal nok høre om den Sag, naar vi kommer saa vidt; men nu maa jeg vende tilbage til Josouff, som ved mit andet Besøg lagde en saadan Karakter for Dagen, at jeg kom til at nære den største Agtelse og Hengivenhed for ham.

Da vi havde spist til Middag paa Tomandshaand ligesom sidste Gang, faldt Samtalen paa Kunsterne, og jeg sagde ham min Mening om Koranens Bud, der berøvede Muhammedanerne den uskyldige Fornøjelse at nyde Maleriets og Skulpturens Frembringelser. Han sagde, at Muhammed, som den kloge Lovgiver han var, havde maattet fjerne alle Billeder fra Islamitternes Øjne.

— Husk paa, min Søn, at alle de Nationer, der lærte Gud at kende gennem Profeten, var Afgudsdyrkere. Menneskene er svage; ved at se disse Ting kunde de let falde tilbage til de samme Vildfarelser.

— Jeg tror, min kære Fader, at ingen Nation nogensinde har dyrket et Billede, men kun den Guddom, hvis Minde vækkes til Live af Billedet.

— Det vil jeg ogsaa tro; men da Gud ikke kan være Materie, maa man fratage de enfoldige Sjæle den Tanke, at han kan være det. I Kristne er de eneste, der tror at skue Gud.

— Det er sandt, den Ting er vi sikker paa; men jeg beder dig huske, at det, der indgiver os denne Vished, ikke er andet end Troen.

— Jeg ved det; men I er ikke desto mindre Afgudsdyrkere, thi det, som I ser, er ikke andet end Materie, og eders Vished om dette Skue er fuldkommen, hvis du da ikke siger mig, at Troen gør den svagere.

— Gud bevare mig for at sige noget saadant! Thi Troen gør den tværtimod endnu stærkere.

— Det er en Illusion, som vi, Gud være lovet, ikke har Brug for. Og der findes ikke den Filosof i Verden, der kan overbevise mig om, at den er nødvendig.

— Dette, min kære Fader, hører ikke til Filosofien, men til Teologien, som er den meget overlegen.

— Du taler samme Sprog som vore Teologer, som kun adskiller sig fra eders derved, at de anvender deres Videnskab til at gøre den Sandhed, som vi bør kende, tydeligere, mens eders anstrenger sig for at gøre den dunklere.

— Tænk paa, min kære Josouff, at det drejer sig om et Mysterium.

— Guds Eksistens er af en saadan Art og saa stor, at Mennesker ikke skal driste sig til at lægge noget til. Gud kan kun være én: enhver Flerhed vilde forstyrre hans Væsen, og det er denne Gud, som Profeten har forkyndt for os, og som burde være den samme for alle Mennesker og til alle Tider. Indrøm, at man ikke burde kunne lægge noget til Guds Enhed. Vi siger, at han er én: han er Billedet paa Enheden. I siger, at han er én og tre paa én Gang: og det forekommer mig at være en kontradiktorisk, absurd og blasfemisk Definition.

— Det er et Mysterium.

— Taler du om Gud eller om Definitionen? Jeg for mit Vedkommende taler om Definitionen, som ikke bør være et Mysterium, som Fornuften maa forkaste. Den sunde Fornuft, min Søn, maa finde den Paastand fræk, hvis Indhold er en Absurditet. Bevis mig, at tre ikke er en Flerhed eller ikke kan være det, og jeg skal blive Kristen.

— Min Religion byder mig tro uden at ræsonnere, og jeg gyser, min kære Josouff, ved Tanken om, at jeg ved et dybsindigt Ræsonnement kunde blive tvunget til at afsvære min Faders Religion. Jeg maa først overbevises om, at han har levet i Vildfarelse. Sig mig, om jeg, der ærer hans Minde, bør have saa høje Tanker om mig selv, at jeg sætter mig til Dommer over ham i den Hensigt at udtale en evig Fordømmelse over ham.

Disse alvorlige Forestillinger rørte den hæderlige Josouff; og efter nogle Øjeblikkes Tavshed sagde han:

— Min Søn, med saadanne Følelser kan du kun være Gud kær og følgelig en udvalgt. Hvis du lever i Vildfarelse, er der ingen anden end Gud, som kan føre dig ud af den; thi jeg kender ingen retfærdig Mand, som er i Stand til at gendrive den Følelse, som du netop har udtrykt for mig.

Vi talte om tusind andre Ting i bedste Forstaaelse, og henimod Aften skiltes vi med Forsikringer om det mest fuldkomne Venskab og Hengivenhed.

Da jeg trak mig tilbage med Hovedet fuldt af vor Samtale, tænkte jeg over Sagen og fandt ud af, at alt, hvad Josouff havde sagt til mig om Guds Natur nok kunde være sandt, thi det højeste Væsen kunde ifølge sin Natur ikke være andet end det mest usammensatte af alle Væsener; men jeg fandt ogsaa, at jeg umuligt, paa Grund af en Fejltagelse i den kristne Religion, kunde lade mig overtale til at antage den tyrkiske, som meget vel kunde have en sand Opfattelse af Gud, men som fik mig til at le, fordi den ikke havde andre at takke for sin Eksistens end den besynderligste af alle Bedragerere. For Resten troede jeg ikke, at Josouff havde til Hensigt at hverve mig som Proselyt.

Tredje Gang jeg spiste Middag med ham, kom Samtalen ogsaa ind paa Religionen.

— Min kære Fader, er du sikker paa, at din Religion er den eneste, der fører til Frelse?

— Nej, min kære Søn, den Vished har jeg ikke, og den kan intet Menneske have. Men jeg er vis paa, at den kristne Religion er falsk, thi den kan ikke være universel.

— Hvorfor ikke?

— Fordi der hverken findes Brød eller Vin paa de tre Fjerdedele af Jordkloden. Læg Mærke til, at Koranen kan man rette sig efter overalt.

Jeg vidste ikke, hvad jeg skulde svare, og jeg fandt det raadeligst ikke at gribe til Kneb.

— Hvis Gud ikke er Materie, sagde jeg, maa han vel være Aand?

— Vi ved, hvad han ikke er, men vi er uvidende om, hvad han er; og Mennesket kan ikke paastaa, at han er Aand, thi derom kan vi kun have en abstrakt Idé. Gud, tilføjede han, er immateriel; det er alt, hvad vi ved, og mere faar vi heller aldrig at vide.

Dette mindede mig om Platon, der har sagt nøjagtig det samme; og det er aldeles givet, at Josouff aldrig havde læst Platon.

Samme Dag sagde han til mig, at Guds Eksistens ikke kunde være til nogen Nytte for andre end dem, der ikke tvivlede om den, og at følgelig Ateisterne var de ulykkeligste af alle dødelige.

— Gud har skabt Mennesket i sit Billede, for at der blandt alle de Væsener, han har frembragt, skulde være et, der var i Stand til at ære hans Eksistens. Uden Mennesket vilde Gud ikke have noget Vidne til sin egen Ære; og følgelig burde Mennesket indse, at dets fornemste Pligt er at ære ham ved at øve Retfærdighed og betro sig til hans Forsyn. Læg vel Mærke til, at Gud aldrig forlader Mennesket, naar det under Modgang kaster sig i Støvet for ham og anraaber ham om Hjælp, men at han ofte lader den ulykkelige, der finder Bønnen værdiløs, gaa til Grunde i Fortvivelse.

— Der findes dog lykkelige Ateister.

— Det er sandt; men trods deres Sjælsro synes jeg, de er at beklage, fordi de ikke haaber paa noget efter dette Liv og altsaa ikke kan anse sig for bedre end Dyrene. Desuden maa de, hvis de er Filosofer, vansmægte i Uvidenhed; og hvis de slet ikke tænker, har de intet at tage deres Tilflugt til under Modgang. Gud har med andre Ord skabt Mennesket saaledes, at det ikke kan være lykkeligt, hvis det tvivler paa hans guddommelige Eksistens. Hvordan dets Kaar end er, har det en uafviselig Trang til at antage den: uden denne Trang vilde Mennesket aldrig have troet paa en Gud, som er altings Skaber.

— Men jeg vilde gerne vide, hvorfor Ateismen aldrig har eksisteret undtagen i en eller anden lærd Mands System, mens der ikke findes noget Eksempel paa, at den har eksisteret i en hel Nations System.

— Det beror paa, at den fattige kender sit Behov meget bedre end den rige. Der findes iblandt os et stort Antal ugudelige, der haaner de troende, fordi disse sætter al deres Lid til Pilgrimsfærden til Mekka. Ulykkesmennesker! De burde respektere de gamle Mindesmærker, som ved at vække Begejstring i brændende Sjæle giver deres Religion Næring og giver dem Mod til at bære Modgangen. Uden disse Trøstegrunde vilde Folket hengive sig til alle de Udskejelser, som Fortvivlelsen fører med sig.

Opmuntret af den Opmærksomhed, hvormed jeg hørte paa ham,

gav Josouff efter for sin Lyst til at undervise mig. Jeg paa min Side følte mig draget mod ham paa Grund af den Tiltrækning, som den elskværdige Dyd øver paa alle Hjerter, og tilbragte mine Dage hos ham uden særlig Indbydelse. Josouffs Venskab udviklede sig paa den Maade til den ømmeste Hengivenhed.

En Morgen befalede jeg min Janitschar at følge mig til Effendi Ismail for at spise Frokost med ham, som jeg havde lovet. Efter at have taget imod mig og mødt mig med den største Elskværdighed indbød han mig til en Spadseretur i en lille Have. Saa gik vi ind i en Pavillon for at hvile, og der fik han nogle Indfald, som absolut ikke var efter min Smag, hvorfor jeg maatte sætte en Stopper for dem ved at rejse mig lidt pludseligt. Tyrken lod da, som han forstod min Finfølelse og sagde, at han kun havde villet skæmte; og straks efter forlod jeg ham i den Hensigt ikke mere at komme tilbage; jeg blev imidlertid nødt til at se ham igen, hvad jeg skal omtale længere fremme. Da jeg traf Grev de Bonneval, fortalte jeg ham denne lille Historie, og han sagde, at Ismail efter tyrkisk Skik vilde give mig et stort Venskabsbevis, men at jeg kunde være sikker paa, at det ikke vilde gentage sig. Overbevist herom fandt jeg, at Høfligheden bød mig at vende tilbage endnu engang; thi Ismail var iøvrigt en højst galant Mand og havde de smukkeste Slavinder i Tyrkiet til sin Disposition.

Fem eller seks Uger efter at vort intime Venskab var begyndt, spurgte Josouff mig en Dag, om jeg var gift. Da jeg havde svaret nej, drejede vor Samtale sig om forskellige moralske Emner og faldt til sidst paa Kyskheden. Denne kunde efter hans Mening ikke anses for en Dyd undtagen som en Form for Afholdenhed, men langt fra at være Gud velbehagelig maatte den mishage ham, da den stred mod det første Bud, han havde givet Menneskene.

— Jeg vil gerne vide, sagde han, hvori eders Malteserridderes Kyskhed bestaar. De har aflagt Kyskhedsløfte, men det betyder ikke, at de giver Afkald paa Kvinder, men blot paa Ægteskabet. Deres Kyskhed og følgelig al Kyskhed kan altsaa kun krænkes af Ægteskabet; men jeg minder om, at Ægteskabet er et af eders Sakramenter. Disse Herrer lover altsaa blot at afholde sig fra Kødets Lyst i det eneste Tilfælde, som Gud har tilladt; men de forbeholder sig denne Frihed i forbudt Form, saa ofte det behager dem og er dem muligt. Og denne forbudte og umoralske Frihed er indrømmet

dem i en saadan Grad, at de kan anerkende en Søn, som de umuligt kan have faaet paa anden Maade end ved at begaa en dobbelt Synd! Endnu mere oprørende er det, at de kalder disse Lastens Børn, som utvivlsomt selv er uskyldige, for naturlige Børn, som om de, der fødes i den som Sakrament betegnede ægteskabelige Forening, var kommet til Verden paa en Maade, der strider mod Naturen. Med andre Ord, min kære Søn, Kyskhedsløftet er i den Grad imod den guddommelige Moral og den menneskelige Natur, at det ikke kan være velbehageligt hverken for Gud eller for Samfundet eller for de Personer, der aflægger det; og da det staar i Modsætning til alt, maa det nødvendigvis være en Synd.

Da han gentog sit Spørgsmaal, om jeg ikke var gift, svarede jeg endnu engang benægtende og tilføjede, at jeg haabede, at jeg aldrig skulde blive tvunget til at lægge et saadant Baand paa mig. Han afbrød mig og sagde:

— Hvad for noget! Skal jeg da tro, at du ikke er en rigtig Mand, eller at du vil styrte dig ud i Fortabelsen, hvis du da ikke siger mig, at du kun tilsyneladende er Kristen.

— Jeg er helt og holdent en Mand, og jeg er Kristen. Jeg kan ogsaa sige dig, at jeg dyrker det smukke Køn, og at jeg ikke har den mindste Lyst til at give Afkald paa den yndigste af alle Nydelser.

— Ifølge din Religion bliver du fortabt.

— Det er jeg sikker paa, jeg ikke bliver, thi naar vi bekender vore Synder, er Præsterne tvungne til at give os Syndsforladelse.

— Jeg ved det; men indrøm, at det er idiotisk at antage, at Gud skulde forlade en Synd, som du maaske ikke vilde begaa, hvis du ikke troede, at en Præst, et Menneske ganske som du selv, vilde give dig Syndsforladelse, naar du skrifter. Gud lægger ikke Vægt paa noget andet end Angeren.

— Saadan er det uden Tvivl, og Skriftemaalet forudsætter Anger; findes den ikke, er Syndsforladelsen uden Virkning.

Efter denne Samtale og flere andre, hvori Josouff syntes at finde mig meget fornuftig, selv naar jeg opponerede mod hans Mening, gjorde han mig omtrent med følgende Ord et Forslag, der forundrede mig meget.

— Jeg har, sagde han, to Sønner og en Datter. Jeg tænker ikke mere paa Sønnerne, da de allerede har faaet den Del af min Formue, som tilkommer dem. Hvad min Datter angaar, saa faar hun ved min

Død alt, hvad jeg ejer, og desuden er jeg i Stand til at gøre den Mands Lykke, som gifter sig med hende i min Levetid. For fem Aar siden tog jeg en ung Hustru; men hun har ikke givet mig Afkom, og jeg er sikker paa, at hun aldrig vil give mig noget. Denne Datter, som jeg har kaldt Zelmi, er femten Aar. Hun er smuk, har sorte, straalende Øjne som sin Moder, det skønneste, sorte Haar og en Hud som Alabaster, hun er høj, velvoksen og har en mild Karakter. Jeg har givet hende en Opdragelse, der kunde gøre hende værdig til at eje vor Herskers Hjerter. Hun taler flydende Græsk og Italiensk, hun synger henrivende til Akkompagnement af sin Harpe; hun tegner, broderer og er altid i vidunderlig godt Humør. Der findes i hele Verden ikke en Mand, der kan prale af nogensinde at have set hendes Ansigt, og hun bryder sig ikke om at have nogen anden Vilje end min. Denne Pige er en Skat, og jeg tilbyder dig den, hvis du vil blive et Aar i Adrianopel hos en af mine Slægtninge for at lære vort Sprog, vor Religion og vore Sæder. Efter et Aars Forløb skal du komme her tilbage, og saa snart du har erklæret at være Muselmand, skal min Datter blive din Hustru. Du skal finde et velindrettet Hus og Slaver, over hvilke du kan herske, og Renteindtægter, hvoraf du kan leve i Overflod. Det er, hvad jeg har at sige. Jeg ønsker ikke, at du svarer mig hverken i Dag eller i Morgen eller paa en bestemt Dag. Du kan svare mig, naar du føler dig drevet af din Genius, og dit Svar maa være et Ja til mit Tilbud, thi hvis du afslaar det, tjener det ikke noget Formaal at tale videre om den Sag. Jeg beder dig ikke engang tænke paa den, thi fra det Øjeblik, da jeg saaede denne Sæd i din Sjæl, kan du hverken indvilge i eller modsætte dig dens Fuldbyrdelse. Uden at haste, uden at opsætte, uden at forurolige dig kommer du til at gøre Guds Vilje ved at følge hans Bestemmelses uigenkaldelige Dom. Saadan som jeg kender dig, behøver du ikke andet end Zelmis Selskab for at blive lykkelig, og jeg forudser, at du vil blive en Støtte for det ottomanniske Rige.

Da Josouff havde sluttet, trykkede han mig til sit Hjerter, og for ikke at give mig Tid til at svare forlod han mig. Jeg trak mig tilbage med mit Sind i den Grad opfyldt af alt det, jeg havde hørt, at jeg kom hjem uden at mærke, hvordan det var gaaet til. Gesandterne fandt mig tankefuld og spurgte mig om Grunden. Men som man kan tænke, vogtede jeg mig vel for at tilfredsstille deres Nysgerrighed. Jeg fandt, at hvad Josouff havde sagt, var alt for sandt; Sagen var

af saa stor Betydning, at jeg ikke blot burde lade være med at meddele den til nogen, men ogsaa afholde mig fra at tænke paa den, indtil mit Sind var tilstrækkelig roligt til, at jeg kunde være sikker paa, at intet uvedkommende tyngede Vægtskaalen ned, naar jeg skulde tage min Beslutning. Alle mine Lidenskaber maatte bringes til Tavshed; de forudfattede Meninger, Fordommene, Kærligheden ja endog den personlige Interesse, alt maatte befinde sig i den Ro, der følger med den mest fuldkomne Uvirksomhed.

Da jeg vaagnede Dagen efter, sneg der sig en lille Refleksion over Sagen frem, og jeg indsaa, at hvis jeg skulde tage en Beslutning, saa vilde det at tænke paa Sagen netop være en Hindring, og at en Beslutning af en saadan Art maatte komme over mig ligesom ved Inspiration og ved Udelukkelse af Refleksion. Det var Stoikernes sequere Deum.¹

Jeg lod fire Dage gaa uden at besøge Josouff, og da jeg kom til ham paa den femte, snakkede vi løs, uden at Sagen i mindste Maade kom paa Tale, skønt det visselig var umuligt for os ikke at tænke paa den. Saadan optraadte vi over for hinanden i femten Dage uden at aabne Munden om det, der optog os mest. Men da vor Tavshed ikke beroede paa Forstillelse eller nogen anden Følelse, der stod i Modsætning til den Agtelse og det Venskab, vi nærrede for hinanden, sagde han en Dag til mig, at han formodede, at jeg havde forelagt hans Forslag for en vis Mand for at faa et godt Raad. Jeg skyndte mig at forsikre ham om det modsatte, idet jeg sagde, at jeg efter min Mening ikke bude følge noget Menneskes Raad i en Sag af en saa delikat Natur.

— Jeg har givet mig Gud i Vold, min kære Josouff, og da jeg nærer fuld Tillid til ham, er jeg sikker paa, at jeg vil vælge det rette, hvad enten jeg nu beslutter mig til at blive din Søn eller mener, at jeg bør forblive det, jeg er. Mens jeg venter, beskæftiger Tanken om den Sag mit Sind Morgen og Aften, i de Øjeblikke da jeg befinder mig i Ro og Fatning og selv er rolig. Naar jeg har taget min Beslutning, skal det være dig, og dig alene, jeg meddeler Nyheden, og fra det Øjeblik maa du begynde at udøve en Faders Myndighed over mig.

Ved disse Ord lagde den dydige Josouff, med Taarer i Øjnene,

¹ Giv dig Gud i Vold.

sin venstre Haand paa mit Hoved og de to første Fingre paa sin højre Haand paa min Pande og sagde:

— Bliv saadan ved, min kære Søn, og vær sikker paa, at du ikke vil tage fejl.

— Men, sagde jeg, kan det ikke hælde, at jeg ikke er efter Zelmi Smag?

— Vær rolig for det. Min Datter elsker dig; hun har set dig; sammen med min Hustru og sin Guvernante ser hun dig, hver Gang vi spiser Middag sammen, og hun lytter til dig med Velbehag.

— Men hun ved ikke, at du tænker paa at give mig hende til Hustru?

— Hun ved, at jeg ønsker, at du maa blive troende, saa du kan forene din Skæbne med hendes.

— Jeg er meget glad for, at Loven forbyder dig at lade mig se hende, thi hun kunde blænde mig, og da vilde det være Lidenskab, der tyngede Vægtskaalen ned, og jeg kunde ikke længere smigre mig med at have taget en Beslutning i mit Sinds fulde Renhed.

Da Josouff hørte mig tale saaledes, følte han den største Glæde, og jeg var virkelig i god Tro. Den blotte Tanke om at se Zelmi fik mig til at skælve. Jeg følte, at hvis jeg blev forelsket i hende, vilde jeg lade mig gøre til Muselmand for at eje hende, men jeg vilde utvivlsomt ogsaa komme til at angre det, thi den muhammedanske Religion stod for mine Øjne og mit Sind i et højst ubehageligt Lys, baade med Hensyn til dette og det kommende Liv. Hvad Rigdommene angik, saa syntes de mig ikke et saadant Skridt værd, som man forlangte af mig. For øvrigt kunde jeg i hele Europa faa fat paa lige saa store Rigdomme uden at trykke Frafaldets skændige Stempel paa min Pande. Jeg satte Pris paa den Agtelse, som de højtstaaende Personer, jeg kendte, havde næret for mig, og jeg vilde ikke vise mig den uværdig. For øvrigt dreves jeg af Begær efter at blive berømt i de civiliserede og kultiverede Stater, enten inden for de skønne Kunster eller inden for Litteraturen eller ved enhver anden hæderlig Karrière; og jeg kunde ikke beslutte mig til at overlade mine Ligemænd de Triumfer, der vilde have været forbeholdt mig, hvis jeg havde levet iblandt dem. Det forekom mig, og det forekommer mig stadig, at det at anlægge Turbanen kun anstaar sig en desperat Kristen; og jeg hørte heldigvis ikke til den Ka-

tegori. Hvad der særlig bragte mig i Harnisk, var den Tanke, at jeg skulde leve et Aar i Adrianopel for at lære et barbarisk Sprog, som jeg kun følte Afsky for, og som jeg derfor vilde lære daarligt. Hvor skulde jeg ogsaa i min Alder kunne give Afkald paa den for Egenkærligheden saa smigrende Ære at blive anset for dygtig til at belægge mine Ord? Og det Ry havde jeg, overalt hvor jeg var kendt. Desuden tænkte jeg undertiden, at Zelmi, der i sin Faders Øjne var Verdens ottende Underværk, maaske slet ikke vilde være det i mine, og at dette vilde være tilstrækkeligt til at gøre mig ulykkelig; thi Josouff kunde udmærket leve tyve Aar til; og jeg følte, at min Agtelse og Taknemmelighed aldrig vilde tillade mig at ydmyge denne gode Olding; hvilket vilde ske, hvis jeg ophørte med at vise hans Datter det Hensyn, en god Ægtefælle har Krav paa. Det var de Tanker, der beskæftigede mig, og da Josouff ikke kunde gætte dem, var det ikke til nogen Nytte at betro ham dem.

Casanovas Alderdom

Jeg kan ikke længere huske, hvor Casanova begav sig hen for at spille Rollen som vandrende Ridder eller vandrende Jøde, thi han var lidt af begge Dele. Alle Porte til Byer, Hoffer og Slotte var saa godt som lukkede for ham. Jeg ved imidlertid, at han passerede gennem Wien, inden hans Broder havde slaaet sig ned der, og at han benyttede sig af Kejser Josefs Redebonhed til at tage mod Alverden.

— Jeg bifalder ikke dette, siger Casanova i sine Memoirer; en Hersker træder ud af sit Værelse i den Hensigt at give Afslag; thi han venter taktløse Krav. Naar det tidligere lykkedes en at faa Audiens hos en Fyrste (paa den Tid da de næsten var utilnærmelige), skyndte han sig at opfylde ens Bøn, da det var ham magtpaaliggende at gøre noget ud af sig selv.

Kejseren, som aldrig glemte noget, sagde til ham:

- Det forekommer mig, at I har været en god Ven af M. Zaguri.
- Ja, sagde Casanova, den venetianske Adelsmand.
- Jeg er ikke saa indtaget i hans Adelsskab, jeg har ingen Agtelse for dem, der køber det.
- Og hvis de sælger det, Sire?

Josef II skiftede Samtaleemne; thi han vilde ikke indlade sig paa dette og trak sig tilbage, rigtig misfornøjet med et Svar, som var meget dristigt, men meget rigtigt, og som ramte ham paa det ømme Punkt.

Jeg tror, at det var dengang, Casanova rejste til Paris for sidste Gang. Min Nevø Waldstein fattede Forkærlighed for ham hos Venezias Ambassadør, hvor de spiste Middag sammen. Da han syntes at tro paa Magi og at beskæftige sig dermed, nævnede han Nøglebøgerne af Salomo, Agrippa, etc., og alt i den Retning kom han let ind paa.

— Til hvem taler I om dette? sagde Casanova. O! Che bella cosa, cospetto! Alt det der er jeg fortrolig med.

— Naa, sagde Waldstein, følg saa med mig til Böhmen; jeg rejser i Morgen.

Casanova, der var ludfattig og dødtræt af Rejser og Eventyr, tog ham paa Ordet, og vi saa ham som Bibliotekar hos en Ætling af den store Waldstein. Det er i denne Egenskab, han levede de sidste fjorten Aar af sit Liv paa Slottet Dux, nær ved Töplitz, hvor han i seks Somre gjorde mig lykkelig ved sin Begejstring for min Person og ved sin nyttige og behagelige Undervisning.

Nu maa man imidlertid ikke tro, at den rolige Havn, som Grev Waldsteins Velvilje havde aabnet ham til Værn mod Stormene, hindrede ham i at stræbe videre. Det var et Behov, der var dybt rodfæstet i hans Natur. Der gik ikke en Dag uden Skænderi i Huset om hans Kaffe, hans Mælk og den Portion Makaroni, han forlangte. Kokken havde narret ham med Polentaen; Staldmesteren havde givet ham en daarlig Hest, da han skulde køre hen og hilse paa mig; Hundene havde gøet om Natten; da der var kommet flere Gæster, end Waldstein havde ventet, havde han maattet spise ved et lille Bord. Et Jagthorn havde sønderrevet hans Øren med nogle skarpe og falske Toner. Præsten havde kedet ham til Døde ved at understaa sig i at ville omvende ham. Greven havde ikke hilst først paa ham. Af ren og skær Uvilje havde man serveret ham Suppen alt for varm. En Tjener havde ladet ham vente paa at faa noget at drikke. Han var ikke blevet præsenteret for en betydende Mand, der var kommet for at se den Lanse, som havde gennemboret den store Waldstein. Greven havde laant en Bog ud uden at meddele ham det. En Staldknægt var gaaet forbi ham uden at tage Hatten af. Han

Casanova skriver Memoires

har talt Tysk, man har ikke forstaaet ham. Han er blevet forarget, man har let af ham. Han har vist sine franske Vers frem, man har let. Han har gestikuleret, da han deklamerede italienske Vers, man har let. Ved sin Indtræden i Værelset har han gjort en Reverens, saaledes som Marcel, den berømte Dansemester, havde lært ham det for tres Aar siden, man har let. Paa hvert Bal har han taget sine gravitetiske Menuettrin, man har let. »Cospetto!« sagde han, »saadan noget Rak, I er Jakobinere alle til Hobe, I viser Greven Ringeagt, og Greven viser mig Ringeagt, eftersom han ikke straffer eder.«

— Min Herre, siger han til ham, jeg har gennemboret Maven paa Polens store General, jeg er ikke født Adelsmand, men jeg har selv gjort mig til Adelsmand.

Greven lo; endnu en Forurettelse.

En Dag kommer Greven ind til ham med to Par Pistoler, uden at sige et Ord, og betragter ham alvorligt, færdig at dø af Lyst til at briste i Latter. Casanova græder, omfavner ham og siger: »Skulde jeg dræbe min Velgører! ... O che bella cosa!« Saa tager han sig sammen, og af Frygt for at man skal mistænke ham for at mangle Mod, tager han imod Pistolerne, giver dem tilbage med Gratie, som man i en Menuet giver Haanden i Ansigtshøjde, græder endnu engang og snakker om Magi, Kabbala og Makaroni.

Byens Mødre beklager sig over, at Casanova vil lære alle de smaa Piger Dumheder og siger, at de er Demokrater. Abbediet Osseg, som ligger en Fjerdingvej borte, kalder han, uden at jeg ved hvorfor, Calvados, bliver uenig med Munkene og gør Greven uenig med dem. Han forspiser sig og siger, at man vil forgive ham. Vælter han med Vognen, sker det efter Jakobinernes Ordre. Han tager paa Kredit paa Klædefabrikken i Oberteitersdorf, som tilhører Greven, og siger, at man mangler Agtelse for ham, naar man kommer og kræver ham for Pengene.

Hvordan skal man kunne staa for saa megen Forfølgelse!

Gud befaler ham at forlade Dux. Uden at tro lige saa meget paa det, som paa sin Død, som han ikke længere tvivlede paa, paastod han, at hver Ting, han havde gjort, det havde han gjort paa Guds Befaling, og det var hans Devise. Gud befaler ham at bede mig om et Anbefalingsbrev til Hertugen af Weimar, som synes godt om mig; til Hertuginde af Gotha, som ikke kender mig, og til Jøderne i Berlin; og han rejser hemmeligt bort, efterladende et ømt, stolt, artig

CASANOVAS ALDERDOM

og irriteret Brev til Grev Waldstein. Waldstein ler og siger, at han kommer igen. Man lader Casanova vente i Forstuerne; man giver ham ingen Plads, hverken som Huslærer, Bibliotekar eller Kammerherre. Han siger overalt, at Tyskerne er bravt enfoldige. Den usædvanlige og meget elskværdige Hertug af Weimar modtager ham paa aldeles fortræffelig Maade; men han bliver øjeblikkelig misundelig paa Goethe og Wieland, Hertugens egentlige Protegéer. Han deklamerer mod dem, mod Landets Litteratur, som han ikke kender og ikke kan kende. I Berlin deklamerer han mod Uvidenheden, Overtroen og Skurkagtigheden hos Hebræerne, som jeg har sendt ham til, men for de Penge, som de laaner ham, trækker han ikke desto mindre Veksler paa Greven, som ler, betaler og omfavner ham, da han kommer tilbage. Casanova ler, græder og siger til ham, at Gud havde befalet ham at gøre denne Rejse paa seks Uger, at begive sig af Sted uden at underrette ham og vende tilbage til sit Værelse i Dux. Henrykt over at gense os fortæller han lystigt om al den Modgang, han har prøvet, og som hans Ømtaalighed giver Navn af Ydmygelser. »Jeg er stolt,« siger han, »fordi jeg ingenting er.«

Otte Dage efter hans Hjemkomst, hvilke nye Ulykker! Man serverer Jordbær til alle andre før ham; der er ingen tilbage til ham. For at gøre Sorgen fuldstændig findes hans Portræt, som han havde paa sit Værelse, og som han troede var blevet stjaalet af en eller anden Beundrer, tilsmudset og slaaet op paa Døren til Toiletet.

Paa den Maade tilbringer han fem Aar med at foruroliges, bedrøves, sukke, særlig over Erobringen af hans utaknemmelige Fædreland, og med at tale med os om Ligaen i Cambrai, om sit gamle og straalende Venezias Herlighed, som havde modstaaet Europa og Asien. Da hans Appetit blev mindre og mindre Dag for Dag, sørgede han ikke meget over at forlade Livet, som han sluttede paa nobel Maade over for Gud og Mennesker. Han modtog Sakramentet med store Bevægelser og nogle Sentenser og sagde: »Store Gud og alle I, der er Vidne til min Død, jeg har levet som Filosof, og jeg dør som Kristen.«

BORDETS GLÆDER

I Betragtning af den Rolle, Mad og Drikke spiller i Menneskenes Liv, er det egentlig ejendommeligt, at saa faa Forfattere af litterær Rang har givet sig af med at skildre Bordets Glæder. Den franske Forfatter Anthelme Brillat-Savarins i 1825 udgivne Bog om Smaagens Fysiologi, Physiologie du goût, betragtes almindeligt som det klassiske gastronomiske Værk. Forfatteren, der fødtes 1755 og døde 1826, var en velhavende Jurist, der under Revolutionen levede som Emigrant i Svejts og Nordamerika; i 1796 vendte han tilbage til sit Fædreland og blev 1797 Medlem af Kassationsdomstolen.

I en spirituel, præcis og med Forsæt en Smule parodisk Stil har han paa en overordentlig underholdende Maade skrevet om Mad og Drikke; hans Stil er ogsaa blevet efterlignet med stor Iver af senere gastronomiske Skribenter. Men selv den, der ikke interesserer sig særlig for Madlavning, kan med Fornøjelse læse Brillat-Savarin; hans Forskrifter og Anekdoter er ikke det ringeste Bidrag til Samtidens Kulturhistorie.

Men, udraaber maaske den utaalmodige Læser, hvorledes bør da i det Herrens Aar 1825 et Maaltid være beskaffet for at forene alle Betingelser for at Bordets Glæder kan naa deres Højdepunkt?

Jeg skal forsøge at svare paa dette Spørgsmaal. Du bedes samle dine Tanker, kære Læser, og høre opmærksomt paa mig! Gasterea, den huldeste blandt Sanggudinderne, inspirerer mig, jeg skal tale tydeligere end et Orakel, og mine Bud skal lyde gennem Sekler.

»Lad ikke Gæsternes Antal overstige tolv, paa det at Samtalen stedse kan omfatte alle. Vælg Gæsterne saaledes, at deres Beskæftigelser er forskellige, men deres Smag ens, og lad dem have saadanne Berøringspunkter, at Præsentationens forhadte Formalitet bliver overflødig.

Lad Spisestuen være rigelig oplyst, Dugen blændende hvid og Værelsets Temperatur mellem seksten og tyve Grader Celsius.

BORDETS GLÆDER

Lad Herrerne være aandrige uden Pretention og Damerne elskværdige uden altfor meget Koketteri.¹

Lad Retterne være udsøgte, men af passende Antal, og Vinene af højeste Kvalitet, hver især med sin rette Varmegrad.

Lad Serveringen ske i den Rækkefølge, at man skrider fra de kraftigere Retter til de lettere, og fra de svagere Vine til de mere fyldige og duftige.

Lad Spisningen foregaa med den rolige Alvor som viser, at Middagen er den sidste af Dagens Sysler, og lad Gæsterne betragte sig som Rejsekammerater, der i Fællesskab søger at naa det samme Maal.

Lad Kaffen være varm og Likørerne udvalgt af Husets Herre.

Lad Salonen, som skal modtage Gæsterne, være saa rummelig, at de, som ikke kan leve uden Kortspil, kan faa Lejlighed dertil, og at der dog er Plads nok til Samtale efter Maden.

Lad Gæsterne fængsles af Selskabstonens Behag og oplives af Haabet om at Aftenen ikke vil forløbe uden yderligere Nydelser.

Lad ikke Teen være for stærk, lad det ristede Brød være overstrøget med Smør efter Kunstens Regler og Punchen omhyggeligt tillavet.

Lad ikke Opbruddet begynde før Klokken elleve, men sørg for at alle er i Seng inden Midnat.«

Hvis nogen har deltaget i en festlig Sammenkomst, som opfyldte alle disse Betingelser, kan han prale med at have overværet sin egen Apoteose. Jo flere af disse Regler man glemmer eller ringeagter, desto mindre bliver ogsaa Gæsternes Fornøjelse.

Jeg har fremhævet, at Bordets Glæder forstaaet efter min Beskrivelse kunde strækkes ud over ganske lang Tid. Jeg skal bevise dette ved at give Læseren en udførlig og sandfærdig Beskrivelse af det længste Maaltid, jeg har deltaget i i hele mit Liv. Det er en Lækkerbisknen jeg putter Læseren i Munden, som Gengæld for hans Høflighed at vise Interesse for min Bog. Beretningen lyder som følger:

I den fjerneste Del af *Rue de Bac* havde jeg nogle Slægtninge, nemlig følgende Familiekreds: Doktoren, 78 Aar gammel, Kaptajnen, 76 Aar, deres Søster Jeanette, 74 Aar. Jeg besøgte dem i Ny og Næ, og de modtog mig altid meget venskabeligt.

¹ Jeg skriver i Paris, mellem Palais Royal og Chaussée-d'Antin.

— Pokker tage mig! sagde Doktor Dubois en Dag til mig, idet han strakte sig paa Taaspidserne for at kunne klappe mig paa Skulderen — du har snart længe berømmet dine *fondues* (Røræg med Ost) og er ikke blevet træt af at beskrive dem paa en saadan Maade, at vore Tænder løber i Vand. Det maa nu være paa Tide, at det faar en Ende. Kaptajnen og jeg tænker at spise Frokost hos dig en Dag for at undersøge Varen nærmere. (Det var vistnok i 1801, at han drev denne Spøg med mig).

— Med største Fornøjelse — svarede jeg — I skal faa den at skue i al dens Glans, jeg skal personlig tilberede den. Jeres Forslag gør mig henrykt. Altsaa i Morgen Klokken ti, med militærisk Punktlighed.¹

Paa den berammede Tid ankom mine to Gæster, nybarberede, velfriserede og pudrede; begge de smaa gamle var endnu ungdommelige og ved godt Helbred.

De smilede velfornøjet, da de fandt Bordet dækket med en snehvid Dug og foran hver af de tre Kuverter to Dusin Østers med en gylden skinnende Citron.

For begge Ender af Bordet tronede en Flaske Sauterne, vel aftørret med Undtagelse af Halsens øverste Del, som paa en slaaende Maade viste, at denne Vin ikke var tappet i Gaar.

Ak! disse Østersfrokoster, som forhen var saa almindelige og saa muntre, den Gang man nedsvælgede Østers i Tusindvis, dem har jeg maattet se næsten ganske forsvinde. De er gaaet samme Vej som Abbéerne, som aldrig fortærede mindre end tolv Dusin, og Kavallererne, som aldrig kunde faa nok. Jeg begræder dem, men som Filosof: Tiden der omstyrter Troner, skal ogsaa have Ret til at ændre Sæder og Skikke.

Efter Østersen, som befandtes herligt frisk, serveredes Nyrer, stegt paa Spid, en Daase Gaaseleverpostej med Trøfler og endelig min *fondue*.

De nødvendige Ingredienser til denne laa i en Kasserolle, som blev sat frem paa Bordet tilligemed en Spritvarmer. Jeg arbejdede i Felten, og Fætrene gav Agt paa den mindste af mine Bevægelser.

De kom med Udraab af Henførelse over min delikate Tilbered-

¹ Saasart en Sammenkomst aftales paa denne Maade, bør Serveringen altid ske paa Slaget. De, der kommer for sent, betragtes som Desertører.

ningsmaade og tiggede mig om Opskriften, som jeg ogsaa lovede dem, samtidig med at jeg fortalte dem et Par Anekdoter i Forbindelse hermed, som Læseren maaske genfinder andetsteds.

Efter denne *fondue* kom Aarstidens Frugter og Syltetøj, en ægte Kop Mokka, tillavet à la *Dubelloy*, en Metode som var begyndt at vinde Indpas, og endelig to forskellige Slags Likør, en stærk for at rense og en olieagtig for at lette Maven.

Efter vel tilendebragt Frokost foreslog jeg mine Gæster som Motion at foretage en Tur gennem min Bolig, der ganske vist langt fra er elegant, men dog rummelig og bekvem. Her følte mine to Venner sig saa meget mere hjemme, som Loftet og Forgyldningerne skrev sig fra Midten af Ludvig XV's Tid.

Jeg viste dem den af Chinard i Ler udførte Original til et Brystbillede af min smukke Kusine Fru Récamier og hendes Miniatureportræt af Augustin. De blev saa begejstret for dem, at Doktoren med sine tykke Læber kyssede Portrættet, og Kaptajnen med Busten tillod sig en Frihed, som fik mig til at knipse ham over Fingrene. Thi dersom alle Beundrere af dette Kunstværk havde opført sig ligesaadan, da vilde denne vellystigt rundede Barm snart være kommet i samme Forfatning som Sank Peters Stortaa i Rom, som Pilgrimmene har forkortet ved deres mange Kys.

Derefter viste jeg dem nogle Afstøbninger af de bedste Antiker, nogle Malerier som ikke var uden Værdi, mine Jagtvaaben, mine Musikinstrumenter og et Par smukke Bogudgaver, saavel franske som udenlandske.

Paa denne fristende Vandring glemtes ikke Køkkenet. Jeg viste dem min brændselbesparende Kogeovn, min Stegeovn, min Stegevender med Urværk og min Dampkoger. De undersøgte alt med minutøs Nøjagtighed, og deres Forundring var saa meget større, som alting hjemme hos dem endnu foregaar ganske som paa Hertug-Regentens Tid.

Da vi atter traadte ind i Salonen, slog Klokken to.

— Fordømt! — udbrød Doktoren — nu er det vor Middagstid, og Søster Jeanette venter os. Vi maa begive os hjem til hende. Jeg har ganske vist ingen videre Appetit, men min Suppe maa jeg have. Det er saa gammel en Vane hos mig, at hvis der gaar en Dag, uden at jeg faar den, udraaber jeg med Titus: *Diem perdidit!*

— Kære Doktor — svarede jeg — hvorfor skal I gaa saa lang Vej

for at faa, hvad der findes her? Jeg skal sende Bud til Kusinen og underrette hende i Forvejen om, at I bliver hos mig, og at I gør mig den Fornøjelse at indtage en Middag her, som I blot maa bære en Smule over med, da den jo ingenlunde har den Fortjeneste at være et forud arrangeret *Impromptu*.

De to Brødre raadspurgte hinanden med Øjnene og udtrykte derpaa deres Samtykke. Jeg afsendte en *volante* til Forstaden Saint-Germain og sagde et Par Ord til min Køkkenchef, som paa forholdsvis kort Tid dels med egne Hjælpemidler, dels ved Forraad fra Restauratører i Nabolaget skaffede os en lille Middag, hvor Retterne vel var faa, men højst appetitvækkende.

Det var en sand Tilfredsstillelse for mig at se den Koldblodighed og Værdighed, hvormed mine to Venner satte sig til Bords, skubede Stolene til Rette, foldede deres Servietter ud og gjorde sig parat til Dysten.

Jeg kom til at berede dem to Overraskelser, som jeg selv ikke havde tænkt over, idet jeg til Suppen lod servere reven Parmesan-ost og efter samme et Glas tør Madeira. Disse to Nyheder var for ikke længe siden blevet indført af Prins Talleyrand, vor ypperste Diplomat, som vi kan takke for saa mange fine, sindrige og dybsindige Indfald, og som Offentligheden altid har fulgt med særlig Interesse, saavel da han stod paa Højden af sin Magt, som efter at han havde trukket sig tilbage.

Middagen blev vellykket, baade hvad angik dens vigtigere Bestanddele og dens ikke mindre nødvendige Tilbehør, og mine Venner viste lige saa megen Overbærenhed som Overgivenhed.

Efter Middagen foreslog jeg et Parti Piquet, hvilket ikke vandt Gehør. Kaptajnen sagde, at de foretrak Italienernes *far niente*, og vi slog os derfor ned i en lille Kreds foran den aabne Kamin.

Trods de Tillokkelser, som et *far niente* frembyder, har jeg altid næret den Overbevisning, at intet sætter mere Kulør paa en Samtale end en lille Bibeskæftigelse, blot den ikke lægger Beslag paa Opmærksomheden. Jeg foreslog derfor, at vi skulde drikke Te.

Te var fremmed for Franskmænd af den gamle Skole; men de indvilligede ikke des mindre. Jeg tillavede den i deres Paasyn, og de drak nogle Kopper deraf med saa meget større Behag, som de hidtil kun havde betragtet den som et Lægemedel.

Lang Erfaring har lært mig, at den ene Indrømmelse trækker den

anden med sig, og at man mister Evnen til at sige Nej, saasart man først er kommet ind paa denne Vej. Det var derfor i en næsten befalende Tone, at jeg ytrede noget om, at vi skulde slutte Aftenen med en Punchebolle.

— Men du tager Livet af os — sagde Doktoren.

— Du vil give os en lille Rus — sagde Kaptajnen.

Alt hvad jeg svarede, var højlydt at forlange Citroner, Sukker og Rom bragt ind.

Jeg tilberedte altsaa Punchen, og mens jeg var beskæftiget hermed, ristede man Brød (*toast*), skaaret i ganske tynde Skiver, efter Kunstens Regler med Smør paa og passende saltet.

Denne Gang lød Protester. Fætrene forsikrede, at de havde spist mere end tilstrækkeligt, og at de ikke kunde røre noget mere. Men da jeg ved, hvilken Tiltrækningskraft denne enkle Anretning har, svarede jeg, at jeg blot haabede én Ting, nemlig at der var nok af det. Og virkelig tog Kaptajnen noget efter ogsaa det sidste Stykke, og jeg greb ham i at kikke efter, om der ikke fandtes flere, eller om man lavede nye, hvilket jeg øjeblikkelig sørgede for.

Under alt dette var Tiden løbet, og mit Ur viste et godt Stykke over otte.

— Nu maa vi af Sted — sagde mine Gæster. — Vi bør virkelig spise et Blad Salat sammen med vor stakkels Søster, som ikke har set os hele Dagen.

Jeg modsagde dem ikke, og tro mod de Pligter, som Gæstevenskabets foreskriver overfor to saa elskelige gamle, fulgte jeg dem til Vognen og saa dem drage af.

Man spørger maaske, om ikke i enkelte Øjeblikke af dette langstrakte Samvær en Følelse af Kedsomhed indsneg sig.

Mit Svar er Nej. Mine Gæsters Opmærksomhed optoges ved Tilberedningen af min *fondue*, ved Rundturen i mine Stuer, ved nogle Nyheder i Middagen, ved Teen og fremfor alt ved Punchen, som de aldrig havde smagt før.

Doktoren kendte desuden det ganske Paris, saavel Slægtsregistre som Anekdoter, og Kaptajnen havde tilbragt en Del af sit Liv i Italien, dels som Militær, dels som Udsending ved Hoffet i Parma. Jeg har selv rejst meget, og vi snakkede ganske formløst og lyttede høfligt til hinanden. Der behøves ikke engang saa meget, for at Tiden skal forløbe hurtigt og behageligt.

Den følgende Morgen modtog jeg et Brev fra Doktoren. Han var saa opmærksom at meddele mig, at Gaarsdagens smaa Udsvævelser ingenlunde var bekommet dem ilde, men at de tværtimod efter den herligste Søvn var staaet op raske og friske, rede til naarsomhelst at gøre Forsøget om.

Behandling for at helbrede eller forebygge Korpulence

Enhver Kur imod Korpulence maa udgaa fra følgende tre rent teoretiske Forskrifter: Maadehold i Mad og Drikke, Sparsomhed med Søvn samt Bevægelse til Fods eller til Hest.

Dette er de Hjælpemidler, som Videnskaben i første Række skænker os. Imidlertid gør jeg ingen særlig Regning paa dem, da jeg kender Menneskene og Omstændighedernes Magt, og eftersom hver Forskrift, som ikke følges bogstaveligt, bliver virkningsløs.

For det første maa man besidde en betydelig Viljekraft for at rejse sig fra Bordet, inden Appetitten er stillet, thi saa længe dette Behov varer, trækker den ene Mundfuld den anden efter sig med uimodstaaelig Tillokkelse. I Almindelighed spiser man, saa længe man er sulten, trods Doktoren, ja ligefrem efter hans Eksempel.

For det andet er det som at gennembore Hjertet paa de fede, hvis man foreskriver dem, at de skal staa tidligt op om Morgenens. De hævder, at deres Helbred ikke taaler det, og at de ikke duer til noget Dagen igennem, naar de er kommet for tidligt paa Benene. Fedladne Damer klager over, at deres Øjne bliver matte. Alle vil gerne være oppe til sent ud paa Natten, men forbeholder sig til Gengæld Ret til at sove til langt hen paa Formiddagen. Det er altsaa endnu et Kurmiddel, som glider os af Hænde.

For det tredje er Ridning en kostbar Forskrift, som ikke egner sig for alle Klasser eller Formuesforhold.

Foreslaa en smuk, men fyldig Dame at stige til Hest, og hun vil med Glæde samtykke, men paa tre Betingelser: først og fremmest vil hun have en flot, livlig og paalidelig Hest, for det andet maa hun have sig en splinterny Amazonedragt, syet efter sidste Mode, og for

det tredje ønsker hun en behagelig og smuk Kavaller som Rideselskab. Det er ret sjældent, at disse tre Betingelser falder sammen, og følgelig afstaar man fra at ride.

Mod Motion til Fods gøres mange andre Indvendinger. Man bliver dødtæt, svedt og indbilder sig at føle Hold i Siden; Støvet tilsmudser Strømperne, Stenene sønderslider de smaa Sko, og det er ganske umuligt at udholde. Faar man endelig under disse forskellige Forsøg den svageste Fornemmelse af Hovedpine, eller hvis en Hedeblegn saa stor som et Knappenaalshoved staar ud paa Huden, tilskriver man det den nye Levemaade, opgiver Forsøget, og Doktoren fortvivler.

Men forudsat, at enhver som ønsker at mindske sin Fedme, spiser maadeholdent, sover moderat og bevæger sig saa meget som muligt, maa han alligevel søge endnu andre Udveje for at naa sit Maal. Der findes ogsaa en ufejlbarlig Metode, som hindrer Korpulence i at overskride rimelige Grænser, eller modvirker den, naar den er naaet til dette Punkt. Denne Metode, som er baseret paa de paalideligste Erfaringer indenfor Fysikken og Kemien, bestaar i en Diæt, tilpasset efter det Maal, man vil naa.

Af alle medicinske Hjælpemidler er Diæten det vigtigste. Den virker nemlig uafbrudt Dag og Nat, i vaagen og sovende Tilstand, den fornyes ved hvert Maaltid og har sluttelig Individet helt i sin Magt. Den fedtfordrivende Diæt dikteres af Korpulencens almindeligste og virksomste Aarsag, og da det har kunnet paavises, at Fedtdannelsen saavel hos Mennesket som hos Dyrene udelukkende skyldes mel- og stivelsesrig Føde, og da vi daglig for Dyrenes Vedkommende kan iagttage denne Virkning, idet den ligger til Grund for Handelen med fedede Kreaturer, saa kan man deraf drage den sikre Slutning, at en mere eller mindre streng Afholdenhed fra alt, hvad der hedder mel- eller stivelsesrige Spiser, maa føre til, at Fedmen aftager. — O Gud! — vil I, Læsere og Læserinder, udraabe med én Mund — o Gud, hvor barbarisk er Professoren ikke! Med et eneste Ord fordømmer han alt, hvad vi kan lide, dette hvide Brød fra Limet, disse *biscuits* fra Achard, disse *galettes* fra ... og saa mange gode Sager man laver med Smør og Mel, med Sukker og Mel, samt med Æg, Mel og Sukker! Han skaaner end ikke Kartofler eller Makaroni! Skulde man vente slikt af en Person med saa godmodigt Udseende?

— Hvad hører jeg? — bliver mit Svar, idet jeg anlægger den strenge Mine, jeg blot tager paa en Gang om Aaret. — Nuvel, spis, fed jer; vil I blive grimme, klodsede, besværet af Aandenød og dø af Tarmkatarrh? Jeg skal skrive mig det bag Øret, indsætte jer i anden Udgave af min Bog . . . Hvad ser jeg? Et eneste Ord har slaaet jer til Jorden, I bliver bange og opløfter Bønner for at afværge Lynet . . . Berolig jer, lad mig foreskrive jer en bestemt Diæt og bevise for jer, at der endda findes Nydelser tilovers for jer paa denne Jord, hvor man lever for at spise.

I kan lide Brød? Nuvel, spis Rugbrød. Den ærværdige Cadet de Vaux har allerede forlængst rost dets fortræffelige Egenskaber. Det er mindre nærende og fremfor alt mindre fristende — des lettere kan I saaledes følge Forskriften. Vil man være sikker paa sig selv, maa man først og fremmest tage sig i Vare for Fristelsen. Husk vel paa dette, det hører med til Moralen.

I elsker Supper? Spis da *Julienne* og Supper med Grønsager, Kaal og Rodfrugter. Jeg forbyder jer Supper med Brød eller Nudler, samt Purée.

Ved første Anretning kan I spise af alt, med faa Undtagelser, for Eksempel Høns med Ris og Skorpen omkring varme Postejer. Tag for jer, men vær forsigtige, saa I ikke siden kommer til at tilfredsstille et Behov, som ikke længere findes.

Anden Anretning begynder, og nu sættes jeres Filosofi paa Prøve. Undgaa alle Melretter, under hvilken Form de end optræder. Har I ikke Stegen, Salaten og Grønsagerne at trøste jer med? Og eftersom I maa have en eller anden sød Ret, vælg da Chokoladefromage og Gelée med Punch, hellere end med Orange og andre Frugter.

Desserten kommer. En ny Fare, men hvis I lige til nu har opført jer vel, er der Haab om, at jeres Visdom vil tage til. I bør have Mistillid til alle Lagkager (de er altid mere eller mindre fint udstyret Bagværk) og afholde jer fra Kiks og Makroner. Tilbage bliver imidlertid alle Slags Frugter, Syltetøj og meget andet, som I bør forstaa at vælge imellem, dersom I følger mine Grundsætninger.

Efter Middagen dekreterer jeg Kaffe, tillader en Likør og raader jer til ved Lejlighed at drikke Te og Punch.

Til Frokost foreskriver jeg ufravigeligt Rugbrød og hellere Chokolade end Kaffe. Dog tillader jeg en temmelig stærk *Café au lait*, men ingen Æg, iøvrigt alt efter Behag. Man kan ikke indtage sin

Frokost for tidligt. Spiser man dette Maaltid sent, da kommer Middagen, inden Fordøjelsen er tilendebragt; man spiser den ikke desto mindre, og denne Spisning uden Appetit er en meget virksom Aarsag til Fedme, især da Lejlighed tilbyder sig ofte nok.

Poularden fra Bresse

En af de første Dage i dette Aar (1825) havde et ungt Ægtepar, Hr. og Fru de Versy, deltaget i en større Østersfrokost, klædt i *fuld Mundering*. Man ved, hvad dette vil sige!

Saadanne Frokoster kan være herlige, dels paa Grund af de lækre Retter, som serveres, dels fordi Stemningen i Almindelighed er munter. De medfører dog den Ulempe, at alt Dagens Arbejde bringes ud af Lave. Saadant var ogsaa Tilfældet ved denne Lejlighed. Det blev Middagstid, og Ægtefællerne satte sig til Bords, men kun for et Syns Skyld. Fruen spiste lidt Suppe, Herren drak et Glas Vand med nogle Draaber Vin i, der kom et Par Venner paa Besøg, man spillede et Parti Whist, Aftenen gik, og Ægteparret forenedes i samme Seng.

Hr. de Versy vaagnede Klokken to om Morgen. Han var utilpas, gabede og vred sig saa ynkeligt paa sit Leje, at hans Frue blev urolig og spurgte, om han var syg.

— Nej, min Elskede, men det forekommer mig, som jeg var sulten, og jeg kom til at tænke paa den prægtige hvide Poularde fra Bresse, vi havde sat frem til Middag og som vi gav en saa daarlig Modtagelse.

— Hvis ogsaa jeg skal gaa til Bekendelse, saa tilstaar jeg, min Ven, at jeg har lige saa stor Madlyst som du, og da du har tænkt paa Poularden, foreslaar jeg, at vi lader den hente og gør os til gode.

— Hvilken forrykt Idé! Hele Huset sover, og i Morgen vil man gøre sig lystig over os.

— Hvis hele Huset sover, vil hele Huset ogsaa vaagne. Og man vil ikke komme til at more sig paa vores Bekostning. Hvem ved forøvrigt, om ikke en af os kan dø af Sult til i Morgen? Jeg for min Part vil nødigt løbe den Risiko. Jeg ringer paa Justine.

Som sagt saa gjort. Man vækkede den stakkels Kammerjomfru, som først havde spist et solidt Aftenmaaltid og derpaa var sovet ind

saa fast, som man sover, naar man er 19 Aar og ikke plaget af Kærlighed. (*A pierna tendida*, som det hedder paa Spansk).

Hun indfandt sig halvt paaklædt, med opsvulmede Øjne, gabede, sank ned i en Stol og strakte Armene fra sig.

Saavidt var det forløbet smertefrit, men nu gjaldt det om at vække Kokkepigen, og det blev noget ganske andet. Hun var en *cordon bleu* og følgelig i højeste grad tvær og gnaven; hun gryntede, knurrede, skumlede og fnøs, men stod trods alt op, og hendes vældige Legeme satte sig i Bevægelse.

Under disse Forberedelser havde Fru de Versy trukket en Nattrøje over sig, hendes Mand havde indrettet sig saa bekvemt som muligt, og Justine bredte en Borddug over Sengen og frembar det nødvendige Tilbehør til denne improviserede Festlighed.

Da alt var vel i Orden, blev Poularden bragt ind, skaaret for øjeblikkelig og ubarmhjertigt slugt.

Efter denne første Heltedaa delte Ægtefællerne mellem sig en stor Pære fra Saint-Germain og spiste lidt syltede Oranger.

I Mellemakterne arbejdede de sig helt ned paa Bunden af en Flaske Grave og gentog atter og atter i forskellige Tonearter for hinanden, at de aldrig havde været med til et hyggeligere Gilde.

Ogsaa dette Maaltid fik imidlertid en Ende, som al Ting i denne Verden. Justine tog af »Bordet«, fjernede Beviserne for, hvad der var foregaaet, gik atter til Sengs, og det ægteskabelige Forhæng lukkede sig om Parret.

Den næste Morgen skyndte Fru de Versy sig til sin Veninde Fru de Franval og fortalte hende den hele Historie, og saaledes kom den videre til Offentlighedens Kundskab.

Fru de Franval forsømte aldrig at tilføje, at Fru de Versy ved Slutningen af sin Beretning havde hostet to Gange og rødmet helt op til Haarrødderne.

Muse of Mr. de Versy
spisestue Natmad

ET ENGELSK SPILLEPARTI

*E*ngelske Moralister og Samfundsreformatorer har længe betragtet Tilbøjelighed til Hasardspil og Væddemaal som deres Landsmænds Nationallast. Sikkert er det, at Væddemaal paa Væddeløbsbanerne i England er blevet en Folkeforlystelse, der næppe har sit Sidestykke i andre Lande. Det højere Hasardspil maa naturligvis blive de riges Privilegium.

Den store engelske Statsmand Benjamin Disraeli, Earl of Beaconsfield (1804—1881), der som bekendt ogsaa var en betydelig Forfatter, har i en af sine Ungdomsromaner, *The Young Duke*, udgivet 1831, givet en meget anskuelig Skildring af Spillegalskabens Magt over Sindene.

Den unge Hertug havde faaet Indbydelse fra Baron de Berghem til den næste Dag, og følgelig mødtes han, Lorderne Castlefort og Dice samt Temple Grace paa Brunswick Terrace ved den sædvanlige Tid. Middagen var med Vilje enkel, og man drak meget lidt Vin; men alt var fuldendt. Tom Cogit traadte ind for at skære for paa sin vanlige stilfærdige Maade. Naar han kom ind i et Værelse eller gik ud af det, var der aldrig nogen, som lagde Mærke til ham. Han blinkede familiært til Temple Grace, men vovede næppe at bukke for Hertugen. Han var meget optaget med Vinen og behandlede Fuglen paa ganske uforlignelig Maade. Tom Cogit var Mand for at lave Sauce til skotsk Rype. Hvilket Mysterium gjorde han ikke ud af det. Cayennepeber og Bourgogne og Citron var Ingredienserne, men der fandtes en Magi i Besværgelsen, som kun han var fortrolig med. Han anvendte særlig Omsorg paa at sende en ekstra fuldendt Portion til den unge Hertug, og dette gjorde han, som altid naar han viste Opmærksomheder mod indflydelsesrige fremmede, med den mest udprægede Bevidsthed om den Overbærenhed, som tillod hans Nærværelse; han henvendte sig aldrig til Hans Naade, men hviskede hørligt til Tjeneren: »Tag dette til Hertugen«, eller spurgte.

Lakajen, »om Hans Naade maaske vilde prøve Hermitagevinen?«

Med Undtagelse af Cogit, som var beskæftiget med at blande en eller anden herlig Drik til senere Forfriskning, satte alle sig efter Middagen til at spille Écarté. Uden at der var vekslet et Ord om det, syntes det at være en stiltiende Overenskomst mellem dem alle, at i Nat skulde det blive et ordentligt Feltslag, og de begyndte straks for fuld Fart. Men trods deres fælles Forsæt blev det Midnat, uden at noget afgørende var indtruffet. Endnu en Time gik, og derpaa berørte Tom Cogit Baronens Albue gentagne Gange og hviskede, saa alle kunde høre det. Dette betød, at Souper'en var parat. Den blev baaret ind i Værelset.

Spil har en Fordel, det giver Appetit; det vil sige, saalænge man endnu har en Chance. Hertugen havde tusind, thi for Øjeblikket var hans Hjælpekilder urørte, og han var udmattet af fem Timers stadig Spænding og Uro. Han sprang over Delikatesserne og gik til Anretterbordet, hvor han gav sig til at skære af den kolde Roast-Beef. Tom Cogit løb frem, ikke til Hans Naade, men til Baronen for at meddele dette chokerende Faktum, at Hertugen af St. James befandt sig i stort Bekneb; og derpaa bad Baronen Hans Naade tillade Mr. Cogit at servere for ham. Vor Helt slugte — vi anvender med Føje dette Ord, som Narrene i Underhuset siger — han slugte Roast-Beefen, afviste Hermitagevinen med Væmmelse og bad om Porter.

De vendte tilbage til Spillet, unge som Ørne paany. Klokken seks var deres Regnskaber saa rodede, at de gjorde en Pause for at bringe Orden i Protokollerne. Enhver spillede med Noteblok og Blyant foran sig. Endnu var intet fatalt hændt. Hertugen skyldte Lord Dice omkring femtusind Pund, og Temple Grace skyldte ham ligesaa mange Hundrede. Lord Castlefort var ogsaa hans Skyldner med en Sum af syvhundredehalvtreds, og Baronen stod i Gæld til ham, men blot en Smule. Hver halve Time fik de et nyt Spil Kort og kastede det brugte paa Gulvet. Hele Tiden imens gjorde Tom Cogit intet andet end at snyde Lysene, rage op i Ilden, give dem et nyt Spil Kort og blande et Bæger til dem. Klokken otte var Hertugens Stilling forværret. Heldet svigtede ham ganske, og hans Tab var maaske fordoblet. En Times Tid eller to gik det lidt opad igen, men Klokken ti skyldte han ikke desto mindre alle noget. Ingen foreslog at holde op; maaske hver især havde paa Fornemmelsen, at han ikke havde naaet sit Maal. De gjorde Toilette og gik nedenunder for

at spise Frokost. Imens blev Vinduesskodderne slaaet op, Værelset luftedes ud, og ikke engang en Time efter var de tilbage igen.

De spillede uden Afbrydelser lige til Middagstid, og skønt Hertugen gjorde sig desperate Anstrengelser, hvoraf nogle lykkedes, blev hans Tab ikke desto mindre tredoblet. Til Trods for dette spiste han en udsøgt Middag og var ikke det mindste nedslaaet; for jo mere han tabte, jo mere syntes hans Mod og Ressourcer at tage til. Først havde han indskrænket sig til titusind, efter Frokosten skulde det have været tyvetusind, derefter var tredivetusind det yderste; nu havde han opgivet enhver Tanke om Begrænsninger og var fast besluttet paa at risikere eller vinde alt.

Ved Midnat havde han tabt otteogfyrretusind Pund. Forretningerne begyndte nu at blive alvorlige. Ved Souperen var hans Appetit ikke saa god. Mens de andre spiste, gik han omkring i Værelset og begyndte at indskrænke sin Ærgerrighed til at genvinde, ikke til at vinde. Naar man spiller for at vinde tilbage, er det forbi med Morskaben — der er intet til at opveje ens legemlige Tortur og Følelse af Fornedrelse, og det bedst mulige Resultat forekommer ens nedslaaede Sind uopnaaeligt, fordi det ikke ejer nogen Tiltrækning.

De spillede, og Hertugen tabte endnu mere. Hans Aand var kørt træt. Han sprællede, han gjorde fortvivlede Anstrengelser, men sank blot dybere i Sumpen. Han havde paa Følelsen, at hvis han skulde vinde sit Terræn tilbage, saa maatte hvert Kort tage Kegler, og derfor spillede han hvert eneste ud, som om det skulde vinde; Følgerne af dette Vanvid (for en Spiller er i Virkeligheden vanvittig under en saadan Krise) var, at hans Tab blev enorme.

Atter blev det Morgen, og de sad nu i Kort til Anklerne. Denne Gang blev der intet Forsøg med Frokost, intet Skaberi med at gøre Toilette eller lufte ud. Atmosfæren var unægtelig hed, men det passede godt i et saadant Helvede. Der sad de, totalt og komplet forglemmende alt andet end det haarde Spil, som de drev til det yderste. Der fandtes ikke én i Værelset, med Undtagelse af Tom Cogit, som kunde have nævnt Navnet paa den By, de boede i. Der sad de næsten aandeløse, og vogtede paa hver Omgang med det vilde Blik i deres Kannibaløjne, som viste hvor totalt de manglede Evne til at sympatisere med deres Fæller. Alle Selskabslivets Former var for længe siden glemt. Nu sendtes ingen Snustobaksdaase omkring, det være sig af Høflighed eller for at vække Beundring eller for at byde

paa en Pris; ingen havde Sans for at beskæftige sig med noget andet end det, som optog hele deres Opmærksomhed. Lord Castlefort støttede Armene paa Bordet; en forloren Tand var faldet ud. Hans Naade, som ved enhver anden Lejlighed vilde være blevet højst ubehagelig berørt, stoppede den roligt i sin Lomme. Hans Kinder var blevet indfaldne, og han saa tyve Aar ældre ud. Lord Dice havde revet sin Krave op, og hans Haar hang ned over hans haarde, blodløse Kinder, glat som Silke. Temple Grace saa ud, som om han var ramt af Lynet, og hans dybe, blaa Øjne glødede som en Hyænes. Baronen var mindst forandret. Tom Cogit, som vejrede, at Krisen var i Anmarch, var saa roligt som en bestukket Partiforræder.

De spillede videre til Klokkeren seks om Aftenen, og da blev de enige om at gøre et Ophold til efter Middagen. Lord Dice kastede sig paa en Sofa. Lord Castlefort aandede tungt og besværligt. De øvrige vandrede frem og tilbage. Mens de kom til Kræfter gjorde den unge Hertug sit Regnskab op i store Træk. Han fandt, at han stod paa et Minus af omkring et hundredtusind Pund.

Hvor stort hans Tab end var, saa var han mere slagen, skrækslagen saa at sige, af det særegne over Scenen end af sin egen Ruin. Da han saa paa sine Medspillere, syntes han for første Gang i sit Liv at stirre paa nogle af de uhyggelige Dæmoner, som han havde læst om. Han betragtede sig selv i et Spejl. En Ødelæggelse syntes at være faldet over hans Skønhed, og hans Skikkelse lignede en fordømt. Han var slaet ind paa en udsvævende, ja mer end udsvævende Bane. Talrige var de Nætter, han havde tilbragt andre Steder end i sin Seng; stor Udmattelse havde han ofte følt; vansiret var hans Ungdoms Glans ogsaa blevet undertiden. Men hvornaar havde denne pinefulde Bekymring staaet skrevet paa hans Pande? Hvornaar var hans Træk tidligere blevet stemplet med denne Angst, denne Uro, dette gækkede Begær, dette underlig uhyggelige dystre Blik, som ligefrem fik ham til at skælve? Hvad — var det muligt! Det kunde ikke være rigtigt, at han med Tiden vilde komme til at ligne disse afskyelige, disse uhyggelige, disse vanhellige Ting som omgav ham. Han følte det, som han havde forspildt sin Rang, som han havde vanæret sine Forfædre, som han havde svigtet sit Ansvar. Han følte sig som en Forbryder. I hans dunkle Betragtninger glimtede pludselig et Skær fra hans ligblege Sind, et himmelsk Lys brød frem for at splitte det tætnende Mørke, og hans Sjæl fornåm det som den

badedes i den milde Straaleglans. Han tænkte paa May Dacre, han tænkte paa alt, hvad der var rent og helligt og smukt og lyst og roligt. Det var Menneskets medfødte Godhed, som her appellerede til hans fordærvede Natur. Hans Tab forekom ham ubetydelige; selv hans Hertugværdighed vilde være altfor ringe Løsepenge for Befrielsen fra disse Dødsdæmoner og for et Pust af frisk Luft.

Han gik hen til Baronen og udtrykte Ønsket om ikke at spille mere. Der blev almindelig Opstandelse. Alle sprang op, nu var Gerningen gjort. Trods deres Udmattelse vandt Jargonen Overhaand. De bad ham om at tage Revanche, var meget kede af Resultatet, tvivlede ikke om, at han vilde vinde sine Tab tilbage, hvis han fortsatte. Uden at bryde sig om deres Ord satte han sig ved Bordet og skrev Anvisninger paa deres respektive Beløb, efter at Tom Cogit var sprunget frem og havde rakt ham Blækhornet. Lord Castlefort stoppede Anvisningen i Lommen paa den mest forbindtlige Maade, idet han samtidig bad Hertugen om ingenlunde at forhaste sig, men sende den, naar han var faldet lidt til Ro. Lord Dice tog imod sin med et Buk, Temple Grace med et Suk, Baronen med en Forsikring om sin Redebonhed til naar som helst at give ham Revanche.

Skønt Hertugen var syg om Hjertet, vilde han ikke forlade Værelset med noget Tegn paa, at han var nedbrudt; og da Lord Castlefort gentog: »Betal os blot, naar vi ses igen,« sagde han: »Jeg tror det er meget usandsynligt, at vi vil ses igen, Mylord. Jeg vilde vide, hvordan det var at spille. Jeg havde hørt en hel Del om det. Det er jo ikke saa ilde endda, men jeg er en ung Mand og kan ikke spolere mit Udseende.«

Han kom hjem. Fuglen¹ var fløjet. Han gav Ordre til, at han ikke vilde forstyrres og gik i Seng; men han forsøgte forgæves paa at sove. Er en ophidset Hjerne og et afkræftet Løge ikke værre end nogen Pinebænk? Hans Hænder og Fødder var som Is, hans Pande som Ild; det ringede for hans Ører med overnaturlig Kraft; han grebes af Lede og vilde have hilst Døden med Glæde. Forgæves, forgæves søgte han at finde Hvile; forgæves, forgæves tog han sin Tilflugt til ethvert Middel for at liste sig til at sove. Hvert Minut for han op fra Puden med et eller andet Udtryk, som mindede ham om hans seneste skrækelige Selskab. Time efter Time gik med blytunge Skridt, han

¹ »Paradisfuglen«, en Operasangerinde, som plejede at bo hos Hertugen.

ET ENGELSK SPILLEPARTI

hørte hver Time slaa, og hver Time syntes ham at vare en Evighed. Hver Time var blot Signalet til at kaste Tæppet af eller skifte Stilling. Til sidst blev det Morgen. I en Følelse af, at han blev gal, hvis han blev længere i Sengen, stod han op og gik gennem Værelset. Luften vederkvægede ham. Han kastede sig paa Gulvet; Kulden sneg sig over hans Sanser, og han sov ind.

MOD STRØMMEN

Ved Midten af det 19. Aarhundrede, netop under Højkonjunkturen, blev Borgerskabet udsat for Angreb, der med Tiden skulde vise sig at være temmelig livsfarlige. Selve Grundvolden truedes af Kritikken mod Kapitalismen, andre tog sig af de stabiliserede moralske Konventioner; den specifik borgerlige Form for Religion har ingen angrebet værre end Kierkegaard. Hans Angreb rettedes mod den danske Statskirke, som harmonisk var smeltet sammen med Landets solide Borgerlighed, og ved en Skæbnens Ironi syntes Kierkegaards radikale Kristendom i Begyndelsen at gøre stærkest Indtryk paa radikale Hedninger. Via oprørske Aander som Brandes, Ibsen og Strindberg blev hans Idéer om det borgerlige Hykleri almen Ejendom, hvad der i sin Tid førte til betydelige Ændringer i Tankesæt og Sæder. Hvor meget der skiller hans Tid fra vor fremgaar af nedenstaaende Uddrag af »Øjeblikket« fra den 30. August 1855. Heftet udkom et Par Maaneder før Forfatterens Død. Den hidsige Tone finder sin Forklaring i den ydre og indre Uro, han var udsat for i sin sidste Tid. Den extreme Askese kan skyldes personlige Grunde, men er fremfor alt en Reaktion mod den borgerlige Utilisme og Udviklingsstro. Disse Stridsskrifter er paa én Gang uden for Tiden og tidsbestemte. Netop derved faar de deres store Værdi som Tidsdokumenter. Kierkegaards nuværende Verdensry hviler paa et Grundlag, der sikkert stemmer bedre med hans egne inderste Intentioner end med hans tidligere radikale Elevers, for hvem det var hans største Fortjeneste, at han indvarslede Nietzsche.

Vielsen

Sand Gudsdyrkelse bestaaer ganske simpelt i: at gjøre Guds Villie.

Men den Art Gudsdyrkelse var aldrig efter Menneskenes Hoved. Det der til alle Tider beskjeftiger Mennesket, Det der bevirker at Videnskaben kommer op, bliver til mange, mange Videnskaber, breder sig i uoverskuelig Vidtløftighed, Det hvoraf og hvorfor Tusinder af Præster og Professorer lever, Det der er Indholdet af Christenhedens Historie, ved hvis Studium den vordende Præst og Professor

dannes, er at faae arrangeret en anden Art Gudsdyrkelse, bestaaende i: at gjøre sin Villie, men saaledes at Guds Navn, Guds Paakaldelse bringes i Forbindelse dermed, hvorved Mennesket mener sig sikret mod at være en Ugudelig — ak, medens just dette er den meest kvalificerede Art Ugudelighed.

Exempel. En Mand er tilsinds at ville ernære sig ved at slaae Folk ihjel. Nu, han seer jo af Guds Ord, at dette ikke er tilladeligt, at Guds Villie er: Du skal ikke ihjelslaae. Godt nok, tænker han, men den Art Gudsdyrkelse er jeg ikke tjent med — og en Ugudelig vil jeg heller ikke være. Hvad gjør han saa? Han faar fat i en Præst, som i Guds Navn velsigner Dolken. Ja, das ist was anders!

I Guds Ord anbefales eenlig Stand. »Men« siger Mennesket »den Art Gudsdyrkelse er jeg virkelig ikke tjent med — og en Ugudelig er jeg da rigtignok heller ikke; et saa vigtigt Skridt som et Ægteskab« (hvilket Notabene Gud fraraader, saa *han* altsaa mener, at det Vigtige er at lade være at gjøre »dette vigtige Skridt«) »skulde jeg gjøre dette uden at sikre mig Guds Velsignelse.« Bravo! »Derfor er jo den Guds Mand, Præsten, han velsigner dette vigtige Skridt« (hvis Vigtighed er at man lader det være) »og saa er det Gud velbehageligt« — og jeg faaer min Villie; og min Villie bliver Gudsdyrkelse; og Præsten faaer sin Villie, faaer 10 Rdlr., ikke tjente paa en simpel Maade som f. Ex. ved at børste Klæder for Folk eller ved at skjenke Øl og Brændeviin, nei, han var jo i Virksomhed paa Guds Vegne, at tjene 10 Rdlr. paa den Maade er: Gudsdyrkelse. Bravissimo!

Hvilket Dyb af Nonsens og Afskyelighed! Naar Noget er Gud ikke velbehageligt, bliver det ham som derved velbehageligt, at der — det er jo at gøre Ondt værre! — kommer en Præst med, som — det er jo at gjøre Ondt værre! — faaer 10 Rdlr. for at erklære det at være Gud velbehageligt?

Lad os blive ved Vielsen: I sit Ord anbefaler Gud eenlig Stand. Nu er der et Par, som ønsker at gifte sig. Dette Par burde jo vistnok, da de kalde sig Christne, selv vide Beskeed om, hvad Christendom er; men lad det nu saa være. De Elskende henvende sig saa til: Præsten — og Præsten er jo ved Eed forpligtet paa det nye Testamente, som anbefaler eenlig Stand. Hvis han nu ikke er en Løgner og Meeneder, som paa den nedrigste Maade tjener lumpne Penge, har han at bære sig saaledes ad. Han kan i det Høieste med menneskelig Deel-

tagelse for dette Menneskelige at være forelsket, sigte til dem: »lille Børn, jeg er Den, til hvem I sidst skulde henvende Eder; at henvende sig til mig i den Anledning er i Grunden lige saa besynderligt som hvis En vilde henvende sig til Politie-Directeuren for at spørge ham, hvorledes han skulde bære sig ad med at stjæle. Min Pligt er at anvende Alt for at holde Eder tilbage; og i det Høieste kan jeg med Apostelen (thi det er ikke Mesterens Ord) sige: ja naar det endelig skal være, og I ikke kan styre Eders Brynde, saa see at komme sammen; »det er bedre at gifte sig end at lide Brynde.« Og jeg veed meget godt, at det vil gyse i Eder, naar jeg taler saaledes om, hvad I mener er det Skjønneste i Livet; men jeg maa gjøre min Pligt. Og derfor sagde jeg, at jeg var Den I sidst skulde henvende Eder til.«

Anderledes i »Christenhed.« Præsten — naar der bare er Nogle at klappe sammen, bevares; om de Vedkommende henvendte sig til Jordmoderen, de vare maaskee ikke engang der saa sikkrede at blive bestyrkede i, at deres Forehavende er Noget, som er Gud velbehageligt.

Saa blive de viede ∴: »Mennesket« faaer sin Villie, men det at faaer sin Villie, raffineres til tillige at være Gudsdyrkelse; thi Guds Navn er bragt i Forbindelse dermed. De blive viede — af Præsten! Ah, det at Præsten er med, det er det Beroligende; denne Mand, som ved Eed er forpligtet paa det nye Testamente, og saa for 10 Rdlr. er det behageligste Menneske man kan have med at gjøre: denne Mand han indestaar for, at denne Handling det er sand Gudsdyrkelse.

Christeligt maatte man sige: just den Omstændighed, at der er en Præst med, er det Værste af det Hele. Vil Du gifte Dig, saa see dog hellere at blive viet af en Smed, saa kunde det, om man kan tale saaledes, dog maaskee undgaae Guds Opmærksomhed; men naar der er en Præst med, kan det umuligt undgaae Guds Opmærksomhed. Just det, at Præsten er med, gjør det saa criminelt som muligt; husk paa, hvad der blev sagt til Een, der i et Uveir paakaldte Guderne: Lad blot Guderne ikke mærke, at Du er med. Og saaledes maatte man sige: seer dog blot at undgaae, at der er en Præst med. De Andre, Smeden og de Elskende, have ikke aftagt Eed paa det nye Testamente, saa gaaer det dog, om man kan tale saaledes, bedre an, end naar Præsten kommer til med sin — hellige Nærværelse.

Al Religion, i hvilken der dog er nogen Sandhed, Christendommen afgjort, tilsigter en total Omforandring med et Menneske, vil, i For-

sagelsen og Selvfornægtelsen, fravriste ham alt det, just det, ved hvilket han umiddelbart hænger, i hvilket han umiddelbart har sit Liv. Den Art Religion er »Mennesket«, som han forstaaer det, ikke tjent med. Historien er derfor, at der fra Slægt til Slægt lever en — hvor tvetydigt! — høist respekteret Samfunds-Classe: Præsterne. Deres Meriter er: at vende hele Forholdet om, saa det Mennesket har Lyst til bliver Religionen, dog mod at paakalde Guds Navn og at betale noget Vist til Præsterne. Det øvrige Samfund er, naar man seer nøiere i Sagen, egoistisk interesseret i at opretholde Forestillingen om Præsten — thi ellers kan jo Falskneriet ikke komme istand.

Det at blive i det nye Testamentes Forstand Christen er en saadan Radical-Forandring, at man, blot menneskelig talt, maa sige, det er den tungeste Sorg for en Familie, om en af dens Medlemmer blev Christen. Thi i en saadan Christen bliver Guds-Forholdet saa overmægtigt, at han er ikke »som« tabt, nei, at han i en langt mere afgjørende Forstand end ved at døe er tabt for Alt, hvad der hedder Familie. Det er derom Christus bestandigt taler, baade naar han sig selv betræffende siger, at det at være hans Discipel er at være hans Moder, Broder, Søster, at han ikke i anden Forstand har Moder, Brødre og Søstre; og naar han ideligt taler om den Collision at hade Fader og Moder, sit eget Barn o. s. v. Det at blive Christen i det nye Testamentes Forstand er beregnet paa at løsne (som Lægen taler om at løsne Tandkjødet) at løsne den Enkelte ud af det Sammenhæng, ved hvilket han hænger i umiddelbar Lidenskab, og som i umiddelbar Lidenskab hænger ved ham.

Den Art Christendom var aldrig — ligesaa lidet nu, ubetinget ligesaa lidt nu som Aar 30 — efter Menneskets Hoved, men ham i inderste Hjerte, paa Liv og Død imod. Derfor er Historien den, at der fra Slægt til Slægt lever en høist respekteret Samfunds-Classe, hvis Metier er at gjøre Christendom til lige det Modsatte.

»Præsternes« Christendom forholder sig til: ved Hjælp af Religionen (som uheldigviis just er for at bevirke det Modsatte) at kline Familierne mere og mere egoistisk sammen, og til at arrangere Familie-Festligheder, skønne, herlige Familie-Festligheder, f. Ex. Barnedaab og Confirmation, hvilke Festligheder, sammenlignede med f. Ex. Dyrehavstouren og andre Familie-Glæder, have en egen Art Fortryllelse, at det »tillige« er religiøst.

»Vee Eder« siger Christus til de Lovkyndige (Skriftkloge) »at I have taget Kundskabens Nøgle; selv gaae I ikke ind (nemlig i Himmeriges Rige, cfr. Mtth. 23, 13.) og Dem, som vilde gaae ind, formene I det«. (Luc. 11, 52.).

Dette er Præstens høist respekterede Virksomhed, en Næringsvei, der forhindrer Menneskene i at indgaae i Himmeriges Rige. Til Vederlag gjør saa »Præsten« sit Bedste i Retning af Præstationer, for hvilke f. Ex. Agent Carstensen har i stor Stiil afgjort Talent, skjønnene, herlige Festligheder med — som lidt Viin smager godt i Limonade — med lidt Religieust i, hvad Carstensen ikke kan præstere . . . dog han kunde maaske blive ordineret.

At den, især i Protestantismen, saa meget priste det christelige Familie-Livs christelige Børne-Opdragelse er, christeligt, baseret paa en Løgn, idel Løgn.

I Almindelighed leves der vel saaledes i »Christenhed«, at Forældrene slet ikke befatte sig med at være Christne uden af Navn, egentligen ingen Religion have. Barnets Opdragelse bestaaer saa i en vis Dressur, i at lære en Deel, men derimod indlader man sig ikke paa at bibringe det nogen religieus end mindre nogen christelig Anskuelse af Livet eller paa at tale til det om Gud, end mindre efter de for Christendommen eiendommelige Begreber og Forestillinger.

Anderledes i de Familier, der gjerne ere sig selv yderst vigtige ved at være alvorlige Christne, og som veed at tale meget om det christelige Familie-Liv og om Betydningen af en christelig Børne-Opdragelse. Her er der en Snakken om og en Vigtighed med, fra den tidligste Barndom, som det hedder, at opdrage Barnet i Christendom.

Sandheden er imidlertid den, at dette (Protestantismens Stolthed!) dette christelige Familie-Livs christelige Børne-Opdragelse er, christeligt, baseret paa en Løgn, idel Løgn.

Og Dette er saare let at vise.

For det Første. Hvorledes det, *christeligt*, er at forstaae med Barnets Tilblivelse, derom kan jo Forældrene ikke tale, christeligt, sandt til Barnet. Forældrene ere egoistiske nok til — og under Navn af

Christendom! — at opdrage Barnet i den Anskuelse, at det er en overordentlig Velgjerning af Forældrene, at Barnet er til, at det var Gud særdeles behageligt, dette Mesterstykke af Forældrene, hvorved Barnet blev til. Dette vil sige: under Navn af christelig Børne-Opdragelse vender man aldeles op og ned paa Christendommen, gjødens Livs-Anskuelse til lige det Modsatte af hvad den er. *Christeligt* er det intet mindre end den største Velgjerning at skjænke et Barn Livet (dette er Hedenskab); *christeligt* er det intet mindre end det Gud Velbehagelige, hvorved man gjør sig takkelig i hans Øine, at man befatter sig med at avle Børn (en saadan Forestilling om Gud er Hedenskab og endog de lavere Former af Hedenskab, eller det er den Art Jødedom, Christendommen just vilde have bort); *christeligt* er det den høieste Grad af Egoisme, fordi en Mand og en Kvinde ikke kan styre deres Brynde, at derfor skal saa et andet Væsen maaskee 70 Aar sukke i denne Jammerdal og Straffe-Anstalt, og maaskee evigt fortabes.

For det Andet. At den Verden, hvori Forældrene ved deres store Velgjerning ere saa gode at anbringe Barnet, at den, *christeligt*, er en syndig, ugudelig, ond Verden, at Jammer, Qval, Elendighed venter hver Den, der fødes, hvis han da er blandt deres Tal, som frelses, og at dem, hvem det gaaer modsat i denne Verden, dem venter evig Fortabelse: dette kan Forældrene ikke sige Barnet. Deels kan Barnet ikke forstaae det, Barnet er, natur-bestemt, for lykkeligt til at kunne forstaae Sligt; og deels kan jo Forældrene for deres egen Skyld ikke godt sige det til Barnet. Ethvert Barn er i sin Naivetet mere eller mindre genial. Sæt nu Barnet i sin Naivetet sagde til Forældrene: »men naar det er en saadan Verden, og det er det, der venter mig, saa er det jo ikke godt, at jeg er kommen ind i denne Verden.« Bravo, min lille Ven, Du traf Punktet! Det er en yderst fatal Situation for Forældrene! Nei, Christendom kan der ikke fuskes i!

For det Tredie. Den sande *christelige* Forestilling om Gud kan Forældrene heller ikke bibringe Barnet, og ere egoistisk interesse-rede i ikke at gjøre det. At for Gud denne Verden er en fortabt Verden, hver den, der fødes, ved at fødes er Fortabt, at det Gud vil — af Kjerlighed — er at et Menneske skal afdøe, og at, hvis Gud er saa naadig at vende sin Kjerlighed til ham, at det Gud da — af Kjerlighed — gjør er at gjenne-martre ham i alle Qvaler, beregnet paa at tage Livet af ham; thi det er det, Gud vil — dog af Kjerlighed —

han vil have Livet af den Fødte, ham forvandlet til en Afdød, En, der lever som en Afdød: Dette kan Barnet, selv om det blev sagt det, ikke fastholde, og Forældrene vogte sig vel, af egoistiske Grunde, for at sige det. Hvad gjør de altsaa? Under Navn af »christelig« Børne-Opdragelse sluddre de frisk væk af Hedenskabets Tønde, i Flugt med det Foregaaende: Det er en overordentlig Velgjerning at Du blev til, det er en rar Verden, Du er kommet ind i, og Gud er en rar Mand, hold Dig blot til ham, alle Dine Ønsker opfylder han vel ikke, men han hjælper nok. Lutter Løgn.

Altsaa den saameget priste christelige Børne-Opdragelse bestaaer i at tylle Barnet fuldt af — lutter Løgn. Det saa priste christelige Familie-Liv er selv, christeligt, en Løgn, christeligt gives der ikke Familie-Liv, allermindst i Betydning af at dette skulde være den sandeste Form af Christendom, det kan høist med Aflad tolereres. Og selv baseret paa en Løgn, tyller det christelige Familie-Liv Barnet fuldt af Løgn, finder saa selv Smag i den Art Børne-Christendom (hvilket ikke er saa underligt, da det er Hedenskab), bliver sentimentalt ved Tanken om, at man kun som Barn er sand Christen.

Og hvad er saa Følgen af den priste christelige Børne-Opdragelse? Følgen er: enten at Barnet tosser Livet igjennem som Mand, Fader, Olding, i det samme Vrøvl, eller, at der maa komme et Øjeblik i dette Liv, hvor Barnet vil blive forsøgt i den rædsomste Smerte, om enten Gud er en Nedrig, der lader et stakkels Barn indbilde, at han (Gud) er en ganske anden end han virkelig er, eller hans Forældre Løgnere.

Og naar saa denne Smerte er forsvunden, naar han har forstaaet, at hvad Gud angaar, er Alt i sin Rigtighed, at han jo ingen Del har i, hvad Mennesket hitter paa at fortælle om ham, og at Forældrene jo i ethvert Tilfælde vare ham med menneskelig Kjerlighed velmenende: saa behøver han dog maaskee lange, lange Tider, de smerteligste Cure, for at faae alt Det ud af sig, man under Navn at christelig Børne-Opdragelse har tyullet i ham.

See, det er Følgen af den saa meget priste christelige Børne-Opdragelse; baseret paa en Løgn er den idel Løgn. Men Præsterne, de lovprise den. Nu, og det forstaaer sig, eet Menneske er nok til at skaffe en heel By Cholera, og 1000 Meenedere mere end nok til at fnatte et heelt Samfund, saa det der, under Navn af Christendom, leves, er, *christeligt*, idel Løgn.

FILOSOFFEN OG STANDSMORALEN

*H*erskende Skik og Brug har ofte været Udtryk for Standsmoral, d.v.s. for den herskende Klasses traditionelle Synspunkter og Følelser. Den dybsindige tyske Tænker og straalende Forfatter Arthur Schopenhauer (1788—1860) har i et af sine Hovedværker, *Parerga und Paralipomena*, fra sit uafhængige filosofiske Standpunkt diskuteret nogle Æresbegreber, som i hans Samtids militaristiske Preussen syntes hævede over enhver Diskussion.

Af det anførte fremgaar tilstrækkeligt, at det ridderlige Æresprincip ingenlunde kan være oprindeligt og begrundet i selve den menneskelige Natur. Det er altsaa et kunstigt Princip, og dets Oprindelse er ikke vanskelig at finde. Det er tydeligt et Barn af den Tid, da Næverne var mere øvede end Hovederne og da Præsterne holdt Fornuften i Lænker, altsaa af den lovpriste Middelalder og dens Riddervæsen. Da lod man nemlig Vorherre ikke alene sørge for os, men ogsaa dømme for os. Saaledes blev vanskelige Retstilfælde afgjort ved Hjælp af Ordalier eller Gudsdomme, og disse bestod med faa Undtagelser i Tvekampe, ikke blot mellem Ridderne, men ogsaa mellem Borgerne — som Shakespeare giver et fortræffeligt Eksempel paa i Henrik VI (2. Del, 2. Akt, 3. Scene). Og enhver retslig Dom kunde ogsaa appelleres til Tvekampen som den højere Instans, nemlig Guds Dom. Dermed var nu egentlig den fysiske Kraft og Smidighed, altsaa den dyriske Natur, sat paa Dommersædet i Fornuftens Sted, og Spørgsmaalet om Ret eller Uret blev ikke afgjort ved det, vedkommende havde gjort, men ved det, som overgik ham — ganske efter det endnu gældende ridderlige Æresprincip. Den, som tvivler paa denne Oprindelse til Duelvæsenet, bør læse den fortræffelige Bog af J. G. Melligan, *The history of duelling*, 1849. Ja den Dag i Dag finder man blandt Mennesker som hylder Ridderærens Princip — og de plejer som bekendt ikke at være de mest oplyste og tænkende

— nogle som virkelig betragter Duellens Resultat som en guddommelig Afgørelse af den foreliggende Strid; sikkert en traditionelt nedarvet Anskuelse.

Bortset fra denne Oprindelse til det ridderlige Æresprincip er dets Tendens nærmest den, under Trusel om fysisk Vold at ville tiltvinge sig de ydre Beviser for den Agtelse, man enten finder det for besværligt eller overflødigt virkelig at erhverve. Det er omtrent, som hvis nogen vilde varme Termometrets Kugle med Haanden og saa ved Kviksølvets Stigning bevise, at hans Værelse er velopvarmet. Nærmere betragtet er Sagens Kerne denne: ligesom den borgerlige Ære, der jo tager Sigte paa den fredelige Omgang med andre, bestaar i disse andres Mening om os, at vi fortjener fuld Tillid, fordi vi ubetinget respekterer enhvers Ret, saaledes bestaar den ridderlige Ære i den Mening om os, at vi bør frygtes, fordi vi er ubetinget besluttet paa at hævde vor egen Ret. Da Menneskenes Retfærdighed kun er skrøbelig at bygge paa, vilde endog den Grundsætning, at det er vigtigere at blive frygtet end at nyde Tillid, ikke være ganske forkert, det vil sige, dersom vi levede i Naturtilstanden, hvor enhver maa beskytte sig selv og direkte forsvare sine Rettigheder. Men under civiliserede Forhold, hvor Staten har overtaget Beskyttelsen af vor Person og vor Ejendom, finder den ikke længere nogen Anvendelse, men staar dér ligesaa unyttig og forladt som Borge og Taarne fra Næverettens Tid mellem veldyrkede Marker og befærdede Landeveje og Jernbaner. Følgelig har ogsaa Ridderæren, som fastholder denne Grundsætning, maattet tage sig af saadanne personlige Krænkelser, som Staten efter Princippet *de minimis lex non curat* (Loven befatter sig ikke med Bagateller) straffer højst ubetydeligt eller slet ikke, netop fordi det kun drejer sig om betydningsløse Fornærmelser, tildels blot Drillerier. Ridderæren har imidlertid her skruet sig op til en efter Menneskets Natur, Beskaffenhed og Lod aldeles uforholdsmæssig Overvurdering af ens personlige Værd,¹ som den hæver til en Slags Hellighed; derfor finder den Statens Straf for smaa Krænkelser absolut utilstrækkelig, saa at den selv overtager Afstraffelsen og altid paa Fornærmerens Liv og Lemmer. Til Grund herfor ligger tydeligt nok det umaadeligste Hovmod og den mest

¹ Hvad vil det overhovedet sige at fornærme en? — Det betyder: at rokke ved den høje Mening han nærer om sig selv.

oprørende Hoffærdighed, som komplet glemmer hvad Mennesket egentlig er og i Stedet gør Krav paa ubetinget Usaarlighed og Pletfrihed.¹ Men enhver som er besluttet paa at gennemføre dette med Vold og som Følge heraf proklamerer Maximen: »Den som skælder mig ud eller slaar mig er dødsens« — fortjener i Grunden allerede derfor at blive vist ud af Landet. Til Besmykkelse af dette formastelige Overmod foregives nu allehaande. Af to uforfærdede Mennesker, hedder det, bør ingen nogensinde give efter af den Grund, at der af det svageste Sammenstød kunde blive Skældsord, derpaa Slagsmaal og endelig Drab; da er det bedre for Anstændighedens Skyld at springe Mellemlinjerne over og straks gribe til Vaabnene. Den mere specielle Fremgangsmaade her har man saa udformet til et stift, pedantisk System af Love og Regler, der virker som den højtideligste Farce af Verden og staar som et sandt Æresmonument over Daarskaben. Allerede selve Grundprincippet er falsk: er det Affærer af mindre Vigtighed (de større overlades stedse Domstolene), giver af to frygtløse Mænd sikkert nok den ene efter, nemlig den klogeste, og blotte Meningsytringer lader man staa ved sit Værd. Bevis herpaa finder man hos Folket, eller rettere alle de talrige Klasser, som ikke bekender sig til det ridderlige Æresprincip, og hvor

² Det ridderlige Æresbegreb er et Barn af Hovmodet og Naragtigheden. (Den modsatte Sandhed udtales skarpest af *El principe constante* med Ordene »*Es a es la herencia de Adan*«.) Det er meget paa-faldende, at dette Superlativ af alt Hovmod ene og alene findes hos Tilhængere af den Religion, som forpligter til dybeste Ydmyghed, eftersom jo hverken ældre Tider eller andre Verdensdele kender Ridderærens Princip. Dette maa man dog ikke tilskrive Religionen, men snarere Feudalvæsenet, efter hvilket enhver Adelsmand ansaa sig selv for en lille Souveræn, som ikke anerkendte nogen menneskelig Dommer over sig og derfor fik for Vane at tillægge sig absolut Ukrænkelighed og Hellighed, saa at ethvert Udfald imod ham, selv ethvert Slag og ethvert Skældsord fik Karakter af en Forbrydelse der fortjente Dødsstraf. Derfor var Æresprincipperne og Duellerne oprindelig alene Adelens Sag, og som Følge deraf senere hen Officerernes, hvortil efterhaanden fra Tid til anden, omend aldrig gennemgaaende, de øvrige højere Stænder sluttede sig for ikke at staa i mindre Anseelse. Selvom Duellerne skulde være fremgaaet af Ordalierne, saa er disse dog ikke Grunden til Æresprincippet, men Følgen og Tillemningen af det: den som ikke anerkender nogen menneskelig Dommer, appellerer til den guddommelige. Men Ordalierne er i sig selv ikke særegne for Kristendommen; de forekommer ogsaa ganske almindeligt i Hinduismen, vel fortrinsvis i ældre Tider, men kan dog endnu spores.

Stridighederne derfor forløber paa naturlig Maade: hos disse Klasser er Drab hundrede Gange sjældnere end hos den Brøkdæl — maaske blot en Promille af Helheden — som hylder hint Princip; selv Slagsmaal er en Sjældenhed. — Videre har man paastaet, at Selskabslivets gode Tone og fine Sæder som sidste Grundpille havde dette Æresprincip, der med sine Dueller dannede Værn mod Udbrud af Raahed og Uopdragenhed. Men i Athen, Korinth og Rom fandtes ganske sikkert godt og endog ypperligt Selskab saavel som fine Sæder og god Tone, uden at dette Ridderærens Fugleskræmsel gemte sig bagved. Men sandt nok førte dér heller ikke som hos os Kvinderne Forsædet i Selskabslivet, noget som foruden at give Konversationen en frivol og taabelig Karakter og bandlyse al indholdsrigere Samtale sikkert ogsaa bidrager meget til, at i vore finere Omgangskredse det personlige Mod sættes over enhver anden Egenskab; skønt det dog egentlig er en meget underordnet Dyd, blot en Underofficersdyd, ja en som tilmed Dyrene overgaar os i, hvorfor man for Eksempel siger »modig som en Løve«. Men i Modsætning til den førnævnte Paastand udgør Ridderæreprincipet oven i Købet ofte et sikkert Asyl, saavel i det store for Uredelighed og Ondskab som i det smaa for Uopdragenhed, Hensynsløshed og Grovhed, idet en Mængde meget ubehagelige Unoder stiltiende tolereres, netop fordi ingen har Lyst til at vove Halsen for at paatale dem. — Stemrende med alt dette ser vi Duellen i fuldeste Flor og dyrket med blodtørstig Alvor, netop hos den Nation, som i politiske og finansielle Anliggender har vist Mangel paa virkelig Hæderlighed; hvorledes det staar til hermed i dens Privatliv, kan man spørge dem om, der har Erfaring heri. Men hvad angaar dens Urbanitet og selskabelige Dannelselse, saa er den forlængst berømt som negativt Mønster — dvs. den glimrer ved sin Fraværelse.

Alle disse Paaskud holder altsaa ikke Stik. Med større Ret kan man beraabe sig paa, at ligesom en Hund knurrer, naar man truer ad den, og logrer, naar man klapper den, saadan ligger det ogsaa i Menneskets Natur at besvare hver fjendtlig Tilkendegivelse fjendtligt og at forbitres og opirres ved Tegn paa Ringeagt eller Had; derfor siger allerede Cicero: *habet quendam aculeum contumelia, quem pati prudentes ac viri boni difficillime possunt* (Fornærmelser efterlader en vis Brod, som forstandige og hæderlige Mænd har sværest ved at taale). Intetsteds i Verden — bortset fra visse from-

me Sekter — tager man heller roligt imod Skældsord eller Slag. En naturlig Betragtning kræver dog ikke mere end en passende Gengældelse, men ikke at en Beskyldning for Løgn, Dumhed eller Fejghed straffes med Døden; og den gammeltyske Grundsætning »til en Ørefigen svarer en Dolk« er en oprørende ridderlig Overtro. I hvert Tilfælde er det Vredens Sag at besvare eller gengælde Fornærmelser, men ingeniunde, som Ridderæren vil det, Hæderens og Pligtens. Det er tværtimod klart, at enhver Bebrejdelse kun kan saare, hvis man føler sig truffet, hvilket ogsaa kan ses deraf, at den svageste Hentydning, som rammer, saarer langt dybere end den groveste Beskyldning som savner Grundlag. Den som virkelig er sig bevidst, at han ikke fortjener en Bebrejdelse, kan og vil derfor rolig foragte den. Derimod kræver Æresprincippet af ham, at han viser en Ømtalelighed, han slet ikke har, og blodigt hævner Fornærmelser, som ikke saarer ham. Men den maa have en svag Mening om sit eget Værd, som iler med at undertrykke enhver Ytring, som nedsætter det. Omvendt vil sand Selvagtelse medføre virkelig Ligegyldighed overfor Injurier, og hvor en saadan mangler, maa Klogskab og Dannelse kunne hjælpe til at bevare Skinnet og skjule Vreden. Hvis man altsaa blot først kunde blive Ridderærens Overtro kvit, saa at ingen længere turde bilde sig ind ved Skældsord at kunne mindske en andens Ære og dermed øge sin egen, og heller ikke mere enhver Uret, enhver Raahed eller Grovhed straks skulde kunne legitimeres gennem Beredvilligheden til at give Satisfaktion, dvs. slaas for det, saa vilde snart alle faa Forstaaelsen af, at naar det kommer til Skænderi og Ukvemsord, sejrer den, som bliver be-sejret, og at — som *Vincenzo Monti* siger — Injurier er som Kirkeprocessioner, der altid vender tilbage til deres Udgangspunkt. Videre skulde det da heller ikke som nu være tilstrækkeligt at bringe en Grovhed til Torvs for at faa Ret; følgelig vilde da Indsigt og Forstand komme ganske anderledes i Højsædet end nu, hvor de stadig først maa passe paa ikke at vække Anstød mod de taabelige og indskrænkede Anskuelser, som de ved blot at vise sig har alarmeret og forbitret, for ikke derved at risikere, at det Hoved de bor i, sættes paa Spil imod den Fladpande, bag hvilken de andre huserer. Den aandelige Overlegenhed skulde altsaa i Selskabslivet vinde det Primat, der tilkommer den, men som nu — omend i det skjulte — den fysiske Overlegenhed og Husarkuragen ejer; og som Følge

heraf vilde de fortrinligste Mennesker i det mindste have en Grund mindre end nu til at holde sig borte fra Selskabelighed. En Ændring i denne Retning vilde saaledes bevirke den *sande* gode Tone og bane Vej for den virkelig gode Omgang, i den Form den uden Tvivl har haft i Athen, Korinth og Rom. Den, der ønsker at se en Prøve herpaa, anbefaler jeg at læse Xenophons »Gæstebud«.

Det sidste Forsvar for den ridderlige Kodex vil imidlertid utvivlsomt lyde: »Men bevare os vel, da kunde jo den ene slaa den anden!« — hvortil jeg kort og godt kunde svare, at det ofte nok er sket hos de 999 Promille af Samfundet, som ikke anerkender denne Kodex, uden at nogen nogensinde er død af det, mens hos dens Tilhængere hvert Slag i Reglen bliver dødeligt. Men jeg vil gaa nærmere ind paa Spørgsmaalet. Jeg har ofte nok bestræbt mig for at finde en holdbar eller i det mindste plausibel Grund til den rodfaste Overbevisning, som en Del af det menneskelige Samfund nærer om det forfærdelige ved at blive slaaet. Men forgæves: ligesaa lidt i den dyriske som i den fornuftige Del af Menneskets Natur har jeg kunnet finde nogen Aarsag, som lod sig føre tilbage paa klare Begreber og ikke blot bestod i Talemaader. Et Slag er og forbliver et ringe fysisk Onde, som ethvert Menneske kan volde et andet, men uden at bevise mere, end at det er stærkere eller raskere i Vendingen, eller at den anden ikke har været paapasselig. Mere fremgaar ikke af Analysen. Nu ser jeg den samme Ridder, for hvem et Slag af Menneskehaand staar som det værste af alt, faa et ti Gange stærkere Slag af sin Hest og hinke bort, idet han bider Smerten i sig og forsikrer, at det betyder intet. Jeg tænkte saa, at det ligger i den menneskelige Haand. Men jeg ser vor Ridder faa Kaardestik og Sabelhug af denne Haand i Kampen og bedyre, at det er blot Bagateller, ikke værd at tale om. Endda faar jeg at vide, at Slag med den flade Klinge ikke paa langt nær er saa slemt som Stokkeslag, og at Kadetterne derfor for ikke saa langt tilbage straffedes med Slag af Klingen, ikke af Stokken; og selve Ridderslaget sker jo med Klingen og er den største Ære. Men saa er jeg færdig med mine psykologiske og moralske Grunde og har ikke andet tilbage end at erklære det hele for en gammel indgroet Overtro, for endnu et Eksempel blandt saa mange paa alt, hvad man kan bilde Mennesker ind. Dette bekræftes ogsaa af det velkendte Forhold, at Slag

med Bambusrør i Kina er en meget hyppig borgerlig Straf, selv for Embedsmænd af alle Klasser, hvilket viser, at Menneskenaturen, selv den højt civiliserede, ikke giver sig samme Udslag der som her. Men et fordomsfrit Blik paa Menneskenaturen lærer os, at Prygl er ligesaa naturligt for Mennesket som at bide for Rovdyrene og at stange for Hornkvæget; Mennesket er simpelthen et Dyr som prygl. Derfor bliver vi ogsaa oprørt, naar vi i sjældne Tilfælde hører, at et Menneske har bidt et andet; hvorimod det, at man giver og faar Slag, er en ligesaa naturlig som hyppig Hændelse. At højere Dannelse ved gensidig Selvbeherskelse dog helst undgaar sligt, er letforklarligt. Men at indbilde en Nation eller blot en Samfundsklasse, at et tildelt Slag er en skrækkelig Ugerning, som maa drage Mord og Drab efter sig, er en Grusomhed. Der findes her i Verden altfor mange virkelige Onder til, at det er tilladeligt at forøge dem med imaginære, som siden medfører de virkelige; men det gør denne dumme og ondsindede Overtro. Derfor maa jeg ogsaa misbillige, at Regeringer og Lovgivere fremmer den ved deres Iver for at afskaffe al Pryglestraf, civil og militær. De mener herved at handle i Humanitetens Interesse, skønt lige det modsatte er Tilfældet, idet de derved arbejder paa at befæste den unaturlige og usalige Indbildning, som allerede har krævet saa mange Ofre. Ved alle Forseelser, med Undtagelse af de groveste, er Prygl den mest nærliggende og derfor naturlige Afstraffelse: den som ikke er modtagelig for Fornuftgrunde, vil nok være det for Prygl, og det er ligesaa billigt som naturligt, at den, som ikke kan straffes paa sin Ejendom, fordi han ingen har, og den, som man kun med Ulempe for sig selv kan straffe med Frihedstab, eftersom man behøver hans Tjeneste, at saadanne faar en moderat Pryglestraf. Herimod kan man ej heller anføre nogen Grunde, blot Fraser om »Menneskets Værdighed«, som ikke støtter sig paa klare Begreber, kun atter paa den nævnte fordævelige Overtro. At det er denne, der ligger bagved, faar en næsten latterlig Bekræftelse derved, at man fornylig i mange Lande indenfor Militæret har erstattet Pryglestraffen med Arrest, der ganske som den første foraarsager legemlig Smerte, men imidlertid ikke skal være ærekrænkende og nedværdigende.

Men ved saaledes at fremme den omtalte Overtro giver man blot Ridderærens Princip Vind i Sejlene og dermed Duellen, som man paa den anden Side er eller dog foregiver at være opsat paa at af-

skaffe ad Lovens Vej.¹ Som Følge heraf spøger endnu i det 19. Aarhundrede stadig til offentlig Skandale denne Rest af Næveretten, stammende fra den raaeste Middelalder; men nu er det virkelig ogsaa paa Tide, at den med Haan og Spot drives ud. I vore Dage er det jo end ikke tilladt metodisk at hidse Hunde eller Haner imod hinanden (i det mindste i England bliver den Slags straffet); men Mennesker bliver mod deres Vilje hidset mod hinanden til Kamp paa Liv og Død, nemlig af dette latterlige, overtroiske og absurde Æresprincip fra Riddertiden og dets bornerte Repræsentanter og Overvaagere, som paalægger dem Forpligtelsen at slaas med hinanden som Gladiatorer for et eller andet Lapperis Skyld. Vore tyske Sprogrensere foreslaar jeg derfor i Stedet for Ordet Duel (som sandsynligvis ikke kommer af det latinske *duellum*, Krig, men af det spanske *duelo*, Lidelse, Klage, Besvær) at bruge Benævnelsen »Ridderhets«. Det Pedanteri, hvormed denne Naragtighed bedrives, kalder tilvisse paa Smilet. Men det er oprørende, at dette Princip og dets absurde Kodex danner en Stat i Staten, som kun anerkender Næveretten og tyranniserer sine Undersaatter ved at opretholde en helleg Fehm-Domstol, for hvilken hvemsomhelst, med ganske intetsigende Anledninger som Bødler, kan slæbe hvemsomhelst for at nedkalde en Dom paa Liv og Død over dem begge. Naturligvis bliver dette nu det Smuthul, hvorfra den værste Lømmel, naar blot han er af den rette Stand, kan true, ja dræbe den ædleste og bedste, der

¹ Regeringerne er tilsyneladende meget ivrige efter at undertrykke Duellen, men anstiller sig, som om dette ikke vil lykkes dem, skønt det vilde være ganske let, især ved Universiteterne. Grunden hertil synes mig at være følgende: Staten er ikke i Stand til fuldtud at betale Officerernes og de civile Embedsmænds Tjeneste i Penge, og derfor lader den en Del af deres Løn bestaa i Æren, som repræsenteres af Titler, Ordner og Uniformer. For nu at holde denne ideelle Tjenestegodtgørelse i høj Kurs maa Æresfølelsen paa alle Maader næres og skærpes, i hvert Fald overdrives noget; men da det borgerlige Hædersbegreb ikke strækker til til dette Formaal, allerede af den Grund, at man deler det med alle, saa tages det ridderlige til Hjælp og opretholdes paa den nævnte Maade. I England, hvor de civile og militære Lønninger er langt højere end paa Kontinentet, er denne Udvej ikke nødvendig; og derfor er Duellen der, særlig i de sidste tyve Aar, næsten ganske udryddet, forekommer nu højst sjældent og bliver da udlet som en Naragtighed. Sikkert har det store *Anti-duelling-society*, som blandt sine Medlemmer tæller en Mængde Lorder, Admiraler og Generaler, bidraget meget hertil, — og Moloch maa klare sig uden sine Ofre.

som saadan nødvendigvis maa være ham forhadt. Da nu Lovgivning og Politi i vore Dage har bragt det saa vidt, at ikke længere enhver Skurk paa Landevejen kan tilraabe os »Pengene eller Livet«, saa burde ogsaa den sunde Fornuft endelig faa det til, at ikke længere enhver Skurk midt i det fredelige Samkvem kan tilraabe os »Æren eller Livet«. De højere Stænder vilde da kunne befries for den beklemmende Følelse, at enhver naarsomhelst med Liv og Lemmer kan gøres ansvarlig for en Raahed, Grovhed, Dumhed eller Ondskabsfuldhed, som en eller anden behager at slippe løs paa ham. At to unge uerfarne Brushoveder, som kommer op at toppes, skal bøde derfor med deres Blod, deres Helbred eller deres Liv, det er himmelraabende, det er skændigt. Hvor krast et Tyranni denne Stat i Staten udøver, og hvor stor en Magt denne Overtro har, kan maales deraf, at ikke sjældent Folk, for hvem det har været umuligt at genoprette deres krænkede ridderlige Ære — paa Grund af Fornærmerens for høje eller for lave Stand eller andre Hindringer — i Fortvivelse herover har taget Livet af sig og saaledes faaet et tragikomisk Endeligt. — Da det falske og absurde som Regel til sidst afslører sig selv derved, at det kulminerer i Modsigelse, har vi ogsaa her sluttelig den mest skrigende Antinomi: thi det er Officeren forbudt at duellere; men om han i forekommende Tilfælde undlader det, straffes han med Afsættelse.

Men da jeg nu én Gang er ved at bruge Frisprog, vil jeg gaa videre endnu. Den store Forskel man gør mellem at dræbe sin Fjende i aaben og ligelig Kamp eller fra et Baghold, beror — om man skal se fordomsfrit paa det — blot derpaa, at den omtalte Stat i Staten ikke anerkender nogen anden Ret end den stærkeres, altsaa Nævetretten, og har ophøjet denne til Gudsdom og lagt den til Grund for sin Kodex. Thi ved at dræbe sin Fjende i aaben Kamp har man dog ikke bevist andet, end at man er den stærkeste eller dygtigste. Den Retfærdiggørelse, man søger i den aabne Kamps Bestaaen, forudsætter altsaa, at *den stærkeres Ret* virkelig er en *Ret*. Men den Omstændighed, at den anden kun daarligt forstaar at værges sig, giver mig nok Mulighed men sandelig ingenlunde Ret til at gøre det af med ham; min *moraliske* Retfærdiggørelse kan alene bero paa de *Motiver*, jeg har til at berøve ham Livet. Antager vi nu, at disse Motiver virkelig foreligger og er tilstrækkelige, saa er der absolut ingen Grund til desuden at gøre det afhængig *deraf*, om han eller

jeg kan skyde eller fægte bedst, men da er det ligegyldigt, paa hvad Maade jeg tager hans Liv, om jeg dræber ham bagfra eller forfra. For moralsk set vejer den stærkeres Ret ikke mere end den klogeres, som anvendes ved Snigmord; her vejer altsaa Hovedets og Nævernes Ret lige, hvortil ogsaa kan bemærkes, at begge Dele finder Anvendelse i Duellen, idet jo hver Finte i Fægtning egentlig er et Baghold. Anser jeg mig moralsk berettiget til at berøve en anden Livet, saa er det en Dumhed først at lade dette afhænge af, om han muligt skyder eller fægter bedre end jeg; i hvilket Tilfælde han da oven i Købet tager Livet af mig, som han i Forvejen har krænket. At Fornærmelser ikke bør hævnnes gennem Duel, men gennem Snigmord, er *Rousseaus* Mening, som han forsigtigt antyder i den hemmelighedsfuldt holdte 21. Anmærkning til 4. Bog af *Émile* (S. 173, Bip.). Men samtidig er han saa hildet i den ridderlige Overtro, at han anser en Beskyldning for Løgn som berettigende til Snigmord, skønt han dog burde vide, at ethvert Menneske utallige Gange har gjort sig fortjent til denne Beskyldning, og han selv i højeste Grad. Men den Fordom, som lader Berettigelsen til at dræbe Fornærmeren være betinget af aaben Kamp med lige Vaaben, anser aabenbart Næveretten for en virkelig Ret og Tvekampen for en Gudsdom. Italieneren derimod, som i Vredens Hede uden videre stikker sin Modstander ned, handler i det mindste konsekvent og naturligt; han er klogere, men ikke ringere end Duellanten. Vilde man her sige, at jeg er berettiget til at dræbe min Fjende i Tvekamp, eftersom jo han ogsaa søger at dræbe mig, saa maa herimod indvendes, at jeg med min Udfordring har tvunget ham til Nødværge. Dette at tvinge hinanden med Vilje til gensidigt Nødværge vil i Grunden blot sige at søge et plausibilt Paaskud til Mord. Snarere kunde man retfærdiggøre sig med Grundsætningen *volenti non fit injuria* (ingen Uret begaas mod den, som selv har villet det), nemlig forsaavidt som man efter gensidig Overenskomst har sat sit Liv paa Spil; men herimod kan indvendes, at det er saa som saa med *volenti*, med Frivilligheden, thi det Tyranni, som det ridderlige Æresprincip og dets absurde Kodex udøver, er den Bøddel, som har slået begge eller i det minste den ene af Kæmperne for denne blodige Fehm-Domstol.

PRIMITIVE FILOSOFFER

*N*edenstaaende Prøver paa Winnebagoindianernes moralske Tanker er hentet fra Paul Radin, *Primitive Man as Philosopher*. De viser Træk, der minder om Stoikerens eller Gentleman'ens Krav om ydre Selvbeherskelse, indre Uafhængighed og fornuftmæssig Resignation. Beretningen om Aandemaneren giver et Indblik i Indianernes Magi i Teori og Praksis, men dens Moral er meget almenmenneskelig; den er en velkendt Advarsel mod Hybris og mod urigtig Brug af Naturkræfterne.

Raad til en Enke. Af Winnebagoindianernes Begravelsesritual.

Min Søster, man paastaar, at det er bedst for et Menneske ikke at græde, at en Enke ikke bør sørge for meget, thi da vil Folk gøre Nar ad hende, men ogsaa fordi hun for sine Børns Skyld, hvis hun har nogen, maa se fremad i Livet. Nu ligger der intet spøgende i det, jeg vil sige (skønt det kan lyde saadan), nemlig at vi ikke bør græde ved en saadan Lejlighed som i Dag, men tværtimod holde Modet oppe. Jeg mener ikke, at jeg er glad over, at min Svoger er død. Men hvis du græder, kunde nogen komme og sige, at det sømmede sig bedre for dig at vise ham dine Tænder end dine Taarer — at du burde smile.

Og atter skal det siges, at man ikke burde græde, thi naar et Legeme er lagt i Mulden, findes der intet Haab om, at det nogensinde mere skal vende tilbage til denne Jord.

Raad til en Mand, som skal gifte sig

Naar du bliver gift, saa gør ikke en Afgud af den Kvinde, du gifter dig med; dyrk hende ikke. Hvis du dyrker en Kvinde, vil hun kræve større og større Dyrkelse, alt eftersom Tiden gaar. Det kan ske, at du, naar du bliver gift, vil lytte til din Hustrus Stemme og nægte

at gaa paa Krigsstien. Hvorfor skal du paa den Maade risikere at blive til Latter? Efter nogen Tid vil du ikke faa Lov til at gaa til en Fest. Lidt efter lidt vil ikke engang dine Søstre anse dig for at være noget. Du vil blive skinsyg, og efter at din Skinsyge er vokset til sit yderste Højdepunkt, vil din Hustru løbe fra dig. Gennem dine Handlinger har du ladet hende vide, at du dyrker en Kvinde og kun én. Netop derfor vil hun løbe bort. Som Følge af dine ustandselige Bryderier vil hun løbe fra dig. Hvis du tænker, at en Kvinde, nemlig din Hustru, er det eneste Menneske, du bør elske, har du ydmyget dig selv. Du har faaet Kvinden til at lide og faaet hende til at føle sig ulykkelig. Du vil blive kendt som en daarlig Mand, og ingen vil gifte sig med dig paany. Senere hen maaske, naar Folk gaar paa Krigsstien, vil du slutte dig til dem, fordi du føler dig ulykkelig over, at din Hustru har forladt dig. Men da vil du simpelthen kaste dit Liv bort.

Sort Magi

En gammel Mand kom engang til noget, som saa ud til at være en meget hellig Sø. Dens Bredder var stejle og gik hovedkuls ned helt oppe fra Toppen. Overalt voksede Mængder af Fyrretræer. Den gamle Mand stod og betragtede Søen, og derefter udraabte han: »Denne Sø maa sandelig være meget hellig, og de forskellige Aander, som hersker over den, maa være yderst mægtige. Jeg vilde ønske, jeg var ung paany. Her vilde jeg visselig faste!« Saaledes talte han. Men derpaa fortsatte han og sagde: »Men hvad er det, jeg siger? Har jeg ikke en Søn? Jeg skal lade ham faste her!« Saasnt han kom hjem, udtænkte han altsaa en Plads, hvor Sønnen kunde holde til og besvor ham derpaa at faste.

Hele Vinteren forblev Sønnen der og fastede. Naarsomhelst hans Fader kom for at besøge ham, fortalte han ham, at endnu havde ingenting fundet Sted. Tre Aar fastede Drengen der, og endnu var det ikke lykkedes ham at drømme om nogetsomhelst. Men da hans Fader det fjerde Aar kom til ham, tiltalte han ham saalunde: »Fader, endelig har jeg faaet en Aabenbaring. Aanden krævede fire Ofre, Tobak, Fjer, en Hund og en hvid Hjort; disse Ofre krævede han. Og derpaa krævede han et femte, et Menneskeliv.« Da Drengen tav,

udtrykte den gamle Mand sin Taknemmelighed. Derpaa nævnte han den Dag, paa hvilken Ofrene skulde finde Sted. »Den, som hersker over denne hellige Sø,« fortsatte Drengen, »skal jeg faa at se, blev det sagt mig. Til ham er det, du skal frembære dine Ofre.« Faderen følte sig meget lykkelig. Han gik hjem, og det var en Mærkedag.

Derpaa førtes Ofrene til Søen. Her syntes alt at være i Oprør, og der var en frygtelig Larm. Hvert Minut dukkede Genstande op af Vandet. Den gamle Mand stod der og tænkte for sig selv: »Nu er Stunden inde. Nu vil det aabenbare sig.« Men derpaa tænkte han atter for sig selv: »Nej, maaske ikke.« Mange Ting viste sig; sandelig, alt hvad man kan forestille sig, og tilsidst rejste der sig op af Søen en brændende Stok, omgivet af Røg. Da Stormen havde lagt sig fuldstændig, saa de begge udstrakt paa Stranden en meget hvid Vandaand, en af den Slags, som ikke kan slagtes med en almindelig Kniv. Derfor lavede den gamle Mand sig en Kniv af rødt Cedertræ, og med den gav han sig til at skære Vandaanden op. Af hans Krop begyndte han at forfærdige Vaaben af alle Slags. En Del af Kroppen skar han af for deraf at berede en særlig Slags Drik, en anden for deraf at gøre en Krigsmedicin. Af Blodet gjorde han en magisk Farve, som vilde sætte ham i Stand til at dræbe en Fjende, selvom denne hvilede i sit eget Telt. Winnebagoindianerne vilde synes om den Medicin, tænkte han. Der var intet, som denne Medicin ikke kunde afstedkomme. Derpaa gjorde han en ond Medicin, som kunde hindre ethvert Menneske i at faa den gamle Mands Hjerte til at smerte eller at gøre Nar ad ham. Medicinen var af den Slags, at hvis han ønskede at dræbe en Mand, behøvede han blot at fastsætte en Dag, og saa vilde den paagældende Mand gaa til Grunde. Ja, hvis han fæstede sine Tanker paa en bestemt Mand, saa vilde den Mand lide. Han kunde med den Medicin gøre en Mand forrykt eller berøve ham hans Sjæl. Hvis en Mand var meget langt borte, og han blot udtalte hans Navn, hvis han da bare mumlede: »Lad ham dø!« saa vilde den Mand dø.

Saadanne var de Mediciner, han gjorde. Ingen gode gjorde han; bare onde.

Derpaa frembar de deres Ofre til Vandaanden, og da disse var forbi, sagde den gamle Mand til sin Søn: »Min kære Søn, lad mig selv blive ofret.« Men Sønnen sagde: »Nej, Fader, naar du er blevet

gammel, og Døden kommer til dig, da skal du leve med Vandaanden; du og han skal blive Fæller og altid følges ad.« Herpaa svarede den gamle Mand med Ophidselse: »Min kære Søn, selvom det skulde ske netop i denne Stund, vilde jeg i Sandhed være tilfreds.« »Fader, naar du dør, skal du leve her ved denne hellige Sø. Her skal du forblive for stedse, saalænge Jorden staar.«

Derpaa gik de hjem til deres Folk. Den gamle Mand begyndte straks at anvende sine onde Mediciner. Hvorsomhelst et Barn kunde opdages, som var særlig elsket, hvorsomhelst der fandtes Mennesker, som var usædvanlig afholdte, dræbte den gamle Mand dem. Snart aabenbarede Vandaanden sig for den unge Dreng og sagde: »Hvad er det, din Fader gør? Han dræber dem, som er mest elsket, Mænd og Børn. Dette er ikke godt. Sig til ham om at holde op. Sig ham, at dersom han vægrer sig, vil han blive forvandlet til en Sten. Jordens Skaber har ikke dannet mig til det Formaal, som din Fader nu anvender mig til, og det vil mishage ham, hvis dette fortsætter.«

Altsaa gik den unge Mand til Faderen og bad ham holde op, idet han fortalte ham, at hvis han vægrede sig, vilde han blive forvandlet til en Sten. Men den gamle Mand svarede: »Min kære Søn, jeg er nu blevet saa vant til, hvad jeg gør, at jeg ikke kan holde op.«

Næste Morgen bevægede den gamle Mand sig ikke, og da hans Søn saa paa ham, mærkede han, at han var blevet forvandlet til en Sten.

Til sidst skal anføres, ogsaa efter Radins ovennævnte Bog, en Beretning, som stammer fra Ba-ila-Folket i Sydøstafrika. Den handler om en gammel Kvinde, der kæmper med det ældgamle Teodicé-problem: hvorledes kan den haabløse og uforskyldte Ulykke forenes med en retfærdig Verdensorden? I Lighed med de fleste af sine Sjælsfrænder bliver hun mødt med sund Fornuft og manglende Forstaaelse, og det hele slutter meget tragisk.

Hun var en gammel Kvinde af en Familje med lang Stamtavle. Leza, Den Herskende, strakte sin Haand ud mod Familjen. Han slog hendes Mor og Far, endnu mens hun var Barn, og i Aarenes Løb bortreves alle hendes Slægtninge. Hun sagde til sig selv: »Visselig skal jeg beholde dem, som sidder paa mit Knæ.« Men nej, ogsaa de, hendes Børns Børn, toges fra hende. Hun visnede bort af Alderdom,

og det syntes, som ogsaa hun selv til sidst skulde tages bort. Men nej, en Forandring skete med hende; hun blev yngre. Da opstod i hendes Hjerte en fortvivlet Beslutning om at finde Gud og spørge ham om Meningen med alt dette. Et Steds oppe i Himlen maatte han have sin Bolig. Hun begyndte at hugge Træer om, sammenføje dem og saaledes opføre en Bygning, som skulde naa til Himlen. Til sidst gav hun op i Fortvivlelse, men hun opgav ikke sit Forsæt at finde Gud. Et Steds paa Jorden maatte der findes en anden Vej til Himlen! Saa begyndte hun at rejse og færdedes gennem det ene Land efter det andet, stedse med denne Tanke i sit Sind: »Jeg vil naa did, hvor Jorden ender, og der vil jeg finde en Vej til Gud, og jeg skal spørge ham: Hvad har jeg gjort imod dig, eftersom du hjem søger mig paa denne Maade?«

Hun fandt aldrig Jordens Ende, men skønt hun var skuffet, opgav hun ikke sin Søgen, og naar hun færdedes gennem Landene, spurgte man hende: »Hvad er du kommet hid for, gamle Kvinde?« Og Svaret blev: »Jeg søger Leza.« — »Søger Leza! Hvorfor?« — »Mine Brødre, derom spørger I mig! Findes der her i Landene nogen, som lider, hvad jeg har lidt?« Og de spurgte atter: »Hvorledes har du lidt?« — »Paa denne Maade. Jeg er alene. Som I ser mig, en ensom gammel Kvinde; det er, hvad jeg er!« Og de svarede: »Ja, det ser vi. Det er hvad, du er! Berøvet Frænder og Mand? Hvori skiller du dig fra andre? Den Herskende sidder paa Ryggen af hver eneste af os, og vi kan ikke ryste ham af!« Hun naaede aldrig sit Maal: hun døde ved at hendes Hjerte brast.

FORSVUNDEN STENALDER

*N*egerstammen *Aranta* bebor *Stepperne* ved *Alice Spring* i det indre *Centralaustralien*. Den er i *Færd* med at *uddø*; omkring 1890 havde den mere end 2000. Medlemmer, i 1927 var der kun 3—400 *Individer* tilbage; hvor mange der lever i *Dag*, findes der ingen tilgængelige *Oplysninger* om. Man mener, at dens *Forsvinden* hænger sammen med, at *Adgangen* til *Vildt*, *Kænguru* og *Emustruds* er blevet mindre.

Arantastammens *aandelige* og *materielle* *Kultur* bærer *Stenalderens* *Præg*. *Religionshistorikere* og *Antropologer* har været enige om, at man intetsteds i *renere* *Form* har kunnet studere *primitive* *Forestillinger* og *Tankesæt*, som engang i *Tidernes* *Morgen* ogsaa har været *vore* *ældste* *Forfædres*. *Hovedværket* om *Arantastammen* er *Sir Baldwin Spencers* og *F. J. Gillens* *store* *Værk* *The Arunta* (1927), et af de bedste *etnologiske* *Værker*, der *overhovedet* er skrevet. *Fra* dette er her hentet nogle *Prøver* paa *Arantastammens* *Ceremonivæsen*.

Initiationsriter hos Arantafolket

Tidligt paa den *Dag*, da *Lartna-Ceremonien* eller *Omskærelsen* skal begynde, føres *Ulpmerka*¹ bort fra *Lejren* under et eller andet *Paaskud*, mens *Mændene* og *Kvinderne* benytter *Dagen* til at ordne de *indsamlede* *Forraad* af *Levnedsmidler*, saasom *Akasiafrøene* eller *Munyeru*. Nu og da bryder de ud i den *monotone* *Sang*, som hører til en *Corrobboree*²; hertil danser *Kvinderne*, men ikke *Mændene*, alimens en *Følelse* af *undertrykt* *Ophidselse* over hele *Lejren* tilkendegiver, at en *Ceremoni* af mere end *almindelig* *Betydning* snart skal finde *Sted*. Ved *Solnedgang* føres *Drengen* tilbage til *Lejren*, og

¹ Saaledes betegnes den, som har gennemgaaet *Initiationsriten* at kastes op i *Luften*, men endnu ikke er blevet omskaaret.

² *Gængs* *Benævnelse* paa visse af de *australske* *indfødtes* *Fester*.

uden at vide, hvad der venter ham, tilbringer han Aftenen som sædvanlig i Mændenes Lejr, hvor han lægger sig til at sove. Henimod Midnat, naar alt er stille, undersøger Drengens ældste Broder, om han sover trygt, vækker derpaa Lejrens øvrige Medlemmer, og alle disse, baade Mænd og Kvinder, gaar samlet til den nærliggende Plads, som i Forvejen er blevet udvalgt. Kvinderne staar stille paa den ene Side, mens Mændene under saa lidt Støj som muligt rydder Græs og Affald bort og paa denne Maade gør *Apulla*-Grunden¹ rede. Derpaa sætter alle sig med Undtagelse af tre Brødre til Drengen og to unge Kvinder ned rundt om *Apulla*, mens de fem udvalgte gaar til Lejren for at vække Drengen og føre ham med sig. De to Kvinder gaar forrest; hver af dem bærer en *Alparra*, hvilket vil sige et udhulet Stykke Træ af den Slags, Kvinderne anvender til at bære Mad og Vand i; de sniger sig i Stilhed hen til *Ulpmerka*, slaar ham pludselig og haardt med deres *Alparras*, idet de samtidig højlydt raaber: »*Utchai! Utchai!*« Drengen, som naturligvis bliver forvirret og opskræmt, farer op, men de tre Mænd griber fat i ham og siger samtidig til ham, at nu er Tiden kommet, da han ikke længere kan forblive *Ulpmerka*, men skal gøres til Mand — til *Atuakurka*. Saa snart Raabet »*Utchai*« er blevet hørt, begynder Mændene at synge og Kvinderne at danse.

De følgende Ceremonier, deriblandt Bemalingen af Drengen, som udføres af *Uwilia*-Mænd, og Overgivelsen af Fyrstikken gennem en *Unchalkulkna*-Kvinde², skønt der kan være mere end én saadan, er stort set de samme, som de der allerede er beskrevet³. Paa den Dag, da selve Operationen skal udføres, er der imidlertid en let Variation i Fremgangsmaaden. Der plantes to Rækker Spyd ret op og ned, prydet med Kviste af *Eucalyptus*, en Række paa hver Side af *Apulla*-Stien. De udgør en Slags Allé, med Stien løbende midt imellem. Ved Middagstid, naar alt er i Orden, forlader nogle af Mændene Lejren for at hente Drengen. Naar der gives Signal, at de vender tilbage med ham, idet han holdes skjult for Kvindernes Paasyn, gaar disse sidste straks ind mellem Spydrækkerne og udfører til

¹ Pladsen for Omskærelsceremonien.

² *Uwilia* kalder Drengen for Fremtiden den, som har malet ham. Overgivelsen af den brændende Fyrstik (*Unchalkulkna*) følges af en Formaning om altid at holde sig til sin egen Ild, dvs. lade andres Kvinder være.

³ I Forbindelse med indfødte fra andre Egne.

nogle af de ældre Mænds Sang *Unthippa*-Dansen; derpaa stiller de sig ved Pælene og rykker Løvet af dem. Naar Mændene nærmer sig med Drengen, kaster de Barkstumper paa Kvinderne, hvilket er Signalet for disse til at forsvinde og gaa til deres Lejr, udenfor *Apullas* Synsvidde. Drengen anbringes ved den ene Ende af Stien bagved et Gehæng af Løvgrene; ved denne Lejlighed har man blot lavet ét saadant og ikke to, som tidligere er beskrevet. Ved Nattens Frembrud føres Kvinderne tilbage og sætter sig paa begge Sider af Stien ved Foden af de afløvede Spyd. To *Kullia*¹ gaar hen, hvor Drengen stadig holdes skjult for Kvinderne, kaster Løvgrene til Side og hopper derefter fulgt af *Ulpmerka* frem ad Stien, til de er naaet halvejs; saa viger de til Siden, den ene til højre, den anden til venstre, hvorimod Drengen fortsætter, til han støder sammen med en Mand, som med Vilje er anbragt saadan, at dette skal indtræffe. Denne Mand kaldes *Tapunga*; han ruller straks omkuld, og Drengen bliver liggende paa hans Ryg. Alle iagttager nu Tavshed. I denne Stilling skrubbes Malingen af *Ulpmerkas* Ryg. Mændene forbliver rolige, men Kvinderne bliver vildere og vildere, idet de synger:

»Atnintu rappira ka perka-a-a

Ok nar inta

Yur a puncha kwi

Yur a puncha kwi.²

Mens dette foregaar, glider Drengen ned fra Mandens Ryg og sætter sig op for at se paa Dansen, som pludselig ophører, naar Lyden af en bull-roarer³ høres. Straks løber Kvinderne deres Vej, og meget kort efter udføres Operationen. I dette Distrikt kaldes Manden, som holder Skjoldet,⁴ *Urinthantima*, og han skal tilhøre den modsatte

¹ Ældre Broder eller tilsvarende Slægtning.

² I en anden Egn synger Mændene ved samme Lejlighed følgende Sang, hvor den orgiastiske Stigning udtrykkes gennem Naturassociationer:

Ingwa alkirna alkirna la

Urtmantha alkirna impara.

Disse Ord betyder i Rækkefølge: Mørk Nat, Gry, et stort klart Lys; en Gruppe Træer, som vokser tæt ved hinanden, noget som ligner Himlen, noget der stiger op rødt som Solen.

³ Blandt Etnografer vedtagen Benævnelse paa de australske indfødtes Tundun, et Træstykke som svinges over Hovedet og derved frembringer en Lyd, som mindede de engelske Kolonister om en Tyrs Brølen.

⁴ I dette Skjold skal Blodet opsamles.

Halvdel af Stammen som Drengen. Operationen udføres næsten altid af en Mand, som er *Irundera*¹ i Forhold til Drengen; han assisteres af en eller maaske to Mænd, som kaldes *Killarina*, og som ogsaa skal tilhøre den anden Halvdel af Stammen. Naar det hele er forbi, faar Drengen et Bundt Churinga² og sendes bort i en Mands Vare-tægt, som tidligere beskrevet, indtil han er kommet sig og er rede til næste Operation.

Efter at Novicen har gennemgaaet denne Operation, der minder om Omskærelsen, men er endnu uhyggeligere, forestaar der ham endnu meget:

Engwura, eller som det kaldes indenfor andre Dele af Stammen, Urumpilla, er i Virkeligheden en lang Serie Ceremonier, som staar i Forbindelse med Totem og afsluttes med noget, som bedst kan beskrives som Ildprøver, hvilket udgør den sidste af Initiationsceremonierne. Vi kan ikke fuldtud oversætte Indholdet af nogen af de to Termer, men hver især er delvis dannet ved Hjælp af Ordet *Ura*, som betyder Ild. Efter at den indfødte har gennemgaaet disse Ceremonier, bliver han det, som kaldes *Urliara* eller *Maliera* — det vil sige et fuldt udviklet Medlem af Stammen. De indfødte selv siger, at Ceremonien har den Virkning, at den gør alle, som gennemgaar den, stærke. Den giver dem Mod og Visdom, gør Mændene mere venligsindede og mindre tilbøjelige til Skænderi; kort sagt, den gør dem til *Atua Mara Oknirra*, Ord som henholdsvis betyder »Mand, god, stor eller megen«, hvorved Ordet »god« naturligvis bruges i den Betydning, som de indfødte lægger i det. Aabenbart bestaar dens Hovedformaal i for det første at bringe de unge Mænd under de gamle Mænds Kontrol og lære dem blindt at adlyde deres Befalinger; for det andet at gøre Selvbeherskelse og Tapperhed til en Vane hos dem; og for det tredje at vise de yngre Mænd, som har naaet til moden Alder, Stammens hellige Hemmeligheder, som staar i Forbindelse med de Churinga og Totem, hvortil de hører.

Engwura kan udføres paa forskellige Steder, men da det er en Ceremoni, til hvilken Mænd og Kvinder samles fra alle Dele af Stammen og undertiden endda fra andre Stammer, saa foretrækker man

¹ Betegnelse for en af de mange udviklede Relationer indenfor Stammen.

² Hellige Genstande af Træ eller Sten, deriblandt ovennævnte bull-roarer.

en central Beliggenhed, hvis Ceremonien skal udføres i stor Maalestok. I Virkeligheden er det en Lejlighed for de gamle Mænd fra alle Stammens Dele til at komme sammen og diskutere forskellige Anliggender. De ældre Mænd holder Raadslagning Dag for Dag, hvormed vi ikke mener, at det skulde være noget af strengt formel Natur, men blot at ældre Mænd stadig kan ses diskutere Ting, som vedrører Stammens Interesser; alle Stammens gamle Traditioner genopfriskes og drøftes, og det er gennem saadanne Møder, at Kendskabet til Stammens uskrevne Historie og om dens ledende Medlemmer overføres fra Slægtled til Slægtled. Og ikke blot dette; den vigtigste Virkning bliver uden Tvivl at bevare Skikkene, men paa den anden Side kan Ændringer, som er indført indenfor en Del af Stammen (og trods de indfødtes store Konservatisme finder saadanne Ændringer faktisk Sted) takket være disse Sammenkomster blive almindeligt antagne i Løbet af meget kortere Tid, end det vilde være Tilfældet, dersom de langsomt maatte trænge igennem fra den ene Plads til den anden — som de havde maattet uden den Mulighed for personligt Samkvem paa venskabelig Fod mellem Lederne for de forskellige stedlige Grupper, som disse periodiske Møder frembyder.

Engwuraceremoniernes Længde og Omfang er meget forskellig inden for de forskellige Totemgrupper. Undertiden er det nok med en eller to Dage, men man kan ogsaa blive ved i fire Maaneder. Særlig omstændelige og traditionsrige er de Ceremonier, der udføres af Vildkattens Gruppe; i dem deltager ogsaa Den hvide Flagermus' og Frøens Grupper.

En Forestilling om Ceremoniens Betydning kan man faa af den Kendsgerning, at den, som vi overværede, begyndte i Midten af September og fortsatte til Midten af nærmestfølgende Januar; i denne Tid foregik en stadig Række af Ceremonier, saa at ikke en Dag gik, uden at der udførtes en, og undertiden var det ikke mindre end fem eller seks paa et Døgn. De afholdtes paa forskellige Tider, altid en eller flere ved Dagslys og ikke sjældent et Par Stykker om Natten; den foretrukne Tid var straks før Solopgang.

Skønt hele Rækken af Ceremonier forløb uden Afbrydelser, var der fem tydeligt markerede Faser, hvoraf hver især karakterisere-

des af visse vigtige Træk, som var særegne netop for den; disse Faser vil vi beskrive i Rækkefølge. De kan i Korthed skitseres som følger:

1. Fase. Budbringere sendes ud. Stammen samles. Indledende Corroborees. Bygning af *Parra*¹ paa Engwurapladsen og Paabegyndelsen af de hellige Ceremonier. Det karakteristiske for denne Fase er, at man holder sædvanlige Danse-Corroborees ved Nattetid, hvori Kvinderne deltager. Disse optager mellem to og tre Uger, og saasnart de er forbi, deltager Kvinderne ikke længere førend lige mod Slutningen af Ceremonierne.

2. Fase. Mændene skiller sig fra Kvinderne og lever paa Engwurapladsen, hvor hellige Ceremonier udføres Dag og Nat. Dette strækker sig maaske over seks Uger og varer ved, til de Mænd, som skal initieres, er blevet *abmoara* i Forhold til visse ældre Mænd, som tager sig af dem. Derefter kaldes de *Illpongworra*.

3. Fase. De hellige Ceremonier fortsætter. *Illpongworra* udmærkes ved, at de bærer Kviste af en særlig Busk og ikke maa tale til deres *Abmoara*-Mænd. Denne Fase varer, indtil en speciel Ceremoni, som i dette Tilfælde hører sammen med Frø-Totem, er udført; for at overvære den føres de unge Mænd til Engwurapladsen under Akkompagnement af Lyden fra bull-roarers, som fra nu af bliver meget anvendte. Denne Fase omfatter omkring otte Dage.

4. Fase. *Illpongworra* tages ud fra Lejren om Morgenen og føres ind igen ved Nattens Frembrud af gamle Mænd, som bærer bull-roarers. Dette er den vigtigste Fase, og i den gennemgaas Ildceremonierne. Den varer to Uger eller mere, og efter Slutceremonien i denne Fase faar de initierede Mænd Rang af *Urliara* eller *Maliera*.

5. Fase. De nyudnævnte *Urliara* maa holde sig ude i Skovlandet. Corroborees, hvori Kvinder deltager, holdes om Natten, og indimellem udføres hellige Ceremonier i Forbindelse med Ophævelsen af Tavshedspligten mellem dem som er *Abmoara* til hinanden. Denne Fase omfatter en ubestemt Tid, men efter dens Begyndelse bryder Lejren op, og de forskellige Medlemmer vender tilbage til deres respektive Bopladser.

¹ En Slags Jordvold.

ARANTA

Selve Ildprøven beskrives paa følgende Maade:

Derpaa kaldtes de unge Mænd frem, hvoraf fyrrer var til Stede; grønne Buskkviste lagdes paa Ilden, og de fik Befaling til at lægge sig i deres fulde Længde paa de rygende Grene, som beskyttede dem for at komme i Berøring med de glødende Kul nedenunder. Heden og Røgen var kvælende, men ingen af dem fik Lov at rejse sig, før end Tilladelse var givet af *Urliara*. Efter at alle havde været der en Gang, og hver især havde ligget paa Ilden omkring fire eller fem Minutter, kom de gamle Mænd til det Resultat, at det hele maatte gøres om; altsaa pustede man atter Liv i Ilden, de anbragtes endnu en Gang midt i de tætte Røgskyer, mens en af de ældre Mænd løftede op i de grønne Kviste i den ene Side med en lang Stage for at give Luften Adgang og faa det til at ulme videre i Løvet og Kvistene. Der var ingen Tvivl om denne Ildceremonis Karakter af Prøve, thi bortset fra Røgen var Heden saa stærk, at da vi havde bøjet os i Knæ for at mærke, hvordan det følte, kom vi omgaaende op igen, og de indfødte havde naturligvis ingen Beskyttelse i Form af Klæder.

Da det var forbi, hvilede *Illpongworra* en Time ved Vandgrotten, thi Dagen var varm og Termometret viste 110,5 Grader Fahrenheit i Skyggen og 156 i Solen, mens Ceremonien løb af Stabelen.¹

¹ Svarer omtrent til henholdsvis 44 og 69 Grader Celsius.

FADER DAMIEN

Nathan Söderblom skal engang have begyndt en Prædiken med disse Ord: »Der sidder en derhjemme og syr. Sting efter Sting i nøje Overensstemmelse med Mønstret, der ligger paa Bordet. Naar Arbejdet er færdigt, er det meget smukt og nydeligt, men det ligner fuldstændigt Mønstret. Det er ikke saaledes, en Helgen bliver til.«

En Helgen og et Guds Sendebud maa vække Anstød blandt Statens Tjenere og Konventionens Folk. Dette gjaldt ogsaa i høj Grad den belgiske Missionær Fader Joseph Damien (1840—1889), der tidligere havde virket som Præst paa Hawaii, men som efter eget Ønske blev forflyttet til de spedalskes Ø for at pleje de syge, og han døde selv de spedalskes Død. Den Forargelse, han vakte, foranledigede den store skotske Forfatter Robert Louis Stevenson til at skrive en glødende Epistel, der kan siges at give et godt Billede af en aldrig afsluttet Konflikt mellem religiøs Moral og herskende Skik.

En anden Mand, der selv i høj Grad var et Verdens Barn, nemlig den daværende Prins af Wales, skrev ved Fader Damiens Bortgang i 1889: »Jeg kender ingen Skandalehistorier om Fader Damien, men én Ting er jeg overbevist om: han vil under alle Omstændigheder gaa over i Eftertiden som en stor Mand, og da han ikke er mere, synes jeg hans Rygte bør lades i Fred.« Synderen Edvard VII forstod Helgenen Damien bedre end agtværdige Embedsmænd; det Paradoks stemmer godt baade med Kristendom og med ethvert fordomsfrit Studium af Sædernes Historie.

Et aabent Brev til den højtærede Doktor Hyde fra Honolulu

Min Herre.

De erindrers sandsynligvis, at vi har truffet hinanden, omgaaedes og talt sammen; fra min Side med Interesse. De husker maaske ogsaa, at De har gjort mig adskillige Tjenester, for hvilke jeg bered-

villigt var taknemmelig. Men der findes Pligter, som gaar forud for Taknemmeligheden, og Fornærmelser som med Rette skiller Venner ad, endsige da blotte Bekendte. Deres Brev til den højtærede H. B. Gage er et Dokument, som efter min Mening vilde have befriet mig for min Taknemmelighedsgæld, om De saa havde fyldt mig med Brød, naar jeg var ved at dø af Sult, eller om De havde vaaget for at pleje min Far, naar han laa for Døden. Uden Tvivl kender De tilstrækkeligt til Kanoniseringsprocessen til at vide, at hundrede Aar efter Damiens Død vil der optræde en Mand, som faar paalagt det pinlige Hverv at være Djævelens Advokat. Efter at hin ædle Broder til mig og til alt skrøbeligt Ler har nydt et Aarhundredes Hvile, skal en anklage og en forsvare ham. Det er en usædvanlig Omstændighed, at Djævelens Advokat optræder frivilligt, er Medlem af en direkte rivaliserende Sekt og iler med at paatage sig sit ækle Hverv, inden Benene endnu er kolde; det er usædvanligt og vidner om en Smag, som jeg ganske vil overlade til mine Læsere at dømme om; usædvanligt og inspirerende for mig. Hvis jeg overhovedet har lært Kunsten at anvende Ord til at udtrykke Sandhed og vække Følelser, da har De endelig skaffet mig et Emne. Thi det er i hele Menneskehedens Interesse og berører offentlig Velanstændighed i hver Krog af Verden, ikke alene at Damien faar Oprensning, men at De og Deres Brev fremlægges fuldstændigt og i de rette Farver for Almenhedens Øjne.

For at gøre dette paa tilbørlig Maade maa jeg begynde med at citere Dem i fuld Udstrækning; derpaa skal jeg gaa over til at gen-drive Deres Ytringer fra flere Synspunkter, guddommelige og menneskelige, og herunder søge atter og med større Udførlighed at tegne den døde Helgens Karakter, som De har behaget at ringeagte; naar dette er gjort, skal jeg sige Dem Farvel for stedse.

»Honolulu, den 2. August 1889.

Højtærede H. B. Gage.

Kære Broder. Som Svar paa Deres Forespørgsler angaaende Fader Damien kan jeg kun anføre, at vi som kendte Manden, er forundrede over Avisernes overstrømmende Lovtaler, som om han havde været den helligste Filantrop. Den enkle Sandhed er, at han var en simpel, smudsig Mand, stivnakket og bigot. Han blev ikke sendt til Molokai, men rejste derhen uden Ordre; han holdt sig ikke indenfor de spe-

dalskes Omraade (inden han selv blev en saadan), men strejfede frit omkring over hele Øen (mindre end den halve Ø er forbeholdt de spedalske), og han kom ofte til Honolulu. Han havde ingen Del i de indførte Reformere og Forbedringer, som var Sundhedsstyrelsens Værk, saavidt Omstændighederne krævede det og Midler skaffedes til Veje. Han var ikke nogen ren Mand i sine Forbindelser med Kvinder, og den Spedalskhed han døde af, bør tilskrives hans Laster og Uagtsomhed. Andre har gjort meget for de spedalske, vore egne Præster, Distriktslægerne og saa videre, men aldrig i den katolske Tanke at gøre sig fortjent derigennem til evigt Liv. — Deres etc.

C. M. Hyde.«¹

For ret at kunne tage Stilling til et saa ejendommeligt Brev maa jeg til at begynde med benytte mig af mit private Kendskab til Underskriveren og hans Sekt. Det kan støde andre; næppe Dem, som har været saa ivrig til at samle og saa rask til at publicere Sladder om Deres Rival. Og dette er maaske Stedet, hvor jeg bedst kan klargøre for Dem Betydningen af, hvad De vil faa at læse: jeg anser Dem for at falde ganske udenfor dannede Diskretions hensyn; De bør selv maales med den Alen, hvormed De maaler andre; endelig glæder det mig overfor Dem at mærke, at Finten er uden Brod, og at kunne støde igen. Og hvis noget af det, jeg vil sige, skulde mishage andre, Deres Kolleger, som jeg respekterer og har i sympatisk Erintring, saa kan jeg kun yde dem min Beklagelse; jeg er ikke fri, jeg er inspireret af Hensynene til højere Interesser; og den Smerte, som kan tilføjes dem af noget fra min Side, maa i Sandhed være ubetydelig i Sammenligning med den Smerte, hvormed de maa læse Deres Brev. Det er ikke Bøddelen, men Misdæderen der bringer Vanære over Huset.

De hører, min Herre, til en Sekt — jeg tror, at det er min egen Sekt, og den i hvilken mine Forfædre har arbejdet — som har nydt, og delvis forsømt at udnytte, en ganske særlig Fordel paa Hawaiiøerne. De første Missionærer kom; de fandt et Land, som allerede havde rensat sig selv fra sin gamle og blodige Tro; de blev næsten fra deres Ankomst omfattet med Entousiasme; de Besværligheder de kom ud for, hidrørte langt mere fra de hvide end fra Hawaiiis

¹ Fra Sydneybladet Presbyterian for den 26. Oktober 1889.

egne Beboere; og for disse sidste stod de (groft sagt) i Guds Sted. Her er ikke Stedet til at gaa ind paa Omfanget, hvori eller Aarsagerne til, at de har spillet fallit, som de har. Kun en enkelt vigtig Ting skal berøres, og den maa jeg her tale rent ud om. I Løbet af deres evangeliske Kaldelse blev de — eller altfor mange af dem — rige. Det er maaske nyt for Dem, at Missionærernes Huse er Genstand for Spot paa Honolulu Gader. Det bør i det mindste være nyt for Dem, at da jeg gengældte Deres høflige Visit, saa gjorde min Droskekusk sine Bemærkninger om Deres Hjemms Størrelse, Smag og Komfort. Det vilde ganske bestemt have været nyt for mig selv, hvis nogen havde fortalt mig den Eftermiddag, at jeg skulde komme til at sætte sligt paa Tryk. Men De ser, min Herre, hvorledes De trækker bedre Mænd ned til Deres eget Niveau; og det er nødvendigt, at de som skal dømme imellem Dem og mig, imellem Damien og Djævelens Advokat, er klar over, at Deres Brev er skrevet i et Hus, som kunde give Anledning, og det med fuld Ret, til de forbipasserendes Misundelse og Stikpiller. Jeg tænker (for at benytte en af Deres Vendinger, som jeg beundrer) at det »bør tilskrives«, at De aldrig har besøgt Skuepladsen for Damiens Liv og Død. Havde De gjort det og genkaldt den i Erindringen, mens De saa Dem om i Deres komfortable Stuer, saa vilde maaske endog Deres Pen have standset.

Deres Sekt (og husk, at forsaavidt nogen Sekt anerkender mig, er den ogsaa min) har i verdslig Forstand ikke handlet ilde i Kongeriget Hawaii. Da Ulykken faldt paa dets uskyldige Menighed, da Spedalskheden steg ned og slog Rod paa de otte Øer, da maatte man se sig om efter et *quid pro quo*. Til denne blomstrende Missionsstation, og til Dem som en af dens Prydelser, havde Gud endelig sendt en gunstig Lejlighed. Jeg ved, at jeg her rører ved et yderst ømtaaleligt Punkt. Jeg ved, at andre af Deres Kolleger ser tilbage paa Deres Kirkes Træghed og Damiens paatrængende og beslutsomme Heroisme med noget, som næsten maa kaldes Samvittighedsnag. Jeg er sikker paa, at det er saadan med Dem selv; jeg er overbevist om, at Deres Brev var udsprunget af en vis Misundelse, ikke helt og holdent uædel og det eneste menneskelige Træk, der kan spores i den Præstation. De tænkte paa den forsømte Lejlighed, den forspildte Dag; paa hvad som burde være indset, men ikke blev det; paa den Tjeneste, som man skyldte men ikke udførte. *Tiden er forbi*, sagde Stemmen i Deres Øre, i Deres behagelige Stue, hvor De sad og ra-

sede og skrev; hvis Ordene De skrev var under Lavmaalet, saa var Raseriet, det glæder mig at gentage det — det er den eneste Kompliment, jeg skal give Dem — saa var Raseriet næsten en Dyd. Men, min Herre, naar noget er mislykkedes for os selv og lykkedes for en anden; naar vi har staaet uvirksomme, og en anden er traadt til; naar vi sidder velnærede i vore rare Boliger, og en jævn, klodset Bonde gaar ud i Striden for Guds Øjne og hjælper de hjemsogte og trøster de døende og selv til Gengæld bliver hjemsogt og dør paa Ærens Mark — da kan Slaget ikke vindes tilbage, som De i Deres ulykkelige Ophidselse har bildt Dem ind. Slaget er tabt og tabt for stedse. Een Ting har De tilbage i Deres Nederlag: nogle Stumper af almindelig Hæderlighed; og dem har De skyndt Dem at kaste bort.

Almindelig Hæderlighed; ikke Æren for at have gjort noget rigtigt, men Æren for ikke at have gjort noget tilsyneladende skændigt, den trægtes Ære: det var, hvad De havde tilbage. Det kan ikke ventes af os, at vi alle skal være som Damien; en Mand kan opfatte sin Pligt snævrere, han kan elske sin Bekvemmelighed højere, og ingen skal kaste med Sten paa ham af den Grund. Men vil en Herre af Deres højtærede Kald tillade mig et Eksempel fra den galante Verden? Naar to Herrer kappes om en Dames Gunst, og den ene har Held med sig, mens den anden bliver afvist, og (som det undertiden sker) noget til Skade for den heldige Rivals Anseelse naar den besejredes Øren, da mener jævne Folk uden Pretentioner, at hans Mund under saadanne Omstændigheder næsten med Nødvendighed bør være lukket. Deres Kirke og Damien rivaliserede paa Hawaii om at gøre godt: at hjælpe, at opbygge, at give guddommelige Forbilleder. Da De (i et enkelt afgørende Tilfælde) var kommet til kort, og Damien havde Lykke, undrer det mig, at det ikke faldt Dem ind, at De var forpligtet til Tavshed: at naar De var blevet besejret i denne ædle Kappelstrid og sad æreløs midt i Deres Vellejvned i Deres bekvemme Stue — og Damien, kronet med Ære og Rædsler, trælledede og raadnede i sin Svinesti under Kalawaos Klipper — at De, den udvalgte som ikke vilde, var den sidste Mand paa Jorden, som burde samle og udsprede Sladder om den frivillige, som vilde og handlede.

Jeg synes, jeg ser Dem — thi jeg prøver at se Dem korporlig for mig, mens jeg skriver disse Linjer — jeg synes, jeg ser Dem fare sammen ved Ordet Svinesti, i bedste Fald et forstærket Udtryk.

»Han havde ingen Del i Reformerne«, han var »en simpel, smudsig Mand«, det er Deres egne Ord; og De tror maaske, at jeg kommer for at støtte med friske Vidnesbyrd. I en vis Forstand er det ogsaa saadan. Damien er blevet altfor meget udstyret med en konventionel Glorie og konventionelle Træk; saaledes er han blevet tegnet af Mænd, som maaske ikke havde Blik til at opfatte eller Pen til at udtrykke det individuelle; eller som maaske blot var blændet og bragt til Tavshed af ægtefølt Beundring, noget som jeg for min Part delvis misunder dem — noget som De, hvis Deres Sjæl var oplyst, vilde misunde dem paa Deres bare Knæ. Det er den mindste Fejl ved en saadan Portrætkunst, at den letter Vejen for Djævelens Advokat og udleverer til Bagtalerens Misbrug et anseligt Stykke Sandhed. Thi den Sandhed, som undertrykkes af Venner, er Fjendens villigste Vaaben. Mod Deres Vilje vil Verden maaske kunne takke Dem for noget, hvis Deres Brev skulde blive et Middel til en Gang for alle at sætte en troværdig Lighed i Stedet for en voksbleg Abstraktion. Thi hvis denne Verden i det hele taget vil mindes Dem den Dag, da Damien fra Molokai skal kaldes Den Hellige, saa vil det blive takket være en eneste Gerning: Deres Brev til den højt-ærede H. B. Gage.

De vil maaske spørge, med hvilken Adkomst jeg taler. Det var min haarde Skæbne at stifte Bekendtskab, ikke med Damien, men med Doktor Hyde. Da jeg besøgte Lazarettet, hvilede Damien allerede i sin Grav. Men de Oplysninger jeg har, samlede jeg paa Stedet gennem Samtale med dem, der havde kendt ham godt og længe; nogle ærede sandt nok hans Minde; men andre havde mundhuggedes og kævledes med ham, betragtede ham uden nogen Glorie, saa maaske paa ham med liden Respekt, og gennem deres uforberedte og næppe partiske Meddelelser lyste Mandens jævne, menneskelige Træk frem for mig paa overbevisende Maade. Disse Mennesker gav mig den Kundskab, jeg ejer; og jeg modtog den paa den Skueplads, hvor den kunde forstaas mest fuldstændigt og intensivt — Kalawao, som De aldrig har besøgt, hvorom De end ikke har forsøgt at faa Underretning; thi saa kort Deres Brev er, er det dog lykkedes Dem at plumpe ud med den Bekendelse. »Mindre end den halve Ø er forbeholdt de spedalske«, siger De. Molokai — »Molokai ahina«, den »graa«, høje, fuldstændig øde Ø — sænker langs hele sin Nordside en stejl Skraaning ned i et Hav af umaadelig

Dybde. Denne Række Klipper er fra Øst til Vest Øens virkelige Ende og Grænse. Kun paa eet Sted skyder sig ud i Oceanet en bestemt trekantet, nøgen Sandstrand, græsklædt, stenet, blæsende, som hæver sig paa Midten til en Høj med et uddødt Krater; det hele staar til Klippen, som rejser sig derover, omtrent som en Konsol til en Væg. Efter denne Antydning vil De nu kunne udpege de spe-dalskes Koloni paa et Kort; De vil kunne bedømme, hvor meget af Molokai der paa denne Maade skæres af mellem Brændingen og Fjeldsiden, om det bliver mindre end Halvdelen, eller mindre end Fjerdedelen, eller Femtedelen, eller Tiendedelen — eller lad os sige Tyvendedelen; og næste Gang De vil udgyde Dem paa Tryk, vil De være saaledes stillet, at De kan delagtiggøre os i Resultatet af Deres Beregninger.

Jeg forestiller mig, at De er en af disse Personer, som taler med Frejdighed om det Sted, som ti vilde Heste ikke kunde slæbe Dem til at bese. De, som end ikke kender dets Beliggenhed paa Kortet, tilbageviser sandsynligvis sensationelle Beskrivelser, alt imens De velbehageligt strækker Benene i Deres hyggelige Dagligstue i Beretania Street. Da jeg blev sat i Land dér en tidlig Morgen, sad der ved Siden af mig i Baaden to Søstre, som hilste Farvel (i ydmyg Efterfølgelse af Damien) til Menneskelivets Lys og Glæde. Den ene af dem græd stille; selv kunde jeg ikke lade være at forene mig med hende. Hvis De havde været der, er det min Tro, at Naturen vilde have sejret ogsaa i Dem; og naar Baaden blot kom lidt nærmere, og De saa Trapperne myldrende fulde af vederstyggelige Mis-dannelser af vor fælles Menneskenatur og saa Dem selv stige i Land midt iblandt en saadan Befolkning, som kun nu og da omgiver os i et natligt Mareridt — hvilket vildt Blik vilde De da ikke have kastet over Deres modstræbende Skulder til Huset i Beretania Street? Havde De fortsat; havde De fundet, at hvert fjerde Ansigt var en Skamplet paa Landskabet; havde De besøgt Hospitalet og set Stumperne af menneskelige Væsener ligge der saa godt som uigenkendelige, men stadig aande, stadig tænke, stadig huske: da vilde De have forstaaet, at Livet i Lazarettet er en Skærsild, som et Menneskes inderste Nerver viger tilbage for, ligesom hans Øje krymper sig under det stærke Solskin; da vilde De have følt, at det var (og er den Dag i Dag) en Jammerdal at besøge og et Helvede at opholde sig i. Det er ikke Frygten for mulig Smitte. Dette fore-

kommer ubetydeligt i Sammenligning med den Smerte, den Medynk, den Væmmelse som den besøgendes Omgivelser vækker, og den Atmosfære af Lidelse, Sygdom og fysisk Skam, i hvilken han aander. Jeg tror ikke, at jeg er mere end almindelig fejg; men jeg mindes aldrig de Dage og Nætter, som jeg tilbragte paa denne høje Ø (otte Dage og syv Nætter) uden at føle dyb Taknemmelighed over, at jeg lever andetsteds. Jeg finder i min Dagbog, at jeg taler om mit Ophold dér som en »knugende Erfaring«; jeg har et Sted anført i Marginen: »Sønderharvende er Ordet«; og da Mokolii endelig førte mig tilbage til Yderverdenen, gentog jeg for mig selv disse enkle Ord i Sangen, med en ny Opfattelse af deres dybe Betydning:

»Dette er af alle Lande det dystreste som saas«.

Og mærk vel: det som jeg saa og led under, var en istandgjort, forbedret, forskønnet Koloni; det nye Kvarter var bygget, Hospitalet og Biskopboligen i fortræffelig Stand; Søstrene, Lægen og Missionærerne, alle utrættelige i deres ædle Hverv. Det var et helt andet Sted, da Damien kom der og paatog sig sin store Forsagelse og sov den første Nat under et Træ midt iblandt sine raadnende Brødre; alene med Pestsoten var han og kunde se frem (Gud alene véd med hvilket Mod, med hvilke frygtelige Bølgedale af Rædsel) til et Liv opfyldt med at pleje Saar og Stumper.

De siger maaske, at jeg er for følsom, at lige saa pinagtige Scener forekommer i Overflod paa Kræfthospitaler og er daglig Kost for Læger og Sygeplejersker. Jeg har forlængst lært at beundre og misunde Lægerne og Sygeplejerskerne. Men der findes intet Kræfthospital, som er saa stort og folkerigt som Kalawao og Kalaupapa; og i en saadan Sag gør hvert eneste nyt Tilfælde, ligesom hver Tomme Længde paa en Orgelpibe, Tonen af Indtrykket dybere; thi hvad der forfærder Tilskueren, er den uhyrlige Sum af menneskelig Lidelse, som omgiver ham. Endelig er ingen Læge eller Sygeplejerske kaldet til en Gang for alle at træde indenfor Dørene til dette Gehenna; de siger ikke Farvel, de behøver ikke opgive Haabet paa dets dystre Tærskel; de gaar blot for en Tid til deres høje Kald og kan se frem imod Afløsning, mod Rekreation og Hvile. Men Damien lukkede med egen Haand Døren til sin egen Grav.

Jeg skal nu citere tre Uddrag af min Dagbog fra Kalawao.

A. »Damien er død, og man mindes ham allerede med ret stor Utaknemlighed paa Stedet for hans Møje og Lidelser. Han var en

Fader Damien hos
de spedalske

god Mand, men meget geskæftig', siger en. En anden fortæller mig, at han (ligesom andre Præster saa let gør) havde antaget noget af en Kanakas Manerer og Tankevaner; men han var klog nok til at vedgaa denne Kendsgerning og saa fornuftig at le ad det. En jævn Mand synes han at have været; almindelig afholdt kan jeg ikke se, at han var.«

B. »Efter Ragsdales Død« (Ragsdale var en berømt Luna, eller Opsynsmand, over den uregerlige Koloni) »fulgte en kort Embedsperiode for Fader Damien, som kun tjente til at gøre denne ædle Mands Svaghed aabenbar for alle. Han var ubehøvlet i sin Optræden og kunde ikke udøve nogen Kontrol. Disciplinen slappedes; Damien blev truet paa Livet og var snart tilbøjelig til at gaa af.«

C. »Om Damien begynder jeg nu at faa et Begreb. Han synes at have været en Mand af Bondeklassen, sikkert af Bondetype: snu, uvidende og bigot, men med et aabent Sind og i Stand til at tage imod og fordøje en Irettesættelse, hvis den blev givet ligefremt; overdaadig gavmild i de mindste Ting saavel som i de største og ligesaa redbon til at give sin sidste Skjorte (skønt ikke uden menneskelig Knurren) som han havde været til at ofre sit Liv; af Væsen taktløs og geskæftig, hvad der gjorde ham besværlig at samarbejde med; tyrannisk i sin hele Optræden, hvad der gjorde ham uhjælpelig upopulær blandt Kanakas, men alligevel uden virkelig Autoritet, saa at hans Tjenere lo ad ham, og han maatte drive sine Ønsker igennem ved Hjælp af Bestikkelser. Han lærte at faa en Mani for Lægekunsten og satte Kanakas op imod sine regulære Medbejleres Lægemidler: maaske (om noget overhovedet er af Betydning ved Behandlingen af en saadan Sygdom) det værste han gjorde og sikkert det letteste. Det bedste og det sletteste hos Manden viser sig meget tydeligt i hans Behandling af Mr. Chapmans Penge. Han havde oprindelig anvendt dem (haft til Hensigt at anvende dem) helt og holdent til Fremme for Katolikkerne, og selv dette paa en uforstandig Maade; men efter en lang oprigtig Samtale erkendte han tilfulde sin Vildfarelse og reviderede Listen. De bedrøvelige Forhold i Hjemmet for Tjenerne er et Resultat dels af hans Mangel paa Kontrol, dels af hans egne skodesløse Vaner og fejlagtige Idéer om Hygiejne. Embedsbrødre plejede at kalde det ‚Damiens Kineserby‘. ‚Naa‘ kunde de sige, ‚Deres Kineserby vokser stadig‘. Og han kunde le i fuldkommen Godmodighed og hænge fast ved sine Vild-

farelser i fuldkommen Haardnakkethed. Saa meget har jeg samlet sammen af Sandheden om denne vor jævne, ædle menneskelige Broder og Fader; hans Ufuldkommenheder hører til de Træk i hans Ansigt, hvorigennem vi erkender ham som vor Lige; hans Martyrium og hans Eksempel kan intet forringe eller udslette; og kun et Menneske her paa Stedet kan rettelig skatte Storheden deraf.«

Som De ser, har jeg anført disse private Optegnelser uden Ændringer; takket være Dem faar Offentligheden dem i hele deres Ligefremhed. De er næsten en Liste over Mandens Fejl, for det var snarest dem jeg søgte efter; hans Dyder, hans Livs heroiske Kurve var jeg og hele Verden allerede tilstrækkelig bekendt med. Jeg var desuden en Smule mistænksom overfor katolske Vidnesbyrd; ikke i nogen ond Mening, men udelukkende fordi Damiens Beundrere og Disciple mindst af alle kunde tænkes at være kritiske. Jeg ved, at De vil være endnu mere mistænksom; og de Kendsgerninger, som er anført ovenfor, blev alle som een samlet fra Protestanters Mund, som stod i Opposition til Fader Damien, mens han levede. Alligevel skulde jeg tage meget fejl, om de ikke har bygget Billedet op af en Mand, som, med alle sine Svagheder, i sit inderste Væsen er heroisk og levende, af barsk Hæderlighed, Gavnildhed og Munterhed.

Tag det for hvad det er, upolerede private Antegnelser om de sletteste Sider af Damiens Karakter, støttet paa Samtaler med dem som havde arbejdet sammen med og (med Deres eget Udtryk) »kendte Manden«; — skønt jeg tvivler paa, om Damien vilde have sagt, at han kendte Dem. Tag imod det, og bemærk med Forundring, hvor god Hjælp De har haft af Deres Sladder og hvor daarlig af Deres Intelligens og Sympati; paa hvor mange faktiske Punkter vi stemmer overens, og hvor langt vore Bedømmelser skiller sig fra hinanden. Her maa være noget galt, enten med Dem eller med mig. Det er for Eksempel muligt, at De, som synes at have saa mange Ører i Kallawao, har hørt om Affæren med Mr. Chapmans Penge og blev slaaet med Forfærdelse ved Damiens paatænkte Ugerning. Ogsaa jeg blev slaaet herover, og skrev det ærligt ned; men jeg blev endnu langt mere slaaet af det Faktum, at han havde den Sindets Hæderlighed at lade sig overbevise. Jeg kan her fortælle Dem, at det var en lang Historie; at en af hans Kolleger sad hos ham til sent paa Natten, dyngende Beviser og Anklager ovenpaa hinanden; at Fader

Damien lyttede som sædvanligt med »fuldkommen Godmodighed og fuldkommen Haardnakkethed«; men tilsidst, da han var overbevist, sagde han: »Ja, jeg er Dem meget taknemlig; De har gjort mig en Tjeneste; det vilde have været Tyveri.« Der findes mange (ikke alene Katolikker) som kræver at deres Helte og Helgener skal være ufejlbarlige; for dem vil Historien være pinlig; ikke for dem som i Sandhed elsker, beskytter og tjener Menneskeheden.

Og jeg antager for givet, at dette er Grunden til vor Uenighed; at De er en af dem, som har Øje for Fejl og Mangler; at De gør Dem en Fornøjelse af at opdage og offentliggøre dem; og at De, naar De har fundet dem, hastigt glemmer de overvældende Fortjenester og den faktiske Fremgang, som alene har bragt dem til Deres Kundskab. Det er en farlig Indstilling. For at De kan forstaa hvor farlig, og i hvilken Situation den allerede har sat Dem, vil vi (om De behager) Haand i Haand gaa de forskellige Udtryk igennem i Deres Brev og upartisk undersøge hvert enkelt udfra det Synspunkt, om det er sandt, velanbragt og næstekærligt.

Damien var *simpel*.

Det er meget muligt. De faar os til at beklage de spedalske, fordi de kun havde en simpel gammel Bonde til Ven og Fader. Men De selv, som var saa forfinet, hvorfor var De der ikke for at oplive dem med Kulturens Lys? Eller maa jeg minde Dem om, at vi har nogen Grund til at tvivle paa, om Johannes den Døber var beleven; og hvad angaar Petrus, hvis Levnedsløb De sikkert dvæler anerkendende ved paa Prædikestolen, saa var han uden mindste Tvivl en »simpel, stivnakket« Fisker! Og alligevel kaldes Petrus endog i vore protestantiske Bibler for Den hellige.

Damien var *smudsig*.

Det var han. Tænk paa de stakkels spedalske som maatte plages med denne smudsige Kammerat! Men den rene Dr. Hyde sad og spiste i et fint Hus.

Damien var *stivnakket*.

Jeg tror igen, De har Ret; og jeg takker Gud for hans stive Nakke og stærke Hjerte.

Damien var *bigot*.

Jeg synes selv ikke om bigotte, fordi de ikke synes om mig. Men hvad menes med Bigotteri, for at vi skal anse det for en Skam hos en Præst? Damien troede paa sin egen Religion med en Bondes eller

et Barns Enfold; jeg vilde ønske jeg kunde antage det samme om Dem. For den Sags Skyld undrer jeg mig over ham i en vis Afstand; og havde det været hans eneste Karaktertræk, vilde jeg have undgaaet ham Livet igennem. Men det interessante Punkt hos Damien, det som har givet Anledning til, at der er talt saa meget om ham, og at han tilsidst blev Emne for Deres og min Pen, det var, at hans Bigotteri, hans stærke og snævre Tro, kraftigt virkede til det gode og styrkede ham til at blive en af Verdens Helte og Forbilleder.

Damien blev ikke sendt til Molokai, men rejste derhen uden Ordre.

Har jeg læst forkert? Eller mener De virkelig, at disse Ord skal rumme en Dadel? Fra vor Kirkes Prædikestole har jeg hørt Kristus fremholdt til Efterfølgelse, fordi hans Offer var frivilligt. Tænker Dr. Hyde anderledes?

Damien holdt sig ikke indenfor de spedalskes Omraade o.s.v.

Det er sandt, at han fik mange Forrettigheder. Skal jeg forstaa det saaledes, at De dadler Fader Damien, fordi han benyttede sig af dem, eller Embedsmændene fordi de bevilgede dem? I hvert Tilfælde er det en svært spartansk Norm at overholde set fra Huset i Beretania Street; og jeg er overtydet om, at De kun vil finde Medhold hos faa.

Damien havde ingen Del i de indførte Reformere o.s.v.

Jeg tror, at selv De maa indrømme, at jeg allerede har været aabenhjertig i min Beskrivelse af den Mand, som jeg forsvarer; men inden jeg imødegaa Dem paa dette Punkt, vil jeg være endnu aabenhjertigere og fortælle Dem, at maaske intet Steds i Verden kan et Menneske faa en behageligere Følelse af Kontrast, end naar man kommer fra Damiens »Kineserby« i Kalawao til det smukke Bispehjem i Kalaupapa. Paa det Punkt skal jeg, i min Bestræbelse for at lægge alt til Rette for Dem, bryde min Regel og fremdrage katolske Vidnesbyrd. Her er et Stykke af min Dagbog fra mit Besøg i Kineserbyen, hvoraf De kan se, hvorledes den (ogsaa nu) betragtes af dens egne Embedsmænd: »Vi gik rundt i alle Dormitorierne, Refektorierne o.s.v. — nok saa mørke og lurvede, med en overfladisk Renlighed, som han« (Mr. Dutton, Lægbroderen) »ikke søgte at tage i Forsvar. 'Det er nærved at være anstændigt', sagde han, 'Søstrene vil faa det helt i Orden naar de kommer.' Og dog fandt jeg ud af, at det allerede var blevet forbedret siden Damien var død, og var meget bedre end da han var der alene og havde sine egne (ikke altid saa udmærkede)

Metoder. Jeg er nu naaet langt nok til at møde Dem paa Kendsgerningernes fælles Grund; og jeg siger Dem, at for en Betragtning der ikke er forudindtaget af Misundelse, er det tydeligt, at alle Reformerne indenfor Lazarettet, selv de som Damien satte sig kraftigst imod, i egentligste Forstand er hans Værk. De er Vidnesbyrd om hans Fremgang; de er hvad hans Heroisme kunde formaa de modstræbende og ligegyldige til. Mange var i Marken før ham; f. Eks. Mr. Meyer, om hvis trofaste Arbejde vi hører for lidt; der har været mange siden hen; og nogle havde større verdslig Visdom, men ingen viste større Opofrelse end vor Helgen. Før hans Dage, det maa selv De indrømme, havde de kun udrettet lidet. Det var hans Indsats ved en eneste gribende Martyrhandling at rette alle Menneskers Blik paa dette ulykkelige Land. Med eet Slag, og med sit Liv som Pris, gjorde han Stedet berømt og almen kendt. Og hvis De vil se stort paa Sagen, var dette den eneste Reform, som behøvedes; i dens Kølvand fulgte alt det andet. Den bragte Penge med sig; den bragte (det bedste personlige Tilskud af alle) Søstrene med sig; den bragte Overopsyn med sig, thi offentlig Opinion og offentlig Interesse steg i Land sammen med denne Mand paa Kalawao. Hvis nogensinde en Mand har indført Reform, og givet sit Liv for at indføre dem, saa var det ham. Der findes ikke en ren Kop eller Dug i Bispehjemmet uden at den smudsige Damien har vasket den.

Damien var ikke nogen ren Mand i sine Forbindelser med Kvinder o.s.v.

Hvorfra ved De det? Er det den Slags Konversation, man fører i Huset i Beretania Street, som Droskekusken misundte Dem, da han kørte forbi? — Saftige Detaljer om den stakkels Bondepræsts uheldige Opførsel, mens han slider og slæber under Molokais Klipper?

Mange har besøgt Stationen før mig; de synes ikke at have hørt Rygtet. Da jeg var der, hørte jeg mange chokerende Historier, for de, som gav mig Oplysninger, var Mænd med Lægfolks ligefremme Talesæt; og jeg hørte fuldt op af Klager mod Damien. Hvorfor blev dette aldrig nævnt? Og hvordan kom det Dem for Øre i Deres afsondrede, præstelige Dagligstue?

Men det skal nu ikke se ud, som jeg vil narre Dem. Denne Skandale var ikke ny for mig, da jeg læste om den i Deres Brev. Jeg havde hørt om den en Gang tidligere; og jeg maa fortælle Dem hvordan. Der kom en Mand til Samoa fra Honolulu; i en Kro paa Stran-

den fremsatte han den Paastand, at Damien havde »paadraget sig Sygdommen ved Omgang med spedalske Kvinder«; og det er mig en Glæde at fortælle Dem, hvordan denne Udtalelse blev modtaget paa Kroen. En Mand fór hen til ham; jeg er ikke i Stand til at give Dem hans Navn, men efter hvad jeg hørte, tvivler jeg om, at De vilde bryde Dem om at have ham til Middag i Beretania Street. »Din elendige lille —« (her er et Ord, som jeg ikke vover at trykke, det vilde saare Deres Øre). »Din elendige lille —«, raabte han, »om saa den Historie tusind Gange var rigtig, kan du saa ikke se, at du er en Million Gange værre —, naar du understaar dig i at gentage den?« Jeg vilde ønske, at det kunde fortælles om Dem, at naar Historien naaede til Dem i Deres Hjem, maaske efter Husandagten, fandtes der tilstrækkelig hellig Harme i Deres Sjæl til at modtage den med de samme Udtryk; ja endog med det, som jeg ikke vover at trykke; det havde ikke behøvet at udraderes, ligesom Onkel Tobys Ed, ved Hjælp af Skriverenglens Taarer; det var blevet regnet Dem til den mest straalende Hæder. Men De har med Overlæg valgt Honolulu-mandens Rolle, og De har spillet den med Deres egne Forbedringer. Manden fra Honolulu — et elendigt, plirende Væsen — fortalte Historien for en Samling raa Drankere, der var skyllet i Land paa en Kro, hvor (saa langt vil jeg holde med Dem i Deres Maadeholdsidéer) Menneskene ikke altid viser sig fra deres ædleste Side; og Manden fra Honolulu havde selv drukket — til Overmaal, maa vi af Barmhertighed forestille os. Det var til Deres »kære Broder, højtærede H. B. Gage«, at De valgte at meddele den ækle Historie; og det blaa Baand, som pryder Deres brede Bryst, forbyder mig at regne med den formildende Omstændighed, at De var drukken, da det skete. Deres »kære Broder« — i Sandhed en Broder — ilede med at viderelevere Deres Brev (som et Naademiddel maaske) til de gudfrygtige Aviser; hvor jeg flere Maaneder efter fandt det og læste det og forundrede mig over det; og hvorfra jeg nu har aftrykt det, for at andre ogsaa kan forundre sig. Og De og Deres kære Broder har gennem denne Serie Operationer faaet opstillet en Kontrast, som er meget opbyggelig at granske i Enkeltheder. Manden, som De ikke vilde bryde Dem om at have til Middag, paa den ene Side; paa den anden den højtærede Dr. Hyde og den højtærede H. B. Gage; Apia-Skænkestuen, Honolulu-Præstegaarden.

Men jeg er bange for, at De næppe forstaar, hvordan De tager

ROBERT LOUIS STEVENSON

Dem ud for Deres Medmennesker; og for at gøre det klart for Dem, vil jeg antage, at Deres Historie er sand. Jeg vil antage — og Gud maa forlade mig en saadan Antagelse — at Damien vaklede og snublede paa Pligtens smalle Sti; jeg vil antage, at han i Rædsel over sin Isolation, maaske i den begyndende Sygdoms Febertilstand, han som gjorde saa langt mere, end han havde svoret, sveg et Bogstav i sin præstelige Ed — han som var en saa langt bedre Mand end baade De og jeg, som gjorde hvad vi aldrig har drømt om at vove — at ogsaa han maatte prøve vor fælles Skrøbelighed. »O Jago, det er Synd!« Den mest ufølsomme vilde røres til Taarer; den mest vantro til Bøn. Og alt, hvad De kunde gøre, var at fabrikere Deres Brev til Højtærede H. B. Gage!

Begynder det i det hele taget at blive klart for Dem, hvilket Billede De har tegnet af Deres eget Hjerte? Jeg vil i hvert Fald endnu en Gang forsøge at gøre det klarere. De har haft en Fader; antag at denne Historie handlede om ham, og at en eller anden forebragte Dem den, med Bevis i Haand; jeg gør mig vel ikke skyldig i nogen Overvurdering af Deres Følelsesliv, hvis jeg antager, at De vilde beklage denne Omstændighed? at De vilde føle Dem saa meget pinligere berørt af Fortællingen om en saadan Skrøbelighed, siden den beskæmmede Deres Livs Ophav? og at det sidste De vilde gøre, var at publicere den i den religiøse Presse? Nuvel, den Mand, som forsøgte at gøre, hvad Damien gjorde, er min Fader, og Fader til Manden i Apiakroen, og Fader til alle, som elsker det gode; og han var ogsaa Deres Fader, hvis Gud havde givet Dem den Naade at se det.

KNUT HAGBERG

SÆDERNES BOG

At læse *Sædernes Bog* er intet mindre end en Oplevelse. Denne Kavalkade af farverige Scener, straalende Personligheder, brogede Æventyr og elegante Episoder, belyser ikke blot svundne Tiders Levesæt og Sæder, men giver et levende og let tilgængeligt Tværsnit af Verdenskulturen fra dens Opstaaen og helt op til vore Dage.

Med de samtidiges egne Ord læser vi om Menneskenes private Liv, som det har formet sig gennem Aarhundrederne, er med til Fester og i det daglige Hverdagsliv, lærer vore Forfædre at kende paa Baggrund af Kærlighed og Had, Intriger og Erotik, i Fred og Krig og under ethvert Himmelstrøg; fra det gamle Hellas og Ægypten til Norden, fra Indiens Harem til det livsglade, letlevende Paris. Fra *Tusind og Ecn Nats* exotiske Stemninger til blodrige Skildringer fra Renaissancens Italien, fra *Dekameron* og *Casanovas Æventyr* til Trolovelsesskikke i det 16. Aarhundredes Danmark og Norge.

DANSK UDGAVE
ved
PROFESSOR
LOUIS HJELMSLEV
★
ILLUSTRERET
af
KNUD
MÜHLHAUSEN

Søren Kierkegaard, Arthur Schopenhauer, Homer, Robert Louis Stevenson, Troels-Lund, Bevenuto Cellini, Petronius, Hallfred Vanraadeskjald og Benjamin Disraeli nævnt i Flæng er nogle af de Forfattere, hvis evige og udodelige Tanker er med i denne enestaaende Antologi. Sædernes Bog er en ligesaa lokkende Lektüre for den kulturelt interesserede som den Læser, der uden Forudsætninger vil søge Viden om svundne Tiders Sæder og den Læser, der kun vil underholdes og underholdes godt. For alle gælder det, at Læsningen bliver intet mindre end en enestaaende Oplevelse!

REITZEL